
ISSN 2312-6353

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Серія: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
(МОВОЗНАВСТВО)

№ 14 2020

Дрогобич

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія KB № 20653-10473р

*Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет за рішенням вченої ради
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 18 від 17.12.2020 р.)*

УДК 001(051)
Н 34

Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія:
Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць. Дрогобич, 2020. № 14. 222 с.

«Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія:
Філологічні науки (мовознавство)» є фаховим виданням категорії «Б» з філологічних наук (спеціальність 035 –
Філологія) на підставі Наказу МОН України № 886 від 2 липня 2020 року, Додаток 4.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.
com від польської компанії Plagiat.pl.

*Журнал включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща).*

Сайт видання: www.ddpu-filolvisnyk.com.ua

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Максимчук В. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури, Національний університет
«Острозька академія»

Голова редакційної ради:

Кушлик О. П., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

Члени редколегії:

Венжинович Н. Ф., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови, Ужгородський національний
університет

Демська О. М., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови, Національний університет
«Києво-Могилянська академія»

Іваночко К. М., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови, Дрогобицький державний
педагогічний університет імені Івана Франка

Котович В. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання
у початковій школі, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Мацьків П. В., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, Дрогобицький державний
педагогічний університет імені Івана Франка

Федурко М. Ю., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання
у початковій школі, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Яремко Я. П., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

Гадомський Олександр, доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в галузі мовознавства
(Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики,
Опольський університет (Ополе, Польща)

Krasowska Helena (Красовська Гелена), професор, доктор габілітований, Інститут славістики Польської академії наук
(Варшава, Польща)

Kuczyńska-Koschany Katarzyna (Кучинська-Кошани Катажина), професор, доктор габілітований, Університет імені
Адама Міцкевича в Познані (Познань, Польща)

Nabytowycz Ihor (Набитович Ігор), професор, доктор габілітований, Університет Марії-Кюрі Склодовської в Любліні
(Люблін, Польща)

Nowacki Albert (Новацький Альберт), доктор гуманітарних наук, Інститут літературознавства, Люблінський католицький
університет імені Яна Павла II (Люблін, Польща)

Próchniak Paweł (Пручняк Павел), професор, доктор габілітований, Педагогічний університет імені Національної комісії
з освіти у Кракові (Краків, Польща)

Kowalow Siergiej (Ковальов Сергій), професор, доктор габілітований, Університет Марії-Кюрі Склодовської в Любліні
(Люблін, Польща)

ЗМІСТ

Барановська О. Д. ВАЛЕНТНІСТЬ ЕМОТИВНИХ ДІЄСЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	5
Борбенчук І. М., Реміш І. І. КОНЦЕПЦІЯ ГУМОРУ ТА СПОСОБИ ЙОГО ВИРАЖЕННЯ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ МАЛКОЛМА БРЕДБЕРІ.....	11
Бумар К. С. ЛІНГВОКУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЯ ЖАРГОНІЗМІВ В УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ СУЧАСНОЇ ІТАЛІЙСЬКОЇ ПРОЗИ.....	16
Vrabel T. T. TRANSLATOR'S LINGUISTIC PERSONALITY.....	21
Гордійчук Г. О. ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ СЕМАНТИКИ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ТА АНГЛІЙСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ.....	26
Гумений В. В. ОСОБЛИВОСТІ РЕТРАНСЛЯЦІЇ ДІЄГЕТИЧНОГО НАРАТИВУ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НІМЕЦЬКОМОВНИХ РОМАНІВ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ Г. ГЕССЕ «СІДДХАРТХА»).....	31
Humeniuk N. H. STORYTELLING TECHNIQUE WITHIN THE QUEEN ELIZABETH II CORONAVIRUS DISCOURSE, 04.05.20.....	36
Dmytruk L. A. VARIABILITY OF RENDERING GERUND INTO UKRAINIAN IN LITERARY TEXT TRANSLATIONS.....	40
Дутка О. Я. ГРЕЦЬКІ ТА ЛАТИНСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У СКЛАДІ ОМОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	46
Євтушенко Н. І. ВІДТВОРЕННЯ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНИХ ГРАМАТИЧНИХ ОДИНИЦЬ ЯК ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ПРОБЛЕМА (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ С. КІНГА «IT»).....	53
Ільченко О. А., Малихіна О. Г. ТИПИ МАНІПУЛЯТИВНОГО КОНТЕНТУ В СУЧАСНОМУ МЕДІАПРОСТОРІ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ОНЛАЙН-ВИДАНЬ).....	58
Казимір І. С. ПРАГМАСТИЛИСТИЧНІ ПОТЕНЦІЇ КОНТЕКСТУАЛЬНИХ СИНОНІМІВ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ.....	63
Карачун Ю. Г. КОНВЕРТОВАНІ СКЛАДНІ ТЕРМІНИ-ІМЕННИКИ В АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТАХ З ЕЛЕКТРИЧНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ.....	68
Кінджибала О. С. СЮЖЕТНО-ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОРЕЙСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗОК.....	73
Ковалевська А. В. ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПАТОГЕННИХ ТЕКСТІВ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ.....	79
Колесник О. С. КОНЦЕПТ <i>ВАЛЬГАЛА</i> У МОВІ ТА КАРТИНІ СУБКУЛЬТУРНОГО СВІТУ.....	83
Костанда І. О. СТАНОВЛЕННЯ ТЛУМАЧНОЇ ТРАДИЦІЇ: ГЕНЕЗА ТА РОЗВИТОК ДАВНЬОКИТАЙСЬКОЇ ЕКЗЕГЕЗИ ТРАДИЦІЙНИХ ТЕКСТІВ.....	91
Крутько Т. В. ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ КОНСТРУЮВАННЯ ПЕРСОНАЛЬНОГО БРЕНДА (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРСОНАЛЬНОЇ FACEBOOK-СТОРІНКИ ЗІРКОВОЇ ПЕРСОНИ).....	98
Кузєбна В. В. СТРУКТУРНІ ТА СЛОВОТВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ ОКАЗІОНІМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ ДЖ. К. РОЛІНГ «ГАРРІ ПОТТЕР І ФІЛОСОФСЬКИЙ КАМІНЬ»).....	103
Kutsa O. I., Karanevych M. I. WAYS OF ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATION OF TWO-COMPONENTIAL TERMS IN THE SPHERE OF ENERGY EFFICIENCY.....	110
Кучеренко І. В. ВИКОРИСТАННЯ СЛЕНГУ В МОВЛЕННІ НІМЕЦЬКОМОВНИХ КОРИСТУВАЧІВ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ INSTAGRAM.....	116

Леві-Джордж О. В. БІЛІНГВІЗМ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЕРЖАВИ ІЗРАЇЛЬ.....	121
Левчук Павло УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ МОВНІ КОНТАКТИ В СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОМУ ВИМІРІ: ВІД ДОСЛІДЖЕНЬ ДВОМОВНОСТІ ДО ТРИМОВНОСТІ.....	126
Makaryshyn N. O. THE ANALYSIS OF TOURISM DISCOURSE ON THE MATERIAL OF CONTEMPORARY IRISH TRAVEL MAGAZINES, BLOGS AND ADVERTISING BROCHURES.....	131
Мизин Т. О. КОНЦЕПТИ <i>POWER / ВЛАДА</i> ТА <i>PEOPLE / ЛЮДИ</i> В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ.....	136
Нера Н. Я. ГЕНДЕР І МОВА: ЗМІНА ЖІНОЧОЇ ПЕРСПЕКТИВИ В ЛІТЕРАТУРІ (ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТИ).....	141
Петрів Х. В. ЛІВОРУКІСТЬ У КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ: ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	147
Полякова Т. Л. КОНЦЕПЦІЯ АДРЕСАТА В ЖАНРІ ТВИТІНГ В АНГЛОМОВНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ.....	152
Семида О. В., Ахмад І. М. МЕТАФОРИЧНЕ ЗОБРАЖЕННЯ ОБРАЗУ УКРАЇНИ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ.....	157
Серебрянська І. М. ПТАШИНА СИМВОЛІКА ЯК ВІДГОМІН ТОТЕМІЗМУ У МОВОТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА.....	162
Статкевич Л. П., Корж-Ісаєва Т. Г. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДІЄПРИКМЕТНИКА І GERУНДІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ.....	167
Стратулат Н. В., Проценко Г. П. АНАЛІЗ ПРАВОВОГО ТЕКСТУ В ЛОГІКО-ЛІНГВІСТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ.....	173
Українська Є. В. ТРАНСФОРМАЦІЯ БІНАРНОЇ ОПОЗИЦІЇ «МАГІЯ :: РЕАЛЬНІСТЬ»: ВЕКТОР КОМІЧНОГО (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ТВОРІВ ГУМОРИСТИЧНОГО ФЕНТЕЗІ).....	177
Умрихіна Л. В. ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КОНСТРУКЦІЙ СТРУКТУРНОЇ СХЕМИ $VF_{imp\text{pl}}$	183
Чаварга А. П. ОСОБЛИВОСТІ ЗАПИСІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ У ЦЕРКОВНИХ КНИГАХ СІЛ ЗНЯЦЬОВО ТА ЧЕРВЕНЬОВО.....	188
Чаган О. І. НОМІНАЦІЯ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ У БОЙКІВСЬКИХ ГОВІРКАХ.....	197
Чернова Ю. В., Щербина А. М. РОМАН МАРГАРЕТ ЕТВУД «СЛПІЙ УБИВЦЯ» ЯК МАТЕРІАЛ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ КАНАДСЬКОЇ ПРОЗИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	204
Шийка С. В. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ В ІСТОРИЧНІЙ АНТРОПОНІМЦІ.....	209
РЕЦЕНЗІЇ	
Krasowska Helena WIELOJĘZYCZNOŚĆ JEST FUNDAMENTALNYM PROBLEMATYKĄ LINGWISTYKI Recenzja monografii Levchuk P. "Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjsko-polska Ukraińców niepolskiego pochodzenia" (Kraków: Księgarnia Akademicka. 2020. 299 s.).....	213
Кушлик О. П. ДОСЛІДЖЕННЯ ОЙКОНІМІКОНУ УКРАЇНИ В ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ ЯК ВИМОГА ЧАСУ Рецензія на монографію Котович В. В. «Ойконімія України як лінгвокультурний феномен» (Дрогобич : Посвіт, 2020. 448 с.).....	215
Махачашвілі Р. К. ВІКТОРІАНСТВО У ХХІ СТОЛІТТІ: МОДЕЛЬ, ВИКЛИК, ЛІТЕРАТУРА Рецензія на монографію Тупахіної О.В. «Вікторіанський метанаратив у дискурсі постсучасності: літературний вимір» (Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 508 с.).....	218
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	219

ВАЛЕНТНІСТЬ ЕМОТИВНИХ ДІЄСЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Барановська О. Д.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена дослідженню емотивних дієслів в лексико-семантичній системі англійського дієслова. Розглянуто основні положення теорії валентності, головним постулатом якої є роль дієслова в реченні, що відповідає за оточення, у якому воно знаходиться. Визначено умови реалізації граматичного речення та валентних характеристик загалом. Для дієслівних лексем представлено такі типи валентності: одно-, дво-, три- та чотиривалентне вживання, що відповідно відображає кількість комплементів. Усі комплементи, окрім суб'єкта, репрезентовано відповідними моделями.

Дослідження проведено на основі класифікації дієслів Філіпа Джонсон-Леарда та Кейт Оутлі. Зіставлено валентні характеристики дієслів, що виражають емотивне відношення між суб'єктом та об'єктом емоції (*grieve, hate, fear, like, love, admire, respect, miss* тощо), та каузативних дієслів (*annoy, frighten, shock, surprise, worry, amuse, entertain, discourage, encourage, excite* тощо), що вказують на причину емоції, відношення між причиною емоції та суб'єктом емоції. Валентні моделі проілюстровано на матеріалі Корпусу сучасного американського варіанта англійської мови COCA, який складається з усних та письмових текстів різних жанрів (усне мовлення, художня література, популярні журнали, газети, наукові журнали, субтитри телебачення та кіно, блоги та інші веб-сторінки), що дає змогу дослідити синтаксичні конструкції через програму конкордансів.

У результаті дослідження встановлено, що здебільшого комплементи збігаються відповідно до наведеної класифікаційної належності. Визначено двовалентність як головний тип валентності емотивних дієслів. З'ясовано, що збіг комплементів притаманний семантично наближеним лексемам, проте не йдеться про повний збіг, адже синоніми відрізняються своїм значенням і можуть мати децю відмінне оточення й типи валентності. Відхилення від правил валентності спричиняє порушення формально-граматичної структури речення, а звідси відсутність певного комплементу після дієслова може призвести до втрати ознак пропозиції.

Ключові слова: емотивні дієслова, валентність, комплемент, дієслова емотивного відношення, каузативні дієслова.

Baranovska O. D. Valency of emotive verbs of the English language. The article focuses on the investigation of emotive verbs in the lexico-semantic system of the English verb. Basic principles of valency theory have been outlined, the main postulate of which emphasizes the importance of the verb in the sentence, which is responsible for the environment it occurs in. Prerequisites for the realization of a grammatical sentence have been defined, namely establishing valency characteristics of the verb. On the whole, verbal lexemes can represent the following types: monovalent, divalent, trivalent and quadrivalent. Accordingly, presented patterns comprise no complement or one – four complements. All the complements except the subject have been extracted from the formulas and thus compared in terms of their similarities and differences.

*The investigation has been carried out on the basis of the classification by Johnson-Laird and Oatley. Valency characteristics of the verbs that express emotional relations between the subject and the object of the emotion (*grieve, hate, fear, like, love, admire, respect, miss* etc.) have been juxtaposed with causative verbs (*annoy, frighten, shock, surprise, worry, amuse, entertain, discourage, encourage, excite* etc.). The latter indicate the cause of the emotion, show interrelation between the cause of an emotion and the person who experiences it. Therefore, it has been established that complements coincide mostly according to this classifying affiliation. A divalent type has proved to be the main valency type of emotively charged verbs. Illustrative examples were extracted from Corpus of Contemporary American English, a multipurpose collection of corpora, compiled by Mark Davies.*

The coincidence of complements is inherent in case of semantically close lexemes. However, it is not a complete overlap, which is mainly due to the fact that synonyms differ in meaning and might have a slightly different environment and valency type. It should be noted that deviation from the valency rules causes violation of the formal grammatical structure of the sentence, hence, the lack of a certain complement coming after the verb can lead to the loss of the features of the proposition.

Key words: emotive verbs, valency, complement, verbs of emotional relations, causative verbs.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Попри значну роль дієслова у створенні більшості речень, вважають, що його не можна розглядати єдиним центром організації речення, адже саме по собі дієслово не є синтаксичною одиницею [8, 267]. Тож важливість дослідження дієслова та його оточення є беззаперечною, що спробуємо продемонструвати на матеріалі англій-

ських дієслівних одиниць. Актуальність проблеми зумовлена наявністю нових джерел лінгвістичного аналізу – корпусних ресурсів, використання яких дає можливість переосмислити та верифікувати традиційний підхід до дослідження синтаксису і валентності зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Витоки теорії валентності знаходимо у граматиці

залежностей, а саме у працях французького лінгвіста Л. Теньєра, який заклав основи семантичного синтаксису. Подальшого розвитку теорія валентності набула у працях С. Д. Кацнельсона, В. Г. Адмоні, М. Д. Степанової, Й. Ф. Андерша, І. Р. Вихованця, А. П. Загнітка, М. І. Степаненка, О. І. Леути та інших. Так, йдеться про те, що «дієсловом властиві певні семантичні і формально-синтаксичні конфігурації і що вже саме значення дієслова сигналізує про ті чи інші семантичні і синтаксичні моделі речення» [2, 62]. Зокрема, валентний потенціал трактують як «сукупність усіх функціонально-синтаксичних позицій конкретного дієслова» [7, 14].

Синтаксичні властивості англійських дієслів, а саме дієслівних лексем, які позначають емоції, або дієслів *психічного стану*, досліджувала Бет Левін [14].

Наше дослідження проведено на основі класифікації емотивних дієслів Філіпа Джонсон-Леарда та Кейт Оутлі [13], згідно з якою виділено дієслова двох типів: дієслова емотивного відношення та каузативні дієслова. Матеріалом для вивчення валентних моделей цих типів дієслів слугував словник "A Valency Dictionary of English" [16], що містить моделі комплементів англійських дієслів, іменників та прикметників, які надалі проілюстровано на матеріалі вибірки з *Корпусу сучасного американського варіанта англійської мови (Corpus of Contemporary American English) (COCA)*.

Сам же словник укладено на основі корпусу "The Bank of English" (320 мільйонів слів) та з урахуванням частотності (з позначкою >30%, дуже частотні, частотні) і особливостей валентних структур. Ресурс налічує 511 дієслів, 274 іменники та 544 прикметники. Словник охоплює прикметники та іменники, які були загалом менш частотні у корпусі, ніж дієслова [16].

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – виявити потенціал застосування теорії валентності в дослідженні синтаксичних характеристик емотивних дієслів англійської мови. Мета передбачає виконання таких завдань:

- 1) розглянути засади теорії валентності;
- 2) визначити головні типи валентності дієслів англійської мови;
- 3) дослідити та порівняти валентні характеристики емотивних дієслів, а саме дієслів емотивного відношення та каузативних дієслів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з теорією валентності дієслово є «найбільш центральним елементом речення, а також виступає в ролі головного детермінанта його структури» [12, 3]. Так, основне твердження теорії валентності полягає в тому, що дієслово займає центральне місце в реченні, оскільки визначає кількість інших елементів, необхідних для реалізації граматичного речення. Низка цих елементів, або комплементів (*complements*), які не лише поєднуються з дієсловом, а й залежать від нього, визначає його валентність [16, 24].

У теорії валентності знаходимо чітке тлумачення двох антитетичних елементів: комплементів (*complements*) та ад'юнктивів (*adjuncts*), що у Л. Теньєра представлені як актанти (*actants*) і сирконстанти (*circostants*) та за допомогою яких можна описати

залежність зв'язків у реченні. Особливої уваги заслуговують комплементи, залежні від головного дієслова, тоді як ад'юнкти не пов'язані з головним дієсловом: (а) можуть реалізуватися відносно вільно, (б) форму не детерміновано головним дієсловом [16, 24]. Таким чином, для визначення валентних характеристик дієслова слід звертати увагу на «взаємодію елементарних лексичних одиниць, якими є перехідні та неперехідні дієслівні лексеми, з елементарними синтаксичними одиницями-синтаксемами, які вживаються при них в тих чи інших варіантах» [8, 262]. Теорія валентності стосується аналізу комплементів дієслів, прикметників та іменників, тобто конкретних зразків комплементів, що сполучаються з певною лексемою, які можна класифікувати:

1. Відповідно до формальних та функціональних властивостей; так, формальними категоріями є фрази та підрядні речення (*phrases/ clauses*), наприклад:

- іменникові фрази [N] (*the girl, him, the man I saw* тощо);

- прикметникові фрази [ADJ] (*old, very old, too good to be true* тощо);

- прийменникові фрази [Prep N] (*about this topic* тощо) або підрядні речення:

- ing- clauses [V-ing] (*coming home* тощо);

- to- clauses [to-INF] (*to come, to understand the situation* тощо);

- that- clauses [that-CL] (*that we had to go there* тощо).

- wh- clauses [wh-CL] (*how such gossip annoys him* тощо).

2. За семантичними та лексичними ознаками, а саме дослідження не лише формальних властивостей, а й семантичних та колокаційних. По-перше, йдеться про значення комплементів, а саме відмінність або однорідність у значенні між різними комплементами одного і того ж слова. По-друге, визначення, яка лексична одиниця може/ не може виступати у ролі конкретного комплемента.

3. Можуть бути обов'язковими або потенційними (нереалізованими) (*obligatory/optional*), що істотно з урахуванням комунікативної, структурної та валентної передумов [16, 25–32].

Як зазначалося, емотивні дієслова поділяються на дієслова емотивного відношення та каузативні дієслова. Спершу розглянемо валентні характеристики дієслів емотивного відношення (*grieve, hate, fear, like, love, admire, respect, miss* тощо). Зокрема, порівняємо зразки конструкцій та показники валентності на прикладі дієслів *like* та *love*, беручи до уваги спільне значення *to like* ('*мати інтерес, надавати перевагу чомусь, відчувати задоволення, мати пристрасть до чого-небудь*').

Передусім незначні розбіжності знаходимо в показниках активності для лексеми *like* (*Active: 1/2*) та для *love* (*Active: 2/3*), які засвідчують мінімальну та максимальну валентність в активному вживанні (*minimum and maximum valency in active uses*). Лише лексеми *love* притаманне маркування *Passive: 1/3*, що відповідно означає мінімальну та максимальну валентність у пасивному вживанні. Тож обидві лексеми є двовалентними та більшість конструкцій, які реалізують цю валентність, збігаються ([N] A, [N] p,

[to(-INF), [V-ing]p, [N to-INF], [N V-ing], [it+when/if-CL]).

Проте модель [N] A є обов'язковою (*obl*) лише для дієслова *like*. До того ж дієслово *like* може бути одновалентним у моделі з [if], але якщо воно є зрозумілим з контексту: *Well, if you like, I could walk you through my foreign policy ideas* (COCA, TV). На противагу цьому дієслово *love* прогнозує можливість двовалентних [+it+for N to-INF], а також тривалентних [+Np+for N] конструкцій: *This famous typeface is loved for countless reasons, including its ability to take on any feeling, emotion or imagery, which it can do simply because it has no personality of its own* (COCA, Web).

Порівняння дієслів *admire* та *respect* здійснено на основі спільного значення 'think highly of' ('поважати/шанувати'). Зіставлення даних засвідчує, що типи валентності та більшість моделей, які реалізують цю валентність, збігаються: [N]A/ [by N], *obl* [N]p, [for N/V-ing]. Спільні зразки двовалентної та тривалентної комплементації в активному стані притаманні обом лексемам, а також мінімальна та максимальна валентність (у межах 1/3) – у пасивному стані. Спостерігаються лише незначні відмінності у комплементах кількох моделей, однак типи валентності не зазнають змін:

1) [+Np+in N], нап.: *After all, most of what a writer is likely to admire in others' work is what she herself is unable to do, and this always encompasses a wider range of kinds of writing than what she is able to do* (COCA, Fic);

2) [+Np+as N], нап.: *I have always respected him as one of the greats* (COCA, Mag). *But I did not want to discuss my private life with him ever again I always respected her as a player, and we established a friendship a few years ago before she came to Edison* (COCA, News).

Прикладом двовалентної комплементації, що властива лише дієслову *admire*, слугує [+wh-CLp], нап.: *I admire what you're doing and I'll help I must tell you how much I admire what you're doing* (COCA, News).

Дієслово *grieve* ('переживати печаль, смуток') вживається в активному стані як одновалентне: *It has affected me in ways I hadn't imagined and I still grieve* (COCA, Blog). Утім більш поширеним воно є як двовалентне – [+N], нап.: *You know, I always thought once I reached it, that point in time, that I would finally be able to grieve the loss* (COCA, Spok); [+over N], нап.: *I grieve over the possibility of additional departures* (COCA, News); *You can grieve over any emotional loss* (COCA, TV).

Частотною є модель [+for N], нап.: *My spirit grieves for this fallen generation* (COCA, Blog), а також двовалентне вживання у значенні 'бути дуже стурбованим' – [+at N], нап.: *For the man himself, I am sure he would not want us to grieve at his loss but marvel at a quite extraordinary life* (COCA, News); *Importantly, she also asserts that all people should have the 'right to have attachments to things and people outside ourselves; to love those who love us and care for us, to grieve at their absence'* (COCA, Acad).

У підзначенні (*subsense*) 'засмучувати' маємо позначки мінімальної та максимальної двовалент-

ності в активному вживанні та одно- або двовалентності у пасиві:

1) *obl* [+Np], нап.: *The story of a man who was grieved by a disloyal wife but whose grief was allayed when he saw that a high personality had the same misfortune* (COCA, Acad);

2) [[it]+N+to-INF], нап.: *It grieved me to see Dada, who was otherwise so dignified, so love-crazed* (COCA, Fic);

3) [[it]+N+that-CL], нап.: *Though, as I was just expressing to Mr. Darcy, it grieves me that you entered into the matrimonial state without his aunt's permission* (COCA, Fic).

Для дієслова *hate* характерні одновалентна, двовалентна та тривалентна моделі. Двовалентність помітно переважає, нап.:

1) [+Np], нап.: *It's not like they are doing it because they hate humans and want to make them miserable* (COCA, Blog);

2) [+that-CLp], нап.: *I hate that I make you feel like what you do isn't important* (COCA, TV); *I hate that every time I start to feel normal again, something bad happens* (COCA, Mov); *I hate that I let everyone down* (COCA, Mov).

Серед моделей, які позначені як «частотні» та «дуже частотні», є:

3) [+V-ing p] (*frequent*), нап.: *I hate being sick, tired and in pain all the time* (COCA, Fic);

4) [+to-INF] (*very frequent*), нап.: *I hate to think you've been unhappy, dear I hate to think you've been using me* (COCA, Fic).

Випадки одновалентного та тривалентного потенціалу дієслова *hate* є менш поширеними: *I just happen to have a mind of my own and no need or desire to hate* (COCA, Blog); [+Np+for N/ V-ing], нап.: *Do you hate me for telling you what I did?* (COCA, TV).

Дієслівна лексема *fear* ('боятися') характеризується можливою одновалентністю, яка реалізовується тільки в пасивному стані, та двовалентністю, що є максимальною для цього дієслова і, безперечно, домінуючою, нап.:

1) [+Np], нап.: *Both fear discovery and the loss of their money* (COCA, Acad);

2) [+to-INF], нап.: *Freethinkers are those who are willing to use their minds without prejudice and without fearing to understand things that clash with their customs, privileges or beliefs* (COCA, Blog);

3) [+V-ing], нап.: *Why is it hard to say it like it is? Do you fear hurting someone? Does the truth frighten you? Will it unravel you?* (COCA, Acad);

4) [+for N], нап.: *I fear for the resilience of the future generations here...* (COCA, Blog); *I fear for this country with so much hatred, fear, and willingness to believe lies and propaganda* (COCA, Web);

5) [+that-CLp(it)(>30%)], нап.: *It is feared that these initiatives may cause a backlash of negative public opinion and thus undermine efforts to increase donations* (COCA, Acad).

Помітно, що *that-clauses* є більш частотними порівняно з іншими комплементами дієслова *fear* (подибуємо більш ніж у 30% усіх вживань цього слова), якщо йдеться про стверджувальні речення,

тоді як інфінітивні та герундіальні комплементи переважатимуть у заперечних реченнях [15, 125].

Історично для дієслова *fear*, поряд із *that-clauses*, характерні високочастотні валентні моделі з *lest-clauses* (головно у стверджувальних реченнях), низькочастотні – з *unless-clauses* і *whether-clauses* та частотні – з *but-clauses* (у заперечних реченнях), напр.:

I fear lest it should be discovered by <...> clear reducing to letters no better than nonsense (1816 Charles Lamb, Final Memorials; Consisting Chiefly of his Letters not before Published) [15, 134];

I do not feare but that these few Souldiers will be able to returne againe (1641 Thomas Edwards, Reasons against the Independent Government of Particular Congregations) [15, 134].

Високочастотність *lest-clauses* зумовлена загальним характером *fear*, що здебільшого вживається у стверджувальних реченнях. Також *lest-clauses* та *but-clauses* не обмежуються сполучуваністю з *fear*, а відносно часто сполучаються з дієсловами з негативною конотацією загалом [15, 134–135].

Приклад двовалентності зазвичай актуалізується в пасивному стані – [+N ADJ (usually passive)], напр.: *Sadly, they are feared dead* (COCA, Spok). Двовалентність простежуємо й у парантетичній конструкції *I fear*, а також інших зраках, зокрема *I fear not/so*, напр.: *That, I fear, will only make people more defensive, less willing to see where they themselves – we ourselves – are guilty of racism* (COCA, Blog); *I fear not, I'm leaving within the hour* (COCA, Fic); *I fear so. I must go now and help fight the fires* (COCA, Fic).

Подальший етап дослідження передбачає розгляд типів валентності, які характерні каузативним дієсловам (*annoy, frighten, shock, surprise, worry, amuse, entertain, discourage, encourage, excite* тощо).

Діапазон типів валентності дієслова *annoy* у значенні ‘роздратувати’ варіюється від одно- до тривалентних в пасивному вживанні, та в активному вживанні прослідковується дво- та тривалентність. Однак двовалентність залишається домінантною:

– [+Np], напр.: *His timidity annoyed her* (COCA, Fic);

– [[it]+N+to-INF], напр.: *It annoyed him to think that Annabelle shared the naive opinions of such people* (COCA, Fic).

Менш вживаним є тривалентне оточення дієслова *annoy* – [+N+with N], напр.: *The war now seemed to him like an interminable bad joke, and his comrades now annoyed him with their constant yawning and their “breaking wind” and their lousy jokes* (COCA, Fic).

Типи валентності дієслова *frighten* (‘налякати’) представлені одно-тривалентністю (в пасивному стані) та дво-, тривалентністю (в активному стані). Список комплементів розпочинають формули двовалентності:

– obl [+Np], напр.: *His feelings frightened him* (COCA, Fic);

– [[it]+Np+that-CL], напр.: *It frightened me that she would doubt me on this level* (COCA, Fic).

Проте тип тривалентності значно превалює:

1) [+Np+fromN/V-ing], напр.: *He may have thought that he could make things bad for the pilgrimage and frighten people from coming* (COCA, Web);

2) [+Np+intoN/V-ing], напр.: *Her hard stare frightened me into silence* (COCA, Fic);

3) [+Np+to N: death], напр.: *He was in the library, and he came up behind me... and he just frightened me to death* (COCA, Mov);

4) [+Np+with N], напр.: *She felt the sea for the first time against her breasts and leapt into water that from afar had frightened her with its big waves, its small waves and its groundswell crashing over the breakwater, making ships sink* (COCA, Fic).

Тривалентна конструкція характерна для англійського розмовного реєстру: *frighten the hell, life, wits* тощо *out of someone* або *frighten someone out of their wits* – [+Np+out of N/V-ing], напр.: *The prospect of having a third marriage end in failure frightened me out of my wits* (COCA, Mag). Можлива і прислівникова комплементация – [+Np+ADV], напр.: *There are things I'm dying to ask Michael, but I don't want to frighten him away* (COCA, Mag).

Щодо лексеми *shock* (‘здивувати/засмутити’), то типи в обох станах можуть змінюватися від одновалентності до тривалентності. Основними моделями дієслова є двовалентні та тривалентні:

1) [+Np], напр.: *I know George has been shocked by the reaction of the media* (COCA, News);

2) [[it]+Np+to-INF], напр.: *It shocked me to hear my brother talk like this* (COCA, Fic);

3) [[it]+Np+that-CL], напр.: *It shocked us that we hadn't found them* (COCA, Spok);

4) [+Np+into N/V-ing], напр.: *Committed to invoking their visionary powers, he undertook to shock them into awareness of what they might come to see* (COCA, Acad);

5) [+Np+out of N/V-ing], напр.: *The brittle ring of Jacobus's ancient black rotary phone shocked him out of his petulant reflections* (COCA, Fic).

Такі ж типи валентності простежуємо і для дієслів *worry* та *surprise* (‘здивувати’). Так, *worry* (‘хвилюватися/тривожити’) має більше моделей, що відображають його одновалентність. Проте переважають приклади двовалентних позицій:

1) [+Np], напр.: *With family and close friends you don't want to talk too much about the dangerous things because it worries them* (COCA, News);

2) [[it]+Np+that-CL], напр.: *Does it worry you that we're getting less solid news out of there than out of that theatre in the Pacific lately?* (COCA, Fic);

3) [+wh-CL], напр.: *Hearing her, Robert worried whether she'd be capable of going anywhere at all* (COCA, Fic);

4) [+about Np/V-ingp/ about N V-ingp/ about wh-CLp/ wh to-INFp (>30%)], напр.: *Daily, I worry about whether or not the public opinion of a restaurant has a shelf life, and honestly, as a restaurant owner* (COCA, News).

Досить частотною є конструкція [+ (that)-CL], напр.: *I was just saying that some people might be doing a lot, and I worry that they may feel a little underappreciated* (COCA, Fic).

Комплементи для *surprise* (‘здивувати’) наведені відповідно до значень: може здивувати (а) людина або ж (б) факт/ подія. Загалом переважає двовалентність – [+Np], напр.: *Sir William surprised him and paid the price for it* (COCA, Mov). Цей тип

особливо характерний у випадку, коли це стосується факту/ події: **[[it]+ N+that-CL]**, напр.: *It didn't surprise her that she'd ended up here* (COCA, Fic); **[[it]+N+if-CL]**, напр.: *It wouldn't surprise me if she quit* *So it wouldn't really surprise me if he does spread the story himself, though I imagine he'd consider testing potential residents to be ill-mannered* (COCA, Fic). Водночас і тривалентність представлено кількома моделями – **[+Np+with N]**, напр.: *Mia was in her own world a lot of the time these days, but she could surprise him with her sudden sharpness, awareness* (COCA, Fic); **[+Np+by N/V-ing]**, напр.: *I finally thought of my iPhone. It surprised me by coming on* (COCA, Fic).

Ще одне порівняння проведено на основі дієслів-синонімів *amuse* та *entertain* ('розважати/nomiuamu/miuumu'). Для *amuse* в активному стані властиві типи дво- та тривалентності, а в пасивному – відодно- до тривалентності. Валентна модель дієслова *entertain* в активному та пасивному вживанні може містити від одного до трьох компонентів. Більшість компонентів збігаються (**[N]A/ [by N], [V-ing]A, [that-CL]A, [N]p, [with N]**) та здебільшого демонструють двовалентний тип – **[+Np]**, напр.: *Life is gray and dull, and you might as well have a little fun when you dress and amuse people* (COCA, Mov); **[+Np]**, напр.: *You can't expect me to drop everything*

and entertain these strangers (COCA, Mov). Інші моделі валентності притаманні лише *amuse* (**[to-INF]A (it), [N V-ing]A, [wh-CL]A: it**).

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Таким чином, у результаті проведеного дистрибутивного аналізу можемо визначити двовалентність як головний тип валентності дієслів, які позначають емоції. Більшість компонентів емотивних дієслів збігаються відповідно до їх класифікації на дієслова емотивного відношення та каузативні дієслова. Так, у результаті здійсненого нами дослідження встановлено, що валентні моделі дієслів емотивного відношення можуть бути представлені безприйменниковими конструкціями, наприклад, 'like/love+somebody/something' або факультативно-прийменниковими, наприклад, 'grieve +0/ for/over + somebody/something'. Однак модель **S + Vtr + CN** залишається базовою для досліджуваних дієслів. Інакше кажучи, емотивні дієслова – це переважно перехідні дієслова, компонентом яких є іменник. Конструкції також часто містять **[V-ing], [to-INF] [that-CL], [wh-CL]** тощо.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у детальному вивченні не лише валентності, а й лексичної та семантичної сполучуваності емотивних дієслів англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адмони В. Г. Введение в синтаксис современного немецкого языка. Москва : Изд-во литературы на иностранных языках, 1955. 391 с.
2. Андерш Й. Ф. Про співвідношення інтенційної і валентної структур дієслова : на матеріалі української мови. *Українське мовознавство*. Київ : Вища школа, 1980. Вип. 8. С. 62–65.
3. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті : монографія. Київ : Наукова думка, 1988. 256 с.
4. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія : монографія. Донецьк : ДонДУ, 1996. 437 с.
5. Кацнельсон С. Д. Общее и типологическое языкознание. Ленинград : Наука, 1986. 298 с.
6. Леута О. І. Дієслівні речення в українській літературній мові : структура, семантика, моделі : автореф. дис. на здобуття наук ступ. докт. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2009. 35 с.
7. Масицька Т. Є. Семантико-синтаксична валентність дієслова : автореф. дис. на здобуття наук ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1995. 16 с.
8. Мухин А. М. Системные отношения переходных глагольных лексем. На материале английского и русского языков / за ред. М. А. Бородина. Ленинград : Наука, 1987. 292 с.
9. Степаненко М. І. Взаємодія формально-граматичної і семантичної валентності в структурі словосполучення та речення. Київ : НАН України. Укр. мовно-інформац. фонд, 1997. 216 с.
10. Степанова М. Д. Теория валентности и валентный анализ. На материале современного немецкого языка. Москва : МГПИИЯ, 1973. 110 с.
11. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса. Москва : Прогресс, 1988. 656 с.
12. Faulhaber S. Verb valency patterns. A challenge for semantics-based accounts. Berlin/ New York : De Gruyter Mouton, 2011. 357 p.
13. Johnson-Laird P. N. Oatley K. The language of emotions: An analysis of a semantic field. *Cognition and Emotion*. 1989. Vol. 3. Issue 2. P. 81–123. URL: https://www.researchgate.net/publication/247923590_Oatley_K_The_language_of_emotions
14. Levin B. English verb classes and alternations: a preliminary investigation. Chicago : The University of Chicago Press, 1993. 348 p.
15. Yoko Iyeiri. Verbs of implicit negation and their complements in the history of English. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2010. 223 p.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

16. Herbst T. et al. A valency dictionary of English: a corpus-based analysis of the complementation patterns of English verbs, nouns and adjectives. Berlin/ New York : Mouton de Gruyter, 2004. 965 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- COCA – Davies Mark. The Corpus of Contemporary American English (COCA): One billion words, 1990–2019. 2008. URL: <https://www.english-corpora.org/coca/>

REFERENCES

1. Admoni, V. G. (1955). Vvedenie v sintaksis sovremennogo nemetskogo yazyka [Introduction to the syntax of modern German]. Moskva: Izd-vo literatury na inostrannykh yazykakh [in Russian].
2. Andersh, Y. F. (1980). Pro spivvidnoshennya intentsynoyi i valentnoyi struktur diyedlova: na materialy ukrainskoi movy [On the ratio between intentional and valency structures of a verb: on the material of the Ukrainian language]. *Ukrainske movoznavstvo*. Kyiv: Vyshcha shkola, 8, 62–65 [in Ukrainian].
3. Vykhovanets, I. R. (1988). Chastyny movy v semantyko-hramatychnomu aspekti [Parts of speech in the semantic-grammatical aspect]: monohrafiya. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
4. Zahnitko, A. P. (1996). Teoretychna hramatyka ukrainskoi movy. Morfolohiia [Theoretical grammar of the Ukrainian language. Morphology]: monohrafiia. Donetsk: DonDU [in Ukrainian].
5. Katsnelson, S. D. (1986). Obshchee i tipologicheskoe yazykoznanie [General and typological linguistics]. Leningrad: Nauka [in Russian].
6. Leuta, O. I. (2009). Diieslivni rechennia v ukrainskii literaturnii movi : struktura, semantyka, modeli [Verbal sentences in the Ukrainian literary language: structure, semantics, models]. (Avtoreferat dysertatsii doktora filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
7. Masytska, T. Ye. (1995). Semantyko-syntaktychna valentnist diyedlova [Semantic-syntactical valency of the verb]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
8. Mukhin, A. M. (1987). Sistemnyye otnosheniya perekhodnykh glagolnykh leksem. Na materiale angliyskogo i russkogo yazykov [Systemic relations of transitive verbal lexemes. On the material of English and Russian] / za red. M. A. Borodina. Leningrad: Nauka [in Russian].
9. Stepanenko, M. I. (1997). Vzaiemodiia formalno-hramatychnoi i semantychnoi valentnosti v strukturi slovospoluchennia ta rechennia [Interaction of formal-grammatical and semantic valency in the structure of a phrase and a sentence]. Kyiv: NAN Ukrainy. Ukr. movno-informats. fond [in Ukrainian].
10. Stepanova, M. D. (1973). Teoriya valentnosti i valentnyy analiz. Na materiale sovremennogo nemetskogo yazyka [Theory of valency and valency analysis. On the material of modern German]. Moskva: MGPIIYA [in Russian].
11. Tener, L. (1988). Osnovy strukturnogo sintaksisa [Elements of structural syntax]. Moskva: Progress [in Russian].
12. Faulhaber, S. (2011). Verb valency patterns. A challenge for semantics-based accounts. Berlin/ New York: De Gruyter Mouton [in English].
13. Johnson-Laird, P. N., Oatley, K. (1989). The language of emotions: An analysis of a semantic field. *Cognition and Emotion*, 3 (2), 81–123. URL: https://www.researchgate.net/publication/247923590_Oatley_K_The_language_of_emotions
14. Levin, B. (1993). English verb classes and alternations: a preliminary investigation. Chicago: The University of Chicago Press.
15. Yoko Iyeiri. (2010). Verbs of implicit negation and their complements in the history of English. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

DICTIONARIES

16. Herbst, T. et al. (2004). A valency dictionary of English: a corpus-based analysis of the complementation patterns of English verbs, nouns and adjectives. Berlin/ New York: Mouton de Gruyter.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

- COCA – Davies Mark. The Corpus of Contemporary American English (COCA): One billion words, 1990–2019. 2008. URL: <https://www.english-corpora.org/coca/>

КОНЦЕПЦІЯ ГУМОРУ ТА СПОСОБИ ЙОГО ВИРАЖЕННЯ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ МАЛКОЛМА БРЕДБЕРІ

Борбенчук І. М., Реміш І. І.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Статтю присвячено дослідженню концепції гумору та специфіці його вербального вираження в художніх творах британського письменника Малколма Бредбері. Зауважено, що в сучасних літературознавчих й лінгвістичних студіях поняття гумору розглядають як відображення соціокультурних і національних явищ й трактують його у творчості М. Бредбері як особливу творчу манеру письменника та форму відтворення сатиричних спостережень. На матеріалі оригінальних текстів автора визначено авторську концепцію гумору, що є поєднанням теорії літератури й художньої реальності.

У роботі використано комплекс лінгвістичних методів, зокрема: лінгвопоетичний аналіз – для виявлення лінгвостилістичних особливостей творів М. Бредбері; типологічний метод – для класифікації мовних одиниць та опису їх функціонування в текстах, а також такі загальнонаукові методи, як узагальнення і систематизація.

Під час дослідження з'ясовано, що такі види комічного, як сарказм, пародія та іронія, виконують у романах соціальну функцію й застосовуються для саморозкриття і зображення стосунків персонажів. Вони здатні впливати на підсвідомість читачів, змушуючи переглянути власні орієнтири. Виявлено, що сам автор, сприймаючи реальність як фатальну незбагненність світу в поєднанні з духовним і тілесним началом людини, через твори намагався викрити трагічність філософського сенсу постмодерністської метапрози.

Установлено, що з метою досягнення ефекту комізму М. Бредбері використав різні види комічного (іронію, сатиру, сарказм, пародію) не лише для викриття серйозних соціальних тем, які торкаються глибоких естетико-філософських питань, а й для опису характерів персонажів. Зафіксовані лінгвостилістичні засоби (метафора, метонімія, антитеза) допомагають уникнути прямолінійності, узагальнюють поняття, уможливають критику окремих осіб, людських груп і суспільства загалом.

Підсумовано, що концепція гумору письменника є, з одного боку, наслідуванням тенденцій літературознавства ХХ століття, а з іншого – оригінальним методом автора, який полягає в переосмисленні загальнолюдських ідей та відображенні дійсності крізь призму власного світовідчуття. Гумор для М. Бредбері є не лише засобом дослідження складної сучасної епохи з її загальною дезорієнтацією й суттєвим оновленням, а й також формою творчої гри і самовираження художника.

Ключові слова: концепція гумору, лінгвостилістичні засоби та прийоми, іронія, пародія, сатира, сарказм.

Borbenchuk I. M., Remish I. I. The concept of humor and the means of its expression in Malcolm Bradbury's literary works. The article is devoted to study the features of the concepts of humor and specificity of its verbal expression in literary works by Malcolm Bradbury. It's observed that modern literary and philological studies consider the concept of humor as a reflection of socio-cultural and national phenomena and interpret it in the work of M. Bradbury as a special creative manner of the writer, as a form of reproduction of satirical observations. The author's concept of humor, which is a combination of literary theory and artistic reality, is defined on the basis of M. Bradbury's original texts.

A set of linguistic methods was used in the work, in particular linguopoetic analysis to identify linguistic and stylistic features of M. Bradbury's works, a typological method for classifying language units and describing their functioning in texts, as well as general scientific methods such as generalization and systematization.

The study found that comic types such as sarcasm, parody and irony play a social role in novels and are used to reveal and shape characters. They are able to float to the subconscious of readers, forcing them to reconsider their own landmarks. It is revealed that the author himself, perceiving reality as a fatal incomprehensibility of the world in combination with the spiritual and bodily beginnings of man, tried to expose the tragedy of the philosophical meaning of postmodern metaprose through his works.

It was found that to achieve the effect of comedy M. Bradbury used various types of comic (irony, satire, sarcasm, parody), which not only expose serious social issues, touch on deep aesthetic and philosophical issues, but also shape the characters. Fixed linguistic and stylistic means (metaphor, metonymy, antithesis) help to avoid straightforwardness, generalize concepts, allow criticism of individuals, human groups or society as a whole

The study proved that the concept of the writer's humor is on the one hand an imitation of literary trends of the XX century, and on the other – the original method of the author, which is to rethink universal ideas and reflect reality through the prism of their own worldview. Humor for M. Bradbury is not only a means of studying a complex modern era with its general disorientation and significant renewal, but also a form of creative play and self-expression of the artist.

Key words: concept of humor, linguistic and stylistic means and methods, irony, parody, satire, sarcasm.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Британський письменник і літературний критик Малколм Бредбері (1932–2000) за характером свого художнього і дослідницького мислення є незаперечним постмодерністом. Відображення в його творах художньої реальності й тонкого гумору, спадкоємності форм і їх пародійне перетворення, цитування інших авторів сприймаються читачами як об'єктивні культурологічні закони. Творчий доробок повною мірою передає психологічний стан автора й відтворює трансформацію модерних і постмодерних тенденцій. На сторінках своїх романів М. Бредбері вдало поєднав класичні традиції англійського гумору з власним світовідчуттям, сповненим іронії та сарказму.

Комічне є досить складним, неоднозначним явищем, яке можна розглядати з позиції лінгвістики, філософії, психології, соціології тощо. Відповідно і до гумору як одного з його виявів неоднозначно підходять дослідники. Актуальність пропонованої наукової розвідки зумовлена інтересом лінгвістичних студій до трактування поняття гумору, який є не лише засобом створення комічного ефекту, а й психологічним феноменом, що має свою природу, механізми та характеристики. Нові перспективи в дослідженні комічного спонукали звернути увагу на творчість М. Бредбері з позиції когнітивної лінгвістики та говорити про авторську концепцію гумору, для функціонування якої було використано особливі мовностилістичні засоби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тлумачення комічного, розпочаті ще в античні часи Платоном й Аристотелем, продовжують осмислюватися сучасними науковцями. Зокрема, у різні часи здійснено спроби комплексно дослідити природу гумору й особливості постмодерністської іронії (С. Гейко, М. Каранда, О. Мальцева, П. Рікер), види комічного та засоби їх вираження (Д. Ніколаєв, Б. Мінчин, С. Походня), функціонування іронії в англійських постмодерністських творах (О. Бабулюк, Р. Семків, Н. Саліхова, Ж. Фомичева, А. Сергієнко) тощо.

Досить неоднозначно до розуміння творчості М. Бредбері та інтерпретування гумору в його романах підходять автори різних філологічних студій. Деякі науковці (Н. Жлуктенко, В. Івашева, С. Павличко) розглядають доробок письменника в річці британської літератури, окремим аспектам вивчення його творчості присвячено дослідження І. Дробіт, К. Генієвої, І. Києнко.

Безперечно, при розгляді авторської концепції гумору М. Бредбері до уваги взято постмодерністську концепцію історії (Ф. Фукуяма, Ж.-П. Ліотар, П. Рікер), концепцію роману (У. Аллен, Д. Лодж, А. Кеттл) [6], а також дослідження гумору як психологічного феномену [4].

Формулювання мети і завдань статті. Метою нашої розвідки є дослідження концепції гумору та особливостей його вербального вираження на матеріалі англійських романів М. Бредбері. Мета передбачає виконання таких завдань: окреслити авторську концепцію гумору з урахуванням сучасних наукових підходів; виділити в оригінальних англійських текстах засоби творення коміч-

ного й схарактеризувати їхнє значення; визначити лінгвістичні засоби та їх функції у творах письменника.

Виклад основного матеріалу дослідження. За характером свого художнього мислення М. Бредбері є, без сумніву, постмодерністом, а його доробок критики часто називають «університетською прозою», оскільки предметом зображення в його творах є академічне життя [2, 20]. І хоча у збірці есе «Невідіслані листи» М. Бредбері пояснив тематику творів тим, що «в англійській літературі віддавна існує традиція писати про місця, до яких важко потрапити» [7, 8], три його «університетські романи» присвячені власне проблемам вищої освіти в Англії та США – «The History Man», «Stepping Westward», «Eating People is Wrong» [5, 39]. Дійсно, письменник гостро порушує питання сучасної буденності та у властивій йому манері, з прихованим чи відвертим використанням засобів комічного веде розповідь, що бентежить читача, змушуючи переглянути моральні цінності й життєві орієнтири.

Варто вказати, що І. Дробіт, аналізуючи концепцію іронії історії, яка тісно пов'язана з постмодерністською рецепцією історії й історичної реальності, відзначила, що «романи М. Бредбері завжди насичені елементами комічного, в цьому полягає особлива творча манера автора у подачі будь-якої теми...» [2, 21], та підкреслила, що іронія є також засобом зображення «деконструкції поняття автора» й культурної спадщини у його творах [3, 135].

Літературознавець Ю. Сисоєва відмітила, що книги письменника являють собою комічні та сатиричні спостереження, які формально «...змінюються від комедії звичаїв до жорстокої іронії, де комічне наближається до трагічного» [6, 10].

Так, іронія у творах часто має характер теплої насмішки над певними ситуаціями чи дійовими особами. Автор намагається стерти межі між загальноприйнятими нормами і незвичним баченням, порядком і безладом, торкаючись при цьому як побутових питань, так і високих матерій. Це можна спостерігати, наприклад, у таких рядках роману «Eating People is Wrong»: *Madness, genius, originality – it's all the same thing; it's a breaking of our normal value structure and the substitution of another one (2) – Божевілля, геніальність, оригінальність – це все одне і те ж; це порушення нашої нормальної структури цінностей і заміна іншою* (тут і далі переклад власний).

У більшості творів саме іронія є основним засобом творення характерів персонажів, а головний герой є типовим представником суспільства – такий собі структураліст, що намагається у всьому не лише побачити щось нове, але й висловити думки, що передають його світобачення: *We got a course in picknicking at the university, said Dr. Bourbon. It's called Geology, but it's really picknicking (3) – Ми пройшли курс пікніка в університеті, – сказав д-р Бурбон. – Це називається «Геологія», але це справді пікнік.*

Мова персонажів вирізняється колоритністю й поетичністю, навіть коли вони говорять про побутові речі. Однак прихована іронія стає явною й відкритою з порушенням більш важливіших проблем: *Oh, it must be wonderful to be educated. What does it*

feel like? – It's like having an operation, – said Treece. – You don't know you've had it until long after it's over (2) – *О, це має бути чудово – бути освіченим. На що це схоже? – Це як операція, – сказала Тріс. – Ви не знаєте, що вона відбулась, доки не вийдете з наркозу.*

Оповідачі М. Бредбері торкаються різноманітних соціокультурних тем, які висвітлено завдяки сатири і сарказму, що протягом існування англійської літератури були традиційними прийомами для вираження критичного ставлення письменників до навколишньої дійсності, соціальних і моральних вад в суспільстві [5, 39].

Своє розуміння сучасного мистецтва М. Бредбері висловив у романі «Професор Кримінале», де досить чітко відтворено культурну ситуацію в Європі кінця ХХ століття. Сприймаючи світ як століття пародії, він завдяки їй висловлюється з приводу ексцентричності сучасності: *Unfortunately Marx said that the important thing is not to understand the world but to change it. Poor man, he got it the wrong way round. The important thing is not to change the world too much until you understand it* (1) – *На жаль, Маркс вважав, що найголовніше – не розуміти світ, а змінювати його. Бідолаха, він все сплутав. Найголовніше – це досягнути світ перед тим, як почати його змінювати.*

Ефективне пародіювання сприяло художній багатоплановості романів М. Бредбері, а з урахуванням історичної взаємодії текстів воно набуває культурно-формуючого значення. Принцип функціонування цієї форми визначається прагненням зберегти традицію через її спотворення: *One thing I have learned, my friend, there is no such thing as the future. The future is just what we invent in the present to put an order over the past* (1) – *Одну річ, я зрозумів, друже, не існує такого ніякого майбутнього. Майбутнє – це те, що ми винаходимо сьогодні, щоб навести порядок в минулому.*

Пародіювання є частиною художнього світовідчуття, невід'ємною рисою авторського стилю. Будучи літературним критиком, М. Бредбері сприймає сучасний світ як «час пародії». Пародія є формою дослідження сучасності, її форми слугують для опису сюжетів і розкриття характерів. Письменник використовує й інший бік пародії – сміховий, за рахунок чого досягає ефекту приниження традиційного філософського діалогу [6, 11]. У цьому річичі він досить критично висловлюється про нові професії та види діяльності, що не потребують певних зусиль, проте з їх допомогою можна маніпулювати людьми: *With sociology one can do anything and call it work* (2) – *З соціологією можна робити все, що завгодно, і називати це роботою.*

Досить саркастично автор сформулював думку про гендерні стосунки і філософію шлюбу. Його персонажам не властиві романтичні почуття, вічне кохання та всеохоплююча відданість: *Why is it that married people always say «Come in» when everything they do says «Get out?» They talk about their miseries and then ask you why you're unmarried* (4) – *Чому одружені люди завжди кажуть «Ласкаво прошу», коли все, що вони роблять, це тільки говорять один одному «Забирайся звідси»? Вони постійно розповідають про свої страждання, а потім запитують вас, чому ви не одружені.*

У художньому творі мовні одиниці виконують не лише інформативну й комунікативну функцію, у певних сполученнях вони можуть надавати додаткової образності та виразності. За допомогою мовностилістичних засобів або тропів письменник досягає яскравих іронічних і сатиричних ефектів. Зокрема, у досліджуваних текстах виділено метафору, яка є основою для створення поетичних образів та слугує джерелом емоційно-оцінного змісту, й метонімію, що вживається в повсякденному спілкуванні, роблячи комунікацію більш змістовною [1, 6–7]. Тонке почуття гумору, критичне мислення і точне володіння словом привели до того, що багато висловлювань М. Бредбері стали крилатими висловами й афоризмами. Метафоричні прийоми тонко розкривають сутність явищ і предметів через лексику, часто близьку за схожістю чи контрастністю. Письменник досить влучно висловився про **шлюб**: *Marriage, the most advanced form of warfare in the modern world* (4) – *Шлюб – це найдосконаліша форма війни в сучасному світі; про людську вдачу*: *Everyone exploits somebody* (4) – *Кожен експлуатує когось; про людську винятковість*: *People like make themselves matter* (4) – *Людям подобається робити себе значущими*; а також окреслив свої **погляди на життя**: *You are an optimist and live on hope. I am a pessimist and live on experience* (3) – *Ти – оптиміст і живеш з надією. Я – песиміст і живу з досвідом.*

Метонімія за своєю суттю є образним висловом у переносному значенні, де предмет замінюється іншим відповідно до наявних між ними семантичних зв'язків. Використанням метонімії автор обережно уникає прямолінійності та безпосереднього звертання до конкретних людей: 1) *Most beds aren't as intimate as people think they are* (4) – *Більшість ліжок не такі вже й інтимні, як всі думають;* 2) *I think of man as a noble creature who has only to extend himself to the full range of his powers to be civilized and good* (2) – *Я думаю про людину як про благородну істоту, якій варто лише скористатися своїм даром, щоб бути цивілізованою та доброю.*

Також варто відзначити антитезу, яка передає гостре протиставлення образів й суджень, полярних за природою, але з'єднаних між собою загальним внутрішнім змістом. У літературних творах антитеза є узгодженням контрастних чи зовсім протилежних характеристик образів і понять, що підсилює внутрішні відчуття від прочитаного та робить текст більш цікавим. Використана для іронічних описів й характеристик, вона допомагає глибше вникнути в проблему чи сутність явища: *There are no travelers now, only tourists. A traveler comes to see a reality that is there already. A tourist comes only to see a reality invented from him, in which he conspires.* (1) – *Зараз немає мандрівників, лише туристи. Мандрівник подорожує, щоб побачити реальність, яка вже існує. Турист приїжджає лише для того, щоб побачити вигадану для нього реальність, де можна сховатися.*

Лексика, вжита у прямому і переносному значенні, також сприяє образності та індивідуальності. Так, прикметник **dark** може позначати колір сукні: *... an elderly lady in a dark dress staggered in and climbed*

onto the platform (1) – ...літня дама в **темній** сукні, похитуючись, піднялась на майданчик; колір волосся жінки: *Miss Callendar turns, her dark head down* (1) – *Міс Календар повертається, опустивши чорняву голову*. У метафоричному значенні **dark** відображає політичне протистояння двох мегадержав: ... *main square over the dark Cold War years* (1) – ...головна площа в **темні** роки холодної війни; психологічний стан людей: *Humanities to the dark and mass of Social Science* (1) – Гуманітарні науки створені з **темних** мас соціології.

Завдяки граматичній конструкції *the age of* автор змалював картину катастрофи у світовому масштабі: *Twenty-five years after that, the age of disaster resumed* (1) – *Через двадцять п'ять років потому, знову розпочався вік катастрофи*; домінування в культурі Заходу інтелектуального руху: *It was the Age of Deconstruction, and how, there on the green Sussex chalk downs, we deconstructed* (1) – *Це була епоха Деконструкції, як там на зелених скелястих пагорбах у Сассексі ми займалась деконструкцією*; хворе суспільство, яке потребує лікування: *And we all need treatment. It's the age of treatment* (1) – *І ми всі потребуємо лікування. Це доба лікування*.

Слушним буде акцентувати на вдалому й доречному використанні у творах М. Бредбері порівнянь, що викликають сміх та знімають напругу. Так, порівнюючи диявола із собою, мовець таким чином принижує свої інтелектуальні здібності, але водночас насміхається зі співбесідника: *You have a faculty for defining the simplest in terms of the grandiose, so that a poor devil like me can't understand it* (2) – *У вас є здатність перетворювати все протє в грандіозне так, що такий нетямущий чорт, як я, не здатен цього зрозуміти*.

Яскравості, емоційності й жартівливості творам надає гіпербола. Навмисні перебільшення увиразнюють і посилюють думку автора, підкреслюючи при цьому комічність діалогу. Так, Барбара сміється над Говардом, який планує влаштувати грандіозну вечірку: 1) *You've had all the people you can eat, says Barbara* (4) – *У тебе вже стільки людей, скільки ти можеш проковтнути, – каже Барбара*; 2) *Your idea of a good party, – says Barbara, – is to invite the universe* (4) – *Твоя ідея гарної вечірки, – каже Барбара, – полягає у запрошенні Всесвіту*.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Британський письменник М. Бредбері, тонко відчуваючи новітні постмодерністські настрої, зумів поєднати загальнолюдські досягнення літературознавства ХХ століття з власними оригінальними відкриттями. У результаті нашого дослідження виявлено, що концепція гумору, передаючи авторське бачення реальності та розуміння естетико-філософських цінностей, інструментарієм на письмі використовує низку спеціальних мовновиражальних засобів. Сила комічного у творах письменника залежить від прийомів, на вибір яких вплинула тематика творів, світогляд письменника та, звичайно, панівні постмодерністські тенденції. Для досягнення комічного ефекту автор вдається до різних видів комічного (іронії, сатири, сарказму, пародії), що не лише уможливають розкриття соціальних тем й філософських питань, а й викликають сміх у читача комічними ситуаціями, прихованими повідомленнями. За рахунок лінгвостилістичних засобів (метафори, метонімії, антитези, порівняння, гіперболи) авторові вдалося зробити певні узагальнення моральних цінностей, уникнути прямолинійності, розкрити складність сучасності крізь призму гумору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борбенчук І. Метафора і метонімія у структурі поетичного тексту Катулла. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)* : зб. наук. праць. Дрогобич, 2019. № 11. С. 5–8.
2. Дробіт І. Іронія історії у романі М. Бредбері «До Ермітажу». *Питання літературознавства*. Чернівці, 2006. № 71. С. 20–28.
3. Дробіт І. Структура та семантика історичного дискурсу у британському романі 80–90 років ХХ ст. *Питання літературознавства*. Чернівці, 2008. № 75. С. 128–136.
4. Квасник Г. В. Багатовимірність гумору: актуальні дослідження психологічного феномену. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2014. № 47. С. 87–96.
5. Коновалов С. История сатирической традиции в английской литературе. *Вестник БДУ*. Минск, 2007. Сер. 4. № 1. С. 34–39.
6. Сысоева Ю. Полиструктурность художественной формы романа М. Бредбері «Профессор Криминале»: автореф. дисс. на соиск. учёной степени канд. филол. наук : 10.01.03. Воронеж, 2005. 24 с.
7. Bradbury M. *Unsent letters. Irreverent notes from a literary life*. Penguin books, 1989. 256 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Bradbury M. Doctor Criminale. URL: <https://6lib.ru/books/read/Doctor-Criminale-192651>
2. Bradbury M. Eating People is Wrong. URL: https://www.academia.edu/20651493/Eating_People_Is_Wrong_or_How_We_Decide_Morally_What_to_Eat
3. Bradbury M. Stepping Westward. URL: <https://sites.google.com/site/cuddlytail398bq8u/get-stepping-westward-a-novel-by-malcolm-bradbury-ebook>
4. Bradbury M. The History Man. URL: <https://books.online.com.ua/index.php?author=Bradbury%Malcolm>.

REFERENCES

1. Borbenchuk, I. (2019). Metaphor I metonymia u strukturі poetychnoho tekstu Katulla [Metaphor and metonymy in Catullus' poetic works]. *Naukovyj visnyk Drohobychkoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka. Seria: "Filolohichni nauky" (movoznavstvo)*: zb. nauk. prats. Drohobych, 11, 5–8 [in Ukrainian].

2. Drobit, I. (2006). Ironia istorii u romani M. Bradbury "Do Ernitazhu" [The irony of history in the novel by M. Bradbury "To the Hermitage"]. *Pytannia literaturoznavstva*. Chernivci, 71, 20–28 [in Ukrainian].
3. Drobit, I. (2008). Struktura ta semantyka istorichnoho dyskursu u brytanskomu romani 80–90 rokiv XX st. [Historical Discourse in British Novel of 1980–90 s. XX AD]. *Pytannia literaturoznavstva*. Chernivci, 75, 128–136 [in Ukrainian].
4. Kvasnik, G. V. (2014). Bahatovymirnist humoru: aktualni doslidzhennia psykholohichnoho fenomenu [Humor's multidimensionality: current research of psychological phenomenon]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichniho universytetu imeni H. S. Skovorody. Psykholohiia*, 47, 87–96 [in Ukrainian].
5. Konovalov, S. (2007). Istorija satiricheskoy traditsii v anglijskoy literature [History of the satirical tradition in English literature]. *Vesnik BDU*. Minsk, 4 (1), 34–39 [in Russian].
6. Sysojeva, Yu. (2005). Polistrukturnost hudozhestvennoy formy romana M. Bradbury "Professor Kriminalne" [Polystructurality of the art form of M. Bradbury's novel "Professor of Crime"]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Voronezh [in Russian].
7. Bradbury, M. (1989). Unsent letters. Irreverent notes from a literary life. Penguin books [in English].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Bradbury M. Doctor Criminale. URL: <https://6lib.ru/books/read/Doctor-Criminale-192651>
2. Bradbury, M. Eating People is Wrong. Retrieved from: https://www.academia.edu/20651493/Eating_People_Is_Wrong_or_How_We_Decide_Morally_What_to_Eat
3. Bradbury M. Doctor Criminale. URL: <https://6lib.ru/books/read/Doctor-Criminale-192651>
4. Bradbury, M. The History Man. Retrieved from: [http://books.online.com.ua/index.php?author=Bradbury %Malcolm](http://books.online.com.ua/index.php?author=Bradbury%20Malcolm).

УДК 811.131.1: 81'255.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223409>

ЛІНГВОКУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЯ ЖАРГОНІЗМІВ В УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ СУЧАСНОЇ ІТАЛІЙСЬКОЇ ПРОЗИ

Бумар К. С.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті проаналізовано шляхи відтворення жаргонізмів та властивості застосування лінгвокультурної адаптації в українськомовних перекладах сучасної італійської художньої прози. У роботі застосовано методологічний інструментарій перекладацького аналізу в лінгвокультурному аспекті, який визначає лексико-семантичні особливості жаргону при перекладі. У процесі дослідження з'ясовано, що жаргон є прийомом вираження думок, емоцій, ставлення до соціального навколишнього середовища оповідача у лінгвокультурному аспекті; відрізняється від нормативної мови вживанням специфічної, експресивно забарвленої лексики, синонімічної до слів загального вжитку, а також фразеології. Звідси лінгвокультурна адаптація жаргонізмів – це культурно мовленнєва пристосованість до особливості мови різних соціальних класів. Зауважено, що такий вид соціально маркованої лексики нині використовується не лише в усному мовленні, а й виходить за його межі, зокрема є часто вживаною авторами в сучасному художньому італійському тексті з метою формування образів персонажів та чіткішого окреслення їхніх соціальних відносин та ставлення героїв до тої чи тої ситуації у творі. Визначено, що італійська та українська мови мають фонетичні, лексичні, граматичні та стилістичні відмінності, тому переклад вимагає від медіанта пошуку відповідності для досягнення перекладацької еквівалентності та здійснення трансформацій, що репрезентують складний семантико-когнітивний та лінгвопрагматичний процеси. Перекладацький аналіз українськомовних перекладів творів Донато Каррізі «Ловець невинних душ» (пер. О. Ховрасьова), Елена Ферранте «Історія нового імені» (пер. Л. Котляр) та Умберто Еко «Номер нуль» (пер. Ю. В. Григоренко) довів, що перекладачі для відтворення жаргонізмів вдаються до еквівалентів в українській мові, стилістично забарвлених слів або стилістично нейтральних варіантів, просторіччя, фразеологізмів чи синонімів. Визначено, що лінгвокультурна адаптація жаргонізмів має свої особливості: перекладач має подбати, щоб максимально передати авторську настанову – підкреслити ставлення персонажа до іншого героя чи ситуації.

Ключові слова: жаргон, соціолект, культура, переклад, соціально маркована лексика, лінгвокультурна адаптація.

Bumar K. S. Lingual and cultural adaptation of jargonisms in the Ukrainian translations of modern Italian prose. The paper analyzes the ways of reproducing jargons and the properties of the application of linguistic and cultural adaptation in Ukrainian translations of modern Italian prose. The presented work uses the methodological tools of translation analysis in the linguistic and cultural aspect, which determines the lexical and semantic features of slang in translation. In the course of the research it was found out that jargon is a method of expressing thoughts, emotions, attitude to the social environment of the narrator in the linguistic and cultural aspect; differs from normative language by the use of specific, expressively colored vocabulary, synonymous with words of general use, as well as phraseology. Thus, the linguistic and cultural adaptation of jargon is a cultural-speech adaptation to the peculiarities of the language of different social classes. This type of socially marked vocabulary is now used not only in oral speech, but also beyond it, in particular, is often used by authors in modern Italian art texts to form images of characters and more clearly delineate their social relations and attitudes of heroes to a situation. in the work. It is determined that Italian and Ukrainian languages have phonetic, lexical, grammatical and stylistic differences, so translation requires the mediator to find a match in order to achieve translation equivalence and implement transformations that are complex semantic-cognitive and linguopragmatic processes. Translation analysis of Ukrainian translations of works by Donato Carrisi "Lovets nevinnykh dush" (translated by O. Khovras'yova), Elena Ferrante "Istoriia novoho imeni" (translated by L. Kolyar, and Umberto Eco "Nomer nul" (translated by Y. Grigorenko) proved that translators, to reproduce jargon, resort to equivalents in the Ukrainian language, stylistical words or neutral variants, vernacular, phraseological units or synonyms. It is determined that the linguistic and cultural adaptation of jargon has its own features: in order to emphasize the character's attitude to another character or situation, the translator has the task to convey it in the work.

Key words: jargon, sociolect, culture, translation, socially marked vocabulary, linguistic and cultural adaptation.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У сучасному перекладознавстві термін «лінгвокультурна адаптація» використовується переважно в декількох значеннях: для визначення конкретного перекладацького прийому, який полягає в заміні невідомого відомим, незвичного, інокультур-

ного, та для позначення способу досягнення відповідного ефекту в тексті оригіналу та перекладу в комунікативному та міжкультурному ракурсах. У цьому разі адаптацію розуміють як пристосування тексту за допомогою гранично адекватних, відповідних та тотожних сприйняттю читачем іншої культури засобів.

Одне з найбільш проблематичних питань в теорії перекладу та соціолінгвістиці є питання адаптації жаргонізмів у художньому тексті. Через значну кількість перекладної художньої літератури це питання останні декілька десятиліть турбує перекладознавців. Тому що така специфічна лексика має бути відповідно перекладена і детермінована сюжетним ланцюжком у художньому прозовому творі. Дослідження шляхів розв'язання проблеми жаргону сьогодні є у фокусі уваги сучасних перекладознавців. **Актуальність** статті полягає в її спрямованості на одне з питань, до якого прикута увага сучасних науковців і перекладачів художнього тексту, – дослідження шляхів відтворення соціально маркованої лексики, жаргонізмів зокрема, з огляду на авторську інтенцію художнього тексту щодо наближення до усного мовлення через сучасну літературну, культурну та історичну традицію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблем перекладу жаргонної та іншої соціально маркованої лексики неодноразово торкалися як українські, так і зарубіжні вчені. Зокрема, такі відомі лінгвісти, як С. І. Влахов, С. П. Флорін, Ю. А. Найда, В. Н. Комісаров, Л. Венуті, Г. Турі, М. К. Гарбовський, Р. П. Зорівчак, О. І. Чередниченко та ін., у своїх дослідженнях окреслили шляхи перекладу соціально маркованої лексики. І. Р. Гальперін, У. Еко, М. Снел-Хорнбі, А. Попович, С. Б. Велединська та ін. порушували питання перекладу в семіотичному і культурному аспектах, досліджуючи багатовекторність тексту та перекладу. Наразі праць, пов'язаних з дослідженням перекладу італійської жаргонної лексики, небагато. Загалом відомими є розвідки перекладу американського чи британського сленгу.

Формулювання мети і завдання статті. Метою статті є виявлення потенціалу лінгвокультурної адаптації при перекладі жаргонізмів у сучасній італійській художній прозі українською мовою, зокрема вживання такої соціально маркованої лексики в тексті перекладу, яка є тотожною або аналогічною лексичним одиницям тексту оригіналу. Досягнення мети дослідження передбачає виконання таких **завдань**: розглянути поняття жаргон; виявити його лінгвокультурну значимість в семантичному просторі італійської мови; окреслити шляхи відтворення жаргонізмів в українськомовних перекладах сучасної італійської художньої прози.

Матеріалом для дослідження послуговували твори сучасних італійських письменників: Донато Каррізі «Ловець невинних душ» (пер. О. Ховрасьова), Елена Ферранте «Історія нового імені» (пер. Л. Котляр) та Умберто Еко «Номер нуль» (пер. Ю. В. Григоренко).

Виклад основного матеріалу дослідження. Слово «жаргон», ймовірно, провансальського походження, несе в собі секретний натяк на різні значення. La Repubblica зазначає, що всі мови спочатку були жаргонами. Потім вони трохи стабілізувались, розширились, очистились, граматизувалися і стали нормативними мовами [5]. Думка Дж. Бертоні щодо того, що жаргон – це «загальноприйнята мова, якою говорять певні класи людей з наміром не бути зрозумілими для інших» [5], є справедливою з огляду опису і обмежується певними історичними явища-

ми. Але такий підхід залишає в тіні прямо протилежний факт, а саме те, що кожен може вдаватися, навіть спонтанно, до жаргонних слів чи фраз саме для того, щоб уникнути висловлювання звичайними словами. Наприклад, у художніх творах жаргоном розмовляють не тільки представники кримінального середовища, а й звичайні люди.

В італійській лінгвокультурі, за твердженням М. Коена, жаргон раніше вважали «паразитуючою мовою» в тому сенсі, що такий тип мови спирається на вже існуючу мову або діалект, до якої прищеплений новий лексикон, і формується через лексичні та семантичні процеси, що передбачають використання певних фонеморфологічних процедур у формуванні нових слів та масове використання метонімії та метафор, синекдохи та інших риторичних фігур, здатних завжди створювати нові смислові зв'язки, іноді складні, особливо коли вони ґрунтуються на контрастній грі між мовою та діалектом [4].

Однак тепер мова італійського художнього тексту втратила свою центральну ідеологію **agenzia di lingua** – «мовного агентства», свою здатність представляти себе як зразок нормативної мови. Тому останніми роками багато італійських авторів пройшли шлях, який привів їх до професіоналізмів, діалектизмів, жаргонізмів та інших видів соціально маркованої лексики [3, 29].

Насамперед зазначимо, що жаргонна лексика проникає в літературну мову через просторіччя й мову художньої літератури, де вона використовується як засіб мовної характеристики персонажів. Тобто жаргон є засобом комунікації літературних героїв. Для автора важливо відтворити природну і невимушену мову героїв. Таким чином, жаргонізми слугують своєрідним соціальним маркером і засобом типізації не тільки конкретно взятого представника кримінальної субкультури, а й відображення особливостей певного соціального середовища в цілому.

Італійська мова еволюціонує, і це характерно для її численних підсистем. З плином часу виникають нові поняття, які знаходять відображення в мові за допомогою виразних засобів. У жаргоні, як і в літературній мові, протікають процеси старіння одних і появи нових лексичних одиниць. Якщо розглядати еволюцію так званого *gergo* в діакронічному аспекті, то можна побачити, як одні лексеми, змінюючи інші, виходять з ужитку, а інші, не змінюючи форми, додають до основного значення різноманітні відтінки, залишаючись в активному лексиконі, скажімо, маргіналів [3, 22–23].

Знову ж таки жаргон відіграє велику роль у створенні комічного ефекту в тексті. Найчастіше подібні ситуації виникають в діалогах персонажів, де комізм полягає в тому, що жаргонізми простежуються в мові персонажів, які не мають відношення до злочинного світу [1]. Такі ситуації ґрунтуються на дисонансі між соціальним походженням жаргону та соціальною сутністю екстралінгвістичної ситуації.

Італійський жаргон, як будь-який інший соціолект, несе в собі потужний експресивний потенціал, який використовується не тільки в тексті оригіналу, але й вимагає адекватного відображення в тексті перекладу. Це пов'язано передусім з прагматичними

цілями будь-якого перекладу: адекватної передачі на мові акценту стилістичних, лексичних та інших особливостей тексту оригіналу [1]. Арго і жаргон формуються і створюються у процесі щоденної еволюції мови і вбирають в себе всю специфіку суспільних відносин, характерних для тимчасового періоду їх формування.

Таким чином, жаргонізмам часто приписують жартівливу функцію в художньому тексті. Письменники з металінгвістичної позиції використовують або створюють жаргонну мову з експресіоністичними цілями, спотворюють первинне значення, подаючи їх як жарти, намішки, бурлескні фрази.

Безсумнівно, жаргон є одним з пластів лексики, яка викликає труднощі при перекладі. Для адекватного перекладу текстів, що містять в собі велику кількість жаргонізмів, важливо вибрати правильну стратегію перекладу. Тому при перекладі цього соціолекту пріоритетом є передача основного значення з униканням двозначності.

У художніх текстах переклад жаргонізму спричиняє серйозні проблеми, оскільки соціально маркована лексика пов'язана з мовою та культурою і ніколи не вживається у простих чи денотативних значеннях [7, 13–14]. Прикладом цього можуть слугувати переклади літературних творів, що належать до цілком культурно різних країн (як в нашому випадку, італійська та українська культури). Я. І. Рецкер виділяє такі загальноприйняті способи перекладу жаргонізмів:

1. Функціональна відповідність (пошук потрібного аналогу в перекладній мові).

2. Заміна жаргонізмів нейтральною лексикою.

3. Транскрипція і транслітерація [2, 154].

З огляду лінгвокультури жаргон, як зазначив Н. Томмазо, є «мовою довільною» і включає в себе спосіб по-різному себе виразити – як в загальному значенні, так і в переносному, яке вживане підпільною організацією. В італійській мові жаргонізми створюються вдаванням до найдивніших форм; наприклад, слово *pane* «хліб» може перетворитися на *sepasene* або підпасти під вплив метатези, де *pane* стає *nepa*, *enpa*, або *enap* [6, 47–48].

Існує чимало прикладів жаргонізмів, наявних в італійській літературі, і передовсім це лексика, яка пов'язана зі злочинним світом: *cavallo* і *formica* «торгівцеві наркотиками». Крім *sbirro* «мент», є ще такі синоніми *gli specialotti*, *la pula*. Замість *pistola* «пістолет» часто вжита метонімія *ferro*; в'язниця має значення *villeggiatura* «відпочинок». Також у сучасних італійських текстах досить часто вживаними є жаргони на позначення реалій, пов'язаних з наркоманією: *ero*, *buco*, *roba*, *brown sugar* «героїн», *fattone* «наркоман», *pippare* «нюхати кокаїн», *impasticato*, *stare a rota* «бути на колесах», *scimmia* «ломка».

Наведемо приклади деяких жаргонізмів, взятих з літератури та кінематографу: *abbozzare*; *menare*; *sgàtare*; *burino*; *coatto*; *'li mortacci tua!*; *trescare*, *camomillarsi*, *alzare*, *sciabbarabba* тощо.

Варто зауважити, що ступінь співвіднесення експресії іншомовної та рідної лексики є на сьогодні досить складним питанням з огляду на проблеми перекладу подібних лексичних одиниць перекладачами чужомовної літератури. Найчастіше перекладачі, враховуючи подібну розбіжність ступеня ек-

спресії, пропонують переклад менш експресивними еквівалентами української мови.

Для жаргонізмів дослівний переклад не релевантний, тому такий вид соціально маркованої лексики можна перекладати тільки з оперттям на конотативне значення.

Наведемо приклади особливостей перекладу італійських жаргонізмів українською мовою з творів сучасної італійської художньої прози.

1. *Comunque, una cosa era certa: che il suicidio al tenente feteva di bruciato era proprio il caso di dirlo* (1, 133) – *Так чи так, зрозуміло було тільки одне: лейтенантові вся ця історія з самогубством теж пахла смаленим* (5).

В італійській мові слово *feto* виступає колоквиалізмом і означає «запах», «сморід». Жаргонний вислів *feto di bruciato* вказує на передчуття якоїсь неприємної ситуації, халепи. Бачимо, що в тексті комісар поліції не може знайти винного у самогубстві героя, тому припускає, що це – вбивство. Відповідно перекладач залишає те саме значення жаргонізму і доречно перекладає його еквівалентом.

2. *I pellegrini erano soggetti socialmente integrati, con famiglia, figli e una discreta disponibilità economica per permettersi frequenti spostamenti* (2, 45) – *Прочани є громадянами, укоріненими в суспільстві, вони мають родини, фінансову доступність, що дозволяють їм часті подорожі* (6, 83).

У наведеному прикладі автор називає серійних вбивць *pellegrini*, що у прямому значенні – «паломник», «прочанин». Цю лексему можна вважати жаргонізмом, тому що в тексті мова йде про злочинців, які «подорожують» з міста до міста, з країни, щоб скоїти певний злочин. Самі себе вони ідентифікують як паломники. Зауважимо, що подане автором слово є таким собі жаргонно-арготичний висловом, закодованим певною соціальною групою. Перекладачка вдалася до застарілого синонімічного еквівалента *прочанин*, який вдало передає лінгвокультурний аспект перекладу.

3. *Sarebbe un peccato perché la squinzietta non è da buttar via, tipica mammina pronta a farsi scopare dall'idraulico, voltati, guarda come sculetta* (3, 20) – *А прикро було б, бо курочка неабияка, типова матуся, готова віддатися сантехніку, озирнися, лишень, як вихляє стегнами* (6, 29).

На молодіжному жаргоні лексема *squinzia* позначає манірну, кокетливу дівчину. У перекладі означає «ципочка», «тьолка», «чікса» тощо. В українському варіанті спостерігаємо послуговування лексемою *курочка*, що відповідає італійському значенню. Отже, у перекладі використано синонімічний еквівалент, який доречно передає сенс речення.

4. *Non doveva essere la prima mungitura perché quello delle pulizie si era stancato di pagare e aveva denunciato Chiesa* (3, 27) – *Мабуть, доїв не вперше. Бо прибиральник втомився платити й здав К'єзу* (6, 43).

На мові криміналу лексема *mungitura* має лише одне значення – «вимагати у когось щось» або «вимагати і брати хабарі». Дослівно жаргонізм перекладається *доїти*. Термін доречно відповідає сенсу речення, й він вдало перекладений українським еквівалентом.

5. *Di Pietro ha messo sotto torchio Chiesa, gli ha scoperto dei conti svizzeri* (3, 27) – Ді П'єтро **відправив на вогнище** К'єзу, **відкрив його швейцарські рахунки** (6, 41).

Щоб зрозуміти цей жаргонний вислів, потрібно знати контекст. Дослівно ця фраза перекладається – «Він чинив тиск». Однак Ді П'єтро – це суддя, який розкрутив діло так званого шахрая К'єзи і вивів його на чисту воду. Тому ми бачимо використання автором жаргонізму, що має значення *вирішувати болючі, жорсткі питання*, або, як нам говорить словник *Carriere della sera*, *наражати когось на довгі і стійкі зусилля*, або *піддавати людину насильницькому допиту*. І в перекладі спостерігаємо жаргонізм, проте перекладач вдається до лексичної трансформації, яка не псує, а, навпаки, вдало вписується в контекст оповідання.

6. *Scapola, o nubile, o single, come preferisce* (3, 17) – **Холостячка**, або **незаміжня чи single**, **називайте, як заманеться** (7, 24).

Виділена італійська лексема *scapola*, з анатомічної точки зору, означає *лопатка*. У. Еко, звичайно, використовує подане слово як жаргонізм, надаючи йому експресивної забарвленості. В італійській мові цей жаргонізм має два значення: 1) прогулювати школу; 2) звільнитися від обмежень. Тому можемо узагальнити, що в перекладі використано доречний іменник *холостячка*, який відповідає сенсу речення.

7. *A volte la fantasia supera la realtà, premetto che sono razzista, le droghe pesanti sono l'anticamera delle canne, fa' come se fossi a casa mia, direi di darci del lei, chi gode si accontenta, sono rimbambito ma non sono vecchio* (3, 76) – *Часом фантазія краща за реальність, усвідомлюю, що я расист, важкі наркотики – це слуги косяків з марихуани, вчиняй так, наче ти у мене вдома* (7, 85).

Словосполучення *l'anticamera delle canne* безсумнівно є жаргонізмом і живається як в розмовній італійській мові, так і в кримінальному середовищі. Дослівно вислів перекладається як *вітальня з очерету*. Однак слово *canne*, окрім значення *очерет*, має також значення *трубка, сигарета з марихуаною, гашишем*. З урахуванням розмови одного з персонажів твору про політичні сутички та кримінальні зв'язки італійських політиків переклад «Слуги косяків з марихуани» чудово передають сенс речення.

8. *Figaro è ancora a piede libero, lo incalzò Marcuz* (2, 146) – **Фігаро на волі**, – **сказав Маркус** (6, 263).

У прямому значенні вислів *a piede libero* судовою мовою означає тих, хто піддається суду, не перебуваючи під арештом (з натяком на кайдани, якими колись були пов'язані засуджені). Проте в тексті словосполучення належить до тюремного жаргону і означає в'язня, що рятується втечею. Вказаний жаргонізм перекладений еквівалентно і відповідає сенсу речення.

9. *Mo' mi stai rompendo il cazzo, Lina* (4, 28) – **Не мороч мені яйця**, **Ліно** (8, 36).

Словосполучення є доволі грубим висловом. Може означати *дратувати, нервувати*. Прямий переклад цього речення – «Зараз ти мені ламаєш член, Ліно». У словниках немає іншого перекладу цього вислову, тому потрібно спиратися на сенс тексту: в романі один із персонажів вимагає від своєї дружини поводитися з ним покірно та слухатися його, але вона всіляко

намагається суперечити йому. Переклад жаргонізму «Не мороч мені яйця» передає той сенс і відображає характерну персонажам твору розмовну лексику.

10. *Continui a fare il prezioso, insomma, – fece, voltandosi per sorridergli* (2, 150) – *Словом, далі бавишся у самотнього вовка*, – *сказала вона, з посмішкою глянувши на нього* (6, 234).

Вислів *fare il prezioso* має декілька значень: *набивати собі ціну, ламатися*. Однак перекладачка вдається до лексико-семантичної трансформації і вживає фразу *бавитися у самотнього вовка*, яка стилістично вдало виглядає в українському перекладі. Однак О. Ховрацьова ситуацію передала у вільному перекладі.

Отже, жаргонізми – це слова, які використовуються певними соціальними або об'єднаними спільними інтересами групами людей, що несуть таємний, незрозумілий для інших сенс. Крім того, для перекладача важливо при перекладі враховувати стилістично-семантичні відмінності між лексемами, які виникають через використання цих слів у різній сфері у різних мовах. Загалом визначено, що італійські жаргонізми мають свої еквіваленти в українській мові, через що не спричиняють перекладачам великих труднощів. Однак деякі жаргонізми, наприклад такі словосполучення, як *mettere sotto torchio* та *fetere di bruciato, notizie assa i ghiotte*, все ж можуть викликати ускладнення при перекладі. Річ у тім, що конотативне значення оригіналу не завжди може відповідати конотативному значенню в перекладній мові. Тому перекладач може вдатися до просторічної лексики або стилістично забарвлених слів.

У результаті нашого аналізу можемо зазначити, що найкращим рішенням при перекладі жаргонізмів є використання функціональних аналогів та варіативних еквівалентів за наявності їх у мові перекладу. Якщо переклад соціолекту в контексті твору ускладнюється, то можна вдатися до нейтрально забарвленої лексики. Уживання жаргонізмів у творі увиразнює змалювання характерів героїв, їхнього соціального пристосування та належності. Тому найголовніше в перекладі такого виду лексики проявити і мову автора, і мову персонажів художнього тексту.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. У художній прозі поширеною є різноманітна соціально маркована лексика, яка не завжди при перекладі зберігає релевантне значення. Тому відтворення жаргонізмів як одного з видів соціально маркованої лексики відбувається за допомогою еквівалентів або стилістично забарвленої лексики мови перекладу. У сучасних італійських художніх текстах автори охоче використовують жаргони, які сприяють утворенню певної лінгвокультурної картини. Тому жаргонізми інколи ускладнюють переклад. Проведений аналіз довів, що перекладачі знаходять лексичні еквіваленти і адаптують їх до української лінгвокультури, намагаючись зберегти авторський стиль та інтенцію мовлення персонажів.

Перекладацький аналіз жаргонізмів у сучасній італійській художній прозі має перспективи подальшого дослідження із залученням більшої кількості практичного матеріалу та творів інших сучасних авторів італійської прози, а також вивчення лінгвокультурологічних особливостей перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основные функции аргос в художественном тексте. Uchebnikfree.com: веб-сайт. URL: <https://uchebnikfree.com/inostrannyim-yazykam-obuchenie/32osnovnyie-funktsii-argo-hudojestvennom-70388.html> (дата звернення: 10. 11.2020).
2. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода. Москва : Р. Валент, 2007. 238 с.
3. Dardano M., Frenguelli G. L'italiano di oggi. Roma : Arache, 2008. 241 p.
4. Gergo. Treccani: URL: <https://www.treccani.it/vocabolario/gergo/> (дата звернення: 27. 10.2020).
5. Parole un po' criminale. La Repubblica: URL: <https://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/1991/12/04/parole-un-po-criminali.html> (дата звернення 10.11.2020).
6. Spezzano F. Il gergo della malavita in Calabria. Calabria : Pellegrini, 1996. 166 p.
7. Stolt R. The translation of slang. within the bounds of possibility. Norderstedt : GRIN Verlag, 2010. 36 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Camilleri A. Un mese con Moltalbano. Milano : Arnoldo Mondadori Editore, 1998. 221 p.
2. Carrisi D. Il tribunal delle anime. Roma : Longanesi, 2011. 323 p.
3. Eco U. Numero zero. Milano : Bompiani, 2015. 104 p.
4. Ferrante E. Storia del nuovo cognome. Napoli : Edizioni e/o, 2012. 480 p.
5. Каміллері А. Почерк митця / пер. з італ. А. Маслюх: URL: <https://andrymasliukh.wordpress.com/translations/camilleri/>.
6. Каррізі Д. Ловець невинних душ : роман / пер. з італ. О. Ховрасьової. Харків : Віват, 2019. 432 с.
7. Еко. У. Номер нуль : роман / пер. з італ. Ю. В. Григоренко. Харків : Фоліо, 2016. 191 с.
8. Ферранте Е. Історія нового імені : роман / пер. з італ. Л. Котляр. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2019. 480 с.

REFERENCES

1. Osnovnye funktsii argo v hudozhestvennom tekste. (2014). Uchebnikfree. com [Position statement]. Retrieved from: <https://uchebnikfree.com/inostrannyim-yazykam-obuchenie/32osnovnyie-funktsii-argo-hudojestvennom-70388.html>. [in Russian].
2. Retsker, Ya. I. (2007). Teoriya perevoda i perevodcheskaya praktika. Ocherki lingvisticheskoy teorii perevoda [Translation theory and translation practice. Essays on linguistic translation theory]. Moskva: R. Valent [in Russian].
3. Dardano, M., Frenguelli, G. (2008). L'italiano di oggi [The Italian of today]. Roma: Arache [in Italian].
4. Gergo. Treccani [Position statement]. Retrieved from: <https://www.treccani.it/vocabolario/gergo/>. [in Italian].
5. Parole un po' criminale (1991). La Repubblica [Position statement]. Retrieved from: <https://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/1991/12/04/parole-un-po-criminali.html> [in Italian].
6. Spezzano, F. (1996). Il gergo della malavita in Calabria [The jargon of the underworld in Calabria]. Calabria: Pellegrini [in Italian].
7. Stolt, R. (2010). The translation of slang. within the bounds of possibility. Norderstedt: GRIN Verlag [in English].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Camilleri, A. (1998). Un mese con Moltalbano [A month with Montalbano]. Milano: Arnoldo Mondadori Editore [in Italian].
2. Carrisi, D. (2011). Il tribunal delle anime [The Tribunal of the Soul]. Roma: Longanesi [in Italian].
3. Eco, U. (2015). Numero zero [Numero Zero]. Milano: Bompiani. 104 [in Italian].
4. Ferrante, E. (2012). Storia del nuovo cognome [The Story of a New Name]. Napoli: Edizioni e/o. [in Italian].
5. Kamilleri, A. (2011). Pocherk myttsia [Position statemen]: novella / per. z ital. A. Masliukh. Retrieved from: <https://andrymasliukh.wordpress.com/translations/camilleri/> [in Ukrainian].
6. Karrizi, D. (2019). Lovets nevyynykh dush [The Hunter of the Dark]: roman / per. z ital. O. Khovrasovoi. Kharkiv: Vivat [in Ukrainian].
7. Eko, U. (2016). Nomer nul [Numero Zero]: roman / per. z ital. Yu. V. Hryhorenko. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
8. Ferrante, E. (2019). Istoriia novoho imeni [The Story of a New]: roman / per. z ital. L. Kotliar. Kharkiv: Knyzhkovyi klub «Klub simeinoho dozvillia» [in Ukrainian].

TRANSLATOR'S LINGUISTIC PERSONALITY

Vrabel T. T.

Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

The present article is devoted to the detailed analysis of the translator's linguistic personality. Modern researchers single out a number of methods to present linguistic personality. The main purpose of this paper is to give a general overview of the linguistic, communicative, functional, typological, and cognitive approaches to the translation process with special regard to linguistic personality. In the light of this review, translation units are distinguished and translation quality assessment criteria are specified.

It has been determined that adherents of various approaches to the process of translation, based on relevant principles, elaborated and analysed a number of translation models. The linguistic approach is represented by situational and denotative, transformation, semantic models, and the theory of equivalence levels; the communicative one includes the Interpretive Theory of Translation (elaborated by French linguists D. Seleskovitch and M. Lederer in the late 20th century); the functional approach embraces eight functions of translation covering translation as a source of inspiration, translation as a school of style, transgressive translation, palliative translation, translation as a culture-forming factor, barometer translation, identifying translation, and translation as a factor of transferring literary genres (they were elaborated and singled out by the Canadian researcher J. Delisle); L. M. Alekseyeva's typological theory of translation concentrates on the extralinguistic description of translation, as well as on the notions of sense, reflection, and activity; the cognitive approach comprises the integrative model of conceptual translation, the cognitive model of the translation process, as well as the cognitive and heuristic model of translation.

It has been observed that the processes of understanding the source text and creating the target text consist of multiple stages. A text can have an infinite number of interpretations in the course of translation and the translator can come back to the latter multiple times to correct and improve it. The author has come to the conclusion that any translation model is hypothetical in character as far as there is no direct proof that the translator acts in full accord with the model and does not deviate from it. However, correspondence of the result of translation with the expected one according to the model shows that the latter has some explanatory power.

Key words: *linguistic personality, linguistic approach, communicative approach, functional approach, typological approach, cognitive approach, translation model.*

Врабель Т. Т. Мовна особистість перекладача. *Стаття присвячена детальному аналізу мовної особистості перекладача. У наш час дослідники виділяють цілу низку способів представлення мовної особистості. Основною метою цього дослідження є загальний огляд лінгвістичного, комунікативного, функціонального, типологічного та когнітивного підходів до процесу перекладу із зосередженням особливої уваги на мовній особистості. У контексті такого огляду виокремлено одиниці перекладу та окреслено критерії оцінки якості перекладу.*

З'ясовано, що прихильники різних підходів до процесу перекладу з опертям на відповідні засади випрацювали різні моделі перекладу. Зокрема, лінгвістичний підхід репрезентовано ситуативно-денотативною, трансформаційною, семантичною моделями та теорією рівнів еквівалентності; комунікативний – інтерпретативною теорією перекладу (її розробили французькі мовознавці Д. Селескович та М. Ледерер наприкінці ХХ століття); функціональний підхід представлено вісьмома функціями перекладу, серед яких – переклад як джерело натхнення, переклад як школа стилю, трансгресивний переклад, паліативний переклад, переклад як фактор формування культури, переклад-барометр, ідентифікуючий переклад та переклад як фактор перенесення літературних жанрів (їх виділив канадський дослідник Ж. Деліль); типологічну теорію перекладу Л. М. Алексєєвої зосереджено на екстралінгвальному описі перекладу, на поняттях смислу, рефлексії та діяльності; когнітивний підхід включає інтегративну модель концептуального перекладу, когнітивну модель процесу перекладу та когнітивно-евристичну модель перекладу.

Простежено, що процеси розуміння оригіналу та тексту перекладу складаються з декількох етапів. Текст має безмежну кількість інтерпретацій у процесі перекладу, а перекладач може неодноразово повертатись до останнього для його коригування й вдосконалення. Підсумовано, що будь-яка модель перекладу є гіпотетичною за своєю природою, оскільки немає безпосереднього доказу дотримання перекладачем моделі й невідхилення від неї. Однак водночас зауважено, що відповідність перекладу результатам, очікуваному згідно з моделлю, вказує на те, що остання має певну пояснювальну силу.

Ключові слова: *мовна особистість, лінгвістичний підхід, комунікативний підхід, функціональний підхід, типологічний підхід, когнітивний підхід, модель перекладу.*

Defining the problem and argumentation of the topicality of the consideration. Person-oriented development of translation studies (TS) as a system of knowledge both in synchrony and diachrony enables

one to formulate the leading principles of its systematic description. The modern stage of development of TS can be presented in the light of linguistic personality that is closely related to anthropocentric theory. This paper will

summarize the current theories on the translation process paying special attention to linguistic personality (LP) as the central notion of the theory and practice of translation.

Analysis of recent research and publications.

Yu. N. Karaulov distinguishes several ways of presenting a LP: a) a three-level organization of the LP (verbal and semantic or structural and systematic, linguistic and cognitive or thesaurus, and motivation levels) [6, 51]; b) a combination of skills to conduct verbal and cognitive activity and perform various communicative roles [6, 60–62]; c) reconstruction of the LP in the three-level language structure (phonetics, grammar, lexis), as well as of the types of speech (speaking, listening, writing, reading) and the degrees of language mastery [6, 51].

L. V. Kushnina singles out two research paradigms in the study of the LP. Firstly, translator's LP is related to the notions of linguistic consciousness, linguistic ability, communicative need, communicative competence, translator's way of thinking, translator's mindset, and translator's view of the world. Secondly, the combination of the above-mentioned characteristics of the LP is realized in various approaches to understanding the process of translation that determine the strategy and tactics of translation, ways to set concrete translator's tasks, and achieving optimal solutions in translation [11, 76].

Setting the goals and tasks of the article. This article aims at analysing the following approaches to translation in detail: linguistic, communicative, functional, typological, and cognitive as far as they give a clear picture of the state of theory and practice of translation at the turn of the 20th and 21st centuries. Furthermore, we will single out units of translation, as well as determine the criteria of translation quality assessment.

The outline of the main research material. Now let us turn our attention to analysing each of the approaches and start with the linguistic one. Researchers that laid the foundation of this approach include: A. V. Barkhudarov, V. N. Komissarov, Ya. I. Retsker, L. K. Latyshev, V. G. Gak and others. They developed and described the major translation models: situational and denotative, transformation, semantic, and the theory of equivalence levels. In accord with the situational and denotative model, any real situation can be described by means of any language, thus promoting the idea of essential translatability. Transformation model focuses on lexical and syntactic rephrasing, as well as semantic modifications that resulted in numerous translator's techniques and transformations. Semantic models reveal semantic discrepancies between languages. The theory of equivalence levels deals with the possibility to reach equivalence between the source text (ST) and the target text (TT) at the levels of: the communicative aim, situation description, word, sentence structure, and signs. We will not dwell on this approach in detail as far as it has been analysed in numerous publications.

Among the communicative models of special interest is the Interpretive Theory of Translation (ITT) elaborated by French researchers D. Seleskovitch and M. Lederer [23]. The translated version of their theory is presented in the research by T. I. Bodrova-Gozhenmos. It is claimed that "ITT is not a linguistic,

but a communicative theory of translation" [4, 44]. The main idea of the ITT authors is that TT is created according to the same laws as the ST. In translation, just like in the original, we comprehend not separate words, but the sense of the utterance [4, 47]. Moreover, the authors stress that the sense of the utterance is not equal to the meaning of its component words. This level distinguishes three levels of translation and we will give a short description to each of them. The first is the level of translating separate words out of the context they are used in (e.g. technical nomenclature). The second is the level of educational translation focusing on the translation of separate sentences according to grammatical and lexical forms. Here we speak of language units, but not of communication units. The third level deals with texts that are units of communication [4, 49]. It is here that the TT is created taking into account the sense of the utterance, thus complying with the communicative aim. Furthermore, only the communicative level enables one to reveal the role of the translator's LP due to his cognitive background knowledge and the cognitive context.

The functional approach was developed by the Canadian researcher J. Delisle. He distinguishes eight functions of translation as part of linguistic and cultural theory of translation: translation as a source of inspiration, translation as a school of style, transgressive translation, palliative translation, translation as a culture-forming factor, barometer translation, identifying translation, and translation as a factor of transferring literary genres. Moreover, the linguist emphasizes that translation is not just a dialogue of cultures, but forms them [22, 46]. It seems obvious that all the above-mentioned functions belong to the translator's LP, especially the function of translation as a source of inspiration and translation as a school of style. In case of transgressive or palliative translation, the translator makes the decision as well. The same applies to barometer translation that shows what texts and into what languages are translated more often: the translator will choose the texts for which there is a demand in the target culture. The translator's role is most significant in case of culture-forming function [10; 11].

The culture-forming function presupposes that the translator managed to harmonize the cultural sense of the ST and the TT without infringing the cultural values and stereotypes of the target culture, the translator is tolerant in introducing alien values into it, thus creating a favourable background to perceive a foreign text from a different culture.

L. M. Alekseyeva in her typological theory of translation puts forward her own point of view on translation that significantly differs from purely linguistic interpretations of translation. She focuses on the extralinguistic description of translation, as well as on the notions of sense, reflection, and activity. The researcher interprets translation as an act of communication [3, 13]. Translation is understood not as one whole process; it is subdivided into separate directions. L. M. Alekseyeva develops the theory of scientific translation as an independent type of translator's activity [3, 25]. The linguist views translation as the translator's activity reflecting the translator's attitude to the knowledge expressed in the ST. Thus, the translator's activity is in the foreground of this theory testifying to the higher role of the translator's LP.

The cognitive approach to analysing the process of translation is complex. Researchers suggest an integrative model of conceptual translation [20, 203], a cognitive model of the translation process [15, 13], as well as a cognitive and heuristic model of translation [12, 25]. T. A. Fesenko claims the translator interprets the sense code of the ST and not the verbal forms, but the concepts behind them are being translated [20, 133]. He is the interpreter of the ST's conceptual programme and the author (co-author) of the TT's conceptual programme [20, 125]. The primary processing of the ST is done in an "uncontrolled workspace" by means of schemes and frames as a structural framework of a long-term memory [20, 138]. At the initial stage of text perception, a general pattern is formed that fixes a comprehensive picture of the translator's "cognitive resources" [20, 152]. The results of the initial processing of the ST help elaborate the macrostrategy of translation and further mental processes that now run in a "controlled workspace" [20, 138].

In A. G. Minchenkov's theory the processes of understanding the ST and creating the TT comprise multiple stages [12, 9]. A new text is created side by side with understanding the ST; in the course of the latter, ST units activate in the translator's mind conventional concepts that interact with the translator's background and contextual knowledge. As a result of this interaction, subjective concepts form senses (Ibid.). Knowing the meaning of ST units and the general knowledge of the world cause the changeable nature of understanding the ST by various translators; differences in individual background knowledge and subjective ideas bring about variation in text understanding (Ibid.). The author suggests two kinds of search – cognitive search of sense and the heuristic search of the means to verbalize the sense in the target language (TL) [12, 41].

The translator's total knowledge is presented in the form of a cognitive memory model based on the perception of reality via the comparison of memory frames that are related to the information obtained from the real world [16, 329]. I. N. Remkhe claims that at the stage of understanding, a foreign text is perceived and its sense is comprehended based on the search for frame correspondences of knowledge in the text, as well as translator's knowledge. An anticipation process is possible that foretells text development in the TL by interpreting dynamic frames. During translation, dynamic frames (situational, classification) are created mentally based on the ST, then they are compared with equivalent frame structures in the TL. Prototype correspondences are singled out based on prototype frame structures, the issue of their absence is solved, and an adequate translation strategy is chosen. At the final stage the translator creates a text in a foreign language taking into account its syntagmatic and syntactic peculiarities (Ibid.). Consecutive singling out of the most typical from the text requires a prototype strategy, while individual, less known issues in translation call for an adaptive strategy [15, 7]. Filling in the gaps (unknown or unclear issues for the translator) occurs from internal sources (by including additional cognitive mechanisms, contextual analysis, search by association), as well as from external ones (by using external sources of information) [15, 20].

Presenting the text as a hierarchy of frames enables the translator to see the distribution of information in the text being translated and to determine the priority of information on this basis [19, 166]. By using frames in the pre-translation text analysis, the translator can predict the lexical collocability of some text components, grammatical form of lexical components, role (sense) correlation of various text components, and to determine translation dominants (I. S. Alexeyeva's term) accurately [19, 167].

At the intersection of linguistic personology and modelling the process of translation, one can find the ludic model of translation elaborated by Ye. Yu. Kunitsyna [8]. It is based on the idea that "literary translation is a game" [8, 67]. The process of overcoming differences between languages and cultures runs amidst cognitive discord based on the translator's doubt. It does not mean that the translator is not sure of the correctness of his translation. He is sure there exists another translation, however, he risks and suggests his own translation even though he might return to it over and over again to improve it [8, 71]. The latter correlates well with the idea of an infinite number of interpretations in the process of translation [20, 141; 11, 80; 17, 118].

The translator's set of roles [13, 51] includes the role of a "cross-cultural mediator"; the role of a "consumer / interpreter" (the translator interprets the speech behaviour of cross-cultural communication participants, explains the communicative situation); the role of a "producer" (the translator constructs and creates the text in the TL); the role of a "practical psychologist" (the translator corrects his speech behaviour taking into account interpersonal relations, psychological state, as well as psychological reactions of the cross-cultural communication participants). Other roles include the role of an "organiser" (the translator creates the conditions for his work, adapts to the conditions and the kind of translation); the role of a "researcher" (the interpreter collects information on the theme of the translation and conducts a preliminary search for terms); the role of an "adaptator" (the translator adapts the TT to make it understandable for representatives of a different culture); the role of a "corrector" (the translator corrects his text observing the reaction of the listeners); the role of an "editor" (the translator edits his text while preparing it for publication) [13, 51–52].

I. R. Abdulmianova observes that at the verbal and semantic level the translator's LP is characterized by a language thesaurus and the ability to set correspondences between languages and cultures [1, 30]; at the thesaurus level the translator has the knowledge of the conceptual worldview of his own and a different language community, has mastered the functional style differentiation of the language; at the motivational level he is aware of the peculiarities of his own professional activity; the need for continuous self-improvement, increased rationality and common sense [1, 31]. Furthermore, the translator is to have some LP features of a specialist in the field he is working in (e.g. knowledge of specialized terminology in his mother tongue and the foreign language (Ibid.)). The ability to create an oral or written text of any functional style makes the translator's LP belong to an elite speech culture [18, 67].

The translator's LP is formed as a result of combining the features of collective (typical) and individual (idiolect) LP [18, 66]. Linguists distinguish three levels of abstraction in the study of the translator's LP: the LP of any translator, the LP here and now, and the translator's individual LP [21, 24]. The process of mastering a foreign language runs on the basis of available linguistic and cultural experience of the LP by means of a model created with the help of one's mother tongue [5, 8]. The translator's LP is not a natural development stage of a secondary LP; it emerges in the context of professional translation activity, is formed as a result of performing the translator's social role [21, 34]. Ye. Yu. Kunitsyna claims that in the process of moving from one field of translation to another the translator changes his discourse personality into another by adding it to the previous one. The translator changes his discourse personalities consciously based on his own thesaurus and pragmatic as qualitative characteristics of the LP [7, 104].

The mechanism of verbalizing mental content within the LP model of a bilingual translator can be represented by three interacting and intercomplementary components: mental lexicon, cognitive competence and language capacity [14, 205]. L. P. Tarnaeva suggested the notion of "multiculturalism" to characterize the translator's LP (the ability to serve as a mediator of cultures in situations of cross-cultural communication when the parties represent their national cultures, while the language that serves as a means of communication in the actual situation of translation is not their mother tongue) [18, 63].

O. N. Shevchenko claims that the translator's LP reveals itself in cases of discrepancy between the ST and the TT, its unit of analysis is translator's transformation [21, 7]. For instance, the verbal and semantic level of the translator's LP is formed by frequent non-correspondences in translation (Ibid.), the cognitive level is formed by the total of conceptual transformations [21, 8]. At the motivational level the translator's LP is based on the superintention to introduce the translated ST into the target culture adequately (literal translation, research translation, analytical translation) (Ibid.). Superintention is realized in a number of smaller aims that determine the translator's strategy and tactics in translating a concrete text [21, 16].

By comparing the classic (structural) and modern (cognitive) translation studies L. M. Alekseeva observes the change of the partitive object (translation unit) into the integral one (the strategy of successful translation) [2, 50].

Conclusions and directions for further research in this area. The theory of translator's LP is a scientifically substantiated, independent field of research that reflects the current state of modern translation studies. Despite the differences in the available approaches and scientific paradigms, the issue of the translator's LP acquires an ever greater significance. It can open up new perspectives in the field of interaction between communicants belonging to different linguistic cultures. Further research might focus on the study of functional, communicative, and cultural competence of the translator, linguistic creativity, stratification of the translator's LP, investigation into the professional LP and professional discourse in the light of multiculturalism theory.

LITERATURE

1. Абдулмянова И. Р. Теоретические основы формирования профессионального тезауруса переводчика. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*. Н. Новгород, 2009. № 1. С. 30–33.
2. Алексеева Л. М. Перевод как рефлексия деятельности. *Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология*. Пермь, 2010. № 1. С. 45–54.
3. Алексеева Л. М., Шутемова Н. В. Типология перевода : монография. Пермь : ПГНИУ, 2012. 198 с.
4. Бодрова-Гоженмос Т. И. Интерпретативная теория перевода : основные положения, понятия, дефиниции. *Социокультурные проблемы перевода* : в 2 ч. Воронеж : Изд-во ВГУ, 2006. Вып. 7. Ч. 1. С. 42–51.
5. Бушев А. Б. Русская языковая личность профессионального переводчика. Тверь : ООО «Лаборатория деловой графики», 2010. 265 с.
6. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность : монография. Москва : Изд-во ЛКИ, 2010. 264 с.
7. Куницына Е. Ю. Языковая личность переводчика как сущность и ипостась. *Известия Волгоградского государственного педагогического университета*. Сер. : Филологические науки. Волгоград, 2008. № 10 (34). С. 103–106.
8. Куницына Е. Ю. Людическая модель перевода : переводчик как его играющее eo ipso его рискующее. *Известия Санкт-Петербургского университета экономики и финансов*. Санкт-Петербург, 2010. № 6. С. 67–72.
9. Кушнина Л. В. Теория перевода как междисциплинарная антропология. *Вестник ПНИПУ. Проблемы языкознания и педагогики*. 2014. № 10. С. 45–53.
10. Кушнина Л. В. Реализация переводческих функций в тексте. *Вестник ПНИПУ. Проблемы языкознания и педагогики*. 2015. № 2 (12). С. 24–31.
11. Кушнина Л. В. Языковая личность переводчика в свете современных научных парадигм. *Вестник ПНИПУ. Проблемы языкознания и педагогики*. 2016. № 4. С. 76–84.
12. Минченков А. Г. Когнитивно-эвристическая модель перевода (на материале английского языка) : автореф. дисс. на соиск. учёной степ. докт. филол. наук. Санкт-Петербург, 2008. 43 с.
13. Поршнева Е. Р. Базовая лингвистическая подготовка переводчика : монография. Н. Новгород : Изд-во ННГУ им. Н. И. Лобачевского, 2002. 148 с.
14. Пшёнкина Т. Г. Вербальная посредническая деятельность переводчика в межкультурной коммуникации : психолингвистический аспект : дисс. ... докт. филол. наук : 10.02.19. Барнаул, 2005. 330 с.
15. Ремхе И. Н. Когнитивные особенности перевода научно-технического текста (на материале текстов металлургической промышленности) : автореф. дисс. на соиск. учёной степ. канд. филол. наук : 10.02.20. Челябинск, 2007. 25 с.
16. Ремхе И. Н. Роль переводчика в свете когнитивного моделирования переводческого процесса. *Языковая личность переводчика* : коллективная монография / отв. ред. Л. А. Нефедова. Челябинск : Изд-во ЧГУ, 2011. С. 317–336.
17. Самсонов В. Ф. Философский анализ гипотезы Куайна о неопределенности перевода. Челябинск : ОАО «Челябинский Дом Печати», 2006. 188 с.

18. Гарнаева Л. П. Концепции языковой личности в контексте проблем переводоведения. *Вестник ЛГУ им. А. С. Пушкина*. Санкт-Петербург, 2008. № 2 (13). С. 55–70.
19. Федюченко Л. Г. Применение теории фрейма при проведении предпереводческого анализа газетно-публицистических статей. *Вестник ТГУ*. Тюмень, 2006. № 4. С. 165–168.
20. Фесенко Т. А. Специфика национального культурного пространства в зеркале перевода : учеб. пособие. Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2002. 228 с.
21. Шевченко О. Н. Языковая личность переводчика (на материале дискурса Б. В. Заходера) : дисс. ... канд. филол. наук 10.02.19. Волгоград, 2005. 255 с.
22. Delisle J. Dimension Culturelle de certaines fonctions de la traduction. *Atelier de traduction*. 2014. № 21. P. 37–60.
23. Lederer M. La traduction aujourd'hui. Le modèle interprétatif. Paris : Hachette, 1994. 224 p.

REFERENCES

1. Abdulmyanova, I. R. (2009). Teoreticheskie osnovy formirovaniya professionalnogo tezaurusa perevodchika [Theoretical Basis of Forming Interpreter's Professional Thesaurus]. *Vestnik Nizhegorodskogo universiteta imeni N. I. Lobachevskogo*. Nizhny Novgorod, 1, 30–33 [in Russian].
2. Alekseeva, L. M. (2010). Perevod kak refleksiya deyatel'nosti [Translation as a Reflexive Activity]. *Vestnik Permskogo universiteta. Rosiyskaya i zarubezhnaya filologiya*. Perm, 1, 45–54 [in Russian].
3. Alekseeva, L. M., Shutemova, N. V. (2012). Tipologiya perevoda [Typology of Translation]: monografiya. Perm: Perm State National Research University [in Russian].
4. Bodrova-Gozhenmos, T. I. (2006). Interpretativnaya teoriya perevoda: osnovnye polozheniya, poniatiya, definitsii [Interpretative Theory of Translation. The Main Provisions, Meanings, Definitions]. *Sotsiokulturnye problemy perevoda*: in 2 parts. Voronezh: Voronezh State University, 7 (1), 42–51 [in Russian].
5. Bushev, A. B. (2010). Russkaya yazykovaya lichnost professionalnogo perevodchika [Russian Linguistic Personality of a Professional Translator]. Tver: "Laboratoriya Delovoy Grafiki" Ltd [in Russian].
6. Karaulov, Yu. N. (2010). Russkiy yazyk i yazykovaya lichnost [Russian Language and Linguistic Personality]: monografiya. Moskva: LKI Publishers [in Russian].
7. Kunitsyna, E. Yu. (2008). Yazykovaya lichnost perevodchika kak sushchnost i ipostas [Linguistic Personality of a Translator: Subject Matter and Image]. *Izvestiya Volgogradskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. Series Filologicheskie nauki*. Volgograd, 10 (34), 103–106 [in Russian].
8. Kunitsyna, E. Yu. (2010). Liudicheskaya model perevoda: perevodchik kak ego igrayushchee eo ipso ego riskuyushchee [Ludic Translation Model: Translator as Ego Ludens Eo Ipso Ego Dīmīcāns]. *Izvestiya Sankt-Peterburgskogo universiteta ekonomiki i finansov*. St. Petersburg, 6, 67–72 [in Russian].
9. Kushnina, L. V. (2014). Teoriya perevoda kak mezhdistsiplinarnaya antropologiya [Translation Studies as an Interdisciplinary Anthropology]. *Vestnik PNIPU. Problemy yazykoznaniya i pedagogiki*, 10, 45–53 [in Russian].
10. Kushnina, L. V. (2015). Realizatsiya perevodcheskikh funktsiy v tekste [Realization of Translation Functions in Text]. *Vestnik PNIPU. Problemy yazykoznaniya i pedagogiki*, 2 (12), 24–31 [in Russian].
11. Kushnina, L. V. (2016). Yazykovaya lichnost perevodchika v svete sovremennykh nauchnykh paradigm [The Translator's Linguistic Personality in the Light of Modern Scientific Paradigms]. *Vestnik PNIPU. Problemy yazykoznaniya i pedagogiki*, 4, 76–84 [in Russian].
12. Minchenkov, A. G. (2008). Kognitivno-evristicheskaya model perevoda (na materiale angliyskogo yazyka) [Cognitive and Heuristic Translation Model as Applied to English]. (Avtoreferat dissertatsii doktora filologicheskikh nauk). St. Petersburg [in Russian].
13. Porshneva, E. R. (2002). Bazovaya lingvisticheskaya podgotovka perevodchika [Basic Linguistic Training of a Translator]: monografiya. Nizhny Novgorod: Lobachevsky State University of Nizhny Novgorod Publishing House [in Russian].
14. Pshyonkina, T. G. (2005). Verbalnaya posrednicheskaya deyatel'nost perevodchika v mezhekulturnoy kommunikatsii: psikholingvisticheskiy aspekt [Verbal Mediation of a Translator in Cross-Cultural Communication: Psycholinguistic Aspect]. (Dissertatsiya doktora filologicheskikh nauk). Barnaul [in Russian].
15. Remkhe, I. N. (2007). Kognitivnye osobennosti perevoda nauchno-tekhnicheskogo teksta (na materiale tekstov metallurgicheskoy promyshlennosti) [Cognitive Peculiarities of Scientific and Technical Translation as Applies to Texts Relating to Metallurgical Industry]: (Avtoreferat dissertatsii kandidata filologicheskikh nauk). Chelyabinsk [in Russian].
16. Remkhe, I. N. (2011). Rol perevodchika v svete kognitivnogo modelirovaniya perevodcheskogo protsessa [The Role of a Translator in Terms of Cognitive Modelling of the Translation Process]. *Yazykovaya lichnost perevodchika: kolektivnaya monografiya / executive editor L. A. Nefedova*. Chelyabinsk: Chelyabinsk State University Publishing House, 317–336 [in Russian].
17. Samsonov, V. F. (2006). Filosofskiy analiz gipotezy Quine o neopredelennosti perevoda [Philosophical Analysis of Quinne's Hypothesis of the Indeterminacy of Translation]. Chelyabinsk: "Chelyabinsky Dom Pechati" [in Russian].
18. Tarnaeva, L. P. (2008). Kontseptsii yazykovoy lichnosti v kontekste problem perevodovedeniya [Linguistic Personality Concepts in Terms of Translation Studies Issues]. *Vestnik LGU imeni A. S. Pushkina*. St. Petersburg, 2 (13), 55–70 [in Russian].
19. Fedyuchenko, L. G. (2006). Primenenie teorii freima pri provedenii predperevodcheskogo analiza gazetno-publitsisticheskikh statey [Application of the Frame Theory to the Pre-Translation Analysis of Newspaper Articles]. *Vestnik TGU*. Tyumen, 4, 165–168 [in Russian].
20. Fesenko, T. A. (2002). Spetsifika natsionalnogo kulturnogo prostranstva v zerkale perevoda [National Cultural Space Specifics as Reflected in Translation]: textbook. Tambov: Derzhavin Tambov State University Publishing House [in Russian].
21. Shevchenko, O. N. (2005). Yazykovaya lichnost perevodchika (na materiale diskursa B. V. Zakhoder) [Linguistic Personality of a Translator in B. V. Zakhoder's Discourse]. (Dissertatsiya kandidata filologicheskikh nauk). Volgograd [in Russian].
22. Delisle, J. (2014). Dimension Culturelle de certaines fonctions de la traduction. *Atelier de traduction*, 21, 37–60 [in French].
23. Lederer, M. (1994). La traduction aujourd'hui. Le modèle interprétatif. Paris: Hachette [in French].

УДК 81'37:811.111:811.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223437>

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ СЕМАНТИКИ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ТА АНГЛІЙСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ

Гордійчук Г. О.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Статтю присвячено дослідженню семантики місцезнаходження та лексичних засобів її вираження на матеріалі українських та англійських художніх текстів. Зауважено, що поняття локатива на сьогодні має різні трактування – від традиційного, тобто як тільки місцевий відмінок, до тлумачення його як орієнтира, що задає систему координат, у якій локалізуються предмети та дії. Цей факт слугує причиною виникнення розбіжних поглядів щодо диференціювання семантичного значення локативів. Запропоновано власне визначення локатива, яке поєднує в собі не лише вказівку на місцезнаходження, але й на переміщення об'єктів відносно простору або інших предметів. Відповідно до цього в структурі семантики локативів виділяються три елементи – місцезнаходження, переміщення та простір. Наголошено на тому, що пропонуване дослідження зосереджене на вивченні лише семантики місцезнаходження.

Фактичним матеріалом роботи стали по 1000 локативів з українських та англійських художніх творів. Виявлено, що семантика місцезнаходження не є однорідною у своїй структурі та має потенціал до поділу на підгрупи за значенням, причиною чого є практична потреба мовців деталізувати процес локалізації. Розглянуто такі підгрупи локативів: перебування в межах простору, належності до простору, розташування на певній відстані, розташування на поверхні простору, близького розміщення, розміщення в межах невизначеного простору та розміщення за межами простору. З'ясовано, що диференціювання семантики місцезнаходження практично повністю збігається в українському та англійському художньому мовленні. Установлено, що така семантика здебільшого виражається лексемами з просторовим значенням у поєднанні з локативними прийменниками та прислівниками. Водночас помічено, що деякі прийменники демонструють зрощення значень та можуть функціонувати як засоби вираження різних відтінків семантики місцезнаходження, розуміння яких є контекстуальним.

Ключові слова: лексичні засоби, локатив, семантичне значення, семантика місцезнаходження, простір, лексема.

Hordiihuk H. O. Lexical means of expressing position in Ukrainian and English literary texts. The article is devoted to the study of the semantics of position and lexical means of its expression in Ukrainian and English literary texts. At present there are various interpretations of the notion locative in linguistics. They include a traditional approach, which is to perceive it only as the locative case, and a modern one – to treat it as a starting point in a coordinate system which serves for determining the position of things and actions. It causes distinct ideas on the differentiation of semantic meaning of locatives. There is a new definition of the notion locative offered in the article that combines not only the identification of position, but also the reference to movement of objects in relation to the space or other objects. Hence the structure of the semantics of locatives falls into three elements – position, movement and space. As well it is noted that the given research is focused on studying only the semantics of position.

The material of the study comprises 1000 locatives from both Ukrainian and English literary texts. The semantics of position is proved to be not homogeneous and tends to be differentiated. It can be explained as a speaker's need to specify the location. Accordingly, there are such subgroups of locatives given in the research: location within the space, belonging to the space, location in some distance, location on a surface of the space, close location, location within some obscure space and location outside the space. When dealing with the semantics of position, it was found that the differentiation of meaning is almost the same in Ukrainian and English literary texts. This semantics is mostly expressed by means of lexemes with spatial meaning used with locative prepositions and adverbs. Nevertheless, it is observed that some prepositions incline to integrate the meanings and function as the means of expressing different shades of the semantics of position. In this case the meaning is understood contextually.

Key words: lexical means, locative, semantic meaning, semantics of position, space, lexeme.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Питання мовного відображення людиною об'єктивної реальності, зокрема вираження простору як однієї з базових категорій буття, привертає увагу науковців уже давно. Водночас на сучасному етапі розвитку мовознавства виявляються тенденції до детального вивчення просторового мислення та дослідження локати-

вів як мовних репрезентантів місцезнаходження об'єктів навколишньої дійсності та просторових відношень між ними.

Актуальність статті зумовлена відсутністю на сьогодні єдиного чіткого визначення поняття «локатив» і відповідно різними підходами до розширення його семантичного значення та виокремлення засобів вираження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найважливіше різниці поглядів на визначення поняття «локатив» вказує на значний інтерес, який досі викликає ця тема серед науковців, а також на незавершений процес пошуків єдиного загального бачення щодо виокремлення відтінків його семантики. Так, специфіку значення локативів розглядали у своїх працях Є. К. Тимченко, В. М. Топоров, М. В. Всеволодова, О. В. Виноградова. Типологія локативів у структурі речення, а також семантичні варіанти локативів стали об'єктами дослідження А. П. Загнітка. Окремі локативні словоформи та предикативні структури зі значенням місця вивчали І. Р. Вихованець, Є. К. Тимченко, М. Я. Плющ, а особливості локативних синтаксисів – В. В. Коломийцева, М. І. Степаненко, О. Г. Межов, О. В. Виноградова та ін.

Формулювання мети і завдань статті. Мета дослідження полягає у виокремленні лексичних засобів вираження семантики місцезнаходження в українському та англійському художньому мовленні. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: 1) уточнити значення поняття «локатив»; 2) описати специфіку розшарування семантичного значення локативів; 3) проаналізувати диференціювання семантики місцезнаходження; 4) виокремити засоби вираження семантики місцезнаходження в українському та англійському художньому мовленні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно в мовознавстві локатив трактується лише як місцевий відмінок. Такого підходу дотримувалася Є. К. Тимченко, визначаючи локатив як відмінок на позначення певного простору, у межах якого щось знаходиться або відбувається. Якщо ж говорити про сполучення локативів з дієсловами, то мова йде про вказівку на рух, результатом якого є перебування десь [3]. В. Н. Топоров висловив подібні погляди в монографії «Локатив в славянських мовах», де описує історію становлення локатива в різних слов'янських мовах та подає варіанти реконструкції локативних конструкцій у праслов'янській мові [4]. Однак таке розуміння локатива, на нашу думку, є не повним, оскільки не враховує можливості перебування об'єктів поза простором, у контакті з ним чи на певній дистанції.

Своєю чергою, М. В. Всеволодова, досліджуючи лексико-синтаксичну категорію місця, говорить про існування поняття «локуму», що позначає простір або предмет, відносно якого визначаються місцезнаходження суб'єкта або об'єкта мовлення, статичний або динамічний характер їх взаємодії [2, 6–7]. Отже, можемо спостерігати певну зміну в трактуванні локатива: врахування не лише локалізації предметів у межах простору, але й можливість переміщення цих предметів, перетин ними меж простору, розміщення на відстані від нього. Схожі міркування щодо визначення поняття «локатив» подає в дисертаційній роботі О. В. Виноградова [1]. Авторка пропонує два погляди на розуміння сутності локативів: 1) як власне локативи, тобто словоформи на позначення лише місцезнаходження предметів; 2) як поєднання власне локативів та директивів, тобто словоформи, які, окрім місцезнаходження когось десь, познача-

ють також місце як вихідний або кінцевий пункт руху. Таке трактування, на нашу думку, найповніше розкриває сутність локатива та передає відтінки його значення.

З урахуванням численних напрацювань науковців із цієї тематики та з наміром якомога повніше схарактеризувати поняття локатива будемо трактувати його як словоформи, що вказують на місцезнаходження або напрямок руху суб'єкта чи об'єкта мовлення в межах простору, відносно нього або відносно один одного. Тож можемо стверджувати, що семантичне значення локатива містить декілька значущих елементів – семантику місцезнаходження, переміщення, а також простору, який задає систему координат для визначення локалізації предметів. У цьому дослідженні, однак, зосереджуємо увагу лише на локативах із семантикою місцезнаходження як первинного значення локативів. Таке рішення зумовлене необхідністю розглянути додаткове розшарування семантики місцезнаходження та виявити засоби її вираження.

Опрацюючи локативи із семантикою місцезнаходження в українському та англійському художньому мовленні, спостерігаємо неоднорідність значень, які вони демонструють. Причина цього полягає в тому, що в процесі комунікації мовці намагаються якомога чіткіше конкретизувати локалізацію того чи того предмета мовлення задля уникнення непорозуміння у сприйнятті інформації. Тож розглянемо детальніше, які саме підгрупи локативів можна виділити.

До першої підгрупи під назвою **локативи зі значенням перебування в межах простору** відносимо словоформи, що репрезентують локалізацію суб'єкта або об'єкта мовлення всередині фізичного чи абстрактного уявленого простору: *Дерева у глибині острова зашепотіли без вітру...* (1, 6); *Другий – в Одесі, коли минулої осені разом із анархістами на замовлення партії есерів брав участь у кількох гучних ексах...* (2, 27); *His books on religious paintings and cult symbology had made him a reluctant celebrity in the art world* (3, 6); *'Brace yourself,' said Miles Mollison, standing in the kitchen of one of the big houses in Church Row* (4, 11). Семантику розміщення в межах простору здебільшого реалізовано використанням прийменниково-іменникових конструкцій, зокрема прийменників *в, у, посеред, по, на, in, at, across, inside, through* та іменників зі значенням простору, в якому відбувається локалізація, – *Десна, рай, веранда, будинок, вулиця, darkness, hall, lavatory, England* та інші, напр.: *Наші збиралися в гуртожитку...* (1, 18). Лексема *гуртожиток* початково має значення 'приміщення для спільного проживання осіб' [5, 267], однак у результаті поєднання її з прийменником просторової семантики формується локативна конструкція зі значенням 'розміщення всередині простору, призначеного для проживання людей'. Інший приклад: *The Black Canon (one of the oldest pubs in England) faced Mollison and Lowe across the Square* (3, 31). Лексема *square* трактується як 'пласка відкрита місцевість у межах міста, що часто має форму квадрата' [6], але разом з просторовим прийменником вона виражає значення 'розміщення в межах площі'.

Наступна підгрупа, яку виділяємо в структурі семантики місцезнаходження, має назву **локативи зі значенням належності до простору**. Ядром цієї підгрупи локативів слугують словоформи з просторовим значенням, які додатково інформують мовця про зв'язок між суб'єктом/об'єктом мовлення та простором, відносно якого він локалізується, навіть якщо мова не йде про наявність прямого контакту з простором чи розміщення всередині нього: *Так робила безліч кийвських парочок* (2, 21); *Над головою вогні мостового освітлення, мов райські свічки миготять* (1, 5); *The word's roots actually reached back to the Latin paganus, meaning country-dwellers* (3, 30).

Зауважмо, що локативи цієї підгрупи також можна диференціювати відповідно до типу простору, щодо якого встановлюється належність. Так, перший тип – це локативи, які виражають належність до фізичного простору: *Бомби цей колишній гірничий інженер, знавець підривних робіт із промислової Юзівки, робив сам* (2, 23). Лексемі інженер надається характеристика, а точніше вказується місце його попередньої роботи (*промислова Юзівка*). Тож є очевидним зв'язок між людиною та простором, реалізований назвою міста *Юзівка* (за фактом його походження звідти). Наступний приклад: *Langdon felt like a caged animal* (3, 58). Лексичне сполучення *a caged animal* називає тварину, яку помістили або тримають в клітці. Другий тип локативів – це ті, що виражають належність до інституції, а саме засвідчують, що людина є частиною певної організації: *Я в Могилянці навчаюся* (1, 22). Можемо припустити, що в прикладі продемонстровано зв'язок між молодого людиною та навчальним закладом, тобто вказано, у якому саме закладі освіти навчається мовець. Ще один приклад: *The twenty-three-year-old journalist at the Yarvil and District Gazette* (4, 39). Локатив *at the Yarvil and District Gazette* використовується тут на позначення людини, яка працює у вказаній газеті, тобто є частиною штату працівників цієї організації. Останній тип локативів становлять ті, що позначають належність суб'єкта/об'єкта до певної групи людей: *Така безжальність до слуг режиму тільки підносила його авторитет у групі* (2, 13). Словоформа *у групі* має значення належності до гурту людей, об'єднаних спільною діяльністю або інтересами. Наступний приклад: *And Mr. Langdon's refusal to speak publicly about his unusual role in last year's Vatican conclave* (3, 7). Лексичне сполучення *Vatican conclave* демонструє значення колегії кардиналів, які збираються на нараду у Ватикані. Отже, йдеться саме про належність до групи людей, які входять до такої колегії.

Третя підгрупа локативів із семантикою місцезнаходження – це **локативи зі значенням розташування на певній відстані**. Це словоформи, що вказують на існування дистанції між суб'єктом мовлення та об'єктами навколишньої дійсності, суб'єктом та простором або простором та об'єктами, які локалізуються відносно нього: *Микишка махав руками метрів за п'ять від дівчини* (1, 10); *Навряд чи ви вчитеся далеко від матусиних снідниць* (2, 16); *...the illuminated profile of the Eiffel Tower appeared, shooting skyward in the distance to the right*

(3, 13); *...the happy illusion that the city was many miles further away than it truly was* (4, 42).

Варто також зазначити, що ці локативи характеризуються помітною розгалуженістю відтінків значення дистантності та диференціюються за такими ознаками: локалізація предмета вище або нижче простору, попереду або позаду нього, навколо простору чи між різними просторами: *He entered, closing the door behind him* (3, 10) – розміщення об'єкта мовлення (двері) позаду мовця; *The dreamlike quality of the evening was settling around him again* (3, 16) – розташування об'єкта навколо мовця; *Могла, на превеликий подив інших, улякати посеред кімнати перед дзеркалом* (2, 19) – локалізація суб'єкта мовлення з передньої сторони від об'єкта (дзеркало) в просторі; *Під ногами Дніпро, як пекельна безодня, чорніє* (1, 5) – розміщення об'єкта навколишнього середовища (річка Дніпро) нижче суб'єкта мовлення; *Над головою вогні мостового освітлення, мов райські свічки миготять* (1, 5) – розміщення об'єкта (вогні) вище суб'єкта мовлення; *...the tiny town of Pagford cupped in a hollow between three hills* (4, 19) – розміщення простору (місто Пегфорд) між трьома об'єктами (три пагорби).

Як засвідчують наведені приклади, вагому роль у вираженні значення відстані відіграють прийменники (*над, під, від, за, між, between, around, before, under, beyond* тощо) та прислівники (*далеко, навкруги, позаду, overhead, ahead, back* та ін.) з відповідним значенням.

Особливістю наступної частини локативів, яка дає підстави виділити їх в окрему підгрупу, є семантика контактності з простором чи предметом, відносно яких здійснюється локалізація, коли об'єкт, який локалізується, розміщується поза простором. Це **локативи зі значенням розташування на поверхні простору**: *...спить Люба – руді кучері на подушці, усмішка на вустах* (1, 43); *Graffiti blossomed on the bridges spanning the Pagford to Yarvil road* (4, 44); *His eyes focused now on a crumpled flyer on his bedside table* (2, 5). Семантика локативів 'розміщення на поверхні простору' реалізуються в основному за рахунок використання словоформ, які позначають обмежений простір та контактність об'єкта мовлення з його поверхнею: *На плумі викпала кава, чорною рікою лилася з заварника на вогонь* (1, 44). Лексема *плита* має значення 'електричний нагрівальний прилад з плоскою поверхнею' [5, 983], проте її поєднання з локативним прийменником *на* утворює локатив із семантикою 'розміщення на поверхні простору'. У реченні *Вовка Сердюк повернувся додому і перш за все знайшов на географічній мапі Кубу* (1, 61) лексема *мапа* означає 'умовно зменшене загальне зображення земної поверхні' [5, 645], відповідно локатив *на географічній мапі* виражає розміщення об'єкта (Куба) на плоскому зображенні земної поверхні. Ще один приклад: *Is that... a Caravaggio on the floor?* (3, 27). Лексема *floor* має значення частини приміщення, по якій ходять люди [6]. Творення семантики 'розміщення на поверхні такої частини приміщення' відбувається поєднанням цієї лексеми з локативним прийменником *on*.

Локативи зі значенням близького розміщення конституюються словоформами зі значенням пере-

бування на близькій відстані, поблизу простору. Більшість цих локативів сформовано поєднанням прийменників (*біля, поряд із, під, недалеко від, by, at, beside, with, next to, near*) з іменниками із просторовою семантикою або за рахунок використання прислівників (*близько, недалеко, поряд, nearby, not far away*): *Біля Фролівського монастиря зупинилися – Люба зачарувалася* (1, 23); *Ні, Федю, це лише я, – тепер голос Штерна звучав зовсім близько* (2, 114); *You will meet the capitaine at the main entrance* (3, 15); *He shot an anxious glance at Langdon, who stood nearby with the phone pressed to his ear* (3, 51).

В англійській мові помітною є тенденція до вираження значення 'близьке розміщення' у результаті вживання ад'єктивних конструкцій: *The ambulance had to come from the neighbouring city of Yarvil* (4, 10). Лексему *neighbouring* тлумачать як 'той, що знаходиться поряд з іншими місцями/предметами цього ж виду' [6]. Тож значення словосполучення *the neighbouring city* можемо розуміти як 'місто, що знаходиться поблизу'. Ще один приклад: *He fumbled for the bedside lamp* (3, 5). Лексема *bedside* має значення 'те, що знаходиться поряд з ліжком'. Відповідно локатив *the bedside lamp* набуває значення об'єкта (лампа), 'який (яка) знаходиться близько від ліжка'.

Наступну підгрупу локативів місцезнаходження становлять локативи зі значенням розміщення в межах невизначеного простору. Сюди належать словоформи з просторовою семантикою, що позначають розміщення суб'єкта чи об'єкта мовлення всередині простору, межі якого є нечітко окресленими та можуть змінюватись відповідно до суб'єктивного сприйняття дійсності мовцем або визначатись контекстуально (*тут, там, зліва, праворуч, в цьому місці, всюди, nearer here, there, in place, to the east, to the west, everywhere, anywhere* та інші): *Я хіба дець відсиджувався?* (2, 53). Локатив *дець* розуміємо як 'в якому-небудь невизначеному місці' [5, 288], що означає відсутність будь-якої конкретики щодо локалізації суб'єктів та об'єктів мовлення. У реченні *...сам він жив у місті вже півроку, часто ходив сюдою* (2, 11) маємо локатив *сюдою*. Тлумачний словник подає таке значення цієї лексеми – 'у місці, названому раніше або відомому з наявної ситуації' [5, 1423], тобто є очевидним контекстуальне розуміння меж простору, що описується. Приклад: *He was a visitor here this week* (3, 10). Лексичне значення лексеми *here* – це місце, у якому знаходиться мовець [6]. Однак таке тлумачення не дає нам чіткої вказівки на межі простору, в якому перебуває мовець, його ми можемо здобути лиш з урахуванням контексту повідомлюваної ситуації. Приклад: *Long shadows encroached everywhere* (3, 21). Значення лексеми *everywhere* тлумачний словник описує як 'знаходиться на всій території або в усіх місцях певної території' [6], що також не сприяє розумінню конкретних меж простору, у якому щось знаходиться.

Останню підгрупу локативів у структурі семантики місцезнаходження формують локативи зі значенням розміщення за межами простору. До таких локативів зараховуємо словоформи, що вказують на розташування суб'єкта/об'єкта мовлення із зовнішньої сторони простору, тобто поза його межами: *...хлопець створив у школі команду КВК, вечорами чергує на вулицях, щоб молодші діти не вешталися без діла...* (1, 61). Локатив *на вулицях* ілюструє розміщення суб'єкта дії в межах відкритого простору, призначеного для ходьби або проїзду транспорту. Приклад: *Торби порозкривали, копійчину на свіжому повітрі вторговують.* (1, 22). Локатив *на свіжому повітрі* демонструє розташування суб'єкта мовлення поза будь-яким приміщенням. Приклад: *...the external doors, if opened, would set off fire alarms and were guarded outside by DCPJ agents* (3, 53). Лексема *outside* позначає 'розміщення поза будівлею, приміщенням, але недалеко' [6], тобто локалізацію зовні простору. Приклад: *...steel grate that looked like something used by medieval castles to keep out marauding armies* (3, 23). Адвербіальний локатив *out* має значення перебування поза стінами будівлі, назовні [6]. Отже, можемо припустити, що семантика розміщення за межами простору виражається здебільшого за рахунок вживання прийменників (*на, за, beyond, outside*) та прислівників (*зовні, out, outside, beyond*) з відповідним значенням.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, локатив становить словоформи на позначення місцезнаходження та переміщення всередині простору або відносно нього. Відповідно він містить три компоненти свого семантичного значення – місцезнаходження, переміщення та простір. Якщо говорити про семантику місцезнаходження, то вона не є монолітною, оскільки в її структурі виділяються підгрупи. Така диференціація зумовлена потребою деталізації процесу локалізації предметів у просторі. Ми спостерегли практично повне збігання в розшаруванні семантичного значення місцезнаходження в українському та англійському художньому мовленні. Проаналізувавши засоби вираження семантики місцезнаходження, можемо стверджувати, що здебільшого її реалізують лексеми з просторовим значенням у поєднанні з прийменниками та прислівниками з локативним значенням. Однак помітним є те, що певні локативні прийменники виявляють тенденцію до зрощення значень, у результаті чого вони можуть використовуватись для вираження різних відтінків семантики місцезнаходження.

Перспективним у подальшому дослідженні семантики локативів у художньому мовленні вважаємо вивчення засобів вираження семантики переміщення та простору, що суттєво доповнить розвідки на задану тематику та сприятиме вичерпному розумінню сутності локативів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградова О. В. Функціонально-семантична категорія локативності в сучасній українській літературній мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2001. 210 с.
2. Всеволодова М. В., Владимирский М. В. Способы выражения пространственных отношений в современном русском языке. Москва : Русский язык, 1982. 264 с.

3. Тимченко Є. К. Льокатив в українській мові : з укр. складні. Київ : Вид-во Укр. АН, 1925. 71 с.
4. Топоров В. Н. Локатив в славянских языках. Москва : Изд-во АН СССР, 1961. 380 с.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Collins Dictionaries. URL: <https://www.collinsdictionary.com/>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Дашвар Люко. РАЙ. Центр. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2013. 272 с.
2. Кокотюха А. А. Київські бомби. Харків : Фоліо, 2014. 379 с.
3. Brown Dan. The Da Vinci Code. New York : Doubleday, 2009. 589 p.
4. Rowling J. K. The casual vacancy. London : The Little, Brown Book Group, 2012. 503 p.

REFERENCES

1. Vynogradova, O. V. (2001). Funktsionalno-semantychna katehoriia lokatyvnosti v suchasniï ukrainiskii literaturnii movi [Functional and semantic category of locativity in modern Ukrainian literary language]. (Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
2. Vsevolodova, M. V., Vladimirskiy, M. V. (1982). Sposoby vyrazheniya prostranstvennykh otnosheniy v sovremennom russkom yazyke [Ways of expressing spatial relations in modern Russian language]. Moskva: Russkiy yazyk [in Russian].
3. Tymchenko, Ye. K. (1925). Lokativ v ukrainskii movi: z ukr. skladni [Locative case in the Ukrainian language]. Kyiv: Vyd-vo Ukr. AN [in Ukrainian].
4. Toporov, V. N. (1961). Lokativ v slavyanskikh yazykakh [Locative case in Slavic languages]. Moskva: Izdatelstvo AN SSSR [in Russian].

DICTIONARIES

5. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language] / uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF Perun, 2005. [in Ukrainian].
6. Collins Dictionaries. Retrieved from: <https://www.collinsdictionary.com/>

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Dashvar Liuko (2013). RAI. Tsentr [Paradise. Center]. Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia [in Ukrainian].
2. Kokotiukha, A. A. (2014). Kyivski bomby [Kyiv's bombs]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
3. Brown Dan (2009). The Da Vinci Code. New York: Doubleday [in English].
4. Rowling, J. K. (2012). The casual vacancy. London: The Little, Brown Book Group [in English].

ОСОБЛИВОСТІ РЕТРАНСЛЯЦІЇ ДІЄГЕТИЧНОГО НАРАТИВУ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НІМЕЦЬКОМОВНИХ РОМАНІВ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ Г. ГЕССЕ «СІДДХАРТХА»)

Гумений В. В.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

У роботі проведено аналіз лексичних, граматичних та стилістичних особливостей ретрансляції дієгетичного наративу в романі Г. Гессе «Сіддхартха» та його перекладах; конкретизовано тематичний та термінологічний апарат; встановлено стан охоплення проблематики дослідження наративу в перекладі вітчизняними та зарубіжними дослідниками.

Передусім з'ясовано особливість перекладу оповідної структури як елемента концепції стилю в матеріалах, пов'язаних із вивченням «Сіддхартхи» в лінгвістичних світоглядних картинах, та розглянуто приклади просторових наративних концепцій у перекладах досліджуваного тексту. Висвітлено категорії наративних конструкцій, застосованих в оповіді автора та перекладах, визначено рівень передачі гетеродієгетичного наратора, а також ступені використання інтратекстового і композиційного складника роману та їх збереження у перекладах.

У процесі дослідження обґрунтовано використання стилістичних трансформацій у перекладі та їх вплив на реципієнта, виявлено характерні риси, що відповідають модерністському стилю автора, та мовні засоби репрезентації його наративу, проаналізовано концепт творення дієгетики в перекладах та систематизовано базові оповідні функції, збереження яких суттєво впливає на адекватність перекладу.

Визначено домінанту гомодієгетичного наратора в тексті оригіналу автора та перекладах російською, українською та англійською мовами, яка істотно впливає на актуальність наративу в тексті оригіналу і її ретрансляції у перекладах. Акцентування на оцінці чи на певних фрагментах розповіді сприяє розкриттю її важливості, але водночас фактична презентація наративу відрізняється від деяких інтратекстових змін у перекладах та здатності сприйнятливої інтерпретації наративу, що створює реципієнт під час прочитання.

Також в дослідженні з'ясовано, що настроєвість наративу в перекладах роману «Сіддхартха» матеріалізується крізь мовлення екстрадієгетичного наратора, який у тексті твору цілковито розчиняється у свідомості головних персонажів, чого досягнуто за рахунок вживання окличних речень, вставних конструкцій, повторів, ретроспективних картин.

Ключові слова: нарація, переклад, дієгетика, інтерпретація, стиль.

Humenyi V. V. Peculiarities of diegetic narrative retransmission in translation of German-language novels (based on the H. Hesse's novel "Siddhartha"). The analysis of lexical, grammatical and stylistic features of retransmission of a diegetic narrative in H. Hesse's novel "Siddhartha" and its translations is carried out in the work; also specified the thematic and terminological apparatus; established the state of coverage of the narrative research problems in translation by native and foreign researchers.

Also was studied peculiarity of the translation of the narrative structure as an element of the concept of style in the materials related to the study of "Siddhartha" in linguistic worldviews, and reviewed examples of spatial narrative concepts in the translations of studied text.

This research highlighted the categories of narrative constructions used in the author's narrative and translations, determined the level of transmission of the heterodiegetic narrator, as well as the degree of use of intratextual and compositional components of the novel and their preservation in translations.

Also this study substantiated the use of stylistic transformations in translation and their impact on the recipient, identified characteristics that correspond to the modernist style of the author, as well as linguistic means of narrative representation, explored the concept of diegetics in translation and systematized fundamental narrative functions, influenced on the adequacy of translation.

Here was also determined the dominance of the homodiegetic narrator in the author's original text and translations into Russian, Ukrainian and English, which significantly affects the level of relevance of the narrative of the central event in the analyzed novels. Concentrating the evaluative attitude or focusing on certain moments of history reveals its significance. At the same time, the actual presentation of the story is differentiated with the accumulation of some of its internal changes and receptive-interpretive possibilities, which are realized by the reader as a mediator of these texts.

The study also found that the mood of narration in translations of the novel "Siddhartha" materializes through the speech of an extradiegetic narrator, who in the text of the work is completely dissolved in the minds of main characters. Verbally, it realizes in exclamatory sentences, insert constructions, repetitions and retrospective pictures.

Key words: narration, translation, diegetics, interpretation, style.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Сучасна філологія зазнала впливу новітніх наукових парадигм, що спонукає науковців до перегляду поглядів на об'єкт аналізу тексту як продукту мовленнєвої діяльності, який фіксує процес мовної комунікації. Сучасне перекладознавство зазнає скрутного становища в питанні розвитку інноваційних підходів до збереження авторського нарративу при перекладі, адже саме автор та його стиль є носієм оригінальності твору, яка втрачається через нехтування роботою перекладача саме зі стилістикою тексту.

Наукова новизна пропонованої роботи полягає у спробі дослідити особливості смислового нарративу при перекладі, також у відстеженні синергії оповідача та розповідача в контексті збереження нарративних структур у перекладі та виявленні основних особливостей досліджуваного поняття. Актуальність роботи визначається тотожністю сучасним наратологічним постулатам щодо впровадження актуалізованих засобів аналізу дієгетики автора та культурною значимістю модерністських текстів Г. Гессе для сучасної культури. Порівняльний аналіз дієгетики роману Г. Гессе дасть змогу виявити відповідність передачі мовлення автора на фундаментальному рівні, відтворюючи його мовну картину світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження дієгетики автора проводиться у синтезі таких напрямів як: наратологія (Л. Коломієць, В. Шмід) [1; 6] та перекладознавство (Л. Мацевко-Бекерська, І. Мегела) [3; 4]. Крім того, необхідними для розвитку концепції збереження авторського нарративу мовами перекладу є передусім опрацювання вітчизняних та закордонних наукових праць з наратології, лінгвостилістики, психології мови та порівняльної стилістики (Д. Монженьє, Й. Брокмейер, Р. Харре, Д. Прінс) [8; 7; 9].

Формулювання мети і завдань статті. Метою цієї роботи є ідентифікація особливостей вибудовування перекладачами нарративних конструкцій роману «Сіддхартха» іноземними мовами, що є фундаментальним складником лінгвістичної світоглядної картини автора, а також проведення порівняльного аналізу окремих категорій оповідної концепції досліджуваного роману на предмет визначення базових стильових складників наратора-автора та їх відтворення у перекладах англійською, російською та українською мовами.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- провести порівняльний аналіз дієгетичного складника роману «Сіддхартха» та його перекладів на предмет визначення розбіжностей у збереженні дієгетики наратора;
- установити характерні для стилю автора нарративні моделі в перекладі;
- розкрити специфіку авторських стилістичних засобів відтворення дієгетики письменника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ім'я, винесене в заголовок роману «Сіддхартха» – це одне з імен Будди Шак'ямуні або Сіддхартхи Гаутами – і підзаголовок “Eine indische Dichtung” утворюють, за визначенням М. Лучицької «контраст форм

нарації заголовка та аналізованого оповідання на рівні будови мовлення» [2, 353].

Духовна боротьба, зображена у творі, на думку автора, повинна була співвідноситися з власною релігійною традицією читача. Історія Будди, викладена Г. Гессе, вже своєю назвою встановлювала «своєрідний «інтерпретаційний» контекст (індійська історія очима європейця)» [1, 481–482]. Гра виявляється і в посвяченні книги Н. Дьолбін, дружині письменника, з вказівкою на неканонічний виклад ним священної історії, на якийсь особистісний сенс її і зв'язок – якщо не із зовнішнім, то з внутрішнім життям Г. Гессе:

У тіні під будинком, на осяяному сонцем річковому березі, де припнуті човни, у сутіні пралісу, в затінку смоківниці зростав Сіддхартха, вродливий брахманський син, юний сокіл – зростав укупі з Говіндою, своїм товаришем, також брахманським сином (11, 81).

Im Schatten des Hauses, in der Sonne des Flussufers bei den Booten, im Schatten des Salwaldes, im Schatten des Feigenbaumes wuchs Siddhartha auf, der schöne Sohn des Brahmanen, der junge Falke, zusammen mit seinem Freunde, dem Brahmanensohn (12, 84).

Под сенью родительского дома, на солнце речного берега у лодок, в тени салового леса, в тени смоківниц виріс прекрасний син брахмана, юний сокіл Сіддхартха, вместе с Говиндой, своим другом, сыном брахмана. Солнце покрывало загаром его белые плечи на берегу реки, при купании, при священных омовениях, при жертвенных обрядах (10, 80).

In the shade of the house, in the sunshine of the riverbank near the boats, in the shade of the Salwood forest, in the shade of the fig tree is where Siddhartha grew up, the handsome son of the Brahman, the young falcon, together with his friend Govinda, son of a Brahman. The sun tanned his light shoulders by the banks of the river when bathing, performing the sacred ablutions, the sacred offerings (13, 78–79).

Можна припустити, що Г. Гессе, «граючи» з текстом життєпису Гаутами, навмисно створював «коридор» між художнім і автентичним образами Будди.

Інтенціональне розрізнення стародавнього і гессевського текстів пов'язано з ризиками, властивостями головного персонажа, внутрішній досвід якого, як відомо, письменник співвідносив з власним, що, за «нاراتологічним словником» Д. Прінса, дефініціюється як «персоніфікований оповідач» [9, 188]. Таким чином розв'язувалося цілком окреслене завдання – шляхом імітації божественного життєпису відтворити чуттєво відчутний, психологічний досвід духовного преображення. Тому композиція поєднується з буддійськими етапами перетворення людини на живу істоту, здатну до створення «власної парадигми сприйняття психологічного нарративу» [7, 263–264]. Лексико-семантичний аналіз роману показує, що маркування вступними структурами оповідання як літературної гри підтримується синтаксичною, лексичною, метричною організацією всього тексту.

Та ще дужче любив Сіддхартху Говінда – його товариш, брахманський син. Любив його погляд і чарів-

ний голос, любив його ходу й досконалі рухи, любив усе, що Сіддхартха робив і казав. А найдужче любив Говінда його розум, його благородні, палкі помисли, гарячі пориви, високе його покликання (11, 60).

Mehr als sie alle aber liebte ihn Govinda, sein Freund, der Brahmanensohn. Er liebte Siddharthas Auge und holde Stimme, er liebte seinen Gang und den vollkommenen Anstand seiner Bewegungen, er liebte alles, was Siddhartha tat und sagte, und am meisten liebte er seinen Geist, seine hohen, feurigen Gedanken, seinen glühenden Willen, seine hohe Berufung (12, 63–64).

Но всех больше любил его Говинда, его друг, сын брахмана. Он любил очи и чарующий голос Сиддхартхи, любил его походку и исполненные благородства движения, любил все, что делал и говорил Сиддхартха – а всего больше любил его душу, его огненные мысли, его пламенную волю, его высокое призвание (10, 67).

But more than all the others he was loved by Govinda, his friend, the son of a Brahman. He loved Siddhartha's eye and sweet voice, he loved his walk and the perfect decency of his movements, he loved everything Siddhartha did and said and what he loved most was his spirit, his transcendent, fiery thoughts, his ardent will, his high calling (13, 66).

Інтратекстовий і композиційний рівні оповіді пов'язані з «канонами буддійського вчення про Істини і Шлях» [8, 120]. У цих фрагментах наявні також алюзії, різні синтаксичні та стилістичні фігури (повтори, паралелізми, порівняння, метафори), архаїчні конструкції. У результаті взаємодії цих елементів образ гомодієгенетичного наратора-оповідача «замикається і «пожвавлюється» в свідомості читача через «еквівалентність на рівнях семантичного складу, а також тематичну значущість» [6, 141].

Герої роману «Сіддхартха» не є незалежими персоналіями, а лише випадковістю в очах читача. Завдяки авторській оповіді, реалізованій крізь нарративний складник автора, світ роману «спілкується» з персонажами тексту. Безпосередньо персонажі і є цими персоніфікаціями авторської оповіді. Персонаж має бути запевнений в ілюзорності авторського «Я». Таку текстову конструкцію, яка приховує персонажне «я», представлено такими фрагментами:

Говіндо, – сказав якось Сіддхартха до товариша, – Говіндо, ходімо, любий, під баньянове дерево – повправляємось у самозаглибленні. Прийшли вони під баньянове дерево, посідали: тут – Сіддхартха, кроків за двадцять – Говінда. Поки цей сідав, готуючись промовити Ом, Сіддхартха вже стиха проказував вірш:

*Ом – це лук, стріла – це душа,
У Брахмана лучить стріла,
І вцілиту треба конче* (11, 95–96)

Govinda, – sprach Siddhartha zu seinem Freunde – Govinda, Lieber, komm mit mir unter den Banyanenbaum, wir wollen der Versenkung pflegen. « Sie gingen zum Banyanenbaum, sie setzten sich nieder, hier Siddhartha, zwanzig Schritte weiter Govinda. Indem er sich niedersetzte, bereit, das Om zu sprechen, wiederholte Siddhartha murmelnd den Vers:

*Om ist Bogen, der Pfeil ist Seele,
Das Brahman ist des Pfeiles Ziel,*

Das soll man unentwegt treffen» (12, 77)

– Говінда, – сказав однажды Сиддхартха своєму другу, – Говінда, милый, пойдём под банановое дерево – будем упражняться в самопогружении. И они пошли к банановому дереву и сели под ним – тут Сиддхартха, а в двадцати шагах от него Говинда. И Сиддхартха, садясь, готовый произнести слово Ом, – шепотом повторил стих:

Ом – есть лук, душа, стрела.

А Брахма – цель для стрел,

В ту цель попасть старайся ты» (10, 80–81)

“Govinda,” Siddhartha spoke to his friend, “Govinda, my dear, come with me under the Banyan tree, let's practise meditation”. They went to the Banyan tree, they sat down, Siddhartha right here, Govinda twenty paces away. While putting himself down, ready to speak the Om, Siddhartha repeated murmuring the verse:

Om is the bow, the arrow is soul,

The Brahman is the arrow's target,

That one should incessantly hit (13, 79–80)

У наведених сегментах тексту нарративні фрагменти, реалізовані в монолозі, не виходять за межі творчих намірів мистецького світу Г. Гессе, а тільки структурують оповідний складник твору, що також помітно в його перекладах. Між мовою та розповіддю, наратором-автором та читачем, а пізніше – між задумом та рецептивним сприйняттям твору такий тип оповідача може існувати як ядро розуміння авторського задуму.

«Ефективний» оповідач Г. Гессе самостійно визначає ступінь незалежності та відповідальності реципієнта: іноді він керує повною заміною поля текстового сприйняття, іноді таким чином справляє на читача враження про себе як персоналію, через що він зникає до запропонованої автором, цілком об'єктивної дійсності, що безпосередньо впливає на взаємодію наратора та реципієнта, адже, як зазначає дослідниця Л. Мацевко-Бекерська, «одним із важливих аспектів нарративної організації художнього тексту є його комунікативна парадигма» [3, 140].

Доходимо висновку, що контекст, впроваджений автором, не повністю накладається на категорію рецепції в сенсотворчому сегменті твору, оскільки вона є невід'ємним елементом авторської концепції світу, що базується на відповідній реакції реципієнта на текст, через що стає очевидним, що отриманий контекст дієгетики наратора затемнює первинне значення твору.

Особливість розповідного складника аналізованого твору проявлялась ще на рівні пошуку оповідних елементів (вираз голосу оповідача у вигаданій дійсності показує, що головні елементи фабули твору відтворюються на підґрунті певної низки подій), що створює можливість для конструювання характерів головних героїв, детермінування категорії «глобальності сюжетних елементів» у тексті.

Метою постійного апелювання до авторського мовлення (авторський оповідний складник не вбачає необхідності у відчутті тривалості, оскільки незвичні ситуації не можуть тривати багато років) є посилити оповідне значення, а отже, як зазначав П. Рікер, «підкреслити ідентичність» [5, 2] оповіді. Якісність оповіді повинна базуватися на деталях особистого

життя головних героїв, які дають змогу побачити в авторові ядро знань про текстовий світ, що ми спостерігаємо в тексті:

Ще за годину, – сон усе злітав із його очей, – брахман знову підвівся, пройшовсь туди й назад, переступив поріг. Уже вплив місяць. Брахман заглянув крізь віконце до комірчини й побачив, що Сіддхартха стоїть там-таки – нерухомо, зі схрещеними руками; на голих його ногах відсвічувало місячне сяйво (11, 110).

Nach einer Stunde, da kein Schlaf in seine Augen kam, stand der Brahmane auf, tat Schritte hin und her, trat aus dem Hause. Durch das kleine Fenster der Kammer blickte er hinein, da sah er Siddhartha stehen, mit gekreuzten Armen, unverrückt. Bleich schimmerte sein helles Obergewand. Unruhe im Herzen, kehrte der Vater zu seinem Lager zurück. Nach einer Stunde, da kein Schlaf in seine Augen kam, stand der Brahmane von neuem auf, tat Schritte hin und her, trat vor das Haus, sah den Mond aufgegangen (12, 105–106).

Пришел час, а сон все еще не сожмнул его очей. Тогда брахман встал, прошелся по комнате и вышел из дому. Через маленькое окошечко заглянул он в горницу и увидел, что Сиддхартха стоит на том же месте, скрестив руки, непоколебимый. Белели в сумраке его светлые одежды. С тревогой в душе вернулся отец на свое ложе. Прошел еще час, а сон все не приходит. Тогда брахман снова встал, ходил взад и вперед, вышел из дому и увидел, что луна уже взошла (10, 102–103).

After an hour, since no sleep had come over his eyes, the Brahman stood up, paced to and fro, and left the house. Through the small window of the chamber he looked back inside, and there he saw Siddhartha standing, his arms folded, not moving from his spot. Pale shimmered his bright robe. With anxiety in his heart, the father returned to his bed. After another hour, since no sleep had come over his eyes, the Brahman stood up again, paced to and fro, walked out of the house and saw that the moon had risen (13, 111).

Завдяки гетеродієгетичній стратегії викладу у наведених прикладах яскраво виражена фіктивна дійсність роману Г. Гессе, що постає в уяві читача певною нарративною структурою, що являє собою, як відзначає І. Мегела, «питання здатності інтерпретатора до пригадування» [4, 274]. І у випадку, якщо нарація набуває стороннього характеру, рольова свідомість неочікувано переходить на перший план, не тільки роблячи описувану історію конкретизованою, але й змінюючи її сприйняття читачем. Взаємодія цих двох компонентів оповідної організації формує основу для розуміння фундаментальних відмінностей контексту літератури та всієї культури, актуалізуючи таким чином необхідність інтерпретації текстового задуму автора з рецептивної позиції. Тому завдання оповідача також детерміноване тим, чи потрібно обмежувати «свавілля» інтерпретації реципієнта, чи змінювати домінуючі принципи та очікування залежно від його естетичного спілкування з персонажами і повністю розкривати нарративний складник під час перекладу.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, нарративна організація роману «Сіддхартха» обумовлена авторським задумом і її нарративний складник у перекладі відповідає логічній організації, психологічній та художній інтенції тексту оригіналу.

Проведений порівняльний аналіз дає підстави висновувати, що гомо- та гетеродієгетична нарація «Сіддхартхи» Г. Гессе становить один із засобів відображення його ціннісно-сміслового змісту, закріпленого в архітектоніці, внутрішнього ладу твору, динаміки розвитку героя, що знаходить своє адекватне відображення в текстах перекладу. Вступні структури, такі як назва, підзаголовки та епіграф, у своїх перекладах, відповідають першому етапу занурення реципієнта в світ духовно зорієнтованої «магічної дійсності» оригінального тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коломієць Л. В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії) : монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. 522 с.
2. Лучицька М. О. Заголовок художнього твору та нарратив: контраст форм нарації (на матеріалі оповідання Г. Гріна «I Spy»). *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство). Вип. 138.* Кіровоград : Видавець Лисенко В. Ф., 2015. С. 352–355.
3. Мацевко-Бекерська Л. В. Типологія наратора : комунікативні аспекти художнього дискурсу. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського* : зб. наук. праць. 2011. № 4 (8). С. 140–147.
4. Мегела І. П. Мотив гри в романі Г. Гессе «Гра в бісер». *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство). Вип. 138.* Кіровоград : Видавець Лисенко В. Ф., 2015. С. 273–281.
5. Рікер П. Сам як інший. Київ : Видавничий центр «Дух і літера», 2000. 458 с.
6. Шмид В. А. Нарратологія. Москва : Язика славянской культуры, 2003. 312 с.
7. Brockmeyer J., Harre R. Narrative: problems and promises of an alternative paradigm. *Research on Language and Social Interaction.* 1997. Vol. 30. Issue 4. P. 263–283.
8. Maingueneau D. *Éléments de linguistique pour le texte littéraire.* Dunod, 2000. 203 p.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

9. Prince G., Sherzer D. *Dictionary of Narratology.* Revised Edition. London : Lincoln University, 2003. 505 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. Гессе Г. Сіддхартха (пер. Р. С. Эйвадис) : роман. Москва : АСТ, 2009. 168 с.
11. Гессе Г. Сіддхартха (пер. О. П. Логвиненко) : роман. Харків : Фоліо, 2017. 157 с.
12. Hesse H. *Siddhartha Roman.* Berlin : S. Fischer Verlag, 1922. 148 p.
13. Hesse H. *Siddhartha* (Translated by Stefan Langer and Semyon Chaichenets) : novel. New-York : Bantam Books, 1951. 152 p.

REFERENCES

1. Kolomyets, L. V. (2004). Konceptualno-metodologichni zasady suchasnogo ukrayinskogo poetichnogo perekladu (na materialy perekladiv z anglijskoyi, irlandskoyi ta amerikanskoyi poeziyi) [Conceptual and methodological ambush of the bitter Ukrainian poetry translation (on materials of translation from English, Irish and American poetry)]. Kyiv: Vydavnycho-polihrافichnyi tsentr «Kyivskyi universytet» [in Ukrainian].
2. Luchitska, M. O. (2015). Zagolovok hudozhnogo tvoriv ta narativ: kontrast form naraciyi (na materialy opovidannia H. Hrina “I Spy”) [The title of the artistic creation and the narrative: the contrast of the forms of the narrative (based on G. Green’s story “I Spy”)]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky (movoznavstvo). Vyp. 138.* Kirovohrad: Vydavets Lysenko V. F., 352–355 [in Ukrainian].
3. Macevko-Bekerska, L. V. (2011). Tipologiya naratora: komunikativni aspekty hudozhnogo diskursu [Typology of the speaker. Communicative aspects of artistic discourse]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho: zb. nauk. prats, 4 (8), 140–141* [in Ukrainian].
4. Megela, I. (2015). Motiv gri v romani G. Gesse “Gra v biser” [The motive of the game in the novel by H. Hesse “The Glass Bead Game”]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky (movoznavstvo). Vyp. 138.* Kirovohrad: Vydavets Lysenko V. F., 273–281 [in Ukrainian].
5. Riker, P. (2000). Sam yak inshij [Yourself as another]. Kyiv: Vydavnytstvo “Duh i litera” [in Ukrainian].
6. Shmid, V. (2003). Narratologiya [Narratology]: Moskva: Yazyki slavyanskoj kultury [in Russian].
7. Brockmier, J., Harre, R. (1997). Narrative: problems and promises of an alternative paradigm. *Research on Language and Social Interaction, 30 (4), 263–283.*
8. Maingueneau D. (2000). *Eléments de linguistique pour le texte littéraire.* Dunod [in French].

DICTIONARIES

9. Prince G., Sherzer D. (2003). *Dictionary of Narratology.* Revised Edition. London: Lincoln University.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

10. Gesse, G. (2009). Siddkhardtka / per. R. S. Eyvadis. Moskva: AST [in Russian].
11. Hesse, H. (2017). Siddkhardtka / per. O. P. Lohvynenko. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
12. Hesse, H. (1922). Siddhartha. Berlin: S. Fischer Verlag [in German].
13. Hesse, H. (1951). Siddhartha / translated by Stefan Langer and Semyon Chaichenets. New-York: Bantam Books [in English].

UDC 811.111'41:808.501]:616.9-036.21COVID-19
DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223440>

STORYTELLING TECHNIQUE WITHIN THE QUEEN ELIZABETH II CORONAVIRUS DISCOURSE, 04.05.20

Humeniuk N. H.
Borys Grinchenko Kyiv University

The following work is devoted to the problem of storytelling technique within the Queen Elizabeth II coronavirus discourse. The Queen Elizabeth II coronavirus discourse is defined as Her Majesty fifth special speech to the nation devoted to the problems of the coronavirus outbreak, which was recorded at Windsor Castle and broadcasted by radio, TV, internet on Sunday, the fifth of April, 2020, with the purpose to support the people of the UK and the Commonwealth realm at the challenging time of coronavirus, to calm them down, to explain the situation and to direct them to be strong, patient and supportive to each other; to be united as a nation to overcome the problems of the coronavirus disease. The storytelling technique is defined as a process of introducing information as a certain story with emphasis on the pragmatic purposes of its creator. It is pointed out that Queen Elizabeth II uses argumentative tactics and storytelling technique to achieve Her pragma-communicative purposes of the coronavirus discourse. It is stressed that the Queen Elizabeth II coronavirus speech has the features of narrative, of a story with happy end. It is underlined that the Queen Elizabeth II coronavirus message has narrative structure: introduction, main body and end. It is stated that the theme of the Queen Elizabeth II coronavirus speech is the challenging time of the coronavirus pandemic and the idea of it is strong belief in overcoming the problems of the coronavirus disease. It is pointed out that the main body of the Queen Elizabeth II coronavirus story is focused on the problem of coronavirus overcoming and contains several informative blocks. It is stressed that the Queen Elizabeth II coronavirus story is given in dramatic key but its end is optimistic. It is stated that the usage of the storytelling technique, which is a part of manipulative one, within the Queen Elizabeth II coronavirus discourse makes it possible to transform the individual story of Her Majesty into family, local, regional, national and even global story with strong belief in coronavirus disease overcoming with the help of science advances, with the mutual nations' desire to overcome it, with the inner instinctive personal desire to heal, to recover and be healthy.

Key words: storytelling technique, narrative, discourse, addressee, addressor.

Гуменюк Н. Г. Техніка сторітелінгу в межах дискурсу королеви Єлизавети II з проблем коронавірусу, від 05.04.20 р. Подана робота присвячена розгляду техніки сторітелінгу в межах дискурсу королеви Єлизавети II з проблем коронавірусу. Дискурс королеви Єлизавети II з проблем коронавірусу є п'ятою спеціальною промовою Її Величності до нації, яка присвячена проблемам спалаху коронавірусу і яка була записана у Віндзорському замку та трансливалася по радіо, телебаченню та Інтернету в неділю, п'ятого квітня 2020 р., з метою підтримати жителів Великобританії та Співдружності у важкі часи коронавірусу, заспокоїти їх, пояснити ситуацію та направити їх на те, щоб вони були сильними, терплячими та підтримували один одного, щоб були єдиними як нація для подолання проблем коронавірусної хвороби. Техніку сторітелінгу визначено як процес введення інформації у формі певної історії з акцентом на прагматичних цілях її творця. Зазначено, що королева Єлизавета II використовує аргументативну тактику та техніку сторітелінгу для досягнення своїх прагматично-комунікативних цілей дискурсу з проблем коронавірусу. Наголошено, що промова королеви Єлизавети II з проблем коронавірусу має риси розповіді – історії зі щасливим кінцем, для якої характерна нарративна структура: вступ, основна частина та кінцівка. Зауважено, що темою промови королеви Єлизавети II з проблем коронавірусу є час випробування пандемією коронавірусу, а ідеєю цієї промови – тверда віра у подолання проблем коронавірусної хвороби, що основна частина зосереджена на проблемі подолання коронавірусу та містить кілька інформаційних блоків. Підкреслено, що використання техніки сторітелінгу, яка є частиною маніпулятивної тактики, в межах дискурсу королеви Єлизавети II з проблем коронавірусу дає можливість перетворити окрему історію Її Величності в сімейну, місцеву, регіональну, національну та навіть глобальну історію з великою вірою у подолання коронавірусної хвороби за допомогою наукових досягнень, із взаємним прагненням держав подолати це, із внутрішнім інстинктивним особистісним бажанням кожного зцілитися, одужати та бути здоровим.

Ключові слова: техніка сторітелінгу, нарратив, дискурс, адресат, адресант.

Defining the problem and argumentation of the topicality of the consideration. It is known that human beings are in constant process of challenging. These challenges may be of individual, community or even global character. The challenge under the title “coronavirus” stroke every person, every community, every society and became the global problem. Queen Elizabeth II made

Her contribution to solve this problem by making her special address to the nation at the state of people's despair and disruption. In order to achieve the purposes of Her coronavirus discourse – to calm the people down and support them, to explain the situation and to direct them to follow some rule of behavior – Her Majesty uses certain tactics and techniques, among them is the storytelling technique.

In our work, we define the storytelling technique as a kind of tactical actions of the addresser to achieve his/her pragmatic purposes by introducing information as a certain story with emphasis on the pragmatic purposes of its creator [9, 32].

Analysis of recent research and publications. The storytelling technique comes from narrative investigations [2; 3; 5; 7; 8; 10]. In our work, we differentiate the terms “narrative” and “discourse”, where narrative as a kind of text belongs to language while discourse as a text given with its extra-linguistic factors is a phenomenon of speech. Generally speaking, text as a lingual phenomenon taken without certain situation factors may be modeled as a footprint of a given discourse it is taken from [6, 3].

So, this work makes its contribution to the discourse analysis investigations, as well as to storytelling technique investigations and to the researches of the Queen Elizabeth II discourses. These facts make the given scientific research topical.

Setting the goals and tasks of the article. The aim of the paper is to investigate the storytelling technique of the Queen Elizabeth II coronavirus discourse, known as Her fifth special address to the nation on the coronavirus problems, 04.05.2020, with the purpose to influence people at the challenging time of coronavirus. To realize the aim of the given work, the method of simple calculation, the discourse analysis method, the method of immediate constituents, the pure sampling and comparative method are used.

The outline of the main research material. In our work we define the Queen Elizabeth II coronavirus discourse as Her fifth special speech to the nation [11] devoted to the problems of the coronavirus outbreak, which was recorded at Windsor Castle and broadcasted by radio, TV, internet on Sunday, the fifth of April, 2020, with the purpose to support the people of the UK and the Commonwealth realm at the challenging time of coronavirus, to calm them down, to explain the situation and to direct them to be strong, patient and supportive to each other, to be united as a nation to overcome the problems of the coronavirus disease.

The Queen Elizabeth II coronavirus discourse is given in the form of monologue and the usage of the pronoun “you” transforms it into the form of polylogue with the silent addressee. The Queen Elizabeth II coronavirus discourse is not given spontaneously; it is planned and prepared beforehand.

It is normative for Her Majesty to make ceremonial speeches and Queen Elizabeth II rarely makes special speeches, only “at key moments in the life of the nation – predominantly at times of crisis and grief” [11].

As local coronavirus outbreak happened suddenly and later was transformed into a global crisis in the form of coronavirus pandemic, the whole mankind was not prepared for such state of matter, people were shocked, because the every-day life was ruined and it was necessary to be involved in new unpleasant transformations. So, as the feelings of despair, of unnecessary, of abandonment took possession of people, Queen Elizabeth II as a God agent, as an intermediary between God and people, made Her special address to the nation.

In order to achieve the purposes of Her coronavirus discourse – to calm down the UK and Commonwealth

realm community in the period of coronavirus pandemic, to direct the people of it to be patient, united and supportive to each other in order to overcome the disease – Her Majesty uses the argumentative tactics, the storytelling technique.

In this case, the argumentative tactics presupposes the interlocutor convincing in the correctness of the addressor’s view point and actions, in the necessity to act in the way proposed by the addressor of information [1], while the storytelling technique presupposes introducing information in a form of a certain story with emphasis on the pragmatic purposes of its creator.

In other words, in order to convince the people to be calm, supportive, patient and united in the period of coronavirus, Queen Elizabeth II uses argumentative tactics as a series of arguments to influence the addressee, to prove the necessity to act and behave in such a manner.

As for the storytelling technique, the given coronavirus discourse of Queen Elizabeth II has all the features of a story, of a narrative with happy end.

In this case, the time and place of the Queen Elizabeth II coronavirus story are known: the period of coronavirus pandemic and the local / global scale of its occurrence.

The Queen Elizabeth II coronavirus story is given in dramatic key, as coronavirus is a challenge to all the people, having brought *grief, enormous changes, financial difficulties*:

A time of disruption in the life of our country: a disruption that has brought grief to some, financial difficulties to many, and enormous changes to the daily lives of us all (1).

So, the theme of the Queen Elizabeth II coronavirus narrative is the challenging time of the coronavirus outbreak:

I am speaking to you at what I know is an increasingly challenging time (1).

The main idea of Her Majesty speech is Her strong belief in overcoming the problems of the coronavirus disease, which is expressed several times in Her address to the nation, both in the final (2) and the main part of it (1):

1. *Together we are tackling this disease, and I want to reassure you that if we remain united and resolute, then we will overcome it* (1).

2. *We should take comfort that while we may have more still to endure, better days will return: we will be with our friends again; we will be with our families again; we will meet again* (ibid.).

As for the type of narration, the Queen Elizabeth II coronavirus speech is subjectivized, or given from the first person singular (*I, me, my*) or plural (*we, us, our*):

1. *It reminds me of the very first broadcast I made, in 1940, helped by my sister* (1).

2. *We, as children, spoke from here at Windsor to children who had been evacuated from their homes and sent away for their own safety* (ibid.).

3. *The pride in who we are is not a part of our past, it defines our present and our future* (ibid.).

4. *This time we join with all nations across the globe in a common endeavour; using the great advances of science and our instinctive compassion to heal. We will succeed - and that success will belong to every one of us* (ibid.).

Narration from the first person singular makes this story individual, personal, while the narration from the first person plural makes the given story collective.

Within the given speech of Queen Elizabeth II, we observe the subdivision of the collective narrator into several subgroups. In terms of discourse analysis such phenomenon is known as deictic field mechanism of layering [4], which belongs to manipulative tactics.

In this case, subdivision of We-narrator into: We-children of the royal family- narrator (the second example); We-British nation-narrator (the third example); We-globe nations-narrator (the fourth example) makes it possible to vary the collective story demonstrating the given events with the coronavirus disease as a family story, as a national story, as a global story.

These stories become more picturesque, more vital and vivid, more emotionally coloured with the help of photo and video materials used within the given discourse. So, the collective story of Queen Elizabeth II and her sister about their contribution to support children in 1940, “*who had been evacuated from their homes and sent away for their own safety*” (1), contains its photo.

The nation story about the heroic deeds of “*everyone on the NHS front line, as well as care workers and those carrying out essential roles, who selflessly continue their day-to-day duties outside the home in support of us all*” (1) and about “*the moments when the United Kingdom has come together to applaud its care and essential workers*” (ibid.) contains the video materials. These video materials are known to everyone within the UK as an element of bygone. This bygone was emotionally tensed and fixed in nation memory as a certain experience, contemporary experience, which is a part of heroic past, a reflection of nowadays present and result of future destiny of the British nation:

The pride in who we are is not a part of our past, it defines our present and our future (1).

So, we can state that the Queen Elizabeth II coronavirus discourse given in the form of monologue as individual story is transformed into a family, local, national and even global story with unpredictable challenges and problems to be solved, as well as with a strong desire and strong belief of all the individuals, families, communities, nations and even humanity to be united in the process of overcoming the coronavirus disease.

Another peculiarity of the Queen Elizabeth II coronavirus discourse is the fact that it also has a narrative structure: the introduction, the main body and the end.

In this case, the introduction contains the information about the challenging time of the coronavirus disease given in the first sentence of it:

I am speaking to you at what I know is an increasingly challenging time (1).

At the same time, the main body is focused on the problem of coronavirus overcoming. It contains several informative blocks: 1) Queen Elizabeth II's gratitude to the workers of NHS and care workers for their heroic day-to-day deeds during the coronavirus outbreak; 2) Queen Elizabeth II gratitude to the people staying at home; 3) heroic deeds of the whole nation during the coronavirus pandemic as a part of its past, present and future; 4) globe heart-warming stories

of people supporting each other during the coronavirus pandemic; 5) positive features of self-isolating; 6) Queen Elizabeth II's former experience of children evacuation:

1. *I want to thank everyone on the NHS front line, as well as care workers and those carrying out essential roles, who selflessly continue their day-to-day duties outside the home in support of us all* (1).

2. *I also want to thank those of you who are staying at home, thereby helping to protect the vulnerable and sparing many families the pain already felt by those who have lost loved ones* (ibid.).

3. *And those who come after us will say the Britons of this generation were as strong as any. That the attributes of self-discipline, of quiet good-humoured resolve and of fellow-feeling still characterise this country. The pride in who we are is not a part of our past, it defines our present and our future* (ibid.).

4. *Across the Commonwealth and around the world, we have seen heart-warming stories of people coming together to help others, be it through delivering food parcels and medicines, checking on neighbours, or converting businesses to help the relief effort* (ibid.).

5. *And though self-isolating may at times be hard, many people of all faiths, and of none, are discovering that it presents an opportunity to slow down, pause and reflect, in prayer or meditation* (ibid.).

6. *It reminds me of the very first broadcast I made, in 1940, helped by my sister. We, as children, spoke from here at Windsor to children who had been evacuated from their homes and sent away for their own safety* (ibid.).

All the informative blocks of the main body of the narrative form the argumentative component of the Queen Elizabeth II coronavirus discourse. From fact to fact, from argument to argument all these informative blocks are united to prove the UK and Commonwealth realm inhabitants the necessity to be calm, supportive, patient, helpful and united to overcome the coronavirus disease.

As for the final part of the Queen Elizabeth II coronavirus narrative, it is optimistic:

We should take comfort that while we may have more still to endure, better days will return: we will be with our friends again; we will be with our families again; we will meet again (1).

It contains strong belief in coronavirus disease overcoming with the help of science advances, with the mutual nations' desire to overcome it, with an inner instinctive personal desire to heal, to recover and be healthy:

This time we join with all nations across the globe in a common endeavour, using the great advances of science and our instinctive compassion to heal. We will succeed - and that success will belong to every one of us (1).

So, being a dramatic story of the coronavirus challenge, the Queen Elizabeth II coronavirus discourse is transformed into a story with happy end – better days will return, people will be healthy and happy again.

Happy end of the Queen Elizabeth II coronavirus narrative is Her personal vision of the real situation, is Her own belief on happy end, is Her own desire to see positive results of the final part of the challenge known as coronavirus pandemic.

Conclusions and directions for further research. Using the storytelling technique within the coronavirus dis-

course, 04.05.20, Her Majesty tries to make her individual coronavirus story realistic with happy end at the final part of it; tries to make all the inhabitants of the UK and Commonwealth realm believe it, transforming her individual story into a local, family, regional, nation, global story with happy end – overcoming the coronavirus disease. Using the storytelling technique, Her Majesty also tries to calm people down in the period of the coronavirus outbreak by demonstrating a number of stories of different levels starting from individual ones up to national and even global

stories, proving the fact that it is normative to have challenges all the time; it is normative to be tested and probed, to make mistakes and to make correctness of them; it is normative for people to analyze their behavior, to analyze the nature of the given problems.

Summing up the material, we can also state the perspective of investigating the usage of the expressive means and stylistic devices within the Queen Elizabeth II coronavirus discourse, as well as making a research of its argumentative component.

LITERATURE

1. Белова А. Лінгвістичні аспекти аргументації (на матеріалі сучасної англійської мови) : дис. ... докт. філол наук : 10.02.04. Київ, 1998. 287 с.
2. Брокмейер И., Харре Р. Нарратив : проблемы и обещания одной альтернативной парадигмы. *Вопросы философии*. 2000. № 3. С. 29–42.
3. Верменич Я. В. Локально-регіональні рівні вітчизняного нарративу. *Український історичний журнал*. 2013. № 5. С. 4–23.
4. Гуменюк Н. Г. Дейктические маркеры как фактор, влияющий на реализацию категории оценки (на материале англоязычной прессы и рекламы) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.03.04. Киев, 1996. 167 с.
5. Дьяковська Г. Наратив як складова дискурсивної реальності. *Схід*. 2017. № 5. С. 70–73.
6. Зерneckий П. В. Речевое общение в английском языке. Киев : Лыбидь, 1992. 143 с.
7. Фуко М. Археология знания / пер. з фр. В. К. Шовкун. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 328 с.
8. Carr D. Narrative and the Real World : an argument for Continuity. *History and Theory*. 1988. Vol. 25. N 2. P. 117–131.
9. Humeniuk N. H. Storytelling technique in the Boris Johnson' first speech as a prime 07. 24. 19. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Т. 30 (69). № 4. Ч. 2. С. 32–35.
10. Mink L. O. Narrative Form as a Cognitive Instrument. *Writing of History, Literary Form and Historical Understanding* / ed. by R. H. Canary and H. Cozik. Madison, 1978. P. 129–149.
11. Ryan M. Coronavirus: The four other times the Queen has addressed the nation. *BBC News*. 5 April, 2020. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-52173825>

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

The Queen's coronavirus speech transcript: "We will succeed and better days will come". *The Telegraph*, 5 April, 2020. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/2020/04/05/queens-coronavirus-speech-full-will-succeed-better-days-will>.

REFERENCES

1. Belova, A. (1998). *Linhvistychni aspekty arhumentatsii (suchasna anhliiska mova)* [Linguistic aspects of argumentation (contemporary English)]. (Dysertatsiia doctora filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
2. Brokmejer, I., Harre, R. (2000). *Narrativ: problemy i obeshchaniya odnoy alternativnoy paradigmy* [Narrative: problems and promises of one alternative paradigm]. *Voprosy filosofii*, 3, 29–42 [in Russian].
3. Vermenich, I. V. (2013). *Lokalno-rehionalni rivni vitchyznianoho naratyvu* [Local-regional levels of the national narrative]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 5, 4–23 [in Ukrainian].
4. Gumenyuk, N. G. (1996). *Dejkticheskie markery kak faktor, vliyayushhij na realizaciyu kategorii ocenki (na materiale angloyazychnoj pressy i reklamy)* [Deictic markers as factor influencing the appraisal category realization (based on the material of the English-language press and advertising)]. (Dissertatsiya kandidata filologicheskikh nauk). Kyiv [in Russian].
5. Diakovska, H. (2017). *Naratyv iak skladova dyskursyvnoi realnosti* [Narrative as a component of the discursive reality]. *Shid*, 5, 70–73 [in Ukrainian].
6. Zerneckij, P. V. (1992). *Rechevoe obshhenie v anglijskom yazyke* [Speech communication in English]. Kiev: Lybid [in Russian].
7. Fuko, M. (2003). *Arkheolohiia znannia* [Archeology of knowledge] / per. z fr. V. Shovkun. Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko "Osnovy" [in Ukrainian].
8. Carr, D. (1988). *Narrative and the Real World: an argument for Continuity*. *History and Theory*, 25 (2), 117–131.
9. Humeniuk, N. H. (2019). *Storytelling technique in the Boris Johnson' first speech as a Prime Minister, 07. 24. 19*. *Vcheni zapysky TNU after V. I. Vernadskoho. Serii: Fililohiia. Socialni komunikacii*, 30 (69) / 4 (2), 32–35.
10. Mink, L. O. (1978). *Narrative Form as a Cognitive Instrument. Writing of History, Literary Form and Historical Understanding* / ed. by R. H. Canary and H. Cozik. Madison, 129–149.
11. Ryan, M. Coronavirus: The four other times the Queen has addressed the nation. *BBC News*. 5 April, 2020. Retrieved from: <https://www.bbc.com/news/uk-52173825>

UDC 81'25:81'367.625.4

DOI https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223441

VARIABILITY OF RENDERING GERUND INTO UKRAINIAN IN LITERARY TEXT TRANSLATIONS

Dmytruk L. A.

Mykhailo Tuhan-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade

The article analyzes the use of the gerund and gerundial constructions in the literary text and ways of its rendering into the Ukrainian language. After studying the novel "The Great Gatsby" by S. Fitzgerald, the author identified and analyzed various forms of the gerund and defined their functions in the sentence. It is noted that the grammatical aspect of translation, which involves the reproduction of the formal side of the original, is currently a pressing problem in translation studies, as translation analysis of the text is impossible without taking into account the purely linguistic component. The author conducted a comparative analysis of the text of the original and its translations into Ukrainian. The research material was Ukrainian translations of the novel made by M. Pinchevskyi, O. Makrovolskyi, and A. Pekhnyk. It is emphasized that the method of translation of the gerund depends on its function in the sentence. In Ukrainian, gerunds can be rendered by a noun, verb, adverbial participle, subordinate clause, or can be omitted. In the novel, the gerund is mostly used in the function of an object, adverbial modifier and attribute and is translated by a noun and infinitive. In most cases, the authors of the translation were unanimous in choosing the way of rendering the gerund in the recipient language. Translation of the English gerund into Ukrainian sometimes causes difficulties. One of the techniques that helps a translator is transformations. Since the gerund is a grammatical category, in the process of its translation grammatical transformations of inner partitioning and replacement of word order are used first of all. The noun characteristics of the gerund is the basis for lexical-semantic transformations of contextual and synonymous substitution, compression and decompression, permutation, transposition, descriptive and antonymous translation. The translations made by M. Pinchevskyi, O. Makrovolskyi, and A. Pekhnyk are full of various transformations, the application of which brings the text closer to the norms of the Ukrainian language and makes its perception easier for the Ukrainian reader.

Key words: *gerund, gerundial construction, function, incompatibility, translation, translation technique, transformation.*

Дмитрук Л. А. Варіативність відтворення герундія українською мовою в перекладах художнього тексту. У статті здійснено аналіз вживання герундія і герундіальних конструкцій в художньому тексті та способів його відтворення українською мовою. Виявлено і проаналізовано різні форми герундія та визначено їх функції у реченні. Зазначено, що граматичний аспект перекладу, який передбачає відтворення формальної сторони оригіналу, на сьогодні є актуальною проблемою в перекладознавстві, оскільки перекладознавчий аналіз тексту не можливий без урахування суто лінгвістичної складової. Проведено порівняльний аналіз тексту оригіналу та його перекладів українською мовою. Матеріалом дослідження послуговували українські переклади роману, виконані М. Пінчевським, О. Макровольським та А. Пехником. Закцентовано, що спосіб перекладу герундія залежить від його функції в реченні. Українською мовою герундія може відтворюватись іменником, дієсловом, дієприкметником, підрядним реченням або може зовсім бути вилученим. У романі герундія здебільшого вживається у функції додатка, обставини і означення та відтворюється іменником та інфінітивом. З'ясовано, що автори перекладу здебільшого одностайні щодо вибору способу передачі герундія мовою-реципієнтом. Переклад англійського герундія українською мовою викликає часом певні труднощі. Одним із прийомів, які допомагають перекладачеві, є трансформації. Оскільки герундія – граматична категорія, в процесі його перекладу передусім застосовують граматичні трансформації внутрішнього поділу та заміни порядку слів. Іменникова характеристика герундія є основою для лексико-семантичних трансформацій контекстуальної та синонімічної заміни, компресії та декомпресії, пермутації, транспозиції, описового та антонімічного перекладу. Підсумовано, що переклади, здійснені М. Пінчевським, О. Макровольським та А. Пехником, насичені різноманітними трансформаціями, застосування яких наближує текст до узусу української мови і робить його сприйняття легшим для українського читача.

Ключові слова: *герундія, герундіальна конструкція, функція, невідповідність, переклад, перекладацький прийом, трансформація.*

Defining the problem and argumentation of the topicality of its consideration. As it is known, translation is of great importance in the process of intercultural communication. One of the most interesting aspects of this process is the translation of works of fiction. Of course, when translating novels and stories, it is first of all very important to convey the style of the author of the work. But no less

important is the translation of certain grammatical structures.

The gerund and gerundial constructions are an extremely important and widely used grammatical phenomenon in the English language. The gerund is a non-finite form of the verb that has the properties of both a verb and a noun [4]. The gerund helps to avoid the use of cumbersome subordinate clauses

and facilitates the creation of short and concise phrases, so in English the gerund is quite often used.

The main difficulties in their translation are, firstly, the absence in the language of translation of a consistency which would name the referent expressed by a gerund, and, secondly, the need to preserve its stylistic colour alongside with the denotative meaning. Difficulties in rendering this grammatical phenomenon in the Ukrainian language arise from the probability of its double interpretation, it is also worth deciding whether we are dealing with a gerund or a participle.

The issue of the gerund and gerundial constructions translation due to its controversy is a great field for a variety of studies, as to give a complete and absolute list of methods of gerund translations is currently impossible.

Setting the goals and tasks of the article. The goal of the article is to study the translation, the functions performed in the sentence and the complex application of transformations in the translation of the gerund and gerundial constructions based on the novel "The Great Gatsby" by F. S. Fitzgerald and its translations into Ukrainian made by M. Pinchevskyi, O. Makrovolskyi, and A. Pekhnyk.

Recent research and publications. Many English researchers were interested in the forms, functions in the sentence and translations of the gerund. Such scientists as M. Bloch, J. Golikova, K. Guzeeva, E. Izrailevich, T. Kazakova, K. Kachalova, T. Troshko, G. Verba, L. Verba and many others gave the definition of the gerund, named voices, tenses, in which the gerund can be used, its functions in the sentence. A number of scholars have studied all possible ways of the gerund and gerundial constructions translation and their functions in a sentence: V. Karaban, I. Korunets, V. Shpak, V. Slepovich and others.

Linguists' interest in the problem of translation transformations and their comprehensive study are already traditional in the course of translation theory and practice. Well-known linguists such as L. Barkhudarov, E. Breus, A. Fedorov, A. Hordieieva, L. Naumenko, V. Komissarov, J. Retsker, and many others have devoted their numerous articles and monographs to the study of translation transformations.

The analysis of different researches connected with the gerund is made in the works of Ukrainian scientists. Thus, V. Hryhorenko [5], M. Nahorna [8], T. Besiedina [2] consider different aspects of gerund rendering into Ukrainian. V. Standret [11] conducts the analysis of peculiarities of gerund translations based on the novel "Harry Potter" by J. K. Rowling. S. Ostapenko [10] analyses practical principles of gerund inferencing from the examples of "The Great Gatsby" by F. S. Fitzgerald.

It should be noticed that the novel "The Great Gatsby" and aspects of its translation into Ukrainian are in the center of attention of many scholars. O. Babenko and Ye. Marchukov [1] point at stylistic devices of psychological state of the character perception, V. Smarovoz [12] researches ways of national and cultural identity of American people rendering, O. Borysova [3] studies metaphor reproduction, K. Matvieieva and O. Mikriukov [7] – lexical transformations, Yu. Frolova [13] analyses lexical and grammatical transformation application in the process of F. S. Fitzgerald's novel translation.

The novelty of this research consists in the comparative analysis of the gerund rendering into Ukrainian and its variability based on three different translations of the novel "The Great Gatsby" by F. S. Fitzgerald made by M. Pinchevskyi, O. Makrovolskyi and A. Pekhnyk.

The outline of the main research material. The problem of researching gerund translation methods still remains open. This is due not only to the different views of translators on this issue, but also to the presence of numerous factors and nuances that play a significant role here.

The translation of the gerund, according to I. Korunets [6], depends on its function in the sentence. A gerund in the function of a subject or an adverbial modifier is translated mainly by a verb noun, a gerund in various functions of adverbial modifier – by different forms of a verb (including a participle) or a subordinate clause.

However, it should be noted that the decisive factor in the translation of the gerund is often not its function in the sentence, but its lexical meaning and ease of use of a Ukrainian grammatical form.

Gerundial constructions are rendered into Ukrainian by subordinate clauses, infinitives, nouns and adverbial participles [6].

As it is known, the translation process is not a simple replacement of units of one language with units of another language. On the contrary, it is a complex process that involves many difficulties that the translator must overcome. One of the tools that helps a translator is transformations.

Since the gerund is a grammatical category, in the process of its translation, first of all, one can observe the use of grammatical translation transformations: inner partitioning and replacement [9].

The noun properties of the gerund are the basis for lexical-semantic transformations: contextual and synonymous substitution, descriptive and antonymous translation, compression and decompression, transposition and permutation [9]. Since there is no corresponding gerund form in the Ukrainian language, transformations are mostly of complex nature and are an inevitable process on the way to creating an adequate translation.

Let's consider the main ways of translating gerund and gerundial constructions and the application of various transformations on the example of the Ukrainian translations of the novel "The Great Gatsby" by F. S. Fitzgerald's, performed by M. Pinchevskyi, O. Makrovolskyi, and A. Pekhnyk.

The work on the text allowed to single out about 100 examples of the use of gerunds and gerundial constructions, most of which are gerunds **in the function of an object**. To render it in Ukrainian, the authors of translations applied the following translation methods:

1) by infinitive:

I am still a little afraid of missing (4) – Я й досі побоююсь **випустити** щось (1) – Я все ще боюся **пропустити** щось (2) – Я й досі побоююсь **прозавити** щось (3).

As we can see in all translations infinitive is used for gerund rendering into Ukrainian.

Well, if you're a poor driver you oughtn't to try driving at night (4) – Якщо ви недосвідчений водій, нащо було **братися** вночі за кермо? (1).

Imagine **marrying** anybody in this heat! (4) – Ні, ви уявляєте, – **одружуватись** у таку спеку! (1)

What was the use of **doing** great things? (4) – Нащо **чинити** подвиги? (1)

Do you object to **shaking hands** with me? (4) – Ти не хочеш **вітатися** зі мною? (1).

In the last example according to S. Ostapenko [10] the author of translation applied the transformation of generalization of meaning.

2) by a finite form of the verb:

That's what I get for **marrying** a brute of a man (4) – Так мені й треба: нащо **одружувалася** з таким здоровезним бездушним вайлом (1)

... it was like **skimming** hastily through a dozen magazines (4) – Мою недовіру витіснив захват: перед моїми очима немовби **горталися** сторінки десятка ілюстрованих журналів (1).

In the process of gerund rendering into the Ukrainian language, the translator comprehensively applied the inner partitioning, replacement and contextual substitution [10].

I wouldn't think of **changing** the light! (4) – А я б нізащо не **змінювала** освітлення! (1).

3) by a subordinate clause:

I insisted on **paying** the check (4) – Я наполіг на тому, щоб **оплатити** рахунок (2).

In this example the translator applied the transformation of inner partitioning [10].

4) by a noun (applying at the same time the transformation of nominalization):

I was unjustly accused of **being a politician** (4) – Мені несправедливо закидали **потяг до душевної популярності** (1) – Мене часто звинувачували **в інтриганстві** (2) – Мене часто несправедливо звинувачували **в політиканстві** (3).

As one can see O. Mokrovolskyi translated gerund with help of abstract noun, M. Pinchevskyi used descriptive translation and A. Pekhnyk applied contextual substitution.

Blinded by the glare of the headlights and confused by the incessant **groaning** of the horns (4) – Засліплений яскравим світлом фар, очманілий від безнастанного **вигтання** клаксонів, привид постоїв, злегка заточуючись (1)

...we had a curious conversation about **driving a car** (4) – ...ми мали цікаву розмову щодо **шоферської етики** (1)

Her throat, full of **aching**, grieving beauty, told of her unexpected joy (4) – Крізь тамований **біль**, тамовану тугу в милозвучному голосі її прохопився радісний подив (1)

About three o'clock the quality of Wilson's incoherent **muttering** changed (4) – Близько третьої години в **поведінці** Вільсона щось змінилося (1);

5) by an adverbial participle:

This absorbing information about my neighbor was interrupted by Mrs. McKee's **pointing** suddenly at Catherine (4) – Цю вельми цікаву інформацію про мого сусіда урвала місис Маккі, яка, **показавши** пальцем на Кетрін, раптом вигукнула (1).

When translating this sentence, the transformations of inner partitioning and replacement were applied [10].

Gerunds in the function of an adverbial modifier was rendered by the following ways:

1) by a finite form of the verb:

I felt that Tom would drift on forever **seeking** (4) – Мені здавалося, що Том довіку **блукатиме**. (1) – Відчувалося мені, що Том вічно **поневірятиметься** світом (3)

...he completed the arc by **turning** to inspect the people directly behind (4) – ...на завершення цього кругового огляду він **озирнувся** й подивився на тих, хто сидів позад нього (1)

I went in – after **making** every possible noise in the kitchen, short of pushing over the stove (4) – Перше ніж увійти, я **влаштував** гармидер на кухні, хіба що не перекинув плити (1)

...he provided for such contingencies by **reposing** more and more trust in Gatsby. (4) – ...щоб уникнути всляких неприємностей, він дедалі більше **поклався** на Дژهя Гетсбі (1)

...he spent that time **going** from garage to garage thereabout. (4) – Вільсон цей час **ходив** від гаража до гаража (1);

2) by an adverbial participle:

...after **boasting** this way of my tolerance (4) – **похвалившись** своєю терпимістю (1) – **похвалившись** своєю терпимістю (3) – **нахвалившись** моєю терпимістю (3).

In this part all translators are unanimous in their decision.

3) by a subordinate clause:

...the only place in the garden where a single man could linger without **looking** purposeless and alone (4) – ...єдиного місця в саду для самотнього гостя, який не хоче виглядати неприкаяним і зайвим (1).

In the process of this sentence translating M. Pinchevskyi applied the transformations of inner partitioning and negatation.

4) by a noun (alongside with the transformation of nominalization):

Aware of the loud **beating** of my own heart I pulled the door to against the increasing rain (4) – Чуючи **калатання** власного серця, я повернувся і щільніше причинив вхідні двері: дощ знову посилюється (1);

5) by omitting gerund:

...instead of **being the center** of the world (4) – **здавався мені не славним осереддям** всесвіту (1) – **не здавався мені гарячим центром** всесвіту (3).

But Pekhnyk translate the gerund in this phrase with help of the infinitive applying at the same time inner partitioning: **замість того, щоб бути центром** невсипущої світобудови (2).

...his wife, after **attempting** to laugh at the situation in a dignified and indifferent way, broke down entirely and resorted to flank attacks (4) – ...його дружина спочатку статежно вдала, ніби це її зовсім не обходить і навіть потішає, але врешті не втрималася й перейшла до флангових атак (1).

A significant part of the sample is gerund in the function of a predicative (nominal, aspect verbal) of the predicate. For its translation the author used:

1) a finite form of the verb:

he kept saying ... (4) – ...**заявив** він (1)
I'm absolutely in **training** (4) – **Перед грою я не н'ю** (1);

2) a noun:

When Jordan Baker had finished **telling** all this we had left the Plaza. (4) – На той час, коли Джордан Бейкер закінчувала свою **розповідь**, ми вже залишили «Плазу» (1)

One of my most vivid memories is **of coming** back West from prep school and later from college at Christmas time (4) – Один з найяскравіших спогадів у моєму житті – це **поїздка** додому на різдвяні канікули, спочатку зі школи, а потім – з університету (1);

3) the infinitive:

...feel like **criticizing** (4) – захочеться когось **судити** (1) – заманеться когось **критикувати** (2) – закортись когось **огудити** (3).

While translating gerund with infinitive M. Pinchevskyi and O. Mokrovolskyi applied contextual substitution, and A. Pekhnyk – adaptive transcoding.

...her brother began **throwing** mean looks in my direction (4) – ...її брат почав **дивитися** на мене вовком (1)

A maid began **opening** the upper windows of his house (4) – На горішньому поверсі покоївка почала **відчиняти** вікна (1)

...when I came in she jumped up and began **wiping** at it with her handkerchief before a mirror (4) – ...коли я ввійшов, вона зірвалася на ноги й почала **випирати** їх хусточкою перед дзеркалом (1)

...as though there was more **struggling** upon them than a wisp of startled air (4) – ... наче з них от-от мало **вихопитися** щось важливіше за струминку повітря (1);

4) a subordinate clause:

Almost the last thing I remember was **standing** with Daisy and **watching** the moving-picture director and his Star (4) – Пам'ятаю, вже під кінець вечора ми з Дейзі стояли, спостерігаючи кінорежисера та його зірку (1).

In this sentence, the gerund *watching* was translated by an adverbial participle, and on the level of the whole sentence an inner partitioning was applied.

To translate the gerund in the function of an attribute the following ways and transformations were applied:

1) a noun:

Reserving judgments is a matter of infinite hope (4) – **Стриманість** у судженнях вселяє невичерпну надію (1)

Myrtle pulled her chair close to mine, and suddenly her warm breath poured over me the story of her first **meeting** with Tom (4) – Міртл присунула своє крісло до мого і, гаряче дихаючи, раптом вихлюпнула на мене історію свого **знайомства** з Томом (1);

2) the infinitive:

intention of **reading** (4) – намір **прочитати** (1) – намір **прочитати** (2) – намір **перечитати** (3).

It should be mentioned that the Ukrainian infinitive is also used in the function of attribute by all the translators.

...he says he's read a Chicago paper for years just on the chance of **catching** a glimpse of Daisy's name (4) – Він майже нічого не знає про Тома, хоч каже, що всі ті роки переглядав чиказькі газети, сподіваючись **напратити** на якусь згадку про Дейзі (1)

...with the double purpose of **overtaking** Daisy and leaving Wilson behind (4) – ...охоплений

подвійним бажанням – **наздогнати** Дейзі й утекти від Вільсона (1)

She must have broken her rule against **drinking** that night (4) – Певно, того вечора вона зрадила своє правило **не пити** (1);

3) a subordinate clause:

But I can still read the gray names, and they will give you a better impression than my generalities of those who accepted Gatsby's hospitality and paid him the subtle tribute of **knowing** nothing whatever about him (4) – Він давно застарів і вже розсипається. Але вищвілі записи все ще можна розібрати, і вони краще, ніж мої поверхові спостереження, покажуть вам, які люди користувалися гостинністю Гетсбі, люб'язно віддаючи господареві тим, що нічогосінько про нього не знали (1);

4) a participle:

But I knew I had discovered a man of fine **breeding** after I talked with him an hour (4) – Вірите, якусь годину з ним побалакав – і зрозумів, що переді мною прекрасно **вихована** людина (1).

The author of the translation applied in the given example transformations of inner partitioning, permutation and contextual substitution.

5) a finite form of the verb:

He announced that he had a way of **finding out** (4) – Він заявив, що **знає**... (1)

And we all took the less explicable step of **engaging** the parlor of a suite in the Plaza Hotel (4) – Позад нас уже обурено **сигналив** вагозов, – їдьте за нами – повз Центральний парк, з південного боку, до готелю «Плаза» (1);

6) adjective:

a dozen volumes on **banking** (4) – кільканадцять посібників з **банківської справи** (1) – гора підручників з **банківської справи** (2) – добрячий десяток томів з **банківської справи** (3).

All translators applied descriptive translation while rendering gerund into Ukrainian in this example.

7) omitting gerund:

He smiled – and suddenly there seemed to be a pleasant signifi cance in having been among the last to go (4) – Він усміхнувся, і мені раптом здалося, що він радіє з того, що я йду від нього одним з останніх, що він хотів цього (1).

While working with the texts of the original and translation only a few examples of gerund in the function of a subject were spotted. To render them into Ukrainian M. Pinchevskyi applied a noun (alongside with nominalization), infinitive and a finite form of the verb:

...my **rushing** anxiously up the front steps was the first thing that alarmed any one (4) – ...нервова **кваліфікація** моєї ходи стала для слуг першим сигналом тривоги (1).

Conclusions and perspectives of further research in this field. Having analyzed various forms of the gerund and gerundial constructions in the novel “The Great Gatsby” by F. S. Fitzgerald and its translations performed by M. Pinchevskyi, O. Makrovolskyi and A. Pekhnyk. we concluded that:

The Ukrainian language lacks the form of the gerund, which is rater often used in English. The gerund can

be translated into Ukrainian: by an infinitive, a noun, an adverb, a predicative form of a verb (predicate) of a subordinate sentence. After the verbs *need, deserve, require, want* and the adjective *worth (while)*, the active form of the gerund can be used with a passive meaning.

The largest part of the sample consists of sentences with gerunds, which are translated into Ukrainian by infinitives, nouns and adverbial participles. Sentences that are translated by the predicative form of the verb also have a prominent place among the analyzed sentences.

The gerund, which is used with the prepositions *on, before, in, into, about, at, as well as* after the verbs *mind, start, finish*, etc., is translated by the infinitive.

The gerund with the prepositions *for, before, of*, etc., as well as gerund, which is used in the sentence in the function of direct object, is translated by Ukrainian noun.

The gerund used with the prepositions *in, by, without, after*, as well as sentences in which the gerund performs the function of adverbial modifier (of manner, time, etc.) is translated by the adverbial participle.

Quite often we can observe that the gerund is translated into Ukrainian by the predicative form of the verb (predicate) of the subordinate sentence.

One of the techniques that helps a translator to make an accurate and concise translation is transformations.

Thus, literary translation is freer than the translation of texts of other genres. Often the translator departs from the direct transmission of the original in order to enhance the artistic and aesthetic effect. Of course, when choosing a method of translation not only the idea of the author of the text does play a big role, but the views of the translator as well. Translator chooses one or another method, relying on his translation instinct, based on knowledge and experience, so the last word in most cases is after a translator-practitioner. Based on the analysis by systematizing the material studied by many scholars, we have identified the most common translation options of gerund and gerundial constructions translation, as well as its features and difficulties.

BIBLIOGRAPHY

1. Бабенко О., Марчуков Є. Стилiстичнi прийоми психологiчного зображення персонажiв у романi Френсiса Скотта Фiцджеральда «Великий Гетсбi». *Науковий вiсник Нацiонального унiверситету бiоресурсiв i природокористування України. Серiя: Фiлологiчнi науки*. 2016. № 248. С. 121–126.
2. Беседiна Т. Г., Савчук К. А. Граматичнi особливостi перекладу герундiя на українську мову. URL: <http://intkonf.org/besedina-tg-savchuk-ka-gramatichniosoblivosti-perekladu-gerundiya-na-ukrayinsku-movu/>
3. Борисова О. В. Особливостi вiдтворення метафори в українському перекладi роману Ф. С. Фiцджеральда «Великий Гетсбi». *Мовнi i концептуальнi картини свiту*. Київ : Видавничий дiм Дмитра Бураго, 2010. Вип. 31. С. 17–22.
4. Верба Г. В., Верба Л. Г. Граматика сучасної англiйської мови. Київ : ТОВ «ВП Логос», 2004. 341 с.
5. Григоренко В. А. Англiйський герундiй кризь призму генеративної парадигми. *Studia-linguistica*. 2013. Т. 7. С. 12–20.
6. Корунець І. В. Теорiя i практика перекладу (аспектний переклад) : пiдручник. Вiнниця : Нова книга, 2001. 448 с.
7. Матвеева К. В., Мiкрюков О. О. Типи лексичних трансформацiй при перекладi художнiх творiв (на матерiалi творiв Ф. С. Фiцджеральда “Tender is the night” та “The Great Getsby”). URL: http://www.rusnauka.com/3_ANR_2014/Philologia/7_156404.doc.htm
8. Нагорна М. Шляхи перекладу герундiя українською мовою. *Наука. Освiта. Молодь*. 2015. С. 12–13. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2015_2/2.pdf
9. Науменко Л. П., Гордеева А. Й. Практичний курс перекладу з англiйської мови на українську : навч. посiбник. Вiнниця : Нова книга, 2011. 136 с.
10. Остапенко С. А. Аналіз вiдтворення герундiя та герундiальних конструкцiй i їх трансформацiй в українському перекладi роману Ф. С. Фiцджеральда «Великий Гетсбi». *Рiдне слово в етнокультурному вимiрi* : зб. наук. праць. Дрогобич : Посвiт, 2016. С. 342–353.
11. Стандрет В. В. Особливостi перекладу герундiя та герундiальних конструкцiй (на матерiалi творiв Дж. К. Роулiнг «Гаррі Поттер») : дипломна робота / ТНПУ ім. В. Гнатюка, ф-т iноземних мов; наук. кер. А. Й. Гуменчук. Тернопiль, 2011. 94 с.
12. Смаровоз В. Г. Нацiонально-культурна iдентичнiсть американцiв у художньому дискурсі та способи її вiдтворення в українському перекладі : автореферат наукової роботи на здобуття кваліфікації магістра. Чорноморський нацiональний унiверситет імені Петра Могили. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/405/1/%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%20%D0%A1%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B7.pdf>
13. Фролова Ю. Типи комплексних лексико-граматичних трансформацiй в англо-українському художньому перекладі. *Гуманiтарна освiта в технiчних вищих навчальних закладах* : зб. наук. праць факультету лiнгвiстики Гуманiтарного iнституту Нацiонального авiацiйного унiверситету. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство». 2009. Вип. 18. С. 3–11.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Ф. Скотт Фiцджеральд. Великий Гетсбi. Ніч лагідна / пер. з англ. Мар Пiнчевський. Харків : Фоліо, 2013. 397 с. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1164>
2. Ф. Скотт Фiцджеральд. Великий Гетсбi / пер. з англ. А. Пехник. Київ : Знання, 2014. 397 с. URL: <https://www.yakaboo.ua/velikij-getsbi-1845577.html>
3. Фiцджеральд Ф. Великий Гетсбi / пер. з англ. О. Мокровольського. Тернопiль : Навчальна книга – Богдан, 2016. 320 с. URL: https://www.yakaboo.ua/velikij-getsbi-1503386.html#media_popup
4. F. Scott Fitzgerald. Great Gatsby. URL: <https://ru.bookmate.com/reader/Qv3cRTMI?resource=book>

REFERENCES

1. Babenko, O. & Marchukov, Ye. (2016). Stylistychni pryomy psykholohichnoho zobrazhennia personazhiv u romani Frensis Skotta Fitzdzheralda "Velykyi Hetsbi" [Stylistic devices of psychological depiction of characters in Francis Scott Fitzgerald's novel "The Great Gatsby"]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriya: Filolohichni nauky*, 248, 121–126 [in Ukrainian].
2. Besiedina, T. H. & Savchuk, K. A. Hramatychni osoblyvosti perekladu herundiia na ukrainsku movu [Grammatical features of gerund translation into Ukrainian]. Retrieved from: <http://intkonf.org/besiedina-tg-savchuk-ka-gramatichniosoblivosti-perekladu-gerundiya-na-ukrayinsku-movu/> [in Ukrainian].
3. Borysova, O. V. (2010). Osoblyvosti vidtvorennia metafory v ukrainskomu perekladi romanu F. S. Fitzdzheralda "Velykyi Hetsbi" [Peculiarities of metaphor reproduction in the Ukrainian translation of "The Great Gatsby" by F. S. Fitzgerald]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*, issue 31. Kyiv: Vydavnychi Dim Dmytra Buraho, 17–22 [in Ukrainian].
4. Verba, H. V. & Verba, L. H. (2004). Hramatyka suchasnoi anhliiskoi movy [Grammar of modern English]. Kyiv: VP Logos [in Ukrainian].
5. Hryhorenko, V. A. (2013). Anhliyskyi herundii kriz pryzmu heneratyvnoi paradyhmy [English gerund through the prism of the generative paradigm]. *Studia-linguistica*, 7, 12–20 [in Ukrainian].
6. Korunets, I. V. (2001). Teoriia i praktyka perekladu (aspektyvnyi pereklad): pidruchnyk [Theory and practice of translation (aspect translation): textbook]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
7. Matvieieva, K. V. & Mikriukov, K. V. Typy leksychnykh transformatsii pry perekladi khudozhnykh tvoriv (na materialy tvoriv F. S. Fitzdzheralda "Tender is the night" ta "The Great Getsby") [Types of lexical transformations in the literary works translation (based on "Tender is the night" and "The Great Getsby" by F. S. Fitzgerald)]. Retrieved from: http://www.rusnauka.com/3_ANR_2014/Philologia/7_156404.doc.htm [in Ukrainian].
8. Nahorna, M. (2015). Shliakhy perekladu herundiia ukrainskoiu movoiu [Ways of translating gerund in Ukrainian]. *Nauka. Osvita. Molod*, 12–13. Retrieved from: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2015_2/2.pdf [in Ukrainian].
9. Naumenko, L. P. & Hordieieva, A. Y. (2011). Praktychnyi kurs perekladu z anhliiskoi movy na ukrainsku: navch. posibnyk [Practical course of translation from English into Ukrainian: manual]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
10. Ostapenko, S. A. (2016). Analiz vidtvorennia herundiia ta herundialnykh konstruktiv i yikh transformatsii v ukrainskomu perekladi romanu F. S. Fitzdzheralda «Velykyi Hetsbi» [Practical principles of gerund and gerundial complex translation into Ukrainian inferencing from the examples of "Great Gatsby" by F. Scott Fitzgerald]. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri: zbirnyk naukovykh prats*. Drohobych: Prosvit, 342–353 [in Ukrainian].
11. Standret, V. V. (2011). Osoblyvosti perekladu herundiia ta herundialnykh konstruktiv (na materialy tvoriv Dzh. K. Roulinh "Harri Potter") [Gerund and gerund constructions translation peculiarities (based on "Harry Potter" by J. K. Rowling)]: diplomna robota. Тернопіль: V. Hnatiuk TNPU [in Ukrainian].
12. Smarovoz, V. H. Natsionalno-kulturna identychnist amerykantsiv u khudozhnomu dyskursi ta sposoby yii vidtvorennia v ukrainskomu perekladi [National and cultural identity of Americans in artistic discourse and ways of its reproduction in Ukrainian. Abstract of Master's degree thesis]. (Avtoreferat naukovoi roboty na zdobuttia kvalifikatsii mahistra Petro Mohyla Black Sea National University). Retrieved from: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/405/1/%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%20%D0%A1%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B7.pdf> [in Ukrainian].
13. Frolova, Yu. (2009). Typy kompleksnykh leksyko-hramatychnykh transformatsii v anhlo-ukrainskomu khudozhnomu perekladi [Types of complex lexical and grammatical transformations in English-Ukrainian literary translation]. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchykh navchalnykh zakladakh: zb. nauk. prats fakultetu linhvistyky Humanitarnoho instytutu Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu*. Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo, 18, 3–11 [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Scott Fitzgerald (2013). Velykyi Hetsbi [Great Gatsby] / trans. M. Pinchevskyi. Kharkiv: Folio. Retrieved from: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1164> [in Ukrainian].
2. Scott Fitzgerald (2014). Velykyi Hetsbi [Great Gatsby] / trans. A. Pekhnyk. Kyiv: Znannia. Retrieved from: <https://www.yakaboo.ua/velikij-getsbi-1845577.html> [in Ukrainian].
3. Scott Fitzgerald (2016). Velykyi Hetsbi [Great Gatsby] / trans. O. Mokrovolskyi. Ternopil: Navchalna Knyha – Bohdan. Retrieved from: https://www.yakaboo.ua/velikij-getsbi-1503386.html#media_popup [in Ukrainian].
4. Scott Fitzgerald. Great Gatsby. Retrieved from: <https://ru.bookmate.com/reader/Qv3cRTMl?resource=book>

УДК 811.161.2*373.423+81*373.45:811.124+811.14
DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223442>

ГРЕЦЬКІ ТА ЛАТИНСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У СКЛАДІ ОМОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Дутка О. Я.

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»

Омонімія є одним із маловивчених явищ у сучасній мовознавчій науці. Зокрема, актуальним є дослідження джерел поповнення омонімії української мови внаслідок запозичень з інших мов. У пропонованій статті схарактеризовано лексеми іношомовного походження, що входять до складу омонімічних рядів, які запозичені з двох мов, однією з яких є грецька та латинська. З опертям на матеріали вітчизняних лексикографічних праць, перекладні словники та сучасні дослідження з лексикології визначено джерело кожного запозичення.

Установлено, що серед запозичень із різних мов найбільшу кількість становлять запозичення з двох мов (близько 85 пар і 10 рядів), однією з яких є грецька + інші мови (13 пар і 3 ряди) та латинська + інші (14 пар і 2 ряди) і що це досить потужне джерело поповнення лексичного складу омонімії сучасної української мови. Усього проаналізовано 69 лексем, що формують 18 комбінацій мов (10 із грецькою мовою, а саме: німецька, арабська, африканські мови, італійська, латинська, іспанська, французька, англійська, санскрит, самодійські мови; 8 – із латинською, а саме: французька, німецька, російська, іспанська, італійська, гінді, англійська, польська). Прямі запозичення (58 одиниць, з них 31 – із грецькою мовою, 27 – із латинською) переважають над непрямими (4 – із грецькою, 7 – із латинською). Мовою-посередником найчастіше є польська. Простежено, що серед комбінацій мов кількісно переважають омонімічні пари та ряди, утворені грецькою та латинською мовами із лексемами французького та німецького походження. Інші мовні моделі менш чисельні.

Виявлено, що часові межі закріплення омонімічного значення запозичених слів в українських лексикографічних джерелах різноманітні – від найдавніших, які зазначені в історичних пам'ятках української писемності починаючи із XIII ст., до сучасних, що зафіксовані тільки на початку XXI ст. Давність засвоєння лексем грецького та латинського походження українською мовою також засвідчує входження до складу фразеологічних одиниць та прислів'їв нашої мови. Більшість проаналізованих нами запозичень затвердилися в українській мові із середини минулого століття.

Підсумовано, що омонімія розвинулася внаслідок формальної схожості аналізованих слів.

Ключові слова: омонімія, грецизм, латинізм, етимологія, семантика, іношомовне слово.

Dutka O. Ya. Greek and Latin borrowings in the composition of homonyms of the Ukrainian language. Homonymy is one of the underexplored phenomena in modern linguistics. In particular, it is important to study the sources of replenishment of the homonymy of the Ukrainian language due to borrowings from other languages. The proposed article describes the lexemes of foreign origin, which are part of the homonymic rows and are borrowed from two languages, one of which is Greek or Latin. Based on Ukrainian lexicographical works, interlingual dictionaries and modern research in lexicology, the source of each borrowing is determined.

It is established that among borrowings from different languages the largest number of borrowings is from two languages (about 85 pairs and 10 rows), which include Greek + other languages (13 pairs and 3 rows) and Latin + others (14 pairs and 2 rows). This is a very powerful source of replenishing the lexical structure of modern Ukrainian homonymy. We have analyzed a total of 69 lexemes that form 18 language combinations (10 with Greek, namely: German, Arabic, African languages, Italian, Latin, Spanish, French, English, Sanskrit, Samoyedic languages; 8 – with Latin, namely: French, German, Russian, Spanish, Italian, Hindi, English, Polish). Direct borrowings (58 units (31 with Greek, 27 with Latin) predominate over indirect ones (4 with Greek, 7 with Latin). Polish is most often the intermediary language. It is observed that among the combinations of languages the homonymous pairs and rows formed by Greek and Latin with lexemes of French and German origin predominate quantitatively. Other language models are less numerous.

It has been found that the timeframe of fixing the homonymous meaning of borrowed words in Ukrainian lexicographic sources is diverse: from the oldest, which are mentioned in historical samples of Ukrainian writing since the 13th century, to modern, recorded only at the beginning of the 21st century. The remoteness of acquiring lexemes of Greek and Latin origin in the Ukrainian language is also proved by the composition of phraseological units and proverbs of our language. Most of the borrowings we analyzed have become firmly established in the Ukrainian language since the middle of the last century.

It was observed that homonymy developed due to the formal similarity of the analyzed words. We consider the study of homonymy sources in the Ukrainian language to be high-potential.

Key words: homonymy, Greekism, Latinism, etymology, semantics, foreign word.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Поповнення української мови запозиченнями з інших мов – це невідворотне явище на будь-якому етапі її розвитку. У сучасному житті

процес входження чужих слів у нашу мову поживався, адже цьому сприяє стрімкий розвиток різноманітних способів збору і обробки інформації, еволюція різних сфер соціально-культурного життя, науки

та технологій. Явище омонімії, яке виникає внаслідок запозичень з різних мов, викликає певні труднощі при використанні слів-омонімів, що збігаються за формою в українській мові, але мають абсолютно різне лексичне значення. Тому вивчення омонімічного складу української мови на сучасному етапі вимагає детального аналізу, оскільки, незважаючи на значну кількість праць із цієї теми, досі немає ґрунтовної розвідки, яка стосувалась би дослідження джерел омонімії внаслідок запозичень з інших мов.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Над вивченням іншомовної лексики працює багато українських мовознавців. Зокрема, аналізові слів грецького та латинського походження у складі омонімічних одиниць присвятили свої праці О. Пономарів, Т. Лукінова, О. Коробова, В. Сімонок, О. Леончик, І. Макар та деякі інші. Роль грецької та латинської мов у складі омонімічних одиниць української мови ми розглядали вже в попередніх студіях [1], але тоді звертали увагу на запозичення з однієї мови. У пропонуваній статті об'єктом нашого аналізу стали омоніми, що запозичені з двох мов, однією з яких є грецька та латинська. Потрапивши до української, такі запозичення внаслідок звукового збігу стали омонімами. Розуміючи важливість розрізнення омонімів, що виникли внаслідок формальної схожості українського та запозиченого слова, погоджуємося з думкою О. Романової, що проблема «омонімії пов'язана з більш загальною проблемою співвідношення змісту і форми у мові. Довільний зв'язок між планом вираження і планом змісту мовної одиниці є підґрунтям появи великої кількості однакових за формою, але відмінних за значенням слів, які мають бути зафіксовані в лексикографічних працях і відповідним чином опрацьовані» [2, 752].

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – схарактеризувати запозичені слова з грецької та латинської мов, які входять до складу омонімічних пар і рядів (запозичених із двох мов) сучасної української мови, та визначити час, коли іншомовне слово закріпилося в українській мові як омонім. Для досягнення поставленої мети плануємо виконати такі завдання: методом суцільного відбору вилучити зі «Словника української мови» в 11 т. та «Великого тлумачного словника сучасної української мови» (2005 р.) лексеми, позначені як омоніми; установити джерело запозичення; виділити групи омонімів за джерелами виникнення; визначити комбінації мов, які утворюють омонімічні ряди; окреслити семантико-стилістичні особливості лексичних омонімів, що виникли внаслідок запозичень із двох мов, однією з яких є грецька і латинська мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз іншомовних слів, які є структурними елементами омонімічних одиниць української мови, передбачає об'єднання їх у дві групи: 1) грецька та інші мови; 2) латинська та інші мови.

1. Грецька та інші мови

Запозичення з двох мов, однією з яких є грецька, налічують 35 лексем. Наше дослідження показало, що грецька мова утворює два омонімічні ряди з латинською, дві пари з англійською, дві пари та ряд із французькою, три пари з німецькою мовою, по

одній – із арабською, італійською, африканськими та самодійськими мовами, іспанською, санскритом. У зв'язку з обмеженням обсягу публікації, наводимо тільки деякі приклади для підтвердження наших спостережень:

1.1. Грецька та німецька: *граф*¹ 'у Західній Європі та дореволюційній Росії – дворянський титул (середній між князем і бароном), а також особа, що має цей титул' [5, 259] (запозичення безпосередньо з німецької мови; нім. *Graf* походить від двн. *grāvio*, *grāvo* 'ватажок', можливо, спорідненого з гот. *gagrēfts* 'рішення, постанова' [11, I, 587; 32, I, 453; 33, I, 213; 34, I, вип. 4, 162], *Graf* 'граф' [16, 293]; *граф*² 'математична система об'єктів довільної природи і зв'язок, що сполучають будь-які пари цих об'єктів', 'логічна схема' [5, 259] походить із гр. *graphō* 'пишу, зображую' [25, 308], пор. гр. *γράφω* 'дряпати, розсікати', 'записувати, писати', 'письмово повідомляти' (зафіксовано 11 значень слова) [6, I, 333], пишу собственноручно 'γράφω' [20, 430]. Перше слово в українській мові вживається з кінця XIX ст.: *графь* 'граф' [31, I, 163]; *граф* 'графь' [23, I, 322]; *граф* 'граф' [9, 71]; *граф* 'граф, (вульг.) грап' [18, 253]; *граф* 'граф' [30, I, 359; 21, I, 261]; *граф* 'у Західній Європі та дореволюційній Росії – дворянський титул (середній між князем і бароном), а також особа, що має цей титул' [27, II, 160]. Цікаво й те, що давність цього слова підтверджує фіксація в історичних пам'ятках XVIII ст., де лексема вживається як омонім, але із іншим значенням: *I графь* 'титул' і *II графь* 'писар' [14, I, 602].

1.2. Грецька та арабська: *ерг*¹ 'фіз. одиниця роботи або енергії, що дорівнює роботі, виконаній силою в одну дину на шляху в один сантиметр', 'псих. термін використовується в різних комбінаціях, які мають метафоричне значення і відносяться до енергії, сили, цілі або до динамічних якостей' [5, 354] походить від гр. *έρυον* 'робота' [24, 315; 25, 429], *έρυον* 'праця, робота', 'дія' (слово має 19 значень) [6, I, 657], *рабoтa* 'εργασία' [20, 528]; *ерг*² 'тип пустелі' [5, 354] запозичене з араб. мови [25, 429]. Уперше слово зазначене у 1953 р.: *ерг* 'фіз. ерг' [30, I, 483], далі у СУМі: *ерг* 'фіз. одиниця роботи або енергії, що дорівнює роботі, виконаній силою в одну дину на шляху в один сантиметр' [27, II, 485].

1.3. Грецька та африканські мови: *кánна*¹ (*Canna L.*) 'багаторічна трав'яниста рослина, що має великі червоні квітки; вирощується як декоративна' [27, IV, 88] – від гр. *κάννα* 'очерет' [24, 380; 25, 498; 10, 300], *κάννα* 'очерет, камиш', 'очеретяна огорожа' [6, I, 873], камыш '*κάλαμος* або *κάννα*' [20, 238]; *кánна*² 'найбільша африканська антилопа' [27, IV, 88] походить із афр. мов [24, 380; 25, 498]. У першій половині XX ст. слово вперше зазначене: *кánна* 'бот. *Canna L.* – *кánна*, *алькánна*' [18, 693]. У середині XX ст. вперше омонім: *кánна*¹ 'бот. *кánна*' і *кánна*² 'зоол. *кánна*' [30, II, 307], хоча фіксується і як однозначне: *кánна* 'бот. *кánна*' [21, I, 537].

1.4. Грецька та італійська: *тромб*¹ 'згусток крові, що утворюється у кровоносних судинах людини і тварини' [27, X, 282] – запозичення з західноєвропейських мов; нім. *Thrómbus*, фр. *thrombus*, англ. *thrombosis*, нлат. *thrombus* утворено на основі

гр. *θρόμβος* ‘грудочка, згусток’, пов’язаного з *τρέφω* ‘ущільню, годую’ [11, V, 647; 33, II, 264], хоча деякі джерела вказують на запозичення безпосередньо з грецької мови [24, 847; 22, 400]; *тромб*² ‘величезний смерч на суші із сильним вітром, опадами і грозивими явищами’ [27, X, 282] сягає італ. *tromba*, букв. ‘труба’ [24, 847]; *tromba* ‘муз. труба’, ‘анат. труба, канал’, ‘тромб, смерч’ [15, 600]. У 1963 р. слово зазначене вперше: *тромб* ‘мед., метеор. тромб’ [30, VI, 106]. У 1969 р. вперше омонім: *тромб*¹ ‘мед. тромб’ і *тромб*² ‘метеор. тромб’ [21, III, 481].

1.5. Грецька та латинська: *τιτάν*¹ ‘у старогрецькій міфології – божество з числа велетнів, які повстали проти богів Олімпу’, ‘перев. чого, перен. людина, що відзначається надзвичайною, величезною силою розуму, таланту; винятково видатна, героїчна особа’ [27, X, 127] – запозичення з грецької мови; гр. *Τίταν* ‘Титан (син Урана і Геї, бог сонця)’ утворене від *τιτῶ* ‘сонце, день’, що, очевидно, є запозиченням з малоазійського джерела [11, V, 575; 33, II, 245; 22, 385], *Τίταν* ‘Титан’ [6, II, 1632] (у ЛРС також є: *tītān* ‘титан, бог сонця’, ‘доолімпійське покоління богів, дочки і сини Урана і Геї’ [7, 1016]); *τιτάν*² ‘хімічний елемент, твердий метал сіро-сталевого кольору, який завдяки його високим механічним та антикорозійним властивостям використовується в авіа- та ракетобудуванні, суднобудуванні тощо’ [27, X, 127] – запозичення з новолатинської мови; нов. лат. *titanium* утворено німецьким хіміком М. Клапротом (1795) на честь міфічної цариці ельфів Титанії або з гр. *τιτάνος* ‘крейда, вапно, гіпс’ [11, V, 575; 33, II, 245] (від нім. *Titan* < гр. *Titan* [22, 385]), *tītānium* ‘титанів, який виник із крові титанів’ [7, 1016]; *τιτάν*³ ‘великий кип’ятильник особливої конструкції’ [27, X, 127] – назва, пов’язана з *титан* ‘велетень’, що виникла як фабрична марка [11, V, 575]. Лексеми вперше зазначені в середині ХХ ст. як омоніми: *τιτάν*¹ ‘миф., перен. титан’, *τιτάν*² ‘(кип’ятильник) титан’ і *τιτάν*³ ‘хим. титан’ [30, VI, 47; 21, III, 453].

1.6. Грецька та іспанська: *πεόν*¹ ‘поет. віршова стопа з одного довгого і трьох коротких складів’ [27, VI, 118] запозичене з гр. *παιάν*, *παιῶν* [24, 638], *παιάν*, *αῶν* ‘пеан (хоровий гімн, переможний або тужливий)’, ‘пеан (віршова стопа)’ [6, II, 1217]; *пеон*² ‘у деяких країнах Африки і Латинської Америки – сільськогосподарський робітник, який внаслідок кабальної залежності, юридично відміненої, але фактично існуючої, перетворився на боргового раба’ [27, VI, 118]. Сягає ісп. *peon* ‘наймит, поденник’ [24, 638]; *peon* ‘пішохід’, ‘різнороб’, ‘наймит’ [13, 491]. Як омоніми слова вперше фіксуються в середині ХХ ст.: *пеон*¹ ‘поет. пеон (пеан)’ і *пеон*² ‘пеон’ [30, III, 240; 21, II, 380].

1.7. Грецька та французька: *πόλις*¹ ‘фин. страхове свідоцтво – документ про страхування (життя, майна і т. ін.)’ [27, VII, 78] запозичено, можливо, через російське посередництво, з французької мови; фр. *police* ‘свідоцтво, видане страховим товариством’ походить від іт. *polizza* ‘розписка, квитанція’ [11, IV, 493; 32, III, 309; 22, 280]; *police*¹ ‘поліція’, ‘охорона порядку’ і *police*² ‘поліс (страховий)’, ‘гарнітура, таблиця шрифтів’ [4, 472]; *πόλις*² ‘ист. античне місто-

держава, особлива форма рабовласницької держави’ [27, VII, 78] (запозичення з грецької мови; гр. *πόλις* ‘місто, кремль, цитадель; держава, країна; громада’ [11, IV, 493; 6, II, 1340]). Уперше слово зафіксоване на поч. ХХ ст.: *поліс* ‘свідоцтво про страхування’ [8, 92]; *поліс* ‘поліс’ [18, 2153]. Омоніми – у середині ХХ ст.: *поліс*¹ ‘фин. поліс’ і *поліс*² ‘ист. поліс’ [30, IV, 91; 21, II, 580].

1.8. Грецька та англійська: *σκίφ*¹ (мн. *σκίφ*) ‘степові племена, які населяли південну частину території сучасної УРСР в I тисячолітті до н. е. – на початку I тисячоліття н. е.’ [27, IX, 271] – запозичення з грецької мови; гр. *Σκύθαι* ‘скіфи’, *Σκύθης* ‘скіф’ етимологічно неясне; виводиться від імені міфічного родоначальника скіфів *Σκύθης*, молодшого сина Геракла [11, V, 274], *Σκύθης* ‘скіф, син Геракла, родоначальник скіфів’ [6, II, 1486], *Σκύθαι* ‘скіфи (кочівні племена)’ [6, II, 1486]; *скіф*² ‘вузкий і довгий спортивний човен для змагань з академічної греблі’ [27, IX, 271] – запозичення з англійської мови; англ. *skiff* ‘тс.; ялик’ походить від іт. *schifo* (фр. *esquif*) ‘невеликий човен’, яке зводиться до двн. *skif* ‘корабель’ [24, 771; 11, V, 273; 25, 843], *skiff* ‘човен’ [17, 365]. Уперше слова зазначені у середині ХХ ст.: *скіф*¹ ‘ист. скіф’ і *скіф*² ‘спорт. скіф’ [30, V, 336; 21, III, 286].

1.9. Грецька + санскрит: *сóма*¹ ‘в давньоіндійській релігії і міфології – священний дурманний напій, який відіграв важливу роль в обрядах жертвопринесень, а також божество цього напою’ [5, 1356] походить із санскриту; *біол. сóма*² ‘тіло організму, крім материнських клітин спор у рослин і клітин зародкового шляху або статевих клітин у тварин’, – тіло (тулуб з головою та шиєю, але без кінцівок)’ [5, 1356] сягає гр. *σώμα* ‘тіло’; *θώμα* = *θαύμα* [6, I, 804; 20, 649; 22, 357]. Термін запровадив німецький біолог А. Вейсман [24, 776]. В історичних словниках слово подано з ХV ст., проте із іншим значенням: *сома* (одиниця ваги) ‘сома’ [26, II, 368]. Уперше ж в українській мові зафіксовано у середині ХХ ст.: *сóма* ‘мед. сóма’ [21, III, 344]. Далі: *сóма* ‘спец. так звана «смертна частина» тіла організму, яку вейсманісти протиставляють зародковій плазмі, що є нібито потенціально безсмертною і передається з покоління в покоління’ [27, IX, 454]. Омонімами є від початку ХХІ ст.

1.10. Грецька та самодійські мови: *хорей*¹ ‘віршувальний розмір – двоскладова стопа з наголосом на першому складі’ [27, XI, 126] – запозичення з грецької мови; гр. *χορείος* ‘хорей’ походить від *χορείος* ‘хоровий, танцювальний’, пов’язаного з *χορός* ‘хор’ [24, 909; 11, VI, 201; 32, IV, 263; 33, II, 351; 25, 965; 22, 454], у давньогрецькій мові зазначене як омонім: *I χορείος* ‘танцювальний’ і *II χορείος* ‘хорей, стопа’ [6, II, 1779], *χορός* ‘хор’, ‘хоровод’, ‘місце для хору’, ‘перен. натовп, рій’ [6, II, 1780]; *хорей*² ‘довга палиця, якою керують запряженими оленями або собаками’ [27, XI, 126] – запозичене, напевно, через рос. мову з самодійськ., пор. ненецьк. *har* ‘вістря, ніж’ [32, IV, 263]. Уперше лексеми зазначені у середині ХХ ст.: *хорей*¹ ‘поет. хорей’ і *хорей*² (шест) хорей’ [30, VI, 352; 21, III, 631].

2. Латинська та інші мови

Запозичення з двох мов, однією з яких є латинська, налічують 34 лексеми. Із французькою та німецькою

мовами латинська утворює по чотири омонімічні пари, із російською – один ряд та одну пару, дві пари з англійською, один ряд – із польською, по одній парі з іспанською, італійською та гінді. Для підтвердження наших спостережень наводимо по одному прикладу з кожної мовної моделі:

2.1. Латинська та французька: *сак*¹ ‘риболовна снасть із сітки, що мав форму конусоподібного мішка, натягнутого на обруч і прикріпленого до держална’, ‘заст. сумка, торба з цупкої тканини для зберігання і перевезення речей’ [27, IX, 16] – давне запозичення з народно-латинської мови; нар.-лат. *saccus* ‘мішок’ походить від гр. *σάκος*, яке зводиться до гебр. (фінікійського) *sāq* ‘мішок, вовняна тканина’ [11, V, 164; 32, III, 546]; *сак*² ‘заст. жіноче півпальто вільного крою [27, IX, 16], очевидно, через польське посередництво запозичено з французької мови; фр. *sac* ‘мішок’ походить від лат. *saccus* ‘т.с.’ [11, V, 165; 32, III, 546]; у французькій мові інше омонімічне значення: *сак*¹ ‘мішок, сумка’, ‘жіноча сукня’ і *сак*² ‘розкрадання’ [4, 545]; у латинській багатозначне: *saccus* ‘мішок, сумка’, ‘верет або волосяниця’ [7, 891]. В українській мові слово вперше зазначене у середині XIX ст.: *сак* ‘мѣхъ изъ нитяной сѣтки для ловли рыбы. По-французски *sac* – мѣшокъ’ [3, 321]. Далі його послідовно фіксують словники: *сакъ* ‘сак, сачок’, ‘Саквожь – багұл, сакві, клунок’ [31, IV, 2]; *сак* ‘рыболовний снарядъ: сакъ’ [23, IV, 97]; *сак* ‘тенета, сітка’ [9, 229]; *сак* ‘(сумка) уст. сак’, ‘(для ловли рыб, насекомых) сак, сачок’, ‘(женское пальто свободного покрова) уст. сак’ [30, V, 245]. Омонімічне значення вперше подано в 1969 р.: *сак*¹ ‘рыб. сак’, ‘(сумка) уст. сак’ і *сак*² ‘(женское пальто свободного покрова) уст. сак’ [21, III, 222]. Історичні пам’ятки фіксують лексему з кінця XIX ст.: *сак* ‘сеть (рыболовная и для ловли куропадок)’ [29, II, 306]. Вживається у фразеологізмах: *як сак, зі сл. дурний* ‘дуже, надзвичайно’; *ні до сака* ‘ні до чого не здатний’ [28, 628].

2.2. Латинська та німецька: *секрѐт*¹ ‘те, що не підлягає розголошенню, що приховується від інших; таємниця’, ‘потайний пристрій у механізмах, предметах домашнього вжитку тощо’, ‘військ. додатковий сторожовий пост із кількох осіб, виставлений таємно на найбільш небезпечних підступах з боку противника, а також місце розташування такого поста’ [27, IX, 112] – запозичення з латинської мови; лат. *sēcrētum* ‘віддалене місце, самотина; таємниця’, *sēcrētus* ‘віддалений, таємний’ утворені з префікса *sē(d)-* ‘без-, поза-’ і основи дієслова *cerno* ‘просіваю, розрізняю, відділяю, враховую, пізнаю’ [24, 749; 11, V, 205; 25, 823; 22, 339], id. [7, 911], Фасмер допускає посередництво пол. або із фр., яке зводиться до лат. [32, III, 593], Черних виводить з фр. або голл., яке зводиться до лат. [33, II, 150]; *секрѐт*² ‘фізіол. речовина, яку виробляють залози людини й тварини (слина, шлунковий сік і т. ін.)’ [27, IX, 112] запозичено, очевидно, з німецької мови; н. *Sekrēt* ‘виділення залоз’ походить від лат. *sēcrētus* ‘відділений’ [11, V, 205], однак є версія про запозичення безпосередньо з латині [24, 749]; *Sekrēt* ‘фізіол. секрет (залоз)’ [16, 551]. Наприкінці XIX ст. вперше зазначене слово з іншим наголосом: *сѐкрет* ‘секрет’,

‘секреція (*Lucioperga volgensis*)’ [12, 859]. Далі вживається: *секрѐт* ‘секрѐт, тайність, тайна’ [31, IV, 20]; *секрѐт* ‘секретъ’, ‘рыба (*Luciopergea volgensis*)’ [23, IV, 112]; *секрет* ‘таємниця’ [8, 109]. Омонімічне значення розвинулося у середині XX ст.: *секрѐт*¹ ‘(тайна) секрѐт’, ‘воен. секрѐт’ і *секрѐт*² ‘фізіл. секрет’ [30, V, 284; 21, III, 260]. Із першої половини XVII ст. вживається у пам’ятках української мови: *сакрѐт* ‘секрет, тайна’ [29, II, 317]. Утворює фразему *секрѐт полішинѐля* ‘таємниця, яка давно всім відома; уявна таємниця’ [28, 638].

2.3. Латинська та російська: *ра́ція*¹ ‘радіостанція, звичайно пересувна або переносна’ [27, VIII, 459] (складноскорочене утворення з першого і останнього складів слова *радіостанція* [11, V, 34; 24, 706; 32, III, 450; 33, II, 100; 22, 315]); *ра́ція*² ‘розумна підстава, обґрунтування чого-небудь’ [27, VIII, 459] запозичено, можливо, через польське посередництво з латинської мови; лат. *ratio* ‘рахунок; мислення; міркування; розум; сенс, підстава’ [11, V, 34], *ratio* ‘рахунок’, ‘звіт’, ‘список, перерахунок’ (всього 22 значення) [7, 852]. Лексема вживається вперше у середині XIX ст.: *ра́ция* ‘рѣчь похвальная, поздравление. По-латини: *oratio*’ [3, 310]. Далі: *ра́ция* ‘ра́ция’ [31, III, 269]; *ра́ция* ‘основание, причина, поводъ’, ‘привѣтственная рѣчь, поздравление’ [23, IV, 8]; *ра́ция* ‘причина, основа, привід’ [8, 101]. Омонімія розвинулася у середині XX ст.: *ра́ция*¹ ‘(радиостанция) ра́ция’ і *ра́ция*² ‘(основание) смысл, разг. резон, (выгода – еще) расчѐт’, ‘уст. привѣтственная рѣчь, (наставление) разг., уст. ра́ция’ [30, V, 21]. Слово давнє, оскільки в історичних пам’ятках зазначене з поч. XVII ст.: *ра́ция* ‘причина, повод, основание, резон’ [29, II, 268]. Також входить до складу фраземи *мати ра́цію* [28, 376].

2.4. Латинська та іспанська: *іст. колон*¹ ‘у Римській імперії, країнах Західної Європи та Візантії в період раннього середньовіччя – сільський мешканець, що орендував невелику ділянку землі, яка належала багатому землевласникові, і за це платив натурою і відробляв’, ‘селянин (батрак, напівкріпак, орендар і т. ін.) у романських країнах і країнах Латинської Америки’ [5, 556] запозичене від лат. *colonus* ‘землероб’ [24, 424; 25, 536; 10, 332]; із франц. *colon* ‘орендатор’, яке пох. від лат. *colonus* [34, II, вип. 8, 210], *colōnus* ‘землероб, селянин’, ‘переселенець, колоніст’, ‘мешканець, житель’ [7, 206]; *колон*² ‘грошова одиниця Коста-Рики, Сальвадору’ [5, 556] запозичене від ісп. *colon*, на честь Х. Колумба [24, 424; 25, 536]; *colón* ‘колон (грошова одиниця Коста-Рики і Сальвадору)’ [13, 165]. Уперше слово зазначене у середині XX ст.: *колон* ‘уст. колон’ [30, II, 358]. Із 1969 р. омонім: *колон*¹ ‘уст. колон’ і *колон*² ‘(денежная единица Коста-Рики) колон’ [21, I, 565]. У «Словнику української мови» в 11 т. є два слова з різними наголосами: *колон* ‘група стоп з одним ритмічним наголосом; віршовий рядок; така ритмічна одиниця в прозі’, *колон* ‘у Римській імперії, країнах Зах. Європи та Візантії в період раннього середньовіччя – сільський мешканець, що орендував невелику ділянку землі, яка належала багатому землевласникові, і за це платив натурою і відробляв’, ‘селянин (батрак, напівкріпак, орендар

і т. ін.) у романських країнах і країнах Латинської Америки' [27, IV, 230].

2.5. Латинська та італійська: *моль*¹ 'фіз., хім. у Міжнародній системі одиниць кількість речовини, що становить число Авогадро (6,022045·10²³) частинок (фотонів, електронів, протонів, атомів, йонів, радикалів, молекул, формульних одиниць, еквівалентів тощо)' [5, 686] походить від лат. *moles* 'маса, глиба, скала', 'громада' [7, 644]; *моль*² 'муз. мінорний' [5, 686] запозичене з італ. *molle* 'м'який' [24, 555; 25, 650]; *molle* 'м'який, ніжний', 'вологість, сирість' [15, 364]. Уперше слова подані у першій половині ХХ ст., але значення інакше: *I. Моль* 'зоол. Тінея – міль, мільга, соб. міль и моля', 'см. Мольга 1' і *II. Моль* 'муз. – моль, мінорний тон' [18, 1114]. Омонімічна пара: *моль*¹ 'хім. моль' і *моль*² 'муз. моль' [30, II, 539], потім – ряд: *моль*¹ 'ентом. міль', *моль*² 'ихт. мілька, мільга, молявка', '(о сплавленом лесе)спец. дєрєво, дєревина' і *моль*³ 'фіз., хім. моль' [21, I, 686], далі однозначне: *моль* 'фіз., хім. скорочена назва грам-молекули' [27, IV, 793].

2.6. Латинська та гінді: *рупія*¹ 'грошова одиниця Індії, Непалу, Пакистану – 100 пайсів; Індонезії – 100 сенів; Маврикію, Сейшельських островів, Шрі-Ланки – 100 центів' [5, 1279] через посередництво західноєвропейських мов (пор. англ. *rupes*, н. *Rüpie*, фр. *roupie* 'тс.') запозичено з гінді; гінді *rūpiyah* 'тс.' походить від дінд. *rūruyah* 'карбоване срібло; срібна монета' [11, V, 145]; *мед. рупія*² 'конічної форми, шарувата, кров'янисто-гнійна кірка, що утворюється внаслідок поверхневого гнійного розплавлення запального інфільтрату або висихання ексудату пустули' [5, 1279] сягає лат. *rupes* 'скаля' або гр. *rhypos* 'грязь' (*rūpēs* 'скаля', 'розколина, ущелина' [7, 888]). У середині ХХ ст. слово вперше вживається: *рупія* 'рупія' [30, V, 232; 21, III, 213], *рупія* 'в Індії та деяких інших країнах – назва грошової одиниці, а також срібна і золота монета відповідної вартості' [27, VII, 910].

2.7. Латинська та англійська: *фра*¹ 'скорочення від латинського слова *frater* (брат), що приєднується до імені католицького ченця' [5, 1548], *frāter* 'брат', 'друг', 'брат римського народу', 'коханець' [7, 439]; *фра*² 'контракт між банком і фірмою, який гарантує незмінну процентну ставку стосовно певної суми протягом певного періоду' [5, 1548] – походить з англ. аббревіатури *FRA* (*forward rate agreement*, букв. 'договірна процентна ставка'). Уперше слово зазначене у другій половині ХХ ст.: *фра* 'скорочен-

ня від слова *frater* (брат), що приєднується до імені католицького ченця' [27, X, 637]. Омонімічне значення розвинулося на поч. ХХІ ст.

2.8. Латинська та польська: *фузія*¹ 'заст. старовинна гладкоствольна рушниця з кременем' [27, X, 650] – запозичення з польської мови; п. *fuzja* походить від фр. *fusil* 'рушниця' [11, VI, 136; 32, IV, 209]; *fuzja I* 'іст. фузея, кременівка' і *fuzja II* 'політ., ек. об'єднання' [19, I, 268]; *лінгв. фузія*² 'злиття морфем, що супроводжується зміною їхнього фонемного складу' [27, X, 650]; *фузія*³ 'фізіологічний механізм зору, який зумовлює злиття двох монокулярних картин в єдиний зоровий образ' [5, 1551] запозичені з латинської мови; лат. *fusio* 'злиття' пов'язане з *fundo* 'ллю, виливаю' [11, VI, 136; 24, 900]; *fusio* 'витікання', 'лиття', 'випромінювання, еманация' [7, 448], у латинській мові омоніми: *I fundo* 'постачати основу', 'засновувати', 'зміцнювати' і *II fundo* 'лити, виливати', 'текти' [7, 446]. Слово з іншим наголосом вперше зафіксоване у середині ХІХ ст.: *фузія* (*хвужія*) 'ружжє', 'ракетга' [3, 372]. Далі: *фузія* 'рушниця, пістолет' [12, 1031]. Історичні пам'ятки подають слово з першої пол. ХVІІІ ст.: *фузія* '(фр. *fusil*) ружжє' [29, II, 457]. Уперше омонімічна пара у середині ХХ ст.: *фузея*, *фузія*¹ 'іст. фузея, кремнєвое ружжє; разг. кремнєвка' і *фузія*² 'лінгв. фузія' [30, VI, 299]. Хоча у 1969 р. однозначне: *фузея* 'іст. фузея, фузія, кременівка' [21, III, 613]. Омонімічний ряд утворився на початку ХХІ ст.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, проаналізувавши запозичення в одному ряді з двох мов (однією з них є грецька та латинська), які поповнили склад лексичних омонімів української мови, можемо стверджувати, що запозичення з грецької та латинської мов за кількістю становлять майже половину (всього 69 лексем) із усіх слів, перейнятих із двох мов. Як омоніми ці слова в українських лексикографічних джерелах здебільшого зафіксовані із середини ХХ ст., а деякі – на початку ХХІ ст. (*вермикуліт*, *граф*, *ерг*, *мутон*, *рупія*, *сома*, *теїзм*, *фра*). Частина запозичених омонімів в українській мові давня, засвідчена в пам'ятках української писемності ХVІ–ХVІІІ і навіть ХІІІ ст. (*кант*, *кит*, *сак*, *секрет*, *скит*, *рація*, *фузія*). Крім того, деякі лексеми ввійшли до складу фразем (*три кити*, *ні до сака*, *секрет полішинєля*, *мати рацію*). Визначення джерел поповнення омонімії української мови є актуальним і перспективним у сучасній лінгвістиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дутка О. Я. Запозичення з грецької та латинської мов як джерело омонімії в сучасній українській мові. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. праць. Ужгород, 2019. Вип. 9. С. 39–43.
2. Романова О. О. Омонімія як мовне явище в термінології. *Молодий вчений*. 2018. № 3 (79). С. 749–752.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

3. Білецький-Носенко П. Словник української мови / упоряд. В. В. Німчук. Київ : Наукова думка, 1966. 424 с.
4. Бусел В. Т. Французько-український словник. Українсько-французький словник. Київ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2012. 1104 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
6. Дворецкий И. Х. Древнегреческо-русский словарь : у 2 т. Москва : Государственное изд-во иностранных и национальных словарей, 1958. Т. 1. 1043 с.; Т. 2. 860 с.

7. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва : Русский язык, 1976. 1096 с.
8. Доманіцький В. Словарик. Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів. Київ : Друк. С. А. Борисова, 1906. 128 с.
9. Дубровський В. Українсько-російський словник / за ред. І. Стешенка. Київ : Час, 1909. 318 с.
10. Егорова Т. В. Словарь иностранных слов современного русского языка. Москва : Аделант, 2014. 800 с.
11. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.
12. Желеховский С., Недільський С. Малорусско-німецкий словарь : у 2 т. Львів, 1885–1886. 1121 с.
13. Іспансько-український словник. Українсько-іспанський словник : 230 000 + 210 000: два в одному томі : 440000 од. перекладу / за ред. В. Бусела. Київ; Ірпінь : Перун, 2013. 1136 с.
14. Історичний словник українського язика. Т. I: А–Ж. Зошит 1: А–Г / уклад.: Є. Тимченко [та ін.]. Харків; Київ : Державне вид-во України, 1930. С. 529–947.
15. Італійсько-український словник. Українсько-італійський словник : 230000 + 210000: два в одному томі : 440000 од. перекладу / за ред. В. Бусела. Київ; Ірпінь : Перун, 2013. 1124 с.
16. Мюллер В. Великий німецько-український словник. Київ : Чумацький Шлях, 2005. 792 с.
17. Мюллер В. К. Большой современный англо-русский, русско-английский словарь. Москва : Цитадель-трейд, 2009. 1056 с.
18. Повна електронна версія академічного «Російсько-українського словника» 1924–1933 рр. / за ред. А. Кримського (А–П); підготував О. Телемко. Київ : К. І. С., 2007. 3060 с.
19. Польсько-український словник : у 2 т. Київ : Видавництво Академії наук Української РСР, 1958–1960.
20. Русско-греческий словарь / сост. И. Синайский. Москва : в Университетской типографии (Катков и К°), 1869. 730 с.
21. Русско-украинский словарь : у 3 т. Київ : Наукова думка, 1969.
22. Свиридова Н. М. Этимологический словарь современного русского языка. Москва : Аделант, 2014. 512 с.
23. Словарь української мови : в 4 т. / за ред. Б. Грінченка. Київ : Видавництво АН Української РСР, 1958–1959. Т. 1–4.
24. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Головна редакція УРЕ, 1985. 968 с.
25. Словник іншомовних слів / О. Л. Пустовіт, О. І. Скопніченко, Г. М. Сютя, Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2000. 1017 с.
26. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. / за ред. Л. Л. Гумецької, І. М. Керницького. Київ : Наукова думка, 1978. Т. 2. 592 с.
27. Словник української мови : у 11 т. / уклад. І. К. Білодід та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980 (СУМ).
28. Словник фразеологізмів української мови / укл. В. М. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка, 2003. 787 с.
29. Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. / підгот. до видання В. В. Німчук, Г. І. Лиса. Київ; Нью-Йорк, 2003. Кн. 1–2.
30. Українсько-російський словник : у 6 т. / за ред. І. М. Кириченка. Київ : Вид-во АН УРСР, 1953–1963.
31. Уманець М. і Спілка А. Словарь російсько-український. Львів : НТШ, 1893–1898. Т. I–IV.
32. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. Изд. 2-е., стереотип. Москва : Прогресс, 1986–1987. Т. I–IV.
33. Черных П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка : в 2 тт. Москва : Русский язык, 1999.
34. Этимологический словарь русского языка / под ред. Н. М. Шанского. Москва : Изд-во МГУ, 1962 [и след.]. Вып. 1. [и след.].

REFERENCES

1. Dutka, O. Ya. (2019). Zapozychennia z hretskoi ta latynskoi mov yak dzherelo omonimii v suchasni ukrainii movi [Borrowings from Greek and Latin as a source of homonymy in modern Ukrainian]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva*, 24, 39–43 [in Ukrainian].
2. Romanova, O. O. (2018). Omonimiiia yak movne yavyshche v terminolohii [Homonymy as a language phenomenon in terminology]. *Molodyi vchenyi*, 3 (79), 749–752 [in Ukrainian].

DICTIONARIES

3. Biletskyi-Nosenko, P. (1966). Slovnyk ukrainiskoi movy [The Ukrainian language dictionary] / uporiad. V. V. Nimchuk. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
4. Busel, V. T. (2012). Frantsuzko-ukrainskyi slovnyk. Ukrainsko-frantsuzkyi slovnyk [French-Ukrainian dictionary. Ukrainian-French dictionary]. Kyiv; Irpin: VTF Perun [in Ukrainian].
5. Velykyi tlmachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) [A great explanatory dictionary of modern Ukrainian (with add. and sup.)] / uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin: Perun, 2005 [in Ukrainian].
6. Dvoretzkiy, I. Kh. (1958). Drevnegrechesko-russkiy slovar: u 2 t. [Ancient Greek-Russian dictionary]. Moskva [in Russian].
7. Dvoretzkiy, I. Kh. (1976). Latinsko-russkiy slovar [Latin-Russian Dictionary]. Moskva: Russkiy yazyk [in Russian].
8. Domanitskyi, V. (1906). Slovaryk. Poiasnennia chuzhykh ta ne duzhe zrozumilykh sliv [Dictionary. Explanation of foreign and not very clear words]. Kyiv: Druk. S. A. Borysova [in Ukrainian].
9. Dubrovskiy, V. (1909). Ukrainsko-rosiiskiy slovnyk [Ukrainian-Russian dictionary] / za red. I. Steshenka. Kyiv: Chas [in Ukrainian].
10. Yegorova, T. V. (2014). Slovar inostrannykh slov sovremennogo russkogo yazyka [Dictionary of foreign words of the modern Russian language]. Moskva: Adellant [in Russian].
11. Etymolohichnyi slovnyk ukrainiskoi movy: u 7 t. [Etymological dictionary of the Ukrainian language] / za red. O. S. Melnychuka. Kyiv: Naukova dumka, 1982–2012 [in Ukrainian].

12. Zhelekhivskiy, Ye., Nedil'skiy, S. (1885–1886). Malorusko-nimetskiy slovar: u 2 t. [Malorussian-German Dictionary]. Lviv [in Ukrainian].
13. Ispansko-ukrainskiy slovnyk. Ukrainsko-ispanskiy slovnyk [Spanish-Ukrainian dictionary. Ukrainian-Spanish dictionary] / za red. V. Busela. Kyiv; Irpin: Perun, 2013 [in Ukrainian].
14. Istorychniy slovnyk ukrainskoho yazyka [Historical dictionary of the Ukrainian language]. T. I: A–Zh. Zoshyt 1: A–H / uklad.: Ye. Tymchenko [ta in.]. Kharkiv; Kyiv: Derzhavne vyd-vo Ukrainy, 1930 [in Ukrainian].
15. Italiisko-ukrainskiy slovnyk. Ukrainsko-italiiskiy slovnyk [Italian-Ukrainian dictionary. Ukrainian-Italian dictionary] / za red. V. Busela. Kyiv; Irpin: Perun, 2013 [in Ukrainian].
16. Miuller, V. (2005). Velykiy nimetsko-ukrainskiy slovnyk [Great German-Ukrainian Dictionary]. Kyiv: Chumatskiy Shliakh [in Ukrainian].
17. Myuller, V. K. (2009). Bolshoy sovremennyy anglo-russkiy, russko-angliyskiy slovar [Great modern English-Russian, Russian-English dictionary]. Moskva: Tsitadel-treyd [in Russian].
18. Povna elektronna versiiia akademichnoho «Rosiisko-ukrainskoho slovnyka» 1924–1933 rr. [Full electronic version of the academic “Russian-Ukrainian Dictionary” 1924–1933] / za red. A. Krymskoho (A–P); pidhotuvav O. Telemko. Kyiv: K. I. S. 2007 [in Ukrainian].
19. Polsko-ukrainskiy slovnyk: U 2 t. [Polish-Ukrainian Dictionary: in 2 vol.]. Kyiv: Vyd-vo Akademii nauk Ukrainiskoi RSR, 1958–1960 [in Ukrainian].
20. Russko-grecheskiy slovar [Russian-Greek dictionary] / sost. I. Sinayskiy. Moskva: v Universitetskoy tipografii (Katkov i K°), 1869 [in Russian].
21. Russko-ukrainskiy slovar: u 3 t. [Russian-Ukrainian Dictionary]. Kyiv: Naukova dumka, 1969 [in Ukrainian].
22. Sviridova, N. M. (2014). Etimologicheskii slovar sovremennogo russkogo yazyka [Etymological Dictionary of the Modern Russian Language]. Moskva: Adelant [in Russian].
23. Slovar ukrainskoi movy: v 4 t. [Dictionary of the Ukrainian Language] / za red. B. Hrinchenka. Kyiv: Vyd-vo Akademii nauk Ukrainiskoi RSR, 1958–1959, 1–4 [in Ukrainian].
24. Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words] / za red. O. S. Melnychuka. Kyiv: Holovna redaktsiia URE, 1985 [in Ukrainian].
25. Pustovit, O. L., Skopnenko, O. I., Siuta, H. M., Tsybaliuk, T. V. (2000). Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
26. Slovnyk staroukrainskoi movy XIV–XV st. [Dictionary of the Old Ukrainian language of the XIV–XV centuries] / za red. L. L. Humetskoi, I. M. Kernytskoho. Kyiv: Naukova dumka, 1978, 2 [in Ukrainian].
27. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian Language] / uklad. I. K. Bilodid ta in. Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980 [in Ukrainian].
28. Slovnyk frazeolohizmiv ukrainskoi movy. [Dictionary of phraseology of the Ukrainian language] / ukl. V. M. Bilonozhenko ta in. Kyiv: Naukova dumka, 2003 [in Ukrainian].
29. Tymchenko, Ye. (2003) Materialy do slovnyka pysemnoi ta knyzhnoi ukrainskoi movy XV–XVIII st. [Materials for the Dictionary of the Written and Book Ukrainian Language of the XV–XVIII centuries] / pidhot. do vydannia V. V. Nimchuk, H. I. Lysa. Kyiv – New York. Kn. 1–2 [in Ukrainian].
30. Ukrainsko-rosiiskiy slovnyk: u 6 t. [Ukrainian-Russian Dictionary] / za red. I. M. Kyrychenka. Kyiv: Vyd-vo AN URSS, 1953–1963 [in Ukrainian].
31. Umanets, M. i Spilka, A. (1893–1898). Slovar rosiisko-ukrainskiy [Russian-Ukrainian Dictionary]. Lviv: NTSh [in Ukrainian].
32. Fasmer, M. (1986–1987). Etimologicheskii slovar russkogo yazyka: v 4 t. [Etymological dictionary of Russian words]. Moskva: Progress [in Russian].
33. Chernykh, P. Ya. (1999). Istoriko-etimologicheskii slovar sovremennogo russkogo yazyka: v 2 t. [Historically etymological dictionary of modern Russian]. Moskva: Russkiy yazyk [in Russian].
34. Etimologicheskii slovar russkogo yazyka [Etymological dictionary of the Russian language] / pod red. N. M. Shanskogo. Moskva: Izd-vo MGU, 1962 [i sled.], 1 [i sled.] [in Russian].

ВІДТВОРЕННЯ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНИХ ГРАМАТИЧНИХ ОДИНИЦЬ ЯК ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ПРОБЛЕМА (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ С. КІНГА «ІТ»)

Євтушенко Н. І.

Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет»

Статтю присвячено проблемі відтворення англomовних безеквівалентних граматичних одиниць в українському перекладі роману Стівена Кінга «Іт». У статті висвітлено наукові погляди останнього часу на взаємозв'язок перекладознавчих і контрастивних досліджень, на проблематику перекладацької еквівалентності та її структуру. Метою статті є зіставлення англomовних безеквівалентних граматичних одиниць і їхніх відповідників в українськомовному перекладі роману С. Кінга «Іт». Реалізації поставленої мети досягнуто виконанням низки завдань. Зокрема зіставлено оригінальний англomовний літературний твір і його переклад українською мовою; виявлено основні типи граматичних трансформацій англomовних безеквівалентних граматичних одиниць при перекладі українською мовою; установлено трансформаційні можливості англomовних безеквівалентних граматичних одиниць при перекладі.

Наголошено, що переклад безеквівалентних граматичних одиниць художніх текстів українською мовою диктує необхідність зважати на різницю в граматичних структурах англійської та української мов, урахувати функціональний статус безеквівалентної одиниці, її композиційну роль, а також прагматичний аспект висловлювання. З'ясовано, що такі граматичні трансформації, як перестановка слів і заміна форм слів, додаток різних членів речення, комутація видів синтаксичного зв'язку, обмін одних членів речення на інші, трапляються найчастіше в перекладі художніх творів. При «накладенні» мовних систем мови оригіналу й мови перекладу може виявитися, що в системі мови не віднайдеться еквівалента для тієї чи іншої одиниці мовної системи мови перекладу, – лексичної, граматичної або синтаксичної. Це пов'язано з тим, що між системами й структурами мов існують розбіжності, які зумовлюють появу безеквівалентних одиниць. Підсумовано, що перекладацьку стратегію, застосовану О. Красюком, С. Крикуном, А. Рогозою, можна вважати адекватною, і обрані перекладачами перекладацькі рішення вповні передають специфічний авторський стиль С. Кінга та зображають прагматику тексту.

Ключові слова: еквівалентність, мова оригіналу, мова перекладу, безеквівалентні граматичні одиниці, перекладацька трансформація.

Yevtushenko N. I. The rendering of non-equivalent grammatical units as a translation problem (based on the translation of S. King's novel "It"). The article is devoted to the problem of rendering English-language non-equivalent grammatical units in the Ukrainian translation of Stephen King's novel "It". The article highlights the existing scientific views regarding the relationship between translation studies and contrastive research, the problem of translation equivalence and its structure, the relevance of certain ways of applying translation transformations. The aim of the article is to compare English-language non-equivalent grammatical units and their counterparts in the Ukrainian translation of S. King's novel "It". The realization of this goal is achieved by addressing the following tasks: to compare the original English literary work and its translation into Ukrainian; to identify the main types of grammatical transformations of English-language non-equivalent grammatical units; to establish the transformational possibilities of English-language non-equivalent grammatical units when rendering from the English language into Ukrainian. Translation should take into account the functional status of the non-equivalent unit, its compositional function, as well as the pragmatic aspect of expression. It was shown that the most common types of translation are grammatical transformations, such as permutation, in particular of words, and substitutions, especially word forms, sentence members and types of syntactic connection, as well as the addition of sentence members. When "superimposing" the language systems of the original language and the language of translation, it may turn out that the language system will not find an equivalent for a particular unit of the language system in the language of translation – lexical, grammatical or syntactic. The existing differences between systems and structures of languages lead to the emergence of non-equivalent units. It is concluded that the translation strategy applied by O. Krasnyuk, S. Krykun, A. Rogoza can be considered adequate, and the translation decisions chosen by translators fully convey the specific idiosyncrasy of S. King and reflect the pragmatics of the text.

Key words: equivalence, language of the original, language of translation, without equivalent grammatical units, translation transformation.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Актуальність дослідження є обумовлена насамперед недостатньою розробленістю практичних принципів перекладу англomовних безеквівалентних граматичних одиниць на мате-

ріалі творів, у яких представлено їх різноманітні типи й конструкції. Такими, що найбільше відповідають цілям пропонованого дослідження, ми визнали твори американського письменника ХХ століття Стівена Кінга. Твори цього письменника досі розглядали

лише з літературознавчої точки зору. Новизна дослідження полягає в тому, що сучасні твори містять великий пласт інформації, який передбачає знання безеквівалентних мовних одиниць та конструкцій як перекладачем, так і читачем. У нашій науковій розвідці матеріалом дослідження слугує роман Стівена Кінга «It», який містить велику кількість реалій життя Америки другої половини ХХ століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Співвідношенню перекладу та лінгвістики останнім часом приділяється колосальна увага. Роботи, що стосуються цієї проблематики, настільки численні й різноманітні, що можна окреслити загальну типологію досліджень, присвячених діаді «переклад – лінгвістика». Вирізняють дві групи праць: 1) роботи, у яких положення мовознавства використовуються для обґрунтування теорії і практики перекладу (Л. С. Бархударов, В. Н. Комісаров, Я. І. Рецкер, О. Б. Федоров, О. Д. Швейцер та ін.); 2) дослідження порівняльного характеру, у яких, власне кажучи, переклади використовуються для лінгвістичних досліджень [2; 13].

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – зіставити англомовні безеквівалентні граматичні одиниці та їхні відповідники в українськомовному перекладі роману С. Кінга «It» з метою забезпечення прагматично еквівалентного перекладу та інформаційної функції адекватності в перекладному тексті. Це значно допоможе у практиці перекладу; бо відмова від еквівалентності, від правильності оригіналу веде до зменшення значення ідентичності між текстами, до перетворення тексту перекладу в простий переказ. Реалізація поставленої мети передбачає виконання низки **завдань**: зіставити оригінальний англомовний літературний твір і його переклад на українську мову; виявити основні типи граматичних трансформацій англомовних безеквівалентних граматичних одиниць при перекладі на українську мову; установити трансформаційні можливості англомовних безеквівалентних граматичних одиниць при перекладі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переклад та контрастивна лінгвістика пов'язані між собою, адже «зв'язок між контрастивним аналізом і перекладом – двосторонній. З одного боку, переклад окремих уривків тексту може бути джерелом даних для контрастивного аналізу, з іншого – контрастивний аналіз може дати пояснення труднощів, що виникають при перекладі» [16, 49]. Окрім того, що порівняльні дослідження мають багато спільного з перекладознавством, вони також значною мірою допомагають у практиці перекладу та навчанні перекладу.

Переклад є складним видом діяльності, адже завдання перекладача полягає не тільки в тому, щоб транслювати текст з однієї мови на іншу, але й забезпечити, по суті, міжкультурну взаємодію, тобто «взаємодію носіїв різних культур» [5, 15; 13, 486], адекватно передати національно і культурно марковану інформацію. Проблема забезпечення адекватної міжкультурної взаємодії сьогодні надзвичайно актуальна, оскільки внаслідок процесів глобалізації та інтеграції представники різних культур все частіше взаємодіють як безпосередньо, так і опосеред-

ковано. Перекладені художні тексти є однією з форм опосередкованої міжкультурної взаємодії, тому питання передачі лінгвально і екстралінгвально маркованої інформації не менш важливе при перекладі таких текстів [4, 6]. Поняття еквівалентності оригінального тексту (ОТ) і перекладного тексту (ПТ) належить до ключових понять перекладознавства і становить одну з головних проблем його теорії й практики. Центральним завданням теорії перекладу є опис природи перекладацької еквівалентності та умов її досягнення. Перекладацьку еквівалентність традиційно розуміють як своєрідні відношення між текстом оригіналу (або його елементами) і текстом перекладу (або його елементами) [15, 95; 7, 38; 11, 53].

Структура еквівалентності може мати досить складний характер: одиниці відповідності при перекладі бувають різнорівневими і різноструктурними: морфеми ОТ можуть мати як еквіваленти в ПТ самостійні слова, самостійні одиниці ОТ можуть відповідати цілому словосполученню на ПТ [8, 40–41]. Але при встановленні еквівалентності на різних рівнях деякі одиниці ОТ залишаються з різних причин без відповідності (еквівалента) в ПТ. Залежно від функції тієї чи іншої одиниці перекладач постійно змушений маніпулювати змістом тексту оригіналу: видозмінювати його, перерозподіляти між одиницями мови та відрізками тексту, жертвувати деякими елементами й вводити нові, замінювати одні елементи іншими тощо [8, 64]. Як вважає Л. К. Латишев, поняття «безеквівалентності» є відносним. «Безеквівалентний» означає, що в системі мови оригіналу існує мовна одиниця, а в мові перекладу її немає. У зв'язку із цим еквівалент мови перекладу для відсутньої одиниці створюється у процесі перекладу [8, 121].

Безеквівалентними є такі одиниці мови оригіналу, які не мають регулярних відповідників у мові перекладу [9, 38]. Серед безеквівалентних одиниць розрізняють безеквівалентну лексику і безеквівалентні граматичні форми та конструкції. Безеквівалентні граматичні одиниці в англійській мові – це морфологічні та синтаксичні одиниці (частини мови, словоформи та синтаксичні конструкції), які не мають відповідників в іншій мові. Для англійської мови це деякі частини мови (артикль, герундій, окремі модальні дієслова), а також безеквівалентні синтаксичні структури – предикативні конструкції з неособовими формами дієслова. Отже, безеквівалентними граматичними одиницями можуть бути як окремі морфологічні форми й частини мови, так і синтаксичні структури.

Існування в мові оригіналу безеквівалентних одиниць, для яких у мові перекладу немає відповідності, пояснюється специфічними особливостями систем обох мов. Порівняння мовних систем веде до виявлення ступеня їх взаємної категоріальної симетрії / асиметрії [10, 45] (поняття «категорія» вживається тут у широкому сенсі – як будь-яка група мовних елементів, виділюваних на основі будь-якої загальної властивості). Найбільший інтерес представляють відмінності, розбіжності між цими мовами, які становлять щось унікальне, специфічне, що відрізняє одну мову від іншої і дозволяє говорити

про їхню своєрідність. Так, в англійській мові існує набагато більше форм інфінітива. Як і в попередніх випадках, їх не можна передати українською мовою, оскільки в ній подібних форм немає і їхнє значення передається тільки описово. Окрім своїх морфологічних ознак, інфінітиви англійської та української мов відрізняються також звичаями синтаксичного вжитку. Український інфінітив видається обмеженішим щодо варіантів вжитку в реченні. Ю. О. Жлуктенко перелічує сім різних властивостей англійського інфінітива. Майже в кожному випадку він матиме інший відповідник в українській мові. Фактично при виборі українського відповідника «завжди треба враховувати функціональний статус реалії, її композиційну функцію, її маркованість, прагматичний аспект висловлювання» [14, 98–99]. Як показує порівняльний аналіз, деякі одиниці лексичних систем англійської та української мов з різних причин не мають регулярних відповідностей. Такі безеквівалентні одиниці трапляються також в інших системах порівнюваних мов, а саме на словотвірному, граматичному, фразеологічному, синтаксичному рівнях. До безеквівалентних одиниць англійської та української мовної системи відносять: національні реалії; тимчасово безеквівалентні терміни або неологізми; безеквівалентні фразеологічні одиниці, зокрема ті, що відображають національну специфіку або колорит країни, предикативні конструкції з неособовими формами дієслова.

Як зазначає Г. Чумак, художній переклад є одним з найпоказовіших проявів міжлітературної і міжкультурної взаємодії [14]. Він залучає відтворення змістових та смислових елементів тексту оригіналу за допомогою лексичних, морфологічних, синтаксичних та стилістичних відповідностей. Ряд дослідників пропонують різні класифікації перекладацьких трансформацій на види і типи. Л. С. Бархударов стверджує, що всі перекладні трансформації зводяться до чотирьох елементарних видів, а саме: перестановки; граматичних та лексичних заміни; додавання [1, 190]. Невід'ємною вимогою до перекладача при відтворенні романів С. Кінга є встановлення перекладацьких рішень, коли еквівалент мовної одиниці, яку необхідно перекласти, відсутній у мові перекладу. Текст перекладу сприймається легко та зрозуміло носіями української мови і при цьому передає ідіостиль автора оригіналу. У вторинному тексті вдало відтворено етнокультурні лексичні одиниці (порівняння, сленгові одиниці, жаргонізми тощо). Щодо реалій, то перекладачі використовують прийоми калькування та транскодування, але додані культурологічні коментарі усувають бар'єри, що можуть виникнути через нерозуміння зазначених явищ [3]. Український письменник і перекладач А. Красюк блискуче здійснив більшість перекладів С. Кінга на українську мову: романи «Острів Дума», «Коли впаде темрява», «Під куполом», «11.22.63», «Воно».

У нашому дослідженні ми послуговувалися тезою, що при перекладі має бути врахований функціональний статус безеквівалентної одиниці, її композиційна функція, а також прагматичний аспект висловлювання. Теорія художнього перекладу зумовлює загальні закономірності, з яких випливають

конкретні висновки стосовно окремих мовних фактів, але в кожному випадку розуміння лінгвальних явищ слід поєднувати з естетичним відчуттям [12]. Порівнюючи оригінал твору «Воно» з його українським перекладом, спостерігаємо велику кількість різноманітних трансформацій, якими скористалися перекладачі для створення адекватного художнього перекладу. Детальніше розглянемо найяскравіші приклади з твору. Під час аналізу тексту перекладу роману «Воно», виконаного О. Красюком, С. Крикуном, А. Рогозою [12], ми виявили такі граматичні трансформації: заміна іменного присудка дієслівним; заміна прикметникового присудка іменником; заміна типу синтаксичного зв'язку. В українській мові порівняно з англійською відсутні такі граматичні категорії, як артикль та герундій, а також інфінітивні і дієприкметникові комплекси й абсолютна номінативна конструкція. В аналізованому романі герундій перекладено декількома способами:

1) інфінітивом: *He did not like going down the cellar stairs* (1) – Йому не подобалося спускатися підвальними сходами (2);

2) іменником: *George watched him closely, but without speaking or questioning* (1) – Джордж уважно за ним спостерігав, але без балачок, без розпитувань (2);

3) віддієслівним іменником: *At the time of this writing, all three sentences are under appeal* (1) – На час написання цього тексту по всіх цих трьох вироків тривають апеляції (2);

4) іменником з трансформацією додавання: *And she would finish by talking to him about the deadly foolishness of doctors* (1) – Вона б завершила промову істиною про нетямущих лікарів (12);

5) обставиною: *Then one of his feet slipped and he went sprawling, skinning one knee and crying out in pain* (1) – А потім, послизнувшись однією ступнею, він упав долічерева, обідравши собі коліно, і скрикнув від болю (2);

6) заміною типу синтаксичного зв'язку: *Talking became impossible for him* (1) – Він узагалі втрачав здатність говорити (2) – у цьому прикладі англійський герундій-підмет “talking” перекладачі відобразили за допомогою іменникового словосполучення «здатність говорити», яке виконує функцію додатка;

7) підрядним реченням: *Bill didn't like George talking to him while he did stuff* (1) – Білл не любив, щоб Джордж говорив до нього, коли він щось робить (2).

Щодо відтворення в перекладі дієприслівника, ми виявили такі перекладацькі рішення:

1. Зміна структури речення: *The match-flame guttered lower, growing blue as it hugged the cardboard stick, and then it went out* (1) – Обхопивши свою картонну паличку, полум'я сірника зменшилося, поцупило, а потім і погасло (2); тут зміна структури речення супроводжується перестановкою частин речення, вживанням у перекладі у препозиції дієприслівникового звороту.

Working carefully over a twenty-minute period (with one break to go back and get more work-slips), striking out words that were too long, changing, deleting, Ben

came up with this (1) – Ретельно **попрацювавши** протягом двадцяти хвилин (з одною перервою, щоб піти, взяти ще тих, чорнових, папірців), **викидаючи задовгі слова, міняючи, правлячи**, Бен у результаті отримав таке (2).

Спостерігаємо заміну виду дієслова “work” з недоконаного в англомовному тексті на доконаний «попрацювавши» в перекладі, при цьому видові форми інших дієприслівників залишаються у формі недоконаного виду – *striking out, changing, deleting* (викидаючи, міняючи, правлячи).

2. Додавання головних членів речення: *Eddie just sat there waiting for it to be over* (1) – *Едді просто сидів і хотів, щоб це скінчилось* (2). У наведеному прикладі англійську конструкцію багатократною і тривалою дії (Pv + Ving) уточнено мовою перекладу двома дієсловами **сидів і хотів**, які разом передають ширше значення.

3. Переклад підрядним реченням: *A sheet of newspaper floating down a gutter swollen with rain* (1) – *Зробленого з газетного аркуша човника, який плив по розбухлому від дощу вуличному риштуку* (2).

У різних за структурою наведених нижче конструкціях є спільна риса – неузгодженість суб’єктно-предикатних відношень їхньої поверхневої структури [6, 43]. Щодо перекладу в аналізованому романі предикативних конструкцій з неособовими формами дієслова, сполучення присвійного займенника з герундієм, іменника в присвійному відмінку з герундієм або іменника в загальному відмінку з герундієм, то вони виступають одним членом речення. Розглянемо їх переклад у тексті аналізованого роману:

1) складний додаток / об’єктний предикативний інфінітивний зворот або об’єктний відмінок з інфінітивом (Complex Object): *It was as strange as him giving Bill a kiss* (1) – *Це було таким же дивним, як те, що він раптом був поцілував Білла* (2);

2) складний підмет / суб’єктний предикативний інфінітивний зворот або називний відмінок з інфінітивом (Complex Subject): *Garton and Dubai may be*

seen on any given day girl-watching or playing Penny Pitch in Bassey Park, not far from where Mellon’s torn body was found floating against one of the pilings of the Main Street Bridge (1) – *Гартона з Дубеєм ледь не щодня можна побачити, коли вони розглядають дівчат або грають у цок у Бессі-парку, неподалік від того місця, де на воді проти однієї з опор Мосту Мейн-стріт було знайдено понівечене тіло Меллона* (2);

3) інфінітивна конструкція з прийменником for (For-to-Infinitive Construction): *In that instant he looked like a vulture happily guarding a freshly killed animal, waiting for it to reach exactly the right stage of tasty decomposition before beginning to dine. Eddie just sat there waiting for it to be over, to be over, to be over* (1) – *Едді просто сидів і хотів, щоб це скінчилось, скінчилось, скінчилось* (2).

В українській мові на противагу англійській відсутні інфінітивні й дієприкметникові комплекси. Для створення адекватного художнього перекладу перекладачі скористалися відтворенням безеквівалентних граматичних одиниць українською мовою підрядними реченнями та дієприслівниковими зворотами.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, аналіз українського перекладу роману С. Кінга «Воно», який виконали О. Красюк, С. Крикун, А. Рогоза, дає підстави вважати його адекватним. Вибрані авторами перекладацькі рішення, на нашу думку, вповні передають специфічний авторський стиль короля жахів і відображають прагматику тексту. Перспективним видається подальше здійснення компаративного перекладознавчого дослідження на більш широкій текстовій базі із залученням аналітичних процедур та інтерпретаційної методики. Подібний інтегративний підхід сприятиме не тільки вдосконаленню наукової методики перекладознавства, а й випрацюванню нових засобів та прийомів художнього перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). Москва : Международные отношения, 1975. 240 с.
2. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад : навч. посібник для студентів філологічного напрямку підготовки. Вінниця : Нова книга, 2010. 232 с.
3. Головнюова-Коппа О. О., Любчик А. С. Лексичні засоби створення страху та збереження їх під час перекладу (на матеріалі творів Стівена Кінга). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація»*. 2018. Вип. 2. С. 87–91.
4. Гузикова М. О. Основы теории межкультурной коммуникации : учеб. пособие. Екатеринбург : Изд-во Уральского ун-та, 2015. 124 с.
5. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів : Вид-во Львівського університету, 1989. 215 с.
6. Карамішева І. Д. Структурні та функціональні особливості вторинної предикації в сучасній англійській мові (досвід формально-граматичного моделювання) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2005. 320 с.
7. Латышев Л. К. Перевод : проблемы теории, практики и методики преподавания. Москва : Просвещение, 1988. 160 с.
8. Латышев Л. К. Технология перевода : учеб. пособие по подготовке переводчиков. Москва : НВИ-Тезаурус, 2000. 280 с.
9. Левицкий А. Э. Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка. Киев : «АСА», 1998. 345 с.
10. Мархвинский А. Эквивалентность и переводимость. Проблемы изучения отношений эквивалентности в славянских языках. Москва : Диалог-МГУ, 1997. С. 45–52.

11. Урбанек Д. Понятие переводческой эквивалентности и переводческая типология лексики. *Проблемы изучения отношений эквивалентности в славянских языках*. Москва : Диалог-МГУ, 1997. С. 53–65.
12. Хіль Н. П. Відтворення національно-культурних особливостей оригіналу в художньому перекладі. URL : <http://www.confcontact.com/>
13. Чередниченко О. І. Міжкультурні аспекти перекладу. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. праць. Спец. вип. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2001. С. 485–489.
14. Чумак Г. Особливості відтворення американських реалій в українських перекладах Стівена Кінга. *Studia methodologica*. Тернопіль : ТНПУ, 2013. Вип. 35. С. 197–199.
15. Швейцер А. Д. Теория перевода : Статус, проблемы, аспекты. Москва : Наука, 1988. 215 с.
16. Routledge Encyclopedia of Translation Studies / ed. by Mona Baker. London / New York : Routledge, 2001. 654 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Stephen King. It. URL: <https://fobook.ru/it-%D0%BE%D0%BD%D0%BE/>
2. КІНГ С. Воно / пер. з англ. О. Красюка, С. Крикуна, А. Рогози. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». URL : <https://coollib.net/b/387662-stiven-king-vono/read>.

REFERENCES

1. Barkhudarov, L. S. (1975). Yazyk i perevod (Voprosy obshchey i chastnoy teorii perevoda) [Language and translation (Issues of general and particular theory of translation)]. Moskva: Mezhdunarodnyye otnosheniya [in Russian].
2. Bilozerska, L. P. (2010). Terminologiya ta pereklad [Terminology and translation] : navch. posibnyk dlia studentiv filolohichnoho napriamu pidhotovky. Vinnytsia: Nova kniga [in Ukrainian].
3. Golovnova-Koppa, O. O., Lyubchik A. S. (2018). Leksichni zasobi stvorennia strahu ta zberezhennta yh pidchas perekladu (na materialii tvoriv Stivena Kinga) [Lexical means of creating fear and preserving them during translation (based on the works of Stephen King)]. *Naukoviy Visnik of Kherson State University. Seriya "Perekladoznavstvo ta mizhkulturna komunikatsiya"*, 2, 87–91 [in Ukrainian].
4. Guzikova, M. O. (2015). Osnovy teorii mezhkulturnoy kommunikatsii [Fundamentals of intercultural communication theory]: ucheb. posobie. Yekaterinburg: Izd-vo Uralskogo un-ta [in Russian].
5. Zorivchak, R. P. (1989). Realia I pereklad (na materialianglomovnyh perekladiv ukrainskoy prosy) [Realism and translation (on the materials of English translations of Ukrainian prose)]. Lviv: Vid-vo Lviv University [in Ukrainian].
6. Karamisheva, I. D. (2005). Strukturni ta funktsionalni osoblivvoosti bbtorinnoi predikatsii v suchasniy angliyskiy movi (dosvid foormalno-gramatichnogo modeluvannya) [Structural and functional features of secondary predication in modern English (practice of formal grammatical modeling)]. (Dysertatsiia doctora filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
7. Latyshev, L. K. (1988). Perevod : problemy teorii, praktiki i metodiki prepodavaniya. Perevod: problemy teorii, praktiki i metodiki prepodavaniya [Translation: problems of theory, practice and teaching methods]. Moskva: Prosveshcheniye [in Russian].
8. Latyshev, L. K. (2000). Tekhnologiya perevoda [Translation technology]: posobiye po podgotovke perevodchikov. Moskva: NVI-Tezaurus [in Russian].
9. Levitsky, A. E. (1998). Funktsionalnye podkhody k klassifikatsii edinits sovremennogo angliyskogo yazyka [Functional approaches to the classification of units in modern English]. Kiev: "ASA" [in Russian].
10. Markhvinskiy, A. (1997). Ekvivalentnost i perevodimost. Problemy izucheniya otnosheniy ekvivalentnosti v slavyanskikh yazykakh [Equivalence and translatability. Problems of Studying Equivalence Relations in Slavic Languages]. Moskva: Dialogue-MGU, 45–52 [in Russian].
11. Urbanek, D. (1997). Ponyatiye perevodcheskoy ekvivalentnosti i perevodcheskaya tipologiya leksiki [The concept of translation equivalence and translation typology of vocabulary]. *Problemy izucheniya otnosheniy ekvivalentnosti v slavyanskikh yazykakh*. Moskva: Dialogue-MGU, 53–65 [in Russian].
12. Khil, N. P. Vidtvorennia natsionalno-kulturnykh osoblyvostei oryhinalu v khudozhnomu perekladi [Reproduction of national and cultural features of the original in literary translation]. URL: <http://www.confcontact.com/>
13. Cherednichenko, O. I. (2001). Mizhkulturni aspekty perekladu [Intercultural aspects of translation]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*: zb. nauk. prats. Spets.vyp. Kyiv: KNU im. T. Shevchenka, 485–489 [in Ukrainian].
14. Chumak, Mr. (2013). Osoblyvosti vidtvorennia amerykanskykh realii v ukrainskykh perekladakh Stivena Kinga [Features of reproduction of American realities in Ukrainian translations of Stephen King]. *Studia methodologica*. Ternopil: TNPU, 35, 197–199 [in Ukrainian].
15. Schweitzer, A. D. (1988). Teoriya perevoda: Status, problemy, aspekty [Theory of translation: Status, problems, aspects]. Moskva: Nauka [in Russian].
16. Routledge Encyclopedia of Translation Studies / ed. by Mona Baker. London / New York: Routledge, 2001.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Stephen King. It. Retrieved from: <https://fobook.ru/it-%D0%BE%D0%BD%D0%BE/>
2. King S. Vono / per. z anhl. O. Krasnyuka, S. Krykuna, A. Rohozy. Kharkiv: Knyzhkovyy Klub «Klub Simeynoho Dozvillya». Retrieved from: <https://coollib.net/b/387662-stiven-king-vono/read>.

УДК 811.161.2: 81'06:070:159.9.316.6

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223444>

ТИПИ МАНІПУЛЯТИВНОГО КОНТЕНТУ В СУЧАСНОМУ МЕДІАПРОСТОРІ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ОНЛАЙН-ВИДАНЬ)

Ільченко О. А., Малихіна О. Г.

Національна академія Національної гвардії України

У статті досліджено маніпулятивний контент, що поширюється в сучасному українськомовному медіапросторі, а саме в онлайн-виданнях. Уточнено дефініцію понять. Зокрема, **маніпуляцію** трактовано як імплікатурний усвідомлений або неусвідомлений мовно-психологічний деструктивний вплив, що викликає пробудження в об'єкта впливу намірів, співвідносних із намірами маніпулятора; **медіаманіпуляцію** – як маніпуляцію свідомістю широких мас, здійснювану через пресу, онлайн-видання, радіо, телебачення, соціальні мережі. З'ясовано, що медіаманіпулятивний процес реалізується шляхом застосування відповідних технологій, серед яких поширеними є: фрагментарний спосіб подачі інформації, додавання в матеріал неперевіреної інформації, приховування інформації, селекція інформації, «інформаційний шум», репрезентація тільки однієї точки зору як єдино правильної.

У сучасному онлайн-медіасередовищі чітко вирізняється три типи маніпулятивного контенту: помилкова інформація без наміру зашкодити, тобто ненавмисні помилки журналістів, які потрапляють у публікацію через оперативність роботи редакції, або сатира, яку медіаспоживачі помилково сприймають серйозно; дезінформація, або маніпулятивний контент, який створюють навмисно (іноді політтехнологи спеціально розробляють), щоб не так поширити неправдиву інформацію, як викликати сумніви, спровокувати суперечку; поєднання правдивої й неправдивої інформації, тобто навмисне оприлюднення неправдивої інформації, яку поєднують із правдою, чи приватної або втаємниченої інформації – з наміром зашкодити особі, про яку пише видання. Типи маніпулятивного контенту унаочнено ілюстративним матеріалом, дібраним з українських онлайн-видань.

Установлено, що мета маніпулятивного контенту полягає у відволіканні уваги від інформативного складника публікації й апеляції до емоційного, що порушує суспільно-політичний процес комунікації. Для українського соціуму цей напрям наукових досліджень перспективний, оскільки процес вироблення маркерів, які б дали змогу безпомилково розрізняти якісний і маніпулятивний контент, тільки почався.

Ключові слова: маніпуляція, медіаманіпуляція, маніпулятивний контент, помилкова інформація, дезінформація, неправдива інформація, медіапростір.

*Pichenko O. A., Malykhina O. H. Types of manipulative content in modern media space (based on Ukrainian-language online publications). The article examines the manipulative content that is distributed in the modern Ukrainian-language media space, namely in online publications. The definition of **manipulation** has been clarified: it is an implicative conscious or unconscious linguistic and psychological destructive influence that causes the awakening in the object of the influence of intentions correlated with the intentions of the manipulator; **media manipulation** – manipulation of consciousness of the masses, which is carried out through the press, online publications, radio, television and social networks. It was found that the media manipulation process is implemented with appropriate technologies: fragmentary way of presenting information, adding unverified information to the material, hiding information, selection of information, “information noise” and representation of only one point of view as the only correct one.*

In today's online media environment, there are three types of manipulative content: false information without an intention to harm – unintentional mistakes of journalists which get into a publication because of the promptness of the editorial office, or satire, which media consumers mistakenly take seriously; misinformation – manipulative content that is created intentionally, sometimes specially developed by political technologists, its main purpose is not so much to spread false information, but rather to arouse doubts, provoke controversy; combination of true and false information – deliberate disclosure of false information that is combined with the truth, or private or confidential information with the intent to harm the person about whom the publication writes.

It is established that the purpose of manipulative content is to divert attention from the informative component of publication and appeal to the emotional one, which disrupts the socio-political process of communication. For the Ukrainian society, this area of research is promising, as the process of developing markers, which would allow to unmistakably distinguish between quality and manipulative content, has just begun.

Key words: manipulation, media manipulation, manipulative content, false information, misinformation, false information, media space.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Масмедіа – основний засіб передачі інформації широким масам і важіль впливу на суспільну свідомість. Фільтруючи й інтерпретуючи інформацію, вони виділяють відповідні

аспекти суспільно-політичного життя, чим ігнорують наявність інших, знецінюють їх важливість. Та інформація чи ті ідеї, що не потрапили в поле масмедійної обробки, обмежені в можливості вплинути на процес формування соціальної свідомості. Тож,

переглядаючи новини, реципієнт неминуче піддається впливу масмедіа, що реалізується через застосування маніпулятивних технологій.

Актуальність теми цієї розвідки зумовлена наявністю в українських онлайн-виданнях контенту, що є результатом застосування технологій маніпулювання, а отже, потребує детального аналізу з позицій сучасної медіалінгвістики, оскільки український реципієнт тільки пристосовується до стрімкого розвитку інформаційно-комунікативних технологій, створення глобальної мережі медіакомунікації, формування та розвитку єдиного інформаційного простору тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема маніпуляцій у сучасному українському медіапросторі неодноразово поставала об'єктом зацікавленень науковців. Зокрема, А. Брикалова виявила основні види психологічного маніпулятивного впливу засобів масової інформації на підсвідомість людини та схарактеризувала основні принципи маніпулятивних технологій у масмедіа [1]. Х. Дацишин дослідила мовні маніпуляції в заголовках інтернет-версії телевізійних новин [2]; Н. Лігачова, С. Черненко, В. Іванов і С. Дацюк визначили маніпулятивні технології та проаналізували практичне застосування маніпуляцій в українському телебаченні [4]; Ю. Поліщук, С. Гнатюк і Н. Сейлова оцінили можливості впливу масмедіа на окрему особу й суспільство загалом, представили рівні й типи маніпулятивного впливу [6]; Б. Станкевич виявив сутнісні ознаки поняття «інформаційна сфера» в контексті виборчих кампаній в Україні та її маніпулятивний вплив на хід передвиборчих перегонів [7] та ін. Молоді науковці студіюють переважно теоретичні аспекти аналізу медіаманіпуляцій: М. Лашкіна простежила психологічні ефекти та процеси, що здійснюються під впливом засобів масової інформації, окреслила методи підсвідомого стимулювання, що використовуються для маніпулювання суспільною свідомістю [3]; Ю. Мельничук проаналізувала особливості формування стереотипів у соціумі як пріоритетного напрямку розвитку масмедіа [5]. Типи маніпулятивного контенту в сучасному українському медіапросторі у працях зазначених учених предметом наукового дослідження не були.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – виявити типи маніпулятивного медіаконтенту в сучасному українському онлайн-просторі.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- 1) виявити маніпулятивний контент в українському просторі сучасних онлайн-видань;
- 2) схарактеризувати маніпулятивні технології, результатом яких є контент, що стає об'єктом маніпуляцій;
- 3) розмежувати помилкову й правдиву інформацію, що поширюється в українському медіапросторі сучасних онлайн-видань, згрупувавши відповідні типи маніпулятивного контенту.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі визначення поняття *маніпуляція* рясніє різними трактуваннями:

– усвідомлений або неусвідомлений психологічний вплив на людину, який змушує її діяти відповідно до мети маніпулятора (В. Знаков);

– штучний процес створення суб'єктом ілюзій щодо дійсності (або щодо себе), які сприймаються іншими суб'єктами (або й самим творцем ілюзій) (Р. Гарифуллін);

– особливий вплив на підсвідомість людини (переважно на її емоції, почуття, переживання) з метою програмування мотиву партнера до співпраці (В. Панкратов);

– приховане управління людиною всупереч її волі, яке приносить ініціаторові односторонні переваги (В. Шейнов);

– вид психологічного впливу, майстерне виконання якого викликає приховане пробудження в іншій людини намірів, які не збігаються із її актуальними бажаннями (С. Доценко) [Цит. за: 6].

Узагальнюючи ці дефініції, під *маніпуляцією* (у межах цієї розвідки) розумітимемо імплікатурний усвідомлений або неусвідомлений мовно-психологічний деструктивний вплив, що викликає пробудження в об'єкта впливу намірів, співвідносних із намірами маніпулятора. Звідси *медіаманіпуляцію* дефінуємо як маніпуляцію свідомістю широких мас, яка здійснюється через пресу, онлайн-видання, радіо, телебачення, соцмережі.

Медіаманіпулятивний процес передбачає застосування відповідних технологій, результатом яких є схильність медіаспоживачів до інтерпретаційного підходу інформації маніпулятора (масмедійника):

– фрагментарний спосіб подачі інформації: спотворення інформації відбувається через її скорочення або висвітлення окремих аспектів, що не дає змоги пересічному медіаспоживачеві сформувати цілісну картину подій;

– редагування матеріалу з додаванням домислів, які підтримує редакція й автор-журналіст;

– інтерпретація фактів у вигідному маніпулятору світлі;

– приховування невігідної інформації, водночас журналіст зосереджує увагу реципієнта на «потрібних» аспектах події, замовчуючи інші;

– «інформаційний шум», або подача великої кількості новин, яку складно сортувати;

– створення ефекту першого повідомлення, тобто оперативність в оприлюдненні інформації, навіть якщо новина на момент публікації достеменно не перевірена;

– поширення певного погляду на інформацію як єдино правильного й повне ігнорування інших [1, 44; 6, 302–303].

Використовуючи маніпулятивні технології, масмедіа неякісно виконують основну – інформативну – функцію в суспільстві, що спричиняє порушення процесу суспільно-політичної комунікації. За допомогою цих технологій продукується маніпулятивний контент. В інформаційному середовищі чітко вирізняється три типи маніпулятивного контенту:

1. **Помилкова інформація без наміру зашкодити**, або ненавмисні журналістські помилки, зокрема некоректні назви фото, неправильні дати, неточна статистика, неадекватний переклад або сатира, яку медіаспоживачі сприймають серйозно. Наприклад, сатиричний сайт UaReview регулярно оприлюднює вигадані новини, що ґрунтуються на злободенних

проблемах у галузі економіки, політики, криміналу, науки, дипломатії, шоу-бізнесу тощо:

Водії машин із газовим двигуном платитимуть за транспортування газу (заголовок). Власників транспортних засобів, що працюють на газі, змусять оплачувати додаткові платіжки, оскільки транспортування газу в Україні є платним (1);

З фонду боротьби з коронавірусом виділять гроші на хабар для суддів КСУ (заголовок). На засіданні РНБО прийняли рішення доручити Кабінету міністрів виділити кошти з Фонду боротьби з коронавірусом на хабар для суддів Конституційного суду (2);

Львівський метрополітен визнали найкращим у Європі (заголовок). Європейська асоціація метрополітенів (European Underground Association) опублікувала рейтинг найкращих метрополітенів європейських міст за різними номінаціями. У номінації «Обслуговування» перемогла Львівська підземка (3).

Новини цього сайту не претендують на те, щоб їх сприймали як справжні. На сайті зазначається: «Всі згадані на сайті події та персонажі вигадані. Будь-який збіг із реальними подіями та людьми є випадковим». Проте іноді сатиричні новини перетворюються на «фейкові». Так стається у випадку, коли масмедіа сприймають жартівливі новини за достовірні й публікують на своїх сторінках. Якщо масмедіа оприлюднюють таку інформацію без посилання на першоджерело, то лише посилюють «фейковість» публікацій, оскільки беруть на себе відповідальність за достовірність фактів. UaReview наводить кілька таких прикладів.

Маніпулятивний ефект підсилюється миттєвою реакцією, якщо помилкову інформацію виносять у заголовок: читач активно поширює відповідний контент, а вже потім перевіряє на достовірність (або не перевіряє). Так, журналісти різних видань писали, що Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визнала емоційне вигорання хворобою:

ВООЗ визнала емоційне вигорання хворобою (4);

Емоційне вигорання – хвороба. Які симптоми? Огляд ЗМІ (5);

Емоційне вигорання і як з ним боротись – поради психолога (6).

Ця новина досягла такого поширення, що ВООЗ підготувала офіційне пояснення, що емоційне вигорання – не діагноз:

ВООЗ не визнавала емоційне вигорання хворобою – Супрун (7).

ВООЗ фіксує не лише хвороби, але й різні стани здоров'я в Міжнародну статистичну класифікацію хвороб і проблем, пов'язаних зі здоров'ям, відому як МКХ-10 (Міжнародна класифікація хвороб десятого перегляду). До того ж українські та французькі масмедіа наголошували, що емоційне вигорання включили до МКХ уперше, що теж неправда. Цей стан внесли до класифікації ще в 2010 році.

2. Неправдива інформація із наміром зашкодити, або **дезінформація**. Цей тип неправдивої інформації створюють навмисно, щоб завдати шкоди особі, соціальній групі, організації чи країні. Іноді дезінформацію ретельно розробляють спеціалісти й політтехнологи, щоб схилити громадську думку на користь чогось чи когось або посяяти сумнів

і спровокувати суперечку. Дезінформація потрібна, щоб відповідне пояснення чи інформація здавалися сумнівними. Приклад із літаком компанії «Malaysia Airlines» на рейсі МН17, який збили в 2014 році:

А що стосується запитів про додаткове розслідування, то тут адвокати Пулатова перевершили очікування оглядачів. Вони висунули претензії майже з усіх аспектів розслідування, поставивши їх під сумнів. Фактично, вони запропонували провести альтернативне розслідування – від розгляду всіх версій і проведення нових експертиз до бесід в якості свідків з військовими і цивільними експертами, свідками обвинувачення і свідками захисту, серед яких були названі представники Мініборони Росії і концерну «Алмаз-Антей» – виробника «Буків». Одну з цих пропозицій – про показання представника «Алмаз-Антей» – суд задовольнив (8);

Суд у справі МН17: Пулатов відкинув свою причетність до катастрофи (заголовок). Обвинувачений у справі про катастрофу МН17 Олег Пулатов заперечив свою участь у транспортуванні чи охороні комплексу «Бук». Він заявив, що знав про прослуховування свого телефону і використовував його для дезінформації (9).

Російські масмедіа запропонували безліч неправдивих гіпотез, щоб пояснити катастрофу: літак збила українська ракета «Бук» чи український винишувач; українці думали, що МН17 – особистий літак Путіна і спробували вбити його; це був літак на радіокеруванні, на борту якого були вже мертві пасажери; катастрофу спричинили місцеві сепаратисти, які використовували зенітні ракети. Головна мета дезінформації – не примусити людей повірити в одну із цих суперечливих гіпотез, а викликати сумніви щодо того, що дійсно могло статися, та відвернути їхню увагу від доказів, що літак збила ракета російських військових.

Дезінформація може трансформуватися в інший тип маніпулятивного контенту, коли медіаспоживач, поширюючи відповідний контент усно або в соціальних мережах, вірить у його правдивість і вводить в оману інших. У такий спосіб неправдива інформація із наміром зашкодити перетворюється на інформацію без такого наміру.

3. Більшість дезінформації ґрунтується на методі **напівправди** – поєднання правдивої й неправдивої інформації, щоб неправда здавалася більш переконливою. Цей тип маніпулятивного мадіатексту часто містить цитати очевидців і апелює до результатів досліджень, які можуть бути сфабриковані.

Наступного дня після призначення Дениса Шмигала крива корупції різко полізла вгору. Ще тижні 3-4 ми встигали бодай відслідковувати нові-старі схеми. Зараз вже втратили лік. Деякі галузі це випадково залишаються «неохопленими» тільки через те, що чекають призначення нового керівника-«професіонала». Але прізвиська вже всім відомі, – зауважує головний редактор «Наших грошей». – Відсутність стрункой вертикалі влади дозволила кожному чиновнику відчутти себе автономним сатрапом на ввіреній території. «Сам придумав схему – сам реалізував». Ефект правоохоронних органів гаситься відкатом з маржі.

Допис у фейсбуці, де Шалайський по пунктах обґрунтовує свою позицію, викликав шквальну реакцію в українському суспільстві. Він набрав понад півтори тисячі лайків та майже 700 поширень лише в цій соцмережі, а крім того, спонукав суперечки між прихильниками чинної та попередньої влад (10). Інформацію доповнює фото сторінки Facebook.

Апелювання до загальновідомого (прізвища вже всім відомі) – лише для того, щоб продемонструвати те, що не є фактом, як факт. До того ж навіть упевненість більшості в тому, що корупція зростає – ще не факт, оскільки ця думка може формуватися під впливом масмедіа, які почали більше уваги приділяти висвітленню теми корупції. Насправді ж, побільшало не фактів виявлення корупції, а медіаматеріалу про неї. Відповідальне видання мало б зазначити відсоток компетентних осіб, які підтверджують зростання рівня корупції за відповідний період, а не кількість лайків і поширень; спробувати визначити, чому в українському суспільстві це викликало таку реакцію; посылатися на дослідження, яке дало змогу вибудувати *криву корупції*; продемонструвати показники, які свідчать про зростання рівня корупції.

Приклад хибної аргументації, де достовірним є лише факт загибелі хокеїстів, що змішується з неправдою (Адміністрація президента начебто промовчала, але насправді П. Порошенко вчасно висловив співчуття):

У Канаді серед загиблих молодих хокеїстів були українці. Страшно, що багато хто в Україні може чомусь співчувати тільки кемерово. Навіть адміністрація президента промовчала... такий сором (11).

Напівправду як тип маніпулятивного контенту використовують для навмисного оприлюднення приватної інформації, щоб підірвати авторитет особи чи організації, про яку пише видання (наприклад, кулуарні домовленості). У такому разі інформація подається нібито від осіб, які володіють ситуацією зсередини:

Любі друзі Генпрокурора Луценка (заголовок). «Хочете побороти корупцію? Почніть з того, що посадить трьох своїх друзів. Ви точно знаєте за

що, і вони знають за що» – говорив перший прем'єр-міністр Республіки Сингапур Лі Куан Ю [...].

Але, очевидно, українські високопосадовці не вважали цю вислів порадою, до якої треба прислухатися. Принаймні так точно не вважає Генеральний прокурор Юрій Луценко.

Нещодавно журналісти програми Bihus.info опублікували сюжет про те, як Генпрокурор погоджується з рішенням Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії і підписує всі догани, які та надсилає, окрім догани його вірному соратнику – Юрію Столярчуку. Але, виявляється, це не єдиний друг, якого сліпо захищає Юрій Луценко [...].

Швидкий – колишній міліціонер та гарний товариш Юрія Луценка ще з часів, коли той очолював МВС. Саме тому він Швидкий був призначений до прокуратури Волинської області, як тільки Юрій Луценко зайняв крісло Генпрокурора (12).

Мета маніпулятивного контенту – привернути увагу реципієнтів, притупити пильність зазвичай за допомогою апеляції до емоцій, оскільки медіаспоживачі відіграють важливу роль у медіапросторі, адже саме вони поширюють інформацію – підвищують клікабельність матеріалу, формують рейтинги видання.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Масмедіа – потужний «фільтр» і ретранслятор інформації широкому загалу: та інформація чи ідея, що не потрапили в їх обробку, залишає поза увагою пересічного громадянина. Медіаспоживач, який не володіє основами медіаграмотності, легко потрапляє в «пастку» медіаманіпуляцій, що вибудовуються за допомогою відповідних технологій, опертя на які дає змогу продукувати маніпулятивний контент. Чітко вирізняється три типи маніпулятивного контенту в медіапросторі сучасних україномовних онлайн-видань: помилкова інформація без наміру зашкодити, дезінформація, поєднання правдивої й неправдивої інформації.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у виробленні маркерів, які дадуть змогу виявляти маніпулятивний контент в українських онлайн-виданнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брикалова А. О. Маніпулятивний вплив ЗМІ та формування споживчих установок. *Наукове мислення* : зб. статей учасників XXIII Всеукраїнської практично-пізнавальної інтернет-конференції «Наукова думка сучасності і майбутнього» (25–31 жовтня 2018 р.). Дніпро : НМ, 2018. С. 43–44. URL: <http://naukam.triada.in.ua/images/files/zbirnik23.pdf> (дата звернення: 03.11.2020).
2. Дацишин Х. Мовні маніпуляції в заголовках інтернет-версії телевізійних новин (на прикладі інтернет-сторінки програми «ТСН»). *Теле- та радіожурналістика*. 2014. Вип. 13. С. 204–209. URL: <http://old.journ.lnu.edu.ua/vypusk7/n13/tv13-28.pdf> (дата звернення: 04.11.2020).
3. Лашкіна М. Г. Психологічний аспект комунікативної функції ЗМІ. URL: <https://cutt.ly/GgR5G0b> (дата звернення: 04.11.2020).
4. Лігачова Н., Черненко С., Іванов В., Дацюк С. Маніпуляції на ТБ. Маніпулятивні технології в інформаційно-аналітичних телепрограмах українського телебачення: моніторинг, рекомендації щодо захисту від впливу та запобігання застосуванню. Принципи відкритої редакційної політики телеканалів. Київ: Телекритика, Інтерньюз-Україна, 2003. 218 с. URL: <https://cutt.ly/TgTrWIR> (дата звернення: 04.11.2020).
5. Мельничук Ю. Маніпулятивний вплив соціальних медіа. URL: <https://cutt.ly/ngRyi7T> (дата звернення: 04.11.2020).
6. Поліщук Ю., Гнатюк С., Сейлова Н. Мас-медіа як канал маніпулятивного впливу на суспільство. *Ukrainian Scientific Journal of Information Security*. 2015, Vol. 21, issue 3. Р. 301–308. URL: <https://cutt.ly/egDumdz> (дата звернення: 04.11.2020).
7. Станкевич Б. Політичні маніпуляції в інформаційній сфері під час проведення виборчих кампаній в Україні. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2008. Вип. 20. С. 124–129. URL: <https://cutt.ly/4gR5Sp1> (дата звернення: 04.11.2020).

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. URL: <http://uareview.com/transportuvannya-gazu/>
2. URL: <http://uareview.com/suddi-ksu/#more-12575>
3. URL: <http://uareview.com/lviv-metro/>
4. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2709011-vooz-vperse-viznala-emocijne-vigoranna-hvorobou.html>
5. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/press-review-48430776>
6. URL: <https://ranok.ictv.ua/ua/2020/08/05/emotsijne-vigorannya-i-yak-z-nim-borotis-poradi-psihologa/>
7. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2714787-vooz-ne-viznavala-emocijne-vigoranna-hvorobou-suprun.html>
8. URL: <https://cutt.ly/ZgZf4WR>
9. URL: <https://www.dw.com/uk/sud-u-spravi-mn17-pulatov-vidkynuv-svoiu-prychetnist-do-katastrofy/a-55486547>
10. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/corruption-ukraine-experts/30836580.html>
11. URL: <https://kazatin.com/ua-i-svit/spivchuttya-kanadi-sered-zagiblih-molodih-hokeyistiv-buli-ukrayintsi-n-10684596.html>
12. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/butko/5b7cfc67ba5fe/>

REFERENCES

1. Brykalova, A. O. (2018). Manipulatyvnyi vplyv ZMI ta formuvannya spozhyvchych ustanovok [Manipulative influence of the media and the formation of consumer attitudes]. *Naukove myslenna: zb. statej uchasnykiv XXIII Vseukrainskoi praktychno-piznavalnoi internet-konferentsii "Naukova dumka suchasnosti i majbutnoho"* (25–31 zhovtna 2018 r.). Dnipro: HM, 43–44. Retrieved from: <http://naukam.triada.in.ua/images/files/zbirnik23.pdf> [in Ukrainian].
2. Datsyshyn, H. (2014). Movni manipuliatsii v zaholovkakh internet-versii televiziinykh novyn (na prykladi internet-storinky prohramy "TSN") [Language manipulations in the headlines of the Internet version of television news (on the example of the Internet page of the program "TSN")]. *Tele- ta radiozhurnalistyka*, 13, 204–209. Retrieved from: <http://old.journ.lnu.edu.ua/vypusk7/n13/tv13-28.pdf> [in Ukrainian].
3. Lashkina, M. H. (2004). Psykholohichni aspekt komunikatyvnoi funktsii ZMI [Psychological aspect of the communicative function of the media]. Retrieved from: <https://cutt.ly/GgR5G0b> [in Ukrainian].
4. Lihachova, N., Chernenko, S., Ivanov, V. & Datsyuk, S. (2003). Manipulatyvni tekhnolohii v informatsiino-analitychnykh teleprohramakh ukrainskoho telebachennia: monitorynh, rekomendatsii shchodo zakhystu vid vplyvu ta zapobihannia zastosuvanniu. Pryntsyipy vidkrytoi redaktsiinoi polityky telekanaliv [Manipulations on TV. Manipulative technologies in information-analytical TV programs of Ukrainian television: monitoring, recommendations on protection against influence and prevention of application. Principles of open editorial policy of TV channels]. Kyiv: Telekrytyka, Interniuz-Ukraina. Retrieved from: <https://cutt.ly/TgTrWIR> [in Ukrainian].
5. Melnychuk, Yu. (2015). Manipulatyvnyi vplyv sotsialnykh media [Manipulative influence of social media]. Retrieved from: <https://cutt.ly/ngRyi7T> [in Ukrainian].
6. Polishchuk, Yu., Gnatyuk, S. & Seilova, N. (2015). Mas-media yak kanal manipulatyvnoho vplyvu na suspilstvo [Mass media as a channel of manipulative influence on society]. *Ukrainian Scientific Journal of Information Security*, 21 (3), 301–308. Retrieved from: <https://cutt.ly/egDumdz> [in Ukrainian].
7. Stankevych, B. (2008). Politychni manipulyatsiyi v informatsiyniy sferi pid chas provedennya vyborchych kampaniy v Ukraini [Political manipulations in the information sphere during election campaigns in Ukraine]. *Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku*, 20, 124–129. Retrieved from: <https://cutt.ly/4gR5Sp1> [in Ukrainian].

УДК 811. 112. 2'373. 421

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223445>

ПРАГМАСТИЛІСТИЧНІ ПОТЕНЦІЇ КОНТЕКСТУАЛЬНИХ СИНОНІМІВ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Казимір І. С.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Статтю присвячено дослідженню контекстуальних синонімів, зокрема визначенню їхніх прагматико-стилістичних потенцій. Аналіз проведено на матеріалі тексту новел англійської письменниці Керрін Менсфілд, на світогляд якої справили значний вплив стиль та ідеї імпресіонізму як світового літературного процесу.

Передусім окреслено ступінь та напрями дослідження контекстуальної синонімії в сучасній лінгвістиці. Схарактеризовано такі поняття, як дискурс, текст, контекст, кореферентність, конвергенція, референційний статус та єдність прагматичного показника.

З опертям на ідею Вілюмана виокремлено домінуючі критерії відбору контекстуальних синонімів, а саме кореферентність, семантичну схожість та єдність прагматичного критерію, і з урахуванням їх дібрано фактичний матеріал.

Докладно висвітлено методу компонентного аналізу дослідження оказіональних мовних феноменів, зокрема описано семні зміни в поняттєвій структурі лексичного значення контекстуальних синонімів, виявлено трансформаційні механізми, які відбуваються при накладанні нового контексту.

Окреслено також принцип конвергентності, за яким контекстуальні синоніми є його засобами вираження. Зазначено, що конвергенція покликана об'єднати поняттєву, конотативну та композиційну сфери, вона може бути активізатором чималої кількості прихованої в тексті інформації. Із залученням інтродуктивної та ідентифікаційної референції проаналізовано контекстуальні синоніми іменної групи – як із дистантним розташуванням, так і в межах одного речення. З'ясовано, що репрезентативність у тексті вторинного номінативного акту спричинює процеси інформаційної деталізації та активізує образну тональність у тексті. Усі описані випадки існування оказіональної синонімії вказують на те, що контекстуальні синоніми утворюють певну текстову динамічність.

Резюмовано, що контекстуальні синоніми слугують засобом декодування авторської прагматики.

Ключові слова: дискурс, контекст, контекстуальні синоніми, кореферентність, конвергенція, референційний статус, компонентний аналіз.

Kazymir I. S. Pragmastylistic potencies of contextual synonyms in English literary text. The given article is focused on the study of contextual synonyms, in particular the definition of their pragmatic and stylistic potencies. The analysis is based on the text of short stories by the English writer Catherine Mansfield. In the light of such a world literary process as Impressionism, the figure of this writer is quite bright.

First of all, the degree and directions of research of contextual synonymy in modern linguistics are outlined. Such concepts as discourse, text, context, coreference, convergence, referential status and the unity of pragmatic indicator are characterized.

Based on Villyuman's idea, the dominant criteria for selecting contextual synonyms, namely coreference, semantic similarity and unity of the pragmatic criterion are singled out. The factual material has been selected under the predominant criteria.

The method of componential analysis of the study of occasional linguistic phenomena is highlighted in detail. Semantic changes in the conceptual structure of the lexical meaning of contextual synonyms are described. Transformational mechanisms that occur while imposing a new context are identified.

The principle of convergence is also outlined, according to which contextual synonyms are its means of expression. It has been noted that convergence is designed to combine the conceptual, connotative and compositional spheres. Convergence can assist the process of information hiding in text. Contextual synonyms of the noun group were analyzed with the involvement of introductory and identification reference both with a distant location and within one sentence. It has been found that representativeness in the text of the secondary nominative act causes the processes of information detailing and activates the figurative tone in the text. All the described cases of the existence of occasional synonymy indicate that contextual synonyms activate a certain textual dynamism.

It has been summarized that contextual synonyms are the means of untangling the author's pragmatics.

Key words: discourse, context, contextual synonyms, coreference, convergence, referential status, componential analysis.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Загальновідомо, що багатство мови є основною комунікативною якістю із використанням семантичних чи стилістично відмінних мовних

одиниць. А багатство мовлення, своєю чергою, характеризується позбавленням чи уникненням повторних, однотипних елементів чи конструкцій [14, 20]. З урахуванням цього одним із основних напрямів

семасіологічних досліджень на сьогодні є вивчення лексичних одиниць у їх мовному оточенні. Показовими у цьому векторі є контекстуальні синоніми (далі КС). Мовна тканина художньої літератури – це універсальний засіб створення естетичної реальності, тому актуально в зазначеному ракурсі апелювати до синонімічного корпусу англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Контекстуальну синонімію досліджували з різних аспектів, зокрема в контексті її стилістичної організації (З. П. Куликова), при вивченні ідіостилу того чи того письменника (Е. Б. Гришанина, Т. А. Невєрова, І. В. Трубянова), при встановленні семантико-стилістичних особливостей КС та дослідженні їхнього прагматичного потенціалу (В. А. Басок). Визначали роль КС у забезпеченні текстової зв'язності (Є. А. Макаренко) чи з погляду їх номінативного варіювання в публіцистичних текстах (А. І. Іванова). Утім, незважаючи на чималий арсенал здобутків, на сьогодні немає чітко усталеного методологічного принципу дослідження контекстуальної синоніміки англійської мови щодо її функціонування в поезії, прозі чи на теренах інтернет-дискурсу.

Формулювання мети і завдань статті. Мета запропонованої розвідки полягає в тому, щоб схарактеризувати на матеріалі англомовного художнього дискурсу прагматико-стилістичні потенції контекстуальних синонімів. **Об'єктом** постають контекстуальні синоніми, дібрані із художніх текстів Кетрін Менсфілд, а **предметом** – їхні прагматичні та стилістичні властивості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж аналізувати поставлену нами проблему, звернімося до таких домінуючих понять у нашій розвідці, як *дискурс*, *контекстуальні синоніми* та *принцип конвергенції* у художньому англомовному тексті.

Так, **дискурс** – інтегральний феномен, мислекомунікативна діяльність, у якому містяться екстралінгвістичний та лінгвістичний компоненти. Лінгвістичний компонент складається із контексту (прагматичний, когнітивний, соціальний) та пресупозиції [11, 203]. Дискурс сформовано з тексту та контексту, які протиставляються як імпліцитне та експліцитне. Вчені розглядають ці поняття як нерозривні одиниці у зв'язку з інтенціями того чи того автора. Щодо контекстуальних синонімів, то в дослідженні ми послуговуємося ідеєю Вілюмана та вважаємо за доцільне виокремити домінуючі критерії відбору контекстуальних синонімів, а саме: кореферентність, семантичну схожість та єдність прагматичного критерію.

Проблема **кореферентності** є однією із важливих питань теорії значення. В основі поняття *кореферентність* знаходиться проблема тотожності, на яку ще звертав увагу у своїх працях Аристотель. Тривалий час тотожність розглядали крізь призму логічного та філософського векторів. Так, *кореферентність* містить спільне референтне значення або ж спільний інформативно-референтний зміст номінативних одиниць. А термін (англ. *reference*) походить від англійського дієслова *to refer* – 'відноситись до об'єкта чи мати на увазі той чи той об'єкт'. Референція означає відношення з-поміж лінгвістичних елементів

[13, 30]. Референтом виступає фрагмент світу, про який йдеться [2, 227]. Учені розрізняють такі типи референцій: ідентифікаційна – адресант та адресат володіють попередньою інформацією про усі референційні об'єкти; невизначена – об'єкт невідомий ні адресатові, ні адресанту; інтродуктивна – залучення об'єкта, який відомий лише адресатові [4, 121–122].

Зазначимо, що розкриття референційного аспекту є особливо пріоритетним у дослідженні функціонування контекстуальних синонімів у художньому дискурсі. Тоді у структурі художнього дискурсу слід виокремлювати складну систему взаємопов'язаних модальних значень, які через процес інтенціоналізації з допомогою контекстуальних синонімів репрезентують фрагмент концептуальної картини світу тієї чи тієї мовної особистості.

Висвітлення проблеми контекстуальних синонімів у художньому дискурсі передбачає зосередження уваги на теорії каузальності, в основі якої знаходиться прагматичний аспект. Так, зазначений фактор віднаходимо у працях Н. Арутюнової та Л. Лінського, які наголошують на тому, що референція характеризує використання мови тими, хто говорить, і не є властивістю самих виразів [7, 161]. О. Падучева зауважує, що семантика референційних елементів містить прагматичний зміст, орієнтуючись на контекст і на того, хто сприймає їх фондові знання [8, 9]. Слід наголосити й на тому, що інтенціональний світ художнього дискурсу сьогодні надскладний та синтетизований, де помітні процеси хаотизації та структурної неоднорідності.

Дослідники вказують на те, що потрібно зв'язати й на поняття референційного статусу як способу співвіднесення мовного вислову з дійсністю [10]. Конкретна та неконкретна референції протиставляються. Референційні статуси класифікуються за визначеністю / невизначеністю, одиничністю, множинністю, збірністю та дистрибутивністю референта. Неконкретна референція містить екзистенціальний, універсальний, родовий та змінний статуси. Маркерами референційного статусу є вказівні, присвійні, неозначені та інші види займенників, означений та неозначений артиклі, показник однини, множини, іменника, семантичний показник збірності, зліченості та незліченості [2, 228–236].

При встановленні факту контекстуальної синонімії ми скористалися такими критеріями відбору: семантичним, який засвідчує належність КС до різних тематичних груп, та компонентним, який констатує факт існування: категоріальної архісеми; оказіональної семи; потенційної семи; ймовірнісної семи; прихованої семи. Розмежування лексичного значення і виокремлення синонімів у мовній системі реалізується на основі денотативного значення [2, 79]. Слід зазначити, що оказіональні мовні феномени містять суб'єктивний характер. Семантику КС не фіксують лексикографічні джерела, її можна визначити лише під час аналізу того чи того тексту. Основною стилістичною функцією КС є здатність виражати різні експресивно-забарвлені відтінки, які власне й реалізовані в певному контексті. З допомогою поняттєвої структури лексичного значення відшуковуємо особливі відтінкові значення ситуативних мовних

одиниць, а індивідуально-авторські відтінки виявляємо в поняттєвій структурі лексичного значення КС за допомогою компонентного аналізу.

Традиційно лексичне значення становить безмежну, складну й надмірну структуру, яка складається із денотативного змісту з ядром, периферією та конотативного значення. Послугуючись методом компонентного аналізу, звернемось передусім до структури лексичного значення контекстуального синоніма. Під час накладання нового контексту відбувається семантична (семна) трансформація: сема денотативного характеру значення частково нейтралізується і зміщується на другорядний план, тоді як актуалізуються семи, що позначають другорядні компоненти в прямому значенні слова. Семна структура лексико-синонімічної одиниці доповнюється семами денотативних значень елементів дистрибуції, через що слово набуває нового семантичного призначення, яке притаманне іншому слову, для якого таке значення є предметним і парадигматично зафіксованим [9, 79].

Отже, перейдемо до базисних умов існування контекстуальних синонімів у текстах новел Кетрін Менсфільд. У літературній спадщині Кетрін Менсфільд яскраво відображені імпресіоністські традиції. *Імпресіонізм* (від франц. *impression*) – художній напрям, заснований на принципі безпосередньої фіксації вражень, спостережень, співпереживань. Основний стильовий прийом імпресіонізму – зображення не самого предмета, а *враження* від нього. Імпресіоністи орієнтувалися на почуття, а не на розум. Ознаками імпресіонізму є певна стилістика, яка відзначається недомовленістю, уривчастістю оповіді [1, 396–397].

Наприклад, у реченні *She was young, brilliant, extremely modern, exquisitely well dressed, amazingly well read in the newest of the new books, and her parties were the most delicious mixture of the really important people <...> and artists – quaint creatures, discoveries of hers, some of them too terrifying for words, but others quite presentable and amusing* (15) контекстуально синонімізуються лексеми *young, brilliant, extremely modern, well dressed, well read*. КС *young* вжито у прямому значенні, тоді як *brilliant* – у переносному. Метафоричне значення КС *brilliant* провокує процес ситуативного зближення мовних феноменів внаслідок архісеми денотативного компоненту ‘якість’, інтегральної семи ‘позитивна ознака’ та диференційної семи ‘віковий параметр’. КС *modern* входить до складу контекстуального синонімічного ряду на основі інтегральної семи ‘позитивна ознака’, диференційної семи ‘ознака стильової поведінки’ та інтегральної семи ‘позитивна ознака’. Головна героїня схарактеризована низкою контекстуальних синонімів з позиції її подвійної сутності. Авторка із самого початку імпліцитно вказує на такі риси, як егоїстичність та самовпевненість. КС виражені оціночними епітетами (*young, brilliant, extremely modern, well dressed, well read*), які в контексті протиставляються. Так, помітним є принцип конвергенції, який виконує єдину прагматичну функцію у тексті – уподібнює усі риси головної героїні до однієї. Помітний контраст активізує прагматичний потенціал контекстуальних синонімів.

Доцільним є розгляд контекстуальних синонімів шляхом звернення до поняття *конвергенції* [3]. Адже конвергенція в аспекті стилістичного напрямку до вивчення художнього твору є певним маркером суб’єктивної оповіді, де специфіка авторського світосприйняття реалізується з допомогою концептуально значимої концентрації різноманітних засобів виразності. У нашому випадку виразниками принципу конвергенції є контекстуальні синоніми.

Конвергенція як засіб творення контрасту в художньому творі поєднує поняттєвий, конотативний та композиційний зміст. Очевидно, що конвергенція може володіти високим комунікативно-прагматичним потенціалом і чим більший ступінь конвергентності, тим більше в тексті знаходиться латентної (прихованої) інформації. На прикладі новел новозеландської письменниці Кетрін Менсфільд виокремлюємо ситуативні мовні феномени, які є засобами конвергенції в художньому дискурсі. Контекстуальні синоніми відтіняють семантику слів, при цьому викривають приховані семи.

Щодо референційної сфери, то іменна група контекстуальних синонімів – багатогранна в контексті категоризації імен, що породжує відкрите поле референційної синонімії [5, 24]. Наведемо приклади контекстуальної синонімії:

She saw a little battered creature with enormous eyes, someone quite young, no older than herself, who clutched at her coat-collar with reddened hands, and shivered as though she had just come out of the water. “M-madam, stammered the voice. “A cup of tea?” There was something simple, sincere in that voice; it wasn’t in the least the voice of a beggar. “Then have you no money at all?” asked Rosemary (15).

У прикладі актуалізуються контекстуальні синоніми іменної групи, які характеризують дівчину-незнайомку: *creature, voice, she*. Займенник *she* виконує дейктичну функцію (наявність дейксису). Контекстуальні синоніми імплементуються автором у тексті задля введення інтродуктивної референції, як-от у прикладах:

“Why are you afraid?” And gently she half pushed the thin figure into its deep cradle. “Don’t cry, poor little thing,” she said; She plied the poor little creature with everything, all the sandwiches, all the bread and butter, and every time her cup was empty she filled it with tea, cream and sugar; When the tea-table was carried away a new being, a light, frail creature with tangled hair; dark lips, deep, lighted eyes, lay back in the big chair in a kind of sweet languor; looking at the blaze; “Smith, madam,” said the languid figure, who was strangely still and unafraid. “It’s a beastly afternoon,” he said curiously, still looking at that listless figure, looking at its hands and boots, and then at Rosemary again. “You absurd creature!” said Rosemary, and she went out of the library, but not back to her bedroom. “She insisted on going,” said she, “so I gave the poor little thing a present of money. I couldn’t keep her against her will, could I?” she added softly (15).

Авторка наділяє нас інформацією про дівчину залученням субституції з допомогою контекстуальних синонімів.

Кетрін Менсфільд використовує ряд КС, актуалізуючи лексему *girl*: *creature, battered creature,*

the voice, a beggar, the thin figure, poor little creature, frail creature, the languid figure, that listless figure, absurd creature, poor little thing.

Залученням до тексту контекстуальних синонімів авторка здійснює акт вторинної номінації, знайомлячи нас із героїнею новели та наділяючи її палітрою додаткових значень (денотативне значення). Можемо констатувати актуалізацію текстотворювальної функції. Присутність вторинної номінації слугує увиразненню інформації та додає образної тональності в тексті. Через систему оказіонального поєднання слів авторка викликає відповідну реакцію у читача.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Контекстуальні синоніми сприяють процесам сполучності, інформативнос-

ті, цілісності та модальності у тому чи тому тексті. Яскрава індивідуальність жінки-письменниці є підґрунтям для формування індивідуального типу художньої свідомості стилєвих тенденцій у літературі. Оказіональні мовні феномени актуалізують процес розширення семантичної структури висловлення, сприяючи образності та репрезентації індивідуально-авторських інтенцій. Прагмастилістичний аспект вивчення контекстуальних синонімів потребує комплексного дослідження на матеріалі художніх та поетичних творів. На момент інтенсивного пошуку нової методологічної концепції та встановленого факту про самоорганізацію складної мовної системи вважаємо перспективним вивчення контекстуальної синоніміки в аспекті її лінгвосинергетичного функціонування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галич О. Теорія літератури : підручник. Київ : Либідь, 2001. 488 с.
2. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика : учебник. Москва : Либроком, 2009. 352 с.
3. Кузьменко С. А. Лингвопрагматические свойства конвергенции стилистических средств : автореф. дисс. на соиск. учёной степени канд. филол. наук : 10.02.19. Ставрополь, 2006. 24 с.
4. Макаров М. Л. Основы теории дискурса. Москва : ИТДГК «Гнозис», 2003. 280 с.
5. Михайлов В. А. Семантика и синтаксис операции обозначения. *Языковые единицы в речевой коммуникации* : межвузовский сборник. Ленинград : Из-во Ленинградского ун-та, 1991. С. 16–26.
6. Нечитайло О. І. Синоніми в лексикографії. Київ : Наукова думка, 1987. 132 с.
7. Линский Л. Референция и референты. Новое в зарубежной лингвистике. *Логика и лингвистика (Проблемы референции)*. Москва : Радуга, 1982. № 13. С. 161–178.
8. Падучева Е. В. Высказывание и его соотносённость с действительностью (референциальные аспекты семантики местоимений) : монография. Москва : Наука, 1985. 275 с.
9. Семак Л. Семантико-стилістичний аспект контекстуальної синоніміки сучасної української жіночої прози. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 28, т. 3. С. 77–82.
10. Суддя А. М. Функціонування контекстуальних синонімів-прикметників у німецькомовному художньому дискурсі : когнітивний та прагмастилістичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2014. 20 с.
11. Шевченко И. С. Становление когнитивно-коммуникативной парадигмы в лингвистике. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна*. 2004. № 635. С. 202–205.
12. Quintilianus M. *Institutio oratoria*, ed E. Bonnel. Lipsial, 1866. 149 p.
13. Palmer F. R. *Semantics* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 1983. 173 p.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

14. Основні лінгвостилістичні поняття і категорії (словник-довідник філолога) / укл. І. І. Коломієць. Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. 202 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

15. Catherine Mansfield. A Cup of Tea. URL: <https://lengish.com/texts/text-51.html> (18.11.2020).

REFERENCES

1. Galych, O. (2001). *Teoriya literatyru* [Theory of Literature]: pidruchnyk. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
2. Kobozeva, I. M. (2009). *Lingvisticheskaya semantika* [Linguistic Semantics]: uchebnik. Moskva: Knizhnuy Dom "Librokom" [in Russian].
3. Kuzmenko, S. A. (2006). *Lingvopragmaticheskie svoystva konvergentsii stilisticheskikh sredstv* [Linguo-pragmatic convergence properties of stylistics means]. (Avtoreferat dissertatsii kandidata filologicheskikh nauk). Stavropol [in Russian].
4. Makarov, M. L. (2003). *Osnovy teorii diskursa* [Theory foundations of discourse]. Moskva: ITDGGK «Gnozis» [in Russian].
5. Mikhaylov, V. A. (1991). *Semantika i sintaksis operatsii oboznacheniya* [Semantics and syntax of the notation operation]. Leningrad: Izd-vo Leningradskogo un-ta [in Russian].
6. Nechytaylo, O. I. (1987). *Sunonimy v leksukographii* [Synonyms in lexicograph]. Kyiv: Naukova dymka [in Ukrainian].
7. Linsky, L. (1982). *Referentsiya i referentu* [Reference and referents]. *Logics and linguistics (Problems of reference)*, 13, 161–178 [in Russian].
8. Paducheva, Ye. V. (1985). *Vyskazyvanie i ego sootnesennost s deystvitelnostyu (referentsialnye aspekty semantiki mestoimeniy)* [Statement and its correlation with reality (referential aspects of pronoun semantics)]: monografiya. Moskva: Nauka [in Russian].

9. Semak, L. (2020). Semantyko-stylistychnyi aspekt kontekstualnoi synonymiky suchasnoi ukrainskoi zhinochoi prozy [Semantic and stylistic aspect of contextual synonymy of modern Ukrainian women prose]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 28 (3), 77–82 [in Ukrainian].

10. Suddia, A. M. (2014). Funktsionuvannya kontekstualnykh sinonimiv-prikmetnykh u nimetskomovnomu khudozhnomu diskursi: kognitivnyi ta pragmatylistichnyi aspekti [Functioning of contextual synonyms-adjectives in the German-language artistic discourse: cognitive and pragmatylistics aspects] (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Zaporozhye [in Ukrainian].

11. Shevchenko, I. S. (2004). Stanovlenie kognitivno-kommunikativnoy paradigmy v lingvistike [Formation of cognitive-communicative paradigm in linguistics]. *Visnyk Harkivskogo nacionalnogo universytetu im. V. N. Karazina*, 635, 202–205 [in Russian].

12. Quintilianus, M. (1866). *Institutio oratoria* [Institutes of Oratory] / ed E. Bonnel. Lipsial [in Italian].

13. Palmer, F. R. (1983). *Semantics* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

DICTIONARIES

14. Kolomiets, I. I. (2015). Osnovni lingvostylistichni ponyattya i kategorii (slovnuk-dovidnuk filologa) [The main linguostylistics notions and categories (a reference book for philologist)]. Uman: VPTs “Vizavi” [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

15. Mansfield, C. (2020). A Cup of Tea. Retrieved from: <https://lengish.com/texts/text-51.html>

УДК 378.141=111

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223446>

КОНВЕРТОВАНІ СКЛАДНІ ТЕРМІНИ-ІМЕННИКИ В АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТАХ З ЕЛЕКТРИЧНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

Карачун Ю. Г.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Наукову статтю присвячено аналізу англomовних складних термінів-іменників з електричної інженерії, утворених за допомогою конверсії, оскільки саме цей спосіб словотворення характеризується високою продуктивністю. Термінологічні одиниці дібрано з різножанрових науково-технічних текстів, а саме: навчальних підручників, наукових статей, інструкцій та контрактів. На основі 2000 складних термінів-іменників, дібраних зі згаданих джерел, методом кількісного зіставлення визначено, що конверсія посідає третє місце та дорівнює 113 термінологічним одиницям і є одним із основних способів творення таких одиниць у науково-технічній літературі з електричної інженерії.

З метою детального вивчення словотвірних особливостей описуваного фактичного матеріалу всі дібрані складні терміни-іменники об'єднано у три групи (за кількістю одиниць), у межах яких виокремлено та проаналізовано кожну словотвірну модель. З'ясовано, що продуктивною моделлю творення складних термінів-іменників за допомогою конверсії є поєднання дієслова та прислівника $V + Adv. = CN$; малопродуктивною – модель, яку представлено поєднанням прийменника та дієслова $Prep. + V = CN$, а непродуктивною – модель, де дієслово та прийменник є тими дериваційними елементами, що беруть участь у формуванні термінологічних одиниць $V + Prep. = CN$. Основні моделі в межах такого способу словотворення засвідчили, що основними дериваційними елементами складних термінологічних одиниць, які утворено за допомогою конверсії, є односкладові слова, які характеризуються високою частотністю. Таке явище можна пояснити тим, що саме простим структурним елементам властива простота парадигм. Проведене дослідження дало підстави висновувати, що на сучасному етапі англійського словотворення конверсія стає одним із основних джерел поповнення лексичного складу науково-технічної літератури, оскільки такий спосіб творення не вимагає застосування дериваційних засобів, що, своєю чергою, спрощує їхнє утворення шляхом переходу основної форми слова в іншу лексико-граматичну парадигму.

Ключові слова: складний термін-іменник, текст, електрична інженерія, конверсія, спосіб творення, словотвірна модель.

Karachun Yu. G. Converted compound terms-nouns in English texts on electrical engineering. The research sheds light upon the analysis of compound English terms-nouns in electrical engineering that are formed by means of conversion. These terminological units were taken from different English scientific and technical texts on electrical engineering such as manuals, scientific articles, technical instructions and contracts. The quantitative analysis of 2000 compound terminological units showed that 113 compound terms-nouns were formed by means of conversion. This formation method comes third among others methods of word-formation and stem-formation. We have divided these 113 terminological units into three groups according to the word-formation type, based on the term's quantity in each group. Within these groups, we have analyzed word-building models: productive, less productive and nonproductive. The research allowed us to say that a productive model of creating compound terms-nouns formed by means of conversion is a combination of verb and adverb $V + Adv. = CN$, whereas the model represented by the combination of the preposition and the verb is considered less productive $Prep. + V = CN$, and the model where the verb and the preposition are the derivational elements that participate in the formation of compound terminological units $V + Prep. = CN$ is nonproductive. After analyzing the basic models within this way of word formation, it was found that the main derivational elements of compound terminological units which are formed by means of conversion are single-syllable words that are characterized by high frequency. This phenomenon can be explained by the fact that it is simple structural elements that are characterized by the simplicity of their paradigms. Based on the research, we can confirm that conversion is becoming one of the main ways of forming compound terms-nouns in modern English scientific and technical texts. Conversion is also becoming one of the main sources of updating the vocabulary of these texts as this method of formation does not require the use of derivational elements. Conversion is based on changing the basic word from one lexical and grammatical paradigm to another.

Key words: term-noun, text, electrical engineering, conversion, way of word-formation, word-building model.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Дослідження в галузі електричної інженерії нескінченні, оскільки безмежним є розвиток науки й техніки загалом. Активний процес технологічного поступу зумовив формування науково-технічної термінології та появу складних термінологічних одиниць, зокрема в електричній

інженерії. Водночас постала необхідність точного передавання інформації у стислій формі, що спричинило потребу аналізувати, систематизувати та уніфікувати складні терміни-іменники.

Усі досягнення науки й техніки знаходять своє відображення в мові, тому важливо проникнути в надра її законів, в особливості творення склад-

них термінів-іменників з електричної інженерії та їхнього функціонування в науково-технічних текстах з електричної інженерії сучасної англійської мови. Саме цим зумовлено **актуальність** пропонованого дослідження.

Формулювання мети і завдань статті. Мета дослідження – проаналізувати складні терміни-іменники зі сфери електричної інженерії, утворені за допомогою конверсії, на предмет з'ясування продуктивності як самого способу, так і репрезентованих словотвірних моделей. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- розглянути поняття «конверсія»;
- визначити продуктивні, малопродуктивні та непродуктивні моделі творення складних термінів-іменників з електричної інженерії в англійській мові, утворених за допомогою конверсії.

Об'єктом дослідження є складні терміни-іменники в сучасних англомовних науково-технічних текстах з електричної інженерії, утворених за допомогою конверсії. **Предметом** – дериваційні властивості складних термінів-іменників в англомовних науково-технічних текстах з електричної інженерії.

Матеріалом послуговували 113 складних термінів-іменників, утворених за допомогою конверсії, одержаних методом суцільного вибирання з різножанрових англомовних науково-технічних текстів з електричної інженерії, а саме: науково-навчальної літератури (підручники, посібники); власне наукової (наукові статті); науково-довідкової (інструкції) та власне технічної (контракти).

Джерельна база дослідження – 15 підручників (9725 с.), 15 наукових статей (160 с.), 15 контрактів (70 с.), 15 інструкцій (341 с.) загальним обсягом 10296 с.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічну базу сформовано на основі наукових праць українських та закордонних науковців, присвячених творенню термінологічних одиниць у різних галузях науки та техніки. Зокрема, окремі положення стосовно термінологічних одиниць висвітлювали І. В. Андрусак [2], І. В. Арнольд [3], Дж. Артур [19], П. М. Карашук [7], С. Ж. Нухов [10], Ю. В. Сложенікіна [11], З. А. Харитончик [15]; аспекти словотворення, серед іншого й конверсії, знаходимо в наукових розвідках Н. П. Акульшиної [1], О. Д. Крет [8], О. Д. Мешкова [9], О. І. Смирницького [12], М. Р. Федина [14], М. В. Яблокової [17], де детально описано та проаналізовано дериваційні та семантичні особливості мовних одиниць. Особливої уваги заслуговують праці З. О. Валюх [4], В. І. Заботкіної [5], у яких науковці акцентують увагу на семантико-прагматичних та парадигматичних властивостях мовних одиниць.

Методи дослідження зумовлено метою, поставленими завданнями та специфікою мовного матеріалу. У праці застосовано загальнонаукові методи: *аналіз*, *синтез* та *узгаальнення* для пошуку й ознайомлення з теоретичними засадами таких лінгвістичних явищ, як науково-технічний текст, складний термін-іменник, їхніми ознаками, категоріями та особливостями, способом творення; *суцільного вибирання* – для виокремлювання у відповідних джерелах (інструкції, контракти, науковій статті, підручнику) складних тер-

мінів-іменників, утворених за допомогою конверсії; *кількісного зіставлення* – не лише для добору термінологічних одиниць досліджування з наукової та технічної літератури, але й для окреслення продуктивних, малопродуктивних та непродуктивних моделей творення складних термінів-іменників.

Лінгвістичними методами дослідження є: *компонентний аналіз* – для встановлювання інтегральних та диференційних складників у структурі лексичного значення складних термінів-іменників, що сприяє аналізу певних семантичних відношень між окремими складниками структури значення; *словотвірний аналіз* – для визначення твірних основ складних термінів-іменників та їхніх словотвірних особливостей, типологізування значення словотворчих суфіксів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лексикографічні джерела 2010–2019 рр. підтверджують постійне зростання кількості складних слів у сучасній англійській мові, зокрема складних термінів-іменників. Таке динамічне зростання лексичного складу англійської мови в аналізованій сфері спостерігаємо не лише на національній мовній основі, а й за рахунок надходження запозичених основ, здебільшого з класичних мов, що активно беруть участь у формуванні нових лексичних одиниць. У результаті у словотвірній системі сучасної англійської мови відбуваються динамічні зміни та оновлювання, що потребують ґрунтовного осмислювання, аналізування та систематизування [5; 11].

Нині словотвір є окремою галуззю, де досліджують функціонування лексичного складу будь-якої мови, деривацію, тобто спосіб творення нових мовних одиниць уже з новим, відмінним лексико-семантичним значенням. Деякі процеси та особливості словотвірного аналізу, незважаючи на те, що є малодослідженими, досить актуальні в сучасному англійському мовознавстві.

Основним завданням аналізу словотворення є вивчення формальних, семантичних, генетичних та інших особливостей творення нових лексичних одиниць, що виникають у процесі розвитку мови як результат найменування нових та вторинних значень мовної одиниці [7].

Мовознавці розрізняють морфологічні (афіксацію, основоскладання та абрєвіацію) та неморфологічні способи словотворення (морфолого-синтаксичний (конверсія), лексико-синтаксичний (словоскладання) та лексико-семантичний (зміна лексичного значення твірного слова)). Оскільки об'єктом досліджування є складні терміни-іменники, утворені за допомогою конверсії, що є одним з основних способів словотворення складних термінів-іменників з електричної інженерії сучасної англійської мови, то пропонуємо детальніше зупинитися саме на цьому способі словотворення.

Під **словотвірною моделлю** М. Д. Степанова розглядала загальну схему творення лексичних одиниць, яка репрезентує структуру та слугує зразком для творення. За М. Д. Степановою, кожна словотвірна модель характеризується:

- загальним категорійним значенням, тобто належністю до певної частини мови, до певного лексико-семантичного розряду слів – як у межах однієї

частини мови, так і з можливим охопленням декількох частин мови;

– структурним складом, тобто з яких словотворчих елементів її складено;

– характером структурно-сміслових відношень між її компонентами;

– словотвірним значенням, характером смислового зв'язку з похідним словом чи мотивацією цього зв'язку;

– її лексичним значенням;

– словотвірною активністю, тобто продуктивністю [13, 161].

Отже, словотвірну модель ми розуміємо як морфологічно та семантично зумовлену структурну схему, що наповнена лексичним змістом та за якою утворюють нові складні терміни-іменники, зокрема в галузі електричної інженерії.

Аналіз складних термінів-іменників лексики електричної інженерії дав змогу з'ясувати, що існує така група слів, які утворено без використання таких морфологічних засобів, як суфікси, префікси або префікси й суфікси одночасно.

За даними В. І. Заботкіної, конверсія значно збільшила свою продуктивність останніми роками, адже конверсивні одиниці становлять близько 10% серед інших способів творення нових лексичних одиниць в англійській мові, що пояснено «аналітичною структурою» англійської мови, наявністю в ній великої кількості односкладових слів, що характеризуються простотою парадигм [5, 33]. Причини зародження морфолого-синтаксичного способу творення нових слів науковці М. В. Яблокова [17], В. Н. Ярцева [18] пов'язували з розпадом флективної системи англійської мови, що привело до міжпарадигматичної омонімії іменників.

Упродовж останньої декади конверсію активно досліджували в лексико-граматичному та синтаксичному аспектах, однак досі єдиного трактування це явище не отримало. Спочатку, вивчаючи конверсію, науковці намагалися використовувати діахронічний підхід. Проте О. Д. Крет заперечувала такий підхід, мотивуючи свою точку зору тим, що неможливо повністю дослідити таке мовне явище, не розглянувши всі конверсиви, що можуть бути поза межами лексикографічних джерел (скажімо, не всі конверсиви, що активно функціонують у мові, зафіксовано словниками) [8, 164].

Н. П. Акульшина [1], І. В. Андрусак [2], З. О. Валюх [4], З. А. Харитончик [15] кваліфікували конверсію як морфолого-синтаксичний спосіб словотворення, за допомогою якого слово змінює свою категорійну належність і дистрибутивну характеристику без використання будь-якого дериваційного елемента. У процесі такого способу творення до основи приєднують ті граматичні форманти, що уможливають вираження цієї частини мови в умовах такої сполучуваності.

І. В. Арнольд [3], О. Д. Мешков [9], П. В. Царьов [16] аналізували конверсиви з позицій семантичного підходу, спираючись на їхню семантику та стверджуючи, що континуум значення новоутвореної одиниці завжди менший за континуум значення вихідної одиниці. У межах такого підходу конверсиви – це

результат словотворення, за якого нові слова постають без зміни основної форми вихідного слова, проте сформована одиниця отримує своє нове лексичне значення та семантику.

О. І. Смирницький критикував такі підходи та пропонував розглядати конверсію як певний вид словотворення, коли словотворчим засобом слугує сама парадигма [12, 53]. М. Р. Федина розуміла парадигму як «...систему граматичних змін слова, яка характеризує дане слово в цілому по відношенню до інших слів і є єдиним словотворчим засобом при конверсії» [14, 288]. Проте І. В. Арнольд наполягала на тому, що лише однієї парадигми недостатньо для отримання повної картини явища конверсії [3, 157], оскільки, на думку авторки, О. І. Смирницький не брав до уваги те, що слова можуть належати до різних граматичних категорій. Наприклад, аналіз термінологічної одиниці *hairdrying* дає підстави вважати, що ця лексична одиниця може належати до однієї з двох парадигм: *hair dry* (*сухе волосся*), *hairdrying* (*процес висушування волосся*), *hairdryer* (*фен*), що виступає в ролі іменника, або *hairdrying* (*сушити волосся на даний момент*), *dry hair* (*сушити волосся*), *hairdried* (*мати висушене волосся*) – як дієслово. Як бачимо, навіть закінчення *-ing* у формі *hairdrying* не допомагає у визначенні значення, адже форми з таким закінченням є в обох наведених парадигмах. У такому разі увагу потрібно зосереджувати на будь-яких додаткових показниках, – скажімо, порядку та ролі слів у синтаксичній структурі, граматичних маркерах тощо.

Г. К. Артур досліджував конверсію з позицій функційного підходу, суть якого полягає в тому, що новоутворене слово підлягає переосмисленню та виконує іншу функцію у синтаксичній конструкції, не змінюючи своєї форми [19].

Науковці розглядали конверсію як такий спосіб словотворення, під час якого не використовують дериваційні елементи, наприклад: *to take down* – *демонтувати* (дієслово) та *a takedown* – *демонтування* (іменник). Слова, утворені в результаті конверсії, часто називають «контекстуальними», оскільки важко точно визначити значення нових конверсійних слів поза прагматичним контекстом [20, 433].

З урахуванням цього коректно буде визначити конверсію як семантико-функційний спосіб, під час якого нове слово творять без зміни основної форми похідного слова та без застосування дериваційних засобів шляхом переходу даної основи в лексико-граматичну парадигму.

Ще одним дискусійним моментом є з'ясування того, який член з конверсивної пари з'явився першим. О. Д. Мешков вважав, що визначити їхню першість неможливо, оскільки усі лексикографічні джерела укладені за історичним принципом, тобто фіксують лише дані писемних джерел, упускаючи усну творчість [9, 123]. Проте С. Ж. Нухов запропонував використовувати для надійності у визначенні простоти якогось із членів конверсивної пари словотвірний і семантичний критерій. Науковець вважав іменник похідним від дієслова, якщо його значення можна вивести безпосередньо зі значення дієслова, а якщо ні – то дієслово вважається похідним від іменника [10, 274].

У сучасній англійській мові, зокрема у лексичі електричної інженерії, спостерігаємо активне творення нових складних термінів-іменників від дієслів з постпозитивами на зразок *back, down, on, out, over, up, in, under, over, off*. Однак не всі лінгвісти погоджуються з тим, що ці новоутворення належать до конверсивного словотворення, а визначають їх як слова, що постали унаслідок приєднання до основи дієслова прислівника чи прийменника. У роботі ми дотримуємося думки, що складні терміни-іменники, утворені шляхом поєднання дієслова та постпозитива (прийменника або прислівника), належать до конвертованих термінологічних одиниць, адже граматичних, орфографічних та фонетичних змін ці одиниці під час переходу від дієслова до іменника не зазнають. Складні терміни-іменники, утворені від поєднання дієслів з постпозитивами, здебільшого пишуться разом, рідше – через дефіс.

Проаналізувавши 2000 складних термінів-іменників, дібраних з різножанрових англомовних науково-технічних текстів зі сфери електричної інженерії, ми дійшли висновку, що лише 113 одиниць утворено за допомогою конверсії. Аналіз дібраних складних термінів-іменників дав змогу виділити продуктивні, малопродуктивні та непродуктивні моделі в межах такого способу творення.

Таким чином, продуктивною словотвірною моделлю є перехід дієслова з прислівником, що сто-

їть у постпозиції, у складний іменник: **V + Adv. = CN**, наприклад: *to cut out* – *вимикати* (дієслово) а *cutout* – *запобіжник, вимикач* (іменник); *to cut off* – *перекрити постачання електроенергії* (дієслово) а *cut-off* – *електровідсічка* (іменник); *to shut off* – *ізолювати* (дієслово) а *shutoff* – *ізолювання* (іменник). Малопродуктивною словотвірною моделлю вважаємо перехід прийменника з дієсловом у складний термін-іменник: **Prep. + V = CN**, наприклад: *overclock* – *надмірна синхронізація, розгін процесора*, *overcharge* – *надмірний заряд, надзаряд, наднавантаження*; аналогічною, проте непродуктивною моделлю є **V + Prep. = CN**, наприклад: *switchover* – *перемикання, перехід в інший режим*.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Розглянувши зазначені вище підходи щодо визначення поняття «конверсія» в мовному контексті, ми дійшли висновку про його неоднозначність та багатоваріантність, адже аналізовані роботи науковців, на наш погляд, не дають підстав уважати питання про словотвірну сутність конверсії вирішеним. Актуальним залишається вивчення цього словотвірного процесу як автономного, так і у взаємодії з іншими типами творення слів, насамперед із суфіксацією та префіксацією. Однак не можна заперечувати того, що конверсиви є дієвими утвореннями, особливо в сучасній англійській мові, що можна пояснити особливостями її граматичної структури та специфікою словотворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акульшина Н. Лексико-семантичний спосіб словотворення військової термінології (на прикладі перської, української та англійської мов). *Вісник Національного університету «Острозька академія». Наукові записки. Сер. «Філологія»* 2016. Вип. 146. С. 417–422.
2. Андрусак І. В. Телескопія в сучасній англійській мові: соціолінгвістичний аспект. *Вісник Національного Київського університету імені Тараса Шевченка*. 2013. Вип. 43 (1). Ч. 1. С. 15–24.
3. Арнольд І. В. Лексикологія сучасного англійського мови. Москва : Флинт, 2012. 376 с.
4. Валюх З. О. Словотвірна парадигматика іменника в українській мові : монографія. Київ, Полтава : АСМІ, 2005. 365 с.
5. Заботкина В. И. Семантика и прагматика нового слова : автореф. дисс. на соискание учёной степени докт. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1991. 40 с.
6. Карачун Ю. Г. Структурно-семантичний та функційно-прагматичний аспекти складних термінів-іменників в англіско-мовних текстах з електричної інженерії : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Чернівці, 2019. 396 с.
7. Карашук П. М. Словообразование английского языка. Москва : Высшая школа, 1997. 330 с.
8. Крет О. Д. Конверсія як один із шляхів збагачення словника англійської мови. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2004. Вип. 71. С. 164–175.
9. Мешков О. Д. Словообразование современного английского языка. Москва : Наука, 1986. 245 с.
10. Нухов С. Ж. Языковая игра в словообразовании (на материале лексики английского языка) : дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.04. Москва, 1997. 370 с.
11. Сложеникина Ю. В. Терминологическая лексика в общезыковой системе. Самара : Сам ГПУ, 2003. 160 с.
12. Смирницкий А. И. Морфология английского языка. Москва : Наука, 1989. 440 с.
13. Степанова М. Д. Методы синхронного анализа лексики (на материале современного немецкого языка). Москва : Наука, 1988. 199 с.
14. Федина М. Р. Дієслівна конверсія як основне джерело поповнення словникового складу сучасної англійської мови дієсловами. *Третій український педагогічний конгрес*: зб. наук. праць. Львів : Сполом, 2010. С. 287–290.
15. Харитончик З. А. Лексикологія сучасного англійського мови. Минск : Высшая школа, 1992. 228 с.
16. Царёв П. В. Сложные слова в английском языке. Москва : Высшая школа, 1989. 126 с.
17. Яблокова М. В. Конверсія як активний спосіб словообразования в современном английском языке. *Ярославский педагогический вестник*. 2012. № 1. Т. 1. С. 197–201.
18. Ярцева В. Н. Проблема парадигмы в языке аналитического строя. *Вопросы германского языкознания*. Москва : Наука, 1981. 229 с.
19. Arthur G. K. Conversion and Confusion of the Parts of Speech. Reading in Modern English Lexicology. Leningrad : Nauka. 1975. 606 с.
20. Nicolenco A. G. English lexicology – theory and practice. Vinnitsa : Nova Knyha. 2007. 525 p.

REFERENCES

1. Akulshyna, N. (2016). Leksyko-semantychnyi sposib slovotvorennia viiskovoi terminolohii (na prykladi perskoi, ukrainskoi ta anhliiskoi mov) [Lexical and semantic way of word-building in military terminology (on the material of Persian, Ukrainian and English)]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu Ostrozka akademiia. Naukovi zapysky. Ser. «Filolohiia»*, 146, 417–422 [in Ukrainian].
2. Andrusiak, I. V. (2013). Teleskopiia v suchasni anhliiskii movi: sotsiolinhvistychnyi aspekt [Telescopy in Modern English: sociolinguistic aspect]. *Visnyk Natsionalnoho Kyivskoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, 43 (1), 15–24 [in Russian].
3. Arnold, I. V. (2012). *Leksikologiya sovremennogo angliyskogo yazyka* [Lexicology of Modern English]. Moskva: Flint [in Russian].
4. Valiukh, Z. O. (2005). *Slovotvirna paradyhmatyka imennyka v ukrainskii movi* [Word-building paradigmatic of noun in the Ukrainian language]: monohrafiia. Kyiv, Poltava: ASMI [in Ukrainian].
5. Zabotkina, V. Y. (1991). *Semantyka y prahmatyka novoho slova* [Semantics and paradigmatic of a new word]. (Avtoreferat dissertatsii doktora filologicheskikh nauk). Moskva [in Russian].
6. Karachun, Yu. H. (2019). *Stukturno-semantychnyi ta funktsiino-prahmatychnyi aspekty skladnykh terminiv-imennykiv v anhliiskomovnykh tekstakh z elektrychnoi inzhenerii* [Structural, semantic, functional and pragmatic aspects of compound terms-noun in Electrical Engineering]. (Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk). Chernivtsi [in Ukrainian].
7. Karashchuk, P. M. (1997). *Slovoobrazovanie angliyskogo yazyka* [Word-building in the English language]. Moskva : Vysshaya shkola [in Russian].
8. Kret, O. D. (2004). *Konversiiia yak odyn iz shliakhiv zbahachennia slovnyka anhliiskoi movy* [Conversion as one of the way to enrich English vocabulary]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*, 71, 164–175 [in Ukrainian].
9. Meshkov, O. D. (1986). *Slovoobrazovanie sovremennogo angliyskogo yazyka* [Word-building of Modern English]. Moskva: Nauka [in Russian].
10. Nukhov, S. Zh. (1997). *Yazykovaya igra v slovoobrazovanii (na materiale leksiki angliyskogo yazyka)* [Play of the word in the word-building (on the material of English lexical units)]. (Disertatsiia kandidata filologicheskikh nauk). Moskva [in Russian].
11. Slozhenikina, Yu. V. (2003). *Terminologicheskaya leksika v obshcheyazykovoy sisteme* [Terminological units in the language system]. Samara: Sam GPU [in Russian].
12. Smirnitskiy, A. I. (1989). *Morfologiya angliyskogo yazyka* [Morphology of the English language]. Moskva: Nauka [in Russian].
13. Stepanova, M. D. (1988). *Metody sinkhronnogo analiza leksiki (na materiale sovremennogo nemetskogo yazyka)* [Methods of synchronic analysis of lexical units (on the material of Modern German)]. Moskva: Nauka [in Russian].
14. Fedyna, M. R. (2010). *Diieslivna konversiiia yak osnovne dzherelo popovnennia slovnykovoho skladu suchasnoi anhliiskoi movy diieslovamy* [Verbal conversion as the main source of replenishment of Modern English vocabulary]. *Tretii ukrainskyi pedahohichnyi konhres: zb. nauk. pr. Lviv: Spolom*, 287–290 [in Ukrainian].
15. Kharitonchik, Z. A. (1992). *Leksikologiya sovremennogo angliyskogo yazyka* [Lexicology of Modern English language]. Minsk: Vysheyshaya shkola [in Russian].
16. Tsarev, P. V. (1989). *Slozhnye slova v angliyskom yazyke* [Compound words in the English language]. Moskva: Vysshaya shkola [in Russian].
17. Yablokova, M. V. (2012). *Konversiya kak aktivnyy sposob slovoobrazovaniya v sovremennom angliyskom yazyke* [Conversion as an active way of word-building in Modern English language]. *Yaroslavskiy pedagogicheskii vestnik*, 1 (1), 197–201 [in Russian].
18. Yartseva, V. N. (1981). *Problema paradigmy v yazyke analiticheskogo stroya. Voprosy germanskogo yazykoznaniiya* [Problem of the paradigm in the language of analytical system. Questions in Germanic Linguistics] Moskva: Nauka [in Russian].
19. Arthur, G. K. (1975). *Conversion and Confusion of the Parts of Speech. Reading in Modern English Lexicology*. Leningrad: Nauka [in English].
20. Nicolenko, A. G. (2007). *English lexicology – theory and practice*. Vinnitsa: Nova Knyha [in English].

СЮЖЕТНО-ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОРЕЙСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗОК

Кінджибала О. С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті здійснено аналіз різноманітних систем класифікації корейських народних казок, детально проаналізовано доробки провідних фольклористично-літературознавчих шкіл, які мали суттєвий вплив на становлення та розвиток досліджень корейського фольклору. Зазначено, що у світовій науці казковий текст неодноразово виступав об'єктом докладних студій структурного, лексичного, стилістичного та навіть культурологічного характеру. Водночас зауважено, що в корейській фольклористиці казка як наратив стала об'єктом поодиноких студій у річищі міфологічної і компаративістичної теорій лише в другій половині XIX століття і лише з другої половини XX століття була досліджена більш ґрунтовно. Особливу увагу присвячено з'ясуванню трактування терміна «казка» 옛날이야기 корейською мовою, оскільки корейські казки неможливо співвіднести з трактуванням цього терміна українською мовою.

Зауважено, що народна казка як окремий фольклорний жанр становить сукупність прозових творів із виразним фантастичним елементом і настановою на вигадку. Дослідження оперто на розподіл народних казок на три різновиди: про тварин, чарівні та соціально-побутові. З урахуванням аналізу найбільш давнього пласта корейських народних казок про тварин доведено, що такі наративи мають характерне дуалістичне зображення героїв, оскільки зіставляють тварин, яким притаманна благородність, та людей, що іноді діють егоїстично.

Помічено, що важливою прикметою є відсутність чітких меж між окремими жанровими різновидами, що спричинює дифузю персонажів казкового епосу. Увагу зосереджено на систематизації персонажів корейської казки. Із застосуванням принципу частотності виділено дві основні групи їх. Зокрема, виокремлено центральних персонажів, серед яких тигр, лисиця, заєць, та другорядні (усі інші персонажі). Досліджено, що центральні персонажі використовують трікстерські рольові відношення, відповідно до яких і поступають.

У статті детально проаналізовано образ тигра, який виступає одним із центральних персонажів казок про тварин, водночас будучи тотемною твариною усього корейського народу.

Ключові слова: корейський фольклор, корейські народні казки, класифікація казкового наративу, казки про тварин.

Kindzhybala O. S. Narrative typological features features of Korean folk tales. The article analyzes the various classification systems of Korean folk tales, analyzes in detail the achievements of leading schools of folklore and literature, which had a significant impact on the formation and development of research on Korean folklore. It should note that the world science fairy-tale text has repeatedly been the object of detailed studies of structural, lexical, stylistic and even culturological nature. However, in Korean folklore, the fairy tale as a narrative became the subject of isolated studies in the stream of mythological and comparative theories only in the second half of the nineteenth century, and only in the second half of the twentieth century was studied more thoroughly. The object of this study is the Korean folk tale, special attention was paid to clarifying the interpretation of the term "fairy tale" 이야기, in Korean, as Korean fairy tales cannot be compared with the interpretation of this term in Ukrainian. It was note that she considered a folk tale as a separate folk genre, which is a set of prose works with a distinct fantastic element and a guide to fiction. We use the division of folk tales into three varieties: about animals, magic and social. Analyzing the oldest layer of Korean folk tales about animals, was prove that such narratives have a characteristic dualistic image of the heroes. Animals have nobility, but people sometimes act selfishly. An important feature is the lack of clear boundaries between individual genres, which causes the diffusion of characters in fairy tales. Attention focused on the systematization of the characters of the Korean fairy tale, applying the principle of frequency; there are two main groups depending on the frequency of their appearance. In particular, you can select the central characters - tiger, fox, hare and minor (all other characters). It is investigate that the central characters use trickster role relations, according to which they act. The article analyzed in detail the image of a tiger, which is one of the central characters in fairy tales about animals, while being a totem animal of the entire Korean people.

Key words: Korean folklore, Korean folk tales, classification of fairy tale narrative, tales about animals.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Загальновизнаною є думка про те, що казка, а в нашому дослідженні корейська казка, є жанром фольклору і водночас невичерпним джерелом духовної та поетичної культури, яке має повчальний характер [11, 5]. Саме в казці можна простежити перші вірування (анімізм, шама-

нізм) та релігійні уявлення (конфуціанство, буддизм тощо), а також ту роль, яку вони відігравали у повсякденному житті народу. Варто зазначити, що казка, як і будь-який інший літературний твір, має свою специфічну композицію, характерні для неї лексичні, стилістичні та навіть синтаксичні особливості. Знання особливостей народного світо-

сприйняття є необхідними для розуміння корейської мови, специфіки поведінки, адекватного сприйняття невербальних знаків. Незважаючи на велику кількість досліджень казкового епосу корейськими вченими, майже немає досліджень, які б мали на меті системно проаналізувати тематику та персонажну систему казкового дискурсу. Без ґрунтового аналізу, виокремлення, дослідження особливостей та закономірностей корейської народної казки майже неможливо зрозуміти специфіку корейського світосприйняття, оскільки систематичні дослідження дають змогу не лише проаналізувати вплив казки на сучасну літературу та мову, а й краще зрозуміти сам менталітет корейського народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своєму дослідженні ми будемо опиратися на роботи корейських літературознавців, об'єктом наукового аналізу яких стали структурно-типологічні особливості казок, а саме роботи дослідників Чве Інхака, який досліджував типологічні особливості казок, Чо Хіуна, основні праці якого присвячені аналізу персонажних систем корейських народних казок, та Лі Боккю, запропоновану класифікацію казкових наративів якого використано під час укладання «Великої серії корейського фолькору» [15, 3–5]. Зазначимо, що на ґрунті дослідження казкового епосу сформувалися провідні фольклористично-літературознавчі школи, доробками яких ми також будемо послуговуватися.

Формулювання мети і завдань статті. Метою дослідження є спроба окреслити своєрідність корейських народних казок на сюжетному, персонажному рівнях з метою виокремлення найпоширеніших сюжетних ліній та характеристики семантики окремих образів. Для досягнення поставленої мети одним із основних завдань є аналіз сюжетно-мотивного фонду корейського казкового епосу, а саме казок про тварин, простеження основних окремих мотивів, сюжетів та персонажів казки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У корейській фольклористичній казка стала об'єктом дослідження відносно недавно. Проте і до сьогодні

серед науковців немає одностайності щодо трактування терміна «казка», засад належності того чи того наратива до них. У нашому дослідженні принципово важливо визначити, що таке казка, чим вона відрізняється від інших форм народної прозової епіки, але найважливіше для адекватного оперування поняттями – визначити, як співвідносяться українські терміни і корейські.

Казки були б неможливі без міфічного світогляду наших пращурів. Саме міфи були покладені в основу будь-якої казки як відображення узагальненого образу навколишнього світу в колективній свідомості. Зазначимо, що міф – це стародавня народна оповідь про явища природи, історичні події тощо або фантастичні оповідання про богів, обожнених героїв, уявних істот [6,10]. У міфах надається пояснення важливих подій з життя, природних явищ тощо.

Казка є більш наближена до звичайного побутового життя з його народними звичаями, обрядами, родинним побутом тощо. Міфи, намагаючись охопити дійсність у цілому, розповідають нам про богів, героїв і міфічних істот, які і встановлюють порядок речей. Вони вимагають певної урочистості викладу, а стиль казок визначається їхньою побутовою тематикою. Казки пишуться розмовною мовою з використанням великої кількості прислів'їв, приказок тощо [14]. На відміну від міфу, вони мають чітку композицію, яку створюють стійкі формотворчі елементи (повтори, постійні епітети тощо) [14].

Під час дослідження корейських казок (сольхва, 설화) непродуктивно спиратися на українське розуміння понять «народна казка» для міндам (민담), «міф» для шінхва (신화) та «легенда» для чонсоль (전설). У цьому питанні на перший план виступає проблема мови та семантичного наповнення слова. Корейські терміни чонсоль (전설), шінхва (신화) та міндам (민담) виникли на базі китайських ієрогліфів, тож для їх правильного розуміння треба звернутися до китайського письма [10, 4].

Як видно із табл. 1, кожний із ієрогліфів (화, 설, 담) має спільний ключ – «говорити, розповідати». Шін (신) стосується духів, монстрів, напів-

Таблиця 1

Ієрогліфи у складі корейських термінів

Ієрогліф	Вимова	Значення
神	신 – «шін»	дух, бог, божество, надприродне
話	화 – «хва»	слова, говорити
傳	전 – «чон»	передавати, передавати з покоління в покоління
說	설 – «соль»	говорити, розповідати
民	민 – «мін»	люди, народ, людство
談	담 – «дам»	розповідати, говорити

богів так само, як і до богів, що мешкають на небі, тож термін шінхва (신화), здавалося б, має стосуватися всіх казок, де є згадки про надприродні істоти. Термін чонсоль (전설) можна перекласти приблизно як «казка, що передається з покоління в покоління», водночас міндам (민담), вочевидь, означає казки про звичайних людей.

Професор Сеульського Національного Університету Чо Доніль у роботі «Класифікація системи типів корейських казок» звертає увагу на відмінності кожного із зазначених термінів щодо протагоніста – головного героя твору [10, 5].

З табл. 2 видно, що шінхва (신화) та чонсоль (전설) дуже відрізняються одне від одного, а міндам (민담) ближчий до шінхва (신화), аніж до чонсоль (전설). На відміну від системи міфів у інших народів, корейська система складається майже виключно з міфів про походження нації (наприклад, міф про Тангуна). У цих міфах надприродні сили представлені небожителями (у міфі про Тангуна це небесний цар Хванін та його син Хванун), які творять земний світ, втручаються у справи людей [10, 20]. На думку дослідника Г. Гулберта, майже всі надприродні сили та божественні створіння здаються менш суттєвими, аніж сама людина [8, 12]. Вони сильніші, вправніші, але рідко коли благородніші за людину. На відміну від грецьких міфів, у корейських міфах божества діють не самі собою, а в контексті людського життя, їхні вчинки мають безпосередній вплив на людство. Вони не діють в межах лише свого небесного світу, їхні вчинки пов'язані із земними подіями. Специфіка розуміння корейцями чонсоль (전설) унеможливорює їхню точну класифікацію, тому часто трапляються переклади цього терміна і як «міф», і як «легенда».

Щодо міндам (민담), то героєм цих розповідей є звичайна людина, іноді навіть дурень. Йому вдається подолати труднощі завдяки своїй кмітливості або хитрощам, а це суперечить конфуціанським принципам, за якими все має своє місце і порядок. Таким чином, аналіз казок передбачає врахування специфіки корейських визначень.

Відкритим і спірним до сьогодні залишається питання класифікації корейської казки. Перш ніж розглянути їх, потрібно вказати на ті проблеми, з якими стикаються дослідники, які аналізують корейську казку. Так, більшість науковців вивчають казку за її структурою або структурними елементами. До методу структурного аналізу казкового

нарративу звернувся Пропп у «Морфології казки» [5]. Після виходу цієї праці постало питання, яку частину тексту можна розглядати як мінімальну одиницю. Так, для А. Аарне це – тип, для Стіва Томсона і Проппа – мотив, для Леві Стросса – міфема. Кожна із цих систем доповнює одна одну.

На нашу думку, більшість корейських науковців, зокрема Ю. Сойон, Кім Сойон, Хо Вонгі, Чхо Інхп, Кім Тхеву, Ан Хьонкьон, Чо Хунсу, Джо Хійон, у своїх дослідженнях користуються системою класифікації Аарне-Томпсона, поділяючи казковий епос на 3 типи:

1. Казки про тварин.
2. Звичайні казки.
3. Жарти та анекдоти [6, 19–20].

Керуючись згаданою класифікацією та її доповненням російським фольклористом М. П. Андреевим, Чхо Інхак видав покажчик під англійською назвою “A Type Index of Korean Folktales” [20]. Свій варіант класифікації запропонував Лі Боккю у доробку «Велика серія корейського фольклору» (한국구비문학대계). Аналіз та диференціацію казок наведено в енциклопедії «Британіка» [14, 502]. Російський дослідник В. Пак поділяє казки на:

- чарівні казки (героєм їх є мандрівний монах або чарівник-мудрець);
- побутові казки (героями є прості люди, присутні також чарівні сили);
- казки про наречених (головний герой бажає одружитися з молодою вдовою);
- казки про Кім Сондаля (головний герой є протитипом Робін Гуда);
- казки про тварин [1, 7].

Наше дослідження корейських казок ґрунтується на аналізі трьох збірок «Казки стародавньої Кореї» за редакцією Тхе Хунха (50 казок) і 3-му та 4-му томах антології корейського фольклору 한국전래동화집(50 казок).

У процесі аналізу корейської народної казки спершу здається, що вона має багато спільного з українською казкою: спільні типи, сюжети й герої. Сама казка має позитивний кінець: добро перемагає зло, справедливість, відданість, чесність завжди винагороджуються («Міст Доброго і Злого брата»), «Як хлопчик свого тата врятував», «Принц Хо Донг», «Замок сороки», «Дружина Томі», «Червоний персик», «Другий поцілунок Персикової вдови», «Янбан, що загубив свій пояс»). У казковому нарративі

Таблиця 2

Відмінності різних жанрів щодо протагоніста

Жанр	Шінхва (신화)	Чонсоль (전설)	Міндам (민담)
Протагоніст	Божественного чи напівбожественного походження.	Видатна людина (неординарна).	Звичайна або навіть недалека людина.
Тема	Протагоніст засновує державу, або стає родоначальником нації, або ж робить інше героїчне діяння з допомогою небесного покровителя або батьків.	Протагоніст виступає проти чинного авторитету чи сили.	Протагоніст долає труднощі, часто кумедно.
Розв'язка	Протагоніст перемагає.	Протагоніст зазнає поразки.	Протагоніст перемагає.
Відношення до світу	Надприродна сила (особистість протагоніста) долає світ.	Світ долає особистість.	Звичайна особистість долає світ.

є велика кількість приказок та прислів'їв, які побувають і сьогодні – 계집은 늙으면 여우가 된다 (коли жінка старіє, вона стає лисицею), 개 꼬라지 미워서 낙지 산다 (погано ставиться до людини, яку ви не любите), 호랑이에게 물러가도 정신만 차리면 산다 (збережеш почуття гідності – все переможеши), 용이 되다 (дослівно «стати драконом» – бути крацим, ніж раніше), 용을 타다 (дослівно «осідлати дракона» – вдало одружитися) [18, 27–30]. Композиція казки також має зачин та кінцівку. Починається казка може словами «*Це трапилося так давно, коли наших дідів ще не було на світі*» або «*Коли тигр палив люльку*» чи «*Багато років тому трапилося...*» [13]. Однак є чимало історій, які починаються просто словами 옛날에는, 옛날에 어느 곳에 (давним-давно; давним-давно у якомусь місці) (4, 45–49). Приказка може слугувати кінцівкою казки – «*Хотів позбутися однієї гuli, а отримав другу*» («Пак і Кім»); «*Будеш знати як за добро злом платити*» («Невдячний тигр»); «*Дружба між братами – свята*» («Маленький Кім і розбійники») [3, 58–68].

На думку дослідника Шин Вуджанга, казки про тварин (동물담) можна вважати найдавнішим пластом народної казки, таким нарративам притаманні певний художній вимисел і своєрідна тематика [15, 41]. Аналізуючи витоки художніх образів у казках цієї групи, можна припустити, що в них зберігаються вірування первісної людини у силу та магію природи, відображається картина світогляду людей того часу, коли тварина виступала предметом поклоніння, з яким люди повинні були співіснувати в гармонії. Завдяки певним часовим трансформаціям, побудові сюжетних ліній та образів головних героїв казки про тварин можна виокремити з-поміж інших груп.

Варто також пам'ятати, що такі поняття, як вірування, міф, первісна сага, переказ або казка – це специфічні історичні категорії, які з огляду на певні обставини могли якоюсь мірою взаємо проникати і взаємодіяти між собою, проте ніколи не збігалися, оскільки не були та й не могли бути тотожними. Адже кожна з них створювалася під впливом відповідних суспільних чинників, у різних умовах формування і на різних стадіях розвитку сім'ї, роду, племені і, природно, по-різному, у своєрідній якійсь сутності з'являлася в певну історичну епоху, створюючи той первісний ґрунт, на якому й започаткувався характерний художній вимисел у казках аналізованого циклу. «Появі власне казок, – слушно стверджує російський дослідник В. П. Анікін, – передували оповідання, безпосередньо пов'язані з повір'ями про тварин. У цих оповіданнях діяли майбутні головні герої казок про тварин. Ці оповідання ще не мали алегоричного значення. В образах тварин розумілись тварини і ніхто інший... В оповіданнях міфічного характеру було вузько практичне життєве призначення. Можна припустити, що вони розповідались з напутньо-дидактичними цілями і навчали людей, як треба ставитись до звірів» [1, 62–63].

З урахуванням того, що саме тварини були найбільш сприятливим об'єктом для алегоричного розкриття певних рис характеру людини, вони відомі в історії давніх людей. Власне з моменту складання специфічної художньої алегорії, яка, як відомо,

є важливою жанровою ознакою казки взагалі, й розпочинається історія казки про тварин як такої [2, 10].

Корейські казки про тварин, на нашу думку, походять від міфу про Тангуна. Другою найбільш давньою згадкою казок про тварин можна вважати розповідь «Засць і Черепаха», яка увійшла до збірки Кім Юшіна збірки Самгук сагі. Відомою є також казка «고양이 목에 방울 달기», яку опубліковано під назвою Myohang Hyeongyeong у книзі «Сунджі» за редакцією Ман Джонго. Такий самий сюжет є і в «Езопових байках», у покажчику Арне-Томпсона (АТ), занотований під номером 110. Цей тип казок в Енциклопедії корейського фольклору Кім Тхевоном пропонується розподілити на такі підтипи: казки про походження; стратегічні нарративи; повернення благородного вчинку або доброти [11]. До першого підтипу можна віднести історії, у яких нарратив зосереджено на прояві певних фізичних особливостей, наприклад, звідки у тигра довгий хвіст, а у зайця – короткий. До другого підтипу уналежують розповіді, які зображають стратегії у вчинках та поступках менш слабших тварин перед сильнішими, домінуючими. Яскравим прикладом такої історії є казка «Заячий суд» (토끼의 재판), у якій заць завдяки своїй кмітливості та розуму зміг перемогти сильнішого і не зовсім дотепного тигра [4, 338]. Третій підтип казок включає в себе розповіді про те, що завдяки своїм хорошим вчинкам тварини отримують винагороду. Героями таких історій є кішка, собака, сорока, фазан, лелека, змія, жаба, тигр, риба, комар і муха. Корейці вважали, що деякі тварини наділені магічною силою і можуть легко перетворюватися на будь-кого. Це такі тварини, як лисиці, тигри та змії. Пояснення цього треба шукати у прадавніх віруваннях та тотемізмі, який залишив виразний відбиток на «звіриному епосі» у початковий період його формування. «Тотемізм, – як відзначають вчені, – це ціла стадія в історії первісної релігії, стадія, через яку пройшло все докласове суспільство на певному ступені свого розвитку» [20]. Ці тотемістичні, фантастичні за своєю суттю вірування виникли на основі забобонного схилення первісної людини перед іншими живими істотами (найчастіше – тваринами, рідше – рослинами), обожнювання їх як мовби охоронців, могутніх захисників та покровителів роду.

У казках корейського народу дуже поширений образ тигра. Саме тигр, як беззастидливо припускає Чон Джінгі, у корейців здавна був особливо шанованою, «священною (тому що найбільш небезпечний) твариною» [20]. Отже, мабуть, не випадково в корейському фольклорі з повір'я про перевертня-тигра (у нього начеб за певних обставин може часом перекинутись людина) розпочинається цикл казок про тварин.

Дуалістичність такого образу можна простежити в казці про прекрасну тигрицю. Дівчина-тигриця кожного дня молилася в храмі за своїх братів-тигрів, які губили людей. Вона докоряла їм, що «навіть Будда не сміє губити людей». Тигрів чекає кара за їхні лихі справи, про що в неї було знамення з небес. Єдиний спосіб врятувати своїх братів – померти від меча їхньої жертви Кім Хьона. Але Кім Хьон і дівчина кохали один одного, не міг чоло-

вік вбити тигрицю. Тоді вона пішла до міста і налякала людей. Наказом імператора було вистежити тигра, і Кім Хьону нічого не залишалося, як піти її шукати. Коли вони зустрілися, дівчина вбила себе його мечем і перетворилася на тигрицю. Її жертва врятувала братів від кари (2, 190–192).

Прикладом самопожертви є казка про кішок. Чоловік зустрів якусь зеленооку дівчину надзвичайної краси. Довго він ішов за нею, аж до самого її дому. І так йому вона сподобалася, що одразу ж попросив в її батьків дозвіл на одруження. Але наступного дня, коли чоловік мав стріляти з лука на конкурсі, жінка розповіла йому, що йому необхідно вбити трьох диких звірів. Вони будуть в білих одягах їхати верхи на мулах. Якщо ж не вбити їх, то ці звірі всіх з'їдять. Ця жінка наказала чоловікові вбити себе і свою родину, аби захистити людей від небезпеки. Вона мала дітей в грудях, яких забрав чоловік із собою. Ці діти пізніше стали називатися кішками (4, 19). Знову бачимо дуалістичне зображення благородства і самопожертви тигриці з одного боку та лихих наміри її родичів-тигрів з'їсти людей, – з іншого.

У невеличкій казці «Хто найстрашніший?» саме тигра згадують спершу, а лише потім духів, привидів, грім тощо (2, 291). Це свідчить про те, який жах наводив тигр на людей. У казці про чарівника Чон Учхі тигр прийняв образ звичайного жибрака, у казці про монаха-тигра до заможного чоловіка прийшов монах вимагати віддати за нього заміж дочку. Ані батько, ані семеро братів дівчини не погодилися, за що монах всіх вбив. Зрештою, дівчині допоміг чоловік, що опинився в тих краях. Він вбив монаха, і виявилось, що то був тигр-перевертень (2, 198). Треба відзначити, що в казках мотив перетворення тигра в монаха дуже поширений. У казці про жінку-тигрицю розповідається про одного вченого, який засидівся до пізньої ночі за книжками, згодував і попросив дружину принести йому щось поїсти. Закінчилося тим, що до нього прийшли дві абсолютно однакові жінки. Він взяв за руку кожну з них і тримав до перших півнів, коли та, що була справа, перетворилася на тигра (4, 43). Не зрозуміла причина появи перевертня в будинку вченого, вона залишається поза увагою розповідача.

Дослідник фольклору Чве Намсон зазначає, що як для Китаю дракон, для Індії слон та лев стали символами фольклору, так для Кореї став символом тигр. Тому цілком зрозумілим є факт, що Чосон у давні часи також називали *호담국* (Ходам-гук (дослівно – місцем, де проживало багато тигрів)).

[20]. Класифікацією та аналізом казкових наративів, які б починалися словами *옛날옛적에 호랑이 담배 피울때* (це відбувалося тоді, коли тигри ще курили), займалося багато дослідників, зокрема Чве Інхак, Лі Чаншік, Хван Чонхва, Лі Кавон. У результаті цих досліджень вдалося виділити такі типи:

1. Перетворення тигра.
2. Відплата добром за добро.
3. Нерозумний тигр.
4. Тигр, який проявляє синівську повагу до батьків [18].

У корейському літературознавстві цикл казок, головним героєм яких є тигр, також називають *호설화* (хосольхва), *호화* (хохва), *호전설* (хочон-соль), *호환담* (хохвандам). Залежно від ролі тигра в казці корейські дослідники поділяють такі наративи на групи: 1. Казки, у яких тигр є головним героєм. 2. Тигр і людина мають однакові ролі. 3. Тигр – головний герой, а людина – його помічник. 4. Людина виступає головним героєм, а тигр – її помічником. 5. Разом із тигром представлені інші тварини.

Цікавим для аналізу видаються історії, де тигр є втіленням духу гір. За народними повір'ями деяких районів, якщо тигр нападав на людину, то вважалося, що це вона винна, бо якимось чином наклікала гнів духа. Разом із зеленим драконом білий тигр став синонімом китайського інь та янь. Тигр як сильне, потужне начало має стримуватися драконом (образ асоціюється з владою, авторитетом, імператором), а разом вони повинні складати врівноважену систему. Цікаво, що особисті воїни-охоронці імператора називалися «воїнами тигра та дракона» [10].

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, у дослідженні проаналізовано корейський казковий епос на сюжетному та персонажному рівнях. Окреслено складність шляхів, якими розвивалась казкова образність, – від простого споглядання людиною довкілля до художнього узагальнення, кожне з яких відзначається цілком певним змістом. Важливим також є з'ясування генетичних джерел образів та мотивів, розкриття шляхів і характеру дії в процесі формування корейського «звіриного епосу», різноманітних культурних чинників, інонаціональних елементів тощо, вивчення особливостей засвоєння місцевою традицією мандрівних сюжетів, дослідження творчого методу казкарів, функціональних рис, композиції, стилю творів цього циклу. Усе це сприяло б окресленню провідних тенденцій, основних закономірностей складання та функціонування корейської народної казкової традиції в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аникин В. П. Русские народные сказки. Москва : Пресса, 1998. 176 с.
2. Березовський І. Українські народні казки про тварин. *Казки про тварин*. Київ : Наукова думка, 1979. 239 с.
3. Ким А. А. О некоторых способах классификации сюжета и героев народных сказок. *Вестник Томского государственного педагогического университета*, 2006. № 13. С. 117–120.
4. Пропп В. Я. Фольклор и действительность : избранные статьи. Москва : Лабиринт, 1998. 423 с.
5. Элиаде М. Аспекты мифа. Москва : Инвест-ППП, 1995. 240 с.
6. Antti Aarne. The Types of The Folktale. A classification and bibliography Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen Translated and enlarged by Stith Thompson. Helsinki : Suomalinen Tiedakatemia, 1961. 588 p.
7. Gale J. Korean folk tales: imps, ghosts and fairies. N Y : E. P. Dutton & CO, 1993. 233 p.
8. Hulbert H. Korean Folk-tales. *Transactions of the Korea Branch of the Royal Asiatic Society*. Seoul: Methodist Publishing House, 1902. Vol. II. Part II. P. 45–79. URL: http://www.raskb.com/transactions/VOL02Part2/VOL02part2_2.docx (дата звернення 12.11.2020)

9. La Sure Ch. Korean mythology. Mythica. 2001. URL: http://www.pantheon.org/areas/mythology/asia/korean/korean_mythology.html (дата звернення 20.11.2020)
10. 김 호 근·윤열수. 홍시와 어머니, 한국호랑이, 열화당, 1986. 280쪽.
11. 이 간 원. 조선의 호랑이. 학민사, 1993.
12. 임 재 해. 민속문화의 생태학적 인식, 당대, 2002.
13. 한국민담의 유형 연구최인학, 인하대학교출판부, 1994.
14. 한국 브리태니카. 8권. 서울: 삼화출판사, 1993.
15. 한국전래 동화집3. 땅속 나라 도둑 귀신. 이원수 창작과비평사. 2001. 244 쪽.
16. 한국전래 동화집4. 황금대들보. 이원수 손동인 창작과비평사. 2001. 222쪽.
17. 최 인 학 한국민담의 유형 연구. 인하대학교출판부. 1994. 348 쪽.
18. 황 정 화. 한국호랑이 민담연구. 전남대 석사학위논문. 1990. 16-17쪽
19. 최 인 학. 설화 속의 호랑이. 한국 민속 문화의 탐구. 국립민속박물관, 1996. 15-26쪽.
20. 최 남 선. 조선 역사 및 민속사상의 혼. 한국의 호랑이, 열화당, 2003. 459쪽.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Гарин-Михайловский Н. Г. Собрание сочинений : В 5 т. Т. 5 : По Корею, Маньчжурии и Ляодунскому полуострову. Вокруг света. Корейские сказки. Сказки для детей. Пьесы. Воспоминания, статьи 1894–1906. Москва : Гослитиздат, 1958. 720 с. URL: http://az.lib.ru/g/garinmihajlowskij_n/text_1898_koreiskie_skazki.shtml (дата звернення 9.11.2020).
2. Пак В. Феи с Алмазных гор: Корейские народные сказки. Москва : Художественная литература, 1991. 383 с.
3. Tae Hung Ha Folk Tales of Old Korea. *Korean Cultural Series*. Yonsei University press, Seoul. 2002. Vol. VI. 300 p.
4. 장 덕 순. 한국설화문학연구. 서울대학교출판부. 1978. pp. 94-106.

REFERENCES

1. Anikin, V. P. (1998). Russkie narodnye skazki [Russian folk tales]. Moskva: Pressa [in Russian].
2. Berezovskyi, I. (1979). Ukrainski narodni kazky pro tvaryn. Kazky pro tvaryn [Ukrainian folk tales about animals. Tales about animals]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
3. Kim, A. A. (2006). O nekotorykh sposobakh klassifikatsii syuzheta i geroev narodnykh skazok. [On some ways of classifying the plot and heroes of folk tales]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta*, 13, 117–120 [in Russian].
4. Propp, V. Ya. (1998). Folklor i deystvitel'nost' [Folklore and Reality]: izbrannye stati. Moskva: Labirint [in Russian].
5. Eliade, M. (1995). Aspekty mifa [Aspects of the myth]. Moskva: Invest-PPP [in Russian].
6. Antti, Aarne. (1961). The Types of The Folktale. A classification and bibliography Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen Translated and enlarged by Stith Thompson. Helsinki: Suomalinen Tiedakatemia [in German].
7. Gale, J. (1993). Korean folk tales: imps, ghosts and fairies. New York: E. P. Dutton & CO [in English].
8. Hulbert, H. B. (1902). Korean Folk-tales. *Transactions of the Korea Branch of the Royal Asiatic Society*. Seoul: Methodist Publishing House, 2 (2), 45–80. Retrieved from: http://www.raskb.com/transactions/VOL02Part2/VOL02part2_2.docx [in English].
9. La Sure Ch. (2001). Korean mythology. Mythica. Retrieved from: http://www.pantheon.org/areas/mythology/asia/korean/korean_mythology.html [in English].
10. 김 호 근·윤열수. 홍시와 어머니, 한국호랑이, 열화당, 1986. 280쪽 [in Korean].
11. 이 간 원. 조선의 호랑이. 학민사, 1993 [in Korean].
12. 임 재 해. 민속문화의 생태학적 인식, 당대, 2002 [in Korean].
13. 한국민담의 유형 연구최인학, 인하대학교출판부, 1994 [in Korean].
14. 한국 브리태니카. 8권. 서울: 삼화출판사, 1993 [in Korean].
15. 한국전래 동화집3. 땅속 나라 도둑 귀신. 이원수 창작과비평사. 2001. 244 쪽 [in Korean].
16. 한국전래 동화집4. 황금대들보. 이원수 손동인 창작과비평사. 2001. 222쪽 [in Korean].
17. 최 인 학 한국민담의 유형 연구. 인하대학교출판부. 1994. 348 쪽 [in Korean].
18. 황 정 화. 한국호랑이 민담연구. 전남대 석사학위논문. 1990. 16-17쪽 [in Korean].
19. 최 인 학. 설화 속의 호랑이. 한국 민속 문화의 탐구. 국립민속박물관, 1996. 15-26쪽 [in Korean].
20. 최 남 선. 조선 역사 및 민속사상의 혼. 한국의 호랑이, 열화당, 2003. 459쪽 [in Korean].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Garin-Mikhaylovskiy, N. G. (1958). Sbranie sochineniy: V 5 t. T. 5: Po Koree, Manchzhurii i Lyaodunskomu poluostrovu. Vokrug sveta. Koreyskie skazki. Skazki dlya detey. Pesy. Vospominaniya, stati 1894–1906. Moskva: Goslitizdat [in Russian].
2. Pak V. (1991). Fei s Almaznyh gor: Korejskie narodnye skazki [Fairies of the Diamond Mountains: Korean Folk Tales]. Moskva: Hudozhestvennaja literature [in Russian].
3. Tae Hung Ha (2002). Folk Tales of Old Korea Korean. *Cultural Series*. Yonsei University press, Seoul, VI [in English].
4. 장 덕 순. (1978). 한국설화문학연구. 서울대학교출판부. 94–106 [in Korean].

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПАТОГЕННИХ ТЕКСТІВ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Ковалевська А. В.

Одеський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України

Статтю присвячено аналізу наявних у модерних наукових парадигмах досліджень, присвячених вивченню патогенних (тобто потенційно шкідливих для можливого реципієнта чи цільової аудиторії) текстів, дефінуванню загального поняття патогенного тексту та визначенню типових ознак патогенних текстів, відомих в українському інформаційному просторі. Особливу увагу приділено когерентності законодавчого аспекту зазначеної проблеми із власне лінгвістичними ознаками, оскільки уналежені до відповідної сфери законодавчі та підзаконні акти не завжди враховують іманентну сугестивність рекламних текстів, що значно ускладнює процес їхньої ідентифікації для подальшого вжиття відповідних управлінських рішень щодо обмеження їхнього поширення чи взагалі заборони функціонування в інформаційному полі держави, а безпека інформаційного простору України є однією із заповнених безпеки її громадян. Відповідність новітніх комплексних досліджень щодо патогенності, сугестивності та маніпулятивності рекламних текстів із їхніми дефініціями у законодавчих актах уможливить не лише гармонізацію останнього, а й оптимізацію інформаційного простору країни загалом.

Також у статті розглянуто питання кореляції між впливовими, сугестивними і маніпулятивними текстами й окреслено відмінності між цими одиницями, що забезпечить більш точну кваліфікацію поширених в українському інформаційному просторі масивів такого характеру. Розмежовано поняття незаконних і патогенних текстів, де перші безпосередньо суперечать законодавству України та є забороненими до розповсюдження за будь-яких обставин, а другі формально знаходяться в законодавчому полі, але можуть заподіяти шкоди реципієнтові через свій сугестивний або ж відверто маніпуляційний характер.

Окреслено перспективи досліджень у парадигмі вивчення патогенних текстів, які полягають у більш детальній типологізації та розробці способів нейтралізації негативних ефектів патогенних текстів.

Ключові слова: патогенний текст, реклама, інформаційний простір, медійний простір.

Kovalevska A. V. Pathogenic texts identification: Ukrainian realities. The article is devoted to the analysis of available researches in modern scientific paradigms studying pathogenic (that is, potentially harmful to a possible recipient or target audience) texts, defining the general concept of a pathogenic text and singling out the typical features of pathogenic texts available in the Ukrainian information space. Particular attention is paid to the coherence of the legislative aspect of this problem with actual linguistic features, as relevant legislation and bylaws do not always take into account the inherent suggestiveness of advertising texts, which significantly complicates the process of identifying them for further appropriate management decisions limiting their distribution or totally prohibiting operation in the state information field, and the security of Ukraine's information space is one of the guaranties of its citizens' security, and the relevance of the latest comprehensive research on the pathogenicity, suggestiveness and manipulateness of advertising texts with their definitions in legislation will allow not only to harmonize the latter, but also to optimize the country's information space as a whole. The article also considers the issue of correlation between influential, suggestive and manipulative texts and highlights the differences between these units, which will allow a more accurate qualification of the arrays of this such nature in the Ukrainian information space. The author also distinguishes the concepts of illegal and pathogenic texts, where the former directly contradict the legislation of Ukraine and are prohibited for distribution under any circumstances, and the latter are formally in the legal field, but can harm the recipient due to their suggestive or openly manipulative nature. The prospects of research in the paradigm of studying pathogenic texts are also outlined, consisting in more detailed typology and development of ways to neutralize the negative effects of pathogenic texts.

Key words: pathogenic text, advertising, information space, media space.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Сучасний інформаційний простір, у якому наразі заходяться більшість розвинених країн світу, вносить свої корективи в життя як людства в цілому, так і окремих його представників, оскільки він «супроводжується не лише кількісними зрушеннями, що виявляються у більш глибокому проникненні комунікації в усі сфери життєдіяльності суспільства, але й якісними змінами» [2, 86], серед яких М. Бутиріна виокремлює, наприклад, «зміни у характері виробництва та передачі інформації, гомогенізацію й масифікацію аудиторії під впливом однорідного контенту, появу медіакритики» [2, 86].

Незважаючи на виражені переваги нових інформаційних технологій загалом і ЗМК зокрема, не можна забувати про настільки ж виражені вади цих результатів розвитку комунікації, що й у філософському, і в техніко-технологічному розуміють «не лише як благо для людства, а й як проблему, яка може мати драматичні наслідки» [2, 86], що й визначає актуальність нашої статті.

Формулювання мети і завдань дослідження. **Мета** пропонованого дослідження – визначити типові ознаки наявних у некоректній рекламі патогенних текстів шляхом аналізу законодавчого аспекту

зазначеної проблеми, окреслити загальні критерії некоректності реклами та дослідити когерентність законодавчих текстів, зокрема мовних показників, некоректності реклами. Об'єктом нашого дослідження є патогенний текст як такий, а предметом – об'єктивні критерії ідентифікації патогенних текстів у площні законодавства України.

В цьому аспекті існує також феномен шкідливих, або патогенних, текстів як таких семіотичних структур із вбудованими механізмами самоекспансії, що «заборонені законом чи не вписуються в рамки домінуючої суспільної моралі» [13, 32] і які наявні майже в будь-якій поширюваній у сучасному інформаційному просторі інформації: рекламі, новинах, а особливо в текстах, розповсюджуваних у межах інформаційних воєн, головна мета яких полягає в маніпуляції масами, послабленні моральних і матеріальних сил супротивника або конкурента та посиленні власних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження патогенних текстів неодноразово поставали об'єктом зацікавленості сучасних лінгвістів. Одним з найчастіше порушуваних питань є окреслення ознак патогенних текстів. Зокрема, відомі українські дослідники феномену патогенних текстів Б. Потятиник та М. Лозинський виокремили такі: спрямованість на підриг віри в Бога; спрямованість на підриг національних та державних інтересів; загроза глобальній безпеці; загроза суспільній моралі; призведення до нехтування головними правами і свободами людини; шкідливий психологічний вплив (надмірне демонстрування насильства) [10, 32], де останнє викликає занепокоєння вчених, які відзначають шкідливу здатність певної, розповсюджуваної в медіа за допомогою комунікаційних технологій продукції здійснювати збуджувальний вплив на аудиторію та потенційну «шкоду моральному та психічному здоров'ю окремої особи, нації, держави, людства» [10, 209], бо ж неякісний текст, який існує у вільному інформаційному просторі також, може викликати хворобу, до того ж не окремого організму, а цілого суспільства. Це, своєю чергою, активізує пошуки шляхів емпатизації ЗМІ (див. праці Х. Кафтанджиева, Т. Ковалевської, З. Партика, В. Різуна та ін.). Як зазначає Ю. Васильківський, патогенний текст шкідливо впливає на реципієнта, викликає емоції задоволення, невдоволення або змішані та приносить негативний перлокутивний ефект, що виявляється через вироблення залежності від певної особи чи ідеї, породження міфів, стереотипів, руйнування здатності критично мислити, тож такі тексти є «інформаційно порожніми», бо не становлять жодної цінності й марнують час читача [3, 360].

На думку українські дослідниці медійного простору К. Серажим, патогенними можна вважати тексти, що містять пропаганду класової, расової ворожнечі, порнографію, гіперболізовану рекламу, тоталітарного спілкування [12, 156], оскільки «йдеться не про окремі випадки, пов'язані, наприклад, з неточною інформацією, обманом, який, звісно, може мати для певної особи шкідливі чи навіть фатальні наслідки. Мова про інформаційні потоки (гіпертрофована реклама), які, діючи тривалий час,

справляють помітний вплив на спосіб життя і світогляд як окремої особистості, так і людської спільноти, нації тощо» [12, 157].

Інша українська дослідниця С. Проскуркіна дефінує як такі, що є патогенними, тексти, «направлені на знищення віри в Бога; націлені на підриг національних та державних інтересів; ті, що погрожують безпеці людства; тексти, що становлять загрозу суспільній моралі; тексти, що мають шкідливий психологічний вплив на людину; тексти, що пропагують зло у будь-якій формі: це і черствість, і жорстокість, і ненависть, і хамство, і всюдозволеність, й інше...» [11].

Н. Ліщинська зазначає, що «патогенність проявляється на рівні змісту (інформаційного наповнення тексту), форми, впливу на свідомість реципієнта в певному контексті, а також на рівні «конфлікту інтерпретацій»: один текст сприймається реципієнтами зовсім по-різному з огляду на різний контекст (позатекстовий чинник, детермінований інформаційним досвідом, що формується під впливом інформаційного оточення). У цьому випадку патогенність «виноситься поза текст» [8].

На думку ж Л. Масімової, «у широкому розумінні, патогенним є будь-який неякісний текст. У вузькому розумінні – це текст, у який вмонтовано механізм, що змушує читача саме змарнувати свій час. І це не обов'язково тексти, в яких зображується еротика заради еротики або насильство заради насильства. Це тексти на перший погляд безневинні, адже вони дотримуються усталених норм моралі... Шкідливість таких текстів полягає в тому, що вони привчають споживати інформацію, не докладаючи жодних зусиль, таким чином виробляють звичку некритичного сприйняття текстів. Об'єднуючим елементом у цій класифікації виступає маніпуляція свідомістю та негативний вплив на аудиторію» [9]. Проте однаковість щодо цього питання й досі досягти не вдалося.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті аналізу патогенних текстів і простеження результатів маніпулятивного впливу його на оточення важливо уточнити поняття *маніпулятивності* та *впливовості тексту*, оскільки не усі впливові тексти є маніпулятивними [див. 7]. Поділяючи думку дослідниць мовного та комунікативного впливу Т. Ковалевської та Н. Кутузи, підкреслимо, що відмінність між цими поняттями полягає в тому, що поняття впливу, будучи гіперонімом, включає до себе як поняття маніпуляції, так і поняття сугестії та переконування, де:

– переконування є «впливом на свідомість шляхом вибудовування раціональної аргументації» [7, 152];

– сугестія є впливом на свідомість чи підсвідомість «через емоційну сферу» [7, 152] за допомогою відповідних вербальних чи невербальних технік, але без чітко вираженої мети адресанта досягти певних матеріальних чи нематеріальних цілей за рахунок реалізації цього впливу;

– маніпуляція ж також є впливом на свідомість чи підсвідомість «через емоційну сферу» [7, 152] за допомогою відповідних вербальних чи невербальних технік, але із чітко вираженою метою адресанта досягти певних матеріальних чи нематеріальних цілей завдяки реалізації цього впливу.

З огляду на таке розуміння впливу до патогенних текстів скоріше є сенс уналежнювати власне маніпулятивні, а не всі впливові загалом, оскільки тексти, наприклад, релігійних трактатів, як доведено дослідженнями [див. 6], мають ознаки наскрізної сугестивності, що, втім, не робить їх власне патогенними.

Отже, згідно із науковими доробками вчених, які опікуються проблемами екологічності вітчизняного медіапростору, до основних ознак патогенних текстів можна віднести:

- марнування часу реципієнта (особливо яскраво ця ознака виявляється, коли власне рекламні тексти навмисне представлено як документальні або інформаційні);

- маніпулювання увагою реципієнта (наприклад, зміщення фокусу уваги реципієнта на об'єктивно неінформативні пропозиції та деталі тексту задля відволікання від головного);

- некоректне застосування технічних засобів, яке призводить до неправильного сприйняття чи розуміння реклами, що, своєю чергою, негативно впливає на читача;

- незбалансованість гендерного аспекту (наприклад, стереотипне зображення жінки як домогосподини, прислуги чи іграшки або ж навмисна сексуалізація її образу);

- недотримання законності (порушенням рекламодавцями законодавчих вимог, викладених у відповідних нормативно-правових актах) [3, 362–363].

У нашій роботі приділимо особливу увагу останньому аспекту, оскільки, з огляду на європейський вектор розвитку України, її законодавство має бути гармонізовано і приведено у відповідність до кращих європейських норм, а безпека інформаційного простору країни є однією із заповорок безпеки її громадян. Як бачимо, багато науковців підкреслюють можливість виявлення патогенності певного тексту визначенням його відношень до зовсім не лінгвістичної категорії відповідності нормам чинного законодавства. З урахуванням цього відзначимо, що в Україні цей аспект регламентовано низкою Законів, серед яких – «Закон України про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Закон України про інформацію», «Закон України про рекламу» та ін. Але законодавчі акти не завжди враховують специфіку реклами як імманентно сугестивного тексту (див. праці Т. Ковалевської, І. Черепанової, Л. Мурзіна, І. Морозової, Р. Бендлера, Дж. Гріндера та ін.), що значно ускладнює діагностування рівня його патогенності.

Наприклад, у п/п. 4 п. 1 ст. 8 «Закону України про рекламу» зазначено, що у рекламі забороняється «використовувати засоби і технології, які діють на підсвідомість споживачів реклами» [5], проте, як було доведено в дослідженнях провідних українських і зарубіжних учених, провідною функцією будь-якої реклами насамперед є сугестивна, що реалізується саме у впливі на підсвідомість реципієнта, активізуючи невідомі процеси у психоструктурі особистості. Тому в рекламному тексті практично не можливо уникнути застосування відповідних психолінгвістичних технологій, бо нехтування ними завдасть значних збитків

його ефективності, а отже, і маркетинговому складнику рекламної кампанії взагалі.

У п. 1 ст. 10 Закону України «Про рекламу» заборонено використання «недобросовісної» реклами [5], визначеної в тому ж Законі як такої, що «вводить або може ввести в оману споживачів реклами, завдати шкоди особам, державі чи суспільству внаслідок неточності, недостовірності, двозначності, перебільшення, замовчування, порушення вимог щодо часу, місця і способу розповсюдження» [5]. Проте саме такі елементи, як двозначність (багатозначність), перебільшення та замовчування, є складниками метамоделі мови [див. 6, 12], за допомогою яких і реалізується впливова функція реклами почасти і фідейстичних текстів узагалі.

У п. 3 ст. 7 «Закону України про рекламу» зазначено, що реклама «не повинна містити інформації або зображень, які порушують етичні, гуманістичні, моральні норми, нехтують правилами пристойності» [5], але власне поняття етичності, гуманістичності та моральних норм у Законі не витлумачено, тож їхнє дефінування залишено на розсуд загалу, що, на нашу думку, є не припустимим, оскільки такі поняття є занадто розшарованими, дифузними для чіткого конвенційного тлумачення, що повністю унеможливило дотримання цієї законодавчої норми.

Те саме можна сказати і про один із принципів реклами, визначений у Законі як «використання форм та засобів, які не завдають споживачеві реклами шкоди» [5], оскільки відкритим залишається питання щодо розподілення рекламних форм та засобів на шкідливі та нешкідливі.

Б. Потятиник та М. Лозинський загалом розподіляють патогенні тексти на ті, що сприяють поширенню в масовій комунікації: насильства; порнографії; текстів тоталітарної ідеології та пропаганди [10, 34]. Перші два різновиди є, очевидно, патогенними, будуючись відповідно на емоції незадоволення та задоволення, і експліцитно забороненими чинним законодавством, оскільки у ст. 3 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» зазначено, що забороняється використання друкованих засобів масової інформації для:

- закликів до захоплення влади, насильницької зміни конституційного ладу або територіальної цілісності України;

- пропаганди війни, насильства та жорстокості;
- розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі;

- розповсюдження порнографії, а також з метою вчинення терористичних актів та інших кримінально караних діянь;

- пропаганди комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки;

- популяризації або пропаганди держави-агресора та її органів влади, представників органів влади держави-агресора та їхніх дій, що створюють позитивний образ держави-агресора, виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України [4].

Третій же тип патогенних текстів, хоча і співвідносний із п. 1, 5, 6 ст. 3 Закону, є достатньо складно уналежнюваним до власне незаконних, оскільки,

навіть співвідносячи їх з усіма попередніми, можемо погодитися із Ф. Бацевичем, який стверджує, що «названі ознаки чіткому критерію не підлягають і є значною мірою суб'єктивними» [1, 153], бо ж не завжди вдається як остаточно визначити патогенність чи адекватність тексту, так і вжити відповідних превентивних заходів, оскільки законодавчі акти, на жаль, не завжди встигають за стрімким розвитком суспільства, новітніх інформаційних технологій.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, з урахуванням бурхли-

вого розвитку інформаційних технологій та наукових досягнень і певним невстиганням законодавчих актів за цим розвитком на предмет реагування на т. зв. патогенні тексти, вважаємо, що саме уточнення наявних у законодавчих актах неточностей та суперечливих положень щодо висвітлених у роботі питань прислужиться не лише в етизації та екологізації інформаційного простору держави, а й у можливому формуванні відповідних програмних рішень у сфері державної інформаційної безпеки України, що підкреслює перспективність подальших розробок цієї проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Бутиріна М. В. Стереотипи масової свідомості : особливості формування та функціонування у медіа середовищі : монографія. Дніпропетровськ : Слово, 2009. 368 с.
3. Васильківський Ю., Кіца М. Патогенність рекламного тексту в українському медіапросторі : шляхи викоринення. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. Львів. 2012. Вип. 36. С. 359–364.
4. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text>
5. Закон України «Про рекламу». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=270%2F96-%E2%F0351>
6. Ковалевська Т. Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування : монографія. Одеса : Астропринт, 2001. 344 с.
7. Кутуза Н. В. Комунікативна сугестія в рекламному дискурсі: психолінгвістичний аспект : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 736 с.
8. Ліщинська Н. Патогенний текст як засіб масової маніпуляції. URL: http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/6713/1/Lishchynska_stattia.docx
9. Масімова Л. Критерії патогенності тексту. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/socgum/nzizh/2010_41/Masimova.pdf
10. Потятиник Б., Лозинський М. Патогенний текст. Львів : Місіонер, 1996. 296 с.
11. Проскуркіна С. Семантичний простір сучасного публіцистичного тексту. URL: <http://bibl.kma.mk.ua/pdf/naukpraci/movoznavstvo/2010/138-125-12.pdf>
12. Серажим К. С. Текстознавство : підручник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008. 527 с.
13. Bass C. D. Building castles on sand. Underestimating the tide of information operations. URL: <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a526394.pdf>

REFERENCES

1. Batsevych, F. S. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi lnhvistyky* [Fundamentals of communicative linguistics: a textbook]: pidruchnyk. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
2. Butyrina, M. V. (2009). *Stereotypy masovoi svidomosti: osoblyvosti formuvannia ta funktsionuvannia u media seredovyshchi* [Stereotypes of mass consciousness: features of formation and functioning in the media environment]: monohrafiia. Dnipropetrovsk: Slovo [in Ukrainian].
3. Vasylykivskiy, Yu. & Kitsa, M. (2012). *Patohennist reklamnoho tekstu v ukrainskom mediaprostori: shliakhy vykorinennia* [Pathogenicity of advertising text in the Ukrainian media space: ways to eradicate]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia zhurnalistyka*, 36, 359–364 [in Ukrainian].
4. *Zakon Ukrainy "Pro drukovani zasoby masovoi informatsii (presu) v Ukraini"* [Law of Ukraine "On Printed Mass Media (Press) in Ukraine"]. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text> [in Ukrainian].
5. *Zakon Ukrainy "Pro reklamu"* [Law of Ukraine "On Advertising"]. Access mode: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=270%2F96-%E2%F0351> [in Ukrainian].
6. Kovalyevska, T. Yu. (2001). *Komunikatyvni aspekty neirolinhvistychnoho prohrumuvannia* [Communicative aspects of neurolinguistic programming]: monohrafiia. Odessa: Astroprint [in Ukrainian].
7. Kutuza, N. V. (2018). *Komunikatyvna suhestiia v reklamnomu diskursi: psykholinhvistychnyi aspekt* [Communicative suggestion in advertising discourse: psycholinguistic aspect]: monohrafiia. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Burahy [in Ukrainian].
8. Lishchynska, N. (2016). *Patohennyi tekst yak zasib masovoi manipuliatsii* [Pathogenic text as a means of mass manipulation]. Access mode: http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/6713/1/Lishchynska_stattia.docx [in Ukrainian].
9. Masimova, L. (2010). *Kryterii patohennosti tekstu* [Criteria for pathogenicity of the text]. Access mode: http://nbuv.gov.ua/portal/socgum/nzizh/2010_41/Masimova.pdf [in Ukrainian].
10. Potiatynyk, B. & Lozynskiy, M. (1996). *Patohennyi tekst* [Pathogenic text]. Lviv: Misioner [in Ukrainian].
11. Proskurkina, S. (2010). *Semantychnyi prostir suchasnoho publitsystychnoho tekstu* [Semantic space of modern journalistic text]. Access mode: <http://bibl.kma.mk.ua/pdf/naukpraci/movoznavstvo/2010/138-125-12.pdf> [in Ukrainian].
12. Serazhym, K. S. (2008). *Tekstoznavstvo* [Textology]: pidruchnyk. Kyiv: VPTs "Kyivskiy universytet" [in Ukrainian].
13. Bass, C. D. (2011) *Building castles on sand. Underestimating the tide of information operations*. Access mode: <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a526394.pdf> [in English].

КОНЦЕПТ ВАЛЬГАЛА У МОВІ ТА КАРТИНІ СУБКУЛЬТУРНОГО СВІТУ

Колесник О. С.

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті окреслено лінгвосоціотичні та лінгвокогнітивні особливості номінацій концепту ВАЛЬГАЛА у давньоісландській та сучасній англійській мовах. Багатоаспектний аналіз номінацій зазначеного концепту здійснено в руслі універсологічних студій, методології М-логіки та теорії міфологічно орієнтованого семіозису. Надано характеристику концепту-міфологеми ВАЛЬГАЛА в контексті універсальної моделі ієрархічних відношень систем різної етіології. ВАЛЬГАЛА постає як компонент певного локусу (варіанту ПОТОЙБІЧЧЯ) у структурі поліверсуму. Отримані результати інтерпретовано крізь призму універсальних закономірностей функціонування відкритих систем. Виявлено смислові трансформації змісту концепту ВАЛЬГАЛА та його вербалізаторів у контексті сучасної музичної субкультури. З'ясовано, що світ як частина поліверсуму – це інформаційна система (міфічна, квазі-реальна, уявна, фейкова тощо), яка є результатом ноємо-генезу та корелює з відповідним станом речей. Така система має ієрархічну, однак нежорстку структуру. ВАЛЬГАЛА інтерпретується як контейнер, що містить системи, пошкоджені у процесі розгортання насильницьких і конфліктних сценаріїв, які перебувають у стані «апгрейду».

З урахуванням «зовнішньої» та «внутрішньої» перспективи аналіз концепту-міфологеми ВАЛЬГАЛА дає змогу ідентифікувати його статус в ієрархічних міжсистемних відношеннях, а також простежити ступінь «реалістичності». Особливу увагу приділено когнітивним моделям, що становлять підґрунтя відповідних номінативних одиниць давньоісландської та сучасної англійської мов. Давньоісландські номінації постають як носії прототипних міфологічних (аксіоматичних) смислів. Мовні одиниці, відібрані із сучасних англомовних піснених текстів, співвідносяться з фрагментом субкультурного світу та слугують репрезентантами модифікованих (ноематичних) смислів. Семантика англомовних фразових конструктивів засвідчує розширення моделі «Вальгала – пункт призначення» та розвиток аксіологічно позитивних конотацій. Концептуальні та семантичні трансформації інхоативних пропозиційно закодованих ознак постають проявом ноємо-генезу (плинного породження контекстуально релевантних смислів, що стосуються певного стану речей) як базового механізму світо-моделювання. Вказані семантичні та концептуальні трансформації є «навігаційними орієнтирами», використовуваними для моделювання бажаного стану речей, кращого, з позиції концептуальних домінант субкультури, ніж «первинна реальність».

Ключові слова: поліверсум, потойбіччя, семантика, оператор, Вальгала.

Kolesnyk O. S. The concept of VALHALLA in language and in a subcultural worldview. The article tackles verbal signs designating the concept of Valhalla in Old Norse and present-day English. The analysis is carried out within the framework of the multidisciplinary approach encompassing fundamentals of universalia-oriented studies, myth-oriented semiosis theory and M-logic methodology. Valhalla is identified as a sub-space, a structural component of an OTHERWORLD within a multiverse. A world is regarded as an informational system correlating with a real (mythic, quasi-real, imaginary, fake etc.) state of affairs that is hierarchically yet not rigidly structured. The paper identifies basic features of VALHALLA as a container of violently damaged systems undergoing “upgrade procedures”.

The respective concept is described from the “outer” and “inner” perspectives thus highlighting its status on the “real – imaginary” scale as well as its status in the systems’ hierarchical relations. The paper discusses cognitive models as the basis of the designation units verbalizing VALHALLA in Old Norse texts. The said models are compared to those constituting the cognitive premises of the language units denoting VALHALLA in present-day English lyrics of rock performers. Semantics of Old Norse designation units correlates with prototypic mythic (axiomatic) senses. English designation units reflect segments of a subcultural world represented by modified (noematic) senses.

The generalizations are provided with the help of formal logical notations. The latter demonstrate the expansion of the model “Valhalla – destination” as well as extensive positive axiological connotations of the phrase-level designation construals. Conceptual and semantic transformations of the inchoative propositionally encoded features are regarded as manifestations of noemo-genesis (fluid generation of contextually relevant senses regarding a certain state of affairs). The obtained results are discussed in terms of alternative world’s modeling while the designations of VALHALLA are interpreted as landmarks providing navigation towards a state of affairs arguably more attractive than the one of the “primary” world’s configuration.

Key words: multiverse; other world; semantics; operator; Valhalla.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Як засвідчують спостереження, зрушення в наукових парадигмах і накопичення значного обсягу технологій не приводять до суттє-

вого покращення якості життя й поки що не пропонують кардинальних шляхів подолання кризових явищ планетарного масштабу. Відповідно результати мовознавчих студій останніх років, орієнтовані

на розв'язання «технічних» питань прикладного характеру, репрезентують значний масив емпіричних даних щодо особливостей мовних систем різних періодів, однак не пропонують «революційних» відкриттів, хоча й демонструють тенденцію до міждисциплінарності [6; 10] та звертаються до царини ірраціонального [1]. Концепт-міфологема ВАЛЬГАЛА не потрапив до поля вітчизняної концептології [5], проте вписується в авторську концепцію міфологічно орієнтованого семіозису й відповідну типологію можливих світів [4]. Поглиблення міждисциплінарного характеру наукових студій пов'язане передовсім з пошуком нової методології досліджень. Так, «нейтрософська логіка» [10] розвиває концепцію «нечітких сутностей» і пропонує математичну модель проявів діалектичної природи речей (що насправді є одним з основних джерел конфліктної взаємодії систем та однією з фундаментальних причин автодеструктивної діяльності людини). З позицій теорії міфологічно орієнтованого семіозису і методологічних постулатів «М-логіки» [3] за умови інкорпорування фрагментів методології концептуального аналізу, етимологічних реконструкцій та міждисциплінарного синтезу ми ведемо мову про універсальну модель «ірраціональної раціоналізації» варіантів світу (можливих світів та їхніх картин), створюваних на основі складників «міфологічного простору» і вторинних міфів.

Серед явищ мовного, культурного і концептуально-категоризаційного планів, що маркують сучасний стан цивілізації людства, маємо змогу відзначити низку феноменів, які засвідчують фазовий та інверсивний характер трансформацій інформаційного поля семіосфери й відповідних національних картин світу. При цьому глобалізаційні процеси, що донедавна домінували в різних сферах соціального буття, протягом 2019 – початку 2020 рр. демонструють помітну й швидку зміну вектора та «переаранжування» концептуальних домінант (сегментація та сегрегація спільнот, конфлікти на расовому ґрунті, переосмислення цінностей та затьмарення ліберального міфу тощо). У цьому контексті відзначимо специфіку діахронічної міграції складників міфологічного простору – від ядерної частини картини світу («лінгво-деміургічний» та «реверберативний» періоди існування лінгвокультур) до її периферії («периферійний», «трансформаційний», «латентно-дифузний») з поверненням до навколо-ядерного сегмента в «генеративний» період та власне до ядерного сегмента в добу інформаційних технологій та свідомого моделювання картин альтернативних світів («лінгвокреативний» період) [2, 72–80]. Окремо наголосимо, що явище «реміфологізації» проявляється як у відновленні дохристиянських уявлень про світ як основу світогляду, так і в активному генеруванні вторинних міфологій. На окрему відзнаку заслуговують вербальні репрезентації різноманітних іпостасей концепту ПОТОЙБІЧЧЯ. Водночас цікавим є феномен «концептуальної іррадіації»: у ХХ–ХХІ ст. зміст саме скандинавського міфологічного простору входить до сучасних картин світу соціумів та субкультур і становить підґрунтя різноманітних дискурсивних практик.

Формулювання мети і завдань дослідження.

Метою статті є багатоаспектний аналіз вербальних репрезентацій концепту ВАЛЬГАЛА, що передбачає виконання таких **завдань**: реконструкцію «інтеріоризованого знання» про складник констеляції світів («поліверсуму») на основі інтерпретації етимологічного підґрунтя імені відповідного концепту; виділення концептуалізованих ознак ВАЛЬГАЛИ у давньоскандинавському сегменті семіосфери та їх зіставлення з відповідниками в концептуальному просторі субкультури рок-виконавців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми розглядаємо «поліверсум» як логічний конструкт, що передбачає одночасне існування необмеженої кількості варіантів станів речей як рівноправних альтернатив. У випадку аксіоматичного визнання безкінечності варіювання природних форм і способів організації систем та гіпотетичного існування систем іншої мірності й етіології «поліверсуму» постає як онтологічно реалізована множина систем, що займають спільний фізичний простір. В обох випадках будь-який варіант світу, відмінний від «первинної» емпірично досяжної «об'єктивної» реальності, отримує статус ІНШОГО СВІТУ в координатах спостерігача (творця певної картини світу). Моделювання альтернативного світу (серед іншого й багатомірне дискурсивне конструювання світу, «нашарування» смислів на попередньо згенеровану концептуальну матрицю) є наслідком взаємодії кількох систем, когнітивна діяльність яких охоплює низку багатовекторних операцій і процедур, що в узагальненому вигляді ідентифікуються як ірраціонально-раціональне «конвергентне мислення». З одного боку, «конфігуратор» (номінатор, представник певної лінгвоспільноти, носій відповідної картини світу, орієнтований на первинні смисли релевантної для нього міфології) задає орієнтири, координати й контури світу за допомогою вербальних засобів. Водночас реальна конфігурація моделюваного світу проявляється у смислах, які формує інтерпретатор (також представник певної, можливо, іншої або хронологічно віддаленої) лінгвоспільноти з відповідними характеристиками та прагматичними інтенціями. Отже, фрагмент «поліверсуму» є своєрідним конструктом, а саме поєднанням смислів (наслідків інтерпретативних когнітивних операцій), мовно-мовленнєвих одиниць (також конструктів належного рівня) і діяльності людини / колективів у межах запропонованих орієнтирів. Протягом різних періодів існування відомої цивілізації ІНШИЙ СВІТ (ПОТОЙБІЧЧЯ) осмислюється й концептуалізується крізь призму різних міфологічних категоризаційних матриць, якими оперують конфігуратори та інтерпретатори, і постає центром смислових кластерів, реалізованих у різних видах дискурсу.

З огляду на нечіткий характер складників «квантового континууму» (семіосфери), що зумовлює також динамічність (хаотичність) або варіативність з достеменно непізнаною логікою трансформацій) власне систем координат, у яких відбувається категоризація світу й моделювання альтернативних світів, ПОТОЙБІЧЧЯ може ідентифікуватись як складник різних констеляцій реальностей. Різноманітні

складники «поліверсуму» перебувають в ієрархічних, каузативно-наслідкових, об'єктно- та атрибутивно-компліментарних відношеннях, що узгоджуються з універсальними механізмами міжсистемних відношень (рис. 1.).

Залежно від онтологічної природи об'єктів спостереження, включених у просторові відношення, у відповідному локусі ми виділяємо семантичні простори (та кореферантні концептуальні локуси): ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПРОСТІР (СВІТ людини: мікро рівень 1), ГРУПОВИЙ ПРОСТІР (СВІТ сім'ї, роду, військової дружини тощо: ката-1 рівень 2), СОЦІАЛЬНИЙ ПРОСТІР (СВІТ певного етносу, соціуму загалом: ката-2 рівень 3), СВІТ РЕАЛЬНИЙ / ВІДОМНИЙ (світ буття, олюднений, концептуалізований та представлений в культурних формах: макро рівень 4); СВІТ КВАЗІ-РЕАЛЬНИЙ / НІБИТО ВІДОМНИЙ (СВІТ ЧУЖИЙ, світ чужої культури, асоційований з впливом нелюдських сил, ворожий: мезо-2 рівень 5); СВІТ УЯВНИЙ (ПОТОЙБІЧЧЯ, СВІТИ МІФІЧНИХ ІСТОТ, знаково репрезентовані, однак емпірично важко досяжні, усвідомлені як недосяжні, віддалені у просторі і часі: мезо-1 рівень 6); ПОЛІВЕРСУМ – констеляція усіх можливих світів, що не обов'язково є антропоцентричними: мега рівень 7). Відповідно, навіть за умови використання універсальної моделі ієрархічної структури відкритої системи, певний світ проявляє дещо відмінні набори властивостей. Зокрема, з позицій «зовнішнього спостерігача» ПОТОЙБІЧЧЯ (серед іншого й ПЕКЛО, ВАЛЬГАЛА) співвідноситься з 6-м мезо-1 рівнем моделі й розуміється як уявний світ з певними аксіологічними маркерами, релевантними для картини світу спостерігача. З позицій «внутрішнього спостерігача», для якого «міфологічна картина світу» або відповідний «нереальний світ» є об'єктивною реальністю, концепти, що втілюють уявлення про різні іпостасі ПОТОЙБІЧЧЯ, співвідносяться з такими рівнями системи:

Мега рівень 7: «мультиверсум» / «поліверсум» (усі можливі світи або усі відомі світи, пов'язані через Axis Mundi); Мезо-1 рівень 6: будь-який дискретний світ, що є «своїм» або «іншим світом» для спостерігача (*Miðgarðr*, *Vanaheimr*, *Hel* та ін.); Мезо-2 рівень 5: значуща область / локус у світі (*Valhöll*, *Nidavellir*); Макро-рівень 4: значущий (можливо, центральний, фокусний) об'єкт у межах локусу (престол Одіна *Hliðskjálf*); Ката-2 рівень 3: охоплює конфігуративні фрагменти, що окреслюють сутність простору (його онтологічні риси типу «вогнений», «підземний», двері у Вальгалі тощо); Ката-1 рівень 2: охоплює концептуалізовані параметричні властивості елементів простору (наприклад, кількість дверей у Вальгалі); мікро рівень 1: суб'єктивні (контекстуальні, а тому варіативні та змінні) квалітативні або кваліфікативні характеристики елементів простору, в якому розгортається сценарій або навіть автоматизова-

ний скрипт; можливо також – як «ситуативний вміст контейнеру», набір об'єктів / предметів у частині локусу. На рівні 5 (мезо-рівні 2) ВАЛЬГАЛА, відповідно до своїх базових властивостей, є простором взаємодій, унаслідок яких суб'єкти («вміст контейнера») покращують свої характеристики.

Первинний «нано-міф», що віддзеркалює набір базових уявлень про Вальгаллу як специфічний простір, закодовано в імені концепту: а. *Valhalla* < дпівн. *Valhöll*, *valr* «загиблій» + *höll* «зала». Атрибутивний семантичний модифікатор у складі композиту кодує особливості елементів «контейнеру» через сему 'загибель', а точніше, 'насильницька смерть': дпівн. *valr* 'той, хто загинув у битві', да. *wæl* 'загибель, різанина', дсакс. *wal-dād* 'вбивство', двн. *wal* 'бойовище, забій', дпівн. *valkyrja* 'та що обирає вбитих', < протогерм. **walaz*. < і.-є. **wele-* / **uel-* 'бити, ранити, роздирати' [12, 580] (пор. також авест. *vareta-* 'полонений', лат. *velēs* 'привиди померлих', дірл. *fuil* 'кров', вал. *gwel* 'рана'), що дозволяє реконструкцію первинного смислу (інхоативного «нано-міфу») «злам системи унаслідок зовнішнього впливу».

Свою чергою, осмислення онтологічних властивостей власне контейнеру (локації, простору) виявляється дещо амбівалентним – залежно від етимологічної інтерпретації семантики компонента *höll*. Так, дпівн. *höll*, а. *hall* 'зала' < протогерм. **xallōō* **hallō* 'закрите місце' < і.-є. **kel-* 'прикривати, ховати, зберігати', тобто, родовою ознакою означуваного простору є закритий характер і наявність меж. Водночас з урахуванням полісемантизму і.-є. **kel-* маємо змогу вести мову про асоціації дісл *höll* і дісл. *hel*: а. *hell*, да. *hel*, *helle*, норв. *helvete*, дан. *helvede*, ісл. *helvitis*, шв. *helvete*, дісл. *hel* 'Хель, один зі світів', 'Хель, богиня смерті, володарка світу Niflheimr', люкс. *häll*, нід. *hel*, нім. *Hölle*, гот. *halja*, дфриз. *helle*, дсакс. *hellia*, двн. *hella* < герм. **haljo-* 'пекло, підземний світ' [13, 204], що ймовірно співвідноситься з герм. *hal-/ hel- / hul-* 'закривати, ховати' [12, 241], пор. герм. **helan-* 'приховувати, ховати' (да. *helan*, дфриз. *hela*, дсакс. *helan*, снід. *helen* 'приховувати, ховати', н. *hehlen*, нід. *helen* 'захищати', двн. *Helan* 'захищати', дпівн. *Hellir* 'печера' < іс. *kél-e-* 'закривати,

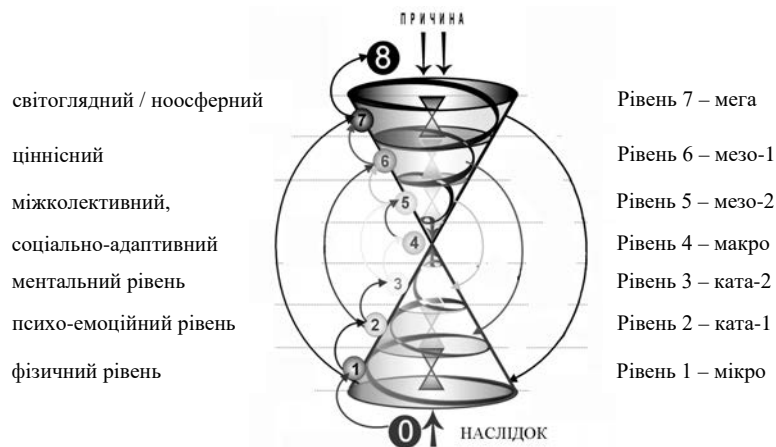

Рис. 1. Універсологічна модель міжсистемних відносин: ієрархічний вимір

приховувати, захищати» [14, 553]. Отже, «зала» як обмежений дискретний простір є результатом метафоричного переосмислення «фрактально масштабованого світу» (що, відповідно, імплікує наявність низки правил і закономірностей взаємодії систем, релевантних саме для цього світу). Логічний предикат інхотативної пропозиції $X00^{d/a(lim \rightarrow 0)}$, що становить основу понятійного ядра концепту, є структура «дискретний простір в ієрархії світів, контейнер пошкоджених систем».

Власна назва (топонім) *Valhöll* вживається у текстах «реверберативного» періоду як елемент номінативних конструкцій синтаксичного (фразового) рівня, які позначають стереотипні міфологічні сценарії. Реконструйовані елементарні семантичні риси у структурі його значення породжують ноематичні смисли в ході інтерпретативних процедур і реалізації таких узагальнених когнітивних моделей у подальшій категоризації світу / створенні варіантів його картини (пропозитивно закодовані концептуалізовані елементи ноематичних смислів позначені як (а) онтологічні, (б) функційні, (д) локативні, (с) аксіологічні):

Вальгалла – локація (=d01): *Vex viðarteinungr einn fyrir vestan Valhöll* «Зростає один паросток [омела] на захід від Вальгали» (11, 49), *Í Ásgarði fyrir durum Valhallar stendr lundur, sá er Glasir er kallaðr, en lauf hans allt er gull rautt* «У Асгарді перед дверима Вальгали є діброва, що зветься Гласір, усе листя в ній із червоного золота» (17, 42); як ієрархічний складник поліверсуму, Вальгала є орієнтиром для впорядкування об'єктів у просторі;

Вальгалла – доступний простір / пункт призначення (мета подорожі) (=d02): *skyldi með Óðni fara // ok í Valhöllu vera* «слід їхати з Одіном і залишитися у Вальгаллі» (17, 9), *eða hverr seidi Hrungni grið at vera í Valhöll* «хто дозволив Хрунгніру увійти до Вальгали» (17, 24), *at margr kemr sá til Valhallar* «багатьом, що потрапляють до Вальгали» (11, 39), *þá ríða þeir heim til Valhallar ok setjast til drykkju* «тоді повертаються вони до Вальгали і сідають пити» (11, 41);

Вальгала – світлий простір (=a02): *þar er in gullbjarta // Valhöll víð of þrumir* «там золотом сяє Вальгалла» (8, 8);

Вальгала – впорядкований простір (=a01^d): *Hvat er þat drauma, kvað Óðinn, // ek hugðumk fyrir dag rísa, Valhöll ryðja fyrir vegnu fólki* «Той сон, сказав Одін, я встав досвіту, аби Вальгалу прибрати для померлих» (17, 9), *þá er goðin höfðu sett Miðgarð ok gert Valhöll* «коли боги облаштували Мідгард і звели Вальгалу» (11, 42);

Вальгала – Контейнер (власне контейнер об'єктів / структурних елементів (=b01^d): *sem í Valhöllu váru sverðin fyrir eld* «у Вальгалі були мечі в якості вогню» (17, 41), *en þar Hrofr kýss / hverjan dag / vápndauidá vera* «але там Хрофт збирає (обирає) кожного дня убитих у бою воїнів» (8, 8), *Þá mælti Gangleri: Allmikill mannföldi er í Valhöll* «тоді сказав Гангері: дуже багато людей у Вальгалі» (11, 41), *Þat segir þú, at allir þeir menn, er í orrustu hafa fallit frá upphafi heims eru nú komnir til Óðins í Valhöll* «Ти кажеш, що усі, хто загинув у битві, від створення світу, потрапляють до Одіна у Вальгалу»

(11, 38), *En aldri er svá mikill mannföldi í Valhöll, at eigi má þeim endast flek galtar þess, er Sæhrimnir heitir* «Наскільки багато людей у Вальгалі – їм вистачає м'яса кабана, що зветься Сехрімнір» (11, 38), *Geit sú, er Heiðrún heitir, stendr uppi á Valhöll* «Коза, що зветься Хейдрун, стоїть у Вальгалі» (11, 39), *sköftum er rann reft, / skjöldum er salr þakiðr; / brynjum um bekki strát* «Списи є кроквами, щити покривлею, обладунки на лавах» (8, 9), *vargr hangir / fyrir vestan dyrr / ok drúpir örn yfir* «вовк висить перед західними дверима і ширяє вгорі орел» (8, 10), *Glasir stendr / með gullnu laufi / fyrir Sigtýs sölum* «Гласір стоїть із золотим листям перед залом Тюра Перемоги» (17, 42). При цьому вміст контейнера виявляється символічним, оскільки відповідні вербалізовані денотати концептуалізуються як ЗБРОЯ та МІФІЧНІ ІСТОТИ (тотемі, що корелюють з концептами СИЛА, ЕНЕРГІЯ, МАГІЯ та алюзивно співвідносяться із САКРАЛЬНОЮ сферою);

Вальгала – простір діяльності (=b02^d): *Enn eru þær aðrar, er þjóna skulu í Valhöll* «А інші (валькірії) слугують у Вальгалі» (11, 36), *Allir Einherjar / Óðins túnum / i höggvask hverjan dag, / val þeir kjósa / ok ríða vígi frá, / sitja meir ofsáttir saman* «Усі ейхерії у чертогу Одіна рубаються цілий день у смертельних двобоях, а після закінчення битви сидять і бенкетують» (11, 41);

Вальгала – об'єкт впливу (=b03^a): *Hann lézt skyldu taka upp Valhöll* «Він [Хрунгнір... вихвалявся], що підніме Вальгалу» (17, 24), *Þeim skipar hann Valhöll ok Vingólf, ok heita þeir þá Einherjar* «їм віддав він Вальгалу і Вінгольф і зветься вони ейхеріями» (11, 20); останній приклад демонструє своєрідний концептуальний «бленд», що поєднує ознаки контейнера і контрольованого впорядкованого простору.

Вказані концептуалізовані ознаки демонструють уявлення про ВАЛЬГАЛУ як елемент багатомірного «поліверсуму», співвіднесений із САКРАЛЬНОЮ СФЕРОЮ і впорядкований на основі ірраціональних (надприродних, «чарівних») закономірностей простір, складники якого орієнтовані на динамічні конфліктні взаємодії між контрарно орієнтованими світами. Мовні одиниці, що вербалізують давньоскандинавський концепт-міфологему, виявляються номінаторами, констататорами та дескрипторами, причому в їхніх значеннях практично відсутні експліцитні аксіологічні семантичні ознаки.

Якщо давньоскандинавський фрагмент семіосфери розглядати як контейнер вихідних смислів («донор»), то низка картин світу, що розвиваються в інші історичні епохи та інкорпують фрагменти скандинавського міфологічного простору, постають «реципієнтами» та створюють середовище, у якому вказані смисли зберігаються, зазнають модифікацій, впливають на породження вторинних міфів та, своєю чергою, зумовлюють модифікацію картини світу-реципієнта. Зіставимо наведені реконструйовані ознаки ВАЛЬГАЛИ, реалізованими в сучасному англomовному (певною мірою «глобалістичному») пісенному дискурсі ХХ–ХХІ ст. (у лінгвокреативний період існування лінгвокультур), що віддзеркалює один із субкультурних варіантів картини світу, понятійне ядро концептуальних структур, які становлять

лінгвокогнітивне підгрунтя відповідних номінативних одиниць та дискурсивних конструктів, та виявляється подібним до змісту «спільногерманської» сфери смислів. У той час, як у пісенному дискурсі англослов'янської номінації ПЕКЛІА (контамінованого концепту, що містить уявлення про прадавнє уявлення про ПОТОЙБІЧЧЯ, нашарування з вторинної християнської міфології, етноспецифічні та субкультурні концептуалізовані ознаки) демонструють кілька патернів переосмислення і навіть інверсії традиційних смислів [5], вербальні репрезентації концепту ВАЛЬГАЛА транслюють смисли, притаманні саме скандинавському міфологічному простору. Власну назву *Valhalla* у дискурсивних фрагментах асертивного або дескриптивного характеру (структурно – номінаціях фразового рівня) ми ідентифікуємо як «сміслові ядро» при її апозитивному розташуванні у структурі фрази, або як «семантичний фокус» у випадку дистантного (відокремленого) вживання. З урахуванням семантики низки специфікаторів ведемо мову про реалізацію таких моделей у концептуальному підгрунті номінацій ВАЛЬГАЛІ:

Ознака **Вальгала – простір (локація) (=d01)** виявляється імплікованою при реалізації моделі **Вальгала – призначення (=d02)**. У цьому випадку генеруються смисли «переміщення до точки призначення (фактичний рух до іншого простору / світу)» та «переміщення як реалізація програми надсистеми (фіктивний рух як прояв ДОЛІ)». В останньому випадку ДОЛІЯ метафорично-символьно осмислюється як **«Вальгала – суб'єкт / агенс (=b04)»**: *Carry on... For Valhalla awaits you* (4), *Valhalla awaits in the end, for us all* (10), *Valhalla awaits me up high...* (18). Крім «передвизначеності», акцентується умова переміщення до простору, а саме гідна загибель індивіда у битві, наслідком якої є переміщення до власного простору або його частини (двері, ворота, міст): *Crossing the valley to the rainbow bridge... Valhalla* (9), *'Cause only the brave... Are bourne to the Northwind of Valhalla* (6), *Leading us on, to the land of Eternity, Riding the cold cold winds of Valhalla* (8), *No one knows, friends or foes, if Valhalla lies beyond the grave* (15, DF), *'cause he must find the way to Valhalla* (20, SD), *Death! I know that it awaits Soon I will enter Valhalla's gates!* (1, BSB), *We are aging men of an old empire Now we can see Valhalla's gates* (1, CT), *March again First in line To reach Valhalla's mighty gates* (1, CT), *Crushing their swords with Asathor And when they die They will reach Valhalla!* (1, TA), *We know the ascension to Valhalla is near* (5, FBS), *Our king has left this world to walk Through Valhalla's gates* (1, OTBA), *Thus Odin alone would choose the day They would enter Valhalla* (14, SO), *Sons of the gods today we shall die Open Valhalla's door* (14, SO), *Across the rainbow bridge to Valhalla, Odin's waiting for me* (14, SI), *Did the immortal warrior pass through The gates of Valhalla and into legend... Rise brother rise pass Valhalla's gates* (14, HIW), *One day I'll sit beside your throne In Valhalla's great hall ... Take me to Valhalla Where my brothers wait for me* (14, SW). Такі номінації акцентують низку специфічних якостей індивіда (що в контексті повсякденних сценаріїв, притаманних існуванню людини сучасної цивілізації, є не реалі-

зованими, однак аксіологічно позитивно забарвленими) та окреслюють бажаний варіант («найкращий зразок») сценарію «перезавантаження системи», відомого у різних міфологічних та релігійних традиціях як «переродження» («переродження-через-смерть»);

Вальгала – Простір (Локація) / локус певного виду діяльності (=b02^d) (військова / тренувальна діяльність, розваги, вшанування побратимів (ритуальне споживання алкоголю): *Now you must rise up to show the steel Courage of your heart, And soon you'll raise your horn in Valhalla's hall* (7), *In Valhalla they'll sing* (4), *Valhalla Happy hunting ground* (15, VW), *I'll sit with kings in God's Valhalla* (16), *Raise your horns For brave fallen friends We will meet in Valhalla again* (1, RYH), *See the flagons fly in Valhalla, If we all die, we will feast on a high, For the mead is flowing in Valhalla* (5, BU), *Nidhogg the dragon / Gnawing at our tree / Defenders of Valhalla / We will banish thee ... Defenders of Valhall, with glory we ride Together, side by side* (5, DV), *I raise my cup in Valhalla To feast in their halls* (21), *Valhalla joy's waiting for them* (19, FF).

Вальгала – Простір з надзвичайними властивостями (=a03^{a02}): *And bright shine the gates of Valhalla* (18), *A castle of gold Shines through the clouds ... Valhalla* (9), *Glorious halle up highe, Home of the brave, open thy gates, Fearless we'll fight ... Valhalla* (18), *The gates of Valhalla open up The ground beneath us shakes* (1, LPB), *Great hall of the battle slain With sword in hand* (14, GV), *Valhalla, Shields of gold, Valhalla, Great warriors hall* (2), де властивості локусу визначаються як характеристиками його конструктивних компонентів («яскравий», «величний», «високий»), так і особливостями об'єктів, для яких він виступає «контейнером» («містить зброю», «містить хоробрих воїнів»);

Вальгала – контейнер (родовий простір) (=b01^d): *Together we are proud ... We come as warriors from Valhalla* (20, BM), *Valkyries of Valhalla fly With their father Odin through the sky* (20, UW);

Вальгала – суб'єкт (=b04): *Valhalla's open gates Are waiting for the Brave* (19, VT), *The halls of Valhalla, are calling me home* (13), *Reach and Valhalla will save your soul* (3), *Deliverance... Why've you ever forgotten me* (4, Vh), *Asgard's halls await with heroes ... Valhalla waits so choose thy fate* (14, AD), *None shall remain To pass one more night Now Valhalla's calling us* (14, GW), *Valhalla the gods await me Open wide thy gates embrace me* (14, GV), *Reach and Valhalla will save your soul* (19, Va), *Valhall Awaits Me ... Blood gushes from the wound ... Valhall awaits, Soon I will die. Sword in my hand, Axe on my side* (1, VAM);

Вальгала – символ (=c01^d) (із забарвленням «локація» / «контейнер» → маркер належності): *And I raise my sword to Valhalla* (18), *You still go on to hell and back again ... Valhalla waits Valkyries rise and fall* (12), *The halls of Valhalla, that's where we belong* (13).

У лінійному записі, де {} – межі змісту концепту з «далекою периферією», [] – межі медіальної зони змісту концепту, () – межі ядерної зони концепту; ⇔ – базова пропозиція, ^ – ад'юнкція, ← / → – імплікація, ¬ – заперечення, ∨ – диз'юнкція, варіанти концепту ВАЛЬГАЛА постають як:

$A (O. N.) = \{[(\leftrightarrow x00 \wedge d01 \wedge d02 \wedge b01^d) \wedge b02^d \wedge a01^d] \wedge b03^a \wedge a02\}$

$B (E.) = \{[(\leftrightarrow x00 \wedge d02 \wedge d01 \wedge b02^d \wedge b04) \wedge b01^d \wedge a03 \wedge a02 \wedge c01^d] \wedge a01^d\}$

З використанням функцій перетину і віднімання множин ознак визначаємо спільні та відмінні компоненти змісту концепту. Так, оскільки $A \cap B = \{x00 | x00 \in A \wedge x00 \in B\} = \{x00 \in (A \cap B)\}$; $A \cap B = \{a01 | a01 \in A \wedge a01 \in B\} = \{101 \in (A \cap B)\}$ і т. д., встановлюємо зону перетину двох семантичних областей $M(0) = \{x00, d01, d02, b01^d, b02^d\}$. Сума пропозицій, присутніх у першому масиві й відсутня у другому, визначається як $C = A \setminus B = \{a02 | a02 \in A \wedge a02 \notin B\}$. Так, специфічними для змісту давньоскандинавського концепту є $M(1) = \{a02, a01^d, b01, b03^a\}$ («світлий», «впорядкований», «об'єкт впливу»). На протигаву цьому в субкультурному смислово-просторі $C = B \setminus A = \{n00 | n00 \in B \wedge n00 \notin A\}$, відповідно, $M(2) = \{b04, a03, c01^d\}$, («суб'єкт впливу», «надзвичайний», «символічний»). Крім переаранжування ознак, а саме переходу $b02^d$ до ядерної зони, акцентуація $d02$ та потрапляння до неї нової ознаки $b04$, відзначимо розширення / переосмислення ознаки «світлий» до «надзвичайний», а також аксіологічну символізацію концепту.

При вербалізації зазначеного концепту у пісенному дискурсі відбувається «проективне розширення», деталізація та специфікація окреслених вище давньогерманських (скандинавських) концептуальних структур за рахунок моделювання («домалювання») або екстраполяції до субкультурного контексту можливих підсценаріїв. Зокрема, ВАЛЬГАЛА концептуалізується як активний суб'єкт і символ. На окрему відзнаку заслуговує акцентування сценарію «входження / потрапляння до Вальгал», можливо за умови реалізації низки особистісних якостей, які переважно втрачені в сучасних культурах, однак ідеалізуються та розглядаються як «аксіологічні орієнтири» прихильниками компетитивних і домінантних стратегій взаємодій. Сценарій «Битва» і його учасник «прототиповий воїн» (вікінг / вбивця) представляються як найкращі зразки для успішної «навігації» як у реаліях сучасного світу, так і в контексті субкультури, де функціонує вторинний міф:

«музикант (що непохитно дотримується обраному стилістичному напрямку)» як «воїн», залучений до «битви» (конкуренції у музичній індустрії), який «поборює» «невірних» (колег по ампуа, що не дотримуються канонів жанру), здійснює успішне «завоювання» (ринку, аудиторії, прибутку як варіанту ЗДОБИЧИ / СКАРБИВ) тощо. Подібний міф є чинним і для аудиторії: шанувальників музичних жанрів, осіб, що дотримуються компетитивних життєвих і професійних стратегій (спортсменів), так і «street warriors» / «weekend warriors», включених до конфліктних і девіантних соціальних інтеракцій.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Таким чином, «проективна трансляція» смислів зі скандинавського міфологічного простору до сучасного варіанта семіосфери людства насамперед постає як іррадіація вихідного значення (інхоативної пропозиції) до структури ноєматичних смислів, що інкорпорується до концептуальних конструктів, які становлять основу субкультур і глобалізованої поп-культури, демонструє універсальний механізм «ірраціональної раціоналізації» світу. Первинний смисл з ядерної зони скандинавського концепту-міфологеми («пошкоджені системи відновлюються та підпадають «апгрейду» для участі у сценарії вищого рівня») перетворюється на ноєматичний смисл, привабливий для суб'єктів соціальних структур, що перебувають у стані багатомірної кризи та імплікують проективне «перезавантаження» («оновлення-через-смерть») світу, тобто глобальному смислову інверсію на рівні ноосфери.

Вказані міфологічні структури пропонують «ідеальний зразок» міжсистемних відношень, що, з одного боку, принципово відрізняються від чинних (суспільно схвалених, нормативних) цивілізаційних моделей, а з іншого – демонструють раціоналізм і прагматизм відношень ієрархічно співвіднесених елементів систем, що відповідає універсальним законам природи та, ймовірно, підсвідомо сприймаються суб'єктами соціальних утворень як system-friendly. Подальше дослідження може стосуватись інверсійних механізмів у концептуальних трансформаціях мовних репрезентацій вторинних міфологічно-орієнтованих світів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жихарева О. Екопоетика англomовного біблійного дискурсу : концепти, образи, нарації. Київ : КНЛУ, 2018. 312 с.
2. Колесник О. С. Міфологічний простір крізь призму мови та культури. Чернівці : РВВ ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2011. 312 с.
3. Колесник О. С. Лінгвосеміотика світо-конструювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса : Гельветика, 2018. № 32 (1). С. 192–196.
4. Колесник О. С. Вербаліка ПЕКЛА : міфосеміотичний та лінгвокультурний виміри. *Наукові записки. Вип. 187. Серія «Філологічні науки»*. Кропивницький : КОД, 2020. С. 409–415.
5. Петлюченко Н. В. Концепти і контрасти : монографія. Одеса : Гельветика, 2017. 632 с.
6. Домброван Т. Language as a scale-free Network. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 823: Германська філологія, 2020. С. 71–73.
7. Hardy C. Networks of meaning: A bridge between mind and matter. Westport, Connecticut; London : Praeger, 1998. 217 p.
8. Hintikka J. Exploring possible worlds. *Possible worlds in humanities, arts and sciences: Proceedings of Nobel Symposium 65*. Berlin : Mouton de Gruyter, 1989. P. 52–73.
9. Kripke S. Semantical considerations on modal logic. *Acta Philosophica Fennica*. 1963. № 16. P. 83–94.
10. Smarandache F. Neutrosophy, a new Branch of Philosophy. *Multiple Valued Logic*. Taylor and Francis Group. 2002. Vol. 8. No 3. P. 297–384.
11. Zhabotynska S. A. The study of language: linguistic paradigms. *Studia Philologica*. Kyiv : Un-t im. B. Hrinchenka. 2019. Vyp. 12. P. 7–12.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

12. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков. Винница : Нова книга, 2010. Т. 1. 610 с.
13. Kroonen G. Etymological dictionary of proto-Germanic. Leiden-Boston : Brill, 2013. 795 p.
14. Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. Bd. 1–2. Bern : Francke, 1959. 1183 S.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Amon Amarth. Thor Arise (TA), The Last With Pagan Blood (LPB). *The Avenger*. 2000; Valhall Awaits Me (VAM). *With Oden On Our Side*. 2006; Coming Of The Tide (CT). *Deceiver Of The Gods*. 2013; One Thousand Burning Arrows (OTBA), Raise Your Horns (RYH). *Jomsviking*. 2016; The Berserker At Stamford Bridge (BSB). *Berserker*. 2019. URL: <http://www.darklyrics.com/a/amonamarth.html> (дата звернення: 30.06.20)
2. Bathory Valhalla. *Hammerheart*. 1990. URL: <http://www.darklyrics.com/lyrics/bathory/hammerheart.html#2> (дата звернення: 30.06.20)
3. Black Sabbath. Valhalla. *Тур*. 1990. URL: <http://www.darklyrics.com/lyrics/blacksabbath/tyr.html#7> (дата звернення: 30.06.20)
4. Blind Guardian. Valhalla. *Follow The Blind*. 1989; Valkyries (V). *At The Edge Of Time*. 2010. URL: <http://www.darklyrics.com/lyrics/blindguardian.html> (дата звернення: 30.06.20)
5. Brothers of Metal. Fire Blood and Steel (FBS), Defenders of Valhalla (DV). *Prophecy of Ragnarok*. 2017; Brothers Unite (BU). *Emblas Saga*. 2020. URL: <https://www.azlyrics.com/b/brothersofmetal.html> (дата звернення: 30.06.20)
6. Cloven Hoof. Northwind To Valhalla. *Resist Or Serve*. 2014. URL: <http://www.darklyrics.com/lyrics/clovenhoof/resistorserve.html#1> (дата звернення: 30.06.20)
7. Falconer. Boiling Led. *Among Beggars And Thieves*. 2008. URL: <http://www.darklyrics.com/lyrics/falconer/amongbeggarsandthieves.html#1> (дата звернення: 30.06.20)
8. Grimnismál URL: <http://norroen.info/src/edda/grimnis/on.html> (дата звернення: 30.06.20)
9. Grave Digger. Valhalla. *Rheingold*. 2003. URL: <http://www.darklyrics.com/lyrics/gravedigger/rheingold.html#1> (дата звернення: 30.06.20)
10. Guardians of Time. Valhalla Awaits. *Tearing Up The World*. 2018. URL: <http://www.darklyrics.com/lyrics/guardiansoftime/tearinguptheworld.html#6> (дата звернення: 30.06.20)
11. Gylfaginning. Edda Snorra Sturlusonar. URL: <http://norroen.info/src/snorra/2on.html> (дата звернення: 30.06.20)
12. Iron Maiden. The Longest Day. *A Matter Of Life And Death*. 2006. URL: <http://www.darklyrics.com/lyrics/ironmaiden/amatteroflifeanddeath.html#5> (дата звернення: 30.06.20)
13. Judas Priest. Halls Of Valhalla (HV). *Redeemer Of Souls*. 2014. URL: <http://www.darklyrics.com/lyrics/judaspriest/redeemerofsouls.html#3> (дата звернення: 30.06.20)
14. Manowar. Gates of Valhalla (GV). *Into Glory Ride*. 1983; Swords in the Wind (SW). *Warriors of the World*. 2002; The Sons Of Odin (SO), Sleipnir (SI). Hymn Of The Immortal Warriors (HIW). Army Of The Dead, Part I (AD). Gods Of War (GW). *Gods Of War*. 2007. URL: <http://www.darklyrics.com/lyrics/manowar.html> (дата звернення: 30.06.20)
15. Motorhead. Deaf Forever (DF). *Orgasmatron*. 1986; Voices From The War (VW). *Hammered*. 2002. URL: <http://www.darklyrics.com/m/motorhead.html> (дата звернення: 30.06.20)
16. Saxon. Sons Of Odin. *Thunderbolt*. 2018. URL: <http://www.darklyrics.com/lyrics/saxon/thunderbolt.html#1> (дата звернення: 30.06.20)
17. Skáldskaparmál. Edda Snorra Sturlusonar. URL: <http://norroen.info/src/snorra/3on.html> (дата звернення: 30.06.20)
18. Stormwarrior. Sword of Valhalla. *Norsemen*. 2019. URL: <http://www.darklyrics.com/lyrics/stormwarrior/norsemen.html#1> (дата звернення: 30.06.20)
19. White Skull. Fighting And Feasting (FF), Viking Tomb (VT). *Tales From The North*. 1999; Valhalla (Va). *The Ring Of The Ancients*. 2006. URL: <http://www.darklyrics.com/lyrics/whiteskull.html> (дата звернення: 30.06.20)
20. Wizard. Son Of Darkness (SD). *Son Of Darkness*. 1995; Believe In Metal (BM) *Bound By Metal*. 1999; Ultimate War (UW). *Odin*. 2003. URL: <http://www.darklyrics.com/lyrics/wizard.html> (дата звернення: 30.06.20)
21. Yngwie Malmsteen. Valhalla. *Attack!* 2002. URL: <http://www.darklyrics.com/lyrics/yngwiemalmsteen/attack.html#1> (дата звернення: 30.06.20)

REFERENCES

1. Zhyhareva, O. (2018). Eco-poetyka anhlo-movnoho bibliynoho dyskursu: kontsepty, obrazy, naratsiyi [Eco-poetics of English biblical discourse: concepts, images, narrations]. Kyiv: KNLU [in Ukrainian].
2. Kolesnyk, O. S. (2011). Mifolohichniy prostir kriz pryzmu movy s kultury [Mythic space through the scope of language and culture]. Chernihiv: ChNPU im. T. H. Shevchenka [in Ukrainian].
3. Kolesnyk, O. S. (2018). Lingvosemiotyka svitokonstruiuvannia [Linguo-semiotics of world-modeling]. *Naukovyi Visnyk Mizhnarodnoho Humanitarnoho Universytetu. "Philologia"*, 32 (1), 192–196 [in Ukrainian].
4. Kolesnyk, O. S. (2020). Verbalika PEKLA: mifosemiotychni ta linhvokulturni vymiry [Verbal representations of HELL: mythic-semiotic and linguo-cultural dimensions]. *Naukovi zapysky. Vyp. 187. "Filolohichni nauky"*. Kropyvnytskyi: KOD, 409–415 [in Ukrainian].
5. Petliuchenko, N. V. ed. (2017). Kontsepty i Kontrasty [Concepts and Contrasts]. Odesa: Helvetyka [in Russian].
6. Dombrovan, T. (2020). Language as a scale-free Network. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Vyp. 823. Hermanska filolohiia*, 71–73 [in English].
7. Hardy, C. (1998). Networks of meaning: A bridge between mind and matter. Westport, Connecticut; London: Praeger [in English].

8. Hintikka, J. (1989). Exploring possible worlds. *Possible worlds in humanities, arts and sciences*: Proceedings of Nobel Symposium 65. Berlin: Mouton de Gruyter, 52–73 [in English].
9. Kripke, S. (1963). Semantical considerations on modal logic. *Acta Philosophica Fennica*, 16, 83–94 [in English].
10. Smarandache, F. (2002). Neutrosophy, a new Branch of Philosophy. *Multiple Valued Logic*. Taylor and Francis Group, 8 (3), 297–384 [in English].
11. Zhabotynska, S. A. (2019). The study of language: linguistic paradigms. *Studia Philologica*. Kyiv: Un-t im. B. Hrinchenka, 12, 7–12 [in English].

DICTIONARIES

12. Levvitskiy, V. V. (2010). Etimologicheskii slovar germanskih yazykov [Etymological dictionary of Germanic languages]. Vinnitsa: Nova knyha, 1 [in Russian].
13. Kroonen, G. (2013). Etymological dictionary of proto-Germanic. Leiden-Boston: Brill [in English].
14. Pokorny, J. (1959). Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. Bd. 1–2. Bern: Francke.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Amon Amarth. Thor Arise (TA), The Last With Pagan Blood (LPB). *The Avenger*. 2000; Valhall Awaits Me (VAM). *With Oden On Our Side*. 2006; Coming Of The Tide (CT). *Deceiver Of The Gods*. 2013; One Thousand Burning Arrows (OTBA), Raise Your Horns (RYH). *Jomsviking*. 2016; The Berserker At Stamford Bridge (BSB). *Berserker*. 2019. Retrieved from: <http://www.darklyrics.com/a/amonamarth.html> (дата звернення: 30.06.20)
2. Bathory Valhalla. *Hammerheart*. 1990. Retrieved from: <http://www.darklyrics.com/lyrics/bathory/hammerheart.html#2> (дата звернення: 30.06.20)
3. Black Sabbath. Valhalla. *Тур*. 1990. Retrieved from: <http://www.darklyrics.com/lyrics/blacksabbath/tyr.html#7> (дата звернення: 30.06.20)
4. Blind Guardian. Valhalla. *Follow The Blind*. 1989; Valkyries (V). *At The Edge Of Time*. 2010. Retrieved from: <http://www.darklyrics.com/lyrics/blindguardian.html> (дата звернення: 30.06.20)
5. Brothers of Metal. Fire Blood and Steel (FBS), Defenders of Valhalla (DV). *Prophecy of Ragnarok*. 2017; Brothers Unite (BU). *Emblas Saga*. 2020. Retrieved from: <https://www.azlyrics.com/b/brothersofmetal.html> (дата звернення: 30.06.20)
6. Cloven Hoof. Northwind To Valhalla. *Resist Or Serve*. 2014. Retrieved from: <http://www.darklyrics.com/lyrics/clovenhoof/resistorserve.html#1> (дата звернення: 30.06.20)
7. Falconer. Boiling Led. *Among Beggars And Thieves*. 2008. Retrieved from: <http://www.darklyrics.com/lyrics/falconer/amongbeggarsandthieves.html#1> (дата звернення: 30.06.20)
8. Grímnismál URL: <http://norroen.info/src/edda/grimnis/on.html> (дата звернення: 30.06.20)
9. Grave Digger. Valhalla. *Rheingold*. 2003. Retrieved from: <http://www.darklyrics.com/lyrics/gravedigger/rheingold.html#1> (дата звернення: 30.06.20)
10. Guardians of Time. Valhalla Awaits. *Tearing Up The World*. 2018. Retrieved from: <http://www.darklyrics.com/lyrics/guardiansoftime/tearinguptheworld.html#6> (дата звернення: 30.06.20)
11. Gylfaginning. Edda Snorra Sturlusonar. Retrieved from: <http://norroen.info/src/snorra/2on.html> (дата звернення: 30.06.20)
12. Iron Maiden. The Longest Day. *A Matter Of Life And Death*. 2006. Retrieved from: <http://www.darklyrics.com/lyrics/ironmaiden/amatteroflifeanddeath.html#5> (дата звернення: 30.06.20)
13. Judas Priest. Halls Of Valhalla (HV). *Redeemer Of Souls*. 2014. Retrieved from: <http://www.darklyrics.com/lyrics/judaspriest/redeemerofsouls.html#3> (дата звернення: 30.06.20)
14. Manowar. Gates of Valhalla (GV). *Into Glory Ride*. 1983; Swords in the Wind (SW). *Warriors of the World*. 2002; The Sons Of Odin (SO), Sleipnir (Sl). Hymn Of The Immortal Warriors (HIW). Army Of The Dead, Part I (AD). Gods Of War (GW). *Gods Of War*. 2007. Retrieved from: <http://www.darklyrics.com/lyrics/manowar.html> (дата звернення: 30.06.20)
15. Motorhead. Deaf Forever (DF). *Orgasmatron*. 1986; Voices From The War (VW). *Hammered*. 2002. Retrieved from: <http://www.darklyrics.com/m/motorhead.html> (дата звернення: 30.06.20)
16. Saxon. Sons Of Odin. *Thunderbolt*. 2018. Retrieved from: <http://www.darklyrics.com/lyrics/saxon/thunderbolt.html#1> (дата звернення: 30.06.20)
17. Skáldskaparmál. Edda Snorra Sturlusonar. Retrieved from: <http://norroen.info/src/snorra/3on.html> (дата звернення: 30.06.20)
18. Stormwarrior. Sword of Valhalla. *Norsemen*. 2019. Retrieved from: <http://www.darklyrics.com/lyrics/stormwarrior/norsemen.html#1> (дата звернення: 30.06.20)
19. White Skull. Fighting And Feasting (FF), Viking Tomb (VT). *Tales From The North*. 1999; Valhalla (Va). *The Ring Of The Ancients*. 2006. Retrieved from: <http://www.darklyrics.com/lyrics/whiteskull.html> (дата звернення: 30.06.20)
20. Wizard. Son Of Darkness (SD). *Son Of Darkness*. 1995; Believe In Metal (BM) *Bound By Metal*. 1999; Ultimate War (UW). *Odin*. 2003. Retrieved from: <http://www.darklyrics.com/lyrics/wizard.html> (дата звернення: 30.06.20)
21. Yngwie Malmsteen. Valhalla. *Attack!* 2002. Retrieved from: <http://www.darklyrics.com/lyrics/yngwiemalmsteen/attack.html#1> (дата звернення: 30.06.20)

СТАНОВЛЕННЯ ТЛУМАЧНОЇ ТРАДИЦІЇ: ГЕНЕЗА ТА РОЗВИТОК ДАВНЬОКИТАЙСЬКОЇ ЕКЗЕГЕЗИ ТРАДИЦІЙНИХ ТЕКСТІВ

Костанда І. О.

Київський національний лінгвістичний університет

Статтю присвячено аналізу історичного розвитку та становлення китайської екзегези, яка є традиційним напрямом філології стародавнього Китаю. Методологічно важливими є засади, що кодифікація фіксувала та зберігала мовні особливості, які з часом ставали літературною нормою, а висвітлення традицій екзегези має ключове значення для розгляду та комплексного аналізу кодифікаційних процесів у мовах веньянь та байхуа. У дослідженні засвідчено взаємозв'язок тлумачних традицій із системами кодифікації, від яких залежала не лише наступна форма реалізації мовної норми, а і її подальший розвиток та перехід на інший ступінь функціонування.

Розгляд екзегези в діахронічному аспекті передбачає аналіз головних концепцій кодифікації в певний історичний період з оглядом походження цих концепцій та їх втілення у ключових наукових працях. Запропонований у статті історично-порівняльний формат дослідження висвітлює той аспект, що тлумачна традиція, з одного боку, залежала від впливу соціальних та культурологічних факторів, які зумовлювали зміну доктрин кодифікації, а з іншого боку, намагалася зберегти та проявити спадкоємність кодифікаційних процесів. Таке поєднання двох протилежних напрямів приводило до формального збереження структурної побудови дослідницьких праць, використання традиційних засобів опису мовного матеріалу, появи великої кількості посилань на стародавні книги, тому навіть при поданні революційних гіпотез та концепцій кодифікації тлумачний текст мав традиційну форму, а обґрунтування побудоване на стародавніх цитатах класиків цієї галузі. Доведено, що зародження тлумачної традиції починається з екзегези конфуціанських канонів та закладає основи для лексичної, синтаксичної, стилістичної кодифікації китайської мови, тож більшість тлумачної літератури має своїм підґрунтям конфуціанську ідеологію: перші тлумачні словники Китаю створено передусім для того, щоб тлумачити зміст конфуціанських канонів, а присвячені тлумаченню конфуціанських канонів дослідницькі праці превалюють серед усієї тлумачної літератури. Отримані на основі історично порівняльного підходу результати дають підстави стверджувати, що конфуціанське вчення є провідним у запровадженні кодифікаційних процесів китайської мови.

Ключові слова: кодифікація, екзегеза, тлумачний словник, стандартизація мови, методи інтерпретації.

Kostanda I. O. Formation of interpretive tradition: genesis and development of ancient Chinese exegesis of traditional texts. The article is devoted to the analysis of the historical development and formation of Chinese exegesis, which is a traditional direction of philology in ancient China. Methodologically important in the study are the principles that codification fixed and preserved linguistic features which eventually became a literary norm, and the coverage of exegesis traditions is essential for the consideration and comprehensive analysis of codification processes in Wenyuan and Baihua languages. The author of the article clearly demonstrates the relationship of interpretive traditions with codification systems, which determined not only the next form of implementation of the language norm, but also its further development and transition to another stage of functioning.

Consideration of exegesis in the diachronic aspect involves analysis of the main concepts of codification in a certain historical period with a review of the origin of these concepts and their implementation in key scientific papers. The historical-comparative format of the research proposed in the article highlights the fact that the explanatory tradition, on the one hand, depended on the influence of social and cultural factors influencing the change of codification doctrines, and, on the other hand, tried to preserve and show the succession of codification processes. This combination of two opposite directions led to the formal preservation of the structural construction of research papers, the use of traditional means of describing language material, the emergence of a large number of references to ancient books, so even when presenting revolutionary hypotheses, the concept of codification had a traditional form, the reasoning was built on quotes from the classics of this sphere. It has been proven that the explanatory tradition begins with the exegesis of Confucian canons and becomes the beginning for lexical, syntactic, stylistic codification of the Chinese language, so most explanatory literature is based on Confucian ideology: China's first explanatory dictionaries were created primarily to interpret the content of Confucian canons, and research works devoted to the interpretation of Confucian canons make up the vast majority of all explanatory literature. The results obtained due to the historical comparative approach give grounds to assert that the Confucian doctrine is leading in the introduction of codification processes of the Chinese language.

Key words: codification, exegesis, explanatory dictionary, language standardization, methods of interpretation.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Засоби кодифікації китайської тлумачної літератури є ключем до розуміння лексики, синтаксису та стилістики тексту сучасної китайської мови путунхуа (普通话), без розуміння принципів кодифікації, її ідеологічного підґрунтя та зміни лінгвістичних ідеологій не можливим стає адекватне розуміння значення і окремих ієрогліфів, і тексту в цілому. Тому важливо розглянути ті засоби кодифікації, які вдалося виявити на сучасному етапі досліджень, та провести їх порівняльний аналіз. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного вивчення методів та засад кодифікації тлумачної літератури давнього Китаю як носіїв культурологічних та ментальних кодів китайського народу. По-перше, ретроспективний розгляд зародження традицій тлумачної літератури, засобів інтерпретації та кодифікації класичних текстів потрібен для того, щоб мати обґрунтування та докази ідей наступності засобів та методології передачі довідкової інформації; по-друге, розгляд етапів зародження та розвитку засад кодифікації тлумачної літератури спрямований на те, щоб наочно продемонструвати специфіку єдності й різноманіття тлумачної літератури класичних канонів, а самі канони показати як важливе джерело впливу на розвиток китайської мови та культури. Будь-який порівняльний аналіз у цій сфері спрямований на те, щоб збагатити наше уявлення про класичні канони та пов'язану з ними лінгвістичну традицію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній науковій практиці, на жаль, відсутні наукові роботи з дослідження кодифікаційних процесів китайської тлумачної традиції. Серед іноземних лінгвістів-синалогів китайську лексикографічну традицію вивчали Н. Ф. Алефіренко, А. Н. Баранов, Л. А. Введенська, В. І. Горелов, В. А. Звєгінцев, М. В. Софронов, Р. М. Цейтлін. Проте в наукових працях цих дослідників немає розгляду традиційних китайських систем кодифікації, не окреслено залежності кодифікації від змін лінгвістичної ідеології та тлумачних концепцій. Окрім того, розгляд тлумачних досліджень передбачає аналіз лексикографічних аспектів китайської мови в діахронічному розрізі, а наукові праці згаданих науковців мають застарілий фактологічний матеріал з історії та лексикології китайської мови. Немає також консеквентного дослідження історії розвитку китайської тлумачної літератури та опису концепцій екзегези.

Серед дослідників екзегези сучасного Китаю слід відзначити Лу Цзунда (陆宗达), Ци Пейжун (齐佩瑢), Су Синь (苏鑫), Ван Юшэн (王友胜), які окреслюють особливості тлумачної літератури в діахронії та синхронії, проте не приділяють належної уваги засобам кодифікації та залежності кодифікації від зміни лінгвістичної ідеології.

Утім дослідження кодифікації тлумачної літератури, історії становлення та порівняльний аналіз кодифікаційних процесів відповідає потребам сучасної лінгвістики, що продиктовано інтересом до історичних реконструкцій давніх мов.

Формування мети і завдань статті. Метою цієї наукової розвідки є дослідження історії виникнення тлумачної літератури давнього Китаю, етапів її роз-

витку, а також порівняльний аналіз засобів кодифікації. Мета роботи передбачає розв'язання таких завдань:

- розглянути передумови формування тлумачної літератури;
- дослідити історію розвитку тлумачних книг;
- з'ясувати структурні особливості давньо-китайських тлумачних книг;
- проаналізувати засади кодифікації тлумачної літератури.

У роботі використано зіставний метод, описовий метод для класифікації та інтерпретації досліджуваних мовних явищ, історичний та порівняльно-історичний методи.

Предметом дослідження є історія виникнення та процес формування головних засад кодифікації тлумачної літератури. Об'єктом – засади кодифікації тлумачної літератури в контексті історичного процесу її формування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вчення про тлумачення слів – екзегетика (训诂学) – це традиційна галузь китайської філології. Екзегетика займається дослідженням та тлумаченням мовних особливостей стародавніх канонічних книг, класичної філософської літератури, документів тощо. Найбільший акцент екзегетика робить на інтерпретуванні значення давньокитайських слів, але також аналізує граматичні та риторичні феномени у стародавніх книгах. Традиція тлумачення стародавньої літератури була розпочата ще до династії Цінь (秦, 251–207 рр. до н. е.), але наукові розвідки зазначеного періоду не збереглися до нашого часу. Термін 训诂 складається з ієрогліфа 训, який у сучасній китайській мові означає «вчення, припис», та ієрогліфа 诂, який має сучасне значення «інтерпретація». Найперше поєднання цих ієрогліфів в один філологічний термін зафіксовано за часів династії Хань (汉, 206 р. до н. е. – 220 р. н. е.) у праці Мао Хена (прибл. між III та II ст. до н. е.) під назвою «Мао Ши Сюнь Чжуань» («毛诗诂训传», досл. «Вчення про тлумачення класичних віршів пана Мао») [6, 126]. Відомий філолог стародавнього Китаю Кон Інда (孔颖达, 574–648 рр.) так пояснював значення ієрогліфів цього терміна: «诂 має значення «давній», тобто повідомляє людям різницю між сучасною та стародавньою мовами. Ієрогліф 训 має значення «шлях», що вказує людям на шлях, який проходили всі речі, щоб прийняти властивий їм вигляд» («诂者, 古也. 古今异言, 通之使人知也. 训者, 道也. 道物之貌以告人也. 诂是解释异言的, 训是道形貌的») [5, 220]. Відомий китайський лінгвіст XX ст. Хуан Кан (黄侃, 1886–1935 рр.) щодо походження цього терміна висловлює таку думку: «Ієрогліф 诂 первісно мав передавати архаїчне значення ієрогліфа 故 «ознайомлювати», тобто «знайомити з первісним значенням ієрогліфа» [6, 140]. А значення [у цьому терміні] ієрогліфа 训 збігається зі значенням ієрогліфа 顺 «йти слідом», тобто пояснення розширених значень [певного ієрогліфа], що «йдуть слідом» (за основним первісним значенням). Поєднання в одному терміні ієрогліфів 训 та 诂 зазначає, що мовні пояснення включають в себе і первісне, і розширене значення» («诂就是故, 本来的意思.

解释词的本义. 训就是顺, 引申的意思, 解释词的引申义. 训诂是用语言来解释语言, 包括词的本义和引申义» [3].

Практичною метою екзегетичної роботи є усунення мовних бар'єрів під час читання та розуміння стародавніх текстів, здебільшого класичних конфуціанських канонів.

Розглянемо три основних типи проведення екзегетичної роботи.

1. Робота над коментарями (注释工作), або робота над наданням нових коментарів (注释) до тексту чи над опрацюванням стародавніх коментарів, що супроводжують текст («传», «说», «解», «诂», «疏», «证», «微», «诂», «注», «义证», «正义») [4].

2. Компіляційна робота (纂集工作), або робота над складанням тлумачних словників до стародавніх класичних книг. Ці словники склалися з компіляційного матеріалу (переважно з лексичного наповнення конфуціанських канонів), систематизованого за певним принципом. Такими, наприклад, є: тлумачний словник «Ер Я» («尔雅»), створений на основі лексики конфуціанських канонів, яка систематизована за тематикою; тлумачний словник «Шо Вень Цзе Цзи» («说文解字»), також побудований на основі лексики конфуціанських канонів, систематизація якої створена за графічним принципом, тобто базується на використанні радикалів (графічної частини ієрогліфа, що передає ключовий зміст усього знака в цілому); тлумачний словник «Ши Мін» («释名»), у якому класифіковано лексику за фонетичним принципом [1, 23].

3. Дослідницька робота з текстами (考证工作), або робота над дослідженням мовних, структурних, графічних, стилістичних та ін. особливостей стародавніх класичних текстів.

В історії екзегези слід виділити три періоди: рання екзегеза, Середньовічна екзегеза та пізня екзегеза. Наше подальше дослідження буде опиратися на історичний розвиток цієї галузі китайської філології.

Перші згадки про наукові розвідки в галузі тлумачення стародавніх книг з'являються в історичний період «Весни та Осені та Воюючих князівств» (春秋战国时代, 770–221 pp. до н. е.).

Періодом активного розвитку екзегези стають часи правління династії Хань. Через довгий період війн та значних соціальних змін, що супроводжували останні роки правління династії Цинь, мова зазнала великих змін. А класичну філософську літературу написано ще за часів «Весни та Осені та Воюючих князівств». Літературу доцінського періоду в ті часи називали «Гувенцзин» (古文经). Ця література передавалася в основному усно або була записана офіційною формою, ієрогліфи, якими записано тексти, мали архаїчні значення. За династії Західна Хань (西漢, 206 p. до н. е. – 9 p. н. е.) дуже розповсюдженою стає традиція написання коментарів до «П'ятикнижжя» (п'яти головних канонів конфуціанського вчення, до яких входять: «诗经», «尚书», «礼记», «周易», «春秋»). Так, наприклад, у випадку з «Книгою пісень» з'являються три різні тлумачні традиції, які мали назву «школа Ці» (齐家), «школа Лу» (鲁家) та «школа Хань» (韩家). Екзегетика за династії Хань була розроблена з опертям на вивчення конфуціанської

класики, але існували екзегетичні книги, присвячені поясненню слів періоду цієї династії. До основних екзегетичних книг, створених за династії Хань, належать словники: «Ер Я» («尔雅»), «Фан єн» («方言»), «Шо Вень Цзе Цзи» («说文解字») та «Ши Мін» («释名»). Ці чотири книги стали класичними творами китайської екзегетики, що сформулювали принципи та традиції тлумачення на багато століть вперед. Тому розглянемо детально загальні характеристики кожної із цих наукових праць.

1. Тлумачний словник «Ер Я» («尔雅») значиться першим китайським тлумачним словником, який зберігся до наших часів. Перші згадки про цей словник з'явилися за династії Хань [6, 144], але вважається, що сам словник виник набагато раніше (приблизно у часи Воюючих князівств). До наших часів дійшла також багата полеміка щодо походження цього словника: одні дослідники вважають автором Чжоу Гуна (周公), інші приписують авторство Конфуцію чи його учням (це одна з причин, чому словник включено до тринадцяти головних конфуціанських канонів).

Призначення «Ер Я» розцінюють по-різному: на думку китайського філолога Лю Ецюй, головним завданням словника було надати пояснення до класичних конфуціанських, але російський учений Ю. В. Рождественський вважає «Ер Я» не звичайним тлумачним словником, а енциклопедією свого часу [1, 24]. «Ер Я» визначено як комплексний словник, який поєднує властивості лінгвістичного та енциклопедичного словників. Значення давньокитайських слів пояснено або перекладено засобами загальнозрозумілої мови того часу. Словник складається з дев'ятнадцяти частин (зокрема 4, 8, 9, 10, 12, 18 та 19 є тематичними), кожна з яких містить рубрики та підрозділи. Число словникових статей – 2219, загальна кількість ієрогліфів – 10819. Читання слів у «Ер Я» здійснювалося за допомогою методу 反切, творцем якої є китайський вчений Сунь Ян [3].

Всю лексику словника розподілено на дві групи: звичайну (абстрактну, нетермінологічну) та термінологічну лексику.

Структура і склад словникової статті такі: мінімальна одиниця подання інформації в словнику «Ер Я» – глоса, записана у вигляді тієї чи іншої формули. Стандартна повноскладова глоса «Ер Я» містить одиницю опису «невідоме» (пояснювальна / тлумачна частина) та тлумачення (пояснює / тлумачить частину [3]).

2. Словник «Шо Вень Цзе Цзи» («说文解字»). В епоху Хань виникла потреба у словниках з більш розширеним семантичним полем. Початок роботи над «Шо Вень Цзе Цзи» датовано приблизно 100 p. н. е., а післямова до словника свідчить, що його представили імператору у 121 p. Автором словника, імовірно, був китайський вчений Сюй Шень (许慎, I ст. н.е.), який створив більшу частину книги, заклавши таким чином основи теорії словотворення і мовознавства. Це перший словник, у якому слова розташовувались не за категоріями, а залежно від форми знака. Ієрогліфи класифікувалися за т. зв. «ключами», тобто основними, загальними для ряду слів елементами. Сюй Шень назвав їх «бу» (部), а сама система отримала назву «Бушо цзян

цзифа» (部首检字法). Усього у «Шо Вень Цзе Цзи» налічувалося 540 базових категорій ієрогліфів, які були об'єднані в розряди [3].

Через гоніння науки і конфуціанства робота над словником була призупинена. Її відновлено за часів правління наступного імператора. Після публікації словник був представлений до імператорського двору Сюй Чуном, сином Сюй Шеня, у 121 році [3]. Словник «Шо Вень Цзе Цзи» є цінним джерелом відомостей про мову Стародавнього Китаю, він містить 9353 словникових статті та 10516 ієрогліфів. Автор словника класифікує ієрогліфи так: прості, що складаються з одного графічного елемента та утворені від ідеограми або піктограми (стародавнього зображення); складні, які утворені способом злиття двох або більше найпростіших графічних елементів.

У межах рубрик ієрогліфи також скомпоновані за тематичним принципом: розділи «небо», «земля» тощо. Словникову статтю «Шо Вень Цзе Цзи» формували: ієрогліф, пояснення його значення, пояснення графічної структури. З'ясування значення ієрогліфа відбувалось за допомогою синонімів. Менш поширені слова тлумачилися за допомогою більш поширених, стародавні слова – за допомогою сучасних. Вказівка на читання ієрогліфів у словнику «Шо Вень Цзе Цзи» здебільшого відсутня [1, 24].

3. Словник «Фан єн» («方言»), повна назва «輶轩使者绝代语释别国方言», його автором є Ян Сюн (杨雄, 53 р. до н. е. – 18 р. н. е.) [3]. У цьому словнику за допомогою слів загальної (на той час) мови пояснено значення діалектної лексики. Словникові статті, окрім тлумачення діалектних слів, описували ареал їх розповсюдження. Для позначення ареалів Ян Сюн користувався географічною термінологією трьох видів: назвами китайських царств епохи Чжоу; назвами адміністративних областей, встановлених династіями Цинь і Хань; фізико-географічною термінологією (гори, річки та ін.). Словник містить 13 розділів, 675 словникових статей, 11900 ієрогліфів [3].

4. Словник «Ши Мін» («释名» досл. «Пояснення імен») створив Лю Сі (刘熙) наприкінці правління династії Хань [4]. Новаторство цього словника полягало у використанні омонімів для передачі вимови незрозумілого слова, такий метод мав назву «дужо» (读若), передача звучання відбувалася за схемою: «А читаємо, як В». Такий спосіб читання ієрогліфів в інших філологічних працях називався чжи інь» (直音, досл. «пряме уподібнення»). Словник містить 27 розділів, 1502 словникові статті, 2091 тлумачне слово [2].

Таким чином, за династії Хань знайдено різні методи систематизації лексичного матеріалу. Найбільш відомі трактування цього періоду – це трактування конфуціанських канонів, а більшість найвідоміших екзегетиків – це писарі та архіваріуси, що сповідували конфуціанство. Також не можна обійти увагою таких дослідників часів династії Східна Хань (西汉, 25-220 pp.), як Цзя Куй (贾逵), Ма Жун (马融), Фу Цянь (服虔) та Чжен Сюань (郑玄). Чжен Сюань залишив по собі багато коментарів до конфуціанських канонів. Він досліджував звучання слів та мовні особливості стародавніх текстів. Його дослідження, разом з працями Сюй Шена, заклали фундамент для автентичної китайської філології –

цей напрям має назву «Сюй Чжен» («许郑», у цій назві поєднано прізвища дослідників).

Заперіодуправління династій Вей (魏, 220–265 pp.) та Цзінь (晋, 265–420 pp.) найвідомішими екзегетиками були Чжан І (张揖) та Го Пу (郭璞). Чжан І на основі стародавніх книг доханьського та ханьського періодів розробив тлумачний словник лексики конфуціанських канонів під назвою «Гуан Я» («广雅»). Стиль та форма викладення матеріалу в цьому словнику повністю відповідає словнику «Ер Я», а також доповнює та розширює його матеріал, саме через це він і отримав назву «Гуан Я», тобто «Розширений Ер Я». Чжан І також написав дві філологічні праці (не збереглися до нашого часу) – «Гу цзінь цзи гу» («古今字诂», досл. «Різниця у розумінні між старими та новими складними знаками») та «Нань цзи» («难字» досл. «Складні ієрогліфи»).

Найважливішим працями Го Пу були дві збірки коментарів та анотацій до стародавніх книг «Ер Я Чжу» («尔雅注», досл. «Примітки до словника Ер Я») та «Фан Єн Чжу» («方言注», досл. «Примітки до словника Фан Єн»).

Від часу Сун Ці (宋齐, 420-502 pp.) з'являється стиль написання тлумачних робіт під назвою «ішу» («义疏», досл. «докладний / тонкий коментар значення знаку»). Цим стилем написано такі праці Хуан Кана, як «Лу Цзі Ішу» («礼记义疏», досл. «Докладні коментарі про записи ритуалів») та «Лунь Юй Ішу» («论语义疏», досл. «Докладні коментарі про Лунь Юй»). Існує гіпотеза, що на появу та формування стилю «ішу» вплинула буддистська традиція запису сутр [5, 232].

За періоду Північних та Південних династій (南北, 386–589 pp.) у літописах зафіксовано багато праць з тлумачення стародавніх книг. Переважно це були тлумачення конфуціанських канонів, але жодна із цих праць не дійшла до наших часів у повному вигляді. Фрагментарно екзегетичні роботи цього періоду репрезентовані лише в розвідках філологів наступних династій Суй (随, 581–611 pp.), Тан (唐, 611–907 pp.) та Сун (宋, 960–1279 pp.) [2].

За правління династії Суй виходить праця Лу Шаньцзіня (陆善经) за назвою «Чжаомін Веньсюань чжу» («昭明文选注», досл. «Анотації до Чжаомін Веньсюаня») [4].

За правління династії Тан виходять наступні праці: Лі Шаня (李善) «Вень сюань ч ж у» («文选注», досл. «Пояснення до відібраних знаків»), Кон Інді (孔颖达, прибіл. 574–648 pp.) збірка праць під назвою «У цзінь чжен і» («五经正义», досл. «Вірний зміст п'яти конфуціанських канонів») [4]. Слід зазначити, що більшість із зазначених праць базується на матеріалах дослідників попередніх династій.

Окрім розвитку традиційного тлумачення конфуціанських канонів, з'являються окремі праці з тлумачення лексики або інтерпретації історичних та філософських (не конфуціанських) текстів, прикладами яких можуть бути роботи Ян Ляо (杨倞) під назвою «Сюньцзи чжу» («荀子注», досл. «Коментарі до Сюньцзи»), Чен Сюаніна (成玄英) «Наньхуа Чженцзінь Ішу» («南华真经义疏»), Сіма Чженя (司马贞) «Ши цзі Су-інь» («史记索隐», досл. «Історичні записи Су-інь»), Чжана Шоуцзе (张守节)

«Ши цзі Чженьї» («史记正义», досл. «Вірний зміст історичних записів»), Ян Шигу (颜师古) «Хань шу чжу» («汉书注», досл. «Коментарі до книг династії Хань»), спадкоємця трону Лі Сіань (李贤) «Хоу Хань Шу Чжу» («后汉书注», досл. «Коментарі до книг постханьського періоду») [3].

Також за часів династії Суй і Тан популярними були словники рим, які містили в собі фонетичні тлумачення та пояснення походження звуків.

Династія Сун успадкувала концепції та дослідження попередніх періодів. У цей період також зібрано (зі стародавніх могил) велику кількість храмових дзвонів, посуду та інших стародавніх сакральних артефактів з надписами, що суттєво розширили коло знань про зміст та трактування стародавніх слів.

У тлумаченні змісту конфуціанської класики не відбувається якихось змін. Такою є, зокрема, праця Ояна Сю (欧阳修) «Ши бень і» («诗本义», досл. «Первісний зміст віршів «Ши цзіну»») [3]. Згодом з'являється робота Ван Аньші (王安石, 1021–1086 рр.) «Цзи шо» («字说», досл. «Тлумачення складних знаків»). У ній стверджувалося, що всі поєднання форми (радикалу) та звучання (фонетика) в ієрогліфічному знакові слід вважати не випадковістю, яку не можна пояснити, а навмисною сполукою за змістом (会意字). Наприклад, «те, що має стосунок до міста» («与邑交»), означає 郊 «передмістя» [4].

Але водночас інший учений, Ван Цзишао (王子韶), висунув концепцію про «Пояснення значення правої складової знака» («右文说»), у якій стверджував, що фонетична складова ієрогліфа (фонетик) не лише вказує на звучання звука, але й виражає значення. Так, згідно з його твердженням, більшість ієрогліфічних знаків з однаковим звучанням і тоном мають спільне основне, глибинне значення: «戈» означає «мало», «трохи», «мала кількість» [3]. Тож за гіпотезою Ван Цзишао, «коли «води» «замало» – це «мілина», коли «мала частинка» «золота» – це «гроші», а коли «мала» «цінність» – це «дешевизна» («水之小者曰浅, 金之小者曰钱, 贝之小者曰贱») [4].

Сін Бін (邢昺, прибіл. 932–1012 рр.) і Чжен Цяо (郑樵) досліджували словник «Ер Я», результатом їхніх наукових розвідок стали праці Сін Біня «Ер Я Шу» («尔雅疏», досл. «Тонке значення знаків словника Ер Я»), а у Чжен Цяо – праця «Ер Я Чжу» («尔雅注», досл. «Коментарі до словника Ер Я») [4]. Кожна із цих наукових робіт має свою концепцію та методи.

За часів правління Південної династії Сун (南宋, 1127–1279 рр.) учений-філолог Чжу Сі (朱熹, прибіл. 1130–1200 рр.) продовжив традиції екзегези та написав «Чжоу-і вень-і» («周易本义», досл. «Первісний зміст Чжоу-і»), «Ши ці-чжуан» («诗集传», досл. «Збірка традиційних трактувань віршів»), «Си шу чжан цзюй цичжу» («四书章句集注», досл. «Збірка коментарів окремих статей та фраз з «Чотирикнижжя»), «Чуци цічжу» («楚辞集注», досл. «Збірка коментарів до Чуських строф») [6, 147].

До династії Сун усвідомлення дослідниками відмінностей між стародавнім та сучасним звучанням ієрогліфічних знаків були досить розмитими, щодо цієї проблеми не проведено відповідних досліджень. Лише в період Південної династії Сун почали порушувати питання та досліджувати особливості старо-

давнього звучання через вивчення архаїчної системи римунання [4]. Тлумачення змісту знака й тексту загалом з урахуванням стародавнього звучання та рими започаткувало нову дослідницьку традицію екзегези.

Із правлінням династії Юань (元, 1244–1368 рр.), яку заснували монголи, призупиняється розвиток традиційної китайської філології, ідеї конфуціанства не знаходять підтримки серед правлячої верхівки [3]. Тому цей історичний період відзначився відсутністю будь-яких значних напрацювань у галузі екзегези.

За періоду династії Мін (明, 1368–1644 рр.) відродження традиційної китайської екзегези ознаменовано появою двох оригінальних праць. Перша – за авторства Чжу Моу (朱谋) – називалася «Піань Я» («骈雅», досл. «Витончені паралельні строфи»), у якій розглянуто схожі за змістом двоскладові слова зі стародавніх книг [3]. «Піань Я» повністю повторює структуру побудови та стиль написання словника «Ер Я», тому в назві цієї наукової праці вживається ієрогліф 雅 («витончений») [5, 233].

Друга робота, автором якої є Фан Ічжи (方以智), називається «Тун Я» («通雅» досл. «роз'яснення витонченого»). Основою цієї роботи став лексичний матеріал стародавніх книг [4]. У «Тун Я», окрім безпосередньо роз'яснень значення архаїчних слів, простежено взаємозв'язок значення та звучання, діалектної лексики та особливостей простонародних висловів [3].

Роки правління династії Цін (清朝, 1644–1911 рр.) вважаються періодом становлення засад екзегези. Лінгвісти династії Цін високо цінували класичні роботи екзегези династії Хань. У цей період з'являється велика кількість праць, у яких витлумачено класичні конфуціанські канони. Проте основними об'єктами різнопланового дослідження в цій галузі виступали словники «Ер Я» та «Шо Вень Цзе Цзи» [2]. Головний напрям і розвиток екзегетичних досліджень цього періоду був також тісно пов'язаний з дослідженнями стародавньої фонології, зв'язку між звучанням та змістом знака, а також з дослідженням рим, а через них і звуків у стародавніх конфуціанських канонах «Ши цзі» («易经», «Канон віршів») та «Чжоу цзі» («易经» досл. «Книга змін»). Так, наприклад, видатна праця Гу Янву (顾炎武) «Ін сю у шу» («音学五书», досл. «Дослідження фонології П'яти канонів») базується на матеріалі «Ши цзіну», «Чжоу цзіну» та ін. книг [3].

Найбільший внесок учених династії Цін в теорію екзегетики полягав у передачі взаємозв'язку мови (语言) та тексту (文字) [2]. Розроблено концепцію: щоб зрозуміти текст в цілому та значення окремих знаків, необхідно знати первісне звучання цих знаків; якщо звучання знака невідоме, то його графічна форма буде не зрозумілою, а отже, питання змісту також залишиться відкритим. Оскільки мова використовує звук для вираження значення, а слова є лише символами для запису мови, то спершу необхідно розуміти звучання слів і досліджувати значення знака з урахуванням звучання [4]. Дай Чжень (戴震) сказав так: «Екзегеза та фонологія нерозривно поєднані – зовні і усередині, утворюючи єдине ціле» («训诂音声相为表里») [2]. Це важливе твердження поклало початок розвитку нових підходів до екзегези.

Пізніше Ван Нянсьунь (王念孙) висловив думку, що «мета екзегези – це встановити первісне звучання, оскільки ієрогліфи, які мають однакове звучання, але різну графічну форму, [усе одно] мають однакове значення, і хоча такі ієрогліфи розподіляють по різних групах, вони все рівно схожі за значенням і належать до однієї групи» («窃以诂训之旨，本于声音。故有声同字异，声近义同，虽或类聚群分，实亦同条共贯») [2]. Ця цитата стала еталоном для вчених династії Цін при вивченні екзегетики. У цей період екзегеза стає дисципліною із систематичними, теоретичними та чітко визначеними методами.

Розглянемо головні принципи проведення екзегези за династії Цін [5, 270].

1. Визначати неправильне/запозичене значення слів через звучання.

Основна мета – зрозуміти первісне значення ієрогліфа, яке, як правило, можна чітко визначити з його набутих значень. З опертям на дослідження стародавніх словників рим та на аналіз рими можна виявити, які ієрогліфи мали схоже звучання або були омонімами, а також простежити історичні зміни у звучанні окремого ієрогліфа, а потім, всебічно розглянувши текстове значення певного знака, зробити висновки про його первісне значення. Такий метод дозволяв розв'язати багато складних питань, пов'язаних з тлумаченням змісту у стародавніх книгах та проблем екзегези. Це важливе для лінгвістики відкриття зроблено при вивченні екзегетики за періоду династії Цин.

2. Визначати первісне значення ієрогліфа, яке базоване та простежуване на основі набутих у процесі функціонування значень.

Полісемія – це дуже поширене явище у китайській мові. Дуан Юцай (段玉裁) сказав: «Кожен ієрогліф має своє первісне значення і набути з часом розширені значення. Ті, хто виступають за збереження первісного значення, але нехтують набутими, втрачають ядро; а ті, хто виступають за збереження набутих значень, але нехтують первісним, втрачають оболонку» («凡字有本义焉，有引申假借之余义焉。守其本义，而弃其余义者，其失也固；习其余义，而忘其本义者，其失也蔽。蔽与固皆不可以治经») [2].

3. Порівнювати та досліджувати різні коментарі та пояснювальні тексти, щоб встановити первісне значення та звучання слова.

4. Визначати первісне значення ієрогліфа (спершу) через звучання.

Дуан Юцай (段玉裁) у своєму коментарі до словника «Шо вень цзе цзи» сказав: «Звучання та значення мають одне джерело походження, тому дуже часто та частина ієрогліфа, що вказує на звучання, за своїм значенням збігається або дуже наближена до значення самого ієрогліфа в цілому» («声与义同原，故谐声之偏旁多与字义相近») [3].

Ще одним важливим спостереженням було те, що ієрогліфи з однаковим звуковим елементом не обов'язково повинні мати подібне або однакове значення, але схожість або подібність звучання в різних звукових елементах завжди вказує на одне джерело походження («同从一个声符的字不一定只有一义，而不同声符音同或音近的也可以有同义的关系») [3].

Окрім того, була створена концепція співвідношення форми, звучання та значення: від графічної форми залежить звучання, а від звучання залежить зміст [4]. Тож поєднання в одну систему трьох важливих складових слова (форми, звучання та значення) розкрило нові можливості для наукових розвідок.

Екзегеза династії Цин досягла нового рівня наукових досліджень. Сферою дослідження стали не тільки односкладові, а й двоскладові слова; сферою вивчення – не тільки повнозначні слова, але й функціональні слова; з'явилися граматичні категорії; висунуто багато нових ідей щодо інтерпретації стародавніх книг.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Аналіз історії китайської екзегези та її кодифікації дав змогу дійти таких висновків:

1. Упродовж усієї історії свого існування китайська екзегеза досліджувала та тлумачила здебільшого канони конфуціанського вчення, а саме «П'ятикнижжя».

2. Необхідність тлумачення конфуціанських канонів дає початок традиції кодифікації, результатами цієї традиції стають:

– словники «Ер Я», «Шо Вень Цзе Цзи», «Фан Єн», «Ши Мін» та ін., які збирають в собі лексику конфуціанських канонів та є універсальними, незалежними працями з кодифікації;

– тлумачні коментаторські дослідження, які переважно коментують один канон та є спеціальними, залежними від оригіналу працями з кодифікації, наприклад «Чжоу-і вень-і» («周易本义») досл. «Первісний зміст Чжоу-і»), «Ши ці-чжуан» («诗集传») досл. «Збірка традиційних трактувань віршів з «Ши Цзіну»).

3. З часом (від династій Суй і Тан) перші носії кодифікації, а саме словники «Ер Я», «Шо вень цзе цзи», «Фан Єн», «Ши Мін» та ін., стають також предметом дослідження екзегези, їх включають до конфуціанських канонів.

4. Найбільший інтерес для дослідження і тлумачення протягом історії китайської екзегези викликають словники «Ер Я» та «Шо вень цзе цзи».

5. Упродовж розвитку давньокитайської екзегези для кодифікації запроваджують такі методи систематизації:

– систематизація за тематикою;

– систематизація за графічною формою (ієрогліфи класифікували за наявністю «ключів», тобто наявністю однакових графічних елементів);

– систематизація за звучанням.

Зміна концепцій екзегези змінювала концепцію кодифікації. Перші дослідження були пов'язані з тлумаченням ієрогліфа через його графічну форму, що привело до появи словників із систематизацією ієрогліфів за наявністю певних «ключових» елементів. З появою концепцій про залежність змісту від звучання (династія Цин) з'являються словники з фонетичною класифікацією матеріалу.

Дослідження генезису тлумачної літератури з урахуванням напрямів розвитку давньокитайського соціуму, релігійних та етичних традицій, взаємовпливу культури та філософії допоможе краще зрозуміти особливості вибраного для кодифікації матеріалу,

а також засобів його кодифікації, поглибить розуміння полеміки між різними традиціями тлумачення та продемонструє методологічні та змістові запозичення між різними видами тлумачної літератури.

Історія екзегези, аналіз її розвитку та взаємодії з іншими напрямками китайської філології є важли-

вим матеріалом для розуміння та формування лінгвістичних феноменів китайської мови. Детальний розгляд методів та концепцій кодифікації тлумачних словників, їх структури та побудови дає поштовх для нових наукових розвідок у галузі лексикології та лексикографії, фонології та перекладознавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гурьян Н. В. Эволюция древнекитайского тезауруса: от «Эрья» до «Шими́на». *Гуманитарные исследования в Восточной Сибири и на Дальнем Востоке*. Владивосток, 2015. № 1. С. 21–27.
2. 陆宗达. 训诂学复习资料很全, 2005. URL: https://wenku.baidu.com/view/073ebaf50229bd64783e0912a216147916117e12.html?fr=search-1_income7
3. 齐佩瑢. 训诂学家的主要著作, 2011. URL: https://wenku.baidu.com/view/0af1add43186bceb19e8bb33.html?fr=search-1-wk_sea_fufei_income1
4. 苏鑫. «训诂学» 复习资料, 2019. URL: https://wenku.baidu.com/view/cb2c8d5f9fc3d5bbfd0a79563c1ec5da50e2d693.html?fr=search-1_income1#
5. 王友胜. 民国间古代文学研究名著导读 /王友胜, 李鸿渊, 林彬 晖. - 上海: 岳麓书社, 2010. 462 с.
6. 周秉鈞. 古汉语自学手册. 湖南: 湖南任命出版社, 1955. 522 с.

REFERENCES

1. Guryan, N. V. (2015). Evolyutsiya drevnekitayskogo tezaurusa: ot «Erya» do «Shimina». [Evolution of the ancient Chinese thesaurus: from «Erya» to «Shimin»]. *Humanitarian research in Eastern Siberia and the Far East*, 1, 21–27 [in Russian].
2. Lu Zongda (2005). *Xungu xue fuxi ziliao hen quan* [Exegetical review materials are complete]. Retrieved from: https://wenku.baidu.com/view/073ebaf50229bd64783e0912a216147916117e12.html?fr=search-1_income7 [in Chinese].
3. Qi Peirong (2011). *Xungu xue jia de zhuyao zhuzuo*. [The main works of exegetics]. Retrieved from: https://wenku.baidu.com/view/0af1add43186bceb19e8bb33.html?fr=search-1-wk_sea_fufei_income1 [in Chinese].
4. Su Xin (2019). «Xungu xue» fuxi ziliao [«Exegetics» Review information]. Retrieved from: https://wenku.baidu.com/view/cb2c8d5f9fc3d5bbfd0a79563c1ec5da50e2d693.html?fr=search-1_income1# [in Chinese].
5. Wang Yousheng (2010). *Minguo jian gudai wenxue yanjiu mingzhu daodu* [A Guide to Ancient Literature Research in the Republic of China] Shanghai: Yuelu Publishing House [in Chinese].
6. Zhou Bingdiao (1955). *Gu hanyu zixue shouce*. [Ancient Chinese Self-study] Hunan: Hunan renming chubenshe [in Chinese].

УДК 811.111:004.735.5

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223451>

ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ КОНСТРУЮВАННЯ ПЕРСОНАЛЬНОГО БРЕНДА (на матеріалі персональної Facebook-сторінки зіркової персони)

Крутько Т. В.

Національний університет водного господарства та природокористування

У статті досліджено вербальні засоби конструювання персонального бренду зіркової особистості в соціальних мережах. Матеріалом дослідження послуговували повідомлення, опубліковані на персональній Facebook-сторінці акторки Різ Візерспун протягом 2017–2020 рр. Передусім обґрунтовано актуальність наукової розвідки та проаналізовано публікації з проблематики дослідження. Зауважено, що структурно-композиційна організація повідомлень на персональній сторінці зіркової персони сприяє реалізації комунікативного наміру адресата.

Виявлено різнорівневі ресурси мови, наділені експресивним прагматичним потенціалом, які сприяють підсиленню апелятивно-спонукальних характеристик повідомлень. Особливу увагу зосереджено на використанні лексико-граматичних засобів та прийомів аргументації в повідомленнях. Зокрема, простежено, що обов'язковим елементом вибудовування емоційних зв'язків з аудиторією з метою організації комунікативного впливу є вживання лексики із позитивною оцінною семантикою, залучення аргументативних прийомів протиставлення та повтору, що додає емоційності, створює певний настрій, сприяє реалізації експресивності, зв'язності повідомлення.

Установлено, що використання різноманітних засобів вираження модальності є дієвим способом зниження категоричності повідомлень, посилення семантичної невизначеності чи сумніву, що впливає на оцінку поданої інформації. З'ясовано, що висловлення, які містять імперативну інтенцію, покликані сприяти персоналізації, увиразнювати адресатність повідомлень, а питальні речення як ефективна комунікативна стратегія взаємодії використовуються в повідомленнях для усунення психологічного бар'єру між учасниками комунікації, що сприяє створенню атмосфери дружнього спілкування, допомагає у підтримці віртуального образу Різ Візерспун як відкритої, щирої людини.

Підсумовано, що конструювання персонального бренду за допомогою Facebook-сторінки передбачає залучення ретельно відібраних та успішно апробованих прийомів створення позитивного образу зіркової персони.

Ключові слова: адресат, адресант, зіркова персона, персональний бренд, соціальна мережа.

Krutko T. V. Verbal Personal branding (based on personal Facebook profile of a celebrity). The paper explores how social networking can be deployed to develop a personal brand and in particular, examines verbal personal branding of a celebrity. The purpose of the paper is to identify the key verbal elements of the content shared by an American actress Reese Witherspoon to produce a positive emotional reaction and build up relationships with the audience.

Qualitative content analysis of Reese Witherspoon's Facebook posts has been carried out. The data were sourced from her personal Facebook page during 2017–2020. The texts have been explored through functional analysis to investigate key verbal elements and techniques from the viewpoint of their role in affecting the target audience. The paper outlines that Facebook, a popular social networking website, is a platform to broadcast personal messages, accomplish goals, connect with the followers and build a trusting relationship with them.

It has been proved that the actress employs emotive and emphatic language to draw attention, to appeal directly to every subscriber or follower, to facilitate communication in order to achieve peculiar conversational goals. It has been revealed that the purpose of the language of positive evaluation used in posts on Facebook is the desire to evoke positive emotions from the audience and create a friendly persuasive effect.

It is found that contrasts and repetitions are favoured tools employed to emphasize the point, to add to the powers of persuasion, to give rhythm. Research shows that contrasts and repetitions are marked by a high frequency of use.

It has been shown that all means of expressing modality employed in the posts are aimed to make them less categorical and to add to the posts a certain amount of ambiguity. The empirical findings clearly illustrate that by using questions and imperative constructions the actress tries to trigger her followers' emotional responses that gives the impression of communicating directly with them.

The research reveals that personal branding is the process by which the celebrity actively tries to enhance her appeal and showcase her personality, values, and opinions through the content that she shares.

Key words: addresser, addressee, celebrity, personal brand, social network.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Соціальна мережа Facebook, яка слідом за *WhatsApp* та *Instagram* входить до трійки найпопулярніших, за результатами опитування залишається основним джерелом отримання інформації [6].

Завдяки можливості комбінувати формати подання інформації (письмовий текст, зображення, поси-

лення, відео-фрагменти) соціальні мережі стають актуальною платформою для публікацій новинного, розважального, науково-освітнього, комерційного, рекламного контенту на власних публічних чи напівпублічних сторінках, що дає підстави визначати соціальні мережі як новий вид медіа активності [4, 107].

Персональні сторінки – ефективний інструмент моделювання образу комуніканта, його самопрезен-

тації, тобто діяльності, спрямованої на створення іміджу. За словами науковців, у стратегію формування іміджу входять зовнішність; манера одягатися; вибір аксесуарів; виразність, ефективність впливу і правильність мовлення [2, 148].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Активне поширення та використання соціальних мереж як технологічної платформи для ЗМІ, реклами, блогів, влогів, коментарів, опитувань, що сприяє здійсненню комунікації, зумовлює актуальність наукових, зокрема лінгвістичних, розвідок (О. І. Дзюбіна, В. В. Каптюрова, Т. В. Крутько, Т. М. Ніколаєва).

У дослідженнях увагу сфокусовано на аналізі дискурсу мікроблогів та статусів у Facebook [7], особливостях використання мови в чатах [9], особливостях мовленнєвої поведінки різних груп користувачів [4; 8]. Незважаючи на численність досліджень Інтернет-дискурсу соціальних мереж як особливої сфери міжособистісної комунікації, цей жанр продовжує привертати увагу дослідників, оскільки знаходиться у стані постійного розвитку, оновлення і містить величезний потенціал.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – виявити та дослідити вербальні засоби повідомлень персональної Facebook-сторінки, спрямовані на формування позитивного іміджу зіркової персони.

Досягнення мети передбачає: виявити та схарактеризувати лексико-граматичні засоби та аргументативні прийоми повідомлень персональної сторінки зіркової персони в соціальній мережі Facebook.

Матеріалом дослідження послуговували опубліковані в соціальній мережі Facebook повідомлення, одержані методом суцільної вибірки з персональної сторінки акторки Різ Візерспун, кількість підписників якої наближається до 4 мільйонів. Період вибірки мовного матеріалу охоплює 2017–2020 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження.

«Бренд – набір унікальних, сильних і позитивних асоціацій, які виникають у свідомості споживачів, додаючи цінність товару і послугі» [1]. Персональний брендинг покликаний популяризувати особистість перед цільовою аудиторією [5, 294].

Персональні сторінки в соціальних мережах у наш час є необхідним елементом персонального брендингу – комплексу засобів з формування і підтримки іміджу та репутації, особливо коли йдеться про зіркову особистість. Для дослідження вибрано персональну Facebook-сторінку Різ Візерспун, американської акторки, продюсерки, володарки премій «Оскар», «Золотий глобус», BAFTA, громадської діячки, популяризатора культури читання, учасниці численних благодійних проєктів. Акторка активно підтримує позицію гендерної рівності у Голлівуді, а її продюсерська компанія надає жінкам можливість реалізовувати свій потенціал на екрані.

Персональна Facebook-сторінка Різ Візерспун використовується для самопрезентації, демонстрації соціальної активності, формування громадської думки, рекламування, а отже, для конструювання персонального бренда зіркової персони.

Повідомлення на персональній сторінці зіркової особистості – невеликі за обсягом завершені тексти, представлені вербальним, графічним, відео- компо-

нентами або їхньою комбінацією. Невеликий обсяг повідомлення зумовлює особливий відбір мовного матеріалу. Структурно-композиційна організація тексту, лексико-граматичні засоби та прийоми аргументації сприяють реалізації комунікативного наміру – створення образу актриси як людини з активною громадянською позицією, благодійниці, хорошої матері, дружини, подруги тощо.

Серед аргументативних прийомів, зафіксованих у корпусі досліджуваних повідомлень, є протиставлення, які реалізуються за допомогою бінарних структур, легших для сприйняття логічно і психологічно [2, 95]:

There's so much uncertainty right now. One thing that is so difficult for me is not knowing what happens in the future. I'm a planner and a goal setter. But, the other thing I am is a believer (1).

У прикладі, окрім контекстуальних антонімів *planner, believer*, значення протиставлення передають сполучники *but* та *one thing, the other thing*, які створюють контрпозицію, протиставляючи один компонент іншому.

Антонімічне протиставлення *success/failure* входить у репертуар засобів вербального вираження орієнтації на успіх, притаманний американській лінгвокультурній спільноті. Використання протиставлення допомагає Різ Візерспун донести до цільової аудиторії ідею про невдачу як крок на шляху до успіху: *So many stories on Instagram focus on success, but sometimes it's important to remember that rejection or failure can really be a great help in our lives* (1). У прикладі протиставлення здійснюється на основі бінарної структури висловлення, актуалізованої антонімами *success/failure* та простим поліфункціональним сполучником *but*.

Пояснюючи походження назви книги *“Whiskey In a Teacup”*, Різ Візерспун апелює до опозиції *ніжна/сильна* і описує образ сучасної жінки, яка може бути тендітною зовні, але мати вольовий характер:

Y'all have been asking why I named my book “Whiskey In a Teacup?” My grandmother always said: Southern women were like “#WhiskeyInACup”. They may look graceful and delicate on the outside but are strong and fiery inside! I've always loved that...and think it applies to so many women. Raise your hands if you agree!!! (1). Реалізація протиставлення *ніжна/сильна* сприяє підтримці образу активної, енергійної жінки, здатної відстоювати свої права, досягати успіху.

Не менш дієвим прийомом аргументації, ніж власне протиставлення, є лексико-синтаксичний повтор. Повтор – один з прийомів створення ритму, засіб когезії та спосіб виділення ключових слів і тематичних понять: *Thank you everyone for making a movie starring women, written by a woman, and produced by a woman #1 in on iTunes* (1);

Over the years, I lost as many parts as I got. I was always considered TOO something. Too short. Too feisty. Too energetic. I once got told I seemed too smart to play a young female character (1).

Особисту позицію адресанта, асертивність повідомлення підкреслено повтором когнітивних дієслів:

I believe that people are good. I believe there is a higher purpose (even if I don't always know what it is).

I believe the human spirit is truly remarkable. I believe we will get through this, because of my mother and my grandmother and all the other women that came before me that overcame so much for me to be here. If they got through all of the challenges they faced, so can I. I know this is true (1).

Епістемічне дієслово *know* у фінальному реченні передає високий рівень впевненості адресанта в істинності своєї позиції, своїх переконань щодо того, що всі проблеми вдасться владнати.

У наступному прикладі повтор використовується для надання емоційно-експресивної інформації, показу внутрішніх переживань, демонстрації співчуття:

I've been thinking a lot about Cheryl Strayed lately. About her 1000 mile journey on the PCT after the death of her mother and her divorce. How lost she felt. How she walked her way back to the woman she wanted to be. How hard it was to be on the journey alone, both physically and mentally. How she realized that no one was coming to save her, she was going to have to save herself. Like we all do. We save ourselves. Everyday (1).

Однією з функцій повтору є емпатична – емоційне посилення смислу висловлення:

I grew up going to church. We were taught that we were all the same in the eyes of God. We all breathe the same air. We all bleed the same blood (1).

Високому рівню персональності повідомлення сприяє анафоричний повтор інклюзивного займенника *we* як маркера єдності та лексеми *same*, що підкреслює солідаризацію авторки з аудиторією:

Despite the fact that this year has felt a little bit crazy with ups and downs and so many divided ideas and opinions, I feel hope when I see how we can connect and find common ground. We all breathe the same air and share the same oceans and skies. We all love our kids, our families and our communities. We all want a better world for the future. I look forward to sharing and connecting more with you all in 2018 (1). Апеляція до цінностей *kids, families, communities* у поєднанні з повтором покликані знайти емоційний відгук в адресата повідомлення, тоді як лексеми *future, look forward* створюють позитивну футуральну перспективу висловлення.

Футуральної перспективи досягнуто також завдяки залученню граматичної конструкції *let's*, яка, окрім того, є одним із засобів втілення комунікативної стратегії співробітництва:

Let's use today to tell the women who inspire us how much they mean to us! (1);

Let's stop talking and take action (1);

All the MOMS out there... let's do this at home summer camp thing! (1)

Аналіз показує, що футуральність як засіб впливу на аудиторію притаманна кінцівкам постів:

Honestly, this week has been a lot. And it's only Wednesday. Days, weeks, months like this make me want to crawl in a hole. But my friend offered me a moment. To just feel sad. So I wanted to offer it to you all. A moment or a day or a week. Take what you need. Remember that pain is inevitable. But friends who hold your hand and kids who laugh at silly jokes and sunsets that light up the sky and chocolate chip cookies are very real too. We are in this together. Let's take care of each other and remind each other of all the good (1).

Фінальний заклик повідомлення свідчить про солідаризацію адресанта з аудиторією, підкреслює прагнення до співпраці та взаємодії:

My friend @kerrywashington always says "Rejection is God's protection". You are on a path that is made for YOU. Sometimes the universe is protecting you from a bad job or a toxic relationship. So remember next time you fail at something or someone leaves you heartbroken... let yourself be sad, grieve what didn't happen for a minute but move ON. Better things are waiting for you (1).

У повідомленнях на соціальну тематику також спостерігаємо прикінцеве використання каузативної конструкції *let's* для вираження некатегоричного спонукання:

Spending time outside with this little explorer makes me feel so lucky to be on this gorgeous planet! Happy Earth Day everyone. Let's protect our mother nature today and every day! (1).

Заклик аудиторії до відповідальності, співпраці у питаннях захисту довкілля імплікує активну громадянську позицію адресанта.

Використання прохібітивів, у яких спонукальність поєднується із запереченням, посилює категоричність висловлення:

Words to live by, #cleowade. I used to feel like my perspective on life wasn't good enough to share in meetings with business leaders or in big board rooms. I was nervous to speak up about motherhood or marriage or share any of my ideas about sexism and inclusion. Then I got older and I realized, everyone's perspective matters. We all have walked a unique path and every step of that path has helped us learn and grow. So don't let anyone tell you that you don't matter. You do. Pass it on (1).

Прохібітив у цьому контексті можна розглядати як прояв співпереживання та бажання допомогти.

Your future needs you, your past don't. We all make mistakes but we can choose to dwell on them or we can choose to move on. It's better to learn from them and leave them in the rear view mirror. Life is all about moving forward! Towards garnering new friendships, focusing on new business ideas or learning a new trade. So don't look backwards, you aren't going that way! (1).

Окрім того, прохібітиви та прямі директиви вживаються в повідомленнях зіркової особи для досягнення ефекту прямого звертання до адресатів:

Listen up, sisters!! Pull up a chair! Let's spill some Big Little Lies tea from last night's premiere (1);

створення гумористичного ефекту: *Don't mess with a serious gardener* (1);

Keep your friends close, and your happy hour crew closer (1).

Експліцитно виражене спонукання зафіксовано в повідомленнях, де йдеться про турботу про адресата та його інтереси:

Hey Everybody! Wearing a mask is not a political statement. It means you care about other people's health and safety. Be KIND, wear a mask! (1);

Surround yourself with people who bring out the best in you (1).

Некатегоріальним способом вираження наказового способу є прислівник *now*, який втрачає своє темпоральне значення і посилює категоричність повідомлення, у якому йдеться про загрозу безпеці:

I Hope all of our representatives know that The American people expect them to Work the Will of the People. We have had Enough. We need gun safety laws. NOW. Republicans/ Democrats. This is not about partisan politics. This is about our children and our communities and we will vote for people who care about US (1).

Категоричність та обурення у зверненні акторки до політиків зумовлені трагічними обставинами, які призвели до загибелі співгромадян.

Окрім прислівника *now*, до одиниць з афірмативним значенням можна віднести *always*, якому притаманна інгерентна персуазивність та маніпулятивний потенціал:

Throwback to this cow gal look for Interview Magazine! End of mighty era!!! Will always remember Ingrid Sischy did the best, most in depth interviews and Ellen Von Unwerth always takes the most powerful photos! Such forces of nature! (1);

So proud of my kids working so hard and always bringing their best selves to each challenge (1);

Thank you Cheryl Strayed for always putting your heart on the line and your soul flung open like a window we can all walk through (1).

«Маніпуляція свідомістю передбачає використання модальності в межах стратегії модифікації ілюктивної сили висловлювань» [3, 11]. Проведений аналіз повідомлень дав змогу виявити застосування різних видів модальності з використанням:

– модальних дієслів:

#MyEcoResolution is to continue using sustainable water bottles and limit my plastic consumption every day. Even though I may not be perfect in my efforts, I'm making the resolution to make positive change to protect the environment (1);

Annnnd we are back to work! In the words of Mindy Kaling, "Sometimes you just have to put on some lipgloss and pretend to be psyched!" (1);

Imagine if we could all accomplish as much as unsupervised toddlers can... (1);

I will forever remember last year's Golden Globes, when we stood together in solidarity to fight for equality, parity, safety and inclusion. Good luck to all the nominees tonight! And may we continue to celebrate risk takers in our industry and beyond, who challenge status quo and fight for change! (1);

– модальних висловів:

Great news alert!! Some things are just meant to be! I'm SOOO excited to have Mindy Kaling and Dan Goor writing Legally Blond3! (1);

– модальних ідіом: *It's National Voter Registration Day and y'all better get your vote on! (1);*

– модальних слів, які виражають суб'єктивне ставлення мовця до висловлювання:

Maybe your silver lining is gold or maybe it's glitter but I encourage you all to let your positivity flag fly! It's contagious and we need more of it in this world (1);

Bonus of being a producer: You get to pick who plays the younger you! So, naturally I went with the gorgeous, lovely, smart, and talented Anna Sophia Robb (1);

When I first saw this Vanity Fair cover, I thought, "Oh my goodness... what a goofball!" But here I am captured, probably snort-laughing, in all my goofy glory! (1).

Як свідчать приклади, модальні прислівники елімінують категоричність висловлень, додають їм семантичної невизначеності чи сумніву, що впливає на оцінку поданої інформації.

Лексика позитивної оцінної семантики є обов'язковим елементом вибудовування емоційних зв'язків з аудиторією:

What an incredible experience bringing #LittleFiresEverywhere to the screen! Thank you to all of you who watched and commented and made LOL with your Elena Gifs. Thank you to our magical cast and crew for doing above and beyond to bring this story to life. I couldn't have done this without my amazing team (1);

To be in a room filled with so many passionate, talented women in our business was truly an honor and a thrill! I'm humbled by the stories I heard and am excited for the future of change-makers! (1).

Як показують приклади, мовні одиниці, що виражають оцінне значення, є засобом підсилення прагматичного впливу висловлювання. Широка ад'ективація повідомлень є одним з прийомів мовної аргументації, спрямованих на створення позитивного образу зіркової особистості.

Віртуальна комунікація вибудовується з урахуванням психологічних особливостей сприйняття цільовою аудиторією. Одним з ефективних інструментів комунікації з підписниками є використання питальних речень:

Are you guys reading The Guest List by Lucy Foley? (1);

Where do you dream of traveling to? (1);

Story time is going very well today... What's your favorite children's book? (1);

Winter, it's been fun but I'm ready for some warm weather! Who's with me? (1).

Питальні речення як ефективна комунікативна стратегія взаємодії призначені для усунення психологічного бар'єру між учасниками комунікації, вони сприяють створенню атмосфери дружнього спілкування, допомагають у підтримці віртуального образу Різ Візерспун як відкритої, щирої людини.

Таким чином, вибір мовних засобів для реалізації комунікативного наміру регулюється дискурсивними стратегіями, які визначають спосіб представлення та подачі найбільш релевантної інформації відповідно до жанру [2, 89].

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. За допомогою персональної сторінки у соціальній мережі відбувається інформування аудиторії про благодійну діяльність акторки, популяризація її ініціатив, спрямованих на промоцію благодійних та освітніх проєктів. Це сприяє позиціонуванню зіркової особи як активного члена суспільства, людини з громадянською позицією, благодійниці, популяризатора читання тощо.

Представлення інформації в соціальних мережах відбувається з урахуванням її сприйняття цільовою аудиторією – підписниками сторінки. Конструювання персонального бранда за допомогою Facebook-сторінки передбачає залучення ретельно відібраних та успішно апробованих прийомів створення позитивного образу зіркової персони.

До дієвого інвентаря і механізмів вербального впливу належать лексеми позитивної оцінної семантики, лексико-граматичні засоби вираження модальності, аргументативні прийоми, вжиті з метою викликати довіру, вибудувати емоційний зв'язок з аудиторією, додати емоційності та невимушеності повідомленням. Оцінність, емоційність, експресивність мовних засобів реа-

лізуються в тісній взаємодії з невербальними компонентами, забезпечуючи досягнення максимального ефекту.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в детальному вивченні взаємодії вербальних та невербальних елементів повідомлень у соціальних мережах, спрямованих на формування персонального бренду зіркової особи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афонин И. Ф. Брендинг – это не нейминг : URL: <http://terraplan.ru/new/1101-branding-eto-ne-nejming.html>
2. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации. Киев : Астрейя, 1997. 309 с.
3. Дмитрук О. В. Маніпулятивні стратегії в сучасній англійській комунікації (на матеріалі текстів друкованих та Інтернет-видань 2000–2005) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2006. 19 с.
4. Крутько Т. В. Стратегії мовленнєвого впливу у промовах бізнес-коучів (на матеріалі персональних сторінок соціальної мережі Facebook). *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Київ, 2017. С. 106–112.
5. Патрахина Т. Н. Понятие «личный бренд», области его применения: теоретические аспекты. *Молодой ученый*. 2015. № 2. С. 294–297.
6. Executive Summary and Key Findings of the 2019 Report : URL: www.digitalnewsreport.org/survey/executive-summary
7. Lee C. Micro-blogging and status updates on Facebook. Texts and practices. *Digital discourse. Language in the new media*. New York: Oxford University Press, 2011. P. 110–128.
8. Livingstone S. Taking risky opportunities in youthful content creation. Teenager's use of social networking sites for intimacy, privacy and self-expression. *New Media & Society*. 2008. Vol. 10 (3). P. 393–411.
9. Schönfeldt J. & Golato A. Repair in chats. A conversation analytic approach. *Research on language and social interaction*. 2003. Vol. 36 (3). P. 241–284.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. URL: <http://www.facebook.com/ReeseWitherspoon>

REFERENCES

1. Afonin, I. F. Branding eto ne neiming [Branding is not a naming]. Retrieved from: <http://terraplan.ru/new/1101-branding-eto-ne-nejming.html> [in Russian].
2. Belova, A. D. (1997). *Lingvisticheskie aspekty argumentatsii* [Linguistic Aspects of Argumentation]. Kiev: Astreya [in Russian].
3. Dmytruk, O. V. (2006). *Manipulyativni stratehii v suchasni anhlomovni komunikatsii (na materialy tekstiv drukovanykh ta Internet-vydan 2000–2005)* [Manipulative Strategies in Modern English Communication (on the material of printed and Internet editions of 2000–2005)]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
4. Krutko, T. V. (2017). *Stratehii movlenievoho vplyvu u promovakh biznes kouchiv (na materialy personalnykh storinok sotsialnoi merezhi Facebook)* [Communicative Strategies Employed by Business Coaches (based on personal Facebook pages)]. *Linhvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia i perspektyvy*, 106–112 [in Ukrainian].
5. Patrakhina, T. N. (2015). *Ponyatie "lichnyy brend", oblasti ego primeneniya: teoreticheskie aspekty* [Notion "Personal Brand" and its Use: Theoretical Aspects]. *Molodoy uchenyy*, 2, 294–297 [in Russian].
6. Executive Summary and Key Findings of the 2019 Report. Retrieved from: www.digitalnewsreport.org/survey/executive-summary
7. Lee, C. (2011). Micro-blogging and status updates on Facebook. Texts and practices. *Digital discourse. Language in the new media*. New York: Oxford University Press, 110–128.
8. Livingstone, S. (2008). Taking risky opportunities in youthful content creation. Teenager's use of social networking sites for intimacy, privacy and self-expression. *New Media & Society*, 10 (3), 393–411.
9. Schönfeldt, J. & A. Golato (2003). Repair in chats. A conversation analytic approach. *Research on language and social interaction*, 36 (3), 241–284.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Retrieved from: <http://www.facebook.com/ReeseWitherspoon>

СТРУКТУРНІ ТА СЛОВОТВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ OKAZIONIMIV (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ ДЖ. К. РОЛІНГ «ГАРРІ ПОТТЕР І ФІЛОСОФСЬКИЙ КАМІНЬ»)

Кузедна В. В.

Черкаський державний технологічний університет

У статті розглянуто фентезі як гібридний жанр літератури та okazionalni leksichni utvorennia yak odnu z yogo charakternih oznak. Doslidzheno sposobi avtorskogo slovtvorennya okazionalnih onimiv, sho znahodiat vidobrazhennia u fenteziiromani Dzh. K. Roling «Harry Potter i filozofskiy kaminy». Obtrunтовано актуальність наукової розвідки й проаналізовано стан вивчення проблематики англійського словотвору загалом та індивідуально-авторських утворень зокрема.

Окреслено низку ознак, опертя на які уможливають виокремлення okazionimiv z-pomizh inshih riznovidiv neologizmv. Osoblivu увагу приділено установленню словотвірних моделей, які використовуються задля утворення зазначених лексем. З урахуванням аналізу теоретичних праць, присвячених вивченню різноманітних аспектів словотвору, визначено, що найбільш продуктивними словотвірними моделями для номінації індивідуально-авторських онімів є словоскладання, афіксація, скорочення, запозичення, семантичні способи словотвору, конверсія та вигадання слів. Однак помічено, що поряд з традиційним словотворенням високим ступенем продуктивності характеризуються ненормативні, або okazionalni, sposobi (коли автор вигадує власні словотвірні моделі) творення.

У результаті дослідження okazionalnih onimiv, sho funktsionuyut u strukturi analizovanogo khudozhnogo tvoru, виявлено продуктивні й непродуктивні способи творення. Зафіксовано високу продуктивність словоскладання, у межах якого вирізняють декілька словотвірних моделей. Простежено особливості застосування афіксального словотворення, прикметною ознакою якого є залучення до процесу номінації okazionimiv лише суфіксальних моделей.

З'ясовано, що серед ненормативних способів творення найбільшою продуктивністю характеризується семантичний спосіб з його різновидами – семантичною деривацією та метафоричним перенесенням. Найменш продуктивними способами творення індивідуально-авторських онімів є конверсія, запозичення та моделі комбінованого словотворення. Неабияку увагу приділено аналізу okazionalnih onimiv, які постали за допомогою так званих okazionalnih slovtvirnih sposobiv i modeley. Tворення таких дериватів (вони виявилися найбільш продуктивними в досліджуваному творі) підпорядковується певним словотвірним правилам або нормам.

Ключові слова: okazionalizm, okazionim, жанр фентезі, авtorskе slovtvorennya, sposobi slovtvorennya, produktivni/neproduktivni slovtvirni modeley.

Kuzebna V. V. Structural and word-forming peculiarities of proper nonce-words (case study of J. K. Rowling's novel "Harry Potter and the Philosopher's Stone"). The article focuses on fantasy as a hybrid literature genre as well as nonce-words as its specific feature. The ways of author's proper nonce-words formation are under consideration. The material of the research is J. K. Rowling's fantasy novel "Harry Potter and the Philosopher's Stone". The relevance of the research has been justified and the publications concerning the main topic of our research have been analyzed.

Some specific features of proper nonce-words, which help distinguish them among other lexical units, have been defined. Special attention was given to the analysis of the word-building patterns used for forming proper nonce-words. On analysing major theoretical works studying various aspects of word-formation processes we managed to identify the most productive word-building patterns used for occasional proper names nomination. They are composition, affixation, contraction, borrowing, semantic word-formation, conversion and inventing new words. Furthermore, it was recognised that some non-traditional ways of word-building – when an author creates his own word-forming models – are characterised by high-productivity.

Having researched proper nonce-words taken from the analysed novel, some productive as well as non-productive word-forming models have been defined. The most productive one is word composition which includes several subtypes. The peculiarities of affixation which is characterised by the exceptional use of suffix models only are taken into consideration. However, prefix derivation remained beyond the writer's attention. Semantic way of word-building, together with semantic derivation and metaphor transference, is considered to be the most productive among non-traditional ways of word-formation.

In addition, it should be noted that the least productive ways of forming proper nonce-words are conversion, borrowing and the combined word-forming models. Much attention is given to those occasional proper names whose formation has been based on the author's word-building patterns the specific feature of which is high-productivity.

Key words: nonce-word, proper nonce-word, fantasy genre, author's word-formation, ways of word-formation, productive/non-productive word-formation models.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Мова – система, яка постійно зазнає змін, що є неодмінною характерною особливістю її розвитку. Лексико-семантичний рівень мови, порівняно з усіма іншими, характеризується високим ступенем проникнення і є найбільш відкритим та рухливим. Він постійно поповнюється новими словами, що спричинено внутрішніми й зовнішніми мовними змінами. Тому не дивно, що сучасна лінгвістика всебічно вивчає нові номінативні одиниці лексичного рівня. Словотвір залишається одним із основних джерел поповнення лексичного складу сучасної англійської мови [11, 73].

Активні словотвірні процеси, що відбуваються в сучасній англійській мові, є плідним джерелом збагачення й постійного розвитку лексику. Беззаперечно, що однією з продуктивних сфер функціонування нової лексики є стиль художньої літератури, який акумулює всі стилі та відображає загальний розвиток мови. Така тенденція спричинена як природою самого художнього стилю, спрямованого на емоційний вплив, що втілюється за допомогою різноманітних засобів вираження мовлення, так і появою певних інноваційних технік, створених авторами з тією ж метою. Подібні інновації в межах певних літературних жанрів приводять до появи одного з видів нової лексики – індивідуально-авторських новотворів [4, 1]. На позначення індивідуально-авторських новотворів у науковій літературі є декілька терміноназв: «індивідуальні слова», «авторські або індивідуально-авторські неологізми», «стилістичні або індивідуально-стилістичні неологізми», «неологізми контексту», «одноразові неологізми», «літературні неологізми», «слова-саморобки», «слова-експромти», «слова-метеори», «неологізми поета або поетичні неологізми», «оказіоналізми» [3, 164]. Такі лексичні новотвори є позасистемними мовленнєвими явищами, що ілюструють шляхи та форми розвитку мови певного періоду, відображають взаємодію між мовою і мовленням, а також оновлюють словотвірний потенціал тієї чи тієї мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми словотвору в англійській мові перебувають у фокусі уваги таких українських дослідників, як І. Андрусак, Н. Бабенко, Ю. Зацний, В. Перебийніс, О. Турчак та ін. Словотвірні механізми семантичної деривації та властивості семантики похідних слів вивчають Л. Медведева, Р. Розіна, Н. Тропіна, D. Cruise, P. Gardenfors, K. Nilsen. Низку наукових розвідок присвячено з'ясуванню ролі окремих способів словотвору в збагаченні словникового складу сучасної англійської мови (Н. Бабенко, І. Гусак, Ю. Зацний). Дослідженню проблем неологізмів та індивідуально-авторських лексем як лінгвістичного явища, вивченню різноманітних аспектів функціонування новоутворень в різних типах текстів приділено увагу у працях М. Бакіна, А. Березовенко, А. Брагіна, О. Габінської, Г. Вокальчука, І. Дегтяр, О. Земської, О. Ликова, В. Лопатіна, О. Сеньків, Р. Намітокової, Н. Фельдмана, Е. Ханпінри та ін. Проблему функціонування okazіональних утворень у творах різних літературних жанрів порушували у своїх студіях як вітчизняні (О. Винарчик,

О. Солодова, І. Шпак та інші), так і зарубіжні мовознавці (M. Dziwisz, E. Partridge, E. S. C. Weiner, K. G. Wilson та ін.).

Однак, попри різноаспектне вивчення okazіональних лексичних одиниць, досі залишаються дискусійними такі питання, як структурні й словотвірні особливості okazіоналізмів, а також специфіка їх функціонування в художньому творі.

Беззаперечним залишається те, що останнім часом художня література набуває ще більшої популярності, адже стрімко розвивається та набуває нових художніх форм. Особливо це стосується жанру фентезі, де автор намагається зацікавити та розважити читача, створюючи можливі світи, дивних істот, мову, якою розмовляють персонажі, і з цією метою придумує незвичайні лексичні одиниці – okazіоналізми. При розгляді okazіоналізмів у жанрі фентезі видається доцільним зосередитися на okazіональних онімах (оказіонімах).

Зацікавленість лінгвістів проблемами okazіонального словотворення протягом останніх десятиліть постійно зростає. Багато сучасних лінгвістів розробляють цю тему. Серед них можна назвати праці І. Александрук, Н. Арутюнової, М. Бакіної, О. Гагинської, О. Земської, І. Комарової, О. Ликова, В. Лопатіна, І. Улуханова, Е. Ханпінри та інших.

Слід наголосити, що фентезі є порівняно молодим літературним жанром, адже сформувався приблизно в середині ХХ століття і отримав подальший розвиток у творчості таких письменників, як М. Стюарт, Енн Маккефрі, Р. Говард, Г. Л. Олді, К. Паоліні, Урсула ле Гуїн, Д. Він Джонс а також К. Льюїс та Дж. Р. Р. Толкін, Енн Райс, Дж. К. Ролінг та ін. Однак вважаємо за потрібне зазначити, що жанр фентезі небезпідставно вважають гібридним жанром, адже йому притаманно багато рис, які споріднюють його з іншими, серед іншого й більш ранніми жанрами та напрямками літератури й мистецтва, такими як літературна і народна казка, альтернативна історія, криптоісторія, наукова фантастика тощо.

У царині наукових досліджень особливий інтерес становлять семантичні та структурно-словотвірні особливості онімів у жанрі фентезі. Це зумовлено специфікою жанру, а саме наявністю об'єктів, суб'єктів і явищ, які потребують нової номінації. Власне тому в цьому літературному жанрі функціонує значна кількість авторських онімів, які несуть велике смислове навантаження, допомагають створити портретні дескрипції героїв, описати незвичайні локації, де відбуваються події. Тому не дивно, що науковці активно досліджують поетичну ономастику чи оноματοпоетику з неодмінним акцентом на лінгвістичному вивченні специфіки та закономірностей функціонування власних назв у художньому тексті [8, 121].

Формулювання мети й завдань статті. Метою нашого дослідження є вивчення специфіки функціонування okazіонімів у жанрі фентезі на матеріалі твору Дж. К. Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь». Вибір об'єкта дослідження не випадковий, адже авторка твору – відома англійська письменниця Джоан Ролінг, популярність якої не тільки не згасає, а й продовжує зростати. Її творчий доробок

заслужено вважають літературним феноменом, а серія романів про хлопчика-чарівника Гаррі Поттера здобула всесвітнє визнання завдяки унікальній письменницькій майстерності та неповторному авторському стилю. З 90-х років минулого століття ці твори стали світовими бестселерами. Мова персонажів романів Дж. К. Ролінг є надзвичайно образною, емоційно забарвленою, багатою на стилістичні засоби та прийоми, які допомагають краще передати глибинний підтекст, задуманий авторкою. Твори письменниці – це невичерпний та актуальний матеріал для наукового вивчення. На неабияку увагу заслуговує авторський ідіолект, специфічною ознакою якого є екстенсивне вживання оказіональних утворень, більшість з яких є онімами. Таким чином, поставлена мета передбачає виконання низки завдань: 1) проаналізувати словотвірну будову оказіонізмів; 2) виявити й дослідити основні словотвірні моделі, які використовувє авторка задля створення оказіональних онімів; 3) визначити ступінь продуктивності/непродуктивності аналізованих способів словотворення. Матеріалом дослідження послуговували 222 оказіональних оніми, одержані способом суцільного відбору з тексту художнього твору «Гаррі Поттер і філософський камінь».

Виклад основного матеріалу дослідження. Оказіональні одиниці є досить нестандартними мовленнєвими утвореннями, які мають низку особливостей, що вирізняють їх з-поміж корпусу інших неологічних одиниць. Такі їхні характерні риси, як експресивність, залежність від контексту, ненормативність, що спричиняє появу різних підходів до класифікації індивідуально-авторських лексем, докладно проанілізував О. Ликов [6, 11].

Оказіональні оніми художньої літератури є найбільш непередбачуваними та складними для аналізу, оскільки, як індивідуальні творіння автора, вони відображають його творчий задум та формують картину вторинного світу, створеного на сторінках твору. Авторські оказіоніми в романах жанру фентезі охоплюють дуже широкий пласт лексики – від абсолютно конкретних предметів і дій, які часто вже мають свою назву, до назв нових речей і здебільшого нереальних, фантастичних персонажів, серед іншого й несубстанціональних, тобто таких, про яких майже невідомо нічого, окрім імені. Робиться це для надання більшої правдивості створеному світу. Не є винятком щодо цього й роман Дж. Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь».

Творення оказіоналізмів – це складний мовленнево-розумовий процес, до якого залучено одночасно різноманітні когнітивні та мовні механізми. Більшість учених виокремлюють такі когнітивні механізми, як: аналогія, асоціація, опозиція, меліорація, асиміляція, акцентування, понятійна компресія, деталізація. Мовні механізми, своєю чергою, залучають процес словотворення, у якому розрізняють такі способи, як: афіксація, словоскладання, скорочення, запозичення, семантичні способи словотвору, конверсія, вигадування слів, що складаються із багатоструктурних елементів [7, 13].

Одним із найпродуктивніших способів творення нових слів у фантастичній літературі є вигадування

слів. Нові лексичні одиниці можуть бути утворені із морфем або повнозначних слів, що входять до лексичного складу мови, інші належать до вигаданих мов і є контекстуально вмотивованими [9, 240]. Під час дослідження фактичного матеріалу ми виявили, що авторка надає перевагу нетрадиційному способу утворення нових номінаційних одиниць на позначення магічних реалій, поєднуючи звичайні лексеми (загальна кількість таких лексем – 144, що становить 65% від загальної кількості). На нашу думку, такий спосіб цілком можна вважати інноваційним. Варто зазначити, що іноді такі словосполучення функціонують як неподільна єдність (*Grow-Your-Own-Warts kit, Tongue-Tying*), але здебільшого вони зберігають статус словосполучення, де лексеми поєднані так уміло, що максимально характеризують магічний світ поттеріани (*Madam Malkin's Robes for All Occasions, Dragon Breeding for Pleasure and Profit, Bettie Bott's Every Flavor Bean, the uprising of Elfric the Eager* тощо). У створенні оказіональних онімів письменниця час від часу послуговується принципом шифрування, який можна кваліфікувати як елемент гри з читачем. Так, наприклад, другий компонент у словосполученні *Mirror of Erised* утворено шляхом перестановки літер і, дешифрувавши його, реципієнт отримує назву *the Mirror of Desire: Now, can you think what the Mirror of Erised shows us all?* (1, 171).

Викладений матеріал дає нам підстави стверджувати, що нові слова можуть з'являтися в мові двома способами: узуальним (словоскладання, афіксація, словозлиття, скорочення, аналогія, модуляція, редуплікація, конверсія) з використанням наявних словотвірних моделей і ненормативний, або оказіональний, коли автор вигадує власні способи творення. Цілком виправдано, що аналіз таких лексичних новоутворень може надати філологу-дослідникові серйозну допомогу в з'ясуванні значення неологізму, а перекладач зможе обрати адекватний спосіб відтворення оніма в тексті перекладу.

Аналіз авторських оказіональних онімів, які функціонують у творі Дж. Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь», дав змогу з'ясувати, які способи словотворення і які словотвірні моделі беруть участь у їх творенні.

З-поміж узуальних способів словотворення найбільш продуктивним у творенні оказіональних онімів у дібраному фактичному матеріалі є словоскладання, сутність якого полягає у складанні двох основ, як правило, омонімічних словоформам (всього 33 лексеми, що становить 15% від загальної кількості). З урахуванням лексичного значення компонентів, які входять до складу авторського оказіоналізму-складного слова, вдалося з'ясувати значення всього комплексу. Наприклад, складна сполука *Remembrall* (повсякденний предмет у магічному світі, куля, яка нагадує те, що Ви забули) [12] утворена складанням дієслова *remember* (при цьому голосний звук останнього складу опускається задля милозвучності) і займенника *all*: *Scowling, Malfoy quickly dropped the Remembrall back on the table* (1, 115).

Словоскладання реалізоване кількома словотвірними моделями, зокрема:

1. Модель «дієслово + іменник»: *Griphook* (гоблін, який працює в найбільшому та найкращому магічному банку) утворене поєднанням дієслова *to grip* з іменником *a hook*. Назва одного із чотирьох факультетів Хогвартсу *Hufflepuff* була утворена за такою ж схемою: дієслово *to huffle* + іменник *a puff*. Якщо поглянути на це слово із фразеологічної точки зору, то знайдемо вбудований фразеологічний зворот *Huff and puff*, що означає «пихкати від втоми після важкої роботи». Авторський вибір щодо поєднання саме цих лексем не випадковий з огляду на семантичне навантаження, адже студенти факультету мали репутацію працелюбів.

2. Модель «іменник + іменник»: назва ще одного факультету Хогвартсу *Ravenclaw* була створена за допомогою складання іменників *a raven* + *a claw*: *The four houses are called Gryffindor, Hufflepuff, Ravenclaw, and Slytherin* (1, 90). За подібною моделлю сформоване прізвище студентки першого курсу *Mandy Brocklehurst*, у якому поєднуються два іменники *brock* + *hyrst*. Прикметно, що *Brocklehurst* – реальне англійське прізвище за часів Середньовіччя, яке має в складі реалії того часу: іменник *brock* (*badger*) та другий іменник *hyrst* (*wooded hill, a favourite haunt of badgers*).

3. Модель «прикметник + іменник»: один з учнів школи магії має прізвище *Longbottom*, утворене поєднанням прикметника *long* + іменник *a bottom*. Перша частина okazіоналіма *a Cleansweep Seven* постала за допомогою прикметника *clean* + іменника *sweep*: *We'll have to get him a decent broom, Professor – a Nimbus Two Thousand or a Cleansweep Seven* (1, 120).

Не останнє місце у словотвірній парадигмі твору займають складні сполуки, утворені шляхом поєднання декількох слів, які належать до різних частин мови. Наприклад, у складі шестикомпонентного okazіоналіма *He-Who-Must-Not-Be-Named*, який може вважатися неподільною лексичною єдністю (після великої катастрофи, розрухи, незліченної кількості вбивств та трагедій маги почали боятися імені того, хто це зробив, і стали називати його цим ім'ям, адже вважалося, що його ім'я приверне лихо або навіть смерть), ми розрізняємо особовий займенник однини *He*, відносний займенник *Who*, модальне дієслово *Must*, заперечну частку *Not*, неозначено-особову форму дієслова *Be* та дієприкметник *Named*.

I think we must expect great things from you, Mr Potter <...> After all, He-Who-Must-Not-Be-Named did great things – terrible, yes, but great (1, 85).

Ще одним прикладом словотворення є трикомпонентна сполука *You-Know-Who*, яка складається з особового займенника *You* дієслова *Know* і відносного займенника *Who*.

Загалом у сучасній англійській мові афіксація вважається найбільш продуктивним способом словотворення. Однак аналіз словотвірних особливостей okazіональних онімів уможливив з'ясувати, що афіксальний спосіб словотворення не є продуктивним, про що свідчить незначна кількість лексичних одиниць, сформованих цим шляхом (17 okazіоналімів, що становить 8%). Серед okazіоналімів, у творенні яких беруть участь афікси, найбільш продуктив-

ним виявився суфіксальний спосіб, прикладом чого може слугувати лексема *The Put-outer* (пристрій, який у потрібний момент поглинає все світло, а коли потрібно його увімкнути, за першим покликом чарівника його вмикає) [12], утворена від постпозитивного дієслова *to put out* з додаванням суфікса *-er*, який у контексті твору вказує на предмет, а не на особу.

Dumbledore slipped the Put-Outer back inside his cloak and set off down the street toward number four, where he sat down on the wall next to the cat (1, 6–7).

Ще одним прикладом суфіксації з використанням цього ж словотворчого засобу може слугувати okazіоналім *Bludger* [12] (чарівний м'яч у квидичі, який гравці передають за допомогою дубинки). Його утворено за моделлю «V + -(e)r»: *bludge* + (e)r → *bludger*. Слід наголосити, що словотвірна модель «V + -(e)r» є найбільш продуктивною в межах аналізованих okazіональних сполук, свідченням чого є низка слів-дериватів: *a Seeker* ← *seek* + *-er*; *Keeper* ← *keep* + *-er*; *Chaser* ← *chase* + *-er*. Іншим іменниковим суфіксом, за допомогою якого постають okazіональні оніми, є суфікс *-less*: наприклад, *toadless*, репрезентований словотвірною моделлю «N + *-less*». Використання цього суфікса виявляє найменший ступінь продуктивності.

У дібраному фактичному матеріалі не засвідчено жодного okazіоналізму, утвореного внаслідок префіксації, проте достатньо поширеними є нові слова, що постали комбінуванням префікса і суфікса водночас, тобто префіксально-суфіксальним способом. Найбільшу частотність у такій комбінації виявляють префікси із заперечним значенням *non-*, *un-*. Вони представлені в моделях «Prefix + V + Suffix», наприклад: *nonexplodable luminous balls* (описує чарівні мерехтливі кульки, які неможливо лопнути); «Prefix + Proper Noun + Suffix», наприклад: *UnDursleyish* (вживається задля опису будь-яких речей, які не прийнятні та безглузді, на думку родичів Гаррі Поттера та родини Дурслі, члени якої не вірять у такі речі, як магія) [12].

До комбінованих способів відносять також поєднання словоскладання й суфіксації. Однак такі випадки поодинокі й не типові для словотворення okazіоналімів, вжитих у досліджуваному творі (2 лексеми, що становить 1%). Прикладом такого способу може вважатися сполука *Leg-Locker Curse* (закляття для знешкодження супротивника шляхом повного його знерухомилення, а саме зв'язування ніг) [12], де перший компонент утворено словоскладанням та суфіксацією водночас.

How he had managed to climb through the portrait hole was anyone's guess, because his legs had been stuck together with what they recognized at once as the Leg-Locker Curse (1, 174).

Паралельно з узуальним словотворенням, творення нових лексем і поповнення сучасного словникового складу мови відбувається шляхом лексико-семантичної, або семантичної деривації, сутність якої полягає у породженні нових значень слів, що зумовлює перебудову їхньої семантичної структури. При цьому звукова оболонка твірного слова залишається незмінною, але слово набуває нового

значення і стає похідним, наприклад: 1) *wallpaper* – шпалери; 2) *wallpaper* – заставка на робочому столі комп'ютера; 1) *hamster* – хом'як; 2) *hamster* – бездротова комп'ютерна миша. Акт семантичного словотворення зводиться до переходу семми слова в окреме слово [5, 131].

Аналіз оказіональних онімів засвідчив, що семантична деривація є досить продуктивним способом творення зазначених лексичних одиниць (15 лексичних одиниць, що становить 7%). У художніх творах жанру фентезі зображені нереальні світи, у яких функціонують такі реальні явища і поняття, як грошові одиниці, що мають відповідні назви. Так, у романі «Гаррі Поттер і філософський камінь» золота монета називається *galleon*, срібна – *sickle*, а звичайна монета – *knut*. Лексема *galleon* має іспанське походження і може вважатися іншомовним запозиченням, адже в іспанській мові вживається на позначення «судна, яке у XV–XVII століттях використовували з торгівельною чи військовою метою» [14]. Саме в цей історичний період розвитку іспанської колонізації галеони використовували для перевезення золотих запасів інків та ацтеків. Слово *sickle* має значення «серп». Таким чином, до вже відомих значень цих слів додалися нові значення, які реалізуються в контексті твору. *Knut* – ім'я короля Данії, Англії та Норвегії, роки правління якого припадають на період з 1016 до 1035. Його ім'я увійшло в історію як ім'я надзвичайно жорстокого, владного та пристрасного до збагачення правителя [14]. У цьому прикладі відбуваються процеси перекатегоризації та деперсоніфікації, адже лексема перейшла з категорії власного імені людини до категорії загальних назв предметів можливого світу. Слід наголосити, що значну кількість слів, які набули нового значення, Джоан Ролінг використала для позначення явищ і предметів, що стосуються спортивної гри *Quidditch*, дуже популярної в магічному світі. Наприклад, загалом лексема *seeker* «мисливець, шукач» експлікує нейтральне значення, проте у творі вона отримує нове значення «ловець», тобто гравець у команді, який повинен спіймати золотий сніч. Іншим прикладом семантичної деривації є лексема *snitch*, яка входить до складу оказіонального словосполучення *the Golden Snitch*. Нейтральний реєстр лексеми *a snitch* «інформатор, стукач» у межах твору набуває нового значення, позначаючи «малесенький м'яч із крильцями і розміром із волоського горіха, який має спіймати ловець» [12]. Наступні три назви гравців квідичу *beaters*, *chasers* та *keeper* у контексті роману не набувають власне нового значення, натомість частково зберігають свою семантичну сутність, адже ці гравці підпорядковуються правилам вигаданої Дж. Ролінг гри в магічному світі, діють за її правилами та виконують типові тільки для неї дії.

Now, Quidditch is easy enough to understand, even if it's not too easy to play. There are seven players on each side. Three of them are called Chasers (1, 133).

Метафоричне перенесення є найбільш поширеним механізмом семантичної деривації серед неологічних одиниць, що функціонують у творах жанру фентезі. Утворення неологізмів відбувається внаслідок перенесення найменування за двома

типами: наділення неживих предметів якостями і властивостями осіб чи інших істот, тобто перенесення найменування з живого на неживе; наділення неживих предметів якостями і властивостями інших неживих предметів, тобто перенесення назви з неживого на неживе [2, 7].

Під час аналізу роману Дж. Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь» виявлено функціонування оказіональних онімів, утворених шляхом метафоричного перенесення. Так, оказіонізм *Black Sirius* – власне ім'я представника роду чаклунів, які сповідували ненависть до всіх, хто не мав магічних здібностей. У межах твору *Ciriyus* є одним із небагатьох, хто виступив проти усталених сімейних цінностей, за що і був покараний. Ім'я героя походить від астроніма *Ciriyus* – найяскравішої зірки. Шляхом метафоричного перенесення у власному імені людини концептуалізуються характерні ознаки зірки – яскравість та унікальність. Слід зазначити, що лексема *Ciriyus* має давнє шумерське походження, де вона мала значення «собака сонця» [15]. Саме ця лексема дала назву сузір'ю Великий Пес, у якому власне і розташована зірка. Персонаж *Ciriyus Блек* теж був наділений магічною здатністю трансформуватися в собаку. Таким чином, основою метафоричного перенесення виступає форма сузір'я [2, 8].

Загалом утворення оказіонізмів шляхом семантичної деривації, різновидом якої є метафоричне перенесення, може вважатися продуктивним способом словотворення, про що свідчить низка прикладів 9 лексичних новотворів, що становить 4% від загальної кількості утворених шляхом семантичної деривації). Так, наприклад, порейонізм «*nimbus*» (*Nimbus Two Thousand*), який вживається на позначення марки найкращої і найшвидшої мітли, утворено цим способом: *Harry clambered onto his Nimbus Two Thousand* (1, 148). Лексемі *nimbus* запозичено з латинської мови, де вона вживається на позначення «яскравої хмаринки навколо голови Бога, німба» [1, 72]. В основі метафоричного перенесення лежить здатність літати в небі. Отже, шляхом метафоричного перенесення у назві предмету можливої реальності реалізуються властивості абстрактного об'єкта.

Наступним прикладом утворення оказіонального оніма за допомогою метафоричного перенесення є прізвисько вчительки школи магії *Madam Hooch*, яке утворене від назви низькоякісного алкогольного напою, схожого на віскі: *Madam Hooch gave a loud blast on her silver whistle* (1, 148). Творення нової лексичної одиниці відбулося завдяки процесу персоніфікації, загальна назва перейшла до категорії онімів. Процес перекатегоризації репрезентовано переходом назви алкогольного напою до категорії онімів. Як і віскі, *Madam Hooch* має неприродний жовтий колір очей, тож ознакою метафоричного перенесення виступає колір [10, 158].

Словотворення внаслідок запозичення слів з інших мов або з підсистем певної мови не характеризується високим ступенем продуктивності (всього 6 лексем, що становить 3%). Для номінації явищ і понять, які є невід'ємною частиною художнього світу, Дж. Ролінг надає перевагу лексемам латинського походження. На думку деяких дослідників,

екстенсивне вживання слів-латинізмів може бути обумовлене історичним минулим мови, адже латинська мова вважалася мовою таємничої науки алхімії, яка пов'язана з чарівництвом. Особливо багато латинських слів Дж. Ролінг використовує в закляттях, які є невід'ємним та ключовим елементом магії. Так, у заклятті *Petrificus Totalus*, яке здатне паралізувати, за основу взяті англійські слова, запозичені з грецької та латинської мов – *petrify* у значенні «перетворювати на камінь» (від грец. *petra* – камінь) і *total* – «повний, абсолютний» (від *totalis* (середньовічна латинь), *totus* (класична латинь)). Назва закляття *Alohomora*, яке відчиняє замки, походить від латинського *alo hoc mora* – «я долаю перешкоди» та другий варіант – комбінація гавайського *aloha* («прощай») із латинським *mora* («перешкода») [13]. Закляття левітаційних чар *Wingardium Leviosa*, завдяки чому чарівник може підняти у повітря будь-який предмет, складається з англійського дієслово *to wing* у значенні «літати», латинського *arduus*, що означає «крутий, високий, той, що високо підіймається».

“Wingardium Leviosa!” he shouted, waving his long arms like a windmill. “You’re saying it wrong,” Harry heard Hermione snap. “It’s Wing-gar-dium Levi-o-sa, make the “gar” nice and long” (1, 127).

Стосовно лексичного компонента *Leviosa* можемо зробити припущення, що слово походить від латинського *levo*, яке має значення «підіймати, злітати». Разом усі ці елементи можна дешифрувати як «підіймати вгору». Закляття задля знешкодження супротивника способом повного зв'язування його ніг отримало назву *Locomotor Mortis* й, цілком ймовірно, утворене сполученням англійського прикметника *locomotor* (опис або відношення до переміщення) та іменника латинського походження *mortis* (смерть), лексична єдність яких реалізує значення «смерть переміщенню», тобто перешкоджання або тимчасове зупинення руху [12].

Наступним способом словотвору, який авторка використовує для утворення оказіональних онімів, є конверсія, сутність якої полягає в переході однієї частини мови до іншої (всього 5 оказіонімів, що становить 2%). У творі «Гаррі Поттер і філософський камінь» цей процес здебільшого стосується переходу загальних назв у власні або переходу власних назв у загальні. Так, наприклад, ім'я і прізвище персонажа твору *Filch Argus* – наглядяч у школі магії – повністю розкривають його риси характеру [12]. Провівши семантичний аналіз, можемо визна-

чити, що прізвище героя походить від англійського дієслова *to filch* й означає «красти»: *This isn't safe – she might have gone for Filch, I bet she heard us* (1, 169). Отже, відбувся процес субстантивзації і лексема з категорії дієслова перейшла до розряду іменників. Зоонім *Fluffy* – ім'я велетенського триголового собаки – утворене шляхом конверсії, адже прикметник *fluffy* «пухнастий» перейшов у категорію іменника: *“Anyway, we’ve never had any proof Snape found out how to get past Fluffy”* (1, 211). Прізвище ще одного персонажа поттеріани *Dedalus Diggle* утворилося конверсією дієслова *to diggle* у власну назву. А от у словосполученні *a Weasley sweater* ми можемо спостерігати зворотний процес, коли прізвище *Weasley* із категорії власних назв стає прикметником для позначення особливих светрів, які місіс Візлі (Mrs. Weasley) плела на Різдваїні свята.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, можна зробити деякі узагальнення стосовно особливостей процесу словотворення оказіональних онімів, які знаходять відображення у творі Дж. К. Ролінг «Гаррі Поттер і філософський камінь». Задля творення індивідуально-авторських онімів авторка послуговується оказіональним способом, про що свідчить значна кількість аналізованих лексичних утворень (142 одиниці). Застосування власного способу створення словосполучень допомагає збагатити описуваний, змальований, створюваний нею всесвіт. З-поміж корпусу оказіональних онімів, утворених узуальним словотвірним способом, найбільшим ступенем продуктивності характеризується словоскладання (33 оказіоніми) та афіксація (17 лексем). Прикметно, що у використанні афіксального словотворення Дж. К. Ролінг обмежилася винятково суфіксальними словотвірними моделями. Не менш продуктивним способом творення оказіонімів виявилася семантична деривація – 15 лексем, більшість з яких (9 новоутворень) постали внаслідок метафоричного перенесення. Найменш продуктивними способами поповнення лексичного складу твору письменниці творення є запозичення (6 лексичних одиниць), конверсія (5 лексем), а також модель комбінованого словотворення (2 оказіоніми).

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у продовженні досліджень механізмів творення неологізмів та оказіоналізмів у творчому доробку письменниці, а також їх входження в систему сучасної англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрук І. В. Вербалізація можливих світів у жанрі фентезі (на матеріалі творів сучасних англійських та американських авторів) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2011. 255 с.
2. Александрук І. В. Семантична деривація як один із способів творення неологізмів жанру фентезі (на матеріалі творів сучасних американських та британських авторів). *Проблеми семантики слова, речення, тексту*. 2012. Вип. 28. С. 3–10. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pssrft_2012_28_3 (Дата звернення 11.11.2020).
3. Бойченко Л. М. Оказіоналізми як елементи поетичної моделі світу. *Сучасна картина світу: інтеграція наукового та позанукового знання*. Суми, 2002. С. 163–169.
4. Власенко І. В. Типи оказіоналізмів в жанрі фентезі (на матеріалі англійської, німецької, української та російської мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2018. 20 с.
5. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфологія : навч. посібник. Київ : Вища школа, 1999. 207 с.
6. Лыков А. Г. Современная русская лексикология: Русское окказиональное слово. Москва : Высшая школа, 1976. 118 с.

7. Омельченко Л. Ф., Соловійова Л. Ф. Англійські оказіоналізми-композиції. *Вісник Київського міжнародного університету. Серія «Іноземна філологія»*. Київ, 2008. С. 12–24.
8. Сеньків О. М. Індивідуально-авторська власна назва в англійському дитячому фентезі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2017. № 27. Т. 2. С. 121–125.
9. Сеньків О. М. Індивідуально-авторське словотворення у творах жанру фентезі. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2015. № 3. С. 238–244.
10. Сеньків О. М., Петриця Л. І. Семантичні неологізми в англійському дитячому фентезі. *Молодий вчений*. 2018. № 3.1 (55.1). С. 157–160. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/3.1/38.pdf> (Дата звернення 07.11.2020).
11. Тананыхина А. О. Словообразование в тексте современной британской литературной сказки. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. Языкознание и литературоведение*. 2006. Т. 2. № 19. С. 72–76.
12. Harry Potter Wiki. URL : https://harrypotter.fandom.com/wiki/Golden_Snitch (Дата звернення 05.11.2020).
13. The Daily Prophet. URL : <https://thedailyprophet.net/glossary/alohomora> (Дата звернення 05.11.2020).

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

14. Online Etymology Dictionary : URL : <http://www.etymonline.com> (Дата звернення 07.11.2020).
15. Subject Dictionary Glossary Lexicon Thesaurus : веб сайт. URL : <http://www.ats-group.net/glossary-lexicon.html> (Дата звернення 08.11.2020).

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Rowling J. K. Harry Potter and the Philosopher's Stone. URL : <http://www.passuneb.com/elibrary/ebooks/Harry%20Potter%20and%20The%20Sorcerer%E2%80%99s%20Stone.pdf> (Дата звернення 15.11.2020).

REFERENCES

1. Aleksandruk, I. V. (2011). Verbalizatsiia mozhlyvykh svitiv u zhanri fentezi (na materialii tvoriv suchasnykh anhliiskykh ta amerykanskykh avtoriv) [Verbalization of the Possible Worlds in the Fantasy Genre (based on the Contemporary English and American Literature)]. (Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk). Kharkiv [in Ukrainian].
2. Aleksnadruk, I. V. (2012). Semantychna deryvatsiia yak odyn iz sposobiv tvorennia neolohizmiv zhanru fentezi (na materialii tvoriv suchasnykh amerykanskykh ta brytanskykh avtoriv) [Semantic derivation as one of the ways of neologisms formation of the fantasy genre (based on the Contemporary British and American literature)]. *Problemy semantyky slova, rechennia, tekstu*, 28, 3–10 [in Ukrainian].
3. Boichenko, L. M. (2002). Okazionalizmy yak elementy poetychnoi modeli svitu [Nonce-words as elements of the poetic model of the world]. *Suchasna kartyna svitu: intehtatsiia naukovooho ta pozanaukovooho znannia*. Sumy, 163–169 [in Ukrainian].
4. Vlasenko, I. V. (2018). Typy okazionalizmiv v zhanri fentezi (na materialii anhliiskoi, nimetskoï, ukrainskoï ta rosiiskoi mov) [Types of Nonce-Words in Fantasy Genre (based on the English, German, Ukrainian and Russian Languages)]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Odesa [in Ukrainian].
5. Horpynych, V. O. (1999). Suchasna ukrainska literaturna mova: Morfemika. Slovtvir. Morfonolohiia [Modern Ukrainian Literary Language: Morphemics. Word-Building. Morphology] navch. posibnyk. Kyiv [in Ukrainian].
6. Lykov, A. G. (1976). Sovremennaya russkaya leksikologiya : Russkoe okkazionalnoe slovo. [Modern Russian Lexicology: Russian Nonce-Word]. Moskva: Vysshaya shkola [in Russian].
7. Omelchenko, L. F., Soloviova, L. F. (2008). Anhliiski okazionalizmy-kompozyty [English compound nonce-words]. *Visnyk Kyivskoho mizhnarodnoho universytetu. Seriia «Inozemna filolohiia»*. Kyiv, 12–24 [in Ukrainian].
8. Senkiv, O. M. (2017). Indyvidualno-avtorska vlasna nazva v anhlovnomu dytiachomu fentezi [Literary proper names in English children's fantasy novels]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Filolohiia*, 27 (2), 121–125 [in Ukrainian].
9. Senkiv, O. M. (2015). Indyvidualno-avtorske slovtvorennia u tvorakh zhanru fentezi [Individual author's word-formation in fantasy genre]. *Naukovyi visnyk DDPU imeni I. Franka. Seriia: Filolohichni nauky (movoznavstvo)*, 3, 238–244 [in Ukrainian].
10. Senkiv, O. M., Petrytsia, L. I. (2018). Semantychni neolohizmy v anhlovnomu dytiachomu fentezi [Semantic neologisms in English children's fantasy novels]. *Molodyi vchenyi*, 3.1 (55.1), 157–160. Retrieved from : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/3.1/38.pdf>
11. Tananykhina, A. O. (2006). Slovoobrazovanie v tekste sovremennoy britanskoy literaturnoy skazki [Word-building in the text of modern British fairy-tale]. *Izvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A. I. Gertsena. Yazykoznanie i literaturovedenie*, 2 (19), 72–76 [in Russian].
12. Harry Potter Wiki. Retrieved from : https://harrypotter.fandom.com/wiki/Golden_Snitch
13. The Daily Prophet. Retrieved form : <https://thedailyprophet.net/glossary/alohomora>

UDC 81'25:001.4]=111=161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223453>

WAYS OF ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATION OF TWO-COMPONENTIAL TERMS IN THE SPHERE OF ENERGY EFFICIENCY

Kutsa O. I., Karanevych M. I.

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

The article explores the main methods of translation of English two-componential terms in the field of energy efficiency by means of the Ukrainian language (on the material of Directive 2012/27/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on energy efficiency). The relevance of the research has been justified in view of the modern needs of society and scientific issues.

The aim of the study is to identify ways of reproduction of two-componential terms in the field of energy efficiency in EU legislation and to clarify the difficulties faced by translators of the texts containing terminological units. The object of the proposed research is English two-componential terms in the field of energy efficiency and their Ukrainian equivalents. The subject of the article is translation methods of two-componential terms in the field of energy efficiency.

Based on the results of the research of modern scientific studies (cognitive and communicative approaches in particular), the essence of the concept of "term" has been clarified. The publications devoted to the investigation of various aspects of terms have been analyzed and the requirements to this layer of the lexical structure of the language have been singled out. The paper emphasizes that there are no terms that fully meet all the requirements. Therefore, it creates some difficulties in the translation process, especially within a language pair from different language branches. It was found that there are a number of challenges that the translator has to face while working with terminology, in particular: the need to deepen knowledge in a particular field, consultations with experts, the lack of updated terminology dictionaries, as well as the need to establish relations between terms and concepts.

The evidence from this study suggests that there are two terminological models of two-componential terms in the field of energy efficiency in our research materials. Translation methods of the identified two-componential terms have been singled out and described. It was determined that the terms of N_1+N_2 model were rendered by means of compression, decompression, permutation, transposition, synonymous substitution, compound terms with prepositions, compound terms with abbreviations and replacement of the singular forms with plural ones. The study also suggests that loan translation was used to convey the meaning of the terms of $Adj+N$ model.

Key words: *terms, energy efficiency terms, requirements to the terms, term translation methods, compression, decompression, permutation, transposition, loan translation.*

Куца О. І., Караневич М. І. Способи англійсько-українського перекладу двокомпонентних термінів у сфері енергоефективності. У статті досліджено основні способи перекладу англійських двокомпонентних термінів у сфері енергоефективності засобами української мови (на матеріалі Директиви 2012/27/EU Європейського парламенту та ради від 25 жовтня 2012 р. про енергоефективність). Обґрунтовано актуальність запропонованої розвідки з огляду на сучасні потреби суспільства та проблеми науки.

Мета дослідження – визначення способів відтворення двокомпонентних термінів у сфері енергоефективності в законодавчих документах ЄС та з'ясування труднощів, з якими стикаються перекладачі текстів з терміноелементами. Об'єктом запропонованого дослідження слугували англійські двокомпонентні терміни у сфері енергоефективності та їхні українські відповідники. Предметом – способи перекладу двокомпонентних термінів у сфері енергоефективності.

На основі результатів досліджень сучасних наукових студій (когнітивного та комунікативного підходів) уточнено суть поняття **термін**. Проаналізовано публікації, присвячені вивченню різних аспектів термінів, і виокремлено вимоги, висунуті до цього пласту лексичного складу мови. Наголошено на тому, що термінів, які б повністю відповідали усім вимогам, не існує і це створює певні труднощі у процесі перекладу, особливо в межах мовної пари із різних мовних груп. З'ясовано, що існує ще низка викликів, з якими доводиться стикатися перекладачеві, який працює з термінолексикою. Серед них – необхідність поглиблення знань у тій чи тій галузі, консультування з експертами, відсутність оновлених словників термінів, а також потреба у встановленні зв'язків між термінами та концептами.

Згідно з матеріалами запропонованої розвідки, виявлено дві термінологічні моделі двокомпонентних термінів у сфері енергоефективності. Виокремлено та описано способи перекладу ідентифікованих двокомпонентних терміноелементів. Установлено, що, відтворюючи терміни моделі «іменник₁+іменник₂», перекладачі вдавалися до компресії, декомпресії, пермутації, транспозиції, використання варіантних відповідників, складних термінів з прийменниками, складних термінів зі скороченнями та заміною однини формами множини. Простежено, що терміни моделі «прикметник+іменник» були відтворені калькуванням.

Ключові слова: *терміни, терміни у сфері енергоефективності, вимоги до термінів, способи перекладу, компресія, декомпресія, пермутація, транспозиція, калькування.*

Defining the problem and argumentation of the topicality of the consideration. In recent decades, the growth and development of modern sciences have contributed to creation of new terms and coordination of terminology. The sphere of energy efficiency is not exceptional. Moreover, energy efficiency issues are of paramount importance nowadays for a number of reasons. Firstly, they give basis for resource efficient economy all over the world. Secondly, effective energy use may lead to the reduction of energy bills and reliance on external suppliers. In addition to that, using energy more efficiently may help to protect the environment. Ukraine, as the contracting party of the Energy Community, is implementing the European Directives on energy efficiency, designing various plans, one of which is the National Energy Efficiency Action Plan until 2020. Thus, there is a need in adequate translation of all these documents from English into Ukrainian and vice versa because the terms introduced in these translations will be further used by the stakeholders.

The fact that “with goal to implement the profile Directive 2012/27/EU of 25th October 2012 on energy efficiency there were developed and adopted several law and regulations acts” [20] proves that first of all, Directive 2012/27/EU (2) makes a great contribution into Ukrainian legislation and terminology development in energy efficiency sphere; and second, ways of English-Ukrainian terminology translation in this document should be examined thoroughly.

Analysis of recent research and publications. Significant contribution to the fundamentals of terminology study was made by M. Teresa Cabré (communicative theory of terminology), P. Faber (frame-based terminology), F. Gaudin (social terminology), Ye. Holovanova (cognitive terminology), T. Kyiak (semantic and sociolinguistic aspects of terminology), D. Lotte (selection and standardization of terms), R. Temmerman (sociocognitive terminology) and others. There are numerous studies devoted to English-Ukrainian term translation in various domains carried out by: V. Karaban (translation of scientific and technical terms), N. Sukhachova (translation of terms in the sphere of management), L. Verhun (translation of educational terms) and other researchers. And only few studies address the issues concerning energy terms in the English and Ukrainian languages. O. Derpak investigates Ukrainian energy terminology and its representation in Ukrainian lexicographical sources. O. Shvanova and O. Shvanov explore the structure of English terms in biogas production sphere and identify the ways of their translation into Ukrainian. O. Kutsa studies the necessity of investigation of energy terminology communicative and cognitive aspects, structural peculiarities of terminology in energy saving and energy efficiency spheres, and ways of translating terminological shortenings in the aforementioned domains. However, there are not any studies devoted to the investigation of English-Ukrainian term translation methods in energy efficiency sphere.

Setting the goals and tasks of the article. The aim of the research is to identify the main methods of English-Ukrainian translation of two-componential terms in the sphere of energy efficiency. To complete

the aim, the following tasks were set: (1) to define the notion of term; (2) to describe the main requirements to terms; (3) to identify the challenges in the process of term translation in specialized language texts; (4) to distinguish the main term translation methods of two-componential terms in the sphere of energy efficiency from English into Ukrainian.

During the research the following methods were used: theoretical analysis and synthesis of scientific sources (made it possible to describe the theoretical framework of the research); continuous sampling method (allowed us to identify terms and their equivalents in the target text comparing the original Directive and its Ukrainian translation); linguo-translation method (was used to define term translation methods); quantitative evaluation method (allowed us to compare the frequency of the applied term translation methods) and descriptive method (made it possible to comment on the collected data).

The outline of the main research material. The concept of term is one of the central and controversial issues in linguistic studies. There are different approaches to defining the notion of term. Special attention should be paid to the modern ones, namely, cognitive [18; 19] (represented by sociocognitive terminology and frame-based terminology) and communicative [16; 17] (described by the communicative theory of terminology). Accordingly, terms are “linguistic units which convey conceptual meaning within the framework of specialized knowledge texts” [18, 109]. In our case “specialized knowledge text” is Directive 2012/27/EU.

Having analysed approaches of various scholars (Diakov et al. [3, 234], D. Lotte [10, 72–76], V. Itskovich [4, 47], Panko et al. [12, 234], A. Mishchenko [11, 178–179]), the requirements to terms can be summarized in the following points:

- monosemy [3; 10; 11];
- accuracy [3; 10; 11];
- consistency [3; 10; 4];
- independence from the context (with permissible variation) [3; 10];
- conciseness (a term should be economical) [3; 10; 11];
- abstractiveness (representation of a concept) [11];
- reciprocation (unique term denotes unique concept) [11];
- absence of synonyms [3];
- semantic neutrality [3];
- euphony [3];
- a term should have a definition [3];
- a term should hold up to the word-formation and syntactic laws of a language [3; 12];
- a term should belong to a certain language for specific purposes and its terminological system [11].

The issue of requirements causes heated discussions which lead to elaboration of many different theories of this concept in past years. It should be admitted, however, that there are no ideal terms and, thus, terms cannot meet all the requirements [14, 9–11]. However, a translator should consider them while working with texts containing terms especially newly-coined ones which do not have equivalents in the target language.

Given that terms are key elements of any specialized text, translation of terms is not an easy task for a number of reasons. Let us consider some of them.

P. Faber claims that terms are “access points to more complex knowledge structures” [18, 108], thus, it is not enough to find the equivalent of a term, a translator needs “to be able to establish interlinguistic references to entire knowledge structures” in a specialized language text [18, 108]. Furthermore, a translator has to be familiar with such linguistic characteristics of terms as structure, etymology, classification and meaning.

It is also worth mentioning that M. Cabré admits that terminology-related problems may occur when translators do not know a term or its part, are not sure about the choice of the equivalent, absence of “standard unit agreed upon by the specialists”, etc. In addition, in line with P. Faber, M. Cabré emphasizes the importance of translators’ “sound knowledge of lexical morphology, lexicology, sociolinguistics and pragmatics” [16].

I. Kryvulkin and I. Hrebtsova maintain that the process of translation requires detailed studying of the peculiarities of each terminological system development as well as the history of international and domestic standardization criteria. Moreover, a translator should follow the rules of Ukrainian word-building, analyze terminological standards of a certain domain [7, 34]. A very practical recommendation is to consult the experts in the sphere [7, 34] “with competence in the source language” [16] due to the fact that there is lack of updated glossaries or they are inadequate for special needs of translation [16].

In order to solve some terminological translation problems, a thorough analysis of ways of terms rendering is needed.

O. Kutsa has singled out major structural types of energy efficiency terms. As for two-componential terms, such models were identified: N_1+N_2 , $V_{ing}+N$, $Adj+V_{ing}$, $Adj+N$, $N+V_{ing}$ [8, 348]. However, in our research materials only two models of two-componential terms in the sphere of energy efficiency were found: N_1+N_2 (81%) and $Adj+N$ (19%).

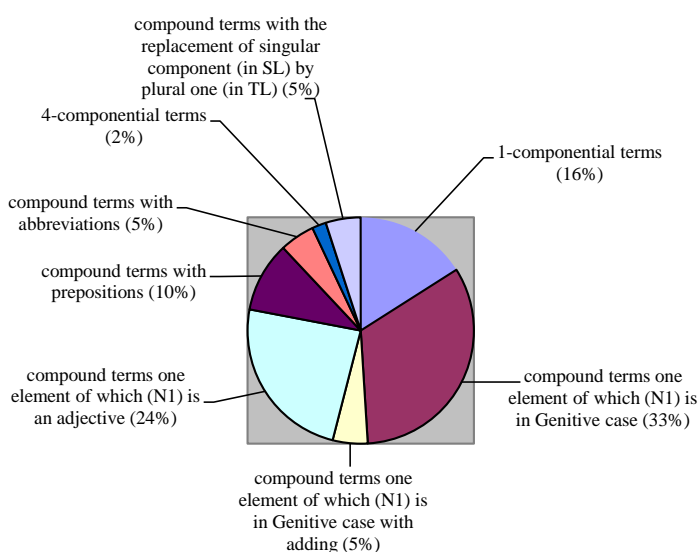

Figure 1. Methods of translation of the terms of N_1+N_2 model in the sphere of energy efficiency

Having analyzed the studies devoted to the investigation of term translation [5; 6; 15], the main methods of two-componential terms in the sphere of energy efficiency have been singled out.

Thus, the methods of two-componential terms of N_1+N_2 model are the following (see Figure 1):

As we can see from Fig.1 terms of N_1+N_2 model were rendered by means of:

(1) 1-componential terms (with the use of compression):

energy efficiency – *енергоефективність* (2; 1); *energy consumption* – *енергоспоживання* (2; 1); *energy savings* – *енергозбереження* (2; 1); *energy supply* – *енергопостачання* (2; 1); *energy intensity* – *енергоємність* (2; 1); *heat supply* – *теплопостачання* (2; 1). It must be admitted that all terms of this model with “energy” as N_1 are translated by corresponding compound terms;

(2) compound terms one element of which (N_1) is in the Genitive Case (i.e., permutation):

energy use – *використання енергії* (2; 1); *energy sector* – *сектор енергетики* (2; 1); *energy distributor* – *дистрибутор енергії* (2; 1); *carbon leakage* – *витік вуглецю* (2; 1); *heating system* – *система опалення* (2; 1); *electricity production* – *виробництво електроенергії* (2; 1); *grid reinforcements* – *посилення енергосистеми* (2; 1); *energy consumer* – *споживач енергії* (2; 1); *fuel input* – *витрата палива* (2; 1); *heat production* – *виробництво тепла* (2; 1); *efficiency criteria* – *критерії ефективності* (2; 1); *fuel category* – *категорія палива* (2; 1); *energy sales* – *продажі енергії* (2; 1); *energy supplier* – *постачальник енергії* (2; 1). It is worth mentioning that “energy” is translated in two ways: “енергії” and “енергетики”. These examples show the necessity of synonymous substitution especially in the case of polysemantic terms within one terminological system. Thus, in the process of translation, attention should be paid to the context;

(3) compound terms one element of which (N_1) is in the Genitive Case with adding (decompression):

energy import – *імпорт енергоресурсів* (2; 1); *energy improvement* – *покращення енергоефективності* (2; 1). As it can be seen, in the first example the part “-ресурсів” was added and in the second one “-ефективності” was added. It was done in order to avoid ambiguity. Let us also consider the context in the original: “The Union is facing unprecedented challenges resulting from increased dependence on energy imports and scarce energy resources, and the need to limit climate change and to overcome the economic crisis” (2) and its translation into Ukrainian “Європейський Союз стоїть перед безпрецедентними викликами, які впливають з підвищеної залежності від імпорту енергоресурсів та дефіциту енергетичних ресурсів, а також перед необхідністю обмежити наслідки зміни клімату й подолати економічну кризу” (1). The concepts “енергія” and “енергоресурси” are different. Thus, in order to render this

two-componential term adequately, the context should be taken into account and additional research is needed to understand what an urgent issue is for the EU in this situation: energy itself or energy resources;

(4) compound terms one element of which (N_1) is an adjective (transposition): *energy chain* – енергетичний ланцюг (2; 1); *energy audit* – енергетичний аудит (2; 1); *generation assets* – генеруючі потужності (2; 1); *network tariffs* – мережеві тарифи (2; 1); *energy poverty* – енергетична бідність (2; 1); *energy product* – енергетичний продукт (2; 1); *energy manager* – енергетичний менеджер (2; 1); *district heating* – центральне тепlopостачання (2; 1); *combustion installation* – спалювальна установка (2; 1);

(5) compound terms with prepositions: *efficiency gain* – виграш в ефективності (2; 1); *grid connection* – підключення до енергомережі (2; 1); *energy taxes* – податки на енергію (2; 1); *energy billing* – рахунок за енергію (2; 1);

(6) compound terms with abbreviations: *heat efficiency* – тепловий ккд (2; 1); *electrical efficiency* – електричний ккд (2; 1);

(7) 4-componential terms (with the use of decompression):

expected savings – очікуваний обсяг економії енергії (2; 1). In the original it can be understood that “savings” refer to “energy” because one of the components of the preceding term “energy saving target” is “energy”: “...the level of the energy saving target or **expected savings** to be achieved over the whole and intermediate periods...” (2) whereas in the Ukrainian translation the preceding 3-componential term “energy saving target” is conveyed as “завдання щодо енергозбереження” (1). Thus, adding is required to avoid misconception. Moreover, one more component was added in the TL “обсяг” with account taken of the norms of the Ukrainian language;

(8) compound terms with the replacement of singular component (in SL) by plural one (in TL): *space heating* – опалення приміщень (2; 1); *energy service* – енергетичні послуги (2; 1). In these examples, “space” is translated as “приміщень” and “service” in rendered as “послуги”. These changes were made with the consideration of the TL norms.

Two-componential terms of **Adj+N** model were translated by means of the same term model (loan translation): *smart meter* – інтелектуальний лічильник (2; 1); *geological storage* – підземне зберігання (2; 1); *renewable energy* – відновлювана енергія (2; 1); *useful heat* – корисне тепло (2; 1); *overall efficiency* – загальна ефективність (2; 1);

deep renovation – масштабний ремонт (2; 1); *mechanical energy* – механічна енергія (2; 1); *electrical capacity* – електрична потужність (2; 1); *nuclear power* – атомна енергетика (2; 1); *energy auditor* – енергетичний аудитор (2; 1).

Conclusions and directions for further research in this area. Thus, in conclusion it must be emphasized again that the researchers are not unanimous in their views on the concept of “term”. In our paper we considered modern approaches, namely, communicative and cognitive, and viewed term as a linguistic unit with conceptual meaning within the subject field of energy efficiency. It was found out that the main requirements to terms are: monosemy; accuracy; consistency; independence from the context (with some variation); conciseness; abstractiveness; reciprocation; absence of synonyms; semantic neutrality; euphony; a term should have a definition; a term should hold up to the word-formation and syntactic laws of a language; a term should belong to a certain language for specific purposes and its terminological system. Given that there are no ideal terms, some of the terms from our research materials (both in SL and TL) do not meet all of the aforementioned requirements which causes some difficulties in the process of translation. Moreover, there are some other challenges in term rendering, such as: the need to establish interlinguistic references, learn the peculiarities of the terminological system, have sound knowledge of the subject field and lack of updated glossaries, etc. The findings of the study indicate that there are 2 two-componential term models (N_1+N_2 and Adj+N) in the sphere of energy efficiency in the investigated Directive. The evidence from this research suggests that 16% of N_1+N_2 model were translated by means of 1-componential terms (with the use of compression); 33% – compound terms one element of which (N_1) is in the Genitive Case (i.e., permutation); 5% – compound terms one element of which (N_1) is in the Genitive Case with adding (decompression); 24% – compound terms one element of which (N_1) is an adjective (transposition); 10% – compound terms with prepositions; 5% – compound terms with abbreviations; 2% – 4-componential terms (with the use of decompression); and 5% – compound terms with the replacement of singular component (in SL) by plural one (in TL). Loan translation method was used in the process of Adj+N model rendering.

The object of further investigation is to determine methods of Ukrainian-English translation of multi-componential terms in the sphere of energy efficiency, illustrating them with examples from the official documents approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine.

BIBLIOGRAPHY

1. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад : навч. посібник для студентів філологічного напрямку підготовки. Вінниця : Нова книга, 2010. 232 с.
2. Даниленко В. П. Русская терминология : опыт лингвистического описания. Москва : Наука, 1977. 246 с.
3. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи терміноворення : семантичні та соціолінгвістичні аспекти : монографія. Київ : КМ Academia, 2000. 216 с.
4. Ицкович В. А. Лингвистическая терминология и прикладная ономастика. О словаре новой лингвистической терминологии. Москва : Наука, 1964. 165 с.
5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.

6. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб. для ин-тов и фак. иностр. языков. Москва : Высшая школа, 1990. 253 с.
7. Кривулькін І., Гребцова І. Актуальні проблеми перекладу науково-технічної термінології під час гармонізування міжнародних стандартів. *Стандартизація. Сертифікація. Якість*. 2012. № 2. С. 28–15.
8. Куца О. І. Структурні особливості термінів сфери енергоефективності. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. 2016. № 1–2 (11–12). С. 346–349.
9. Лейчик В. М. Терминоведение : Предмет, методы, структуры. Изд. 4-е. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 256 с.
10. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии. Москва : Изд-во АН СССР, 1961. 160 с.
11. Міщенко А. Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу. Вінниця : Нова книга, 2013. 448 с.
12. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство. Львів : Світ, 1994. 216 с.
13. Рудіна Л. В., Шванова О. В. Переклад англійського варіанта міжнародного документу “Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy renewable sources” українською мовою як навчальний ресурс літньої практики студентів-перекладачів. *Філологічні науки*. 2018. № 75. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/39566/1/article.pdf> (дата звернення: 05.09.2020).
14. Циткина Ф. А. Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения). Львов : Высшая школа, 1988. 160 с.
15. Шванова О. В. Способи перекладу термінів у сфері виробництва біогазу. *Львівський філологічний часопис. Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності* : зб. наук. праць. 2018. № 3. С. 279–282.
16. Cabré M. T. Terminology and translation. Handbook of translation studies / Y. van Doorslaer L. (eds). Amsterdam : John Benjamins, 2010. P. 356–365.
17. Cabré M. T. Terminology : Theory, Methods and Application / ed. by Juan C. Sager. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1999. 249 p.
18. Faber P. The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation. *MonTi Monografias de Traducción e Interpretación*. January 2009. URL: https://www.researchgate.net/publication/43174550_The_cognitive_shift_in_terminology_and_specialized_translation (дата звернення: 05.09.2020).
19. Temmerman R. Towards New Ways of Terminology Description. The Sociocognitive Approach. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing House, 2000. xv + 258 p.
20. Ukraine-EU Cooperation. *State Agency of Energy Efficiency and Energy Saving in Ukraine* : web site. URL: <https://sae.gov.ua/en/content/ukraine-eu-cooperation> (дата звернення: 05.09.2020).

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. ДИРЕКТИВА 2012/27/EU ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ ТА РАДИ від 25 жовтня 2012 р. про енергоефективність, яка змінює Директиви 2009/125/EC та 2010/30/EU і скасовує Директиви 2004/8/EC та 2006/32/EC (Дія Директиви поширюється на СЕЗ). URL : http://sae.gov.ua/sites/default/files/UKR_Directive_27_2012_2.doc (дата звернення: 10.06.2020).
2. Directive 2012/27/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on energy efficiency, amending Directives 2009/125/EC and 2010/30/EU and repealing Directives 2004/8/EC and 2006/32/EC Text with EEA relevance. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1399375464230&uri=CELEX%3A32012L0027> (дата звернення: 10.06.2020).

REFERENCES

1. Bilozerska, L. P., Voznenko, L. P., & Radetska, S. V. (2010). Terminolohiia i pereklad. [Terminology and translation. Textbook for students of philological departments]: navch. posibnyk dlia studentiv filolohichnoho napriamu pidhotovky. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
2. Danilenko, V. P. (1977). Russkaya terminologiya: opyt lingvisticheskogo opisaniya [Russian terminology: experience of linguistic description]. Moskva: Nauka [in Russian].
3. Diakov, A. S., Kyiak, T. R., Kudelko, Z. B. (2000). Osnovy terminotvorennia: semantychni ta sotsiolingvistychni aspekty [Basics of terminology formation: semantic and sociolinguistic aspects]: monohrafiia. Kyiv: KM Academia [in Ukrainian].
4. Itskovich, V. A. (1964). Lingvisticheskaya terminologiya i prikladnaya onomastika. O slovare novoy lingvisticheskoy terminologii [Linguistic terminology and applied onomastics. About the dictionary of new linguistic terminology]. Moskva: Nauka [in Russian].
5. Karaban, V. I. (2004). Pereklad angliiskoi naukovo i technichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic issues]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
6. Komissarov, V. N. (1990). Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekty) [Theory of translation (linguistic aspects)]: ucheb. dlya in-tov i fak. inostr. yazykov. Moskva: Vysshaya shkola [in Russian].
7. Kryvulkin, I., Hrebtsova, I. (2012). Aktualni problemy perekladu naukovo-tekhnichnoi terminolohii pid chas harmonizuvannia mizhnarodnykh standartiv [Relevant issues of scientific and technical terminology Translation in the process of international standards]. *Standartyzatsiia. Sertyfikatsiia. Yakist*, 2, 28–15 [in Ukrainian].
8. Kutsa, O. I. (2016). Strukturni osoblyvosti terminiv sfery enerhoefektyvnosti [Structural peculiarities of the terms of energy efficiency sphere]. *Aktualni problemy romano-hermanskoj filolohii ta prykladnoi lingvistyky*, 1–2 (11–12), 346–349 [in Ukrainian].

9. Leychik, V. M. (2009). Terminovedenie: Predmet, metody, struktury [Terminology Study: Subject, methods, structures]. Izd. 4-e. Moskva: Knizhnyy dom "LIBROKOM" [in Russian].
10. Lotte, D. S. (1961). Osnovy postroeniya nauchno-tekhnicheskoy terminologii [Basics of scientific and technical terminology formation]. Moskva: Izd-vo AN SSSR [in Russian].
11. Mishchenko, A. L. (2013). Linhvistyka fakhovych mov ta suchasna model naukovo-tekhnichnoho perekladu [Linguistics of languages for specific purposes and advanced model of scientific-technical translation]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
12. Panko, T. I., Kochan, I. M., Matsiuk, H. P. (1994). Ukrainske terminoznavstvo [Ukrainian terminology study]. Lviv: Svit [in Ukrainian].
13. Rudina, L. V., Shvanova, O. V. (2018). Pereklad anhlovnoho variantu mizhnarodnoho dokumentu "Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy renewable sources" ukrainskoiu movoiu yak navchalnyi resurs litnoi praktyky studentiv-perekladachiv [Translation of the English version of international document "Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy renewable sources" into Ukrainian as an educative resource for students-translators during summer practice]. *Filolohichni nauky*, 75. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/39566/1/article.pdf> [in Ukrainian].
14. Tsitkina, F. A. (1988). Terminologiya i perevod (k osnovam sopostavitelnogo terminovedeniya) [Terminology and translation: to the Basics of Contrastive Terminology Study]. Lvov: Vysshaya shkola [in Russian].
15. Shvanova, O. V. (2018). Sposoby perekladu terminiv u sferi vyrobnytstva biohazu [Current issues of translation of terms in biogas production]. *Naukovyi zhurnal Lvivskoho derzhavnogo universytetu bezpeky zhyttiedialnosti "Lvivskiy filolohichnyi chasopys"*, 3, 279–282 [in Ukrainian].
16. Cabré, M. T. (2010). Terminology and translation / Y. Van Doorslaer L. (Eds), Handbook of translation studies. Amsterdam: John Benjamins, 356–365 [in English].
17. Cabré, M. T. (1999). Terminology: Theory, Methods and Application. Juan C. Sager (Eds.). Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company [in English].
18. Faber, P. (2009). The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation. *MonTi Monografias de Traducción e Interpretación*. January. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/43174550_The_cognitive_shift_in_terminology_and_specialized_translation [in English].
19. Temmerman, R. (2000). Towards New Ways of Terminology Description. The Sociocognitive Approach. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing House [in English].
20. Ukraine-EU Cooperation. *State Agency of Energy Efficiency and Energy Saving in Ukraine*. Retrieved from: <https://sae.gov.ua/en/content/ukraine-eu-cooperation> [in English].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. DYPREKTYVA 2012/27EU YEVROPEISKOHO PARLAMENTU TA RADY vid 25 zhovntia 2012 r. pro enerhoefectyvnist, yaka zaminiuie Dyrektyvy 2004/8/EC ta 2006/32/EU ta skasovuiie Dyrektyvy 2004/8/EC ta 2006/32/EC (Diia Dyrektyvy poshyriuietsia na YeEZ) [Directive 2012/27/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on energy efficiency, amending Directives 2009/125/EC and 2010/30/EU and repealing Directives 2004/8/EC and 2006/32/EC Text with EEA relevance]. Retrieved from: http://sae.gov.ua/sites/default/files/UKR_Directive_27_2012_2.doc [in Ukrainian].
2. Directive 2012/27/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on energy efficiency, amending Directives 2009/125/EC and 2010/30/EU and repealing Directives 2004/8/EC and 2006/32/EC Text with EEA relevance. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1399375464230&uri=CELEX%3A32012L0027> [in English].

УДК 811.111-26.019

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223454>

ВИКОРИСТАННЯ СЛЕНГУ В МОВЛЕННІ НІМЕЦЬКОМОВНИХ КОРИСТУВАЧІВ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ INSTAGRAM

Кучеренко І. В.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Роботу присвячено провідним закономірностям використання сленгу в мовленні німецькомовних користувачів соціальних мереж. У дослідженні визначено, що сленг сучасної молоді становить окремий пласт лексики, пласт культури, який має яскраво виражене емоційне забарвлення, і водночас наголошено, що це – особлива форма спілкування, яка народжена в молодіжному середовищі і додає мові ознак особливої своєрідності й неповторності.

У статті розглянуто специфічні прийоми, що є характерними для неформальної письмової комунікації німецькомовної молоді в соціальній мережі Instagram. В умовах такої комунікації сучасна німецькомовна молодь Німеччини, Австрії, Швейцарії використовує незвичайні форми привітання, прощання та звертання одне до одного, послуговується характерною лексикою, найбільш частотним виявом якої є вживання сленгових лексем. Виявлено, що користувачі соціальної мережі Instagram ведуть активні дискусії в мережі, де впроваджують та реалізують на практиці норми сленгового мовлення. З'ясовано, що аналізовані засоби письмової комунікації, по-перше, сприяють прискоренню перебігу спілкування, по-друге, дають змогу його учасникам створити власну мову, зрозумілу лише активним користувачам Instagram.

Підкреслено, що функційність сленгу в мовленні німецькомовних користувачів соціальних мереж може бути застосована до аналізу конкретних ситуацій, у яких відбувається його використання. Щодо цього особливий інтерес викликають блоги в соціальній мережі Instagram. Більшість користувачів Instagram – це молодь, тому саме в дописах, сторіз та коротких відео віднайдено приклади використання молодіжного сленгу; виявлено нові сленгізми, що ще не увійшли до словників, а також проаналізовано функції, які вони виконують.

Констатовано, що використання німецькомовними користувачами соціальних мереж сленгових конструкцій у мовленні має ознаки певної системи конвенційних норм спілкування. Це приводить до появи особливої ритуалізованої етикетної поведінки – так званого нетикету, або сукупності настанов, спрямованих на дотримання правил поведінки в комунікативному інтернет-просторі.

Ключові слова: соціальні мережі, сленг, блог, комунікація, інтернет, нетикет.

Kucherenko I. V. The use of slang in the speech of German-speaking users of social networks. The work is devoted to the leading patterns of slang use in the speech of German-speaking users of social networks. The study found that the slang of modern youth is a separate layer of vocabulary, a layer of culture, which has a pronounced emotional color. Slang is a special form of communication that is born in the youth environment, and gives the language signs of special originality and uniqueness.

Although the subject of slang is insufficiently studied in the linguistic and pedagogical literature, its relevance is very high, as slang is a reflection of the language situation and nominative needs of modern society due to the heterogeneity of its structure.

The article considers specific techniques that are characteristic of informal written communication of German-speaking youth on the social network Instagram. In the conditions of such communication, the modern German-speaking youth of Germany, Austria, Switzerland uses unusual forms of greeting, farewell and address to each other, uses the characteristic vocabulary which most frequent feature is the use of slang lexemes. The study found that users of the social network Instagram have active discussions in the network, where they implement and apply the rules of slang. The analyzed means of written communication, firstly, help to speed up the flow of communication, and secondly, allow its participants to create their own language, understandable only to active Instagram users.

It is emphasized that the functionality of slang in the speech of German-speaking users of social networks can be applied to the analysis of specific situations in which it is used. In this regard, blogs on the social network Instagram are of particular interest. Most Instagram users are young people, so it was in posts, stories and short videos that examples of the use of youth slang were found; new slangs that have not yet been included in dictionaries are identified, and the functions they perform are analyzed.

It is stated that the use of slang constructions in the speech of German-speaking users of social networks has the features of a certain system of conventional norms of communication. This leads to the emergence of a special ritualized etiquette – the so-called netiquette, or a set of guidelines aimed at following the rules of conduct in the communicative Internet space.

Key words: social networks, slang, blog, communication, Internet, netiquette.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Останніми десятиріччями інтерес мовознавців до сленгу суттєво зростає. Це

пояснюється тим, що сленг є рівнем мови, який охоплює різні прошарки її носіїв, активно впливає на літературну форму й іноді суттєво її трансформує.

Однак сьогодні сленгова лексика привертає увагу не лише лінгвістів, але й перекладознавців, які вивчають закономірності відтворення іншомовного сленгу засобами мови перекладу.

Попри те, що тематика, пов'язана зі сленгом, досліджена в мовознавчій та педагогічній літературі недостатньо, актуальність її є дуже високою, оскільки сленг є відображенням мовної ситуації та номінативних потреб, які має сучасне суспільство через неоднорідність його структури. Він дає змогу розширити межі пізнання іноземної лексики, постає чинником формування новітніх явищ у структурі мови, зокрема в межах її словникового складу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціальних мереж та їх впливу на комунікацію є об'єктом активних зацікавлень дослідників. Зокрема, М. С. Безбогова у своїй дисертації розглядає соціальні мережі як чинник формування соціальних настанов сучасної молоді [1]. Тенденції розвитку інтернет-спілкування як нової форми міжособистісної комунікації вивчає С. В. Зайцева [4]. Закономірності сленгового вживання як однієї з провідних норм інтернет-комунікації окреслено у працях П. М. Грабового [3], К. Т. Колесникової [5], А. Т. Ліпатова [6]. На німецькомовному матеріалі специфіку використання сленгу в інтернет-комунікації вивчають Є. І. Васильєва [2], М. Ю. Россіхіна та О. О. Биков [7], Г. Кляйнбергер та К. Шпігель [8].

Формулювання мети і завдань статті. З урахуванням актуальності й ступеня наукової розробки проблеми **метою** дослідження є визначення провідних ознак сленгу німецькомовних користувачів соціальних мереж. Для досягнення зазначеної мети необхідно виконати такі **завдання**:

- розглянути наявні дефініції поняття «сленг»;
- визначити функційність сленгу у процесі формування сучасного німецькомовного нетикету;
- дослідити закономірності використання німецькомовного сленгу у спілкуванні користувачів соціальної мережі Instagram.

Об'єктом вивчення є сленг користувачів соціальних мереж, що є носіями сучасної німецької мови. Предметом – специфіка функціонування сленгу в мовленні німецькомовних користувачів соціальних мереж.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «сленг» все більше завойовує увагу сучасної філології. Наразі існує велика кількість визначень сленгу, які нерідко суперечать один одному. Безперечним залишається той факт, що сленг – найбільш рухливий пласт лексики, який є точним відображенням мовної картини світу представників певної культури.

Протягом останніх двадцяти років лінгвісти активно переключилися з вивчення писемної мови на дослідження й аналіз безпосереднього живого спілкування, бо «безпосереднє усне мовне спілкування продовжує залишатися найважливішою сферою функціонування мови» [5, 88]. «Розмовна мова – це в деякому сенсі мінімальна система національної мови, філогенетично і онтогенетично первинна система, найважливіша за діапазоном громадської та індивідуальної значущості» [5, 88].

Як зауважують дослідники, літературно-мовна норма зараз стає менш визначеною і обов'язковою;

літературний стандарт стає менш «стандартним» [1, 31; 3, 14; 5, 88]. Однією з причин цього стану мови є інтенсивне проникнення в літературну мову слів, які традиційно вважалися сленговими.

Варто зазначити, що в молодіжному суспільстві активно використовуються такі французькі терміни, як жаргон (jargon), аргот (argot) і запозичений з англійської лексикології термін сленг (slang). «Жаргонізм», «арготизм» і «сленгізм» дуже часто виступають як синоніми не тільки в наукових статтях, але і в присвячених цьому соціолекту словниках. Проте деякі науковці відносять жаргонізми до сленгу, таким чином не виділяючи їх як самостійну групу, і визначають сленг як особливу лексику, використовувану для спілкування групи людей зі спільними інтересами [5, 88; 6, 19]. Сам термін «сленг» у перекладі з англійської мови означає:

1) мова соціально чи професійно відокремленої групи в протилежність літературній мові;

2) варіант розмовної мови, який не збігається з нормою літературної мови [5, 88].

Сленг складається зі слів і фразеологізмів, які виникли і спочатку вживалися в окремих соціальних групах, і відображає цілісну орієнтацію цих груп. Ставши загальноновживаними, ці слова в основному зберігають емоційно-оцінний характер, хоча іноді «знак» оцінки змінюється.

Однак не слід підходити до сленгу лише з позиції дослідника-лінгвіста, оскільки мова – явище не статичне, а багатогранне, зокрема за способом вираження (сленг наявний переважно в усному мовленні).

З погляду стилістики жаргон, чи сленг, або соціолект, – це не шкідливий паразитичний наріст на тілі мови, який вульгаризує усне мовлення мовця, а органічна та певною мірою необхідна частина цієї системи [4, 48].

М. С. Безбогова виділяє більше 10 способів утворення функціональних одиниць сленгу, таким чином підтверджуючи тезу про постійне оновлення словникового складу сленгу. Крім цього, вона вказує, що зародження нових словникових одиниць відбувається саме у великих містах, а вже потім відбувається їх переміщення по країні [1, 76].

Культура мовленнєвої поведінки пов'язана з формуванням певних моделей комунікативної ситуації – позитивних (унісонних) або негативних (конфліктних). Вони слугують для вираження оцінки, тобто сприйняття або відкидання людиною цінності того чи того явища. Висловлювання відображають функціональний зміст комунікативного процесу в моделях або схемах «суб'єкт-суб'єктної» конвенційної або неконвенційної мовленнєвої поведінки [3, 24].

Для групового спілкування властивий так званий «молодіжний тон»: характерні вітання, звертання, позначення оточення, метафорична (часто гіперболічна) манера говоріння, особливі вигуки й репліки зі словами захоплення і засудження, а також різноманітні мовні ігри. Специфічні властивості лексики окремої молодіжної групи розвиваються під впливом субкультури, що поєднує її членів. Водночас існують і загальноновживані серед молоді мовні одиниці. Всі зазначені особливості об'єднуються під «дахом» молодіжного сленгу.

Які ж причини появи особливої, деколи не зрозумілої дорослим молодіжної мови? Послугуючись у своєму мовленні сленгом, молодь намагається виразити своє критичне, іронічне ставлення до системи цінностей дорослих, проявити свою незалежність, самоствердитися, завоювати популярність у молодіжному середовищі, а також роблять спробу виділитися з маси, зокрема з-поміж груп дорослих носіїв мови, особливою мовою, т. зв. «модною» мовою. Загальновідомо, що молодь прагне до самовираження також за допомогою зовнішнього вигляду, форми проведення дозвілля тощо.

Сленг водночас є одним із засобів самовираження молодих людей та засобом приховати сенс сказаного ними від «чужих» людей, тобто це їхня таємна, зашифрована мова. Молодіжний сленг – це пароль для усіх членів референтної групи. Їхній мовленнєвий набір відрізняється від загальноживаного наявністю типових слів та висловів, які вживаються представниками цієї групи (наприклад, лише учнями певної школи чи мешканцями окремого двора) та виступають своєрідними візитними картками молодіжної культури.

Однією з причин появи сучасного молодіжного сленгу є розвиток різних каналів комунікацій, серед іншого й соціальних мереж. Це впливає на те, що молодь, намагаючись швидко написати повідомлення, використовує скорочені форми звичайних висловів.

Таким чином, ми доходимо висновку, що основними причинами появи та популяризації німецького молодіжного сленгу є:

- прагнення виразити своє критичне ставлення до дорослих;
- проявлення незалежності та самобутності, самоствердження;
- намагання здобути популярність у молодіжному середовищі, спроба виділитися;
- потреба «скорочення» лексичних одиниць для оптимізації спілкування засобами Internet.

З розвитком електронних способів спілкування саме конвенційні форми починають набувати дедалі більшого значення. Дотримання конвенційних норм спричинило появу ритуалізованої етикетної поведінки [7, 116]. На сьогодні модель поведінки особистості з настановами, спрямованими на дотримання правил поведінки в комунікативному інтернет-просторі, отримала назву нетикет (від англ. Net + Etiquette) – так називають сукупність правил, порад і рекомендацій з поведінки і спілкування в мережі Internet [6, 43].

Розвиток інформаційних технологій і включення медіакомунікацій у повсякденне спілкування людей зумовлює трансформацію соціальних відносин – і звичайна людина перетворюється на «людину медійну».

Сучасні інформаційні та інтернет-технології започаткували нові види діяльності, які стали можливими завдяки інтернету: блогосфера, дистанційна освіта, мережеві спільноти тощо. Відповідно до офіційного тлумачення, блог – це інтернет-щоденник автора, який ділиться своїми публікаціями в хронологічному порядку. Блог є особистим щоденником автора, який публікує в ньому будь-яку інформацію [6, 4].

Наразі для блогів та блогерів характерним є процес медіатизації. Це пояснюється наново виниклою

необхідністю скористатися новим засобом комунікації, який має переваги перед традиційними (телебачення, радіомовлення, преса), надаючи більше універсальних – простих і доступних – можливостей.

Функції, що притаманні сленгові, можуть бути застосовані до аналізу конкретних ситуацій, у яких його використовують. Щодо цього особливий інтерес викликають блоги в соціальній мережі Instagram. Більшість користувачів Instagram – це молодь, відповідно у дописах, сторіз та коротких відео можна знайти приклади використання молодіжного сленгу, виявити нові сленгізми, які ще не увійшли до словників, а також проаналізувати функції, які вони виконують.

Для проведення дослідження розглянуто контент низки Instagram-акаунтів німецькомовних користувачів та функційність використовуваних у них сленгізмів.

Використання сленгових засобів у когерентній (зв'язній) функції пов'язане з мовленнєвим прагматизмом, тобто сленгові одиниці в таких випадках використовуються як слова-заповнювачі мовленнєвих пауз та вигуків, для поєднання мовлення в межах єдиного мовленнєвого твору. Щоб подумати і правильно закінчити фразу, комунікант потребує часу, паралельно втрачаючи розуміння логічної послідовності подій. Таку паузу дуже зручно заповнювати сленговою лексикою, що міститься в активному словниковому запасі мовця. Крім того, вона може бути як позбавленою експресії або ж наділеною слабо вираженими емоційними характеристиками, так і нести яскраве емоційне навантаження, наприклад: *Meine Liebe, sage ich, was mich so unendlich gefährlich macht für dich, ist die Tatsache, dass ich auf mein Leben scheiße und du nicht auf deins. Also gib verdammt noch mal acht, was du sagst.*

Разом із когерентною часто використовується в мовленні користувачів соціальної мережі Instagram і дейктична (вказівна) функція сленгової лексики. Незважаючи на те, що такі слова мають другорядну семантику, функція вигуківих ситуативних позначень теми розмови чи комуніканта виражається в неофіційному спілкуванні, наприклад: *Maaaaann, funktioniert der Geld auch mal oder was?*

Наведений приклад демонструє, що використання вигуку Maaaaann може мати інвективну (образливу) функцію. Незважаючи на це, у просторі соціальної мережі Instagram подібні вислови зазвичай використовуються як ігровий компонент. Вплив таких висловлювань у дійсності сфокусоване на інший віртуальний світ, а не на реальних учасників комунікації, адже гра надає можливість зняти з мовця можливі звинувачення в порушенні встановлених норм. Наведена функція, як правило, найчастіше реалізується у мовленні підлітків та молоді, що користується Instagram, а наявність ігрового компонента допомагає уникнути контрреакції з боку того, кому адресоване повідомлення, наприклад: *Ich bin einfach nur ein willenloses Stück Scheiße, das sich in die eine oder andere Ecke schaufeln lässt, ganz egal.*

Ознак ігрового характеру надає молодіжній комунікації перемикування коду з одного діалекту на інший, наприклад, із баварського на нижньосаксонський:

- a) *Das isch asä toll!*
- b) *Gömmmer go schiinä?*

с) *Gosch no in gadä hüt Nomitag?*

або із санкт-галленського діалекту швейцарсько-го варіанту німецької мови на діалект кантону Граубюнден:

а) *Das chunnt mir aswia komisch vor – di han i scho aswo gsee!*

б) *Tschau, häsch guat, was machsch so?*

Особливу увагу необхідно приділити номінативній (називній) функції, яка у сленгу часто є нерозривною із інвективною (образливою) функцією. Серед користувачів соціальної мережі Instagram популярним є уміння дати відсіч, тобто влучно відповісти на той чи той закид, наприклад: *Du hast den Schlüssel stecken lassen, du verdammter Miststreuer.*

Номінативна функція сленгу найчастіше використовується в публічній сфері мовленнєвої комунікації. Звернення відомої радіопроеграми в Instagram може слугувати прикладом такого використання: *Ich bin ganz für euch da, wer einen Tripp braucht, kann mich anrufen. Die Sendung für Verzweifelte, für Nihilisten, Zurückgebliebene und Einsame, für Atomforscher, Diktatoren und das einfache Nullchecker von der Straße. Hier reden wir gemeinsam über eine karge Welt. Wer ich bin, wisst ihr.*

Наведений приклад відображає паралельно із номінативною та експресивною ще й ідентифікаційну функцію. В цьому випадку лексика відіграє роль шифру, який сигналізує оточенню, що мовець, який цілеспрямовано й доречно використовує сленгову лексику та фразеологію, є повноправним членом їхньої спільноти.

Таким чином, використання сленгу в соціальній мережі Instagram допомагає її користувачам більш яскраво й точно висловити свої емоції, комунікувати з іншими користувачами, віднаходити спільні зацікавлення.

Сленг також виконує естетичну функцію. Питання стосовно якості реалізованої естетичної концепції може видатися дискусійним, проте в межах

прийнятих у Instagram естетичних систем зазначена функція повноцінно реалізується.

Характерним для сленгу користувачів Instagram є виконання психологічної (ідентифікаційної) функції. За рахунок неї новий користувач може швидко встановити контакти в незнайомому для себе середовищі, послуговуючись відповідними сленговими засобами, аби його зрозуміли та знайшли з ним спільну мову.

Сленг у соціальній мережі Instagram виконує функцію приховування, тобто допомагає зашифрувати слово та зробити його значення доступним лише для вузького кола користувачів. Розуміння цих закодованих слів та висловлювань постає ключем для входження до соціального середовища, допомагає користувачам досягнути певного статусу в соціальній мережі.

Висновки і перспективи досліджень у цьому напрямі. Отже, аналіз німецькомовного діалогічного мовлення в соціальній мережі Instagram продемонстрував, що учасники електронної комунікації використовують специфічну лексику, характерну для розмовного стилю, та будують свої речення так, щоб якомога більше спростити спілкування. Характерними рисами сучасного німецькомовного нетикету є використання слів, що належать до літературного (неологізми, терміни, запозичення) та розмовного (вульгаризми, сленг, емоційно забарвлені словосполучення, власне лексичні одиниці розмовного стилю, вигуки, лексичні та графічні скорочення) стилів. З урахуванням особливостей проаналізованого матеріалу можна визначити, що сленг у мовленні користувачів соціальної мережі Instagram виконує когерентну, дейктичну, номінативну, інвективну, психологічну, емоційно-експресивну, естетичну функції, а також функцію приховування. Використання сленгу допомагає яскравіше й точніше висловити свої емоції, побудувати ефективну комунікацію з іншими користувачами соціальної мережі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безбогова М. С. Социальные сети как фактор формирования социальных установок современной молодежи : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Москва, 2017. 212 с.
2. Васильева Е. И. Тенденции интернет-сленга немецкоязычной аудитории в 2017 году. *Современная филология*. Казань : Молодой учёный, 2018. С. 15–18.
3. Грабовий П. М. Український молодіжний сленг. Київ : Жовтий, 2010. 220 с.
4. Зайцева С. В. Інтернет-спілкування як нова форма міжособистісної комунікації. *Дослідження з лексикології і граматики української мови* : зб. наук. праць. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 11. С. 45–53.
5. Колесникова К. Т. Современный немецкий и сленг как его проявление. *Аллея науки*. 2018. № 1 (17). С. 88–90.
6. Липатов А. Т. Сленг как проблема социолингвистики. Москва : Элпис, 2010. 318 с.
7. Россихина М. Ю., Быков А. А. Специфика интернет-сленга немецкоязычной молодежи. *Вестник Северного (Арктического) федерального университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки*. 2016. № 4. С. 116–126.
8. Kleinberger G. U., Spiegel C. Jugendliche schreiben im Internet: grammatische und orthographische Phänomene in normungebundenen Kontexten. *Perspektiven der Jugendsprachforschung*. Frankfurt am Main, 2006. S. 101–115.

REFERENCES

1. Bezbogova, M. S. (2016). Sotsialnye seti kak faktor formirovaniya sotsialnykh ustanovok sovremennoy molodezhi [Social networks as a factor of formation of social attitudes of modern youth]. (Dissertatsiya kandidata psikhologicheskikh nauk). Moskva [in Russian].
2. Vasileva, Ye. I. (2018). Tendentsii internet-slenga nemetskoazychnoy auditorii v 2017 godu [Internet slang trends for German-speaking audiences in 2017]. *Sovremennaya filologiya*. Kazan: Molodoy uchenyy, 15–18 [in Russian].
3. Hrabovyy, P. M. (2010). Ukrainskyi molodizhnyi slen [Ukrainian youth slang]. Kyiv: Zhovtyy [in Ukrainian].
4. Zaytseva, S. V. (2012). Internet-spilkuvannya yak nova forma mizhosobystisnoyi komunikatsiyi [Internet communication as a new form of transpersonal communication]. *Doslidzhennia z leksykologii i hramatyky ukrainskoi movy: zb. nauk. prats. Dnipropetrovsk*, 11, 45–53 [in Ukrainian].

5. Kolesnikova, K. T. (2018). Sovremennyy nemetskiy i sleng kak yego proyavleniye [Modern Deutsch and slang as its manifestation]. *Alleya nauki*, 1 (17), 88–90 [in Russian].
6. Lipatov, A. T. (2010). Sleng kak problema sotsiolingvistiki [Slang as the problem of sociolinguistic]. Moskva: Elpis [in Russian].
7. Rossikhina, M. Yu., Bykov, A. A. (2016) Spetsifika internet-slenga nemetskoyazychnoy molodezhi [Specificity of Internet slang for German-speaking youth]. *Vestnik Severnogo (Arkticheskogo) federalnogo universiteta. Seriya: Gumanitarnye i sotsialnye nauki*, 4, 116–126 [in Russian].
8. Kleinberger G. U., Spiegel. C. (2006). Jugendliche schreiben im Internet: grammatische und orthographische Phänomene in normungebundenen Kontexten. *Perspektiven der Jugendsprachforschung*. Frankfurt am Main, 101–115 [in German].

БІЛІНГВІЗМ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЕРЖАВИ ІЗРАЇЛЬ

Леві-Джордж О. В.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

У статті досліджено причини виникнення явища білінгвізму, обґрунтовано передумови його формування на території держави Ізраїль, проаналізовано різні наукові підходи щодо визначення цього феномену із урахуванням філософського, психологічного, лінгвістичного, соціального аспектів. Розглянуто термін «білінгвізм» з двох позицій: як соціальне явище та як елемент індивідуальної характеристики особистості.

Подано основні принципи класифікації мовних контактів, представлені в науковій літературі. Виділено три рівні білінгвізму: рецептивний (розуміння мовних творів, що належать до вторинної мовної системи), репродуктивний (вміння відтворювати прочитане й почуте) і продуктивний (вміння не тільки розуміти та відтворювати, але й «будувати цілісні осмислені висловлювання»). Досліджено основні поняття, пов'язані з розвитком мовних взаємин, – двомовність, мовні контакти, змішування мов та схрещування мов.

Розглянуто специфіку використання російської мови та івриту громадянами сучасного Ізраїлю в контексті міжетнічних відносин між корінним населенням та емігрантами й проаналізовано зміни, що відображені в освітньому середовищі наприкінці ХХ – початку ХХІ століть. Окремлено феномен двомовності емігрантів, які приїхали з України. Визначено ознаки взаємодії російської мови та івриту, роль сутності мовних контактів. З'ясовано особливості білінгвальної освіти в Ізраїлі на сучасному етапі, представлено статистичні дані міністерства освіти Ізраїлю щодо підвищення показників успішності складання екзамену багрут російською мовою, наведено приклади роботи приватних навчальних закладів.

Доведено, що білінгвізм в освітньому просторі є важливим фактором у формуванні міжкультурної компетентності учнів, для успішної міжнародної співпраці в освітніх проєктах між представниками України та Ізраїлю, реалізація яких передбачена програмою співпраці на 2019–2022 роки.

Ключові слова: білінгвізм, білінгвальна освіта, двомовність, освітнє середовище, мовні контакти.

Levi-Dzhordzh O. V. Bilingualism of the educational environment of Israel. The article highlights the reasons of the phenomenon of bilingualism, substantiates the prerequisites for its formation in Israel, and analyzes various scientific approaches to defining this phenomenon, taking into account philosophical, psychological, linguistic and social aspects. The term “bilingualism” is considered from two points of view: as a social phenomenon and as individual characteristics of a person. The basic principles of its classification in scientific literature are given. The study describes three levels of bilingualism: receptive (understanding of language works belonging to the secondary language system), reproductive (ability to reproduce what is read and heard) and productive (ability not only to understand and reproduce, but also “to build integral meaningful statements”). The study analyzes the basic concepts of bilingualism, language contacts, mixing and crossing languages. The peculiarities of using the Russian and Hebrew languages by the citizens of modern Israel in the context of interethnic relations between the indigenous population and emigrants are described. The article demonstrates the changes reflected in the educational environment at the end of the 20th – the beginning of the 21st centuries. Special attention is given to the peculiarities of the phenomenon of bilingualism of emigrants who came from Ukraine. The author determines the specific features of the interaction of the Russian language and Hebrew, the role of the essence of language contacts. The peculiarities of bilingual education in Israel at the present stage are clarified. The study provides the statistical data of the Ministry of Education of Israel on improving the success of the Bagrut exam in Russian, examples of the work of private educational institutions. The article demonstrates that bilingualism in education is an important factor of forming intercultural competence of students as it is important for successful international cooperation in educational projects between Ukraine and Israel, the implementation of which is provided by the cooperation program (2019–2022).

Key words: bilingualism, bilingual education, bilinguality, educational environment, language contacts.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Міжнародна співпраця між Україною та Ізраїлем завжди залишається активною, залучаючи представників обох країн бути учасниками різноманітних освітніх проєктів. Договірноправові відносини між державами почали активно розвиватися після підписання 12 січня 1993 р. Меморандуму про взаєморозуміння та основні принципи співробітництва. Сьогодні налічується 62 чинних міждержавних, міжурядових та міжвідомчих двосторонніх документи, що регламентують співпрацю в політичній, економічній, науково-технічній, вій-

ськовій, культурно-гуманітарній сфері, освіті тощо. Основою для міжнародного співробітництва в освітній сфері наразі є програма співробітництва в галузях освіти, культури, молоді та спорту між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Ізраїль на 2019–2022 роки, що спрямовує значну увагу на розвиток співробітництва між освітніми установами держав, а саме: викладання іноземної мови, підготовку вчителів і навчання впродовж життя для вчителів, організацію та управління школою, громадянську освіту та освіту з гендерної рівності, освіти для обдарованих дітей, культурну та релігійну

інтеграцію національних меншин (включаючи спільні проекти) та ін. [15]. Налагодження ефективної співпраці передбачає повне розуміння сторонами лінгвістичних умов та відповідних особливостей, у яких будується освітній процес кожної з держав. Спільною відмінністю можна вважати присутність різних етнічних груп, які володіють різними мовами нацменшин, що зумовлює явище білінгвізму, яке повною мірою відображене в освітньому середовищі. Це зумовлено історичними чинниками, адже значна кількість євреїв проживали на українських землях, що стало причиною значного культурного взаємовпливу. На території Ізраїлю через переселення до історичної Батьківщини склалась численна група російськомовних емігрантів, представників СРСР, де українці є однією з найбільших громад. Це зумовлює необхідність проведення глибшого дослідження з метою розуміння україно-ізраїльських стосунків загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасні філологічні студії підтверджують, що проблема білінгвізму багатоаспектна. Дослідники вивчають цей феномен у філософському, психологічному, лінгвістичному, соціальному аспектах. Висвітленню проблем білінгвізму присвятили свої праці як вітчизняні (М. Є. Алексеева, Ю. А. Жлуктенко, Л. Е. Каган, М. І. Єршова, Л. В. Щерба та ін.) [1; 4; 5; 6], так і закордонні дослідники (К. Nakuta, J. Myhill, B. Spolsky, J. Walters) [10; 7; 8; 10]. Л. Блумфілд звертає увагу на лінгвістичний аспект; у роботах У. Вайнрайха представлено соціолінгвістичні питання; В. Бондалетов, Р. Месрі, С. Ромейн характеризують білінгвізм на соціально-педагогічному рівні; М. Імедадзе досліджує психологічний аспект, а В. Кольєр та С. Овандо аналізують культурологічні особливості білінгвізму.

Проведений нами аналіз наукових пошуків представників різних держав підтверджує, що проблеми білінгвального освітнього середовища є актуальними в багатьох країнах, а саме в США, Канаді, Південній Африці, Ізраїлі. Дослідженням змісту поняття «білінгвізм» присвячено роботи М. Є. Алексеевої, К. Бейкер, С. Ю. Давидчук, Л. В. Щерби [1; 2; 4; 7].

Однак проблема визначення особливостей білінгвальної освіти в сучасному Ізраїлі залишається недостатньо розкритою, незважаючи на наявність трактувань цього феномену в різних аспектах.

З організацією діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах Ізраїлю пов'язані такі терміни, як «двомовність», «білінгвізм», «навчання на двомовній основі», «білінгвальне навчання» та «білінгвальна освіта».

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є визначення особливостей білінгвізму в освітньому середовищі Ізраїлю, виявлення провідних причин виникнення білінгвізму, дослідження його змісту.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

1) з'ясувати особливості взаємодії мов, сутність мовних контактів;

2) проаналізувати різні підходи до тлумачення поняття «білінгвізм»;

3) виявити особливості білінгвальної освіти в Ізраїлі на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Держава Ізраїль з дня свого заснування є полілінгвальним середовищем, у якому міжкультурна комунікація – неминуче і необхідне явище для функціонування соціальних і комерційних інститутів. Ізраїль – країна іммігрантів, де багато сімей зберегли домашнє спілкування рідною мовою, тому за 70 років існування держави твердо сформувалося суспільство білінгвів і мультилінгвів, яке вимагає відповідного рівня розвитку сфери державних і приватних послуг, що надаються різними мовами.

Однією із цікавих та унікальних особливостей саме ізраїльського білінгвізму є поєднання білінгвами мови семітського походження (івриту) з мовами переважно індоєвропейської мовної сім'ї. Структурні, фонетичні, лексичні, синтаксичні, семантичні та ін. характеристики івриту та традиційних мов індоєвропейської сім'ї досить відрізняються, що впливає на можливість переходу з однієї мови на іншу.

Мовна картина світу більшості ізраїльських білінгвів є безпосередньо залежною від загальних характеристик соціальної групи носіїв додаткової мови. Так, наприклад, серед носіїв арабської мови домінування рідної мови у професійній діяльності є прямим і непрямим наслідком участі арабського сектора в житті держави. Серед російськомовного населення також спостерігається висока залежність від загального положення відповідної соціальної групи в ізраїльському суспільстві і відповідно досить активна роль рідної мови в професійній діяльності. У носіїв амхарської мови, навпаки, помітною є тенденція до мінімізації використання рідної мови в роботі. Незважаючи на високий рівень присутності іноземних мов у професійній діяльності білінгвів, рідна мова переважно залишається домінуючою. Важливою чинником цього можна вважати білінгвізм в освітньому середовищі [6, 25].

Білінгвізм є наслідком міжмовних контактів, зумовлених історичними подіями. Термін «мовні контакти», який уперше запропонував А. Мартіне, отримав більш широке значення в лінгвістиці у 1953 р., коли опубліковано книгу «Мовні контакти» (У. Вайнрайх), що підбила підсумки різних тривалих дискусій щодо особливостей взаємодії мов. Мовознавці по-різному називають подібну взаємодію: «мовні контакти», «взаємовплив мов», «змішування мов», «схрещування мов», «іншомовний вплив». Ці терміни можна вважати синонімічними, проте кожен з них має свої семантичні особливості. Термін «змішування мов» науковці пов'язують із легендою про «вавилонське стовпотворіння». З біології запозичено термін «схрещування», який, своєю чергою, включає взаємодію як споріднених, так і неспоріднених мов [8]. Л. А. Булаховський і Г. Пауль віддавали перевагу терміну «змішування мов». Л. В. Щерба вважав, що в такому випадку мови поєднуються в рівних співвідношеннях, тому називав це «взаємним впливом мов» [7, 60]. Процес взаємодії мов неможливо розглядати окремо від культурних, соціальних, психологічних, етнічних чи історичних факторів. Немає одностайності

щодо визначення таких термінів «взаємодія мов» та «мовні контакти». У тлумачному словнику «мовні контакти» дефіновано як взаємодію двох чи більше мов, яка впливає на структуру і словник одної чи багатьох з них [16]. Подібне лінгвістичне явище спостерігається через такі причини, як захоплення корінного етносу у випадках співіснування на одній території різномовного населення, поширення міжнародної співпраці у сфері освіти, торгівлі, культури, коли іноземна мова засвоюється в процесі навчання в школі.

«Мовні контакти», на думку Ю. О. Жлуктенка, необхідно класифікувати на: 1) безпосередні й опосередковані; 2) між спорідненими і неспорідненими мовами; 3) з однобічним і обоюстороннім впливом; 4) маргінальні (на суміжних територіях); 5) внутрішньорегіональні (на одній і тій самій території); 6) казуальні і перманентні; 7) природні (безпосереднє спілкування); 8) штучні (навчання у школі) [5, 75].

Проблеми взаємодії різних мов значно глибше відображає поняття білінгвізму, тому проаналізуємо детальніше різні підходи до його визначення.

Тлумачний словник української мови визначає білінгвізм як реальну соціально-мовну ситуацію, сутність якої полягає у співіснуванні і взаємодії двох мов у межах одного мовного колективу. Володіння і позмінне користування тією самою особою або колективом двома різними мовами або різними діалектами тієї самої мови [16].

В. Б. Євтух в енциклопедичному довіднику дає таку дефініцію: білінгвізм (від латин. *bi* – два, *lingua* – мова) – соціально-культурне явище, пов'язане з: 1) функціонуванням двох мов у межах однієї адміністративної чи державної території; 2) володінням однією особою двома мовами (спроможність говорити та писати двома мовами), яке виникає у таких ситуаціях: а) оволодіння мовами для професійного заняття; б) оволодіння двома мовами для налагодження повсякденного спілкування в контактних зонах міжетнічної взаємодії [13, 42].

О. Гарсія розглядає білінгвізм як знання двох мов, взаємодія яких залежить від сфер їхнього функціонування, адже ситуації спілкування зумовлені різними умовами контактування мов [10].

Е. М. Верещагін виділяє три рівні білінгвізму: рецептивний (розуміння мовних творів, що належать до вторинної мовної системи), репродуктивний (вміння відтворювати прочитане і почуте) і продуктивний (вміння не тільки розуміти і відтворювати, але і «будувати цілісні осмислені висловлювання») [3, 40].

Коли виникає справжній білінгвізм? Можна виділити такі ситуації виникнення «істинного» білінгвізму:

1. Батьки або найближчі родичі говорять в сім'ї різними мовами.

2. Офіційна державна двомовність (Канада, Швейцарія, Бельгія).

3. Еміграція [10, 235].

На нашу думку, термін «білінгвізм» необхідно розглядати з двох позицій: як соціальне явище та як елемент індивідуальної характеристики особистості. Як соціальне явище білінгвізм в Ізраїлі – це специфічний стан суспільного життя, який оприявнює факт функціонування, співіснування іврити

та російської мови в межах однієї держави. З позиції індивідуальної особистісної характеристики проблеми білінгвізму чітко відображено в особливостях освітнього середовища.

Ізраїль не є одноетнічною державою, тому необхідність оволодіння декількома мовами є принципово важливим. Російськомовні емігранти, які проживають в умовах іноетнічного середовища, об'єктивно змушені опанувати іврит. Передумови білінгвізму як етнолінгвістичного явища зумовлені історичною взаємодією представників різних мов і культур, адже протягом тривалого часу відбувається тісна взаємодія представників різних релігій та носіїв різних мовних традицій [1, 73].

Міністерством освіти Ізраїлю передбачено додаткові години в навчальному плані для опанування мови учнями-репатріантами і заповнення прогалин у знанні предметів. Міністерство освіти виділяє додаткові допоміжні уроки для навчання нових репатріантів залежно від дати їх приїзду і кількості учнів-репатріантів в класі. Такі уроки призначені для вивчення іврити як другої мови, для вдосконалення цієї мови, а також для усунення прогалин у знанні предметів і можливого відставання від навчального плану.

Ці години призначені тільки для названих категорій учнів та характеризуються такими особливостями: допоміжні уроки є груповими (чим більше в школі учнів-репатріантів, тим більше навчальних годин школа може надати як допоміжних уроків); допоміжні уроки для учнів-репатріантів призначаються автоматично; на таких уроках можуть навчатися громадяни, які повернулися, згідно зі зверненням школи до органів місцевого самоврядування.

Міністерство освіти Ізраїлю у звіті 6 лютого 2020 року подало статистику про показники учнів, які складають російську мову для отримання атестата зрілості (багрут). У міністерстві підкреслюють, що кількість школярів, які бажають вивчати цей предмет, на 5 одиниць (ехідот) росте з кожним роком. Крім того, середній бал багрут теж стає вищим. Так, у 2016–2017 навчальному роках багрут з російської мови склали 1 063 школярі, середній бал іспиту становив 84,9; у 2017–2018 навчальному році багрут з російської мови склали 1096 школярів із середнім балом 87,5; у 2018–2019 навчальному році багрут з російської мови склали 1103 учні із середнім балом 87,8.

Доктор Марина Нізнік, викладач російської мови в Тель-Авівському університеті і в школі імені Іоанни Жаботинської, зазначає, що за останні 10 років значно змінилася аудиторія тих, хто вивчає російську мову в Ізраїлі. За словами доктора Нізнік, 70% школярів, що вивчають цей предмет у старших класах, – друге покоління репатріантів, а 30% школярів, які вивчають російську мову в середній школі, особливо в 7-ох (т) і 8-их (п) класах, – «Сабри», у яких неросійськомовні батьки.

У школі імені Іоанни Жаботинської російську мову вчать понад п'ятсот учнів. Серед них ті, хто приїхав нещодавно. Вони вивчають російську мову, класичну і сучасну російську літературу. Учнями переважно є діти російськомовних батьків, які давно мешкають в Ізраїлі. Цих дітей тут вчать читати і писати, пояснюють

граматичні основи мови, з ними дивляться фільми, вивчають історію. Разом із цим пропонується викладання російської мови як іноземної всім охочим.

Білінгвальне навчання Ізраїлю в окремих приватних навчальних закладах передбачає одночасне застосування двох мов у роботі з того чи іншого предмета – державної та рідної (діяльність ульпанів при школах), державної й іноземної та ін. Навчання двома мовами застосовується в роботі з одного, кількох чи усіх предметів навчального плану. Це, своєю чергою, зумовлює необхідність спеціальної підготовки педагогів до білінгвального навчального процесу. Вони повинні розуміти особливості мовної роботи над текстом, специфіку організації різних видів мовленнєвої діяльності на предметних уроках. Співпраця педагогів, які викладають різними мовами, дозволить успішно здійснювати навчання окремих предметів двома мовами та досягати успіхів у розвитку умінь користуватися другою мовою.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Проведене нами дослідження дає змогу стверджувати, що освітнє середовище держави Ізраїль має враховувати мультикультурність та полімовність населення. Білінгвальна освіта навчальних закладів Ізраїлю, зумовлена взаємним впливом російської мови та івриту,

передбачає опанування мов як систем, використання їх і як засобів навчання предметного змісту немовних предметів. Зазначений підхід до освіти сприяє підвищенню рівня володіння мовою, яка не є основною, позитивно впливає на усвідомлення школярами соціальної та культурної цінності лінгвістичного розмаїття; білінгвізм є важливим фактором у формуванні міжкультурної компетентності учнів, хоча серед лінгвістів та педагогів не існує єдиного підходу до визначення цього феномену.

Багатомовна освіта школярів в Ізраїлі – важливий складник освітнього процесу, мета якого поступово змінюється. Досконале опанування однією, двома чи трьома нерідними мовами тепер не є метою навчання. Сьогодні, на думку фахівців, мета полягає у розвитку такого лінгвістичного репертуару, де знайдеться місце усім лінгвістичним вмінням.

Перед системою освіти Ізраїлю стоїть завдання адаптації до сучасних реалій та забезпечення оптимальних умов для надання освіти, в контексті якої передбачено збалансоване використання різних мов із метою формування громадянина, здатного до міжкультурного спілкування з використанням вивчених мов. Перспективою подальшого дослідження вважаємо аналіз взаємодії арабської мови та івриту в сфері освітнього середовища Ізраїлю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева М. Е. Факторы формирования двуязычной среды на территории современного Израиля на рубеже XX–XXI вв.: иврито-арабский билингвизм. *Проблемы современной науки и образования*. 2014. № 2(30). С. 72–76.
2. Бейкер К. Основы білінгвальної освіти і білінгвізму. Вид. 5-те. Дніпро : ЛІРА, 2016. 645 с.
3. Верещагин Е. М. Вопросы теории речи и методики преподавания иностранных языков. Москва : Изд-во Моск. уни-та, 1969. С. 38–45.
4. Давидчук С. Ю. Україно-ізраїльські культурні відносини (2001–2011). *Сходознавство*. 2012. № 60. С. 28–47.
5. Жлуктенко Ю. А. Лингвистические аспекты двуязычия. Киев : Высшая школа, 1974. 176 с.
6. Каган Л. Э., Ершова М. И. Социологический аспект доминирования неродного языка в профессиональной коммуникации израильских билингвов. *Электронный научно-образовательный журнал ВГСПУ «Грани познания»*. 2018. № 6 (59). С. 23–28.
7. Щерба Л. В. О понятии смешения языков. *Языковая система и речевая деятельность*. Ленинград : Наука, 1974. С. 60–74.
8. Myhill J. Language in Jewish Society. Towards a new understanding. Clevedon UK : Multilingual Matters, 2004. 239 p.
9. Spolsky B. and Shohamy E. National Profiles of Languages in Education : Israel : Language Policy. *Applied Linguistics*. 2016. Vol. 37, issue 2. P. 292–295.
10. Garcia O. Bilingual Education in the 21st Century: a Global Perspective. Oxford : Blackwell Wiley-Blackwell, 2009. 481 p.
11. Nakata K. Mirror of Language : The Debate on Bilingualism. New York : Basic Books, Inc., Publishers, 1986. 437 p.
12. Walters J. Bilingualism : The Sociopragmatic-Psycholinguistic. New York : Lawrence Erlbaum Associates, 2004. 341 p.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

13. Євтух В. Б. Етнічність : енциклопедичний довідник; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. Київ : Фенікс, 2012. 396 с.
14. Україно-ізраїльське співробітництво на муніципальному рівні / Міжрегіональне співробітництво. Посольство України в Державі Ізраїль. URL: <http://www.mfa.gov.ua/israel/ua/2065>. (дата звернення 19.11.2020).
15. Програма співробітництва в галузях освіти, культури, молоді та спорту між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Ізраїль на 2019–2022 роки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376_004-19#Text (дата звернення 19.11.2020).
16. Глумачний словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D1%96%D0%B7%D0%BC> (дата звернення 19.11.2020).

REFERENCES

1. Alekseeva, M. Ye. (2014). Faktory formirovaniya dvuyazychnoy sredy na territorii sovremennogo Izrailya na rubezhe XX–XXI vv.: ivrito-arabskiy bilingvizm [Factors of forming bilingual environment in the territory of modern Israel in XX–XXI centuries: Hebrew-Arabic bilingualism]. *Problemy sovremennoy nauki i obrazovaniya*, 2 (30), 72–76 [in Russian].

2. Beiker, K. (2016). *Osnovy bilinhvalnoi osvity i bilinhvizmu* [Fundamentals of bilingual education and bilingualism]. Dnipro: LIRA [in Ukrainian].
3. Vereshchagin, Ye. M. (1969). *Voprosy teorii rechi i metodiki prepodavaniya inostrannykh yazykov* [Issues of the theory of speech and methods of teaching foreign languages]. Moskva: Izd-vo Mosk. uni-ta, 38–45 [in Russian].
4. Davydchuk, C. Yu. (2012). *Ukraino-izraillski kulturni vidnosyny (2001–2011)* [Ukrainian-Israeli cultural relations]. *Skhodoznavstvo*, 60, 28–47 [in Ukrainian].
5. Zhluktenko, Yu. A. (1974). *Lingvisticheskie aspekty dvuyazychiya* [Linguistic aspects of bilingualism]. Kyiv: Vysshaya shkola [in Russian].
6. Kahan, L. E., Yershova, M. Y. (2018). *Sotsiologicheskiy aspekt dominirovaniya nerodnogo yazyka v professionalnoy kommunikatsii izraillskikh bilingvov* [Sociological aspect of the dominance of a non-native language in professional communication of Israeli bilinguals]. *VHSPU «Grani poznaniya»*, 6 (59), 23–28 [in Russian].
7. Shcherba, L. V. (1974). *O ponyatii smesheniya yazykov* [About the concept of mixing languages]. *Yazykovaia sistema i rechevaia deiatelnost*. Leningrad: Nauka, 60–74 [in Russian].
8. Myhill, J. (2004). *Language in Jewish Society. Towards a new understanding*. Clevedon UK: Multilingual Matters [in English].
9. Spolsky, B. and Shohamy, E. (2016). *National Profiles of Languages in Education: Israel: Language Policy*. *Applied Linguistics*, 37 (2), 292–295 [in English].
10. Garcia, O. (2009). *Bilingual Education in the 21st Century: a Global Perspective*. Oxford: Blackwell Wiley-Blackwell [in English].
11. Hakuta, K. (1986). *Mirror of Language: The Debate on Bilingualism*. New York: Basic Books, Inc., Publishers [in English].
12. Walters, J. (2004). *Bilingualism: The Sociopragmatic-Psycholinguistic*. New York: Lawrence Erlbaum Associates [in English].

DICTIONARIES

13. Yevtukh, V. B. (2012). *Etnichnist: entsyklopedychnyi dovidnyk* [Ethnicity: an encyclopedic reference book]; Nats. ped. un-t imeni M. P. Drahomanova, Tsentri etnohlobalistyky. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
14. *Ukraino-izraillske spivrobotnytstvo na munitsypalnomu rivni* [Ukrainian-Israeli cooperation at the municipal level]. Retrieved from: <http://www.mfa.gov.ua/israel/ua/2065> [in Ukrainian].
15. *Prohrama spivrobotnytstva v haluziakh osvity, kultury, molodi ta sportu mizh Kabinetom Ministriv Ukrainy ta Uriadom Derzhavy Izrail na 2019–2022 roky* [Program of cooperation in the sphere of education, culture, youth and sports between the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Government of Israel in 2019-2022]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376_004-19#Text [in Ukrainian].
16. *Tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Definition dictionary of the Ukrainian language]. Retrieved from: <https://slovnk.ua/index.php?swrd=%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D1%96%D0%B7%D0%BC> [in Ukrainian].

УДК 811.162.1'272'246.3+811.161.2'272'246.3

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223456>

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ МОВНІ КОНТАКТИ В СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОМУ ВИМІРІ: ВІД ДОСЛІДЖЕНЬ ДВОМОВНОСТІ ДО ТРИМОВНОСТІ

Левчук Павло

Інститут славістики Польської академії наук

У статті запропоновано опис спршу українсько-польського білінгвізму, орієнтованого на людей саме польського походження, що після 2012 року з участю ще російської мови перетворилося в дослідження трілінгвізму, яке водночас змінило напрям та предмет дослідження – сьогодні увагу зосереджено на осіб непольського походження.

У статті представлено дослідження Зофії Курцової, яке стосується історії активного та пасивного білінгвізму та змін, які відбувались упродовж століть. Питання опису матриці багатомовності репрезентовано на основі студії Марії Стригарської-Бжезїни, яка використовувала літературні тексти для опису мовної ситуації представників окремих народів, що проживали на території Речі Посполитої, а потім Російської імперії. У практичній частині подано сучасні міркування щодо опису польсько-іноземного білінгвізму Владиславом Т. Мьодункою та щодо місця польсько-українського білінгвізму в описі мовних контактів. Із цією метою для характеристики особливостей ситуації в українському мовознавстві використано дослідження Пилипа Селігея. Специфіку розвитку мовних контактів серед учнів шкіл Перемишля та Львова послідовно представлено в дослідженнях Катажини Державін, Лесі Король, Мар'яни Пилип, а серед респондентів похилого віку – у студіях Еви Дзегіель, Габрієли Августиняк-Жмуди та Олени Пелехатої. Гелена Красовська починає свідомо описувати феномен функціонування трьох мов. Марта Зелінська вивчає ситуацію російської мови в багатомовному суспільстві учнів польськомовної школи в Україні. Павло Левчук звертає увагу на респондентів непольського походження, яких раніше дослідники не помічали, хоча їх присутність збільшує міць польської мови. Зауважено, що зміни у сприйнятті білінгвізму на користь багатомовності спричинені збільшенням кількості досліджень щодо мотивації вивчення польської мови, на що вказували Пшемислав Гебал, Владислав Мьодунка, Гелена Красовська та Павло Левчук, а також дослідження людей непольського походження. Запропоновано етапи розвитку досліджень українсько-російсько-польського трілінгвізму.

Ключові слова: польська мова, українська мова, двомовність, тримовність, мовні контакти.

Levchuk P. Ukrainian-Polish language contacts in the sociolinguistic aspect: from bilingualism research to trilingualism research. The aim of this article is to describe the development of studies on the Ukrainian-Polish bilingualism, concentrating solely on the people of Polish descent, which, after 2012, shifted into studies on trilingualism, which included the Russian language, and focused on people of non-Polish descent.

Zofia Kurzowa's research on the century long history of the changes in active and passive bilingualism are presented and analysed. The issue of the description of multilingual matrix is presented based on the research of Maria Stryharska-Brzezina, who used literary texts to describe the linguistic situation of members of separate nations that lived in the Republic of Poland and later the Russian Empire. The practical part of the article presents Władysław T. Miodunka's modern contemplations on the Polish-foreign bilingualism and the place of the Polish-Ukrainian bilingualism in the description of language contacts. To characterize the situation in the Ukrainian linguistics, the studies of Pylyp Seligej are used. Special aspects of developing language contacts among the school students in Przemyśl and Lviv are presented in the studies of Katarzyna Dzierżawin, Lesia Korol, Mariana Pylyp, and among the elderly - in the research of Ewa Dzięgiel, Gabriela Augustyniak-Żmuda, Olena Pelehata. Helena Krasowska knowingly starts to describe the phenomenon of the functioning of three languages. Marta Zielińska studies the situation of the Russian language in a multilingual society of students of Polish schools in Ukraine. Pavlo Levchuk introduces to the research the people of non-Polish descent that have been overlooked by researchers; however, they increase the language power of the Polish language. As noted by Przemysław Gebal, Władysław T. Miodunka, Helena Krasowska and Pavlo Levchuk, the changes in the perception of bilingualism in favor of multilingualism are caused by an increase of research on the motivation of studying the Polish language and by including people of non-Polish descent. In the conclusion, the author suggests continuing the development of the research on the Ukrainian-Russian-Polish trilingualism.

Key words: Polish language, Ukrainian language, bilingualism, trilingualism, linguistic contacts.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Присутність української мови в польському просторі вже нікого не дивує. Українську мову чути всюди: на вулиці, в громадському транспорті, супермаркетах, школах, університетах. Усе більше відчутно її присутність в банках, термі-

налах, на білбордах, інформаційних лініях тощо. Дещо інакше виглядає ситуація в Україні з польською мовою, де щораз частіше можна почути, що хтось на певному рівні володіє польською мовою. Тому проблема вивчення етапів, особливостей і напрямів розвитку таких мовних контактів є особливо актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сьогодні можна з певністю сказати, що українці є найбільшою групою іноземців, які вивчають польську мову і активно підтверджують її знання через систему сертифікації польської мови як іноземної [19, 255]. Дослідження українсько-іноземного та польсько-іноземного білінгвізму активно проводяться в обох державах. В Україні мовознавців найбільше цікавить ситуація українсько-російської двомовності та суржику. На противагу цьому в Польщі найбільшої популярності мають дослідження польсько-англійського білінгвізму в англійських країнах. Для прикладу можна навести роботу Мажени Бласяк над польсько-англійським білінгвізмом у Великобританії. Авторка згадує про явище змішаного мовлення *ponglish* та показує аналогічне явище в контактах інших мов з англійською [4]. Польсько-англійський білінгвізм в Австралії досліджував Роберт Демський. Автор звертає особливу увагу на медіа як один із чинників у розповсюдженні і вивченні іноземної мови в Австралії [5]. Актуалізації ролі молодого покоління польської діаспори у США присвятили свою монографію Анна Серетни і Ева Ліпінська [22].

В українському мовознавстві можна знайти лише одну оглядову статтю, у якій автор – П. Селігей – розглядає соціолінгвістичні дослідження на тему двомовності [2], тоді як польське мовознавство може похвалитися значно більшою кількістю відповідних публікацій. Йдеться передусім про праці В. Мьодунки: «Dwujęzyczność, walencja kulturowa i tożsamość (e)migracji polskiej w świecie» [17], «Dwujęzyczność polsko-obca w Polsce i poza jej granicami. Rozwój i perspektywę badań» [18] та «Rozpowszechnianie, zachowywanie i nauczanie języka polskiego w świecie w latach 1918–2018. Część III: Badania zbiorowości polonijnych, ich języka i kultury, bilingwizmu polsko-obcego oraz nauczania polszczyzny w świecie w latach 1970–2018» [20].

Серед важливих досліджень, які показують історію розвитку та існування українсько-польського білінгвізму, є студії Зофії Курцової [13], яка показала історію розвитку українсько-польських мовних контактів, звертаючи особливу увагу на активний та пасивний білінгвізм, що, на її думку, існував майже від самого початку українсько-польських мовних контактів [13, 73]. Варто звернути увагу на досить докладний опис мовної ситуації до 1939 року:

“W w. XX (do roku 1939) czynnie dwujęzyczna była (bo wynikało to z sytuacji politycznej) ludność ukraińska, która w kontaktach wewnętrznych używała języka rodzimego, w zewnętrznych – polskiego, zachowując przy tym jednak (zwłaszcza ukraińska inteligencja) poczucie odrębności ważności języka własnego. Grupa polska przejawiała natomiast ewentualny bilingwizm bierny” [13, 73].

З. Курцова чітко показує активний та писавний стан мовної поведінки, а також зміни після 1945 року вже в радянському Львові:

“Sytuacja zmieniła się raz jeszcze po II wojnie, gdy dwujęzyczność stała się postawą czynną grupy polskiej na politycznym obszarze radzieckim: ludność polska w części swojej komunikacji słownej używa języka polskiego, nie akceptowanego na zewnątrz grupy, w

drugiej zaś części – języka ukraińskiego lub rosyjskiego jako języków oficjalnych, powszechnie akceptowanych. Natomiast bilingwizm bierny przejawia ewentualnie grupa ukraińska” [13, 73].

Зміни, описані З. Курцовою, були актуальні аж до 1991 року, коли Україна отримала незалежність.

Історичний аспект досліджень матриці багатомовності належить професорці Марії Стрихарській-Бжезіні [24], яка, описуючи соціостилістику польської літератури, окреслює мовну ситуацію на підставі літературних творів. Для цього опрацювання дуже важливими є представлені нею матриці багатомовності, де авторка засвідчує, що особи, які проживали на території сучасної України, досить часто володіли навіть трьома мовами, що не було предметом дослідження українського мовознавства. Перші праці на цю тему можна побачити лише в 2012 році. Авторка показує мовну ситуацію після Люблінської унії:

“I. Język polski (język państwowy, elitarny, kontaktowy, etnolekt).

II. Etnolekty autochtoniczne: bałtyckie i wschodniosłowiańskie.

III. Etnolekty allochtoniczne:

a) Enklawowe lub wyspowe: ormiański, tatarski, karaïmski, niemiecki, rosyjski.

b) Rozproszone: jidysz i cygański” [24, 20].

Перевагу надавалось польській мові як державній та мові еліт, на другому місці були балтійські та східнослов'янські мови, на третьому – мови представників маленьких груп, які проживали на території держави. Авторка влучно зазначає, що представники другого та третього рівнів мусили володіти мовами з попередніх рівнів.

Другу матрицю авторка описує вже в Російській імперії:

“I. Język rosyjski (język państwowy, etnolekt napływowego aparatu rusyfikatorskiego, język potomstwa mieszanych małżeństw oraz zrusefikowanej ludności).

II. Język polski (język krajowy).

III. Etnolekty autochtoniczne: bałtyckie i wschodniosłowiańskie” [24, 28].

Зміни, які можна побачити, позитивно впливають на розвиток багатомовності, адже більшість мусила володіти двома, а навіть трьома мовами. Звідси очевидно, що частина мешканців імперії була навіть тримовною.

Формулювання мети і завдань статті. Метою пропонованої статті є репрезентувати українсько-російсько-польську тримовність як лінгвістичний феномен з опертям на дані, одержані від респондентів непольського походження. Завданнями статті є: окреслити специфіку українсько-польської двомовності як етапу, який передував українсько-російсько-польській тримовності; висвітлити зміни в підходах дослідників до мовної ситуації та вибір респондентів, для яких польська мова є не мовою предків, а іноземною мовою; сформулювати концепцію досліджень мовних контактів української, польської та російської мов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед досліджень українсько-польського білінг-

візму найбільш відомими в Польщі є дослідження Катажини Джержавін [7, 425–437], яка дослідила мовну ситуацію учнів школи з українською мовою викладання у Перемишлі імені Маркіяна Шашкевича. Це один з небагатьох прикладів високої мовної компетенції у двомовних осіб, що проживають на прикордонній території. Авторка досить вміло показала їх ставлення до кожної з мов, а також можливості, які білінгвізм їм дає.

Іншими важливими дослідженнями, у яких можна побачити подібну мовну картину, але по інший бік кордону, є розвідка Лесі Король на тему багатомовності учнів шкіл з польською мовою викладання у Львові [10, 363–368]. Авторка показує рівень володіння мовою, а також сфери їх використання. Важливо звернути увагу, що учні львівських шкіл дуже часто на однаковому рівні володіють українською та польською мовами, не можна оминати також і знання та використання російської мови. Хоча в даному дослідженні великої ролі цьому питанню не приділено.

Мовну ситуацію в школах з польською мовою викладання в Україні досліджували також і на предмет функціонування в них російської мови, що дало змогу порівняти репертуар використання з відповідними школами у Литві. Варто звернути увагу, що з урахуванням такого чинника, як російська мова, авторки вперше звернули увагу на один компонент багатомовності, який є важливим кроком у розвитку досліджень багатомовності [9, 34–48].

Ще однією працею, на яку варто було б звернути увагу, хоча з пересторогою для майбутніх дослідників, є праця Мар'яни Пилип на тему мотивації мовної поведінки учнів львівських шкіл з польською мовою викладання [1, 81–85]. У статті відсутня велика кількість соціолінгвістичних параметрів, що не дозволяє чітко сказати, коли, з якою метою і серед яких респондентів були проведені дослідження. Авторка також представляє єдиний вагомий аргумент для вибору мови комунікації, яким є одна людина, одна мова. Однак в ситуації, коли людина володіє на подібному рівні двома або трьома мовами, а її співрозмовник – також, здається, що дана класифікація вимагає більш ретельних досліджень і кращого наукового обґрунтування. Варто порівняти мотиви вибору мови комунікації на прикладі досліджень українсько-польського білінгвізму Павла Левчука. Відповідаючи на питання *яку мову ви обираєте у спілкуванні і чому?*, тисяча респондентів відповіла так:

1. W języku ojczystym (rodzonym, pierwszym): ukraiński – 37.5%, polski – 9.2%, rosyjski – 8.7%.

2. W zależności od tego, jakim językiem posługuje się interlokutor w czasie interakcji – 12.9%.

3. Na Ukrainie w języku ukraińskim, w Polsce – po polsku – 10.3%.

4. W języku polskim, ponieważ lubi ten język – 3.7%.

5. W języku polskim, żeby ćwiczyć płynność mówienia – 9.5%.

6. W języku obcym109, żeby ćwiczyć płynność mówienia – 3.1%.

7. Nie ma różnicy – 4.1% [14, 151].

У наведених дослідженнях респонденти вказали аж 7 мотивів, а не один. Створена класифікація стала підставою для наступних досліджень автора [16, 125].

Польська лінгвістика досліджувала ситуацію польської мови в Україні, найчастіше обираючи предметом свого аналізу діалектологію. Досліджуючи вимову місцевих поляків, автори не звертали уваги на інші мови, якими володіють респонденти. Єдиним прикладом як винятком є робота Еви Дзєнгель [6]. Авторка у третьому розділі пише про українсько-польський білінгвізм, забуваючи, що респонденти вчили та вживали російську мову.

Про українсько-польський білінгвізм старшого покоління переселенців з України писала Габрієла Аугустиняк-Жмуда. Авторка досліджувала осіб, які живуть у Любуському воєводстві. Вживання обох мов до 1945 року у своїх родинах респонденти описують так:

– osoby z województwa lwowskiego deklarują mówienie “po polsku”

(4 osoby), “po ukraińsku i po polsku” (1 osoba).

– osoby urodzone na terenie województwa tarnopolskiego deklarują mówienie

“po polsku” (4 osoby), “po ukraińsku” (1 osoba), “po chachłacku”

(1 osoba),

– urodzeni na terenie województwa stanisławowskiego deklarują mówienie

“po polsku” (2 osoby), “po ukraińsku” (1 osoba), “po chachłacku”

(2 osoby), “po ukraińsku i po polsku” (2 osoby).

[3, 169–186].

Після більше ніж 60 років прожитих у Польщі, більшість респондентів вже не володіє українською або не призналась дослідниці, що володіє. Прийнята класифікація потребує певної модифікації, хоча б того, щоб пояснити окреслення «по хахляцки» (адже так називають представників білоруських говірок у Польщі), однак авторка показує документацію явища, якому рідко приділяли увагу.

У працях українських мовознавців можна простежити зміну опису з двомовності на тримовність, особливо це добре видно в останній праці Олени Пелехатої [22]. Авторка, описуючи мовні біографії, звертає увагу на всі мови, якими респонденти послуговуються в побуті.

Важливе місце щодо опису вживання трьох мов респондентами у Східній Україні посідає праця Гелени Красовської [11]. Авторка присвятила цьому питанню понад 100 сторінок своєї монографії. Важливим є і опис суржику, що показує радше слав'яно-польський, а не полоністичний підхід до опису мовної ситуації. На підставі своїх досліджень Г. Красовська показує мотиви вивчення польської мови:

- nauka w Polsce;
- wyjazd (na czas określony i nieokreślony) do Polski;

- zamieszkanie w Polsce;
- chęć uzyskania polskiego obywatelstwa;
- polski jednym z języków UE, język prestiżowy;
- język polskich przodków;
- łatwy, ładny, bogaty. Nauka w Polsce [12, 600–614].

Класифікацію мотивів Г. Красовської взяли за основу Пшемислав Гембаль та Владислав Мьодунка для порівняння мотивів вивчення польської мови у світі, де мовна ситуація є іншою, а польську вивчають

здебільшого особи польського походження, на відміну від України. Щобільше, автори «Дидактики та методики викладання» вважають, що мотиви Г. Красовської збігаються із запропонованими П. Левчуком [15, 203], що, на думку авторів, підтверджує запропоновані тези [8, 95].

Відповідно на відсутність дослідження щодо осіб непольського походження стала монографія «Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjska-polska Ukraińców niepolskiego pochodzenia» П. Левчука [16]. Дослідження відрізняється від попередніх кількома важливими методологічними аспектами:

1. Анкетовані – це найчастіше молодь, яка починає своє доросле життя, часто мігруючи до Польщі, або вивчає польську мову в Україні.

2. Дослідження проведені в Польщі та в Україні одночасно. Попередні дослідження проводились на території однієї держави, часто навіть окремих регіонів або навіть шкіл. У цій роботі автор досліджує дві країни.

3. Нова проблематика досліджень. Концентрація уваги на нових питаннях (зміни мови-домінанта, рівня володіння мовами, частоти вживання їх, емоційне ставлення до кожної мови, місця та особи, де анкетовані вживають кожну з мов).

Монографія є також першим кроком в описі мовного пейзажу Польщі, що у своїх працях пропонує Адам Павловський [21].

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Дослідження осіб неполь-

ського походження та «омолодження» респондентів приносить досить цікаві спостереження на тему функціонування трьох мов у житті індивіда. Дослідження в цьому напрямку вже почалися і потребують співпраці мовознавців з двох країн. Варто звернути увагу на перспективи розвитку соціолінгвістичних досліджень:

1. Міць української мови в Польщі – від кількісних досліджень учнів та студентів, їхньої мовної поведінки, доступу до можливості вивчати українську мову у польській школі та можливості викладати окремі курси українською в університетах.

2. Міць польської мови в Україні. Динаміка розвитку викладання польської мови в Україні є досить стрімкою, тому кількісні дослідження повинні відповісти на питання, про кількість шкіл, де польську викладають як іноземну, кількість університетів, а також рівень викладання. Важливим кроком може стати запровадження екзамену з польської як іноземної на ЗНО та впровадження польської мови до робіт Малої академії наук учнівської молоді. Такі дослідження допоможуть оцінити масштаб зацікавлення та опрацювати спільну концепцію.

3. Дослідження мовної поведінки українських родин, які емігрували до Польщі (тримовність, перемикання кодів, рівень володіння кожною з мов). Усі три пункти потребують ґрунтовного вивчення, тому що сучасний стан досліджень цих питань є поверховим, а темп розвитку мовних явищ – дуже динамічним та потрібним в контексті формування мовної політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пилип М. Мотивація мовної поведінки в умовах українсько-польського білінгвізму. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2009. Вип. 4. С. 81–85.
2. Селігей П. Соціолінгвістика: праця, натхнення, покликання (до ювілею Лариси Масенко). *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2017. Вип. 3. С. 6–19.
3. Augustyniak-Zmuda G. Badania terenowe w regionie lubuskim. *Mowa przesiedleńców z dawnych wschodnich województw II Rzeczypospolitej. Studia Wschodniosłowiańskie*. 2015. T. 15. S. 147–166.
4. Błasiak M. Dwujęzyczności penglish. *Zjawiska językowo-kulturowe polskiej emigracji w Wielkiej Brytanii*. Kraków : Collegium Columbinum, 2011. 234 s.
5. Dębski R. Dwujęzyczność angielsko-polska w Australii. *Języki mniejszościowe w dobie globalizacji i informatyzacji*. Kraków : Wydawnictwo UJ, 2009. 249 s.
6. Dzięgiel E. *Polszczyzna na Ukrainie. Sytuacja językowa w wybranych wsiach chłopskich i szlacheckich*, Warszawa : Wydaw. Naukowe Semper, 2003. 187 s.
7. Dzierżawin K. Bilingwizm polsko-ukraiński. *Badania wśród ukraińskiej młodzieży uczącej się w Przemyślu. Kijowskie Studia Polonistyczne*. 2009. T. 15. S. 425–437.
8. Gębal P., Miodunka W. *Dydaktyka i metodyka nauczania języka polskiego jako obcego*. Warszawa : PWN, 2020. 454 s.
9. Geben K., Zielińska M. Funkcja ekspresywna języka rosyjskiego w wielojęzycznym środowisku młodzieży szkół polskich na Litwie i Ukrainie. *Poradnik Językowy*. 2020. Z. 3. S. 34–48.
10. Korol L. *Wielojęzyczność i kompetencja językowa uczniów polskich szkół we Lwowie: Polonistyka bez granic. T. 2: Glottodydaktyka polonistyczna, współczesny język polski, językowy obraz świata / pod red. R. Nycz, W. Miodunka, T. Kunz*. Kraków : Universitas, 2011. S. 363–368.
11. Krasowska H. *Mniejszość polska na południowo-wschodniej Ukrainie*. Warszawa : Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy (SOW). Instytut Slawistyki PAN, 2012. 434 s.
12. Krasowska H. *Nauczanie języka polskiego na Ukrainie południo-wschodniej: Polonistyka u progu XXI wieku. Diagnozy, koncepcje, perspektywy. T. V: W kręgu (glotto) dydaktyki / pod red. A. Achtełik, K. Graboń*. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2018. S. 600–614.
13. Kurzowa Z. *Polszczyzna Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich do 1939 roku. Wybór prac / red. M. Szpiczakowska, M. Skarżyński*. Kraków : Universitas, 2006. 444 s.
14. Levchuk P. *Bilingwizm ukraińsko-polski w świetle badań ankietowych. Język polski i polonistyka w Europie Wschodniej: Przeszłość i współczesność / pod red. I. Bundza, A. Krawczuk, J. Kowalewski, O. Sływyski*. Kijów : INKOS, 2015, S. 143–158.
15. Levchuk P. *Język polski w warunkach ukraińsko-rosyjsko-polskiej trójjęzyczności: motywacja i preferencje językowe: Bilingwizm polsko-obcy dziś. Od metodologii badań do studiów przypadków / pod red. R. Dębski, W. Miodunka*. Kraków : Księgarnia Akademicka, 2016, S. 201–214.
16. Levchuk P. *Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjska-polska Ukraińców niepolskiego pochodzenia*. Kraków : Księgarnia Akademicka, 2020. 299 s.

17. Miodunka W. T. Dwujęzyczność, walencja kulturowa i tożsamość(e)migracji polskiej w świecie. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*. 2010. LXVI. S. 51–71.
18. Miodunka W. T. Dwujęzyczność polsko-obca w Polsce i poza jej granicami. Rozwój i perspektywy badań. *LingVaria*. 2014. IX, nr 1. S. 199–226.
19. Miodunka W. T. Glottodydaktyka języka polskiego. Pochodzenie, stan obecny, perspektywy. Kraków : Księgarnia Akademicka, 2017. 416 s.
20. Miodunka W. T. Rozpowszechnianie, zachowywanie i nauczanie języka polskiego w świecie w latach 1918–2018. Część III : Badania zbiorowości polonijnych, ich języka i kultury, bilingwizmu polsko-obcego oraz nauczania polszczyzny w świecie w latach 1970–2018. *Poradnik Językowy*. 2020. Nr 3. S. 7–33.
21. Pawłowski A. Pejzaz językowy Polski współczesnej: polszczyzna, języki obce, języki mniejszościowe. *Poradnik Językowy*. 2019. Z. 8. S. 7–28.
22. Pelekhata O. The current status of the Polish language in Ivano-Frankivsk (formerly Stanislaviv). *Cognitive Studies / Études cognitives*, 2020. Nr 20. URL: <https://doi.org/10.11649/cs.2272>
23. Seretny A., Lipińska E. Miedzy językiem ojczystym a obcym. Nauczanie i uczenie się języka odziedziczonego w chicagowskiej diasporze polonijnej. Kraków : Księgarnia Akademicka, 2012. 228 s.
24. Strycharska-Brzezina M. Socjostylistyka a dzieje literatury polskiej. Kraków: Collegium Columbinum, 2009. 508 s.

REFERENCES

1. Pylyp, M. (2009). Motyvatsiia movnoi povedinky v umovakh ukraïnsko-polskoho bilinhvizmu. *Teoriia i praktyka vykladannia ukraïnskoi movy yak inozemnoi*, 4, 81–85 [in Ukrainian].
2. Selihey, P. (2017). Sotsiolinhvistyka: pratsya, natkhnennya, poklykannya (do yuvileyu Larysy Masenko). *Mova: klasychno – moderne – postmoderne*, 3, 6–19 [in Ukrainian].
3. Augustyniak-Żmuda, G. (2015). Badania terenowe w regionie lubuskim. Mowa przesiedleńców z dawnych wschodnich województw II Rzeczypospolitej. *Studia Wschodniosłowiańskie*, 15, 147–166 [in Polish].
4. Błasiak, M. (2011). Dwujęzyczności ponglish. Zjawiska językowo-kulturowe polskiej emigracji w Wielkiej Brytanii. Kraków: Collegium Columbinum [in Polish].
5. Dębski, R. (2009). Dwujęzyczność angielsko-polska w Australii. Języki mniejszościowe w dobie globalizacji i informatyzacji. Kraków: Wydawnictwo UJ [in Polish].
6. Dziegiel, E. (2003). Polszczyzna na Ukrainie. Sytuacja językowa w wybranych wsiach chłopskich i szlacheckich. Warszawa: Wydaw. Naukowe Semper [in Polish].
7. Dzierżawin, K. (2009). Bilingwizm polsko-ukraiński. Badania wśród ukraińskiej młodzieży uczącej się w Przemyślu. *Kijowskie Studia Polonistyczne*, 15, 425–437 [in Polish].
8. Gębal, P., Miodunka, W. Dydaktyka i metodyka nauczania języka polskiego jako obcego, Warszawa: PWN, 2020 [in Polish].
9. Geben, K., Zielińska, M. (2020). Funkcja ekspresywna języka rosyjskiego w wielojęzycznym środowisku młodzieży szkół polskich na Litwie i Ukrainie. *Poradnik Językowy*, 3, 34–48 [in Polish].
10. Korol, L. (2011). Wielojęzyczność i kompetencja językowa uczniów polskich szkół we Lwowie. *Polonistyka bez granic, t. 2: Glottodydaktyka polonistyczna, współczesny język polski, językowy obraz świata* / pod red. R. Nycz, W. Miodunka, T. Kunz. Kraków: Universitas, 363–368 [in Polish].
11. Krasowska, H. (2012). Mniejszość polska na południowo-wschodniej Ukrainie, Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy (SOW). Instytut Sławistyki PAN [in Polish].
12. Krasowska, H. (2018). Nauczanie języka polskiego na Ukrainie południo-wschodniej: Polonistyka u progu XXI wieku. *Diagnozy, koncepcje, perspektywy. T. V: W kręgu (glotto) dydaktyki* / pod red. A. Achtełik, K. Graboń. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 600–614 [in Polish].
13. Kurzowa, Z. (2006). Polszczyzna Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich do 1939 roku. *Wybór prac* / red. M. Szpiczakowska, M. Skarżyński. Kraków: Universitas [in Polish].
14. Levchuk, P. (2015). Bilingwizm ukraińsko-polski w świetle badań ankietowych. *Język polski i polonistyka w Europie Wschodniej: Przeszłość i współczesność* / pod red. I. Bundza, A. Krawczuk, J. Kowalewski, O. Sływyski. Kijów: INKOS, 143–158 [in Polish].
15. Levchuk, P. (2016). Język polski w warunkach ukraińsko-rosyjsko-polskiej trójjęzyczności: motywacja i preferencje językowe. *Bilingwizm polsko-obcy dziś. Od metodologii badań do studiów przypadków* / pod red. R. Dębski, W. Miodunka. Kraków: Księgarnia Akademicka, 201–214 [in Polish].
16. Levchuk, P. (2020). Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjska-polska Ukraińców niepolskiego pochodzenia. Kraków: Księgarnia Akademicka [in Polish].
17. Miodunka, W. T. (2010). Dwujęzyczność, walencja kulturowa i tożsamość(e)migracji polskiej w świecie. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, LXVI, 51–71 [in Polish].
18. Miodunka, W. T. (2014). Dwujęzyczność polsko-obca w Polsce i poza jej granicami. Rozwój i perspektywy badań. *LingVaria*, IX (1), 199–226 [in Polish].
19. Miodunka, W. T. (2017). Glottodydaktyka języka polskiego. Pochodzenie, stan obecny, perspektywy. Kraków: Księgarnia Akademicka [in Polish].
20. Miodunka, W. T. (2020). Rozpowszechnianie, zachowywanie i nauczanie języka polskiego w świecie w latach 1918–2018. Część III: Badania zbiorowości polonijnych, ich języka i kultury, bilingwizmu polsko-obcego oraz nauczania polszczyzny w świecie w latach 1970–2018. *Poradnik Językowy*, 3, 7–33 [in Polish].
21. Pawłowski, A. (2019). Pejzaz językowy Polski współczesnej: polszczyzna, języki obce, języki mniejszościowe. *Poradnik Językowy*, 8, 7–28 [in Polish].
22. Pelekhata, O. (2020). The current status of the Polish language in Ivano-Frankivsk (formerly Stanislaviv). *Cognitive Studies / Études cognitives*, 20. Retrieved from: <https://doi.org/10.11649/cs.2272>
23. Seretny, A., Lipińska, E. (2012). Miedzy językiem ojczystym a obcym. Nauczanie i uczenie się języka odziedziczonego w chicagowskiej diasporze polonijnej. Kraków: Księgarnia Akademicka [in Polish].
24. Strycharska-Brzezina, M. (2009). Socjostylistyka a dzieje literatury polskiej. Kraków: Collegium Columbinum [in Polish].

THE ANALYSIS OF TOURISM DISCOURSE ON THE MATERIAL OF CONTEMPORARY IRISH TRAVEL MAGAZINES, BLOGS AND ADVERTISING BROCHURES

Makaryshyn N. O.

Ivan Franko National University of Lviv

The paper aims to highlight certain aspects of the study of tourist discourse on the material of Irish travel magazines, blogs and advertising brochures. The relationship of the tourism discourse with the system of other institutional types of discourse is also covered in the paper. It was found that the tourist discourse is the closest to the advertising discourse from the standpoint of the peculiarities of their construction and communicative goals. The interdisciplinary nature of tourism discourse and its peculiarities are analyzed. A closer look at the texts through a corpus-based study helps us to understand the way the discourse of tourism operates. The interaction of linguistics and sociology, anthropology, geography and political science is shown. The role of language, in particular lexical choices in tourism texts, syntactic structures and stylistic devices in the system of tourism is investigated. It is shown how the tourism discourse in Ireland forms an idea of the country, its history, modern times and Irish identity. In order to study the linguistic choices used in Irish travel magazines, blogs and advertising brochures, we compiled a corpus of texts selected from 50 websites connected to the domestic tourism in Ireland targeted at English-speaking people from Ireland and beyond.

We aimed to analyze the distribution of such lexical items as Ireland, Irish, land, traditional and tour. A text analysis software program called Sketch engine enabled us to study the grammatical and collocational behavior of particular lexemes. Our findings are presented in the tables and interpretation of the data is given. The regularity of Irish words that appear in modern travel magazines and blogs in Ireland as well as the functions of Irish words used within the discourse of tourism in Ireland are studied. The conclusions we draw in this paper serve as a starting point for new hypotheses. Our article yet does not analyze spoken and visual texts, which apparently provides a unique resource for researching the field of tourism. Thus, the analysis of relevant video blogs could be the subject of our further studies, as we see that the discourse of tourism is a fertile ground for a critical analysis. Registering and analyzing video blog movements can also reveal more about the dynamics of this global multilingual discourse.

Key words: Ireland, corpus study, tourism discourse, institutional types of discourse, communication.

Макаришин Н. О. Аналіз туристичного дискурсу на матеріалі сучасних ірландських туристичних журналів, блогів та рекламних брошур. У статті висвітлено деякі аспекти вивчення туристичного дискурсу на матеріалі ірландських туристичних журналів, статей, флаєрів, блогів та рекламних брошур. Описано взаємозв'язок туристичного дискурсу із системою інших типів інституційного дискурсу. З'ясовано, що туристичний дискурс є найбільш близьким до рекламного дискурсу з позицій особливостей їхнього конструювання та комунікативних цілей. Окреслено міждисциплінарний характер туристичного дискурсу та його особливості. Засвідчено взаємодію лінгвістики та соціології, антропології, географії та політології. Досліджено роль мови, зокрема лексичного наповнення текстів, синтаксичних структур, послідовності фраз у системі туризму. Показано, як підмова туризму в Ірландії формує уявлення про країну, її історію, сучасність та ірландську ідентичність. Аналіз вибраних текстів у межах корпусного дослідження лінгвістичних одиниць, використаних в ірландських туристичних журналах, щоденниках та рекламних брошурах, посприяв розумінню того, як функціонує дискурс туризму загалом. З'ясовано, що туристичний дискурс має чітко визначене завдання – зменшити дистанцію між повідомленням та свідомістю туриста, поєднує ознаки усного мовлення та письмового тексту, а також продуктивно використовує візуальні засоби комунікації, такі як графічні дизайни, ілюстрації, цифрові анімації тощо. Корпус текстів складено із 50 веб-сайтів, пов'язаних із внутрішнім туризмом в Ірландії. Вибрані тексти орієнтовані на англомовних читачів з Ірландії, а також за її межами.

Особливу увагу зосереджено на вживанні лексичних одиниць **Ірландія, ірландський, земля, традиційний та тур**. Програма для аналізу текстів під назвою **Sketch engine** уможливила дослідити особливості та частоту вживання певних лексем (висновки представлені в п'ятьох таблицях із нашими поясненнями результатів корпусного аналізу). Досліджено регулярність вживання ірландизмів, що з'являються в сучасних туристичних журналах Ірландії, а також подано аналіз функцій, які вони виконують у даному типі дискурсу.

Ключові слова: Ірландія, корпусна лінгвістика, туристичний дискурс, типи інституційного дискурсу, комунікація.

Defining the problem and argumentation of the topicality of the consideration. Modern epoch is characterized by the significantly increased intensity of human communication, an activity aimed at transmitting and receiving a certain message. In such

a process, the text serves as a source of information for the communicator. One of the spheres of communication, along with architecture, art and other human activities, widespread in the modern world, is tourism.

The rapid development of the tourism industry has stimulated active research in the domain of tourism discourse. The topicality of the study is proved by the fact that the tourism industry continues to evolve: more and more tour operators, travel agencies, travel offers and deals are emerging, covering more and more countries and involving a huge number of people who communicate with each other in oral and written forms. In this regard, in modern linguistics there is a need to study a new institutional type of discourse – tourism. Tourism discourse includes textual components that have both linguistic and non-linguistic parameters, which are functionally interconnected. The study of tourism discourse is of functional and semantic character; it is inherently anthropocentric and interdisciplinary.

Analysis of recent research and publications. Tourism discourse is researched in the works of A'Beckett, Monika Bednarek, G. Dann, Judith Kaplan-Weinger, Dean MacCannell and the anthropology of tourism is presented in the works of Edward M. Bruner, Scott McCabe and others. However, there are a number of questions related to tourism discourse that have not received proper coverage yet, which also determines the relevance of studying this area.

Setting the goals and tasks of the article. The aim of our paper research is to study the discourse of tourism on the material of Irish travel magazines, blogs and advertising brochures. To achieve this goal, the following research questions were posed:

- 1) What defines the concept of tourism discourse?
- 2) What place does it occupy in the system of other institutional types of discourse?
- 3) How regularly do Irish words appear in modern travel magazines and blogs in Ireland? What functions do they perform?

Methodology. The sources of language material for this work are texts from specialized magazines, advertising brochures, articles, leaflets, electronic publications in English, which are compiled in a corpus using the software Sketch Engine. We find it to be a reliable software program, since Sketch Engine has been used by major British or other publishing houses for producing dictionaries such as Macmillan English Dictionary, Dictionnaires Le Robert, Oxford University Press or Shogakukan [9].

Research material consists of travel blogs and websites in the amount of 50 items. An attempt to analyze the distribution of the lexical units Ireland, Irish, traditional, land and tour is made. Our findings concerning the distributions of most frequently used collocations are presented in the tables and support the hypothesis stated in the research questions. We have used the statistical method, the method of structural analysis and data analysis to carry out our research.

The outline of the main research material. Discourse is a polysemantic linguistic term that is used in various meanings that are almost homonymous. Some definitions include: “1) a coherent text; 2) oral and spoken forms of the text; 3) a dialogue; 4) a group of statements related to each other in meaning; 5) a speech work – written or oral” [2, 53].

In terms of our research, it is significant to define a discourse as “meaning the totality of codified language

(i.e., vocabulary) used in a given field of intellectual enquiry and of social practice, such as legal discourse, medical discourse, religious discourse, etc. [6]. Institutional discourse refers to verbal exchanges between two or more people where at least one speaker is a representative of a work-related institution and where the interaction and the speakers' goals are partially determined by the institution in play [7, 43].

In linguistic studies the term “tourism discourse” is used for any speech that is realized in the subject area of tourism. Tourism discourse is a special subtype of advertising discourse aimed at capturing attention, maintaining interest, creating a desire to visit certain places, and finally taking an action and visiting them. In order to fulfill these functions, specific advertising techniques are used to shape people's behavior. It includes text components that have both linguistic and non-linguistic parameters, which are functionally related to each other. Tourism discourse is reflected in the organization of holidays, which includes lodging and accommodation, means of transport, leisure activities, geographical descriptions of the area, various types of entertainment, tours, etc. Thus, an attractive image of a particular program should be created to evoke people's interest in purchasing it.

According to Cook, “the purpose of tourism discourse is to manipulate the opinions of the addressees in order to form certain intentions and attitudes and to motivate certain reactions” [3, 12]. The main participants in tourism discourse are tour operators, host representatives, consumers of tourism services (tourists), tour guides, etc.

The place of tourism discourse among other institutional types of discourse. The tourism discourse is of an advertising nature. However, comparing advertising and tourism discourse, one can find certain differences of a verbal and non-verbal nature. For example, standard advertising may not always offer sufficiently suitable illustrations, while in tourism discourse time-tested attractive objects are often used, such as photographs of The Cliffs of Moher, which is Ireland's most visited natural attraction or the Wild Atlantic Way with breathtaking views that definitely catch readers' attention. In terms of the use of linguistic choices, the attention of the addressee is drawn by:

1) catchy headlines (“*Ireland has a story to sell*”, “*Start exploring the liquid gem that is the Fermanagh Lakelands*”);

2) slogans (“*My goodness, my Guinness*”, *Brennan's bakery* “*Today's bread, today*”);

3) the name of the programs (*Irish fairy tale, Irish Elegance, Enchanting Emerald Isle, Magnificent Wild Atlantic, Wild Irish experience, Unforgettable Ireland, etc.*);

4) lexico-stylistic and hypersyntactic means of creating and organizing special texts. We have found a wide range of examples of imperative constructions and simple present tense sentence, for instance, *Catch and hold your travel dreams, Feel the travel excitement, We continue on to explore the historic Viking City of Waterford where we visit The Waterford Crystal Visitor Centre*. The purpose for using such linguistic choices is to make the time of the holiday seem still and everlasting.

Given the prideful culture as well as the peculiarities of the tourism discourse, Irish slogans, headlines, article titles and the names of tourist programs are often emphatic and lively.

In addition to advertising discourse, tourism discourse has a connection with historical discourse. Historical discourse is characterized by a rigorous selection of facts and accounting of historical data. And this, in turn, is part of a standard guidebook.

Tourism discourse is associated with art history discourse, since they both are quite resistant to non-linguistic changes. Art history and tourism discourse use conceptualization, general strategies and such lexical and grammatical features as special terminology, bookishness, numerous clichéd forms. At its core though, tourism discourse carries signs of everyday discourse.

The existing lexical, structural and thematic features of the texts of tourism discourse allow us to consider them as a special information genre. Tourism discourse is exploring new territories more and more. Thus, tourism discourse, having its non-linguistic basis, can apparently be analyzed separately from a linguistic perspective.

Current trends. We have attempted to carry out the distributional analysis of the lexical units *Ireland*, *Irish*, *land*, *traditional* and *tour* and have drawn the following conclusions schematically presented in the tables. Since we have chosen articles published within the last 2 years, we can make a claim that they reveal contemporary trends in the discourse of tourism. A bright example is the frequent usage of the “top 10s”, “top 5s”, etc. lists as they point out ultra-modern tourism products. By including a place in their “top ten” or “top five” lists, travel writers imprint a new higher status to these destinations. We have seen a wide range of articles called “*The Top 10 Ireland attractions that first time visitors should add to their Ireland trip*”, “*25 Photos that will make you want to visit Dublin*”, “*Irish Bucket List: 25 best things to do in Ireland before you die*”, “*7 Top-Rated Tourist Attractions in Ireland*”, “*20 Must-Visit Attractions in Ireland*”, “*55 Cool and Unusual Things to Do in Ireland*”. Numbers might vary from 5 to 155 in our case, but the message and its function remains the same – to persuade a reader to visit these places. In the majority of cases travel writers mention the same most popular sightseeing spots in the country, namely The Cliffs of Moher, The Ring of Kerry, Guinness Storehouse in

Dublin, Killarney National Park, Sliabh Liag (Slieve League), Skellig Michael and others. We have noticed that widely-known sights become sophisticated or “gourmetized” and are presented as off-the-beaten-track destinations to make a tourist book a tour. The concept of a gourmet product, which was primarily associated with the culinary arts, has thus expanded to tourism, where we speak about the “gourmetization” of places.

Another tendency that can be traced only in the recent years is that nowadays anyone can be a travel writer. If in the past writers and editors were professionals who possessed expert knowledge, today’s travel writers are people from different backgrounds and education levels.

Textual analysis through a corpus study has shown that the majority of texts pertain to an informal style through the use of idioms (e.g. “have the craic” for *having fun* in Irish English) slang expressions (“an Irish slap-up meal”, meaning *large and sumptuous*), contractions (e.g. *you’ll see, we’ve prepared*), and abundant cultural references. Cultural references used in the analyzed articles usually do not have their direct equivalents in English and are mentioned in Irish, but sometimes they are used in order to induce a sense of the exotic.

Learn a *cúpla focail* (meaning *a few words*) of Irish on board this Gaeltacht tour.

Fáilte Ireland (meaning *welcome to Ireland*, which is the official corporate tourism trade website in Ireland)

It is also a perfect viewing point for the Donegal islands *Árainn Mór* and *Gabhla*.

The one-day Gaeltacht tour; of the *Sliabh Liag* Peninsula.

Laurence Donaghy’s Folk’d trilogy riffs off the old myths of the *Tuatha dé Danann* and transports us to modern Belfast.

Place names as well as mythological elements and deities are often written in Irish, as in the examples of *Tuatha dé Danann*, a supernatural race in Irish mythology or *Árainn Mór* (English name *Arranmore*), an island off the west coast of County Donegal.

Lexical choices to comply with the tourist’s expectations about holidaying are also widely used in the discourse of tourism. Our corpus study has shown that such positive adjectives, superlatives and keywords as *adventure*, *history*, *holiday*, *vacation*, *gem*, *pleasure*, *fabulous*, *marvellous*, *great*, *luck*, *the most*, *the best*, etc. often serve as collocates with *Irish*, *Ireland*, *tour*.

Table 1

Nouns and adjectives modified by *Ireland*

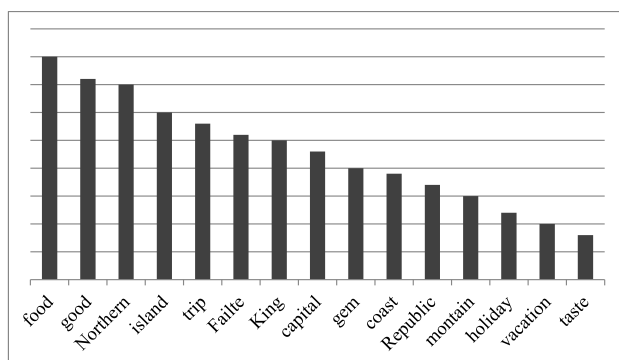

Table 2

Nouns and adjectives modified by *Irish*

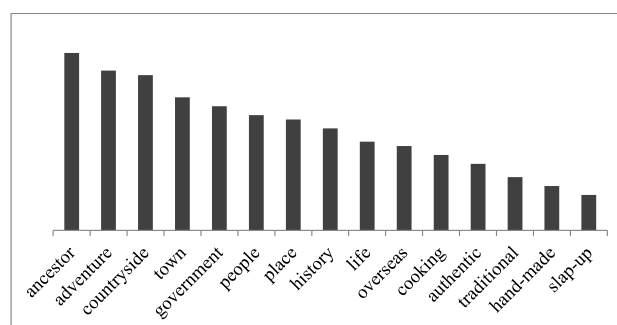

Table 3

The most frequent collocates with *land*

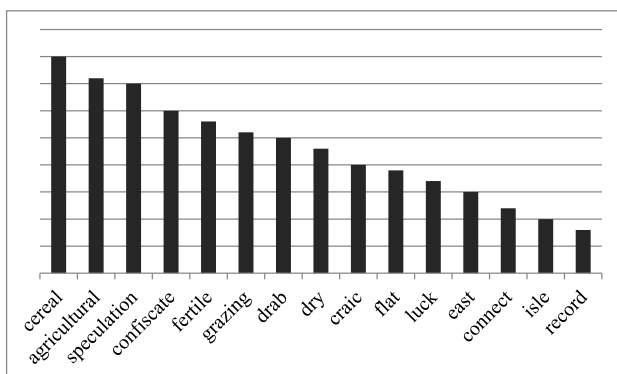

Table 4

The most frequent collocates with *traditional*

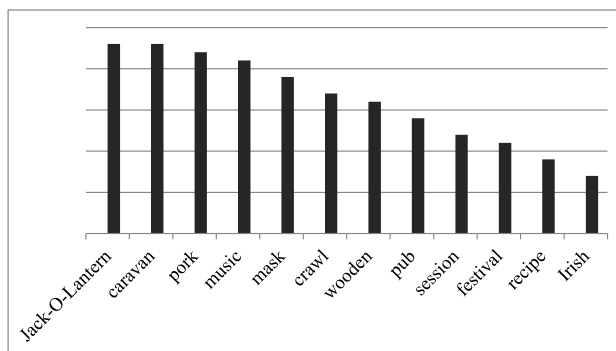
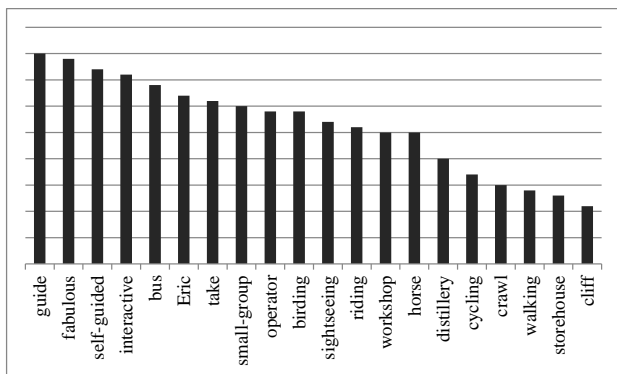

Table 5

The most frequent collocates with *tour*

The most frequent collocates with *land* are cereal, agricultural, fertile, which reflects pride of the Irish for their fertile lands. The lexical units *connect*, *dry*, *drab*, *speculation* and *confiscate* used in connection to *land* claim that the famine entered people’s memory and still remains a tense issue. Documentarian John Percival explains, the “famine became part of the long story of betrayal & exploitation which led to the growing movement in Ireland for independence” [4, 76].

Frequent collocates such as grazing and flat refer to the local landscape. Ireland is full of large areas of grazing, that is grasslands suitable for pasturage. The island’s main geographical features include low central plains (flat, low-lying areas) surrounded by coastal mountains.

Ireland has been always frequently associated with music, wooden architecture, pub culture and peculiar cuisine. The corpus materials have shown that there are numerous Celtic festivals throughout the country, traditional Irish dances workshops, pub crawls. Irish travel writers often dedicate their articles to the Irish cuisine and provide recipes of traditional Irish dishes.

“Jack-o’-lantern” frequent distribution is connected to the fact that the majority of articles in our corpus were published in autumn. A jack-o’-lantern (or jack o’lantern) is a carved pumpkin, turnip, or other root vegetable lantern associated with Halloween. Its name comes from the phenomenon of a strange light

flickering over peat bogs, called will-o’-the-wisp or jack-o’-lantern. The name is also tied to the Irish legend of Stingy Jack, a drunkard who bargains with Satan and is doomed to roam the Earth with only a hollowed turnip to light his way [8]. It is owing to Irish immigrants that Jack-o’-lantern Halloween tradition is celebrated in the United States.

The definition of “tour” according to Cambridge Dictionary: “a journey made for pleasure, especially as a holiday, visiting several different places in an area” [10]. Our corpus has shown that the most frequent collocates with *tour* are lexical units describing the type of tour from a standpoint of:

- a) means of transport involved (bus, riding, horse, cycling, walking);
- b) guidance (guide, self-guided, Eric (the tour guide’s name), operator);
- c) activity (interactive, birding, sightseeing, workshop, crawl);
- d) place (storehouse, cliff, distillery).

Pub crawls in Ireland are growing in popularity with years and take new interactive formats. A pub crawl (sometimes called a bar tour, bar crawl or bar-hopping) is the act of drinking in multiple pubs or bars in a single night [5]. In Ireland there is a local tradition of a pub crawl in December called the “12 pubs of Christmas” in which participants try to drink one drink in 12 pubs while wearing Christmas clothes [1].

Self-guided tours are offered by travel agencies more and more, which is reflected in the frequent use of the term “self-guided tour” in our corpora. It can be explained by a rapid technological development in the past decade. Many tourist attractions provide suggestions, maps, instructions, directions, and items to see or do during self-guided tours Audio tours are frequently presented in a self-guided format using booklets, smart phones or standalone handheld devices, as are virtual tours.

Conclusions and directions for further research in this area. Following the objectives of our paper, we have defined the concept of tourism discourse and its main features and can conclude the following:

- 1) tourism discourse is a separate subtype of institutional discourse with its own subject area;
- 2) tourism discourse is most closely associated with advertising and historical-geographical discourse;

3) it is mostly aimed at capturing attention, maintaining interest, creating a desire to visit certain places, and finally persuading people to take actions.

Having analyzed the regularity of Irish words that appear in modern travel magazines and blogs in Ireland, we can make a claim that they are not very numerous, since the target audience does not speak Irish in the majority of cases. The use of Irish lexemes mostly performs the function of inducing a sense of the exotic.

Considering that the sphere of tourism is a dynamically developing area, the study of tourism discourse proves to be a promising direction for modern linguistics. It serves the basis for the development of methods and ways to popularize cultural and diverse scientific information among people. Thus, we wish to pursue the study of tourism discourse on the material of Irish video blogs, since this question has not been thoroughly addressed yet.

LITERATURE

1. "An Irish guide to the 12 Pubs of Christmas". URL: <https://www.irishcentral.com/culture/craic/an-irish-guide-to-the-12-pubs-of-christmas>
2. Baker P and Sibonile E. *Key Terms in Discourse Analysis*. 1-st ed. Bloomsbury Academic, 2011. 242 p.
3. Cook G. *The Discourse of Advertising* (2nd ed.). London : Routledge, 2001. 272 p.
4. Percival J. *The Great Famine: Ireland's Potato Famine 1845-51*. Diane Publishing Company, 1995. 192 p.
5. Pescio M. *Local: Vegas Cycle Pub – A Pedal Powered Pub Crawl*. URL: <http://www.zipcodemagazines.com/vegas-cycle-pub-pedal-powered-pub-crawl/>
6. Rastier F. (ed.). "A Little Glossary of Semantics". *Texto! Textes & Cultures* (Electronic journal). URL: http://www.revue-texto.net/Reperes/Glossaires/Glossaire_en.html#discourse
7. Tracy K., Ilie C. & Sandel T. (eds.). *Institutional Discourse. The International Encyclopedia of Language & Social Interaction*. Boston : John Wiley & Sons, 2015. P. 809–826.
8. *The History of 'Jack-O'-Lantern'*. URL: <https://www.history.com/news/history-of-the-jack-o-lantern-irish-origins>
9. *Using Computational Lexicography for Dictionary Production with the Sketch Engine*. REF Impact Case Studies. University of Brighton. URL: <https://impact.ref.ac.uk/casestudies/CaseStudy.aspx?Id=39760>

DICTIONARIES

10. *Cambridge Dictionary*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/tour>

УДК 811. 373*225 + 811.111+811.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223458>

КОНЦЕПТИ *POWER* / *ВЛАДА* ТА *PEOPLE* / *ЛЮДИ* В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

Мизин Т. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті висвітлено підходи до трактування терміна «концепт» у лінгвістиці, схарактеризовано погляди науковців на природу цієї когнітивної одиниці. Вибір концептів *POWER* / *ВЛАДА* та *PEOPLE* / *ЛЮДИ* зумовлено тим, що вони є взаємопов'язаними. Визначено методику дослідження вербалізації концептів. Особливу увагу приділено окресленню понятійного складника концептів за допомогою компонентного аналізу номінативних лексем концептів. На основі вивчення лексикографічного матеріалу виявлено лексеми, що формують понятійну сферу досліджуваних концептів.

Акцентовано на тому, що слова *POWER* / *ВЛАДА* та *PEOPLE* / *ЛЮДИ* є полісемантичними. Лексична одиниця *POWER* налічує від семи до десяти значень (за даними різних словників); *ВЛАДА* має п'ять значень. Для одиниці *PEOPLE* зафіксовано від трьох до восьми значень, для *ЛЮДИ* – чотири. Простежено, що понятійний зміст англійських концептів *POWER* і *PEOPLE* є ширшим, ніж понятійний зміст концептів *ВЛАДА* та *ЛЮДИ*.

Виокремлено синоніми до імен концептів. Установлено, що синонімічні ряди лексичних одиниць *POWER* і *PEOPLE* є набагато довшими, ніж синонімічні ряди українських лексичних одиниць *ВЛАДА* та *ЛЮДИ*.

Оскільки ядро концепту найкраще відображає семантика ключового слова, проведено етимологічний аналіз лексем *POWER* / *ВЛАДА* та *PEOPLE* / *ЛЮДИ*, які здійснюють базову вербалізацію досліджуваних концептів. Проведений етимологічний аналіз показав, що англійське слово *POWER* запозичено з латинської мови, українська лексична одиниця *ВЛАДА* є запозиченням із польської або чеської мов. Існує дві гіпотези щодо етимології лексеми *PEOPLE*: запозичення з латинської мови і одиниця питомої лексики. Лексема *ЛЮДИ* – германського походження.

У процесі дослідження понятійного складника концептів *POWER* / *ВЛАДА* та *PEOPLE* / *ЛЮДИ* у зіставному аспекті в англійській та українській мовних картинах світу виявлено як спільні для обох мов характеристики, так і певну національну специфіку, пов'язану з відмінностями в лінгвокультурі.

Ключові слова: концепт, понятійний складник, слово-репрезентант, значення, вербалізація, етимологічний аспект.

Мизин Т. О. The concepts *POWER* / *ВЛАДА* and *PEOPLE* / *ЛЮДИ* in the English and Ukrainian languages and cultures. The article highlights the approaches to the interpretation of the term “concept” in linguistics. Scientists’ views on the essence of this cognitive unit are characterized. The concepts choice is determined by the fact that they are interrelated. Methodology of the research of the concepts verbalization is defined. The conceptual structure of the concepts *POWER* / *ВЛАДА* and *PEOPLE* / *ЛЮДИ* is under particular study. On the basis of lexicographic material, lexemes that form the conceptual sphere of the researched concepts are singled out.

The attention is drawn to the fact that the words *POWER* / *ВЛАДА* and *PEOPLE* / *ЛЮДИ* are polysemantic. The word *POWER* can have from seven to ten meanings (according to different dictionaries); the Ukrainian lexical unit *ВЛАДА* is characterized by five meanings. The lexeme *PEOPLE* has from three to eight meanings, and the word *ЛЮДИ* has four meanings. It is discovered that the conceptual content of *POWER* and *PEOPLE* is wider than that of *ВЛАДА* and *ЛЮДИ* in the Ukrainian language.

Synonyms of the nominative lexemes *POWER* / *ВЛАДА* and *PEOPLE* / *ЛЮДИ* are singled out. It is ascertained that synonymic rows of the lexical units *POWER* and *PEOPLE* are much longer than the synonymic rows of the corresponding Ukrainian units.

As the nucleus of the concepts is best represented by the semantics of key words, the etymological analysis of the lexemes *POWER* / *ВЛАДА* and *PEOPLE* / *ЛЮДИ* verbalizing the concepts under analysis is carried out.

The hypotheses of the origin of the lexical units *POWER* / *ВЛАДА* and *PEOPLE* / *ЛЮДИ* are highlighted in the research. The analysis shows that the English word *POWER* is borrowed from the Latin language; the Ukrainian word *ВЛАДА* can be a borrowing from Polish or Czech. There are two hypotheses as far as the etymology of the word *PEOPLE* is concerned. It could have been borrowed from Latin or it is an English word proper. The lexeme *ЛЮДИ* can be of the Germanic origin.

The research of the conceptual element of the concepts *POWER* / *ВЛАДА* and *PEOPLE* / *ЛЮДИ* shows that language pictures of the English and Ukrainian languages have both general and national ethnocultural peculiarities, which are related to linguistic and cultural differences.

Key words: concept, conceptual element, word-representative, meaning, verbalization, etymological aspect.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Стаття є спробою дослідження вербалізації концептів *POWER* / *ВЛАДА*

та *PEOPLE* / *ЛЮДИ* в англійській та українській мовних картинах світу. Актуальність визначається потребою пізнання структури цих концептів як

складників англійської та української лінгвокультур. Вибір концептів POWER / ВЛАДА та PEOPLE / ЛЮДИ зумовлено їх взаємопов'язаністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми дослідження процесів концептуалізації і категоризації дійсності були й залишаються актуальними для лінгвістики. Про це свідчать публікації мовознавців Дж. Лакоффа, Ч. Філмора, А. Вежбицької, С. Г. Воркачова, Ю. С. Степанова, І. Г. Голубовської, А. М. Приходька, М. М. Полужина та інших. Одним із найскладніших і досі не розв'язаних питань є визначення та опис концепту, який є основною формою категоризації знання й засобом концептуалізації дійсності.

Термін *концепт* трактується в лінгвістиці різноманітно, що спричинено складною й суперечливою природою самого концепту і науковим знанням про нього.

Так, З. Д. Попова, І. А. Стернін концепт розуміють як дискретне ментальне утворення, що є базовою одиницею розумового коду людини, володіє відносно впорядкованою внутрішньою структурою, являє собою результат пізнавальної (когнітивної) діяльності особи й суспільства та несе комплексну, енциклопедичну інформацію про відображуваний предмет чи явище, про інтерпретацію конкретної інформації суспільною свідомістю і ставлення суспільної свідомості до певного явища чи предмета [6, 34].

С. Г. Воркачов вважає, що концепт – це досить широке поняття, спільне для когнітивної лінгвістики та когнітивної психології. Він дефінує концепт як одиницю колективного знання / свідомості (яка скеровує до вищих духовних цінностей), що має мовне вираження і марковане етнокультурною специфікою [1, 93]. Дослідник дає й інше визначення концепту: вважає, що це – термін, який поєднує лексикографічну й енциклопедичну інформацію, «найближче» і «найвіддаленіше» значення слова, знання про світ і про суб'єкт, який його пізнає [2, 10].

У вузькому й широкому значеннях розуміє концепт А. М. Приходько. У вузькому значенні концепт постає як феномен життєвої філософії, як повсякденний аналог світоглядних понять, закріплених у лексиці. У широкому розумінні концепт – це нарощення конотації на значення слова [7, 20].

В. П. Пліс розглядає концепт як смислове значення слова, що несе в собі ментальний і культурний зміст [4, 116].

Н. В. Плотнікова трактує концепт як багатомірне культурно значуще соціопсихічне утворення, яке може мати мовне вираження [5, 91].

З урахуванням визначень концепту різними мовознавцями можемо окреслити підходи до дефінування його:

- лінгвістичний, який передбачає увесь потенціал значення слова;
- когнітивний, у контексті якого концепт належить до розумових явищ;
- культурологічний, де концепт є осередком культури, а вся культура становить сукупність концептів.

Із усього різноманіття підходів до розуміння й вивчення концепту ми виділимо два основних: з погляду лінгвокогнітології і лінгвокультурології. Обидва підходи не виключають один одного. Наші

концепти будемо розглядати в межах лінгвокультурологічного підходу, оскільки вони притаманні носіям англійської та української культури.

У дослідженні опираємося на визначення концепту М. В. Ковалюк, згідно з яким, концепт – це цілісна ментальна одиниця; у його структурі відображено конфігурацію його культурно значущих когнітивних ознак, що відбивають досвід використання мови суб'єктами мовлення крізь призму універсальних і культурно специфічних знань про мову [3, 4].

Формулювання мети і завдань статті.

Об'єктом дослідження вибрано концепти POWER / ВЛАДА та PEOPLE / ЛЮДИ, вербалізовані лексичними засобами англійської та української мов. **Предмет** аналізу – понятійний компонент вербалізованих концептів POWER / ВЛАДА та PEOPLE / ЛЮДИ в англійській та українській лінгвокультурах.

Мета статті – з'ясувати специфіку мовних засобів вербалізації концептів POWER / ВЛАДА та PEOPLE / ЛЮДИ як репрезентантів національної лінгвоментальності. Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**: окреслити сучасні лінгвістичні підходи до визначення концепту; установити номінативні поля досліджуваних концептів; виявити основні мовні засоби, якими найчастіше маніфестуються концепти в мовленні.

Матеріалом нашої розвідки є дані лексикографічних джерел [8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19].

Методологія дослідження передбачає застосування таких **методів**: метод індуктивного аналізу й синтезу (для узагальнення теоретичних положень); метод компонентного аналізу (для опису семантики мовних одиниць, що репрезентують концепти); елементи кількісного аналізу (для підрахунку мовних одиниць); етимологічний аналіз (для розгляду цих концептів у діахронічному плані); порівняльний аналіз (для встановлення подібностей і розбіжностей в актуалізації концептів).

Виклад основного матеріалу дослідження.

Відомо, що концепт може вербалізуватися лексичними, фразеологічними, синтаксичними засобами, систематизація та семантичний опис яких дають змогу виділити когнітивні ознаки й класифікатори для моделювання концепту. Номінативне поле концепту є впорядкованою сукупністю номінативних одиниць. Воно характеризується комплексним характером, об'єднує лексико-семантичні, лексико-фразеологічні поля, синонімічні ряди.

У побудові номінативного поля концепту POWER ми виділили й проаналізували різноманітні номінації досліджуваного концепту.

Понятійний складник концепту визначаємо на підставі аналізу семантики лексем, адже саме структура семантичних ознак значення слова відбиває основу структури концепту. Так, понятійна сторона лексичної одиниці POWER фіксується лексикографічними джерелами у вигляді таких значень: 1. The ability or right to control people or events; 2. The position of having political control of a country or government; 3. The ability to influence people or give them strong feelings; the right or authority to do sth; 4. A natural or special ability to do sth; 5. Energy that can be used to make a machine work

or to make electricity; 6. The physical strength or effect of sth; 7. Electricity that is used in houses, factories, etc.; 8. A country that is strong and important and can influence events, or that has a lot of military strength; 9. In Mathematics if a number is increased to the power of three, four, five etc, it is multiplied by itself three, four, five, etc times; 10. (Technical) the ability of lens, for example in a pair of glasses or a microscope, to make things look bigger [15].

Ще одне джерело свідчить про існування також десяти значень: 1. The ability to influence or control what people do or think; 2. The ability to achieve sth or make sth happen; 3. A natural or unusual for doing sth; 4. Political control of a country or government; 5. Official or legal authority to do sth; 6. Energy obtained from oil, coal, the sun, etc., used for operating equipment and machines; 7. The supply of electricity to your home, office, community, etc; 8. Physical force or strength; 9. The ability of a machine or vehicle to operate quickly and effectively; 10. In Mathematics for saying how many times you multiply a number by itself [16].

У словнику Cambridge Dictionary виділено п'ять значень: 1. Control or influence over people and events; 2. Political control in a country; 3. Energy, usually electricity, that is used to provide light, heat, etc.; 4. A country that has a lot of influence over others; 5. An official or legal right to do sth; 6. Strength or force; 7. A natural ability [14].

Отже, понятійний зміст концепту POWER в англійській мові, з огляду на словникові дефініції лексеми, становить: *control, government, influence, right, authority, ability, energy, strength, electricity, strong country, number*.

Аналіз дефініцій лексеми ВЛАДА, за даними лексикографічних джерел української мови, свідчить про її полісемантичний характер. Вона має такі значення: 1. Право керувати державою, політичне панування; 2. Керівні державні органи, уряд; особи, що мають урядові повноваження; 3. Право та можливість розпоряджатися, керувати ким-, чим-небудь; 5. *перен.* сила чого-небудь, могутність [8, 193; 13].

Отже, понятійний зміст концепту *влада* в українській мові виражений базовими лексемами-репрезентантами: *право керувати, державні органи, можливість, сила*.

Як бачимо, понятійний зміст концепту POWER є ширшим, ніж понятійний зміст концепту ВЛАДА. Сім лексичних одиниць із одинадцяти в англійській мові мають тісний зв'язок із концептом PEOPLE (влада людей над людьми). В українській мові усі без винятку значення обох концептів взаємопов'язані.

Понятійна сторона лексичної одиниці PEOPLE відображається такими значеннями: 1. Persons used as plural of 'person' to refer to men, women, children; 2. People in general, or people other than yourself; 3. The people who belong to a particular country, race or area [15].

Merriam-Webster Learner's Dictionary фіксує сім значень: 1. Human beings making up a group or assembly or linked by a common interest; 2. Often used in compounds instead of persons; 3. The members of a family or kinship; 4. The mass of a community as distinguished from a special class (the people and the nobles); 5. A body of persons that are united

by a common culture, tradition, or sense of kinship, that typically have common language, institutions, and beliefs, and that often constitute a politically organized group; 6. Lower animals usually of a specified kind or situation; 7. The body of enfranchised citizens of a state [17].

В іншому словнику зафіксовано вісім значень: 1. A group of creatures; 2. The persons belonging to a certain place, community, or class; 3. The members of a group under the leadership, influence, or control of a particular person or body, as members of a group of servants, royal subjects, etc.; 4. The members of (someone's class, occupation, set, race, tribe, etc.); 5. One's relatives or ancestors; family; 6. Persons without wealth, influence, privilege, or distinction; members of the populace; 7. The citizens or electorate of a state; 8. Persons considered indefinitely; human beings as distinct from other animals; a body of persons sharing a common religion, culture, or language; a group of persons regarded as being employees, followers, companions or subjects of a ruler; one's colleagues or employees; a person's ancestors, relatives or family [19].

Отже, ключовими словами-репрезентантами концепту PEOPLE є: *creatures, human beings, persons, folks, the public, population, mankind, populace, members, relatives, citizens, community*.

Лексична одиниця ЛЮДИ також полісемантична. Академічний тлумачний словник української мови подає такі її значення: 1. Суспільні істоти, що являють собою найвищий ступінь розвитку живих організмів, мають свідомість, володіють членороздільною мовою, виробляють і використовують знаряддя праці; 2. Сторонні, інші особи у протиставленні суб'єктові; 3. Особи, що працюють у якій-небудь галузі виробництва; працівники; 4. Із означ., іст. різні категорії вільного і особисто залежного населення у феодальному суспільстві [13].

Одиниці, які здійснюють базову вербалізацію концепту ЛЮДИ в українській мові, такі: *істоти, особи, населення*.

Таким чином, ключових слів-репрезентантів концепту PEOPLE більше, ніж аналогічних лексичних одиниць для вербалізації концепту ЛЮДИ.

Для повного розкриття змісту концепту та його понятійного складника визначимо синонімічні лексеми до іменників POWER / ВЛАДА та PEOPLE / ЛЮДИ.

Так, для концепту *power* зафіксовано такий синонімічний ряд: *authority, clutch, command, control, dominion, death grip, grip, hold, jurisdiction, mastery, reign, rein(s), sway* [17]. В іншому словнику наведено приклади синонімів: *authority, influence, leadership, ability, skill, strength, force, energy* [16].

Українська лексична одиниця ВЛАДА характеризується синонімами: *владування, панування, вселаддя, керівництво, сила, могутність* [10]. Інше джерело свідчить про існування дещо інших синонімів: *панування, воля, право, господар* [12, 989].

Підрахунок показує, що англійське слово POWER має довший синонімічний ряд, ніж українська лексема ВЛАДА.

Зміст англійського концепту PEOPLE доповнюють синоніми: *person, human, individual, humanity*,

folk, society, man, being, creature, customer, humankind, public, soul, specimen, staff, profession, the country, advocate, ambulance chaser, gentlemen, guys, folks [16]. Словник Cambridge Dictionary подає один синонім: *race* [14]. В іншій лексикографічній праці зареєстровано синонімічний ряд: *mankind, the human race, crowd, folks, ragtag, folk, humanity, democracy, rank-and-file, commons, riffraff, rag, common herd, underdogs, mass, the majority, community, plebeians, the underprivileged, commonalty, the herd, the horde, kinsmen, race, family, citizens, demos, electorate, inhabitants, men, nation, persons, plebs, populace, populate, population, public, relatives, stock, citizenry* [19].

Серед синонімів лексеми ЛЮДИ – *народ, маси, населення, людність, простолюд* [11].

На офіційному сайті української мови в словнику синонімів зазначено, що синонімами лексичної одиниці ЛЮДИ є: *(залежно від оточення) селяни, робітники, парафіяни, вірні, іст. кріпаки* [10].

Як бачимо, синонімічний ряд англійської лексичної одиниці PEOPLE є набагато довшим, ніж такий ряд української одиниці ЛЮДИ.

Отже, ядро номінативного поля концепту POWER містить лексему POWER, яка становить назву концепту, та 19 синонімів, які номінують концепт в англійській мові. Українська лексема ВЛАДА має 9 синонімів. Номінативне поле концепту PEOPLE представлено 60 синонімами. Концепт ЛЮДИ вербалізують базова лексична одиниця та 10 синонімів. Вони є засобами об'єктивації досліджуваних концептів і несуть найбільше смислове навантаження. Синоніми до імен концептів розширюють структурний компонент додатковими понятійними ознаками.

Оскільки ядро концепту найкраще відображає семантика саме ключового слова, то вважаємо доцільним провести етимологічний аналіз лексем POWER / ВЛАДА, PEOPLE / ЛЮДИ, які здійснюють базову вербалізацію досліджуваних концептів.

Згідно з етимологічними словниками англійської мови, у лексемі POWER виявлено такі історичні зв'язки: появу слова зафіксовано з 1300 року. Воно з'являється у значеннях: *ability; ability to act or do; strength, vigor, might, especially in battle; efficacy; control, mastery, lordship, dominion; legal power or authority; authorization; military force, an army*. Значення виводяться з англо-французької лексичної одиниці *pouair*, старофранцузької *poavoir* (іменника, утвореного від інфінітиву *podir* зі значенням *to be able* (IX століття), який, своєю чергою, був запозиченим із Vulgar Latin **potere*, з латинської мови *potis* (протоіндоевропейський корінь **poti* – *powerful; lord*). Значення *one who has power* сягає кінця XIV століття, а значення *a specific ability or capacity* – з початку

XV століття. Значення *property of an inanimate thing or agency of modifying other things* з'являється до 1590-х років. Значення *a state or nation with regard to international authority or influence* бере початок із 1726 року. *Energy available for work* – із 1727 року, а *electricity supply* – із 1896 року [18].

Проведений етимологічний аналіз показав, що українська лексична одиниця ВЛАДА є запозиченням із польської або чеської мов. Ймовірно, слово постало на польському ґрунті з *wlodac* (XV ст.) [9, 409].

Англійська лексема, яка вербалізує концепт PEOPLE, відома з 1300 року, *peple* 'humans, persons in general, men and women,' і походить від англо-французького *peple, people* (старофранцузька мова: *pople, peupel* 'people, population, crowd; mankind, humanity') яке саме запозичено з латинської мови *populus* 'a people, nation; body of citizens; a multitude, crowd, throng'. Значення *some unspecified persons* датується 1300 роком, значення *body of persons comprising a community* – серединою XIV століття. Значення *common people, masses* зафіксовано в словниковому складі англійської мови з кінця XIII століття. Значення *members of one's family, tribe or clan* датується кінцем XIV століття [18].

Існує й інша точка зору з приводу етимології слова PEOPLE. У Webster's Online Dictionary стверджується, що слово *people* походить від середньоанглійського варіанта *lede, leeed*, староанглійського *läode* (people, men, persons), тобто представляє питому лексику [19].

В етимологічному словнику української мови зроблено припущення, що лексема ЛЮДИ германського положення і походить від давньверхньонімецького слова *liut*, середньверхньонімецького *liute*, нижньверхньонімецького *Leute* [9, 323].

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Концепти POWER / ВЛАДА та PEOPLE / ЛЮДИ презентують універсальні явища, що мають культурно марковану специфіку вербалізації в англійській та українській лінгвокультурах. У процесі дослідження у зіставному аспекті в англійській та українській мовних картинах світу виявлено як спільні для обох мов характеристики, так і певну етнокультурну специфіку концептів. На основі компонентного аналізу визначено понятійний складник концептуальної структури, виявлено базові лексеми-репрезентанти концептів, проведено етимологічний аналіз лексем, які здійснюють базову вербалізацію досліджуваних одиниць.

Зрозуміло, що в одній статті неможливо описати всі аспекти, пов'язані з проблематикою дослідження. Перспективним вважаємо вивчення образноцінного складника структури концептів POWER / ВЛАДА та PEOPLE / ЛЮДИ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воркачов С. Г. Методологические основания лингвоконцептологии. *Теоретическая и прикладная лингвистика* : межвузовский сборник научных трудов. Вып. 3 : Аспекты метакоммуникативной деятельности. Воронеж : ВГТУ, 2002. С. 79–95.
2. Воркачов С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт : монография. Москва : ИТДГК «Гнозис», 2004. 236 с.
3. Ковалюк М. В. Актуалізація концепту LANGUAGE в сучасному англomовному публіцистичному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 20 с.
4. Пліс В. П. Типологія концептів у сучасній когнітивній лінгвістиці. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2019. Вип. 9. Т. 1. С. 115–119.

5. Плотнікова Н. В. Поняття «концептосфера» та «концепт» у сучасній лінгвістиці. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70). Ч. 1. С. 91–96.
6. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. Москва : АСТ : Восток – Запад, 2007. 314 с.
7. Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы : монография. Днепропетровск : Белая Е.А., 2013. 307 с.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. : В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
9. Етимологічний словник української мови : у 7 тт. Т. 2: Д – Коппі / укл.: Н. С. Родзевич та ін. Київ : Наукова думка, 1985. 572 с.
10. Словник синонімів. URL: https://ukrainkamova.com/publ/slovník_sinonimiv/.
11. Словник синонімів онлайн. URL: <https://synonymy.info/>.
12. Словник синонімів української мови : у 2-х тт. / укл. : А. А. Бурячок. Київ : Наукова думка, 1990. Т. I. 1026 с.
13. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. URL: <http://www.sum.in.ua>.
14. Cambridge Dictionary. Fourth edition. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. 1856 p. URL: <https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/>.
15. The Longman Dictionary of Contemporary English. Harlow : Pearson Education Ltd, 2011. 2081 p. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/>.
16. Macmillan Dictionary. URL: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/>.
17. Merriam-Webster Learner's Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/>.
18. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/>.
19. Webster's Online Dictionary. URL: <http://www.websters-online-dictionary.org>

REFERENCES

1. Vorkachov, S. G. (2002). Metodologicheskie osnovaniya lingvokontseptologii [Methodological grounds of lingvoconceptology]. *Teoreticheskaya i prikladnaya lingvistika : mezhvuzovskiy sbornik nauchnykh trudov. Vyp. 3: Aspekty metakommunikativnoy deyatel'nosti*. Voronezh: VGTU, 79–95 [in Russian].
2. Vorkachov, S. G. (2004). Schaste kak lingvokulturnyy kontsept [Happiness as lingvocultural concept]: monografiya. Moskva: ITDGG "Gnozis" [in Russian].
3. Kovalyuk, M. V. (2016). Aktualizaciya konceptu LANGUAGE v suchasnomu anglo-movnomu publicystychnomu dyskursi [Actualization of the concept LANGUAGE in modern English publicistic discourse]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Zaporizhzhya [in Ukrainian].
4. Plis, V. P. (2019). Typologiya konceptiv u suchasnij kognityvnyj lingvistyci [Concepts typology in modern cognitive linguistics]. *Zakarpatski filologichni studiyi*, 9/1, 115–119 [in Ukrainian].
5. Plotnikova, N. V. (2020). Ponyattya "konceptosfera" ta "koncept" u suchasnij lingvistyci [The notions of "conceptual sphere" and "concept" in modern linguistics]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernad'skogo. Seriya Filologiya. Socialni komunikaciyi*, 31 (70)/1, 91–96 [in Ukrainian].
6. Popova, Z. D., Sternin, I. A. (2007). Kognitivnaya lingvistika [Cognitive linguistics]. Moskva: AST: Vostok – Zapad [in Russian].
7. Prikhodko, A. N. (2013). Koncepty i konceptosistemy [Concepts and concept systems]: monografiya. Dnepropetrovsk: Belaja E.A. [in Russian].

DICTIONARIES

8. Velykyj tлумачnyj slovník suchasnoyi ukrayinskoyi movy [A great thesaurus of the modern Ukrainian language] / uкл. V. T. Busel. Kyiv; Irpin: Perun, 2005 [in Ukrainian].
9. Etymologichnyj slovník ukrayinskoyi movy: u 7 tt. [Etymological dictionary of the Ukrainian language]. Т. 2: D – Koptsi / uкл.: N. S. Rodzevych ta in. Kyiv: Naukova dumka, 1982 [in Ukrainian].
10. Slovník synonymiv [The dictionary of synonyms]. Retrieved from: https://ukrainkamova.com/publ/slovník_sinonimiv/ [in Ukrainian].
11. Slovník synonymiv onlajn [The dictionary of synonyms on-line]. Retrieved from: <https://synonymy.info/> [in Ukrainian].
12. Slovník synonymiv ukrayinskoyi movy: u 2 tt. [The dictionary of synonyms of the Ukrainian language] / uкл. A. A. Buryachok. Kyiv: Naukova dumka, 1990, 1 [in Ukrainian].
13. Slovník ukrayinskoyi movy [Dictionary of the Ukrainian language] / I. K. Bilodid. (ed.) Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980. Retrieved from: <http://www.sum.in.ua> [In Ukrainian].
14. Cambridge Dictionary. Fourth edition. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/>.
15. The Longman Dictionary of Contemporary English. Fifth Edition Ltd, 2011. Retrieved from: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/>.
16. Macmillan Dictionary. Retrieved from: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/>.
17. Merriam-Webster Learner's Dictionary. Retrieved from: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/>.
18. Online Etymology Dictionary. Retrieved from: <https://www.etymonline.com/>.
19. Webster's Online Dictionary. Retrieved from: <http://www.websters-online-dictionary.org>.

ГЕНДЕР І МОВА: ЗМІНА ЖІНОЧОЇ ПЕРСПЕКТИВИ В ЛІТЕРАТУРІ (ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТИ)

Нера Н. Я.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Статтю присвячено розгляду гендерної нерівності в літературі. У процесі дослідження визначено, що мова фіксує андроцентричну комунікацію, яка знецінила все жіноче, та виділено відсутність жіночої текстової традиції. У запропонованій розвідці виконано спробу проаналізувати жіночу літературу та показати, що жінка самотужки розробляє свою власну методологію, наражаючись на сувору критику чоловічого досвіду з її «дозуванням» в мовному просторі панівного маскулінного викладу. Зазначено, що «фемінне» письмо допомогло жінці виробити «власний почерк», а феміністична лінгвістика прагне допомогти жінкам побачити себе інакше через мову, характерною рисою якої є емотивність. У роботі акцентовано на тому, що жінці-письменниці доводиться користуватись раціональною маскулінною мовою.

Зуважено, що фемінізм в англійській літературі пройшов довгий шлях пошуку фемінної самості і асоціюється в нас із добою модернізму, що новий роман жіночого типу приніс у літературу поглиблену психологію, багатий дискурс внутрішнього життя, переломлення у свідомості та підсвідомості, світ жіночих почуттів та переживань. Феміністична теорія, зосереджена на психології жінок-письменниць, реконструює жіночі історії, досліджує природу жіночого тексту, ревізує патріархальні канони та стереотипні уявлення. Феміністичний дискурс розрізняє концепцію «інакшості жінки». Гендерологія, з одного боку, зіставляє мову особистості за ознакою соціальної статі (соціодетерміністська теорія), а з іншого – з урахуванням різних гормональних систем чоловіків і жінок впливає на їхню мовленнєву поведінку (біодетерміністська теорія). Історія гендеру відображає історію соціокультури. Простежено, що загалом розрізняють дві субкультури – чоловічу і жіночу, адже гендерна поведінка виявляється передусім у комунікації. Визначено, що аналіз гендерного аспекту художнього тексту передусім пов'язаний із дослідженнями специфічних мовленнєвих стратегій і тактик, що фіксуються в чоловічих і жіночих комунікативних компетенціях.

Ключові слова: гендер, гендерологія, фемінізм, андроцентричний, маскулінний, фемінний, стать, мовлення, дискурс.

Nera N. Ya. Gender and language: changing women's perspectives in literature (philosophical and sociocultural aspects). The article is devoted to the study of gender inequality in literature. In the course of research, it is determined that language captures androcentric communication, which has devalued everything feminine, and the absence of female textual tradition is highlighted. The proposed investigation attempts to analyze women's literature and show that women develop their own methodology, exposing themselves to severe criticism of men's experience with "dosing" in the language space of the dominant masculine presentation. It should be noted that "feminine" writing has helped women to develop their own manner, and feminist linguistics seeks to help women see themselves differently through language, which is characterized by emotionality. The paper emphasizes that a woman writer has to use rational masculine language.

The study shows that feminism in English literature has come a long way in seeking a feminine self and is associated with the era of modernism. It is summarized that the new female-type novel brought to literature an in-depth psychology, a rich discourse of inner life, refraction in consciousness and subconsciousness, the world of women's feelings and experiences. It should be noted that feminist theory focuses on the psychology of women writers, reconstructs women's stories, explores the nature of women's texts, and revises patriarchal canons and stereotypes. Feminist discourse singularizes the concept of "women's otherness". Genderology, on the one hand, differentiates the language of the individual on the basis of gender (sociodeterministic theory), and on the other hand, according to the influence of different hormonal systems of men and women, which affects their speech behavior (biodeeterminist theory). The history of gender reflects the history of socioculture. It has been observed that there are two subcultures in general – male and female, because gender behavior is manifested primarily in communication. It is determined that the analysis of the gender aspect of the literary text is primarily related to the study of specific speech strategies and tactics that are fixed in male and female communicative competencies.

Key words: gender, genderism, feminism, androcentric, masculine, feminine, speech, discourse.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У другій половині ХХ століття антропоцентричність сучасної лінгвістики визначила звернення до гендерних аспектів мови. Такі дослідження виокремилися в самостійну галузь науки – *гендерологію*, яка охоплює широке коло питань та значну кількість вузько спрямованих наукових напрямків –

гендерну психологію, гендерну соціологію, гендерну філософію; особливе місце серед них належить гендерній лінгвістиці, яка вивчає гендер у лінгвістичному прояві [9, 46]. У межах нашого дослідження проводимо історико-філософське осмислення гендеру і фемінізму, щоб простежити новий образ жінки в літературі британського модернізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Гендерна лінгвістика є предметом наукових зацікавлень зарубіжних (Р. Лакофф, Д. Спендер, К. Шері, О. Есперсен) і вітчизняних (О. Л. Бессонова, Н. Д. Борисенко, О. І. Горошко, О. В. Дудоладова, О. Л. Козачишина, Ю. Г. Ковбаско, Т. А. Космеда, Н. А. Карпенко, А. В. Кириліна, А. П. Маргинюк, А. М. Нелюба, Т. Ф. Осіпова, К. В. Пищикова, О. П. Синчак, Л. О. Ставицька, О. В. Халіман, О. М. Холод) мовознавців. Емансипація жінки-авторки вивільнила велику енергію, яка створила феномен жіночої творчості на порубіжжі XIX та XX століть. Особливе місце в системі наукових досліджень посідали «фемінні (жіночі) дослідження», метою яких було аналіз становища й статусу жінки, як історично дискримінованої й такої, що перебуває в нерівному становищі порівняно з чоловіком [19, 15]. Відновлення історичного досвіду жінок та входження його у наукове модерністське знання у своїй особливій версії отримало назву «HER story» (її історія), яка входить у Велику history («його історію») [4, 94]. Так, жінки стають діючою силою власного історичного нарративу, а їхня історія, звісно, більше не повинна бути лише додатком до патріархального історичного нарративу [5, 9].

Зауважимо, що в епоху модернізму змінюється і сприйняття того, що пишуть жінки. «Тепер жіноче письмо – усвідомлений пошук власної фемінної самості. Вчорашні хранительки родинного вогнища виходять з тісного дому у великий світ, де правила чоловіки, який аж ніяк не був для них гостинним і привітним» [1, 10]. Ще М. Мудуре підкреслив той факт, що «жіноча літературна традиція формувалась у надрах чоловічої» [17, 171], а за влучним зауваженням Т. А. Космеди, мова патріархального суспільства є першопричиною розбіжностей у моделях поведінки, зокрема мовленнєвої. Як правило, тогочасна тематика творів і стиль жіночого письма втілювали патріархальні цінності, що й зумовило виникнення феномену андроцентризму. Він полягає у сприйнятті світу, зокрема жінками, крізь призму констант чоловічої свідомості [6; 86, 110]. Фройдівське уявлення про жіночий потенціал фактично стверджує неспроможність жінки до творчості, а отже, до продукування і віднайдення нових образів, становлення жіночого внутрішнього світу в цілому. Загалом текстові епохи зберегли небагато описів жіночого досвіду [цит. за 4, 129].

Формулювання мети і завдань статті. Метою нашої роботи є аналіз фемінних досліджень, літератури жіночого дискурсу і гендеру. **Завдання** полягає у тому, щоб виділити етапи зародження і становлення статусу жінки в літературі модернізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. У літературі жінки переймали ті умови гри, які там панували здавна, і намагалися копіювати художній стиль відомих чоловіків-письменників, проектували уявлення про жіночу меншовартість на своїх героїнь [22, 3].

Лише з XIX сторіччя повніше розгортається літературний, психологічний та соціологічний жіночий дискурс [цит. за 4, 129]. Однак, за Г. Сіксу, «віднайшовши жіночий стиль і мову, можна вирватися з цього маскулінного порядку, що дасть змогу якнай-

повніше відартикулювати жіночий суб'єктивний світ» [21, 73]. Ще у XIX ст. жіноче письмо (Г. Сіксу) було справді незвичним феноменом на тлі літератури, створеної чоловіками. У філософських уявленнях раннього Просвітництва Розум взагалі позбавлений жіночих характеристик, а інтелект має лише одна стаття – чоловіча [4, 60]. Ще Аристотель задекларував, що «жіноче є жіночим через брак певних якостей», а святий Тома Аквінський вірив, що жінка є «недосконалим чоловіком» [19, 428].

Лише з кінця XIX ст. повніше розгортається *літературний жіночий дискурс*, який є відображенням особистісних і соціальних характеристик особи автора. Дослідження жіночого художнього дискурсу, основним призначенням якого є емоційно-експресивне вираження та естетичний вплив, потребує врахування текстових параметрів і прагматичної настанови автора, що «розкриває зв'язок між текстом і світом автора» [12, 6–7]. Звідси під *художнім жіночим текстом* розуміємо фіктивне зображення дійсності, у якому виражається світогляд жінки, її світовідчуття, її досвід, її знання та її відношення до світу, де і зароджується фемінний художній дискурс, пропущений крізь призму «авторського сприйняття» [25, 161].

Такий підхід сприяє переосмисленню образу жінки в культурі та її традиційної ролі в суспільстві [1, 109]. Якщо феміністки середини XIX – початку XX ст. вимагали рівності прав і зазвичай засновувалися на поглядах, згідно з якими між статями немає жодних суттєвих відмінностей, то феміністки другої половини – 60–70х років XX ст. – вже вимагали визнання самостійної жіночої особистості й сприяли розвиткові колективної жіночої самосвідомості, наголошуючи, артикулюючи відмінності між жінками й чоловіками, специфічність «жіночого» відносно «чоловічого» [5, 15].

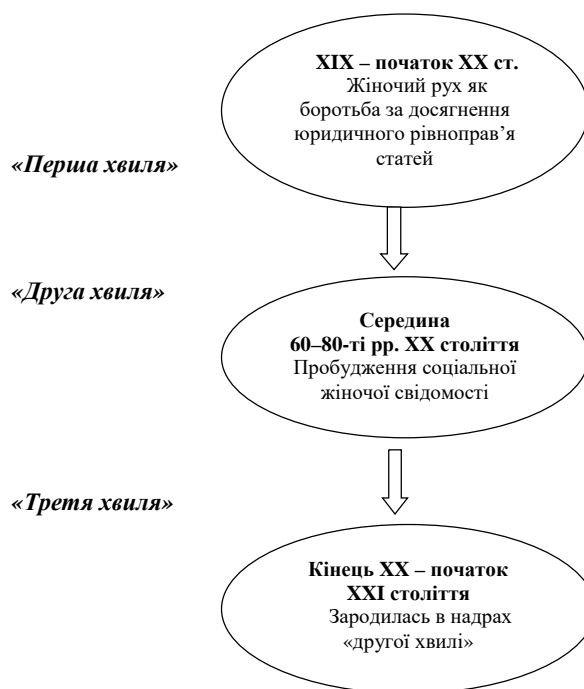

Рис. 1. Фази розвитку фемінізму.

Відтак народжується особливий «жіночий простір» (В. Агеева) тогочасної культури. Так, Розі Брайдотті вважає, що жінка-авторка здатна відкрити дорогу поступовому входженню в дискурсивну практику [26]. Слушною для відображення цього поступального шляху нам вбачається використання образу-концепта «ризому» (*фр. rhizome* – «кореневище») – коренева система, що розгортається хаотично і приживається навіть на каменистому підґрунті. Удаючись до образного зіставлення, Ж. Дельоз називає «вкорінення» жінки-авторки в дискурсивну культуру ризоматичним та спорадичним [10, 12].

Утвердження нових філософських систем, а також морально-етичних цінностей сприяло новому поглядові на жінку [22]. У науковий обіг *гінокритичний підхід* (Е. Шовалтер) був впроваджений як метод аналізу жіночої літератури, за яким виокремлюють новий тип незалежного жіночого дискурсу, у якому жінка творить специфічні текстуальні значення, що базуються на власному досвіді та переживаннях і відрізняються від чоловічого канону репрезентації та письма [31, 128]. Зазначимо, що Е. Шовалтер закликає «знайти власну тему, власну систему, теорію і власний голос», тобто розбудовувати своєрідну феміністичну методологію, не озираючись на чоловічу критичну традицію [23]. У своїй роботі «Сміх Медузи» Г. Сіксу вперше вводить поняття «*жіночого*» *письма*, у якому переважає тілесна комунікація зі світом, яка починається з відчуттів кольору, запаху, смаку [21, 86]. Усна жіноча мова видається пластичною, емфатичною і надмірно емоційною, її змістовність ніби акцентується інтонаційно, на рівні схвильованості тіла. У власній дискурсивній практиці жінка-авторка задіює усе багатство сенсорики, своєрідне візуальне мовлення [4, 134–135]. Однак чоловічий нарцизм («котрий любить себе за те, чого немає в жінці») створює перешкоди у творенні жіночого тексту [21, 80]. Для самоусвідомлення себе, – пише Г. Сіксу, – потрібна відвага, яку ця неминуща жінка, «ушатнена в кокон своєї невинності, замкнена у темряву самонезнання, загнана в кут самозневаги», мусить віднайти [21, 73]. Жіноча суб'єктивність у С. де Бовуар трактується як інше стосовно чоловічого типу суб'єктивності – як специфічний «жіночий досвід» і відповідні йому «жіночі» способи буття [7]. Саме вона (С. де Бовуар) спробувала «розкрити особливості чоловічого трактування жіночих образів як вторинних та змогла показати жіноче існування в ролі Іншої, підлеглої» [1, 5].

Варто зазначити, що вирішальний крок у розвитку філософії фемінізму зробив Мішель Фуко, оскільки заклав його теоретичний фундамент. На його думку, «формування себе як морального суб'єкта, в античній моралі чоловіків, полягало в тому, щоби побудувати із себе для самого себе структуру мужності» [24, 94]. Зовнішня стилізація чоловічого тіла в напрямі фемінного (зниженість, відмова від активних видів спорту, схильність до парфумів та прикрас, млявість) викликала відразу, – як показав М. Фуко, – ця огидність до образу жінкоподібного чоловіка була чітко пронесена через греко-римську літературу епохи імперій [24; 97, 191].

На рівні культури весь світ виявляється ставтево розділеним на дві частини за ознакою чоло-

віче/жіноче [4, 114]. Бінарні опозиції у міфології (*верх* – *низ*; *світло* – *тітьма*) та полярні категорії у філософії (*маскулінність* – *фемінність*; *природа* – *культура*; *активність* – *пасивність*; *раціональність* – *іраціональність*; *логіка* – *емоції*; *дух* – *матерія*; *влада* – *підпорядкування*), де лівий член пари об'єднаний навколо стрижневої тілесної сутності «чоловік», асоційовані з позитивною оцінкою, а праві – «жінка» – з негативною [16, 49]. Тому не існує дихотомних понять без домінування, одне з них завжди підпорядковане іншому.

Характерною рисою гендерних студій є їхній зв'язок з феміністичним рухом [8, 109]. Гендерні дослідження вивчають соціокультурний складник статі, оскільки мова і мовлення за своєю природою – соціальні явища, а гендерна належність комунікантів є інтегральною константою будь-якого мовленнєвого акту [15]. Отже, гендер виявився найефективнішим засобом, аби перемістити жінок з узбіччя історії до її центру, а отже, став способом переосмислення чоловічо-жіночих взаємовідносин [5, 8].

Формування гендеру відбувається відносно соціокультурної ситуації, оскільки витікає з принципу антропоцентризму. Звідси гендер визначається як культурно-символічне та соціально-обумовлене розуміння статі. Якщо стаття осмислюється в категоріях «чоловік» і «жінка», то гендер – у термінах «маскулінність» (чоловіче начало) і «фемінність» (жіноче начало) [20, 6]. Л. А. Булаховський стверджує, що «всяка мова має два головні діалекти – жіночий діалект, жіноче мовлення і чоловічий діалект, чоловіче мовлення, диференціація якого залежить від хронотопу і таких соціальних чинників як: вік, освіта, расова належність та інше [3, 293–294]. Взаємозв'язок соціокультурної з біологічною статтю впливає на когнітивну сферу людини, її сприйняття й використання мови і відповідь на комунікативну компетенцію особистості [6, 16].

Історію досліджень взаємозв'язку мови і статі розділяємо на два періоди, рубезем яких є 60-і роки ХХ сторіччя: 1) дослідження, базовані здебільшого на спостереженнях розрізаних фактів; 2) широкомасштабні дослідження з 60-х років, обумовлені ростом інтересу до прагматичного аспекту мовознавства, розвитком соціолінгвістики й істотних змін у традиційному розподілі чоловічих і жіночих ролей у суспільстві [13, 51].

У 60-х – поч. 70-х роках ХХ сторіччя дослідження в мові отримали ще один імпульс завдяки «Новому жіночому рухові» у США і Німеччині, у результаті чого виникла *феміністська лінгвістика*, або *феміністська критика мови*, головна ціль якої – викриття патріархату, «що заважає продуктивній появі нових відповідних дійсності знань про стан жінки в суспільстві» [7].

Феміністська лінгвістика, з одного боку, досліджувала мовний сексизм «асиметрії у системі мови, які спрямовано проти жінок». Тобто мова йде про патріархальні стереотипи, зафіксовані в мові і які нав'язують її носіям певну картину світу. З іншого боку, феміністська лінгвістика досліджувала гендерні особливості комунікації в одностатевих і змішаних групах (аналіз найрізноманітніших

аспектів ведення аргументативних діалогів – телевізійні шоу, діалоги лікарів і пацієнтів, мовне спілкування в родині тощо). В основі досліджень лежить припущення про те, що на базі патріархальних стереотипів, зафіксованих у мові, розвиваються різні стратегії мовної поведінки чоловіків і жінок [13].

Відтак феміністська лінгвістика виділяє такі ознаки *андроцентризму* в мові: 1) отожднення понять «людина» і «чоловік»; 2) іменники жіночого роду, як правило, походять від номенів чоловічого роду, а не навпаки, яким часто властиве негативне забарвлення, номінація чоловіка жіночим іменем має негативну оцінку; 3) фемінінність і маскулінінність розмежовані різко, як полюси, – протиставлені одне одному в якісному (позитивна і негативна оцінка) і в кількісному (домінування чоловічого як загальнолюдського) відношенні, що веде до утворення гендерних асиметрій [2, 61].

На початку ХХ століття інтерес до дослідження теми «Мова і стать» зріс завдяки працям Ф. Маутнера, Е. Сепіра, О. Єсперсена. У своїй праці «Contribution to the Language Critique», присвяченій критиці мови, Ф. Маутнер, виділяє гендерні відмінності в мові, обґрунтовуючи їх соціальними та історичними причинами [28]. На думку Е. Сепіра, відмінності в мовних формах проявляються крізь соціальну ідентичність (*person implications*), до якої відносить стать і статус [29, 125]. Так, О. Єсперсен дав широкий огляд дистинктивних ознак статі в мові, що стало теоретичним імпульсом виникнення гендерної детермінованості мови з боку феміністів. За О. Єсперсоном, жінки – це комуніканти, які дотримуються гіперболічних, евфемістичних виразів, на відміну від чоловіків, які схильні до неконвенційної лексики, сленгу і різкої манери розмови [27].

Усе розмаїття теорій, які пояснюють відмінності і нерівності між статями, поділяють на дві школи: *біогенетичну* та *біокультурну*. Перша пояснює відмінності поведінки чоловіків і жінок біологічними і генетичними факторами (вплив різних гормональних систем на їхню мовленнєву поведінку, різні когнітивні здібності, емоційні розбіжності (чоловіча агресивність і жіноча дбайливість) [30]. Друга школа – біокультурна – теорія соціального формування гендеру, яка визначає гендер як «організовану модель соціальних відносин між чоловіками і жінками, що конструюється основними інститутами суспільства» [14, 8].

Боротьба за право голосу в мові, викриття патріархату, розробка своїх власних лінгвістичних форм, спроби вплинути на мовну політику та реформувати мову в бік усунення наявного в ній сексизму [18] дали змогу нам виділити гендерні ознаки «жіночого» в жіночій літературі: 1) у центрі оповіді перебуває жінка або «генеалогія жінок» (Л. Ірігарей); 2) сімейні відносини в структурі жіночого письма

є важливішими, ніж інші види соціальних відносин, а структура жіночої суб'єктивності визначається структурою сім'ї (навіть якщо це ненормативні варіанти сім'ї – наприклад, жіноча сім'я, що складається з бабусі, матері і дочки, або неповна сім'я типу мати і дитина); 3) домінантою є маркування генеалогії жінок – наприклад, материнсько-дочірніх відносин або відносин жінок у декількох поколіннях; 4) однією з найважливіших причин екзистенціалізації жіночого виступають взаємини з протилежною статтю щодо осмислення власної «іншості»; 5) на відміну від чоловічої літературної традиції, жіночий досвід у літературі – проміжний, переважно в термінах тілесного, біологічного, фізіологічного і т.д. [11, 5].

Отже, антропоцентрична спрямованість лінгвістики породила гендер, а звідси і специфіку комунікативної поведінки індивідуума: як чоловіка («маскулінінність»), так і жінки («фемінінність»). Аналіз гендера в мові має свою еволюцію розвитку – від «дефіцитності» жіночого мовлення до «диференційності» чоловічого vs жіночого мовлення. Взаємозв'язок соціокультурної і біологічної статі зумовлений гендером. На противагу цьому розмаїття подібностей і відмінностей між статями інтерпретується з біогенетичної та біокультурної перспективи. Перша пояснює вплив біологічних і генетичних факторів на відмінності формування поведінки чоловіків і жінок, тоді як біокультурна – теорія соціального конструювання гендеру.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, попри емансипацію жінки-авторки, домінувальну маскулінінність у літературній традиції того часу, патріархальні цінності та феномен андроцентризму, наприкінці ХІХ й на початку ХХ століття з'являються паростки феміністичного літературного дискурсу, основою і підґрунтям якого є пробудження жіночої свідомості. Великі зміни у формі роману, зокрема жіночого типу, маніфестували його нову форму з поглибленою психологією, глибоким зображенням жінки, багатшим дискурсом внутрішнього життя, якому притаманні емоційні і чуттєві тональності. Епоха жіночої «німоти» залишила за собою слід у формі жіночого письма, однак нова жінка відважилася виробити власний «почерк», щоб заявити про свою активну позицію в патріархальному суспільстві. Художній жіночий текст творить особливу художню реальність, з її емоційно-експресивним вираженням. Тому можна стверджувати, що новий образ жінки в літературі став відповіддю на виклики часу. Історико-філософське осмислення гендеру і фемінізму є необхідним, щоб краще збагнути їх минуле і сучасне. Дослідження цього питання полягає в подальшому аналізі жіночої прози як соціокультурного феномену в британському модернізмі з метою вивчення мовної особистості жінки-авторки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеева В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму : монографія. Київ : Факт, 2003. 320 с.
2. Арестова А. А. Языковая картина мира: лингвокультурологические и гендерные особенности : монографія. Тамбов : Изд-во ТОИПКРО, 2006. 131 с.
3. Булаховський Л. А. Вибрані праці : в 5 тт. Т. 1 : Загальне мовознавство. Київ : Наукова думка, 1975. 495 с.
4. Гапон Н. Гендер у гуманітарному дискурсі : філософсько-психологічний аналіз. Львів : Літопис, 2002. 310 с.

5. Гендерний підхід: історія, культура, суспільство / під ред. Ліліани Гентош, Оксани Кісь. Львів : ВНТЛ-Класика, 2003. 250 с.
6. Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика : колективна монографія. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; Дрогобич : Коло, 2014. 472 с.
7. Головашенко І. О. Історія становлення теорії гендеру : дослідницька практика та міждисциплінарне дослідження. URL : conf.vstu.vinnica.ua/humed/2008/txt/golowashenko2.php (дата звернення 19.10 2016)
8. Глущенко О. О. Вивчення гендерних особливостей мовлення в історичному аспекті. *Наукові праці. Т. 70 : Філологія*. 2007. Вип. 57. С. 108–111.
9. Дегтярьова Т. Особливості жіночого мовлення в гендерному аспекті (на матеріалі англійської, української та російської мов). *Вісник СумДУ*. 2004. № 1 (60). С. 46–52.
10. Дельоз Ж. Бажання та насолода. Фуко М. *Історія сексуальності*. Харків : Око, 1999. Т. 2. С. 8–18.
11. Дорош О. О. Лінгвокогнітивний і комунікативний аспекти авторського жіночого мовлення в романах Маргеріт Дюрас : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.05. Київ, 2006. 20 с.
12. Кондратенко Н. В. Український модерністський і постмодерністський дискурс: комунікативно-прагматичний та текстово-синтаксичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2012. 40 с.
13. Кирилина А. В. Развитие гендерных исследований в лингвистике. *Филологические науки*. 1998. № 2. С. 51–58.
14. Кравець В. П. Педагогіка та психологія: гендерний аспект : навч. посібник. Тернопіль : Навч. книга «Богдан», 2004. 124 с.
15. Лабов В. Исследование языка в его социальном контексте: пер. с англ. *Новое в лингвистике*. Москва : Прогресс, 1975. Вып. 7 : Социоллингвистика. С. 96–182.
16. Мартинюк А. П. Конструювання гендеру в англomовному дискурсі: монографія. Харків : Константа, 2004. 292 с.
17. Мудуре М. Существует ли женская литературная традиция. *Гендерные исследования*. 1999. № 2. С. 171–179.
18. Особливець О. Ю. Базові засади феміністичної лінгвістики як одного із напрямків сучасних гендерних досліджень. *Філологічні науки*. 2008. С. 302–305.
19. Основи теорії гендеру : навч. посібник / ред. В. П. Агеєва [та ін.]. Київ : «КІС», 2004. 536 с.
20. Рябов О. В. Женщина и женственность в философии серебряного века. Иваново : Ивановский гос. ун-т, 1997. 159 с.
21. Сиксу Э. Хохот Медузы. *Гендерные исследования*. 1999. № 3. С. 71–89.
22. Томчук Л. Жіноча проза як дзеркало. *Науковий вісник УНУ. Серія: Філологія*. 2008. Вип. 19. С. 79–82.
23. Феміністична критика: теоретичний аспект. URL: shkola.ostriv.in.ua/publication/code.../list-BD57D40B26 (дата звернення 19.10 2016)
24. Фуко М. Історія сексуальності : в 3-х тт. Харків : Око, 1999. Т. 2. 191 с.
25. Четверикова О. В. Эмоционально-смысловые доминанты в художественной речи Н. Гумилева и вербальные средства их манифестации. *Слово и текст: психоллингвистический подход* : сб. науч. тр. / глав. ред. А. А. Залевская. Тверь : Изд-во ТвГУ, 2005. Вып. 4. С. 160–165.
26. Braidotti R. *Nomadic Subjects: Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*. New York : Columbia University Press, 1994. 325 p.
27. Jespersen O. *Language: its Nature, Development and Origin*. London : Allen & Unwin, 1922. 456 p.
28. Mauthner F. *Beiträge zu einer Kritik der Sprache*. Bd. 1 (zur Sprache und zur Psychologie). Frankfurt / M u. a., 1982. 713 S.
29. Sapir E. Male and female forms of speech in Yana. *Donum natalicium schrignen* / ed. by St. W. J. Teeuwen. Nijmegen : Utrecht, 1929.
30. Sherzer J. A. Diversity of voices: men's and women's speech in ethnographic perspective. *Language, gender and sex in comparative perspective* / eds. S. U. Philips, S. Steel, Ch. Tanz. New York, 1987. P. 95–120.
31. Showalter E. Towards a feminist poetics. *The new feminist criticism. Essays on Women, Literature and Theory*. New York : Pantheon Books, 1985. P. 125–143.

REFERENCES

1. Aheyeva, V. (2003). Zhinochyi prostir: Feministychnyi dyskurs ukrainskoho modernizmu [Women's space: Feminist discourse of Ukrainian modernism]: monohrafiya. Kyiv: Fakt [in Ukrainian].
2. Arestova, A. A. (2006). Yazykovaya kartina mira: lingvokulturologicheskie i gendernye osobennosti [Linguistic picture of the world: linguocultural and gender features]: monografiya. Tambov: Yzd-vo TOYPKRO [in Russian].
3. Bulakhovskiy, L. A. (1975) Vybrani pratsi [Selected works] : v 5 tt. T. 1: Zahalne movoznavstvo. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
4. Hapon, N. (2002). Gender u humanitarnomu dyskursi: filosofsko-psykholohichni analiz [Gender in the humanities discourse: philosophical and psychological analysis]. Lviv: Litopys [in Ukrainian].
5. Gendernyi pidkhdid: istoriia, kultura, suspilstvo / pid red. Liliyani Hentosh, Oksany Kis [Gender approach: history, culture, society] Lviv: VNTL-Klasyka, 2003 [in Ukrainian].
6. Genderna linhvistyka v Ukrayini: istoriya, teoretychni zasady, dyskursyvna praktyka [Gender linguistics in Ukraine: history, theoretical principles, discursive practice]: kolektyvna monohrafiya. Kharkiv: KHNPUI im. H. S. Skovorody; Drohobych: Kolo, 2014 [in Ukrainian].
7. Holovashenko, I. O. Istoriia stanovlennia teorii genderu: doslidnytska praktyka ta mizhdystsyplinarne doslidzhennia [History of gender theory: research practice and interdisciplinary research]. Retrieved from: conf.vstu.vinnica.ua/humed/2008/txt/golowashenko2.php
8. Hlushchenko, O. O. (2007). Vyvchennya gendernykh osoblyvostey movlennya v istorychnomu aspekt [Study of gender features of speech in the historical aspect]. *Naukovi pratsi*, 70 (57), 108–111 [in Ukrainian].

9. Dehtiarova, T. (2004). Osoblyvosti zhinochoho movlennia v gendernomu aspekti (na materialy anhliiskoi, ukrainskoi ta rosiiskoi mov) [Features of women's speech in the gender aspect (on the material of English, Ukrainian and Russian languages)]. *Visnyk SumD*, 1 (60), 46–52 [in Ukrainian].
10. Deloz, Zh. (1999). Bazhannya ta nasoloda [Desire and pleasure]. *Fuko M. Istoriia seksualnosti*. Kharkiv: Oho, 2, 8–18 [in Ukrainian].
11. Dorosh, O. O. (2006). Linhvokohnyvnyi i komunikatyvnyi aspekty avtorskoho zhinochoho movlennia v romanakh Marherit Diuras [Linguocognitive and communicative aspects of the author's female speech in the novels of Marguerite Duras]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
12. Kondratenko, N. V. (2012). Ukrainskyi modernistskyi i postmodernistskyi dyskurs: komunikatyvno-prahmatychnyi ta tekstovo-syntaktychnyi aspekty [Ukrainian modernist and postmodernist discourse: communicative-pragmatic and textual-syntactic aspects]. (Avtoreferat dysertatsii doktora filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
13. Kirilina, A. V. (1998). Razvitie rendnykh issledovaniy v lingvistike [Development of gender research in linguistics]. *Fylohohycheskye nauky*, 2, 51–58 [in Russian].
14. Kravets, V. P. (2004). Pedahohika ta psykholohiia: hendernyi aspekt [Pedagogy and psychology: gender aspect: textbook. way]: navch. posibnyk. Ternopil: Navch. knyha "Bohdan" [in Ukrainian].
15. Labov, V. (1975). Issledovanie yazyka v ego sotsialnom kontekste [The study of language in its social context]: per. s anhl. *Novoe v lnhvystyke*. Moskva: Prohress, 7, 96–182 [in Russian].
16. Martyniuk, A. P. (2004). Konstruiuvannia genderu v anhlohmovnomu dyskursi [Construction of gender in English discourse]: monohrafiya. Kharkiv: Konstanta [in Ukrainian].
17. Mudure, M. (1999). Sushchestvuet li zhenskaya literaturnaya traditsiya [Is there a female literary tradition]. *Gendernye yssledovaniya*, 2, 171–179 [in Russian].
18. Osoblyvets, O. Yu. (2008). Bazovi zasady feministychnoi linhvistyky yak odnogo iz napriamkiv suchasnykh gendernykh doslidzhen [Basic principles of feminist linguistics as one of the directions of modern gender research]. *Filolohichni nauky*, 302–305 [in Ukrainian].
19. Osnovy teorii genderu: navch. posib. [Fundamentals of gender theory: textbook. way] / red. V. P. Aheyeva. Kyiv: "KIS", 2004 [in Ukrainian].
20. Ryabov, O. V. (1997). Zhenshchina i zhenstvennost v filosofii serebryanogo veka [Woman and femininity in the philosophy of the Silver Age]. Ivanovo: Ivanovovskyy hos. un-t [in Russian].
21. Siksu, E. (1999). Khokhot Meduzy [Jellyfish Laughter]. *Tendernye issledovaniya*, 3, 71–89 [in Russian].
22. Tomchuk, L. (2008). Zhinocha proza yak dzerkalo [Women's prose as a mirror]. *Naukovyi visnyk UNU. Seriya: Filolohiya*, 19, 79–82 [in Ukrainian].
23. Feministychna krytyka: teorettychnyy aspekt [Feminist critique: theoretical aspect]. Retrieved from: shkola.ostriv.in.ua/publication/code.../list-BD57D40B26
24. Fuko, M. (1999). Istoriya seksualnosti [History of sexuality]: v 3 tt. Kharkiv: Oho, 2 [in Ukrainian].
25. Chetverikova, O. V. (2005). Emotsionalno-smyslovye dominanty v khudozhestvennoy rechi N. Gumileva i verbalnye sredstva ikh manifestatsii [Emotional-semantic dominants in N. Gumilev's artistic speech and verbal means of their manifestation]. *Slovo i tekst: psikholingvisticheskiy podkhod*: sb. nauch. tr. / glav. red. A. A. Zalevskaya. Tver: Yzd-vo TvHU, 4, 160–165 [in Russian].
26. Braidotti, R. (1994). *Nomadic Subjects: Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*. New York: Columbia University Press [in English].
27. Jespersen, O. (1992). *Language: its Nature, Development and Origin*. London: Allen & Unwin [in English].
28. Mauthner, F. (1982). *Beiträge zu einer Kritik der Sprache. Bd. 1 (zur Sprache und zur Psychologie)*. Frankfurt / M u.a. [in German].
29. Sapir, E. (1929). Male and female forms of speech in Yana. *Donum natalicium schrignen* / ed. by St. W. J. Teeuwen. Nijmegen: Utrecht [in English].
30. Sherzer, J. A. (1987). Diversity of voices: men's and women's speech in ethnographic perspective. *Language, gender and sex in comparative perspective* / eds. S. U. Philips, S. Steel, Ch. Tanz]. New York, 95–120 [in English].
31. Showalter, E. (1985). Towards a feminist poetics. *The new feminist criticism. Essays on Women, Literature and Theory*. New York: Pantheon Books, 125–143 [in English].

ЛІВОРУКІСТЬ У КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ: ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Петрів Х. В.

Національний університет водного господарства та природокористування

У роботі розглянуто основні функції півкуль головного мозку людини, які стосуються формування та продукування мовлення, а також специфіку функціональної організації роботи мозку в лівшів та її вплив на вивчення мов. Метою статті є з'ясування відмінності у вивченні іноземних мов праворукими і ліворукими студентами на основі аналізу знакових публікацій останніх років у сфері лінгвістики, психології, медицини та генетики. Дослідження здійснено із застосуванням методів опису, аналізу й інтерпретації (для опрацювання результатів експериментальних досліджень науковців різних галузей наук); порівняльного методу; методів індукції та дедукції.

Акцентовано, що вивчення функціональних особливостей півкуль головного мозку, які впливають на продукування та сприйняття мовлення, доцільно здійснювати в кількох аспектах, серед яких: 1) аналіз будови мозку правшів і лівшів й генетичні передумови вивчення мови лівшами; 2) специфіка запам'ятовування іноземних слів; 3) стилі вивчення мови. Зауважено, що ліва півкуля відповідає за логіку й аналіз, поступове опрацювання інформації, а права – за абстрактне мислення. З'ясовано, що в процесі формування мовлення права півкуля бере участь у породженні глибинного змісту майбутнього висловлювання, а ліва керує організацією його у складну синтаксичну конструкцію. Оскільки у лівшів домінує права півкуля головного мозку, то очевидним є те, що в них більше розвинений абстрактний рівень сприйняття. Коли ж йдеться про пам'ять та стратегії запам'ятовування ліворукими й праворукими людьми, то експліцитна пам'ять все ж краща у правшів. Однак особливістю запам'ятовування лівшів є використання просторових концептів та невербальних здібностей, поді як правшам властиво акцентувати на вербальних концептах та семантичних асоціаціях.

Підтверджено, що вивчення й запам'ятовування мови студентами-лівшами має низку особливостей, спричинених домінуванням правої півкулі мозку. Це передусім візуальний стиль сприйняття інформації, просторова й невербальна пам'ять. Ці особливості засвідчені й найновішими генетичними даними, які підтверджують децю більшу схильність ліворуких до вивчення мов, аніж більшості правшів.

Ключові слова: функціональна асиметрія, функція, стилі вивчення, ген, пам'ять.

Петрів Х. В. Left-handedness in the context of foreign language learning: psycholinguistic approach. The article deals with the main linguistic functions of hemispheres of the human brain and the specifics of its functional organization in left-handed people as well as its impact on language learning. The purpose of the article is to clarify the differences in the study of foreign languages by right-handers and left-handers through analyzing the significant publications of recent years in the field of linguistics, psychology, medicine and genetics. The research was carried out by using methods of description, analysis and interpretation (to process the results of experimental research of scientists in various fields of science); comparative method; methods of induction and deduction. It is appropriate to study the functional features of the cerebral hemispheres that affect the production and perception of speech in several aspects: to analyze the brain structure of right-handed and left-handed people and some genetic preconditions for left-handed language learning; to analyze the specifics of memorizing foreign words and learning styles of left- and right-handers. In particular, we found out that the left hemisphere is responsible for logic and analysis as well as the gradual processing of information, and the right – for abstract thinking. In the process of speech formation, the right hemisphere is responsible for generating the deep meaning of the future statement, but its organization into a complex syntactic construction is controlled by the left side. Since left-handed people are dominated by the right hemisphere of the brain, it is obvious that they have a more developed abstract level of perception. When it comes to memory and memorization strategies for left-handed and right-handed people, explicit memory is more developed in right-handers. However, the peculiarity of left-handed memorization is the use of spatial concepts and non-verbal abilities, while right-handed people use verbal concepts and semantic associations more often. Our findings confirm that the process of language learning by left-handed students has a number of features caused by the dominance of the right hemisphere of the brain. First of all, left-handers have a visual style of perceiving information, spatial and non-verbal memory. The latest genetic data, moreover, confirm a slightly greater tendency of left-handers to learn languages than the vast majority of right-handers.

Key words: encephalic asymmetry, function, learning styles, gene, memory.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Вивчення особливостей функціонування півкуль головного мозку лівшами викликаний інтересом учених до психофізіологічних відмінностей між людьми з домінантними правою чи лівою руками. Актуальність теми зумовлена,

зокрема, інтересом до відмінностей у сприйнятті та породженні мовлення й водночас відсутністю ґрунтовних досліджень мозкової активності й диференціації мовних функцій лівшів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси формування й сприйняття мови зонами Брока

і Верніке уже були предметом теоретичних та експериментальних досліджень І. Сеченова, І. Павлова, Л. Виготського, А. Лурія, Т. Чернігівської та інших учених. Поштовхом до написання цієї праці стало дослідження учених Оксфордського університету А. Віберга, Я. Ал Омрана, Ф. Альфаро-Альмагро, П. МакКарті та інших, які минулого року експериментально довели існування гену ліворукості.

Формулювання мети і завдань у статті. Мета нашої статті – з'ясувати відмінності у вивченні іноземних мов правшами і лівшами, що може бути досягнуто виконанням таких завдань: проаналізувати праці представників різних дисциплін (психологів, лінгвістів, біологів, генетиків тощо), присвячені феномену ліворукості; визначити особливості функціонування зон мозку, відповідальних за мову, у правшів та лівшів; схарактеризувати особливості пам'яті та стилів сприйняття інформації (навчання) людьми з різними домінуючими півкулями. У процесі проведення дослідження використано описовий, з'ясувальний методи, а також комплекс міждисциплінарних підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

1. Асиметрія півкуль головного мозку та мовні зони. Російські вчені-нейролінгвісти систематизували функції правої та лівої півкуль у формуванні мови та зійшлися на тому, що ліва виконує ряд функцій, серед яких: розпізнавання та класифікація слів; сприйняття абстрактної лексики; аналітичне кодування й декодування звукової мови; усвідомлення морфологічного членування слів, опора на власні мовні зв'язки для опрацювання мови; актуалізація валентності слів; словозміна; словотвір; можливість складних синтаксичних конструкцій; використання лексики, яка бере участь у формуванні граматичних конструкцій (займенники, допоміжні дієслова, певні дієслівні форми); структурованість, концептуальність, впорядкованість висловлювань.

Ряд функцій правої півкулі у виконанні мовних функцій значно менший: формування та сприйняття тембрового забарвлення мовлення (у т. ч. виділення тих просодичних елементів, які зв'язуються з актуальним членуванням речення); розпізнавання конкретної лексики; відтворювання в мовленні готових форм слів як неподільних одиниць; наповненість висловлювання конкретним змістом, «відповідає» за орієнтування висловлювань на позамовну дійсність і на особистий досвід [1].

Відомо, що ліва півкуля домінує у формальних лінгвістичних операціях, включаючи синтаксичний та граматичний аналіз, фонетичне представлення звуків та їх обробку. Права, на противагу цьому, не здатна до формування активного мовлення, не розрізняє часові форми дієслів, множину та однину, не може сприймати складні синтаксичні конструкції, які потребують навантаження на короткочасну вербальну пам'ять. Права півкуля не здатна до фонетичного представлення, однак вона упізнає слово та вловлює його асоціативні значення.

Існує думка, що на ранніх стадіях вивчення іноземної мови важливішу роль відіграє права півкуля, а згодом посилюється роль лівої півкулі. Деякі вчені висловили припущення, що права півкуля забезпе-

чує рідну мову, а ліва – іноземну. Однак ця гіпотеза досі не підтверджена [1].

О. Горошко також стверджує, що якщо психологічні закономірності формування мовлення рідною мовою та способи її вивчення однорідні для різних мов, то поєднання умов засвоєння іноземної мови практично унікальне для кожного індивіда [1]. Вважається також, що якщо дві мови засвоюються не паралельно, а послідовно, то цілком ймовірні відмінності у їх мозковій організації, оскільки часу засвоєння кожної мови відповідає різний рівень зрілості мозку.

На думку вчених, особлива роль в діалогізмі півкуль належить правій півкулі, адже саме вона відповідає за формування глибинних рівнів породження висловлювань. Загалом виділяють кілька рівнів породження висловлення: домовний (рівень мотиву – глибинний семантичний); глибинний синтаксичний; мовний (семантичний). Російські учени-нейролінгвісти Т. В. Чернігівська та В. Г. Деглін переконані, що права півкуля відповідає саме за перші два рівні, на яких відбувається глобальне виділення теми та реми, визначення «даного» і «нового» [цит. за 1]. Таким чином, на основі корпусу емпіричних даних вибудовується теоретична модель про взаємодію півкуль мозку в мовленнєвих процесах, яка зводиться до того, що «ліва півкуля відповідає за усі засоби експліцитного вираження думки. Вона володіє фонологічною системою і мовними морфологічними механізмами словозміни та словотворення. Ця півкуля також відповідає за різні способи синтаксичного структурування висловлювань. До її функцій належить актуалізація валентності слів, без чого не можлива побудова розгорнутих синтаксичних конструкцій. З мовними функціями лівої півкулі пов'язаний той пласт лексики, який необхідний для формування складних синтаксичних конструкцій – дієслова, формально-граматичні слова». Ліва півкуля відповідає за абстрактність мислення, логічне членування думки, концептуальність висловлення. Предметний зміст висловлення, наповнення конкретним життєвим досвідом знаходяться поза сферою функцій лівої півкулі. До речі, в аналізі інтонаційно-голосових характеристик бере участь саме права півкуля.

Одне з досліджень розщепленого мозку також продемонструвало цікаві результати з приводу того, як права півкуля сприймає усне й письмове мовлення. Експеримент полягав у тому, що лівій і правій півкулі демонстрували на екрані надруковані слова. Якщо правій півкулі показували іменники, людина з вадами не мала труднощів з тим, щоб знайти цей предмет серед інших лівою рукою. Однак, коли на екрані з'являлися дієслова (наприклад, «посміхатися»), виникали труднощі. Якщо ж це дієслово сприймала ліва півкуля, то людина посміхалася у відповідь, але у випадку з правою півкулею таких результатів не спостерегли [3, 46–47]. Дослідники пояснили це тим, що права півкуля демонструє хороше розуміння, якщо може відповідати не словами. У тестах з дієсловами дії (виражені дієсловами) могли виконуватися будь-якою стороною мозку, ці результати не були зумовлені відмінностями в мож-

ливості двох півкуль викликати потрібні рухи. Вчені стверджують, що дієслова є складнішими лінгвістичними стимулами, а нездатність правої півкулі їх сприймати свідчить про його менш розвинені лінгвістичні можливості.

2. Дослідження стилів вивчення мови. Дослідження стилів вивчення мови праворукими й ліворукими студентами проводилося у 2017 році турецькими вченими Юсуфом Касімі та Омером Гоханом Улумом [5], які, як і їхні попередники, стверджували, що категоризація людей на праворуких та ліворуких не зовсім точна, адже перевага тієї чи іншої руки при письмі ще не означає міжпівкульну асиметрію головного мозку.

Взаємовідношення переваги однієї руки над іншою та міжпівкульної спеціалізації мови було предметом зацікавлення ще відколи П. Брока інтерпретував мовні порушення, які траплялися у зв'язку з пошкодженням лівої півкулі. Багато років поспіль проводилися дослідження, які довели, що в більшості правшів мовні функції виконує ліва півкуля. Доведено, що в 98% праворуких людей саме ліва півкуля керує сприйняттям та породженням мови, однак це також властиво й близько 70% ліворуких. Крім того, у лівшів може спостерігатися розподіл практичних та мовних дій між різними півкулями, тоді як у правшів за мову й моторику відповідає переважно одна – ліва – півкуля [5, 650].

Дослідження, яке проводили турецькі вчені, залучало 23 ліворуких та 283 праворуких студенти, які вивчали іноземну мову на підготовчих курсах університету. Науковці використали квантитативний метод збору інформації, який базувався на оцінці респондентами «Стратегії вивчення мови», розробленої ще 1989 року в Оксфорді. Дані, отримані в результаті дослідження, опрацьовано за допомогою описового методу.

Респондентам запропоновано оцінити певні твердження, які стосувалися процесу запам'ятовування англійських слів, процесу мислення, способів сприйняття нових слів та фраз, значення яких невідоме, організації та оцінки свого навчання, керування емоційним рівнем та вміння працювати з іншими в команді чи групі.

Учені дійшли висновку, що перевага однієї руки над іншою загалом не впливає на рівень сприйняття учасниками мови, хоча незначні відмінності все ж були. Для прикладу, автори дослідження зауважують, що праворукі студенти більш схильні до кількаретового повторення, прописування нових англійських слів та відшукування патернів (зразків). Правші також продемонстрували чіткіше сформульовані цілі в покращенні навичок володіння англійською, аніж лівші. Тому науковці вважають, що цілком можливо, що вік, стать, мотивація та індивідуальні психологічні відмінності мають більший вплив на вивчення мови, аніж перевага руки.

У праці іранських вчених Алі Голами Мехрдада та Манучера Ахгара [7] «Стилі та стратегії навчання ліворуких», яка опублікована 2012 року, відображено особливості сприйняття та запам'ятовування студентами-лівшами. Під стилями навчання вчені розуміють «поєднання когнітивних, емотивних

та поведінкових елементів», а також вони проводять порівняльний аналіз сукупності згаданих особливостей у людей з домінуванням правої та лівої півкулі. Загалом для дослідження обрано 50 ліворуких та 50 праворуких студентів. Дані продемонстрували, що 78% ліворуких респондентів мають візуальний стиль навчання, тоді як серед правшів таких усього 40%. Праворуким властивий переважно аудіальний (32% респонденти) та кінестетичний (28% респондентів) способи сприйняття інформації. Цікаво, що жоден шульга не спостеріг за собою тенденцію до аудіального стилю.

Провівши дослідження, учені дійшли висновку, що ліворукі респонденти не продемонстрували істотно іншої тенденції мозку до сприйняття інформації. Однак в контексті використання стратегій навчання певні відмінності все ж простежувалися: шульги використовують стратегії запам'ятовування, компенсації знань та кооперативну стратегію більше, аніж праворукі студенти. Автори дослідження висновують, що ці респонденти (ліворукі) використовують метакогніцію (метапізнання) помітно частіше, аніж правші. Саме ця теза, до речі, водночас і пояснює, чому ліворукі мають кращу успішність, а також креативність мислення [5, 540–545].

3. Відмінності у функціонуванні пам'яті. Значну роль у вивченні іноземних мов відіграє й пам'ять, яка, безумовно, також має свої відмінності в людей з домінують правою та лівою півкулями головного мозку. Іранські вчені М. Шаганден та А. Аліпур 2012 року опублікували дослідження впливу латералізації мозку на функцію пам'яті людини й експериментально довели, що ментальні й когнітивні функції лівшів та правшів відрізняються.

Існує два типи пам'яті: експліцитна й імпліцитна. Якщо інформація націлено кодується й передається пам'яті, а людина довільно й свідомо пригадує свій особистий досвід, то така пам'ять є експліцитною. Якщо ж інформація зберігається і відтворюється самовільно, без попереднього стимулу, то йдеться про імпліцитну пам'ять. Кожному типу пам'яті відповідає окрема нейроструктура мозку, а, крім цього, інформація, що запам'ятовується експліцитною та імпліцитною пам'яттю, обробляється з використанням різних методів. Цікаво, що є також і гендерні відмінності: жінки краще запам'ятовують слова і мають хорошу візуальну пам'ять, а чоловіки – просторову [8, 35].

Важливим результатом іранського дослідження був висновок, що праворукі респонденти мають розвиненішу експліцитну пам'ять, однак практично не простежуються відмінності в імпліцитній пам'яті між правшами та лівшами, оскільки в ній беруть участь обидві півкулі однаково. Вчені підсумовують, що люди, у яких домінує права рука, використовують вербальні й лінгвістичні концепти та семантичні асоціації для зберігання інформації, а також підказки для того, щоб пригадати потрібну інформацію. Ліворукі ж використовують для цих цілей просторові концепти та невербальні здібності.

4. Ген ліворукості та новітні дослідження з нейролінгвістики. У вересні 2019 року команда вчених Оксфордського університету оприлюднила результати своїх довготривалих досліджень. Науковцям

вперше в історії нейролінгвістики та генетики вдалося довести, що перевага лівої чи правої руки в людини зумовлена генетично. Вивчивши близько 400 000 генетичних кодів британського Біобанку (з них 38 000 належать лівшам), вчені з'ясували, що в ліворуких наявні мутації в цитоскелеті, тобто в скелеті, який міститься в цитоплазмі живої клітини. Аналіз продемонстрував, що цитоскелет змінює структуру білої речовини в мозку. У ліворуких учасників експерименту права й ліва півкулі мозку краще поєднані й координовані в тих частинах, що відповідають за мову. Саме тому дослідники акцентують на тому, що лівші мають кращі здібності до вивчення мов та виконання словесних операцій.

Дослідження генетичних корелятив продемонструвало чотири локуси, у яких є достовірні відмінності між правшами та лівшами. У цих локусах знаходяться гени MAP2, TUBB і MART, які відповідають за формування цитоскелету нейронів у білій речовині мозку, і таким чином вони беруть участь у формуванні нервових клітин.

Усі зони сірої речовини мозку, пов'язані між собою трактами білої речовини, що відповідають за мову, формують функціональні (гомологічні) мовні мережі, що різняться у право- і ліворуких. Такі висновки підтверджені знімками, що зображають більш симетричну активацію у лівшів зон мозку, відповідальних за генерування та розуміння мови [9, 2943].

Один із авторів цього дослідження Гвінелль Дуо зауважує, що природні мозкові хвилі між сторонами мозку ліворуких не тільки більше синхронізовані, але й продовжуються навіть без вираженої мозкової діяльності, і ця синхронізація активно спостерігається в мовних зонах. Установлено лінійну залежність між ступенем домінування мовних зон у правій півкулі та ліворукістю, оскільки виявлено атипичну латералізацію продукування мови у 7% лівшів, але жодного такого випадку не спостерігається серед правшів.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Таким чином, вивчення мови ліворукими студентами сьогодні викликає все більше зацікавлення та дещо дисонує з попередніми дослідженнями, адже досить тривалий час існувала думка про складнощі у вивченні мови лівшами. Однак численні експериментальні дослідження довели, що лівші мають кращі здібності до опрацювання лінгвістичних даних та продукування мовлення. Їхні стилі навчання відрізняються від тих, що властиві правшам, позаяк серед лівшів більшість – візуали, які краще володіють просторово-невербальною пам'яттю, аніж правші. Саме тому в перспективі нашого дослідження – проведення психолінгвістичного експерименту за спеціально розробленою анкетною, ціль якого – кількісний аналіз різних стилів вивчення іноземної мови студентами-лівшами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горошко Е. И. Функциональная асимметрия мозга, язык, пол: Аналитический обзор. Москва; Харьков : ИЯ РАН – ИД «ИНЖЭК», 2005. URL: <http://www.textology.ru/article.aspx?aId=250> (дата доступу: 30.10.2020).
2. Леутин В. П., Николаева Е. И. Функциональная асимметрия мозга: мифы и действительность. Санкт-Петербург : Речь, 2005. 368 с.
3. Спрингер С., Дейч Г. Левый мозг, правый мозг. Москва : Мир, 1983. 256 с.
4. Широкова И. В. Психологические аспекты леворукости: понятие, причины, особенности. *Комплексные исследования детства*. 2019. Т. 1. № 1. С. 73–79.
5. Kasimi Y., Ulum Ö. The relation between right and left hand usage and language learning strategies. *Inclusive education: ensuring quality education to all learners : ULEAD 2017. Annual Congress : ICRE*, 2017. P. 649–656.
6. Lamm O., Epstein R. Left-handedness and Achievements in Foreign Language Studies. *Brain and Language*, 1999. № 70. P. 504–517.
7. Mehrdad Ali Gholami, Manouchehr Ahghar. Learning styles and learning strategies of left-handed EFL students. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2012. № 31. P. 536–545.
8. Shahandeh M, Alipour A. The effect of brain lateralization on the memory function. *Journal of Jahrom University of Medical Sciences*. 2012. Vol. 10. No 3. P. 34–41.
9. Wiberg Akira, Ng Michael, Omran Yasser Al, Alfaro-Almagro Fidel, McCarthy Paul, Marchini Jonathan, Bennett David L., Smith Stephen, Douaud Gwenalle, Furniss Dominic. Handedness, language areas and neuropsychiatric diseases: insights from brain imaging and genetics. *Brain (A journal of neurology)*. 2019. Vol. 142, issue 10. P. 2938–2947.

REFERENCES

1. Goroshko, E. I. (2005) Funkcionalnaya asimmetriya mozga, yazyk, pol: Analiticheskij obzor [Encephalic asymmetry of the brain, language, gender: Analytic review]. Moskva; Kharkov: IYA RAN-ID "INZHEK". Retrieved from: <http://www.textology.ru/article.aspx?aId=250> (date of access: 30.10.2020) [in Russian].
2. Leutin, V. P., Nikolaeva, E. I. (2005). Funkcionalnaya asimmetriya mozga: mify i dejstvitel'nost [Encephalic asymmetry of the brain: myths and reality]. Sankt-Peterburg: Rech [in Russian].
3. Springer, S., Deich, H. (1983). Levyy mozg, pravyy mozg [Left brain, right brain]. Moskwa: Mir [in Russian].
4. Shirokova, I. V. (2019). Psihologicheskie aspekty levorukosti: ponyatie, prichiny, osobennosti [Psychological aspects of left-handedness: concept, causes and peculiarities]. *Kompleksnyye issledovanie detstva*, 1 (1), 73–79 [in Russian].
5. Kasimi, Y., Ulum, O. (2017). The relation between right and left hand usage and language learning strategies. *Inclusive education: ensuring quality education to all learners. ULEAD 2017: Annual Congress: ICRE*, 649–656 [in English].
6. Lamm, O., Epstein, R. (1999). Left-handedness and Achievements in Foreign Language Studies. *Brain and Language*, 70, 504–517 [in English].

7. Mehrdad Ali Gholami, Manouchehr Ahghar (2012). Learning styles and learning strategies of left-handed EFL students. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 31, 536–545 [in English].
8. Shahandeh, M, Alipour, A. (2012). The effect of brain lateralization on the memory function. *Journal of Jahrom University of Medical Sciences*, 10 (3), 34–41 [in English].
9. Wiberg Akira, Ng Michael, Omran Yasser Al, Alfaro-Almagro Fidel, McCarthy Paul, Marchini Jonathan, Bennett David L., Smith Stephen, Douaud Gwenalle, Furniss Dominic (2019). Handedness, language areas and neuropsychiatric diseases: insights from brain imaging and genetics. *Brain (A journal of neurology)*, 142 / 10, 2938–2947 [in English].

УДК 811.111:004.738.5

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223461>

КОНЦЕПЦІЯ АДРЕСАТА В ЖАНРІ ТВИТТІНГ В АНГЛОМОВНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ

Полякова Т. Л.

Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка

Статтю присвячено питанням дослідження інтернет-комунікації, а саме питанням лінгвістичного аналізу інтернет-жанрів, що є одним з векторів дослідження нового напрямку інтернет-лінгвістики – віртуального жанрознавства.

Метою дослідження було визначити основні особливості концепції адресата в жанрі твітінг в англійській політичній інтернет-комунікації, а також виокремити та схарактеризувати мовні засоби їх реалізації.

Концепція адресата тісно пов'язана з метою комунікації і автором. З'ясовано, що з урахуванням призначення комунікації забезпечувати обмін інформацією між різними системами домінуючими функціями в жанрі твітінг є персуазивна і інформативна функції; основною формою комунікації – масова комунікація, коли адресат здебільшого не експлікований. Однак зауважено, що процес обміну інформацією часто набуває форми діалогу і тоді користувач має можливість стати активним учасником процесу комунікації, що дає можливість окреслити деякі особливості мовного оформлення повідомлень адресата.

Відносини користувачів в просторі Інтернет характеризуються анонімністю, дистанційованістю, змішанням норм усного та писемного мовлення. Зазначено, що однією з особливостей стилю адресата є яскраво виражений аграматизм, що полягає в нехтуванні знаками пунктуації, широким вживанням літероскладового та літеро-цифрового написання слів, еліптичних речень, емотиконів. Інша важлива характеристика риса повідомлень адресата – їх підвищена емоційність, яка проявляє себе у використанні лексичних одиниць розмовної спрямованості, серії питальних або окличних речень, множинного написання знаків пунктуації. Великий вплив на вибір мовних засобів має мовна особистість користувача.

Підсумовано, що стрімкий розвиток інформаційних технологій веде до появи мовних феноменів, які отримують нові риси в комп'ютерно-опосередкованій комунікації, зокрема й у сфері політики. Вони вимагають подальшого аналізу, порівняння з використанням мовних засобів в інших сферах комунікації.

Ключові слова: інтернет-комунікація, віртуальне жанрознавство, інтернет-жанр, політична інтернет-комунікація, твітінг, концепція адресата.

Poliakova T. L. Concept of addressee in the genre twitting in English political Internet-communication. The article is focused on studying Internet communication and, namely on the linguistic analysis of digital genres, which is one of the research areas in a new field of Internet-linguistics – digital genre studying.

The purpose of the study is to identify the main features of the concept of the addressee in the genre twitting in English political Internet communication, as well as to identify and characterize the linguistic means of their implementation.

The concept of the addressee is closely related to communication purpose and the author. It has been found that taking into consideration the fact that the main purpose of communication is to provide information exchange between different systems, the dominant functions in the genre twitting are persuasive and informative functions; the main form of communication is mass communication when the addressee is not explicit in most cases. However, it has been pointed out that the process of information exchange often takes the form of a dialogue and the user has the opportunity to become an active participant in the communication process, which makes it possible to distinguish some linguistic features of the recipient's messages.

Relationships between users in the Internet are characterized by anonymity, distancing, mixing of norms of oral and written speech. It has been found that one of the features of the addressee's style is clear neglecting of grammar rules which manifests itself in ignoring punctuation marks, the widespread use of spelling words by means of letters and figures, the use of elliptical sentences, emoticons. Another important characteristic feature of the addressee's messages is their increased emotional intensity, which manifests itself in the use of lexical units of conversational orientation, a series of interrogative or exclamatory sentences, multiple use of punctuation marks. Selection of linguistic means is greatly influenced by the addressee's personality.

To sum it up we can say that the rapid development of Internet technologies leads to emerging linguistic phenomena which are gaining new features in Computer-mediated communication, including politics. They require further analysis, comparison with the use of linguistic means in other areas of communication.

Key words: Internet-communication, digital genre studying, digital genre, political Internet-communication, twitting, concept of the addressee.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Останніми десятиліттями простежується щораз більший інтерес як зарубіжних, так і вітчизняних вчених-лінгвістів до проблем дослідження інтернет-комунікації, поява якої зумовила виникнення нового напрямку в мовознавстві – інтернет-лінгвістики. Становлення інтернет-лінгвістики як самостійного напрямку передбачає окреслення основної мети цієї науки, її об'єкта, предмету тощо. Мета інтернет-лінгвістики полягає у визначенні та поясненні особливостей функціонування мови в Інтернеті. Об'єктом є комунікативна взаємодія в глобальній комп'ютерній мережі Інтернет, предметом – лінгвістично релевантні особливості інтернет-комунікації на різних мовних рівнях: морфологічному, лексичному, синтаксичному, текстовому, комунікативному (рівні комунікативної стратегії) [3, 232].

Серед усього різноманіття напрямів (*дослідження основних конститутивних ознак і функцій інтернет-комунікації* [5, 12–13; 6, 19], *дослідження власне лінгвістичних особливостей інтернет-комунікації в різних аспектах* [6; 13], *вивчення гендерних рис у комунікації в мережі Інтернет* [9] та ін.), що є об'єктом дослідження інтернет-лінгвістики, великий інтерес представляє *жанрознавчий напрям*, центром уваги якого є загальнотеоретичні питання вивчення жанрів Інтернету. Популярність жанрознавчого напрямку інтернет-лінгвістики викликана тим, що жанрова основа є на сьогодні найбільш поширеною при описі інтернет-комунікації, коли найчастіше розглядаються окремі жанри Інтернету. Цей факт пояснюється великою різноманітністю текстів і жанрів, які представлені в мережі Інтернет, а також складністю знайти загальні параметри для їх опису в рамках лінгвістичного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгвістиці поняття «жанр» розглядається з позицій кількох напрямів: функціональної лінгвістики, риторики, прагматики, критичного дискурсивного аналізу та деяких інших дисциплін [11, 7].

У зарубіжній літературі пропонують різні параметри опису інтернет-жанрів, однак до основних параметрів відносять: комунікативну мету; структуру функціонування [10, 17; 12; 15, 63]; риторичні стратегії (вербальні і візуальні) [12]; гіпертекстову організацію тексту [8, 2]; зміст [10, 17; 15, 63]; концепцію автора і адресата; темпоральні обмеження на існування жанру, локальні параметри існування жанру [15, 63]; функціональність [10, 17].

Проаналізувавши і узагальнивши результати досліджень вітчизняних лінгвістів, Л. Ф. Компанцева запропонувала критерії виділення і параметри аналізу інтернет-жанрів, серед яких: комунікативна мета, концепція адресанта та адресата, зміст, фактор комунікативного минулого та майбутнього і мовне втілення, ситуація спілкування, опозиція узус / норма в комунікативній організації мовного жанру, комунікативний реєстр дискурсу, опозиція інформативна / фатична мова, етнокультурна представленість мовного жанру, реалізація в структурі гіпертексту, використання гіпертекстового візуально-слухового компонента, можливість глобального інтерактивного розвитку жанру [5, 207–208].

Однак всі представлені моделі характеристик інтернет-жанрів не є, на наш погляд, повними. Деякі з них, які можуть застосовуватися при описі будь-яких одних жанрів, можуть не мати параметрів, необхідних для опису інших жанрів. Одні моделі не включають деякі медійні параметри, які є надзвичайно важливими в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій і пов'язаними з ними новими формами комунікативної взаємодії. Крім того, багато моделей не містять такого важливого складника, як мовні параметри, що найбільш важливо для виконання завдань, поставлених у роботі.

На наш погляд, найбільш загальними параметрами для більшості інтернет-жанрів є мета, концепція автора, концепція адресата, тематика повідомлення, час, місце, структурне оформлення повідомлення. Також велике значення має аналіз мовних / немовних засобів оформлення повідомлень в кожному окремому жанрі.

Формулювання мети і завдань дослідження. Метою пропонованого дослідження є визначити основні особливості образу адресата в жанрі твітінг в англomовній політичній інтернет-комунікації, а також виділити мовні засоби їх реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Твітінг репрезентує інтернет-жанр, що забезпечує спілкування за допомогою інтернет-сервісу Твіттер. Основною комунікативною одиницею цього жанру є повідомлення у формі короткого тексту, обмеженого 280 знаками.

З урахуванням використання Твіттера в політичній сфері необхідно зазначити, що цей сервіс використовується політичними діячами – главами держав, членами уряду й іншими політиками по всьому світі, включаючи США, Чилі, Німеччину, Японію, Індію та інші країни. Більшість вітчизняних і зарубіжних політиків, серед іншого й американських, мають домашні сторінки в Твіттері, використовуючи його як своєрідний прес-центр для зв'язку з громадськістю, особливо при проведенні передвиборчих кампаній, що привело до того, що Твіттер став не тільки розважальним, але й політичним майданчиком. Наразі серед американських політиків в Твіттері лідирують (за кількістю послідовників) Барак Обама (@BarackObama – 125 122 380 послідовників), Дональд Трамп (@realDonaldTrump – 88 514 968 послідовників, @POTUS – 32 344 597 послідовників), Хілларі Клінтон (@HillaryClinton – 29 327 985 послідовників) та ін. [14]. Політичні діячі використовують цю платформу для просування свого іміджу та спілкування зі своїми послідовниками.

Таким чином, категорії автора й адресата набувають особливого значення в інтернет-комунікації. Будь-яка модель спілкування має на увазі формування відповідного мовного (лексичного, стилістичного) етикету, що відповідає як меті спілкування, так і соціологічному портретові учасників комунікації [2, 252].

Параметр *концепція адресата* тісно пов'язаний з метою комунікації й автором, оскільки при створенні будь-якого тексту автор свідомо чи несвідомо орієнтується на певну групу читачів. Концепція адресата передбачає наявність деяких обов'язкових умов комунікативного вигляду адресата, що включають

в себе попередні знання про ситуацію, загальні уявлення про світ і принципи спілкування [1, 276].

Активне використання інформаційних технологій в XXI столітті, розширення інтернет-аудиторії зробило політичні інтернет-жанри невід'ємною формою зв'язку політичних діячів з громадськістю. Політики намагаються відшукати нові способи думати і діяти, тобто поєднувати прагматику і когніцію нового часу [4, 133].

Аналіз комунікативних функцій у досліджуваному жанрі показав, що домінуючими функціями в жанрі *tweeting* в англійській політичній інтернет-комунікації є персуазивна та інформативна функції, що цілком зрозуміло, тому що основною метою політичної комунікації є обмін політичною інформацією між різними системами. Зокрема, Твіттер розглядають як потужне альтернативне джерело інформації, як засіб отримання і поширення інформації, що особливо важливо в період проведення передвиборчих кампаній. Політичні лідери використовують Твіттер як засіб інформування користувачів про свої програми, особисті плани, майбутні події в політичній сфері, що грає велику роль при формуванні політичного іміджу політика, з одного боку, і потрібного електорату, – з іншого.

Превалювання інформативної функції в політичній комунікації – як традиційній, так і електронній – веде до того, що повідомлення політичної сфери, зокрема й у жанрі твіттинг, адресовані в основному не одній людині, а всій масі користувачів, підписаних на отримання повідомлень від конкретного політичного діяча, що говорить про те, що основною формою такої комунікації є масова комунікація (а не групова або міжособистісна) і адресат здебільшого не є експлікованим.

Проте необхідно відзначити, що, на відміну від традиційної комунікації, де процес обміну інформацією є в основному односпрямованим, в інтернет-комунікації завдяки використанню сучасних технологій він часто набуває форми діалогу, що сприяє досягненню і зміцненню довіри й взаєморозуміння між комунікантами. Необмежені можливості інтернет-технологій, що змінили формат комунікації, дають змогу користувачам стати не тільки пасивними реципієнтами інформації, а й активними учасниками процесу комунікації, реагувати на висловлювання політичних діячів, ставити питання, що уможливорює виділити особливості мовного оформлення повідомлень користувачів.

Дослідження адресата в жанрі твіттинг, серед іншого й в політичній сфері його використання, є досить складним процесом, тому що на вашій стрічці повідомлень з'являються твіти тільки тих авторів, на отримання повідомлень від яких ви підписані. Отже, неможливо проаналізувати діалог політичних діячів з іншими користувачами, не будучи підписаними на повідомлення всіх цих осіб. Крім того, не існує жодних формальних показників в твіті, які б показували, що цей твіт є відповіддю іншому користувачеві і, тільки провівши семантичний аналіз повідомлення, іноді можна зробити висновок, що даний твіт є відповіддю або зверненням до іншого користувача.

Як показав аналіз, більшість повідомлень політичних діячів не містять формальних ознак, які вказують на те, що їхні повідомлення призначені окремим користувачам. Таким чином, можна зробити висновок, що їхні твіти призначені всій масі користувачів, підписаних на отримання повідомлень від тих чи тих політиків, а повідомлення, які адресовані конкретному користувачеві, можна віднести до характерних особливостей політичного діяча.

Так, серед твітів, наприклад, Корі Букера (американський політик з Демократичної партії, Сенатор США від Нью-Джерсі з 2013 року) були виявлені повідомлення, які є за формою і змістом відповідями іншому користувачеві. Згідно з проведеним аналізом, подібні повідомлення трапляються приблизно в 60% твітів Корі Букера, що вказує на превалювання в твітах цього політичного діяча фатичної функції.

Cory Booker @CoryBooker

I invite u to work with me. If u want to work together constructively, I'll meet with you and we can discuss strategies for peace @Tonya_666

Це повідомлення адресовано користувачеві *@Tonya_666*, нік якого стоїть в кінці твіта. Такий спосіб звернення до користувачів є характерною рисою авторського стилю Корі Букера.

Cory Booker @CoryBooker

No we are not. Enjoy the day! RT @prtyismile77: Hi mayor is the city of Newark hosting fire works today?

У представленому прикладі перша частина повідомлення (*No we are not. Enjoy the day!*) є відповіддю політика користувачеві *@prtyismile77*, перед ніком якого стоять літери *RT*, що вказують, що за ними йде цитата (*Hi mayor is the city of Newark hosting fire works today?*). Цей спосіб комунікації також є характерною рисою авторського стилю Корі Букера.

Як засвідчують приклади, однією з особливостей жанру твіттинг є можливість здійснення зворотного зв'язку з автором. Адресат може ставити авторові питання, висловлювати свою думку з проблем, які його цікавлять.

Дослідження повідомлень, що містять цитати інших користувачів, показує, що ці висловлювання – це в основному коментарі адресата з приводу різних аспектів діяльності політичних лідерів або ж поставлені йому запитання.

Arnold @Schwarzenegger

Stole my line. "@KarlThaler: Now that I saw @Schwarzenegger in The Expendables 2. I cant wait to see The Last Stand!!! I'll Be Back!!!!!"

Cory Booker @CoryBooker

Patience, day by day, brick by brick RT @joeq1159 I've seen a lot of progress being made in Nwk, but Y can I still c many abandon houses?

Згідно з дослідженням, однією з особливостей стилю адресата став виражений аграматизм, який проявляється в:

- нехтуванні знаками пунктуації (*Hi mayor is the city of Newark hosting fire works today?; @Schwarzenegger u the man lol; cant*);
- широкому вживанні літеро-складового на літеро-цифрового написання слів (*u – you; Nwk – Newark; Y – why; c – see; 4u – for you; be4 – before*);
- використанні еліптичних речень (*Any training tips u can give me?*).

Подібне нехтування правилами граматики, пунктуації та орфографії характерно для тих інтернет-жанрів, до яких належить і жанр твітінг і які відрізняються синхронним характером комунікації. У цьому випадку проявляється принцип економії часу і зусиль при написанні повідомлень. Крім того, великий вплив має функціональне обмеження довжини повідомлення – до 280 знаків.

Ще однією важливою характерною рисою повідомлень адресата є їх підвищена емоційність, яка проявляє себе в:

- розмовній спрямованості лексичних одиниць (*Hi mayor ...; @Schwarzenegger u the man lol*);
- використанні множинного написання знаків пунктуації, а також у вживанні серії питальних або окличних речень (*I cant wait to see The Last Stand!!! I'll Be Back!!!!*);
- вживанні скорочень типу *LOL (laughing (or laugh) out loud)* та ін.

Метою використання подібних лексичних і графічних засобів в жанрі твітінг, який використовується в сфері політики, є бажання користувачів створити ілюзію близьких і довірливих відносин з політичними діячами, причетності до їхньої діяльності. Крім того, з огляду на письмову форму комунікації в жанрі твітінг ці засоби створюють імітацію різних просодичних явищ, наприклад, особливої сили емоції, інтонації, підвищеного тону тощо, які хоче передати адресат.

Висновки та перспективи досліджень у цьому напрямі. Таким чином, основною формою адресата в мережі Інтернет є масовий адресат, який не

є експлікованим. Відносини користувачів в просторі Інтернет відрізняються від взаємодії комунікантів у реальному спілкуванні: вони характеризуються анонімністю, дистанціюванням, безпекою, змішанням норм усного та писемного мовлення, домінуванням письмової форми вербальної комунікації. Особливості політичної комунікації в мережі Інтернет, безсумнівно, створюють певні труднощі при дослідженні мови в цілому і мовних засобів, які використовуються в політичних жанрах інтернет-комунікації, тому що, на відміну від традиційної політичної комунікації, де використання мовних засобів підпорядковане чітким правилам і обмеженням, де присутній свій мовний етикет, в політичній інтернет-комунікації на перше місце нерідко починає виходити мовна особистість як політичного діяча, так і адресата, що не може не впливати на вибір ними мовних засобів. Поряд з традиційними мовними засобами в повідомленнях політичної сфери поширеними є випадки вживання засобів, характерних для інтернет-комунікації в цілому – використання фонетико-графічного написання слів, множинне написання знаків пунктуації, нехтування пунктуацією, використання емотиконів та ін.

Таким чином, стрімкий розвиток інтернет-технологій має великий вплив на появу мовних феноменів, яким пратиманні нові риси в Інтернет-комунікації, серед іншого й у сфері політики, які вимагають подальшого опису, аналізу, порівняння з використанням мовних засобів в інших сферах комунікації, що і визначає перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. Москва : Искусство, 1979. 424 с.
2. Белла М. Адресат і адресант в інтернет-комунікації. *Вісник Львівського університету. Серія : Журналістика*. 2017. Вип. 42. С. 252–256.
3. Горошко Е. И. Лингвистика Интернета : формирование дисциплинарной парадигмы. *Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе : межвуз. сб. науч. трудов*. 2007. Вып. 5. С. 223–237.
4. Компанцева Л. Ф. Дискурс-анализ украинского политического интернета (гендерный аспект). *Актуальные проблемы теории коммуникации*. 2004. С. 112–134.
5. Компанцева Л. Ф. Интернет-лингвистика когнитивно-прагматический и лингвокультурологический подходы : монография. Луганск : Знание, 2008. 528 с.
6. Шкапенко П. В. Специфика реализации прагмалингвистических принципов в Интернет-дискурсе : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Калининград, 2008. 229 с.
7. Яхныч М. А., Ионова С. В. Обращение как проявление речевой культуры в интернет-коммуникации. *Экология языка и коммуникативная практика*. 2013. № 1. С. 246–256.
8. Askehave I., Nielsen A. E. What are the Characteristics of Digital Genres? – Genre Theory from a Multi-modal Perspective. *Proceedings of the 38th Annual Hawaii International Conference on System Sciences*. 2005.
9. Herring S. C., Stoerger S. Gender and (a)nonymity in computer-mediated communication. *Ehrlich S., Meyerhoff M. & Holmes J. (Eds.). The handbook of language, gender, and sexuality*. 2nd edition. Chichester, UK : John Wiley & Sons, Ltd, 2014. P. 567–586.
10. Ihlström C. The Evolution of a New(s) Genre : Doctoral Dissertation. School of Information Science, Computer and Electronic Engineering, Halmstad University; Department of Informatics, Göteborg University. Gothenburg Studies in Informatics, 2004. 164 p.
11. Okulska Ur., Cap P. Perspectives in Politics and Discourse. Amsterdam : Benjamins, 2010. 416 p.
12. Swales J. M. Genre Analysis – English in academic and research settings. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 274 p.
13. Thurlow C., Mroczek K. Digital discourse: Language in the new media. New York : Oxford University Press, 2011. 408 p.
14. Twitter Society statistics – Politics. URL: <https://www.socialbakers.com/statistics/twitter/profiles/society/politics> (дата звернення: 08.11.2020).
15. Yates J., Orlikowski W.J. Genre Systems : Structuring Interaction through Communicative Norms. *Journal of Business Communication*. 2002. Vol. 39. No 1. P. 13–35.

REFERENCES

1. Bakhtin, M. M. (1979). *Estetika slovesnogo tvorchestva* [Aesthetics of verbal creativity]. Moskva: Iskusstvo [in Russian].
2. Bella, M. (2017). Adresat i adresant v internet-komunikatsiyi [The addressee and the sender in Internet-communication]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya: Zhurnalistyka*, 42, 252–256 [in Ukrainian].
3. Goroshko, E. I. (2007). Lingvistika Interneta: formirovanie disciplinarnoy paradigmy [Internet linguistics: development of a disciplinary paradigm]. *Zhanny i typy teksta v nauchnom i medijnom diskurse*, 5, 223–237 [in Russian].
4. Kompantseva, L. F. (2004). Diskurs-analiz ukrainskogo politicheskogo interneta (gendernyy aspekt) [Discourse analysis of Ukrainian political Internet (gender aspect)]. *Aktualnye problemy teorii kommunikatsii*, 112–134 [in Russian].
5. Kompantseva, L. F. (2008). Internet-lingvistika kognitivno-pragmaticheskii i lingvokulturologicheskii podkhody [Cognitive-pragmatic and lingua-cultural approaches to Internet linguistics]: monografiya. Lugansk: Znaniye [in Russian].
6. Shkapenko, P. V. (2008). Spetsifika realizatsii pragmalingvisticheskikh printsipov v Internet-diskurse [The specifics of the implementation of pragmalinguistic principles in Internet discourse]. (Dissertatsiya kandidata filologicheskikh nauk). Kaliningrad [in Russian].
7. Yakhnych, M. A., Ionova, S. V. (2013). Obrashchenie kak proyavlenie rechevoy kultury v internet-kommunikatsii [Addressing as a manifestation of speech culture in Internet communication]. *Ekologiya yazyka i kommunikativnaya praktika*, 1, 246–256 [in Russian].
8. Askehave, I., Nielsen, A. E. (2005). What are the Characteristics of Digital Genres? *Genre Theory from a Multi-modal Perspective*: proceedings of the 38th Hawaii International Conference on System Sciences [in English].
9. Herring, S. C., Stoerger, S. (2014). Gender and (a)nonymity in computer-mediated communication. *Ehrlich S., Meyerhoff M. & Holmes J. (Eds.). The handbook of language, gender, and sexuality*, 2-nd edition. Chichester, UK: John Wiley & Sons, Ltd, 567–586 [in English].
10. Ihlström, C. (2004). *The Evolution of a New(s) Genre*: Doctoral Dissertation. School of Information Science, Computer and Electronic Engineering, Halmstad University; Department of Informatics, Göteborg University. Gothenburg Studies in Informatics [in English].
11. Okulska, Ur., Cap, P. (2010). *Perspectives in Politics and Discourse*. Amsterdam: Benjamins [in English].
12. Swales, J. M. (1990). *Genre Analysis – English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press [in English].
13. Thurlow, C., Mroczek K. (2011). *Digital discourse: Language in the new media*. New York: Oxford University Press [in English].
14. Twitter Society statistics – Politics. Retrieved from: <https://www.socialbakers.com/statistics/twitter/profiles/society/politics>
15. Yates, J., Orlikowski, W. J. (2002). Genre Systems: Structuring Interaction through Communicative Norms. *Journal of Business Communication*, 39 (1), 13–35 [in English].

МЕТАФОРИЧНЕ ЗОБРАЖЕННЯ ОБРАЗУ УКРАЇНИ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Семида О. В., Ахмад І. М.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Сучасні дослідження медійного дискурсу характеризуються глобальністю, багатоаспектністю та різноматематичністю, оскільки він є матеріалом дослідження різних наук та об'єктом вивчення з різних аспектів.

У статті розглянуто підходи до вивчення метафор взагалі, визначено поняття концептуальної метафори, досліджено джерела її виникнення та особливості функціонування у дискурсі ЗМІ. Особливу увагу зосереджено на значенні концептуальної метафори у формуванні образу України в англомовному медійному дискурсі. Концептуальна метафора виступає як засіб створення та подання оцінки української тематики в медійному дискурсі, так і засіб формування власне лінгвокогнітивного сприйняття такої тематики. Вона є механізмом усвідомлення реальної картини світу, у якому перетинаються сфера-джерело та сфера-ціль на основі подібності понять чи явищ з відповідним перенесенням, співвіднесенням ознак абстрактних речей із речами реального світу. Таким чином, відбувається усвідомлення абстрактних понять через співвіднесення із власним практичним досвідом.

Аналіз засобів англомовної вербалізації концепту, репрезентованої лексикографічними одиницями та контекстами з публіцистичних видань англійською мовою (матеріалом дослідження послуговували публікації на українську тематику із сучасних англомовних онлайн видань *The New York Times*, *The Independent*, *The Daily Express*, *The Guardian*, *BBC News*, *NBC News* за період 2019–2020 рр.), показав, що українська тематика представлена в англомовному дискурсі такими темами: політичне та суспільне життя, війна, євроінтеграція, боротьба з корупцією. Тому релевантними є концептуально-метафоричні сфери: ВІЙНА, ЗДОРОВ'Я, ЛІТЕРАТУРА, ТВ-ШОУ, НЕГОДА. Дослідження цих концептуальних метафор дало змогу визначити стереотипи сприйняття сучасної України англомовною спільнотою та визначити оцінку подій, висловлених імпліцитно за допомогою концептуальних метафор. Окреслено особливості представлення України крізь призму зазначених когнітивних одиниць.

Ключові слова: концептуальна метафора, сфера-джерело, сфера-ціль, оцінка, концепт.

Semyda O. V., Akhmad I. M. Metaphorical image of Ukraine in modern English media discourse. Modern media discourse studies can be characterized as the global, multidimensional, and thematic research and the media discourse itself serves as a study material for different disciplines that can be analyzed from different aspects.

The article in question investigates modern Ukraine's image in the English media discourse, namely conceptual metaphors that are used to create this image. A conceptual metaphor is regarded as a means of creation, evaluation and linguocognitive perception of the Ukrainian theme in the English online media discourse. The aim of the article lies in defining metaphorical features of the Ukrainian theme in the English linguocognitive worldview. This article gives a general outlook on the conceptual metaphor study. Within this context, the conceptual metaphor is understood as a cognitive perception mechanism which is formed by overlapping of the source domain and target domain on the similarity principle. Within the tasks of this research, the conceptual metaphor and its sources were studied; domains for conceptual metaphors which describe the Ukrainian theme were revealed.

Modern online news publications from popular newspapers such as The New York Times, The Independent, The Daily Express, The Guardian, BBC News, NBC News for the period of 2019–2020 served as the research material and were analysed. The analysed linguistic material demonstrated that the events in Ukraine are covered within the following topics: politics and social life, the war, European integration, struggle against corruption. The Ukrainian theme is depicted with the help of the following conceptual metaphors with the source domains: WAR, HEALTH, LITERATURE, TV SHOW, WEATHER. The analysis of such conceptual metaphors allows us to reveal the perception stereotypes and evaluative characteristics of the events in Ukraine.

The study presents metaphor as an imagery tool for evaluation and perception. Suggestions for future investigations are the study of the conceptual metaphor's role in the image creation. The results of this research might be used for modeling concepts and other linguocognitive studies.

Key words: conceptual metaphor, target domain, source domain, evaluation, concept.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. В епоху інформаційних цифрових технологій життя суспільства все більше сприймається крізь призму електронних ЗМІ завдяки їх доступності, поширеності та адаптивності. У ЗМІ відбувається концептуалізація актуальної інформації, знаходять своє відображення концептуально

значущі елементи сучасної картини світу. Аналіз концептів, що отримали поширення у ЗМІ, дає змогу розкрити особливості сприйняття явищ реального світу, сприяє їх кращому розумінню та усвідомленню. На основі такої інформації, що набула концептуальної значимості, можна будувати взаємовідносини між життєво-значущими елементами повсякденного

людського життя. Дослідження особливостей відображення української тематики в англомовних ЗМІ за допомогою когнітивних механізмів моделювання та аналізу ситуації є перспективним та актуальним завданням, оскільки для присутності та участі держави на міжнародній арені є дуже важливим спостережати за створенням її образу у ЗМІ, його трансформаціями та розвитком.

Одним із механізмів формування образу та стереотипів сприйняття вважаємо концептуальну метафору. Повідомлення про Україну з'являються у закордонних ЗМІ у світлі таких тем: політика, криза, війна, корупція, екологічна ситуація та зрідка інші суспільні події. Для зображення української тематики у ЗМІ журналісти часто використовують концептуальні метафори, які допомагають не лише описати подію, а й створюють її оцінку, формують ставлення у читачів до події. Фахівці, своєю чергою, прагнуть з'ясувати механізми створення цих метафор, їх значення у відображенні суспільно-політичних процесів та особистісних якостей учасників. Використання концептуальних метафор у ЗМІ уможлиблює тонко висловлювати приховані змісти, впливати на настрої, створювати оцінку події, людини, а також викликати інтерес до повідомлюваного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні відомо низку наукових робіт, присвячених різним аспектам дослідження метафори: лексико-семантичному (В. Телія, М. Нікітін, Н. Арутюнова, М. Блек), когнітивному (Дж. Лакофф, М. Джонсон, А. Баранов, Ю. Караулов), функціонуванню метафори в різних дискурсах, зокрема у ЗМІ, у політичному дискурсі (Х. Дацишин, В. Дем'янков, В. Дубик, І. Кобозєва). Метафору досліджують не лише в межах лінгвістики, а й у межах філософії, літератури, психології та педагогіки. З урахуванням цього склалися різні підходи до її вивчення: вивчення власне метафори та вивчення метафори як когнітивного явища.

У роботі ми використовуємо бачення метафори за Дж. Лакоффом і М. Джонсоном, які розглядають її як механізм, що структурує нашу повсякденну концептуальну систему та накладає наш практичний досвід на деякі абстрактні поняття. Вчені пояснюють концептуальну метафору як когнітивний механізм, при якому перетинаються різні концептуальні сфери: сфера-джерело та сфера-ціль. У процесі метафоризації знання й досвід у вигляді моделей мислення переносяться зі сфери-джерела у сферу-ціль, тому концепти зі сфери-цілі часто номінуються термінами зі сфери-джерела, яка містить досвід і знання людини, соціальної групи, суспільства, які «упаковуються» в метафори [11]. Між сферою-джерелом та сферою-ціллю існує тісний взаємозв'язок, який за допомогою «когнітивного мапування» дозволяє створити схему відповідностей між елементами цілі та джерела і виявити спільні характеристики, що їх пов'язують. Так, С. Жаботинська зазначає, що саме встановлення таких взаємозв'язків та відповідностей й лежить в основі утворення концептуальних метафор і саме вони допомагають усвідомити те, що не сприймається перцептивно [4, 5]. Цієї точки зору дотримується З. Ковешес (Z. Kövecses), диференціюючи мовну та когнітивну метафори. Учений

зазначає, що мовні метафори є ознаками когнітивних та вживаються у повсякденному житті, тоді як для когнітивних метафор характерні систематичні відповідності. При когнітивному підході метафора постає як важливий засіб вираження думки та свого світосприйняття. У такому контексті метафори дозволяють зрозуміти абстрактні поняття в межах більш конкретних та структурованих [10].

У своїх дослідженнях науковці визначають метафори як важливий і необхідний компоненти дискурсу, які відіграють пояснювальну, уточнювальну, описову та експресивну, розважальну функції [9, 1079]. Лінгвісти окреслюють прагматичний потенціал, здатність метафори формувати в адресата позитивну або негативну оцінку події, чинити прагматичний вплив. Вони відзначають комунікативну вагу метафори у спілкуванні, у процесі якого зазнають метафоричного переосмислення проблемні сегменти буття, спрощується сприйняття навколишнього світу та взаємодія з ним [1; 3, 89–90]. Досліджуючи функціонування концептуальної метафори в дискурсі ЗМІ на матеріалах чеської та української преси, О. Чорна зауважує, що в політичному мовленні публіцистики відбувається метафорична категоризація понять. Наслідком такої категоризації і є концептуальна метафора в пресі. Вчена зазначає, що найтипівшими є концептуальні метафори, які позначають суспільно-політичні реалії (гілки влади, податковий прес, архітектура безпеки, хвиля страйків, реформи тощо) [7, 639]. Наразі дослідження концептуальної метафори розглядають як один з напрямів когнітивної лінгвістики, що потужно розвивається.

Формулювання мети і завдань статті. Метою дослідження є визначення особливостей метафоричного представлення української тематики в англомовній лінгвокогнітивній картині світу. Мета статті передбачає комплексне виявлення та аналіз концептуальних метафоричних моделей, які активно використовуються в текстах окресленої тематики. Об'єктом дослідження стали концептуальні метафори, у яких містяться уявлення та інтерпретація сучасних подій в Україні. Предметом – засоби англомовної вербалізації концепту, представлені лексикографічними одиницями та контекстами з публіцистичних видань англійською мовою. Відбір метафор здійснено методом суцільного виписування з текстів медійного дискурсу відповідно до тематики сфер джерела та цілі. Матеріалом для дослідження послуговували статті про Україну із періодичних англомовних онлайн видань *The New York Times*, *The Independent*, *The Daily Express*, *The Guardian*, *BBC News*, *NBC News* за період 2019–2020 рр., присвячені різним аспектам суспільного та політичного життя в Україні. Аналіз лінгвістичного матеріалу дав змогу виявити засоби зображення та особливості метафоричної презентації образу України в англомовній картині світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після суспільно-політичних зрушень (Ukraine post Maidan, як натрапляємо в ЗМІ) події в Україні постійно привертають увагу іноземної спільноти та знаходять своє відображення в закордонних ЗМІ. Вони відкрили нелегку нову сторінку в історії нашої

держави: Майдан, анексія Криму, війна на Сході, євроінтеграція. У світлі цих подій є важливим усвідомлення нас іншою спільнотою та їхня підтримка. Концепт *Україна* належить до сфери як соціального, так і політичного життя, тому є важливим визначити та описати механізми формування сприйняття нашої держави іншомовною культурною спільнотою. Із цією метою ми розглядаємо актанти (самостійні сутності, наділені низкою властивостей та ознак), що подаються за допомогою різних предикатів, мовних слів чи виразів, які означають певну властивість предмета чи його належність [6, 185]. Це Україна, народ, Президент, Схід, Захід (топоніми, що позначають регіони). Кваліфікаційні та оцінні характеристики актантів визначаються на основі текстового матеріалу преси, вони дозволяють виявити оцінку та стереотипи сприйняття українського народу іншомовним адресатом. Ці характеристики суспільно-політичних подій, ментальності, культури, відносин вміщуються у концептуальні метафори, які ми подибуємо у медійному дискурсі.

У процесі дослідження виявлено концептуальні метафори, які використовуються для опису України, пов'язаних з нею подій, розкривають природу ставлення до України в іншому культурному середовищі. Ці сценарії представлено у формі моделі СФЕРА-ЦІЛЬ є СФЕРА-ДЖЕРЕЛО, де кожна область співвідноситься із певною абстрактною концептуальною структурою, де концептуальна метафора є розумінням однієї сфери, області, в межах іншої концептуальної сфери [10, 4]. Політичні та суспільні явища, що відбуваються в Україні, осмислюються в межах певних когнітивних структур, концептуальних метафор. Здійснюючи аналіз таких метафор, ми можемо говорити про особливості сприйняття таких подій іншомовною культурною спільнотою. Те, у межах яких сфер осмислюються події, говорить про те, як нас сприймає інша культурна спільнота.

Кожна концептуальна метафора містить оцінку явища, яке вона описує. Визначити таку оцінку можна на основі аналізу конотативних компонентів семантичної структури слова, що містить ставлення носіїв мови до позначуваного за шкалою «добре – нейтрально (байдуже) – погано». За допомогою оцінки виражають ставлення людини до об'єкта на основі фундаментальної ознаки «добре/погано», експліковане мовними засобами. Оцінна функція метафори полягає в спрямованості на реципієнта, яка викликає в нього цінне ставлення до мови [5, 389]. Щодо оцінної функції метафори в ЗМІ, то помітним є тяжіння до подання переважно негативної оцінки, оскільки негативна оцінка сама по собі має більший прагматичний ефект.

Аналіз матеріалу ЗМІ уможливив виокремити тематичні блоки, які провокують породження метафор. Це говорить про те, що у ЗМІ концептуалізується та виділяється найголовніше, дається оцінка когнітивним елементам.

Отже, українську тематику в англомовній пресі осмислено в межах таких сфер: ВІЙНА, ТВ-ШОУ, ЗДОРОВ'Я, ІСТОРІЯ, НЕГОДА, ЛІТЕРАТУРА.

Низку статей в англомовній пресі присвячено висвітленню суспільно-політичних подій в Україні, розкриттю відносин з іншими державами, перебігу

певних подій. Так, відносини України з іншими державами зображують у межах концепту ВІЙНА.

1. ВІДНОСИНИ НА ПОЛІТИЧНІЙ АРЕНІ – ВІЙНА.

Наприклад, у зв'язку зі скандалом із сином Байдена та темою імпічменту американського президента, Україна характеризується як джерело інтриг: *Ukraine continues to be a source of intrigue in the US election as Republicans target Biden over the role of his son* (Guardian, 2020). Також цей скандал послугував причиною того, що Зеленського в пресі називають «Моніка Зелінські» (*he was even dubbed “Monica Zelenskiy”*), проводячи аналогію між Біллом Клінтоном та загрозою імпічменту через звинувачення, висунутими Монікою Левінські.

У межах концепту ВІЙНА відтворено відносини між Україною та Білоруссю: *Tensions between the two countries have increased since Kiev called on Belarus to end its crackdown on mass protests against the regime* (Guardian, 2020).

У площині цього ж концепту зображено відносини між Україною та Росією: *Ukraine was able to destroy Moscow's energy weapon for good*.

Зображення політичних взаємин з іншими країнами в межах сфери-джерела ВІЙНА свідчить про напруженість цих взаємин та в цілому негативне сприйняття відносин України з іншими державами.

Відносини з іншими країнами, політичний курс України зображуються в межах метафоричного концепту ГРА, де ставкою є «душа» країни: *And as Ukraine teeters between Russia and Western Europe, what is at stake is nothing less than the country's very soul...* (BBCNews, 2020)

2. ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ – ТВ-ШОУ.

Обличчям держави є її влада, уряд, тому натрапляємо на достатньо інформації про Україну, що пов'язана з особою президента. Обговорюється його особисте життя, бізнес, хобі, уподобання, на основі цього створюються його вторинні номінації (pro-Russian, pro-European). Зокрема, після обрання В. Зеленського Президентом України політика та президентська влада стали описуватися метафорами зі сфери-джерела ТВ-ШОУ. ЗМІ акцентують на тому, що комік, шоу-мен став президентом (*comic, political neophyte, an actor and comedian, president notably*). Президентська каденція порівнюється із сезоном серіалу: *...the real job lasts a whole five years, and comes with far greater challenges than can fit into one season of a television show* (Guardian, 2020). Тут журналісти роблять алюзію на серіал «Слуга народу», у якому В. Зеленський грав учителя, якого згодом обрали президентом. І коли В. Зеленський-актор насправді став Президентом, то журналісти зазначають, що реальна робота містить виклики, які не помістяться в один сезон серіалу, і ці виклики є реальними та такими, які сценаристи шоу не змогли б передбачити: *...real-life presidential season has thrown up one plotline that even his show's scriptwriters might have discarded* (Guardian, 2020). Образ Президента часто доповнюється описами-порівняннями зі сфери шоу: *“Much quicker,” he says, delivering the line with a comic's timing; the Ukrainian president notably played a large role in the US president's impeachment.*

3. ДЕРЖАВНІ ПРОБЛЕМИ – ЗДОРОВ'Я.

Часто проблеми, які виникають в Україні, описуються за допомогою понять зі сфери-джерела ЗДОРОВ'Я. Проблеми в Україні виникають, як прищі у підлітка:

They [problems] appear, I'm sorry to say, like pimples on an 18-year-old kid (Guardian, 2020). Звернення України до Польщі, щоб та не закупувала вугілля на окупованій території України, схарактеризовано як розмову з глухим: *The desperate appeal fell on deaf ears; Poland will continue to buy coal from rebellious territories* (Guardian, 2020).

Одвічна проблема українців – це боротьба з корупцією, яка теж характеризується в межах концепту ЗДОРОВ'Я: *One of the biggest donors to the anti-corruption campaign was USAID, the U.S. aid agency* (Nbcnews).

Розв'язання економічних проблем – одужання: *Now, managing the economic recovery for the country will be a very difficult task for Zelensky as he heads into his second year in office* (Nbcnews, 2020).

4. СУСПІЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПОДІЇ – НЕГОДА.

Прихід В. Зеленського до влади порівнюється із природною катастрофою, масивним зсувом (*landslide*), а перший рік описано як неспокійний, штормовий (“*turbulent*”): *The former comedian, who had no political experience before winning an election by a landslide in April 2019, has had a “turbulent” first year in office... (BBC)*. Водночас нова влада спричинила появу «хвилі» нових облич у владі: *His new political party, Servant of the People, won a majority later that year, bringing a wave of new faces into Ukraine's parliament* (Guardian, 2020).

5. ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ – ЛІТЕРАТУРА.

Політичне життя України та її відносини з іншими державами описуються в межах сфери-джерела ЛІТЕРАТУРА, поняття із цієї сфери окреслюють затяжні негативні процеси (сага з імпечментом, історія про Трампа тощо): *...he is tired of the impeachment saga dominating every conversation about Ukraine* (Guardian, 2020).

It took American and international attention away from the issues that mattered most to Ukraine and turned our country into a story about President Trump (NBCNews, 2020).

Кожна метафора має під собою певні когнітивні підстави, оскільки процес метафоризації це – фактично категоризація на когнітивному рівні, на якому відбувається взаємодія сфери цілі й джерела. Відбувається категоризація об'єкта екстралінгвістичної дійсності, яка пов'язана із раціональними змістом оцінками асоціаціями, які формують уявленням про цей об'єкт у певній культурній спільноті. Вчені розглядають метафору як уніфіковану когнітивну структуру, яка поєднує ментальні репрезентації з чуттєвою й емпіричною основою, концептуальні проєкції спрямовуються з абстрактної сфери, яка чуттєво не сприймається, у сферу, підвладну чуттєвому й конкретному сприйняттю [8, 36]. Тому метафора відіграє значну роль у відображенні тих фрагментів дійсності, які не дані нам у безпосередніх відчуттях, у формуванні абстрактних понять і в позначенні нових реалій. Метафори створюють картину світу, відкривають нові явища та спектри. Вони є своєрідною призмою сприйняття явищ реального світу, картини світу.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Аналіз матеріалу англійського медійного дискурсу показав, що події в Україні сприймаються в межах таких концептуальних сфер: ВІЙНА, ТВ-ШОУ, ЗДОРОВ'Я, НЕГОДА, ЛІТЕРАТУРА, що уможливило зробити висновок про ставлення та сприйняття України у світі сучасних політичних подій. Результати цього дослідження можуть бути використані як база для подальших когнітивних досліджень та моделювання концептів. Перспективним вбачаємо дослідження засобів створення іміджу України в діяхронічному вимірі з відстеженням змін предикатів, оцінок та виникненням нових стереотипів, а також дослідження лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників при побудові когнітивних моделей дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бронікова С. М. Метафора як сучасна технологія управлінського консалтингу. *Публічне управління : теорія та практика*. Харків, 2011. С. 20–25.
2. Дацишин Х. П. Метафора в українському політичному дискурсі. Львів, 2005. 260 с.
3. Ділай М. П. Прагматична інтерпретація метафоричних висловлень у різдвяних посланнях глав християнських церков. *Наукові записки національного університету “Острозька Академія”*. Серія “Філологічна”. 2015. Вип. 53. С. 87–91.
4. Жаботинская С. А. Концептуальная метафора: процедура анализа для множественных данных. *Актуальні проблеми менталінгвістики* : зб. ст. за матер. VII Міжнар. наук. конф., м. Черкаси, 2011. С. 3–6.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
6. Семида О. В. Вербалізація концепту Україна у французькому медійному дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Філологія. 2017. № 31 (3). С. 184–187.
7. Чорна О. О. Особливості функціонування метафори в політичному дискурсі сучасної публіцистики (на матеріалі української та чеської періодики). *Філологічні студії*. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2013. Вип. 9. С. 637–643. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2013_9_94
8. Шиманович Г. М. Метафора як когнітивний механізм номінації та її роль у мовній картині світу. *Культура народів Причорномор'я*. 2007. № 107. С. 35–38.
9. Aloairdhi M. Nafilah, Kahlaoui Nouredine. Linguistic, Cognitive, and Psycholinguistic Perspectives on Metaphors. *Theory and Practice in Language Studies*. 2020. № 10 (9). P. 1078–1085.
10. Kövecses Z. *Metaphor: A practical introduction* (2nd ed.). New York : Oxford University Press. 2010. 375 p.
11. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

The Guardian. Retrieved from: <https://www.theguardian.com>
The Independent. Retrieved from: <https://www.independent.co.uk>
BBC News. Retrieved from: <https://www.bbc.com>
NBC News. Retrieved from: <https://www.nbcnews.com>
Obserever. Retrieved from: <https://observer.com>

REFERENCES

1. Bronikova, S. M. (2011). Metafora yak suchasna tekhnolohiia upravlinskoho konsal'tynhu [Metaphor as a modern technology of managerial consulting]. *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka*. Kharkiv, 20–25 [in Ukrainian].
2. Dacishin, H. P. (2005). Metafora v ukrainskomu politychnomu dyskursi [Metaphor in Ukrainian political discourse]. Lviv [in Ukrainian].
3. Dilai, M. P. (2015). Prahmatychna interpretatsiia metaforychnykh vysloven u rizdvianykh poslanniakh hlav khrystyianskykh tserkov [Pragmatic interpretation of metaphorical expressions christmas time sermons]. *Naukovi zapysky natsionalnoho universytetu "Ostrozka Akademiia". Seriia "Filolohichna"*, 53, 87–91 [in Ukrainian].
4. Zhabotynskaya, S. A. (2011). Konceptualnaya metafora: procedura analiza dlya mnozhestvennykh dannykh [Conceptual metaphor: analysis procedure for multiple data]. *Aktualni problemy mentalingvistyky : Proceedings of VII International conference*. Cherkasy, 3–6 [in Russian].
5. Selivanova, O. O. (2006). *Suchasna lingvistika: terminologichna encyklopedija* [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillja [in Ukrainian].
6. Semyda, O. V. (2017). Verbalizatsiia kontseptu Ukraina u frantsuzkomu mediinomu dyskursi [Concept Ukraine in French media discourse]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Filolohiia*, 31 (3), 184–187 [in Ukrainian].
7. Chorna, O. O. (2013). Osoblyvosti funktsionuvannia metafory v politychnomu dyskursi suchasnoi publitsystyky (na materialy ukrainskoi ta cheskoï periodyky) [Characteristic features of metaphors functioning in political discourse of modern publisistics]. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, 9, 637–643 [in Ukrainian].
8. Shymanovych, H. M. (2007). Metafora yak kohnityvnyi mekhanizm nominatsii ta yii rol u movnii kartyni svitu [Metaphor as a cognitive nomination mechanism and its role in language world picture]. *Kultura narodov Prichernomorya*, 107, 35–38 [in Ukrainian].
9. Aloairdhi M. Nafilah, Kahlaoui, Nouredine. (2020). Linguistic, Cognitive, and Psycholinguistic Perspectives on Metaphors. *Theory and Practice in Language Studies*, 10 (9). 1078–1085 [in English].
10. Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A practical introduction* (2nd ed.). New York: Oxford University Press [in English].
11. Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press [in English].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

The Guardian. Retrieved from <https://www.theguardian.com>
The Independent. Retrieved from <https://www.independent.co.uk>
BBC News. Retrieved from <https://www.bbc.com>
NBC News. Retrieved from <https://www.nbcnews.com>
Obserever. Retrieved from <https://observer.com>

УДК 811.161.2'373:598.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223487>

ПТАШИНА СИМВОЛІКА ЯК ВІДГОМІН ТОТЕМІЗМУ У МОВОТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА

Серебрянська І. М.

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

У статті подано результати лінгвокультурного дослідження, присвяченого проблемі вербалізації концептів птахів-тотемів. Особливу увагу приділено когнітивним ознакам та символіці концептів «жайворонок» і «лебідь» – надзвичайно популярних птахів-тотемів в українській етнокультурі. Матеріалом для лінгвістичного аналізу стали твори М. Стельмаха, які слугують потужним джерелом для вивчення народного світобачення. Дослідження є актуальним з огляду на важливу роль птахів у контексті давніх уявлень про надприродний зв'язок людини з тваринами й рослинами, залишки яких спостерігаємо й нині.

Мовні репрезентанти концептів птахів реалізують комплексну систему когнітивних характеристик, зокрема й асоціативних. Зауважено, що метафоричні та порівняльні вислови з компонентами «жайворонок», «лебідь» стають виразами інших об'єктів природи, артефактів, а також людини, реалізуючи взаємозв'язок відповідних концептів в українській мовній картині світу. Антропоморфізований птах, як і людина, живе, створює сім'ю або ж просто сприймається як елемент «верхнього» світу природи, що завжди привертає увагу людини. Художні тексти охоплюють традиційні значення етнокультурних концептів та сприяють реалізації індивідуально-авторських асоціацій.

Акцентовано, що концепти «жайворонок» та «лебідь», здавна шановані й найбільш улюблені, в національній картині світу відносять до «чистих», святих, на противагу, наприклад, горобцю та орлу. Їхні позитивно конотовані мовні репрезентанти охоплюють весь спектр символічних значень: «вісник весни», «початок дня», «надія», «супутник хлібороба», «праця», «родинне щастя», «вірність», «чистота». Аналіз мовотворчості М. Стельмаха дав змогу виявити залишки тотемізму, що проявляються у традиційних когнітивних ознаках та своєрідних асоціаціях, виділених на основі метафоричних та порівняльних конструкцій. Вони переконують у продовженні шанування, «олюднення» та естетизації птахів. Підсумовано, що загальна позитивна оцінка проаналізованих концептів зумовлена відповідними ознаками денотатів та особливим ставленням до них в українській етнокультурі, негативна ж проявляється лише в окремих випадках, зумовлених пригніченим внутрішнім станом персонажів.

Ключові слова: концепт, символ, асоціація, птахи-тотемі, мовна картина світу, мовний репрезентант, когнітивна ознака.

Serebrianska I. M. Bird symbolism as an echo of totemism in the language creation of Mykhailo Stelmakh. The article presents the results of linguistic and cultural research on the problem of verbalization of totem bird concepts. Special attention is paid to the cognitive features and folk symbolism of the concepts "lark" and "swan" as very popular totem birds in Ukrainian ethnoculture. The analysis is based on M. Stelmakh's works, a powerful source for studying the people's worldview. The study is relevant given the important role of birds in the context of ancient notions of the supernatural connection of people with animals and plants, the remains of which can be observed even nowadays.

Language representatives of bird concepts implement a complex system of cognitive characteristics, including associations. Metaphorical and comparative expressions with the components "lark" and "swan" represent other objects of nature, artefacts and people, realizing the relationship of relevant concepts in the Ukrainian language picture of the world. An anthropomorphized bird, like man, lives, creates a family, or is simply an element of the "upper" world of nature that has always attracted human attention. Literary texts contribute to the identification of symbolic meanings of concepts and create individual author's associations.

The concepts of lark and swan, long revered and most popular in the national picture of the world refer to the "pure" and saint ones, as opposed to sparrow and eagle, etc. Positively marked language representatives cover the whole range of traditional symbolic meanings: "forerunner of spring", "beginning of the day", "hope", "farmer's companion", "work", "family happiness", "loyalty", and "purity". The analysis of M. Stelmakh's language creation led to discovering the remnants of totemism, which are manifested in traditional cognitive features and new associations, based on metaphorical and comparative constructions. In particular, they convince in the continuation of veneration and aestheticization of birds, their anthropomorphism. The general positive evaluation of the analyzed concepts is caused by the corresponding features of denotations and a special attitude to them in the Ukrainian ethnoculture, the negative one is manifested only in some cases due to the depressed internal state of the characters.

Key words: concept, symbol, association, totem birds, language picture of the world, language representative, cognitive sign.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Про значущість птахів як елементів світобудови переконливо свідчать народні

легенди, прислів'я та приказки, назви давніх українських весняних хороводів (Горобець, Перепілочка, Голуб, Галка, Ворон, Кориун). Говорять, що саме

птахи створили світ, їх вважають душами померлих пращурів. Загалом перелітні птахи є вісниками весни, приплоду, врожаю, добра, здоров'я й щастя. Усе розмаїття пташиного світу з відповідними повір'ями представлене в мовній картині світу українців. З огляду на це проблема вербалізації окресленого ментального явища та його символіки набуває особливої актуальності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питанням концептуалізації птахів присвячені роботи О. Бабакової [1], Т. Вільчинської [2], М. Грекової [3], І. Казимир [4], Т. Фіц [8] та ін. В автора статті вже вийшла низка публікацій про мовну репрезентацію концепту «птах» як складника просторового етнокультурного коду в контексті аналізу концептосфери природи, зокрема символіки концепту «лелека» (див. [5; 6; 7]). Ця робота є продовженням серії згаданих лінгвокультурних наукових розвідок і розширює коло аналізу за рахунок інших птахів-тотемів, які посідають важливе місце в національній мовній картині світу.

Формулювання мети і завдань статті. Метою роботи є простежити когнітивні ознаки та народну символіку концептів «жайворонок» і «лебідь» як досить популярних птахів-тотемів в українській етнокультурі. Матеріалом для аналізу стали твори М. Стельмаха, які є потужним джерелом для вивчення народного світобачення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слова *жайворонок*, *жайворон* як ключові номінації відповідного концепту в досліджених текстах переважно виконують номінативну функцію, використовуючись на позначення «польової чи степової співучої пташки ряду горобцеподібних» [13, 503]. Повною мірою свій смисловий потенціал вони реалізують у синтагматичних зв'язках, а саме: у конструкціях «іменник + *жайворонок*», «прикметник + *жайворонок*», «*жайворонок* + дієслово». Компонентами словосполучень першого типу часто стають іменники *голос*, *спів*, які акцентують увагу на важливій для концепту когнітивній ознаці «співуча»: *І хоч як обмаль у тебе часу, а, наче в молодості, замре душа, чуючи голос жайворонка над колоссям, а перепілки при корені* (I, 306); *Та ось із хаосу завіє срібною струною дзенькнув спів жайворонка – це давній спогад чи дитинство входять у видіння Ярини* (VII, 492).

Атрибутивні словосполучення характеризують птаха за різними когнітивними ознаками, передусім за **розміром** – *крихтливий, дрібний жайворонок*: 1) *У високому небі, заваленому білими пухнастими брилами хмар, дзвонили у сотні дзвонів крихтні жайворонки* (14, III, 578); 2) *У глибинах цієї осені народжувався і темний гнів, і світлі надії. В одних вони, мов орел, здіймалися до самого сонця, у других – дрібним жайворонком тріпотіли тільки навколо свого, серцем виплеканого шматка землі, у третіх цигикали чайкою: чи вийде щось із цього дива, чи не вийде?* (I, 619). Поєднання в одному контексті номінацій трьох птахів – *орла, жайворонка й чайки* – є засобом уособлення крихких надій селян.

В іншому прикладі через вербалізацію когнітивних ознак «розмір», «колір», «звук» за моделлю «прикметник + *жайворонок*» репрезентовано

пташину сім'ю (*жайворонка, його сіреньку дрібну жіночку і співучих діток*), що так нагадує людські сімейні стосунки й символізує домашній затишок: *...Ще й розбризкав [жайворонок] струмок срібла і зачарував ним ще сизе небо, ще чорну землю і свою сіреньку дрібну жіночку, що пригрілася грудьми до борозни і втішалась – який у неї славний муж, і думала, які в них у житечку виростуть гарні і співучі дітки* (V, 105). Вражає багатство пестливих форм (*сіренька, жіночка, житечко, дітки*), які свідчать про ніжне ставлення до птаха в національній культурі та притаманну однойменному концепту позитивну оцінність. До того ж антропоморфні метафоричні конструкції з дієсловами *пригрілася (грудьми), втішалась, думала* змальовують олюднений образ птаха жіночої статі, що дуже нагадує українську молодицю.

Прикметник *лісовий* репрезентує характеристику за **місцем** мешкання (що, до речі, суперечить усталеним уявленням про те, що це польовий чи степовий птах): *За вербами, за туманом в озерецьці тривожила птиця, плескалась риба, а за дорогою зовсім несподівано озвався лісовий жайворон*: «*Ли-ли-ли-ля, лю-ля*» (I, 537); *невгомонний* – за «**вдачею**»: *...А вгорі крильцями пряв золоту пісню невгомонний жайворон*, найвірніший супутник хлібороба (I, 348).

Серед найпоширеніших предикативних словосполучень – *жайворонок/жайворон тріпоче, тремтить, дзвонить, озивається, пряде (пісню), виманює*, що загалом реалізують первинну символіку початку весни та польових робіт: *А жайворон уже тріпоче над полями, / Над жилами розбухлих ніддрюватих рік, / І вже, дивись, – упертий пролісок у гаї / Зернистий сніг блакитним оком розгортає* (VII, 118); *Ще ярими дощами весна не силе, а жайворон виманює господаря з плугом...* (II, 322); *Розвалилась темрява, з-під неї виходила земля, вибігала вода і вилітав жайворон*. *Ах, як йому, провісникові весни, хотілося скоріше побачити сонце і поєднати в добромому звучанні землю і небо. Долетівши до середини між ними, він повис у досвіті, дрібно-дрібно затріпотів ще вогкими з туманцем крильцями, вдарив у невидимі цимбали та й розбризкав струмок срібла і зачарував ним ще сизе небо, ще чорну землю...* (V, 107). Здавня вважали, що саме цей птах навесні повертається з вирію першим. Наприклад, у тексті веснянки зазначено: «Ще по горах сніги лежать, а в долинах криги стоять, а жайворон – уже тут» [11, 321]. Ранній приліт жайворонка пояснювали тим, що його з вирію виганяли інші птахи. Крім того, останній приклад демонструє ще одне важливе для українців вірування в те, що жайворон є єдиною ланкою двох просторових рівнів – неба й землі.

Символіка **ранку** і, відповідно, когнітивна ознака «час» вербалізована в наступному уривку виділеною метафоричною конструкцією: *Жайворонки першими привітали сонце і почали натягувати між небом і землею свою срібну основу, а під їхній спів кульбаба розкривала свої вологі золотисті повіки* (IV, 350).

У художньому тексті жайворонок стає ще й символом **кохання**: *А Люба закриває обличчя руками, їй*

і в темряві соромно своїх думок, і невідомо чого, як жайворонок напровесні, видзвонює її серце (I, 374).

Словосполучення *весільний жайворонок*, яке неодноразово вжито в аналізованих текстах, репрезентує традиційну обрядову символіку – виріб з тіста, яким оздоблювали весільний коровай: *Ось тобі, Богдане, весільний жайворонок. Як не маєш пода-рунка від доньки, то май хоч від мене* (V, 36); *Ярина похапцем кинулась до вішалки, схотила кожушанку, платок, вузлик із весільними жайворонками і вибігла з хати* (VII, 474).

Як зазначають мовознавці, назва *лебідь* зумовлена білим кольором пір'я птаха, вона споріднена з двн. *albiz* «лебідь», англ. *lelfetu*, дісл. *qlptr* «те саме», лат. *albus* «білий», гр. *alfos* «білий лишай»; іє. *albho* «білий» [9, 205]. Символіка цього птаха є не однозначною: червоний лебідь у світовій міфології символізує сонце, чорний – злі сили. У білого лебедя, за міфами, перетворювався Зевс. Подібні метаморфози характерні для одного з найголовніших божеств стародавніх Варуна, для Лха – Близнят-богів (водійська міфологія), Омі – (евенкійська міфологія). Білобог, один з відомих язичницьких богів, за повір'ям, мав також здатність перетворюватися в білого лебедя, саме тому було суворо заборонено полювання на нього [12].

Розлогий ряд зменшено-пестливих назв на позначення цього птаха свідчить про особливе ставлення до нього в суспільстві: *лебедик, лебедонько, лебедочко, лебідка, лебеда, лебідонька, лебідочка, лебеда, лебедятко*. Його здавна вважають святим, символом фізичної та духовної чистоти; пара лебедів – символ подружньої вірності; лебідка – дівчина, жінка, мати; лебідь – молодий парубок, козак, хлопець. Ці птахи оспівані в народних піснях, з ними пов'язані погодні прикмети, наприклад: *лебідь летить восени – на сніг, а гуси ранньою весною й осінню – на дощ; лебеді пізно летять з півночі на південь – осінь буде тривалою* [10, 330]. Усім відомі з народних казок *гуси-лебеді* стають героями Стельмахових творів: *Гуси, гуси, лебедята, візьміть мене на крилята!* (VII, 538).

У художніх текстах на означення слова *лебідь* функціонують протилежні за семантикою кольороназви *білий, білосніжний – чорний*, що повністю відповідає традиційним уявленням. Наприклад, у реченні *Час пролітає над нами, то мов чорна птиця, то як білосніжний лебідь...* (IV, 431) словосполучення *білосніжний лебідь* уособлює щасливі хвилини життя на протигагу *чорній птиці* – символу неприємностей і негараздів.

Ключова номінація концепту «лебідь» у творах М. Стельмаха утворює атрибутивні словосполучення, найуживаніше з яких – *лебедина пісня*, що входить до складу різноманітних метафор, які створюють звукові образи неба й землі: *І раптом, невідомо чому і як, високе небо озвалося йому лебединою піснею* (I, 481); *...І крізь них виднілася розкішна лісова земля, по ній ніжно-голубою росою розбризкувались підсніжники, а над нею дзвеніла урочиста лебедина пісня* (I, 416).

У наступному прикладі метафора *лебедина пісня* дзвенить символізує *щастя двох закоханих*: *Отак і завмирають у щасті двоє людей. А над ними ще*

дзвенить, даленіючи, одним краєм *лебедина пісня*, а другий край її підноситься до ласкавого сонця, отороченого пшеничним вінцем проміння... (I, 481).

Серед інших словосполучень із компонентом *лебединий* варто назвати *лебединий шлях*; *лебединий вік* (символізує довголіття); *лебедина шия* (стосовно красивого, граціозного коня): *А далі в мій сон залітають лебеді, їх стільки, скільки може бути лише у сні. Вони підхоплюють мене на крила і летять своїм лебединим шляхом на широку долину, де вже з саком стоїть мій дідусь* (IV, 496); *І вам, добрі люди, журавлиного крику, лебединого віку!* (VII, 637); *Циган картинно напівобернув коня, щоб ми всі побачили його лебедину шию...* (IV, 482).

У творах М. Стельмаха лебеді, відповідно до народної символіки, є *вісниками весни й життя*: *Виходить, уже не мертвий ліс, бо лебеді принесли на своїх крилах весну і життя!* (IV, 453); *-От і принесли нам лебеді на крилах життя, – говорить до неба і землі дід Дем'ян...* (IV, 437).

Уособлюючи світлі прояви життя, концепт «лебідь» набуває позитивної конотації, на протигагу іншим реаліям тваринного світу – горобцям та гадюкам, що вербалізують негатив: *Життя – не шовкова травичка, на якій ніг не наколе. Є в ньому і горобці, є і гірші створіння. Коли подумати, кожна людина має свою гадюку, але має і свого лебедя, що якийсь час чи усе життя підносить її на своїх крилах* (IV, 60).

Лебеді також асоціюються з *теплом і надіями*, оскільки прихід весни, пробудження природи завжди викликають у людини сподівання на краще: *Над Медвином знову летіли лебеді, на своїх сонцем промитих крилах вони приносили вологе, іще з волохатим туманцем тепло і добрі надії* (I, 481).

Особливої популярності здобув у творах М. Стельмаха лебідь як традиційний символ *щасливого дитинства*: *А лебеді летять... над моїм дитинством..., над моїм життям!..* (IV, 566); пор. також у В. Симоненка «Лебеді материнства»: *Припливайте до коліски, лебеді, як мрії, / Опустіться, тихі зорі, синові під вії.*

Назва птаха досить часто стає елементом художніх порівнянь, реалізуючи асоціативний зв'язок з різноманітними предметами світу природи та інших сфер. Наприклад, за кольоровою схожістю з лебедями асоціюються білі хмари, білі хати, чорний паровоз: *Попереду, в глибині ночі, махає веселими крилами високий вітряк, над ним, як млинове коло, підводиться місяць, а хмари навкруг нього зовсім білі, мов лебеді...* (II, 67); *Колись і Марко не раз мріяв, що приїде час – і нові, білі, немов лебеді, оселі розбредуться в зелених садках...* (IV, 111); *Чоловік почав оддирати цей біл від грудей, прикидаючи, коли зможе підняти село з землі, весело розкидати по ній білі, мов лебеді, хати, а біля них підвести молоді дерева і соняшники* (IV, 47); *І в трагедійній передчутті ячать паровози, мов чорні лебеді* (V, 241).

В основі художніх порівнянь птахів з артефактами лежать когнітивні ознаки «рух», «звук» тощо. Наприклад, в індивідуально-авторській картині світу актуальними є асоціативні пари *лебеді – човен* (...*Як лебеді, летять човни Дніпром, / І мрійна*

юність зводиться крилом (VII, 114)), лебеді – колеса (**Як лебеді, скриплять в лісах колеса:** / «Прощай, село, прости, прощай село» (VII, 19)), лебеді – мости (*Повзу з автоматом по рідній ярузі / Під зламани крила мостів-лебедів...* (VII, 61)).

До окремої групи відносимо порівняльні конструкції, утворені за моделлю «лебідь – людина» (переважно жінка), базою для яких є символічні ознаки «чистота», «вірність», «кохання» та «любов». Наприклад, **лебідь – дівчина:** *Я чиста перед тобою, неначе лебідь...* (I, 587) (у стародавньому слов'янському фольклорі поширеним мотивом було перетворення лебідки-королівни в дівчину-красуню й навпаки). Автор порівнює дівчину Мар'яну з пораненою лебідкою: *В нашій пам'яті Мар'яна залишилась лебідкою, і в зелених при бузьких плавнях вона знайшла свою смерть, як поранена лебідка...* (IV, 389); **лебідь** (лебідка, лебідонька, лебедонька, лебедонько) – **кохана/коханий:** – Чуєш? – Чую. Лебеді співають... – Лебеді... А ти – **лебідка моя** (I, 481); *Роман (цілує Ярину). Яриночко, лебідонько, здорова!* (VII, 504); *А як вона уміла заспівати, припавши вухом до його грудей:* / *Стрічай, лебідонько, / Свого лебедонька. / А на його грудях / Моя голівонька* (V, 18). Пестливе звернення до чоловіка або жінки іноді супроводжується епітетом *милий*, який підсилює емоційність та чуттєвість образу: *...Сиділо кілька воїнів і задумано виводили не вояцьку, не похідну, а стару пісню про милого лебедя, що плавав по синьому морі, і про дівчину, яка не дочекалася свого милого лебедонька і тополею стала...* (II, 25); **лебідонька** – **дочка:** *Де ж моя донечка, де ж моя лебідонька?* (V, 56).

Крім того, образ лебідки, красивої, чистої дівчини, змальовано у протиставленні брудному, нечесному багатству: *...Віджартувувалась Оксана і лебідкою проходила між захланністю тих, що з потом і брудом греблись до багатства* (VI, 9). Ласкаве звернення до дівчини *лебідонько* супроводжується низкою інших пестливих форм: *Дівчино, горличко, журавочко, лебідонько, прокинись* (VII, 494).

За аналогією до народних дум поетичний твір «Партизанська дума» М. Стельмаха побудований на паралелізмі **лебеді – сердечні і кривні друзі**, в основі якого – когнітивна ознака «вірність»: *То не лебеді / Рано-порану ячати на воді – / То друзі сердечні і кривні у бій вирушають* (VII, 167).

Індивідуально-авторською інтерпретацією народної символіки вважаємо асоціації **білий лебідь – молодість** (*Мов перший раз беру зерно в долоні / І юним-юним з сіячами йду, / Хоча й сухий сніжок упав на скроні, / І літо вже стоїть в моїм саду, / І білим лебедем понад Дніпром / У даль майнула молодість крилом* (VII, 114)), **лебеді – жита**

(*Летять жита, мов лебеді, до плеса, / І сонце / Біля парубка зійшло!* (VII, 21)).

Окрему зацікавленість викликає символіка лебединих крил, що, залежно від контексту, набувають то позитивної, то негативної конотації – *співучі крила, зламани крила, сонцем промиті крила*, наприклад: *І так мені хочеться піти в лісову далечинь, побачити з якогось незнайомого берега отих, наче зі срібла вилитих, лебедів, подивитись на їхні співучі крила, що в теплом ірію захопили весну та й принесли нам* (IV, 438); *Над Медвином знову летіли лебеді, на своїх сонцем промитих крилах вони проносили вологе, іще з волохатим туманцем тепло і добрі надії* (I, 481).

Поодинокі негативні враження від птахів пов'язані хіба що з відповідним внутрішнім станом персонажа, найчастіше – дитини, адже особливо чутливою до природної краси та лебединого співу є дитяча душа: *Та найбільше мені шкода лебедів і того сумного дзвону, що натрусили вони мені в душу* (IV, 524).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Символіка птахів-тотемів, первісно позитивна, в умовах художнього тексту набуває своєрідного розвитку. Мовні репрезентанти концептів «жайворонок» та «лебідь», «чистих», святих, улюблених птахів українців, охоплюють весь спектр традиційних значень: «вісник весни», «початок дня», «надія», «супутник хлібороба», «праця», «щастя», «вірність», «чистота». Водночас поява нових асоціативних зв'язків із човном, колесами, мостами, молодістю, житами тощо свідчить про динамічні процеси в семантичній структурі ключових номінацій концептів, що зумовлено синтагматичними зв'язками та контекстом.

У результаті аналізу мовотворчості М. Стельмаха констатуємо залишки давнього тотемізму в сучасній національній картині світу, що проявляються передусім у шануванні та естетизації птахів, їхньому «олюдненні» та використанні антропоморфних образів як зразків для зовнішніх і поведінкових характеристик людини й побутових об'єктів, що її оточують. Загальна позитивна оцінність проаналізованих концептів зумовлена відповідними ознаками денотатів та особливим ставленням до них в українській етнокulturі, негатив же супроводжує їх у художніх текстах лише в окремих випадках, пов'язаних передусім з пригніченим внутрішнім станом персонажів.

Проведення асоціативного експерименту в перспективі уможливить визначення динаміки змістового наповнення проаналізованих концептів та формулювання висновків про ставлення до птахів-тотемів у сучасній мовній свідомості, а також їхні нові символічні ознаки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабакова О. В. Асоціативні ознаки концепту «лелека» в українській лінгвокультурі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія.* 2016. Вип. 20 (1). С. 8–10.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2016_20%281%29_4.
2. Вільчинська Т. П. Концепт «лелека» в українській етнонаціональній картині світу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови.* 2014. Вип. 11. С. 13–17.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_10_2014_11_5.
3. Грекова М. А. Концепт-символ ЛЕБІДЬ у мовній картині світу античності: порівняльний та зіставний аспекти. *Вісник КНЛУ. Серія : Філологія.* 2015. Т. 18, № 1. С. 35–48.

4. Казимир І. І. Концепт «птаха» у мовній картині світу українського народу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : 10.02.01. Харків, 2002. 19 с.
5. Серебрянська І. М. Етнокультурний концепт «природа» як складова просторового коду. *Філологічні трактати*. Суми : СумДУ, 2009. № 1. С. 91–95.
URL : https://www.researchgate.net/publication/340818756_ETNOKULTURNIJ_KONCEPT_PRIRODA_AK_SKLADOVA_PROSTOROVOGO_KODU.
6. Серебрянська І. М. Концепт «лелека» як етнокультурний компонент мови. *Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції* : матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ, 2008. Т. 2. С. 239–241.
7. Серебрянська І. М. Символічний компонент у структурі концепту «лелека» (на матеріалі творів М. Стельмаха). *Лінгвістичні дослідження*. Харків : ХДПУ, 2008. Вип. 26. С. 88–92.
8. Фіц Т. Концепт «птаха» у мовотворчості Лесі Українки. *Лесь Українка і сучасність*. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т. 4, кн. 2. С. 283–292.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

9. Етимологічний словник української мови : в 7 т. – Т. 3 : Кора–М / ред. кол. : О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, В. Г. Скляренко, О. Б. Ткаченко; укладачі : Р. В. Болдирев, В. Т. Коломієць та ін. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1989. 553 с.
10. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
11. Завадська В., Музиченко Я., Таланчук О., Шалак О. 100 найвідоміших образів української міфології. Київ : Орфей, 2002. 448 с.
12. Потапенко О. І., Дмитренко М. К., Потапенко Г. І., Куйбіда В. В., Коцур В. П. Словник символів. Київ : Редакція часопису «Народознавство», 1997. 156 с. URL : <http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm>.
13. Словник української мови : 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні; редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1971. Т. 2 : Г-Ж / ред. тому : П. П. Доценко, Л. А. Юрчук. 550 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Стельмах М. П. Твори : в 7-ми томах. Київ : Дніпро, 1982–1984.

REFERENCES

1. Babakova, O. V. (2016). Asotsiatyvni oznaky kontseptu “leleka” v ukrainiskii linhvokulturi [Associative features of the concept of “stork” in the Ukrainian linguistic culture]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Filohohiia*, (1), 8–10 [in Ukrainian]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2016_20%281%29_4.
2. Vilchynska, T. P. (2014). Kontsept “leleka” v ukrainiskii etnonatsionalnii kartyni svitu [The concept of “stork” in the Ukrainian ethno-national picture of the world]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 10: Problemy hramatyky i leksykohohii ukrainskoi movy*, 11, 13–17 [in Ukrainian]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_10_2014_11_5.
3. Hrekova, M. A. (2015). Kontsept-symvol LEBID u movnii kartyni svitu antychnosti: porivnialnyi ta zistavnyi aspekty [The concept-symbol SWAN in the linguistic picture of the world of antiquity: comparative and contrasting aspects]. *Visnyk KNLU. Seriya: Filohohiia*, 18 (1), 35–48 [in Ukrainian].
4. Kazymyr, I. I. (2002). Kontsept “ptakh” u movnii kartyni svitu ukrainskoho narodu [The concept of “bird” in the linguistic picture of the world of the Ukrainian people]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filohohichnykh nauk). Kharkiv [in Ukrainian].
5. Serebrianska, I. M. (2009). Etnokulturnyi kontsept “pryroda” yak skladova prostorovoho kodu [Ethnocultural concept of “nature” as a component of the spatial code]. *Filohohichni traktaty*. Sumy: SumDU, 1, 91–95 [in Ukrainian]. URL: https://www.researchgate.net/publication/340818756_ETNOKULTURNIJ_KONCEPT_PRIRODA_AK_SKLADOVA_PROSTOROVOGO_KODU.
6. Serebrianska, I. M. (2008). Kontsept “leleka” yak etnokulturnyi komponent movy [The concept of “stork” as an ethnocultural component of language]. *Molod, osvita, nauka, kultura i natsionalna samosvidomist v umovakh yevropeiskoi intehtratsii: Materialy XI vseukrainskoi nauково-praktychnoi konferentsii*. Kyiv, 2, 239–241 [in Ukrainian].
7. Serebrianska, I. M. (2008). Symvolichnyi komponent u strukturi kontseptu “leleka” (na materialii tvoriv M. Stelmakha) [Symbolic component in the structure of the concept of “stork” (based on the works of M. Stelmakh)]. *Linhvistychni doslidzhennia*. Kharkiv: KhDPU, 26, 88–92 [in Ukrainian].
8. Fits, T. (2008). Kontsept “ptakh” u movotvorchosti Lesi Ukrainky [The concept of “bird” in Lesya Ukrainka’s language creation]. *Lesia Ukrainka i suchasnist*. Lutsk: RVV “Vezha” Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky, 4 (2), 283–292 [in Ukrainian].

DICTIONARIES

9. Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy (1989): v 7 t. t. 3: Kora–M / red. kol.: O. S. Melnychuk (hol. red.), V. T. Kolomiets, T. B. Lukinova ta in. AN URSSR. In-t movoznavstva im. O. O. Potebni. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
10. Zhaivoronok, V. V. (2006). Znaky ukrainskoi etnokultury: slovnyk-dovidnyk. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
11. Zavadska, V., Muzychenko, Ya., Talanchuk, O., Shalak, O. (2002). 100 naividomishykh obraziv ukrainskoi mifolohii. Kyiv: Orfei [in Ukrainian].
12. Potapenko, O. I., Dmytrenko, M. K., Potapenko, H. I., Kuibida, V. V., Kotsur V. P. (1997). Slovnyk symboliv. Kyiv: Redaktsiia chasopysu “Narodoznnavstvo” [in Ukrainian]. URL: <http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm>.
13. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. / AN URSSR, In-t movoznavstva imeni O. O. Potebni; redkol.: I. K. Bilodid (holova) ta in. Kyiv: Naukova dumka, 1971. T. 2: H-Zh / red. tomu: P. P. Dotsenko, L. A. Yurchuk [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

Stelmakh, M. P. Tvory: v 7-my tomakh. Kyiv: Dnipro, 1982–1984.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДІЄПРИКМЕТНИКА І ГЕРУНДІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Статкевич Л. П., Корж-Ікаєва Т. Г.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

У статті розглянуто проблему компаративного аналізу функцій дієприкметника та герундія в українській та англійській мовах, а також особливості перекладу їх англійською й українською мовами в межах порівняльно-історичного мовознавства. Актуальність дослідження зумовлена тим, що в сучасній теорії та методології мовознавства функціональний підхід до аналізу мовних фактів передбачає вивчення мови в її реальному функціонуванні, тобто з урахуванням змісту й призначення мовних одиниць.

Питання дослідження теоретичних аспектів різних граматичних категорій, зокрема неособистої форми дієслова в англійській мові, з огляду на розбіжності підходів до визначення властивостей та особливостей уживання дієприкметника потребує поглибленого вивчення. Герундій, що є однією з найпоширеніших граматичних категорій в англійській мові, як неособиста форма дієслова привертає увагу українських дослідників саме через відсутність аналога в українській мові та однозначного підходу до його адекватного перекладу. Зазначене зумовлено складнощами, пов'язаними з розрізненням його та дієприкметника теперішнього часу внаслідок збігу їхніх форм.

У межах компаративного аналізу як порівняльного методу, що надає можливість виявити концептуальні труднощі, пов'язані з перекладом, й окреслити можливість їх подолання, а також виокремити компоненти (елементи), що не мають відповідників у цільовій мові (безеквівалентні одиниці), досліджено особливості дієприкметника в українській мові та дієприкметника й герундія в англійській мові; з'ясовано загальні та типологічні особливості функцій дієприкметника в українській та герундія в англійській мовах; здійснено порівняльний аналіз синтаксичних функцій дієприкметника української мови і герундія англійської мови в реченні. Узагальнення, які логічно випливають унаслідок виконаного дослідження, репрезентовано в авторських таблицях.

Ключові слова: компаративний аналіз, функція, функціональний підхід, комунікативна функція мовних одиниць, форми дієслова, дієприкметник, герундій як неособиста форма англійського дієслова.

Statkevych L., Korzh-Ikaieva T. Specificity of gerund and participle translation in Ukrainian and English. The article presents study of comparative analysis of participle and gerund functions in Ukrainian and English, as well as the peculiarities of its translation into English and Ukrainian within the framework of comparative-historical linguistics. The relevance of the study is grounded by the fact that in modern theory and methodology of linguistics functional approach to the study of linguistic facts involves the study of language in its functional environment. The study of grammar based on the functional approach involves the content and purpose of language units.

The issue of studying the theoretical aspects of various grammatical categories, including impersonal verb form in English, still requires further analysis taking into consideration the difference in approaches to determine the properties and features of the participle. Gerund, one of the most commonly used grammatical categories in English (one of the impersonal verb forms) generates significant interest among Ukrainian researchers because there is no such linguistic phenomenon. It is caused by certain difficulties in differentiation between the gerund and present tense participle due to the similarity of its forms.

Using the comparative analysis as a comparative method, which allows to detect actual difficulties in translation process and formulate relevant solutions to eliminate it; identify components (elements) which have no equivalents in target language (non-equivalent items). Specificity of Ukrainian participle and English participle/gerund is thoroughly studied; general and typological peculiarities of participle (Ukrainian) and gerund (English) are identified; comparative analysis of participle (Ukrainian) and gerund (English) functions in sentence is performed. Presented material is demonstrated in author's tables.

Key words: comparative analysis, function, functional approach, communicative function of linguistic units, verb forms, adjective, gerund as an impersonal form of the English verb.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Останніми десятиліттями наукові парадигми стали зміщуватися в напрямі вивчення комунікативних і когнітивних властивостей мовних одиниць, водночас словотвір як мовне явище залишається актуальним для досліджень. Науковці поглиблюють вивчення мовних явищ, які не отримали однозначної інтерпретації в традиційній лінгвістиці і які дали залишаються предметом активних дискусій.

Якщо частини мови можна схарактеризувати як лексико-граматичні класи слів з набором індивідуаль-

них диференціальних ознак, то «змішані» класи слів (лексична контамінація) поєднують одночасно деякі диференціальні ознаки двох частин мови. Прикладами контамінантів є дієприкметники, які поєднують в собі властивості дієслів і прикметників, та герундій, що об'єднує властивості дієслів й іменників.

Практична значущість цієї публікації полягає в тому, що вивчення мовних одиниць в порівняльному аспекті сприяє поглибленню уявлення про системність мови та процесу функціонування її структурних одиниць. Результати здійсненого дослі-

дження можуть бути корисними під час вивчення типології різноструктурних мов, зокрема української й англійської.

Крім того, актуальною в цьому контексті є проблематика перекладу. Традиційним є підхід, що перекладач повинен перекладати лише рідною мовою, а професійний перекладач має вільно володіти щонайменше двома мовами – рідною та мовою перекладу.

Суперечливими є питання щодо теоретичних і практичних особливостей перекладу дієприкметника та герундія, їх конструкцій українською й англійською мовами. Зазначене пов'язано з тим, що герундій є одним із найуживаніших явищ англійської граматики та єдиною формою дієслова в англійській мові, аналога якої немає в українській мові. Водночас дієприкметник є формою, властивою всім сучасним європейським мовам, хоча в українській мові дієприкметник (передусім активний) уживають зрідка. Вибір способу перекладу герундія та дієприкметника залежить від їхніх функцій в реченні. Оскільки в українській мові такої форми немає, то комплексне застосування лексико-семантичних та граматичних трансформацій є невідворотним процесом на шляху до створення адекватного перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постійне посилення наукового інтересу до функціонування конструкцій з формами дієслова в перекладі, зумовлено тим, що вони не мають прямих відповідників в українській або англійській мовах.

Аналіз публікацій [2; 3; 8; 10; 12; 14] засвідчив, що науковці поглиблено вивчають контаміновані лексеми (український дієприкметник, англійський дієприкметник, герундій) як такі мовні факти, що не набули однозначного тлумачення в традиційній лінгвістиці й залишаються предметом активних наукових досліджень. У контексті загальних питань перекладознавства комплексний компаративний аналіз набуває особливої актуальності та практичного інтересу. Це є свідченням багатоплановості підходів до вивчення проблеми та неоднозначності кваліфікації цього явища.

Попри те, що перші визначення дієприкметника почали з'являтися більше двох тисяч років тому, єдиного підходу до його вивчення й досі немає. Відсутність єдиного підходу до питання частиномовної належності дієприкметника вказує на його актуальність та на необхідність більш глибокого вивчення цього явища. Вибір теми зумовлений передусім тим, що герундій не має конкретних альтернативних перекладів українською мовою, що викликає інтерес до його глибшого дослідження.

Представники традиційного мовознавства Ю. О. Божко, І. Р. Вихованець, Г. М. Гнатюк, К. Г. Городенська, В. О. Горпинич, А. П. Грищенко, М. А. Жовтобрюх, А. П. Загнітко, О. Б. Курило, І. К. Кучеренко, В. М. Русанівський, М. Я. Плющ та інші у своїх працях пропонують новітні підходи до визначення українського дієприкметника.

Герундій як одну з неособистих форм англійського дієслова досліджували Б. О. Ільш, Г. І. Туголукова, Л. К. Голубева, Н. М. Пригоровська, І. Ф. Беляєва, І. П. Крилов, Е. М. Гордон, В. Л. Каушанська, Л. С. Бархударова і Д. А. Штелінга. Вивченню

та систематизації спектру вживання герундія в реченні присвячено напрацювання С. А. Остапенко, Т. Ю. Дроздова, А. І. Берестова, І. В. Баранова, О. Ю. Борисова, О. М. Козіна та ін. Виокремлюючи герундій як самостійну граматичну категорію, ці вчені розширюють діапазон синтаксичних функцій його в реченні.

Іноземні науковці L. Alexander, J. Eastwood, M. Hewings, G. Yule [10, 299; 11, 159; 12, 60; 13, 215–216] є представниками двох мейнстрімних тенденцій: 1) взагалі не виокремлюють герундій як неособисту форму дієслова; герундій і дієприкметник І визначають як *-ing*-форму; 2) не класифікують герундій за його синтаксичними функціями.

Комунікація, насамперед міжнародна, в умовах сьогодення є однією з найважливіших сфер діяльності сучасного соціуму, саме тому частина досліджень репрезентує особливості перекладу певних мовних одиниць на граматичному рівні. Означеній проблемі присвячено праці таких теоретиків, практиків перекладу та мовознавців, як: Д. М. Бузаджі, А. Й. Гордєєва В. Н. Комісарова, І. В. Корунець, Т. Р. Левицька, Л. П. Науменко, К. М. Недбайло, А. М. Фітерман та ін. Вони одноставні в тому, що мистецтво перекладу з далекої мови відрізняється від мистецтва перекладу з мови близької. Неуважне ставлення до мовних особливостей під час перекладу може призвести до неминучих втрат [6; 7; 8; 9].

Незначною є кількість праць, присвячених дослідженню специфіки перекладу українських дієприкметників англійською мовою. Фундатором з комплексним підходом у цьому напрямі є В. І. Карабан, Дж. Мейс, які в 2003 році підготували перший в Україні навчальний посібник-довідник з перекладу з української мови англійською [5].

Формування мети і завдань статті. Метою статті є проаналізувати синтаксичні функції дієприкметника й герундія, їхні властивості, особливості вживання та перекладу на матеріалах української й англійської мов. Для досягнення поставленої мети сформувано такі **завдання**: надати структурну характеристику й визначити особливості дієприкметника української мови та дієприкметника й герундія англійської мови; виявити загальні й типологічні особливості функцій дієприкметника в українській та дієприкметника й герундія в англійській мовах; провести порівняльний аналіз синтаксичних функцій; розробити порівняльні таблиці щодо граматичних особливостей аналізованих форм слів в українській та англійській мовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній українській літературній мові зміни в поняттєво-термінологічному трактуванні українського й англійського дієприкметників і герундія лишаються далі актуальними. Це закономірність, що зумовлена розширенням наукових досліджень, оскільки мовознавство як наука є динамічним процесом і надзвичайно потужним чинником розвитку й збагачення новими теоріями щодо перспектив входження нових мовних термінів до загальнонаукового обігу.

Точність, повнота і правильність перекладу тексту безпосередньо залежить від того, як перекладач розуміє та визначає граматичні форми, структуру речення, синтаксичні конструкції. Звідси ретельний аналіз властивостей і синтаксичних функцій діє-

прикметника та герундія в реченнях наукових текстів є вкрай значущим.

З огляду на те, що в основу нашого дослідження ліг компаративний аналіз, варто розглянути особливості цього методу. Його застосовують до вивчення будь-яких мов – споріднених і неспоріднених. Компаративний аналіз є одним зі способів дослідження в порівняльному мовознавстві. Загальновідомо, що в основу компаративного аналізу закладено зіставний, типологічний, структурний методи.

Отже, на нашу думку, компаративний аналіз – це метод дослідження мов і літератур шляхом опанування процесів взаємозв'язку, взаємовпливів, взаємодії, окреслення зв'язків і відношень, визначення подібностей і відмінностей між мовами й художніми творами різних країн. Схожість, імовірно, викликана близькістю в суспільному і культурному розвитку різних народів або культурними й художніми контактами між ними.

Окреслимо характерні риси та особливості тих понять, які стали предметом вивчення в цій статті, – дієприкметників (українського й англійського), а також герундія.

Щодо дієприкметника, який є об'єктом наукової зацікавленості дослідників різних напрямів мовознавства, передусім варто сказати, що більшість науковців інтерпретують його як «змінне, похідне від дієслівних часових форм граматичне утворення, якому властиві ознаки дієслова і прикметника» [14].

Інакше кажучи, поєднуючи особливості дієслова і прикметника, дієприкметник відзначається подвійною природою на всіх рівнях мови. Так, до дієслова тяжіють граматичні категорії стану, виду, часу дієприкметника, а до прикметника – категорії роду, числа, відмінка [14].

Відомий представник класичного українського мовознавства І. Р. Вихованець зазначає, що «у граматичних студіях відбито три кваліфікації дієприкметників української мови: 1) найчастіше як дієслівної форми; 2) як прикметника дієслівного походження; 3) як окремого утворення, що займає проміжне місце між дієсловом і прикметником, як своєрідного гібриду, що поєднує ознаки обох цих частин мови» [3, 146].

Український дієприкметник є неособовою дієслівною формою, що позначає дію або стан як реалізовану в часі ознаку особи або предмета, тобто називає ознаку предмета за дією.

Звернемо увагу, що наявність категорії стану визначила поділ для дієприкметників як форми дієслова на активні й пасивні, де перші вказують на означуваний предмет, який діє сам, перебуває у якомусь стані, набуває чогось; другі – на предмет, який підлягає дії іншого предмета. Як бачимо, граматична категорія стану як морфологічний показник є одним із кваліфікаційних факторів дієприкметника.

На думку Г. М. Гнатюк, словотвір «дієприкметників ґрунтується на поєднанні основи дієслова з суфіксом, типовим для кожної їх часостанової групи. Твірні дієслівні основи, якими мотивуються дієприкметники, різноманітні, але в поєднанні з суфіксами накреслюється чітке розмежування залежно від морфологічних і семантичних характеристик окремих основ» [4, 211]. Крім того, зазначимо, що морфологічна структура дієприкметника позначається подвійністю (власне у цьому й проявляються подвій-

ні ознаки дієслова і прикметника). З одного боку, (для прикладу – в пасивній формі) дієслівна основа і дієприкметниковий суфікс **-ч-, -л-, -н-/(-ен-), -т-**; з іншого – прикметникова флексія.

Семантика дієприкметників тісно пов'язана із дієслівною, проте, звичайно, бувають і модифікації. Щодо синтаксичної ролі дієприкметника – вона проявляється в атрибутивній (як означення) і предикативній (як іменна частина складеного присудка) функціях.

Щодо особливостей граматики англійської мови варто зосередити увагу на двох формах дієприкметника: дієприкметник теперішнього часу (Participle I) і дієприкметник минулого часу (Participle II). Англійський дієприкметник (Participle I, Participle II) є формою дієслова, яка має властивості прикметника й дієслова [7; 8; 10; 12].

Дієприкметники в мові мають спільні з дієсловом морфологічні й синтаксичні властивості. Дієприкметники виявляють ознаку предмета, виконують у реченні функції означення, мають морфологічні властивості прикметника. Дієприкметники однаково пов'язані як з дієсловом, так і з прикметником. Наявність у дієприкметника граматичних категорій двох частин мови визначає нестійке становище цієї форми в мові.

Характерною рисою англійської мови є наявність в ній герундія – єдиної форми дієслова, яка не має аналога в українській мові. Дослідження визначення герундія та його становлення в англійській мові засвідчують, що ця форма дієслова формувалася протягом століть. Використання герундія стало поширеним завдяки його іменниковим і дієслівним властивостям. За формою він збігається з дієприкметником, проте наділений змішаними семантико-синтаксичними властивостями. За першою групою семантико-синтаксичних ознак традиційно його відносять до дієслівної категорії, за другою – до іменника. Таке поєднання різних мовленнєвих характеристик з теоретичних позицій є дискусійним, оскільки той самий синтаксичний елемент не може бути одночасно іменником і дієсловом.

Закордонні лінгвісти категоріальний статус герундія трактують в контексті синтаксичної теорії, тобто з перегляду його функцій у реченні. Тому ключовим фактором у визначенні категоріального статусу герундія є його синтаксична функція у реченні [7; 9].

На жаль, на сьогодні лінгвістика не пропонує чіткого визначення герундія, тому що англійській мові притаманна омонімічна дієслівна граматична конструкція, а саме дієприкметник теперішнього часу. У деяких радянських підручниках з лінгвістики, а також у працях радянських лінгвістів поняття *герундій* і *дієприкметник теперішнього часу* взагалі не виокремлювали, а пропонували до розгляду так звану *-ing*-форму [1].

Проведене дослідження уможливило узагальнити спільні й відмінні риси граматичних ознак дієприкметників в українській й англійській мовах та герундія (щодо перекладу у відповідних мовах), що репрезентуємо у вигляді авторських таблиць.

Матеріал, поданий у таблицях (табл. 1; табл. 2; табл. 3), відображає структурну характеристику, синтаксичні функції та особовості перекладу аналізованих граматичних одиниць.

Таблиця 1

Структурна характеристика та особливості українського й англійського дієприкметника та герундія

Структурна характеристика та особливості						
Частина мови	Активний стан	Форми активного стану	Спосіб творення	Пасивний стан	Форми пасивного стану	Спосіб творення
Дієприкметник	+	теперішній час	основа дієслова теперішнього часу + -уч- (-юч-), -ач-(яч-)	+	-	-
		минулий час	основа інфінітива + -л-		минулий час	(основа інфінітива + -н-, -ен-, -m-)
Participle I	+	Indefinite	дієслово + -ing	+	Indefinite	being + 3 форма дієслова
		Perfect	having + 3 форма дієслова		Perfect	having been + 3 форма дієслова
Participle II	допоміжне дієслово + 3 форма дієслова					
Gerund	+	Indefinite	дієслово + ing	+	Indefinite	being + 3 форма дієслова
		Perfect	having + 3 форма дієслова		Perfect	having been + 3 форма дієслова

Мовна своєрідність тексту будь-якої національної мови орієнтована на конкретний етнос, що володіє лише йому притаманними фоновими знаннями, культурно-когнітивними і лінгвокультурними особливостями, і не може бути тотожною, відтвореною абсолютно точно іншою мовою. Між оригіналом і перекладом має бути функціональне співвідношення, тобто йдеться про функціональну адекватність використання певного еквівалента.

Створення адекватного перекладу є головним обов'язком перекладача, який відтворює зміст і форму оригіналу засобами іншої мови.

У процесі перекладу граматичні й лексичні форми сприймаються у нерозривному зв'язку і постійній взаємодії. Тільки у складі речення втілюються функції слова і встановлюється його конкретне значення. Це надзвичайно важливо враховувати під час перекладу з англійської мови, де слова не мають таких чітко виражених морфологічних характеристик, як в українській мові [2, 26].

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Підбиваючи підсумки дослідження, слід акцентувати на тому, що перспективи вдосконалення перекладу в контексті сучасного розвитку наукових, міжнародних зв'язків України з іноземними партнерами потребує ґрунтовної підготовки висококваліфікованих фахівців. Визначальним чинником ефективної реалізації зазначеного напрямку є підвищення рівня володіння іноземними мовами здобувачів вищої освіти, а також української як державної, що забезпечує всі сфери життєдіяльності людини.

Низка сучасних видань науково-методичної літератури, присвяченої новітнім принципам, методам, прийомам і підходам до вивчення іноземної, зокрема англійської мови, є актуальним напрямом на шляху налагодження міжнародного партнерства й забезпечення мобільності та конкурентоспроможності сучасної молоді.

Наукова новизна публікації полягає в тому, що в ній здійснено аналіз найуживаніших функцій, які застосовують під час перекладу дієприкметника та герундія. З'ясовано, що дієприкметник відтворюють в українській мові власне дієприкметником або дієприслівником. Герундій відтворюють в українській мові іменником, особовою формою дієслова, дієприслівником доконаного чи недоконаного виду та підрядним реченням, а герундіальні конструкції і звороти – підрядними обставинними реченнями. Аналізований матеріал подано в розроблених авторами відповідних таблицях.

Обґрунтовано актуальність компаративного аналізу функцій дієприкметника та герундія в українській та англійських мовах, що зумовлена кількома факторами: 1) для цих частин мови немає чітких відповідників в українській та англійській мовах, тому переклад герундія і дієприкметників з англійської на українську і навпаки завжди спричиняє певні складнощі; 2) нагальною є потреба формування професійного підходу до визначення граматичних структур із цими частинами мови; 3) для формування та реалізації комунікативної компетентності майбутніх перекладачів важливу роль відіграє вміння коректно й адекватно вживати дієприкметник і герундій поряд з іншими структурами української та англійської мов.

Таблиця 2

Основні синтаксичні функції українського й англійського дієприкметника та герундія

Основні функції в реченні		
українського дієприкметника	англійського дієприкметника (Participle I, Participle II)	герундія (Gerund)
означення	означення	означення
іменної частини складеного присудка	–	іменної частини складеного присудка
–	обставини	обставини
–	–	підмета
–	–	додатка (прямий, непрямий)

Таблиця 3

Особливості перекладу українського і англійського дієприкметника та герундія у реченні

українського дієприкметника	англійського дієприкметника (Participle I, Participle II)	герундія (Gerund)
при перекладі англійською мовою	при перекладі українською мовою	
у функції означення	у функції означення: – означенням; – підрядним означальним реченням	у функції означення: – дієприкметником; – підрядним реченням; – інфінітивом; – іменником; – особовою формою дієслова; – вилучивши герундій
іменної частини складеного присудка	-	у функції іменної частини складеного присудка: – підрядним реченням; – особовою формою дієслова; – інфінітивом; – іменником
-	у функції обставини: – дієприслівником; – підрядним реченням; – дієсловом; – дієприслівниковим зворотом	у функції обставини: – дієприслівником; – підрядним реченням; – особовою формою дієслова; – інфінітивом; – іменником; – вилучивши герундій
-	-	у функції підмета: – інфінітивом; – іменником; – особовою формою дієслова
-	-	у функції додатка: – інфінітивом; – особовою формою дієслова; – іменником; – підрядним реченням; – дієприслівником; – вилучивши герундій

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л. С. Структура простого предложения современного английского языка. Москва : Высшая школа, 1966. 200 с.
2. Бик І. С. Теорія і практика перекладу : текст лекцій. Львів : ЛНУ, 2008. 122 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1053822/>.
3. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови. Київ : Пульсари, 2004. 398 с.
4. Гнатюк Г. М. Словотвір дієприкметників. *Словотвір сучасної української літературної мови* : колективна монографія. Київ : Наукова думка, 1979. С. 211–227.
5. Карабан В. І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову : навч. посібник. Вінниця : Нова книга, 2003. 608 с.
6. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Москва : ЭТС, 2000. 424 с.

7. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. Вінниця : Нова книга, 2001. 448 с.
8. Науменко Л. П., Гордєєва А. Й. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську : навч. посібник. Вінниця : Нова книга, 2011. 136 с.
9. Недбайло К. М. Транспозиції частин мови в перекладі з англійської мови на українську (на матеріалі художніх текстів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2008. 20 с.
10. Alexander L. G. Longman English Grammar. Longman, 2003. 362 p.
11. Eastwood J. Oxford Guide to English Grammar. Oxford University Press, 2002. 446 p.
12. Hewings M. Advanced Grammar in Use. Cambridge University Press, 2005. 119 p.
13. Yule G. Explaining English Grammar. Oxford University Press, 1998. 350 p.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

14. Українська мова: Енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. 750 с. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm>

REFERENCES

1. Barkhudarov, L. S. (1966). Struktura prostogo predlozneniia sovremennogo angliiskogo iazyka [Simple sentence structure of modern English]. Moskva: Vysshaya shkola [in Russian].
2. Byk, I. S. (2008). Teoriia i praktyka perekladu [Translation Theory and Practice]. Lviv: LNU Retrieved from : <https://www.twirpx.com/file/1053822/> [in Ukrainian].
3. Vykhovanets, I. R., Horodenska, K. H. (2004). Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy [Theoretical morphology of the Ukrainian language]. Kyiv: Pulsary [in Ukrainian].
4. Hnatiuk, H. M. (1979). Slovtvir dieprykmetykiv [Word formation of adjectives]. *Slovtvir suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy: kolektyvna monohrafiia*. Kyiv: Naukova dumka, 211–227 [in Ukrainian].
5. Karaban, V. I., & Meis, Dzh. (2003). Pereklad z ukrainskoi movy na anhliisku movu [Ukrainian-English Translation]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
6. Komissarov, V. N. (2000). Sovremennoe perevodovedenie [Modern Theory of Translation]. Moskva: ETS [in Russian].
7. Korunets, I. V. (2001). Teoriia i praktyka perekladu (aspektnyi pereklad) [Translation Theory and Practice (aspectual translation)]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
8. Naumenko, L. P., & Hordieieva, A. Y. (2011). Praktychnyi kurs perekladu z anhliiskoi movy na ukrainsku [Practical Course of English-Ukrainian Translation]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
9. Nedbailo, K. M. (2008). Transpozytsii chastyn movy v perekladi z anhliiskoi movy na ukrainsku (na materialii khudozhnikh tekstiv) [Parts of Speech Transposition in Translation from English into Ukrainian (on the Material of Fiction)]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
10. Alexander, L. G. (2003). Longman English Grammar. Longman.
11. Eastwood, J. (2002). Oxford Guide to English Grammar. Oxford University Press.
12. Hewings, M. (2005). Advanced Grammar in Use. Cambridge University Press.
13. Yule, G. (1998). Explaining English Grammar. Oxford University Press.

DICTIONARIES

14. Rusanivskyi, V. M. (2000). Ukrainska mova: Entsyklopediia. [Ukrainian language: Encyclopedia]. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana. Retrieved from: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm> [in Ukrainian].

АНАЛІЗ ПРАВОВОГО ТЕКСТУ В ЛОГІКО-ЛІНГВІСТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ

Стратулат Н. В., Проценко Г. П.
Національна академія внутрішніх справ

У статті досліджено важливе на сьогодні питання, яке вивчає правнича лінгвістика, – аналіз тексту юридичного документа. Оскільки сучасні дослідники визначають нерозривний зв'язок мови й права (власне, право не може регулювати будь-які відносини в суспільстві без мовного оформлення), вивчення особливостей мови права, визначення її характерних рис, а також дослідження й опис мовних одиниць юридичного тексту є актуальним на сучасному етапі розвитку нашої держави та функціонування українського законодавства.

На конкретному правовому матеріалі (проект Закону України «Про професійну освіту») здійснено аналіз змісту тексту в мовно-стилістичному та логічному аспекті. Особливу увагу приділено опису наявних логіко-семантичних порушень, які спричинили відсутність змістової цілісності у відповідних контекстах проекту зазначеного документа. У процесі дослідження змістової зв'язності проаналізовано виявлені лексичні елементи, що мають смислові помилки, а також схарактеризовано типи цих порушень – передусім тих, які демонструють відхилення від правил лексичної валентності, невідповідність вжитої лексичної одиниці її значенню в контексті, надлишковість інформації, тавтологічні утворення. При цьому описано такі види лексичних помилок, як плеоназм, тавтологія, невідповідність тлумачення, що, зі свого боку, викликають логіко-семантичні колізії в правовому тексті. Зауважено, що такі семантичні помилки й прогалини в змістовому оформленні потрібно виявляти на етапі підготовки нормативного документа, який прийнято називати проектним (ще не остаточним, проте який має основне змістове наповнення, у якому відображено основну мету правового тексту).

Підсумовано, що аналіз якості мови і стилю законодавчого документа є обов'язковою умовою юридичної культури нормотворчості, і наголошено, що задля дотримання вимог, які висуваються на мовно-стилістичному та логічному рівнях до тексту правового документа, та уникнення порушень загальноприйнятих правил виникає необхідність у процесі нормотворчості відповідної компетенції лінгвістів в юридичних питаннях, а юристів – у лінгвістичних.

Ключові слова: мова, право, правнича лінгвістика, сучасне законодавство, нормативно-правовий акт, мовно-стилістичні вимоги, структурно-змістове оформлення, порушення мовних норм.

Stratulat N. V., Protsenko H. P. Analysis of the legal text in the logical-linguistic context. The article examines an important issue studied by legal linguistics today – the analysis of the text of a legal document. Since modern researchers determine the inseparable link between language and law (in fact, law cannot regulate any relationship in society without language design), the study of the language of law, defining its characteristics, as well as research and description of linguistic units of legal text is relevant at the present stage of development of our state and the functioning of Ukrainian legislation.

The analysis of the content of the text in the linguistic-stylistic and logical aspect is carried out on the specific legal material (the draft Law of Ukraine “On Vocational Education”). Particular attention is paid to the description of the existing logical and semantic violations that caused the lack of semantic integrity in the relevant contexts of the draft document. In the process of semantic coherence research the revealed lexical elements with semantic errors are analyzed, as well as the types of revealed disorders are characterized, first of all those which show deviations from lexical valence rules, inconsistency of used lexical unit with its meaning in context, information redundancy, tautological. At the same time, such types of lexical errors as pleonasm, tautology, inconsistency of interpretation are described, which, in turn, cause logical-semantic collisions in the legal text. Such semantic errors and gaps in the content design, of course, need to be identified at that stage of preparation of a regulatory document, which is usually called project (it is not yet final; however, it does not have the main content, which reflects the main purpose of the legal text). Analysis of the quality of the language and style of the legislative document is a prerequisite for the legal culture of rule-making. To comply with the requirements on the linguistic-stylistic and logical levels to the text of a legal document and to avoid violations of generally accepted rules, there is a need in the process of rule-making of the corresponding competence of linguists in legal matters, and lawyers in linguistic ones.

Key words: language, law, legal linguistics, modern legislation, normative legal act, linguistic and stylistic requirements, structural and semantic design, violation of language norms.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Природа мови правових текстів як об'єкта наукового дослідження завжди привертала увагу як лінгвістів, так і юристів. Сучасні дослідники, активно пізнаючи правові феномени за

допомогою мови і визнаючи нерозривний зв'язок мови і права, принципового значення надають положенню про те, що основою всього юридичного є мова і мовлення: право не може регулювати будь-які суспільні відносини без формально

визначеного, а саме – мовного оформлення [5, 11]. При цьому однією із ознак юридичного тексту є його змістова зв'язність, яка «забезпечує єдність тексту як цілого, охоплює формально-граматичні аспекти зв'язку висловлювань, характеризується перш за все різноманітними мовними засобами, за допомогою яких здійснюється зв'язок між елементами тексту: граматичними, лексичними, логічними, стилістичними та асоціативними» [5, 64–65]. І ця ознака реалізується через дотримання мовно-стилістичних та логічних вимог до правових текстів, порушення яких спричиняє, зі свого боку, «руйнування» таких властивостей, як цілісності у структурно-змістовому плані; смислової завершеності; інформативності; логічної послідовності тощо.

З огляду на це лінгвістичний аналіз юридичного тексту (дослідження кожного елемента, а також засобів і прийомів його створення) є надзвичайно важливим, і передусім це стосується законодавчих актів, завданням яких є владний вплив на поведінку людини. Крім того, на сьогодні спостерігаємо стрімкі зміни у законодавстві України (доповнення чи нова редакція документа, набуття чинності нового нормативно-правового акта), які відображають різні перетворення в усіх сферах життєдіяльності соціуму. Тому вивчення законодавчих текстів, зокрема їх мовних особливостей, є вкрай актуальним, і ті питання, що виникають в процесі тлумачення текстів через різноаспектне дослідження логіко-лінгвістичних порушень, потребують нагального вирішення на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання вивчення юридичних текстів неодноразово порушували як вітчизняні, так і закордонні сучасні дослідники. Так, опис особливостей текстів права представлено в роботах Н. Артикуци [1], С. Гусарова [5], Є. Галяшина [1], М. Кострової [2], Л. Крисіна [3], Г. Проценко [5], С. Швачко [6] та ін. У наукових працях цих науковців розкрито роль лінгвістичної експертизи і її результативність; описано особливості реалізації мовних правил законодавчої техніки в нормативно-правових актах; відображено теоретичні й практичні питання аналізу правових текстів; висвітлено специфіку вивчення здобувачами вишів України мови права тощо.

Формулювання мети і завдань статті. Метою запропонованого дослідження є мовно-стилістичний аналіз проекту Закону України «Про професійну освіту» як правового тексту. Мета зумовила постановку і виконання таких **завдань**: вивчити змістову зв'язність тексту з огляду на зв'язок між лексичними елементами; виявити основні семантичні порушення, а також типи цих порушень (зокрема, невідповідність вжитої лексики у контексті її значенню, порушення лексичної валентності; надлишковість інформації тощо); визначити наявні відхилення від норм сучасної орфографії (згідно з чинним правом); запропонувати шляхи вирішення актуальних питань лінгвістичного аналізу текстів сучасного законодавства, зокрема його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нещодавно, 23 жовтня 2020 року, на офіційному сайті Верховної Ради України оприлюднено проект

Закону України «Про професійну освіту» [9], що дало підстави для громадського обговорення цього документа.

Аналіз зазначеного правового тексту, який став предметом дослідження, показав наявні лінгвістичні невідповідності вимогам, які висуваються до мови закону. Розгляд законопроекту (зокрема порівняльної таблиці до проекту Закону України «Про професійну освіту») у логіко-лінгвістичному контексті щодо його змісту та смислової цілісності оприявнив порушення норм сучасної української літературної мови (передусім лексичних), що спричинили порушення семантичного зв'язку, стилістичних ознак, неналежність використання мовних засобів, характерних для правових текстів. Проаналізуємо деякі з них на конкретних статтях досліджуваного проекту.

1. У п. 1 ст. 10

«**Стаття 10.** Складники та рівні освіти

Невід'ємними складниками системи освіти є...» не доречним є вживання лексеми **невід'ємними**, з огляду на стильову диференціацію нормативного акта.

Крім того, оскільки тлумачення слова **невід'ємний** академічний словник подає як такий, «якого не можна відділити, відокремити від кого-, чого-небудь», доцільніше в цьому контексті використати лексему **обов'язковими** зі значенням, репрезентованим у словнику: **обов'язковий** «завжди характерний для кого-, чого-небудь; притаманний комусь, чомусь; неодмінний».

Тому **п. 1. ст. 10** пропонуємо подати в такій редакції:

«**Стаття 10.** Складники та рівні освіти

Обов'язковими складниками системи освіти є...»

2. У п. 2. ст. 10

«Рівнями освіти є:

...початковий рівень (**короткий цикл**) вищої освіти;

перший (бакалаврський) рівень вищої освіти;

другий (магістерський) рівень вищої освіти...»

у дужках до словосполучення «**початковий рівень**» подано невідповідне уточнення або конкретизація «(**короткий цикл**)».

Оскільки слово **початковий** інтерпретовано у словнику «який перебуває на початку чого-небудь, передує чомусь», а **короткий** – «який триває недовго; короткочасний; протилежне тривалий», таке формулювання, як «початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти» не є доцільним у цьому контексті.

Крім того, щодо тривалості певного рівня освіти зазначено лише у початковому, в інших (першому, другому) такої ознаки немає. Варто уніфікувати (відповідно до вимог офіційно-ділового стилю): зазначити тривалість усіх освітніх рівнів або не зазначати її в жодному.

3. У п. 1. ст. 15

«1. Метою **професійної** освіти є формування і розвиток **професійних** компетентностей особи, необхідних для **професійної** діяльності за певною **професією** у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності і перспектив кар'єрного зростання впродовж життя» наявна лексична помилка – тавтологія – що, власне, викривлює зміст тексту й робить його не логічним

(«Метою *професійної* освіти є формування і розвиток *професійних* компетентностей; *професійної* діяльності *за професією*»).

Тому п. 1. ст. 15 пропонуємо подати в такій редакції:

«1. Метою *професійної* освіти є формування і розвиток *відповідних* компетентностей особи, необхідних для *професійної* діяльності *певної* галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності й перспектив кар'єрного зростання впродовж життя».

4. У п. 2. ст. 15

«Здобуття професійної освіти на основі базової середньої освіти здійснюється з одночасним здобуттям профільної середньої освіти та отриманням відповідного документа про повну загальну середню освіту» у контексті «з одночасним здобуттям профільної середньої освіти та отриманням відповідного документа» лексема *одночасним* є спільною для віддієслівних іменників *здобуттям* та *отриманням*, які в цій синтаксичній конструкції виступають в ролі однорідних членів речення.

Проте це є не доречним, оскільки *одночасно здобувати освіту і отримувати диплом* – неможливо. Оскільки *здобуття освіти* – це процес набуття знань, умінь і навичок, а *отримання диплому* – це одержання документа за результатами здобутої освіти. Тобто об'єднується необ'єднувальне: процес і результат цього процесу.

Крім того, у цьому контексті слово *одночасно* об'єднує лише *здобуття професійної освіти* і *здобуття профільної середньої освіти*.

Варто зазначити й те, що *здійснювати отримання документа* неможливо. А в поданому проєкті зазначеної статті це дієслово (*здійснювати*) стосується як *здобуття освіти*, так і *отримання документа*.

Тому п. 2. ст. 15 пропонуємо подати в такій редакції:

«Здобуття професійної освіти на основі базової середньої освіти здійснюється з одночасним *здобуттям* профільної середньої освіти, за результатами чого надається відповідний документ про повну загальну середню освіту»

5. У п. 2. ст. 15

«Заклади *професійної* освіти можуть також *здійснювати підготовку фахівців* за *окремими професіями* без забезпечення здобуття повної загальної середньої освіти» наявні порушення лексичних норм, зокрема тавтологія й плеоназм.

Так, у контексті «Заклади *професійної* освіти можуть також здійснювати підготовку фахівців за окремими *професіями...*» правила слововживання порушені через використані в тексті тавтологічні форми лексичних одиниць: *заклади професійної освіти*, а також *за окремими професіями*.

Також у цьому контексті одночасно семантично неправильно оформлено сегмент «здійснювати *підготовку фахівців* за *окремими професіями*». Це, своєю чергою, дало підстави для виникнення в тексті такого негативного явища, як плеоназм (*плеоназм* у стилістиці – сполучення близьких за значенням слів, з яких одне або кілька логічно зайві). Такий надлишок інформації спричиняє порушення

і лінгвістичних, і логічних вимог, які висувуються до правових текстів, зокрема нормативно-правових документів.

Розглянемо більш детально це явище в аналізованому контексті. Академічний словник тлумачить слово *професія* як «*Рід занять, трудової діяльності, що вимагає певних знань і навичок і є для кого-небудь джерелом існування*». До того ж у цій лексикографічній праці як синонім до лексеми *професія* подано визначення слова *фах* «*вид заняття, трудової діяльності, що вимагає певної підготовки і є основним засобом до існування; професія*», що відповідно дає підстави з огляду на те, що слово *фахівець* означає «*1. Той, хто досконало володіє якимсь фахом, має високу кваліфікацію, глибокі знання з певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо; спеціаліст; 2. Той, хто зробив якийсь заняття своєю професією* (відповідно до його семантичної структури)», стверджувати, що «здійснювати *підготовку фахівців* за *окремими професіями*» є плеоназмом.

Тому аналізовану частину п. 2. ст. 15 пропонуємо подати в такій редакції:

«Заклади *професійної* освіти можуть також *здійснювати підготовку фахівців певної галузі* без забезпечення здобуття повної загальної середньої освіти»
або

«Заклади *професійної* освіти можуть також *здійснювати підготовку фахівців відповідної галузі* без забезпечення здобуття повної загальної середньої освіти».

6. У п. 7. ст. 15

«Порядок, умови, форми та особливості здобуття професійної освіти визначаються *спеціальним законом*» вважаємо не доречним вживання лексичної одиниці *спеціальний* у словосполученні «*спеціальним законом*». Тлумачний словник інтерпретує слово *спеціальний* як «*Призначений виключно для кого-, чого-небудь; який має особливе призначення; Який чимсь виділяється серед інших; не такий, як інші; особливий*».

На нашу думку, більш доцільним у цьому контексті було б вживання лексеми *відповідний*, яка б, з огляду на її значення «*Який перебуває у відповідності з чим-небудь; який підходить, потрібний для конкретного випадку*», а також на її семантичну сполучуваність (*відповідний закон*), посприяло б точності формулювання як важливій ознаці правового тексту.

Тому п. 7. ст. 15 пропонуємо подати в такій редакції:

«Порядок, умови, форми та особливості здобуття професійної освіти визначаються *відповідним законом*».

7. Крім того, у підзаголовку порівняльної таблиці до проєкту Закону України «Про професійну освіту» *Зміст відповідного положення (норми) проєкту акта* допущено орфографічну помилку: у слові *проєкт* – з буквою *е*. Проте, відповідно до чинного Українського правопису [8], цю лексичну одиницю (*проєкт*) і похідні від неї слова пишемо з буквою *є*. Варто зазначити, що також у цьому документі щодо правопису слова *проєкт* порушено принцип уніфікації. Так, в одному випадку пишеться *проєкт* (згідно з Правописом за редакцією 2019 року): «Порівняльна таблиця до проєкту Закону Украї-

ни «Про професійну освіту»; в іншому – **проект** (із порушенням правописних норм): «Зміст відповідного положення (норми) проекту акта».

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Як свідчить аналізований мовний матеріал, у тексті проекту Закону України «Про професійну освіту» порушено змістову зв'язність з огляду на зв'язок між лексичними елементами, а також точність формулювань та ясність викладу. Це спричинило відсутність цілісності внутрішньої будови тексту через невідповідність уживаних для створення зазначеного документа мовних засобів.

Недоречне вживання в контексті статей законопроекту певних лексичних одиниць невідповідної для конкретного випадку семантики спостерігаємо на прикладі смислової неясності, нелогічності та неточності у таких випадках: «рівень (**короткий цикл**) вищої», «**спеціальним законом**», «з **одночасним здобуттям** профільної середньої освіти та **отриманням** відповідного доку-

мента»; стильової невідповідності: «**невід'ємний складник**»; недоречним використанням спільнокореневих слів: «**професійної діяльності за професією**»; надлишковості інформації: «здійснювати **підготовку фахівців за окремими професіями**». Крім того, наявне недотримання орфографічних правил сучасної української літературної мови: **проект**, замість **проект**.

З огляду на зазначене можна стверджувати, що мовні й мовленнєві помилки в оформленні нормативно-правових актів повинні бути постійним об'єктом вивчення задля уникнення невідповідної (щодо мети конкретного документа) інтерпретації правових понять користувачами. Дослідження мовної репрезентації правових понять і категорій в мові права, лінгвостилістичне опрацювання юридичних текстів – запорука грамотного оформленого документа. Експерти з лінгвістичних і правових дисциплін ретельно повинні досліджувати саме проекти законодавчого матеріалу (до набуття чинності документа) задля виявлення й усунення мовних і правових помилок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артикуца Н. В. Мова права та її вивчення студентами юридичних спеціальностей у вищих навчальних закладах України. *Культура народів Причорномор'я*. 2004. № 49. Т. 2. С. 155–157.
2. Кострова М. Оценочная лексика в уголовном законе: проблемы теории и практики. *Уголовное право*. 2001. № 2. С. 124–128.
3. Крысин Л. П., Статкус В. Ф. Обвинительное заключение: язык и стиль : практическое пособие для следователей. Москва : Изд. дом «Книжная находка», 2002. 238 с.
4. Галяшин С. І. Лінгвістична експертиза усного та писемного мовлення як джерело судових доказів. *Право і лінгвістика* : матеріали Міжнарод. науково-практичної конференції. Сімферополь : Доля, 2003. 136 с.
5. Правнича лінгвістика : навч. посібник / Г. П. Проценко, Л. М. Шестопалова, О. Ф. Прохоренко; за заг. ред. С. М. Гусарова. Київ : ПАЛИВОДА А. В., 2010. 312 с.
6. Швачко С. О., Кобякова І. К. Поверхнева та глибинна структури юридичних текстів. *Право та лінгвістика* : матеріали Міжнарод. науково-практичної конференції. Суми, 2004. С. 126–131.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

7. Словник української мови : в 11-ти томах. URL: <http://sum.in.ua>.
8. Український правопис (2019). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/ukrayinskij-pravopis-2019>.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. Проект Закону України «Про професійну освіту». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70262.

REFERENCES

1. Artykutsa, N. V. (2004). Mova prava ta yiyi vyvchennia studentamy yurydychnykh spetsialnostei u vishchyykh navchalnykh zakladakh Ukrainy. *Kultura narodov Prichernomor'ya*, 49 (2), 155–157 [in Ukrainian].
2. Kostrova, M. (2001). Otsenochnaia leksika v uholovnom zakone: problemy teorii i praktiki. *Uholovnoie pravo*, 2, 124–128 [in Russian].
3. Krysin, L. P., Statkus, V. F. (2002). Obvinitelnoe zaklyuchenie: yazyk i stil [A practical guide for investigators]: prakticheskoe posobie dlya sledovateley. Moskva [in Russian].
4. Haliashyn, Ye. I. (2003). Lihvistychna ekspertyza usnoho ta pysemnoho movlennia yak dzherelo sudovykh dokaziv [Linguistic examination of oral and written speech as a source of court evidence]. *Pravo i lihvistyka: materialy Mizhnarod. naukovo-praktychnoi konferentsii. Simferopol: Dolia* [in Ukrainian].
5. Pravnycha lihvistyka [Legal linguistics] / H. P. Protsenko, L. M. Shestopalova, O. F. Prokhorenko; za zah. red. S. M. Husarova: navchalnyi posibnyk. Kyiv: PALYVODA A. V., 2010 [in Ukrainian].
6. Shvachko, S. O., Kobiakova, I. K. (2004). Poverkhneva ta hlybnyna struktury yurydychnykh tekstiv [Poverkhneva ta hlybnyna struktury yurydychnykh tekstiv]. *Pravo ta lihvistyka: materialy Mizhnarod. naukovo-praktychnoi konferentsii. Sumy*, 126–131 [in Ukrainian].

DICTIONARIES

7. Slovnyk ukraïnskoï movy: v 11-ty tomakh. Retrieved from: <http://sum.in.ua>
8. Ukraïnskyi pravopys. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/ukrayinskij-pravopis-2019>

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

9. Proiekt Zakonu Ukrainy «Pro profesiinu osvitu». Retrieved from: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70262

ТРАНСФОРМАЦІЯ БІНАРНОЇ ОПОЗИЦІЇ «МАГІЯ :: РЕАЛЬНІСТЬ»: ВЕКТОР КОМІЧНОГО (на матеріалі англомовних творів гумористичного фентезі)

Українська Є. В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглянуто трансформацію бінарної опозиції «магія :: реальність» у творах Террі Пратчетта. Увагу зосереджено на взаємодії елементів згаданої опозиції та механізмах її переосмислення для досягнення комічного ефекту. Оскільки побудова класичного фантастичного магічного світу спирається на принципи будови міфу, казки чи легенди, зокрема завдяки введенню міфічних істот чи артефактів, запозичуючи цей принцип, класичний фантастичний магічний світ запозичує і набір бінарних опозицій, характерних для міфу. Водночас комічний фантастичний магічний світ як пародія на класичний відповідник бінарних опозицій міфу руйнує їх зміст заради комізму магічного. Така руйнація відбувається шляхом комічної гіперболізації бінарних опозицій класичного фантастичного магічного світу та викривлення елементів цих опозицій, пов'язаних з магією.

Виявлено видозміни елементів опозиції «магія :: реальність» на оповідному рівні творів Т. Пратчетта. Установлено, що основним способом створення комізму магічного на цьому рівні є зрушення сталих елементів опозиції «магія :: реальність», яка властива магічним можливим світам класичного фентезі, у бік реальності, що зменшує чи знецінює роль магії у Дискосвіті. Основні трансформації елементів досліджуваної опозиції полягають у гротескному перебільшенні протилежних полюсів опозиції, одивненні її магічного компонента та протиставленні елементів опозиції, що уможливило виникнення комічного ефекту.

Аналіз текстового матеріалу дав змогу розкрити напрями змін в опозиції «магія :: реальність», що виникають у процесі реалістичного розвитку подій у Дискосвіті чи абсурдизації магії як вища за умови впливу предмету, об'єкта чи топосу реального світу на розвиток магічних подій чи розмивання меж між реальним та магічним світом, коли останній втрачає свої магічні властивості.

У статті встановлено процедури виявлення можливих трансформацій бінарної опозиції «магія :: реальність» у художньому світі романів Т. Пратчетта та описано широкий спектр прийомів і засобів досягнення комічного ефекту.

Ключові слова: трансформація, магія, магічна структура художнього світу, реальність, бінарна опозиція, перебільшення, одивнення, протиставлення.

Ukrayinska Ye. V. Transformation of the binary opposition "magic :: reality": a humorous vector (a study of English humorous fantasy). This paper considers the transformation of the binary opposition "magic :: reality" in Terry Pratchett's literary works. The paper focuses on the interaction of the elements of the above-mentioned opposition and the mechanisms of its reinterpretation to create a humorous effect. Since the structure of a classical fantastic magical world is based on the structural principles of a myth, fairy tale, or legend, primarily due to introducing mythical creatures or artifacts, while borrowing the basic model of a mythical world, the classical fantastic magical world borrows a set of binary oppositions as well. A humorous fantastic magical world as a parody of its classical equivalent adopts the binary oppositions of myth, destroying their meaning to create the humour of magic. Such destruction occurs through comic hyperbolization of classical binary oppositions and the destruction of their elements associated with magic.

Furthermore, the paper traces the changes of elements in the "magic :: reality" opposition at the narrative level of T. Pratchett's novels. The research proves that the main technique of creating the humour of magic at this level is shifts in the stable elements of the opposition "magic :: reality", which are typical of the magical possible worlds of classical fantasy, towards reality, which reduces or devalues the role of magic in the Discworld. The key transformations of the opposition under study come down to grotesque exaggeration of its opposite poles, defamiliarization of its magical element and contrasting the elements of the opposition, which fosters the emergence of a humorous effect.

The analysis of the textual material revealed the main vectors of changes in the opposition of "magic :: reality" that emerge due to the realistic development of the events in the magical space of Discworld or due to turning magic into absurdity under the influence of objects, things, or topoi of the real world upon the development of magical events or blurring the boundaries between the real and magical worlds, when the latter loses its magical properties.

The paper defines the procedures of revealing possible transformations of the binary opposition "magic :: reality" in the fictional world of T. Pratchett's novels and describes a wide range of linguistic techniques to achieve a humorous effect.

Key words: transformation, magic, magical structure of the fictional world, reality, binary opposition, exaggeration, defamiliarization, contrast.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Художній світ фентезі настільки різноманітний та умовний, що він порушує

стереотипи і втягує читача у сферу незвичайного, неочікуваного, нереального. Типологічні характеристики творів гумористичного фентезі пов'язані зі

специфікою їхніх сюжету та композиції, з наявністю надприродних та фантастичних елементів. У цих творах відбувається розмивання меж між асоціативною та раціональною інтерпретаціями дійсності. Тому комічне у творах фентезі визначається кризь призму асоціативної специфіки словесно-художньої організації тексту. Вважається, що для досягнення комічного ефекту в гумористичному фентезі використовуються різні форми трансформації художніх образів за рахунок їх невідповідності одне одному з огляду на опозицію «реальний світ :: магічний світ» як «відхилення від когнітивних і мовних стереотипів, які зберігаються у людській пам'яті» [8, 11]. Це і зумовило вибір **предмету** нашого дослідження, яким є трансформаційний потенціал бінарної опозиції «магія :: реальність» у творах Т. Пратчетта, що втілює її здатність до створення комічного ефекту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Жанр гумористичного фентезі є літературним жанром зі специфічно вибудованим сюжетом, головною особливістю якого є не так побудова комічного можливого світу, в якому діють особливі закони, живуть незвичні істоти, як те, що магія є звичайним явищем, як пародія на магічні світи творів класичного фентезі, тобто комічне зображення всієї магічної світобудови. Фантастичне та магічне в гумористичному фентезі спираються на основні об'єкти, закони та явища класичного фентезі, які викривлюються та вживаються в неочікуваних ситуаціях і ракурсах. Це потребує звернення до принципів побудови можливого магічного світу класичного фентезі та його зв'язку із міфом.

В англomовному фентезі міфологічні елементи, використані стосовно реалій сьогодення, слугують для вираження нового змісту та осягнення загальних закономірностей буття [9, 151]. До магічного можливого світу фентезі входять міфологічні та міфоподібні істоти, міфічні та міфоподібні артефакти, що пов'язують його із можливим світом міфу [6, 13]. Зокрема, назва магічного можливого світу Середзем'я із циклу романів Д. Р. Р. Толкіна є перетином авторської міфотворчості та германського міфу (са. middle-erde – середина земля), що є модифікацією да. Middan-geard (серединний огорожений простір), тобто давньогерманської назви світу людей [10, 6]. Міфи ж, своєю чергою, містять власний чітко структурований можливий світ, що спирається на системи бінарних опозицій: «магія :: реальність», «добро : зло», «свій : чужий», «життя : смерть» та ін. [11, 13–14], перша з яких і є **об'єктом нашого аналізу**.

Таким чином, запозичуючи принципи побудови магічного можливого світу, автори класичного фентезі запозичують і систему бінарних опозицій, що характерна для магічного можливого світу останнього. Стійкий набір опозицій, що властивий магічному можливому світу класичного фентезі [1; 3], включає в себе такі опозиції як: «світ добра :: світ зла», «реальний світ :: магічний світ», «світ людей :: світ чарівників», «світ жінки :: світ чоловіка», «людина :: природа» [2]. Отже, можливий магічний світ класичного фентезі спирається на міфологічну модель художнього світу. Оскільки комічний магічний можливий

світ пародіює свій класичний відповідник, то одним зі способів створення комічного ефекту є руйнація сталого набору опозицій, які властиві класичним магічним можливим світам. Як зазначає Т. Пратчетт, «одним із незвичних аспектів магічного всесвіту – є наявність протилежностей» [13, 201], проте це не протилежності явища самому собі, а протилежності компонентів явища певним компонентам опозицій. Він також зазначав, пояснюючи таку модель побудови власного художнього світу: «Кажуть, що протилежне галасу – мовчання. Це неправда. Мовчання – лише відсутність галасу» (LF, 46).

Спираючись на амбівалентність давньої міфологічної картини світу, що пов'язана із метафоричністю та символічністю логіки міфологічного мислення [7, 168], Т. Пратчетт послідовно руйнує сталі бінарні опозиції шляхом: 1) гротескного перебільшення протилежних полюсів опозиції; 2) одивнення кожної з опозицій [4, 145–150]; 3) протиставлення елементів опозиції, що уможливлене, як наслідок, створення комічного ефекту. У сучасних дослідженнях у галузі гумористичного фентезі в цілому та творчого доробку британського майстра фентезі зокрема відзначено тенденцію до зміщення акцентів у його художньому світі шляхом перегляду таких бінарних опозицій, як: «чоловік :: жінка» [12]; «людина :: природа» [14]; «добро :: зло» [4], «свій :: чужий» [5]. **Актуальність** нашого дослідження впливає із значущості семантичних опозицій у побудові художніх творів різних жанрів та необхідності подальшого аналізу способів створення гумористичного ефекту у жанровому аспекті.

Формулювання мети і завдань статті. У цій статті ми розглядаємо вияви дії лінгвального механізму виникнення комічного ефекту в контексті реалістичного розвитку подій у художньому просторі Дискосвіту, створеного Т. Пратчеттом, що базується на викривленні опозиції «магія : реальність» у бік останньої, що власне і є **метою** цієї публікації. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: установлення основних векторів взаємодії елементів опозиції «магія :: реальність» у художньому світі романів Т. Пратчетта та окреслення основних способів їх реалізації у текстовому середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наближення ініціального елементу опозиції «магія :: реальність» до завершального на оповідному рівні художнього світу Т. Пратчетта відбувається за умови впливу предметів та об'єктів реального світу на розвиток магічної ситуації або розмивання меж між реальним та магічним світами.

Предмети реального світу, що потрапляють за авторським задумом у художній світ Дискосвіту, можуть стати причиною змін у розвитку магічної ситуації завдяки гротескному перебільшенню їх ролі. Так, подібну ситуацію спостерігаємо в магічному топосі Дискосвіту “Dungeon Dimensions” (Підземні виміри), де існують різні жахливі істоти (Things, Creatures), народжені від кошмарів. На Дискосвіті вважається, що магія послаблює кордони між магічними топосами, тому істоти підземних вимірів збираються в місцях її великої концентрації і чекають шансу на

звільнення двома шляхами – або хтось у голос назве число «вісім», яке асоціюється з ними, або хтось із чаклунів про них подумає. Розвиток магічної ситуації із залученням предмету реального світу починається фрагментом із роману “Colour of Magic” (Колір Чаклунства), де турист Двоквітка (Twoflower) випадково викликає чудовисько із Підземного виміру повторенням сакрального числа, наприклад:

“Strange,” it said. “Why can’t he say eight?” Eight, hate, ate said the echoes. There was the faintest of grinding noises, deep under the earth... A charge of magic bigger than he had ever seen was building up; when he moved, in painful slow motion, his limbs left trails of golden sparks that traced their shape in the air. Behind him there was a rumble as the great octagonal slab rose into the air, hung for a moment on one edge, and crashed down on the floor. Something thin and black snaked out of the pit and wrapped itself around his ankle (СМ, 95).

У цьому прикладі число «вісім», що повторюється декілька разів у вигляді числівника “eight” та прикметника “octagonal” (восьмикутний), є своєрідною алюзією на сакральне для казок число «сім» (сім гномів, сім козенят, сім пелюсток). Це число є не лише сакральним заклинанням, що спричиняє появу жахливих істот, воно також пояснює, що саме станеться з героєм через римування числівника “eight” з формою минулого часу дієслова “to eat” (їсти) – “ate” та дієслова “hate” (ненавидіти), що імітує відлуння. Це супроводжується використанням тематичної лексики на позначення наростання чи посилення (*bigger than he had ever seen, building up, rose into the air*), світлових та шумових ефектів (*grinding noises, trails of golden sparks, a rumble, crashed down*), попадання в пастку (*Something thin and black snaked out of the pit and wrapped itself around his ankle*). Проте ключовий комічний парадокс розкривається в іншому фрагменті цього ж роману: знищити цих жахливих істот можливо лише уникаючи використання магії, що порушує опозицію «магія :: реальність» у бік реальності, як доводить подальший розвиток ситуації, наприклад:

“They’re about ripe now, can’t hold them any longer. Everyone smile, please.” There was a flash of light so white and so bright it didn’t seem like light at all. Bel-Shamharoth screamed, a sound that started in the far ultrasonic and finished somewhere in Rincewind’s bowels. The tentacles went momentarily as stiff as rods, hurling their various cargoes around the room, before bunching up protectively in front of the abused Eye. The whole mass dropped into the pit and a moment later the big slab was snatched up by several dozen tentacles and slammed into place, leaving a number of thrashing limbs trapped around the edge (СМ, 103).

У наведеному прикладі ситуація стає комічною завдяки гротескному перебільшенню ролі об’єкта реального світу – «фотоапарат» у боротьбі з магічною істотою. Стає зрозумілим, що ця істота є настільки слабкою, що її можна вбити чи відігнати не силою магії, як того вимагають стереотипні уявлення, а простим, хоча й нетрадиційним способом, а саме включенням спалаху від фотоапарату (*a flash of light so white and so bright it didn’t seem like light at all*).

Магічні властивості предметів художнього простору Дискосвіту можуть змінюватися на немагічні під впливом подій реального світу, що і відбувається із артефактом “Luggage” (Скрина) під час оголошення чарівниками магічної війни одне одному. Магічна війна на Дискосвіті – це дуже рідкісне явище, але і дуже страшне, адже внаслідок обміну заклинаннями на планеті знищується все живе і настає Апокаліпсис, як це описано у фрагменті з роману Т. Пратчетта “Sorcery” (Чаротворці), наприклад:

The area around the tower of Al Khali, under the relentless magical bombardment... It looked like a piano sounds shortly after being dropped down a well. It tasted yellow, and felt Paisley. It smelled like a total eclipse of the moon. Of course, nearer to the tower it got really weird. Expecting anything unprotected to survive in that would be like expecting snow on a supernova. Fortunately the Luggage didn’t know this, and slid through the maelstrom with raw magic crystallising on its lid and hinges. It was in a foul mood but, again, there was nothing very unusual about this, except that the crackling fury earthing itself spectacularly all over the Luggage in a multi-coloured corona gave it the appearance of an early and very angry amphibian crawling out of a burning swamp (S, 398).

У цьому уривку завдяки використанню ключового слова “bombardment” (бомбардування), а також звукових імітацій (*It looked like a piano sounds shortly after being dropped down a well*) та акценту на жовтизні, що символізує небезпеку (СК), у контексті абсурдних синестезійних образів (*It tasted yellow; It smelled like a total eclipse of the moon*) створюється розгорнута метафора на позначення напруженої атмосфери війни. Ця похмура атмосфера магічної війни гротескно перебільшується (*Expecting anything unprotected to survive in that would be like expecting snow on a supernova*) та стає комічною, коли автор вводить в опис магічний предмет «Скрина» (Luggage), руйнуючи опозицію «магія :: реальність». Цей магічний предмет виступає в ролі постраждалого чи біженця із реального світу, виглядаючи зневіреним (*It was in a foul mood*) і жалюгідним, незважаючи на різнокольоровий ореол гніву, як земноводне, що зарано вилізло з болота (*an early and very angry amphibian crawling out of a burning swamp*).

Залучення до художнього магічного простору Дискосвіту предметів реального світу на позначення реалій технічного прогресу створює комічну ситуацію процесу підготовки чарівників, яка зазнає деградації. Зокрема, у романі “The Last Continent” (Останній Континент) описується, як замість продукування «реальної» магії, зокрема, фокусів з підлогою (*trick floorboards*) та шпалерами, що вибухають (*exploding wallpaper*), кращі розумники університету (*the best brains in the University*) витрачають час на удосконалення комп’ютерів, наприклад:

Therefore there’s something comforting in knowing that some of the best brains in the University, who a generation ago would be coming up with some really exciting plans involving trick floorboards and exploding wallpaper, were spending all night in the High Energy Magic Building, trying to teach Hex to sing ‘Lydia

the Tattooed Lady', exulting at getting a machine to do after six hours' work something that any human off the street would do for tuppence, then sending out for banana-and-sushi pizza and falling asleep at the keyboard. Their seniors called it technomancy, and slept a little easier in their beds in the knowledge that Ponder and his students weren't sleeping in theirs (LC, 34).

Авторський неологізм “technomancy” як бленд від двох слів “technology” – «технологія» та “necromancy” – «некроманія» на позначення нового тренду в університетському навчанні точно передає комізм описаної ситуації. Введення в магічний контекст предметів сучасного реального світу – комп'ютерної клавіатури та піци з бананами і суші (*keyboard, banana-and-sushi pizza*) – підсилює комічний ефект гротескного перебільшення значущості новітніх технологій порівняно з магією, яка видається незрозумілою, містичною, доступною лише поодиноким представникам соціуму, але не тому, що є високоінтелектуальною, а тому, що втрачається на безглузде навчання техніки навичок, якими будь-яка людина з вулиці вже володіє (*getting a machine to do after six hours' work something that any human off the street would do for tuppence*).

Розмивання меж між магічними топосами та реальним світом, коли перші втрачають свої магічні властивості, спостерігаємо під час подорожі головного героя роману “Small Gods” (Дрібні Боги) чарівника Рінсвінда до Темної пустелі (Dark desert). Темна пустеля – це магічний топос у художньому просторі Дискосвіту, що є комічним зображенням християнського уявлення про чистилище як місце між життям земним та загробним. Пустеля є магічною, бо до неї можуть потрапити не тільки мерці, а й живі люди, але вибратися з неї їм буде дуже важко. Цю пустелю, як і все, що пов'язано зі Смертю, описано як піщаний шлях чорного кольору, над яким вдень світить чорне сонце, а вночі холодні яскраві зорі. У кінці цього шляху перебуває Правосуддя (Judgement), наприклад:

And then he realized that it wasn't the corridor he remembered, with its shadows and the grittiness of sand underfoot. That corridor didn't have a glow at the end, that pulled at him like a magnet pulls at an iron filing. You couldn't put off the inevitable. Because sooner or later, you reached the place when the inevitable just went and waited. And this was it. Fri'it stepped through the glow into a desert. The sky was dark and pocked with large stars, but the black sand that stretched away to the distance was nevertheless brightly lit. A desert. After death, a desert. The desert... They said: you must walk a desert ... “Where is this place?” he said hoarsely. THIS IS NO PLACE, said Death ... all alone ... “What is at the end of the desert?” JUDGEMENT ... with your beliefs ... What have I always believed? That on the whole, and by and large, if a man lived properly, not according to what any priests said, but according to what seemed decent and honest inside, then it would, at the end, more or less, turn out all right. You couldn't get that on a banner. But the desert looked better already (SG, 84).

У наведеному фрагменті роману “Small Gods”, де антропоморфна персоніфікація Смерть розповідає померлому про його подальші дії, магічна пустеля

втрачає свої магічні властивості як останній, важкий чи легкий, шлях – залежно від праведності життя померлої людини (*not according to what any priests said, but according to what seemed decent and honest inside*). Якщо людина вірить не заповідям, які пропонує церква як моральні норми поведінки, а сама для себе вирішує, як їй треба жити і що є добрим, а що поганим, тоді перебування в цьому магічному топосі приносить несподівані переваги (*But the desert looked better already*). Це поєднує його із реальним світом, де люди самостійно визначають вектор власної поведінки. Таким чином, магія в цьому разі теж втрачає свої магічні властивості, що одивнює магічний елемент бінарної опозиції за рахунок набуття ним ознак явища реального світу, спричиняючи появу комічного ефекту.

Наближення магічної світобудови Дискосвіту до її відповідника в реальному світі провокує комічний ефект під час опису її абсурдних магічних складників, визначених расою друїдів та викладених у наведеному нижче уривку з роману Т. Прагчетта “Light Fantastic” (Химерне Сяйво), наприклад:

The druids of the Disc prided themselves on their forward-looking approach to the discovery of the mysteries of the Universe. [...] had formulated the following theory: The universe, they said, depended for its operation on the balance of four forces which they identified as charm, persuasion, uncertainty and bloody-mindedness. Thus it was that the sun and moon orbited the disc because they were persuaded not to fall down, but didn't actually fly away because of uncertainty. Charm allowed trees to grow and bloody-mindedness kept them up, and so on (LF, 110).

Отже, усе в природі існує завдяки чотирьом принципам, що доповнюють одне одного і взаємодіють між собою (*the balance of four forces*), – принципам принадності, переконання, непевності та відсутності здорового глузду (*charm, persuasion, uncertainty and bloody-mindedness*). Ці принципи набувають комічних рис завдяки метафоричному олюдненню природи, яку нібито можна переконати працювати так, як потрібно людині (*sun and moon orbited the disc because they were persuaded not to fall down*), а також тому, що світобудова існує не завдяки магії, а всупереч їй, одивнюючи в такий спосіб опозицію «магічний світ :: реальний світ» (*didn't actually fly away because of uncertainty, Charm allowed trees to grow and bloody-mindedness kept them up*) наближенням магічного світу за своїми ознаками до реального світу.

Знецінення магії та магічних знань і наближення їх до наукових відкриттів реального світу відбувається під час створення цілющого магічного зілля, яке повинно допомагати людям від різних хвороб, як-от у фрагменті роману “Witches Abroad” (Відьми за Кордоном), наприклад:

Take medicine, for example. Magrat knew she was much better than them at herbs. She'd inherited several large books on the subject from Goodie Whemper, her predecessor in the cottage, and had essayed a few tentative notes of her own as well. She could tell people things about the uses of Devil's Bit Scabious that would interest them so much they'd rush off, presumably to look for someone else to tell. She could fractionally distil, and double-distil, and do things that meant sitting up all

night watching the colour of the flame under the retort. She worked at it. Whereas Nanny just tended to put a hot poultice on everything and recommend a large glass of whatever the patient liked best on the basis that since you were going to be ill anyway you might as well get some enjoyment out of it. ...And Granny <...> she just gave people a bottle of coloured water and told them they felt a lot better. And what was so annoying was that they often did. Where was the witchcraft in that? (WA, 146).

У цьому прикладі на основі прийомів наростання (“tell people things, distil, and double-distil, sitting up all night watching the colour”) та контрасту (*Whereas Nanny <...> And Granny*) робиться акцент, з одного боку, на значних зусиллях справжньої відьми, яких вона докладає, виготовляючи цілюще зілля і починаючи зі збору трав, які піддаються обробці, а інколи й подвійній обробці (*fractionally distil, and double-distil*), багатогодинному контролю за варкою, що вимагає концентрації сил та уваги. А з іншого боку, підкреслюється недбалість інших відьом, які лікують людей, розраховуючи на ефект плацебо (*and told them they felt a lot better. And what was so annoying was that they often did*): прикладають гарячі примочки до будь-якої частини тіла (*to put a hot poultice on everything*), рекомендують будь-яке питво, що до вподоби хворому (*recommend a large glass of whatever the patient liked best*), чи пляшку зафарбованої води (*just gave people a bottle of coloured water*)

від усіх хвороб. Комізм ситуації додатково створюється завдяки опису реакції хворих, що намагаються позбавитись нудних нотацій, які супроводжують процес лікування, і пошукати іншого цілителя (*things about the uses of Devil's Bit Scabious that would interest them so much they'd rush off, presumably to look for someone else to tell*). У результаті виявляється, що для лікування людей потрібні передовсім знання психології, а не магії (*Where was the witchcraft in that?*), що знову викривлює опозицію «магія :: реальність» у бік фінального елементу опозиції.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, у семи проаналізованих романах Террі Пратчетта, що належать до жанру гумористичного фентезі, основний лінгвальний механізм виникнення комізму магічного під час реалістичного розвитку подій у комічній магійній ситуації базується на викривленні опозиції «магія :: реальність» у бік останньої. Цього досягнуто за рахунок прийомів контрасту, наростання, метафоричної персоніфікації, введення в магійний контекст немагічних предметів, гротескного перебільшення ролі магії в художньому світі Дискосвіту.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у розкритті особливостей комізму магічного з огляду на ідіостиль автора, що сприятиме окресленню палітри художніх засобів, притаманних жанру гумористичного фентезі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барашкова А. В. Принципы художественного мифологизма в жанре фэнтези. *Личность. Культура. Общество*. 2010. Вип. 3, т. 2. С. 315–318.
2. Белоусова Е. Г. Основные характеристики художественной картины мира, репрезентируемой в произведениях жанра фэнтези. *Молодой учёный*. 2011. № 4, т. 1. С. 200–202.
3. Губайловский В. А. Обоснование счастья. О природе фэнтези и первооткрывателе жанра. *Новый Мир*. 2002. № 3. С. 174–186.
4. Канчура Є. О. Нівелювання бінарних опозицій у фентезі доби постмодернізму (на прикладі романів Террі Претчетта). *Вісник Львівського університету. Сер. : Іноземні мови*. 2012. Вип. 20, ч. 1. С. 145–152.
5. Канчура Є. О. Моделювання ситуацій встановлення контакту із чужим в англійському фентезі доби постмодернізму. *Сучасні літературознавчі студії. Літературний дискурс: транскультурні виміри*. 2015. Вип. 12. С. 232–242.
6. Кубрякова Е. С. Части речи с когнитивной точки зрения: роль языка в познании мира. *Язык и знание: на пути получения знаний о языке*. / гл. ред. Е. С. Кубрякова. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
7. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа / под ред. Е. М. Мелетинский. Москва : Наука, 1976. 407 с.
8. Панина М. А. Комическое и языковые средства его реализации : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Москва, 1996. 145 с.
9. Ситенька О. В. Міфологічна інтертекстуальність в англомовній постмодерністській прозі : лінгвокультурологічний аспект : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Київ, 2012. 200 с.
10. Тихомирова О. В. Міфічний квест у літературній спадщині Дж. Р. Р. Толкіна : автореф. дис. на здобут. наук. ступеня канд. филол. наук : 10.01.04. Київ, 2003. 20 с.
11. Щукина Д. А. Пространство в художественном тексте и пространство художественного текста. Санкт-Петербург : СПбГИ, 2003. 218 с.
12. Croft J. V. The education of a witch : Tiffany Aching, Hermione Granger and gendered magic of Discworld and Potterworld. *Mithlore*. 2009. No. 27 (3/4). P. 129–142.
13. The Terry Pratchett Interview: Discworld quo vadis. Pratchett T. and Lynn, Briggs, Steven. *The New Discworld Companion*. London : Orion Publishing, 2004. 472 p.
14. Unerman S. Dragons in Twentieth-Century Fiction. *Folklore*. 2002. Vol. 113 (1). P. 94–101.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- COM: Pratchett T. *The Colour of Magic*. London : Corgi Books, 1985. 285 p.
 LC: Pratchett T. *The Last Continent*. London : Corgi Books, 1999. 412 p.
 LF: Pratchett T. *The Light Fantastic*. London : Corgi Books, 1986. 285 p.
 LL: Pratchett T. *Lord and Ladies*. London : Corgi Books, 1992. 448 p.
 SG: Pratchett T. *Small Gods*. New York : Harper Collins, 1992. 384 p.
 S: Pratchett T. *Sourcery*. London : Corgi Books, 1989. 270 p.
 WA: Pratchett T. *Witches Abroad*. London : Corgi Books, 1993. 275 p.

REFERENCES

1. Barashkova, A. V. (2010). Printsipy khudozhestvennogo mifologizma v zhanre fentezi [Principles of artistic mythologism in the fantasy genre]. *Personality. Culture. Society*, 3 (2), 315–318 [in Russian].
2. Belousova, Ye. G. (2011). Osnovnye kharakteristiki khudozhestvennoy kartiny mira, reprezentiruemoy v proizvedeniyakh zhanra fentezi [The main characteristics of the artistic picture of the world, represented in the works of the fantasy genre]. *Molodoy uchenyy*, 4 (1), 200–202 [in Russian].
3. Gubaylovskiy, V. A. (2002). Obosnovanie schastya. O prirode fentezi i pervootkryvatele zhanra [Rationale for happiness. On the nature of fantasy and the discoverer of the genre]. *New World*, 3, 174–186 [in Russian].
4. Kanchura, Ye. O. (2012). Niveliuvannia binarnykh opozytsii u fentezi doby postmodernizmu (na prykladi romaniv Terri Pretchetta) [Leveling of binary oppositions in the fantasy of postmodern era (on the example of Terry Pratchett's novels)]. *Visnyk of Lviv National University. Foreign language series*, 20 (1), 145–152 [in Ukrainian].
5. Kanchura, Ye. O. (2015). Modeliuvannia sytuatsii vstanovlennia kontaktu iz chuzhym v anhliiskomu fentezi doby postmodernizmu [Modeling of situations of establishing contact with a stranger in the English fantasy of the postmodern era]. *Modern Literary Studies. Literary discourse: transcultural dimensions: Science*, 12, 232–242 [in Ukrainian].
6. Kubryakova, Ye. S. (2004). Chasti rechi s kognitivnoy tochki zreniya: rol yazyka v poznanii mira. Yazyk i znaniye: na puti polucheniya znaniy o yazyke [Language and knowledge: on the way to obtaining knowledge about language: parts of speech cognitive point of view: the role of language in the knowledge of the world] / ed. Ye. S. Kubryakova. Moskva: Languages of Slavic culture [in Russian].
7. Meletinskiy, Ye. M. (1976). Poetika mifa [Poetics of Myth] / ed. Ye. Meletinskiy. Moskva: Nauka [in Russian].
8. Panina, M. A. (1996). Komicheskoe i yazykovye sredstva ego realizatsii. (Dysertatsiya kandidata filologicheskikh nauk). Moskva [in Russian].
9. Sytenka, O. V. (2012). Mifolohichna intertekstualnist v anhlovni postmodernistskii prozi: linhvokulturolohichni aspekt. (Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
10. Tykhomyrova, O. V. (2003). Mifichniy kvest u literaturnii spadshchyni Dzh.R.R. Tolkina. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
11. Shchukina, D. A. (2003). Prostranstvo v khudozhestvennom tekste i prostranstvo khudozhestvennogo teksta [Space in the fictional text and space of the fictional text]. Sankt-Peterburg: SPGGI [in Russian].
12. Croft, J. B. (2009). The education of a witch: Tiffany Aching, Hermione Granger and gendered magic of Discworld and Potterworld. *Mithlore*, 27 (3/4), 129–142 [in English].
13. The Terry Pratchett Interview: Discworld quo vadis / eds. T. and L. Pratchett, S. Briggs. The New Discworld Companion. London: Orion Publishing, 2004 [in English].
14. Unerman, S. (2002). Dragons in Twentieth-Century Fiction. *Folklore*, 113 (1), 94–101 [in English].

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КОНСТРУКЦІЙ СТРУКТУРНОЇ СХЕМИ Vf_{imp1pl}

Умрихіна Л. В.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

У статті здійснено спробу висвітлення функціонально-семантичної своєрідності конструкцій структурної схеми Vf_{imp1pl} як одного з типів формально-синтаксичної організації спонукальних конструкцій. Звернено увагу на специфіку граматичного значення дієслівної форми, за допомогою якої виражено головний предикативний член заявленого типу конструкцій щодо експлікації спонукування адресата до спільної дії. Указано на відмінні семантичні ознаки конструкцій, утілювані засобом дієслова у формі першої особи множини наказового способу. Акцентовано на домінуванні у їхній структурі пропонувального характеру змісту й нівелюванні ознак категоричності. Запропоновано перелік й опис функціонально-семантичних різновидів основного значення спонукування сумісної дії, здатного бути представленим засобом конструкцій аналізованого типу. Серед останніх – конструкції зі значенням пропозиції-вказівки, пропозиції-запиту, згоди, прохання, заклик. Названо можливі модифікатори змістової й граматичної структури конструкцій, зокрема такі граматичні засоби ускладнення, як службові форманти. З'ясовано роль засобів різної природи у формуванні окремого функціонально-семантичного різновиду конструкцій, до того ж виявлено специфічні для кожного з них. Простежено контекстуальну зумовленість реалізації конструкцій зі значенням прохання, згоди та дозволу. Установлено, що тенденція до розширення синтаксичної структури відбувається пропорційно до ступеня пом'якшення волюнтативного впливу й спонукальної сили конструкцій кожного окремого функціонально-семантичного різновиду. Відмічено особливу мінімалізацію граматичного структурно-компонентного складу конструкцій у разі їх функціонування для вираження різновиду значення пропозиції-вказівки.

У роботі використано описовий метод, а також методи зіставлення й компонентного аналізу. Методика дослідження – аналіз мовного явища від рівня комунікативного, на якому формується модальне значення через його семантико-синтаксичну реалізацію, до рівня синтаксичного, де виявляються засоби формального та семантичного вираження імперативної модальності.

Ключові слова: спонукальна конструкція, головний предикативний член, спонукування до сумісної дії, функціонально-семантичний різновид, модифікатор значення, контекстуально зумовлене значення.

Umrykhina L. V. Functional-semantic differentiation of the structural scheme Vf_{imp1pl} constructions. The article presents an attempt to highlight the functional-semantic originality of the structural scheme Vf_{imp1pl} constructions as one of the formal-syntactic organization types of imperative structures. The author focuses on the specifics of the grammatical meaning of the verb form, by means of which the predicate of the declared structure type is expressed, in terms of explicating an inducement for the audience to joint action. The distinctive semantic features of structures that include the 1st person plural of an imperative verb form are pointed out. The author emphasizes on the domination of a proposal nature in their structure content and the leveling of categorical signs. The list of functional-semantic varieties of the central meaning of inducement to joint action by means of Vf_{imp1pl} structures is suggested. Among the latter-constructions with the meaning of proposal-instruction, proposal-question, consent, request, appeal. Possible modifiers of semantic and grammatical structure of constructions are named, in particular, such grammatical means of complexity as auxiliary formants.

The role of different means in the formation of each functional-semantic structural variety is clarified, and specific features for each of them are revealed. The contextual connection of structures with the meaning of request, consent and permission is traced. The tendency to expand the syntactic structure is proportional to the degree of mitigation of the voluntary influence and imperative power of the structures of each functional-semantic type. The minimization of the grammatical structural and component composition of structures in the case of expressing the meaning of proposal-instruction is pointed out.

The author uses a descriptive method, as well as methods of comparison and component analysis. The research methodology is the analysis of the linguistic phenomenon from the communicative level, on which the modal meaning is formed through its semantic-syntactic realization, to the syntactic level, where means of formal and semantic expression of imperative modality are applied.

Key words: imperative structure, predicate, inducement to joint action, functional-semantic variety, modifier of meaning, contextually determined meaning.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Спонукальні конструкції із предикатом, вираженим дієсловом першої особи множини наказового способу (структурної схеми Vf_{imp1pl}), заслуговують на глибоке й детальне вивчен-

ня. Своєрідність цих конструкцій як унікального граматичного утворення української мови полягає в тому, що вони маркують саме значення спонукування до сумісної дії, не припускаючи водночас ні залучення будь-яких форм, транспонованих з інших

способових граем, ні власного транспонування в різні модально-значеннєві сфери. Спонукальні висловлення, структуровані за допомогою заявленого типу конструкцій, позначені частотністю використання в українському мовленні й потребують акцентуалізації їх виняткової прерогативи у вираженні спонукання до сумісної дії. В українському мовознавстві до сьогодні немає спеціальних праць, присвячених аналізу функціонально-семантичної своєрідності цих конструкцій. Усе це зумовлює актуальність пропонованої розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню спонукальної модальності й особливостей утілення її в українській мові присвячено багато сучасних наукових розробок, спеціальних, комплексних, а також студійних, які тією чи тією мірою висвітлюють питання як структурно-граматичної організації спонукальних конструкцій, так і специфіки їх реалізації в мові та мовленні (Л. В. Бережан, К. О. Бортун, О. Л. Даскалюк, Г. Г. Дрінко, Н. М. Костусяк, Т. А. Нестеренко, І. Л. Шевчук, Н. В. Швидка, С. В. Харченко та ін.). Проте висвітлення питання семантичної своєрідності й особливостей функціонування саме конструкцій структурної схеми Vf_{imp1pl} , що втілюють вираження спонукання адресата до сумісної дії, позначене побіжним характером й недостатністю вивчення. Зокрема, порівняно більше уваги приділено проблемі віднесення дієслівної форми, якою виражений головний предикативний член конструкцій Vf_{imp1pl} , до граем морфологічної категорії наказового способу дієслова. Водночас активно аналізують аналітичний варіант, калькований із російської мови, *давай(те)+інфінітив / дієслово майбутнього часу множини* як виразник значення спонукання до сумісної дії. Теоретики новітньої граматики сучасної української літературної мови (І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, С. О. Соколова) визнають таке мовне утворення ненормативним явищем. Особливістю українського формоутворення, зумовленого історичним розвитком мови, учені вважають конструкції із синтетичною формою наказового способу дієслова, де закінчення *-імо* є показником спільного виконання дії.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є виявлення функціонально-семантичних особливостей конструкцій структурного типу Vf_{imp1pl} . **Досягнення мети передбачає виконання таких завдань:** 1) проаналізувати конструкції заявленого структурного типу з огляду на втілене в них значення спонукальності; 2) виявити специфіку репрезентації спонукання до спільної дії в різних ситуативних контекстах; 3) визначити особливості граматичного вираження окремих функціонально-семантичних різновидів основного значення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конструкції структурної схеми Vf_{imp1pl} представлені в синтаксичному арсеналі української мови, слугують для вираження значення спонукання до сумісної дії. Такі конструкції здавна вважають особливою властивістю української літературної мови й живого розмовного мовлення [6, 17]. Предикат, виражений дієсловом першої особи множини наказового способу, маркує ситуацію повідомлення про одночасну

готовність мовця бути виконавцем названої дії разом зі слухачем, спонукуваним до неї. Інакше кажучи, мовець спонукає слухача не просто виконати якусь дію, а бере на себе відповідальність виконувати цю дію спільно з ним. Спонукальні конструкції із предикатом, вираженим дієсловом першої особи множини наказового способу, як унікальне граматичне утворення української мови маркують саме значення спонукання до сумісної дії, не припускаючи ні залучення будь-яких форм, транспонованих з інших способових граем, ні власного транспонування в різні модально-значеннєві сфери.

Спонукальні конструкції сумісної дії передбачають потенційний соціальний зв'язок, а саме зближення адресанта і адресата на шляху до виконання однієї справи, що дає змогу мовознавцям відносити їх до так званих соціативних спонукальних конструкцій [3, 49]. Така «сумісність» має біполярну природу продукування. З одного боку, дієслова у формі першої особи множини наказового способу вважають дієсловами інклюзивного значення, індикаторами ввічливості, оскільки вони транслюють так зване «скромне авторське ми», пропонуючи дво-векторне спрямування адресатності [1, 11]. Спонукування, передаване таким типом конструкцій, трансформується в запрошення до спільної із мовцем дії [4, 318]. У них вбачають потенціал репрезентації солідарності між інтерактантами, що сприяє зменшенню соціальної та комунікативної дистанції й, відповідно, реалізації стратегій позитивної ввічливості. З іншого боку, за істинними причинами використання такої форми спонукання може критися прагнення мовця нав'язати свою волю безвідносно до очікуваної санкції слухача. Відома також думка, що перша особа множини наказового способу дієслова є найбільш нейтральною формою заохочення [5, 92]. У будь-якому разі спонукальні конструкції сумісної дії, на відміну від конструкцій, які покликані спонукати до одноосібного виконання дії, демонструють порівняно менший рівень волюнтаристичного впливу на адресата й нівельовану категоричність. Безвідносно до авторитетності й соціального статусу адресанта та його конкретного наміру – вказати адресатові на необхідність виконання разом із ним якоїсь дії або просто запросити приєднатися до здійснення, вочевидь, приємної для адресата ситуації – спонукання, виражене названим типом конструкцій, загалом має характер пропонування.

Серед різновидів спонукальних конструкцій сумісної дії існують такі, що, незважаючи на пропонувальний загальний характер, тяжіють до розпорядницьких. Це конструкції зі значенням пропозиційно-вказівки. Їх використовують для вираження спонукання адресата до того, що мовець на власний розсуд запланував виконати разом із ним. Такі конструкції сигналізують про рішучий, чітко виражений, позбавлений вагань намір мовця й указують на те, що він не розраховує на відмову. Відповідно до такого задуму їх використання в мовленні не передбачає зворотної репліки: суб'єкт мовлення претендує на беззастережне виконання з огляду на своє соціальне положення або об'єктивні життєві обставини. Тому такі конструкції позбавлені ознак утілення додаткових

модальних смислів, окрім основного спонукального, які б вказували на сумнів, розмірковування чи вагання. Граматично це позначено відсутністю в них таких модифікаторів, як-от: вставні слова, словосполучення типу *справді, про мене, можливо*. Не пускають вони й наявності вставних слів увічливості типу *будь ласка, дозвольте, прошу*, що зумовило б зміну значення пропозиції-вказівки на значення прохання. Уведення до структури конструкцій часток із додатковим модальним значенням типу *ось, ж(е), -бо, от* також модифікує зміст пропозиції-вказівки у бік зниження беззастережності виконання й змінює назване значення на значення прохання, поради чи інше. Наприклад:

<голова суду> – Писарю, перепиши, – каже, – свідителів, та повідбирай в них руки, та й пиши мерщій лепорт до суда; а ми ходім до Макухи свідительствовати (Г. Квітка-Основ'яненко); *– А най то качка копне! – запалює папіроску Оля Кентнер, як би не хотіла торкатись того, що вже пропало. – Говорім про що інше!* (Ірина Вільде).

Для конструкцій зі значенням пропозиції-вказівки характерна неускладнена структура. Мінімізацією ж структурних компонентів відрізняються конструкції зі значенням пропозиції-вказівки, які сигналізують про екстремальні життєві обставини їх використання й екстремність продукування відповідних висловлень, наприклад:

Любка кинулась виймати, але Івашко відіпхнув її руку й захекано та грізно прошепотів: – Тікаймо! Швидко! (В. Винниченко).

Конструкції зі значенням пропозиції-запиту, на відміну від конструкцій зі значенням пропозиції-вказівки, відбивають ситуацію залежності мовця від позиції адресата. Мовець цілком свідомий того, що висловлює пропозицію передусім у власних інтересах, тому не впевнений, що на здійснення задуманого отримає добру волю слухача. Такі конструкції втілюють відносну сумнівність реалізації названого, однакову ймовірність як позитивного, так і негативного сприйняття з боку того, до кого вони звернені. Необхідною умовою реалізації таких конструкцій є орієнтація на розгортання діалогу, очікування від адресата конкретної відповіді – звичайно, схвальної, на що розраховує адресант.

На таку функціонально-семантичну специфіку конструкцій можуть вказувати граматичні модифікатори змісту й, відповідно, синтаксичної структури, як-от: частки *так, лишень, краще, ось, ну та ін.*, наприклад:

– Так подаймо на неї лепорт! – казав Забр'юха. *– Нехай вона там заплатить за безчестя, що нас позміняли та ще мене на Солосі оженили. Нехай її посадять у колоду...* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Всі стали сміятися, а Сагайдачний каже: – Не пора тепер на жарт, панове товариство, тепер краще обдумаймо, що і як комісарам відповісти, щоб надто Польщі не обидити...* (А. Чайковський).

Аналіз контексту може слугувати додатковим підтвердженням реалізації в структурі конструкції саме значення пропозиції-запиту, проте не є необхідним завдяки названим граматичним маркерам, наприклад: *Ходім лишень до ратуші та збудімо писаря* (Г. Квітка-Основ'яненко). Із твору відомо, що герой

опинився в неочікуваній ситуації, що потребує розв'язання проблемного, фактично неймовірного завдання. Він звертається до слухачів не із пропозицією-вказівкою, оскільки не має права розпоряджатися їх майбутніми діями, не маючи статусного привілею це робити, а саме із пропозицією-запитом. Не певний того, чи отримає схвальну відповідь, він проте сподівається на позитивну санкцію адресатів. Відсутність впливової спонукальної сили, характерної для пропозиції-вказівки, у цьому разі зумовила не бажану для мовця реакцію: *– Але! Нам нічого до писаря, – зашипіла уся громада. – Він уже нам не сунуть начальник; ми тут старші!*

У разі відсутності граматичних показників на значення пропозиції-запиту вказує контекстуальне оточення спонукальної конструкції. Так, наприклад, спонукальній конструкції *Поїдьмо* передують цілий ряд інших мовних одиниць, покликаних у комплексі створити необхідне тло для мотивування співрозмовника до того, щоб той пристав на загальну пропозицію, яку відкриває формальний запит як такий: *– Що, може, на вальдиненів поїдемо? – запитав я свого вірного товариша по охоті. – Воно хоч і пізнувато, висипки вже далі на північ посипали, – та, проте, може, ще ж якийсь забарився й у нас. Та й Ральфа треба перевірити, чи не забув він за зиму, як стойку робити! Поїдьмо, провітримось трохи* (Остап Вишня).

Конструкції зі значенням згоди мають такі граматичні маркери реалізації: службові слова (здебільшого частки) *а, та, хоч і, ж та ін.*, вставні слова й словосполучення *справді, про мене та ін.*

<Проценко умовляє Довбню піти до попаді, нахвалює її молоду красу, співочий голос, живу, енергійну вдачу, той одказує, що не дуже охочий відвідувати незаможний будинок, де навряд чи добре почастують. Проте згодом:> – Одначе, про мене, хоч і ходімо, – згодився Довбня (Панас Мирний);

– Певно, вона не спить. Ходімо.

– А ходімо, справді, ще раз до матері, – сказала Горпина (Панас Мирний);

– Плюнь, друже, на сію Явдоху! А паче усього повели, господине, унести носатку чого-небудь. Ось випиймо журби ради, то лучче буде паче і обаче.

– Та випиймо ж! (Г. Квітка-Основ'яненко).

Аналіз контексту може слугувати додатковим підтвердженням реалізації в структурі конструкції саме значення згоди, проте не є необхідним завдяки названим граматичним маркерам, наприклад: *Спасибі тобі, моя старенька! Через тебе, через твою добрість, через твої труди нас Бог благословив усім, усім. Ходімо ж до церкви, подякуймо за його милості!* (Г. Квітка-Основ'яненко). Як відомо із сюжету, пропоноване висловлення є відповіддю на попередній запит згаданого учасника діалогу, а саме прохання-вмовляння не лежати й журитися, а повеселішати й, хвалячи Бога, піти разом до церкви.

У разі відсутності граматичних показників на значення згоди вказує контекст. Такі конструкції часто репрезентують діалогову репліку-відповідь на формально тотожну спонукальну конструкцію зі значенням пропозиції-запиту. Тож у цих конструкціях значення згоди є контекстуально зумовленим:

- *Може, ходімо?* – спитав він.
- **Ходімо** (В. Підмогильний);
- *Ходім же з жалю та вип'єм!*
- **Ходім**, – заговорили ті (А. Свидницький);
- *А вже й сніданок на столі! Ходімте!*
- **Ходімо** (Остап Вишня).

Конструкції зі значенням прохання, відповідно до його сутності, можуть відбивати дотримання мовцем закону взаємозалежності ефективності комунікації від витрачених мовленнєвих зусиль. Діючи винятково у власних інтересах та дбаючи про їх задоволення, мовець намагається максималізувати використання засобів впливу на слухача на шляху до отримання позитивного результату. Тут стають у пригоді такі граматичні засоби посилення заохочувальної сили спонукання, як вставні слова й словосполучення, передусім маркери ввічливості, звертання, зокрема інтимізованого характеру. Додатково ефект стимулювання може бути підкріплений лексичними засобами на взірце демінутивів. Наприклад:

– *Знаєш же що, Прокіпович? – став прохати Нечипір Радька. – Будь ласкав, згадай, що колись і я тобі на нашому світі був у пригоді: **ходім, зділай милость, на часинку до мене додому, та отсе усе, яка у вас наука є усяким жінкам, розкажи моїй Прісьці, чи не схаменулась би вона мною орудувати <...> Тільки на часинку ходім, я тобі велике спасибі скажу і дуже буду дяковати*** (Г. Квітка-Основ'яненко).

Репрезентація значення прохання в структурі спонукальних конструкцій сумісної дії здебільшого відбувається без залучення додаткових засобів пом'якшення категоричності, оскільки конструкції $Vf_{imp/pl}$ не належать до категоричних форм вираження спонукання. Реалізації значення прохання сприяють відповідні контекстуально-ситуативні умови, наприклад:

<надзвичайно схвилювана, переповнена горем від несподіваної звістки про арешт коханого, героїня, сподіваючись виправдати його чесне ім'я й урятувати від тюрми, просить родичку допомогти у справі>: *«Ні, – каже, – кумочко, голубочко, ні, моя рідна тітусю! Вже мені не до знахарки! Ходім до волості, послухаємо, що він се наробив, та коли сьому правда, так я тут перед ним ляжу та й вму»* (Г. Квітка-Основ'яненко).

У спонукальних конструкціях сумісної дії із предикатом у формі дієслова першої особи множини наказового способу (як у жодних інших) закладено потенціал вираження значення заклику. Вони органічно втілюють звернення до загалу адресатів виконати якусь дію сукупно, акцентуючи на значущості колективної реалізації названого й загальному гуртуванні на шляху до здійснення спонукуваного. Уналежнюючи себе засобом аналізованої граматичної форми до кола потенційних співучасників пропону-

ваної дії, мовець максимально зближується з уявною групою адресатів, завчасно соціалізуючись з ними. Такі спонукальні конструкції сприяють нівелюванню волонтактивного тиску на адресатів. Наприклад:

*Нашому поколінню випало складне і відповідальне завдання відродження української мови, державності, нації. За нас цього ніхто не зробить. Це наш історичний обов'язок, виправдання нашого перебування на цьому світі. **Не перекладаймо цього тягря на плечі своїх нащадків, бо може бути запізно. Діймо в ім'я нашого народу, найвищих ідеалів людства*** (І. Огієнко).

Висновки та перспективи дослідження в цьому напрямі. Спонукальні конструкції з предикатом у формі дієслова першої особи множини наказового способу (структурної схеми $Vf_{imp/pl}$) є унікальним українським граматичним утворенням, призначеним виражати спонукання сумісної дії. За силою волонтактивного впливу вони відрізняються нівеляцією ознак жорсткої категоричності, що зумовлено особливістю їх граматичної форми, передусім граматичним значенням предиката. Маючи загалом характер пропонування, ці конструкції втілюють окремі значеннєві різновиди відповідно до їх функційного призначення, як-от: пропозиції-вказівки, пропозиції-запиту, згоди, прохання, заклику. Конструкції зі значенням пропозиції-вказівки відрізняються мінімізованою неускладненою синтаксичною структурою. Конструкції зі значенням пропозиції-запиту виявляють переважно контекстуальну зумовленість, проте можуть бути додатково граматично марковані засобом таких модифікаторів, як частки *так, лишень, краще* та ін. Конструкції зі значенням згоди потребують відповідних умов реалізації, а саме фігурування в діалоговому комплексі. Як правило, вони представляють репліку-відповідь на формально тотожну спонукальну конструкцію зі значенням пропозиції-запиту й часто є контекстуально зумовленими. Проте й існують додаткові граматичні маркери їх реалізації – службові слова *а, та, ж, хоч і* та ін., вставні слова й словосполучення *справді, про мене* та ін. Конструкції зі значенням прохання можуть ускладнюватися (передусім вставними словами й словосполученнями ввічливості) задля інтенсифікування пом'якшувального ефекту, що в разі з конструкціями аналізованого типу є надлишковим. Здебільшого конструкції із цим значенням є контекстуально зумовленими. Спонукальні конструкції зі значенням заклику найбільш точно відбивають втілювану в них семантику граматичної форми предикативного центру конструкцій. Їх граматична структура позначена неускладненим характером.

Проведений аналіз відкриває перспективи вивчення інших функціонально-семантичних різновидів спонукального значення, утілених у різних типах синтаксичних конструкцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болотнікова А. П. Граматичні індикатори вираження категорії ввічливості в українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2018. 257 с.
2. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Загнітко А. П., Соколова С. О. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
3. Дрінко Г. Г. Спонукальні конструкції в англійській та українській мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Донецьк, 2005. 182 с.

4. Плу́нган В. А. Общая морфология. Введение в проблематику. Москва : Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, 2003. 384 с.
5. Русанівський В. М. Дієслово – рух, дія, образ. Київ : Радянська школа, 1977. 111 с.
6. Ярещенко А. П. Повелительное наклонение глагола в языке украинской народности (На материале письменных памятников XIV – первой половины XVII в.) : автореф. дисс. на соиск. учёной степ. канд. филол. наук : 10. 666. Харьков, 1972. 19 с.

REFERENCES

1. Bolotnikova, A. P. (2018). Hramatychni indykatory vyrazhennia katehorii vvichlyvosti v ukrainskii movi [Grammatical indicators of expression of the category of politeness in the Ukrainian language]. (Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk). Zaporizhzhya [in Ukrainian].
2. Vykhoanets, I. R., Horodenska, K. H., Zahnitko, A. P., Sokolova, S. O. (2017). Hramatyka suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy. Morfolohiia [Grammar of modern Ukrainian literary language. Morphology]. Kyiv: Vydavnychy dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].
3. Drinko, H. H. (2005). Sponukalni konstruksii v anhliiskii ta ukrainskii movakh [Incentive structures in English and Ukrainian]. (Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk). Donetsk [in Ukrainian].
4. Plungyan, V. A. (2003). Obshchaya morfologiya. Vvedenie v problematiku [General morphology. Introduction to the issue]. Moskva: Mosk. gos. un-t im. M. V. Lomonosova [in Russian].
5. Rusanivskiy, V. M. (1977). Diyeslovo – rukh, diya, obraz [Verb – movement, action, image]. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
6. Yareshchenko, A. P. (1972). Povelitelnoe naklonenie glagola v yazyke ukrainskoy narodnosti (Na materiale pismennykh pamyatnikov KhIV – pervoy poloviny KhVII v.) [Imperative in language of the Ukrainian nationality (On a material of written monuments of 14th – first half of 17th centuries)]. (Dissertation author's abstract). Kharkov [in Russian].

УДК 811.161.2'282.2(477.87)+81'34'36:925.532
DOI https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223494

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПИСІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ У ЦЕРКОВНИХ КНИГАХ СІЛ ЗНЯЦЬОВО ТА ЧЕРВЕНЬОВО

Чаварга А. П.

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»

У статті розглянуто фонетико-орфографічні та морфологічні особливості записів у церковних книгах українською мовою, зроблених парафіяльними священниками Церкви Успіння Пресвятої Богородиці сіл Зняцьово та Червеньово (нині – Мукачівського району Закарпатської області) І. Слуком (1844–1855 рр.), Г. Чурговим (1855–1856 рр.), Й. Даниловичем (1856–1880 рр.), С. Греньом (20.04.1920–17.12.1940 рр.), П. Мігалкою (з 01.04.1941 р.), про народження, одруження та смерть у 1850–1859 рр., 1920–1946 рр. З'ясовано, що записи в церковних книгах про народження, одруження та смерть Церкви Успіння Пресвятої Богородиці сіл Зняцьово та Червеньово у 1828–1946 рр. велися різними мовами, спочатку латинською, пізніше – угорською й українською. Зазначено, що в 1850–1859 рр. вживання української мови в церковних книгах Мукачівської греко-католицької єпархії стало можливим, по-перше, через поразку угорців у революції 1848–1849 рр. і, як наслідок, послаблення їх влади, а по-друге, завдяки впровадженню єпископом В. Поповичем руської (української) ділової мови до своєї канцелярії. Після посилення позицій угорської влади на початку 60-х рр. XIX ст. записи в церковних книгах вели знову угорською мовою, використання ж української стало можливим тільки з утвердженням на теренах історичного Закарпаття чеської влади, тобто після 1920 р.

Зауважено, що записи, зроблені парафіяльними священниками І. Слуком (1844–1855 рр.), Г. Чурговим (1855–1856 рр.), Й. Даниловичем (1856–1880 рр.), С. Греньом (20.04.1920–17.12.1940 рр.), П. Мігалкою (з 01.04.1941 р.), загалом відображають особливості говірки села Зняцьово (нині – Мукачівського району Закарпатської області), однак репрезентація цих особливостей на письмі суттєво відрізняється, що спричинено відсутністю єдиних загальноприйнятих правил, які формують мовну норму, особистими поглядами записувачів на правописне питання, впливом угорської мови на мову місцевого українського населення тощо.

Ключові слова: мова церковних книг, фонетико-орфографічні особливості, морфологічні особливості, ужанські говірки, говірка села Зняцьово Мукачівського району Закарпатської області, греко-католицьке духовенство, греко-католицька церква, історичне Закарпаття.

Chavarha A. P. Peculiarities of records in the Ukrainian language in the church books of the villages of Znyatsiovo and Chervenyo. The article examines the phonetic, orthographic and morphological features of records in the Ukrainian language made by parish priests of the Church of the Assumption of the Blessed Virgin in the villages of Znyatsovo and Chervenyo (now – Mukachevo district of Zakarpattia region) by I. Sluk (1844–1855), H. Churhov (1855–1856), Y. Danylovysh (1856–1880), S. Hreno (April 20, 1920 – December 17, 1940), P. Mihalka (from April 1, 1941) in church books on births, marriages and deaths in 1850–1859 and 1920–1946. Records in church books on births, marriages and deaths of the Church of the Assumption of the Blessed Virgin in the villages of Znyatsovo and Chervenyo in 1828–1946 were conducted in different languages, first in Latin, later in Hungarian and Ukrainian. The author points out that in 1850–1859 the use of the Ukrainian language in the church books of the Greek Catholic Diocese of Mukachevo became possible, firstly, due to the defeat of the Hungarians in the revolution of 1848–1849 and, as a consequence, the weakening of their power; and secondly, thanks to the introduction of Ruthenian (Ukrainian) business language by Bishop V. Popovych to his church office. After strengthening the position of the Hungarian government in the early 60's of the 19th century, records in church books were again made in Hungarian, but the use of the Ukrainian language became possible only with the establishment of the Czech rule on the territory of historical Zakarpattia, for instance, after 1920. Records made by parish priests I. Sluk (1844–1855), H. Churhov (1855–1856), Y. Danylovysh (1856–1880), S. Hreno (April 20, 1920 – December 17, 1940), P. Mihalka (from April 1, 1941) generally reflect the peculiarities of the dialect of the village of Znyatsiovo (now – Mukachevo district of Zakarpattia region), however, the representation of these features in writing differs significantly, which the author explains by the lack of common rules that make up the language norm, personal views of scribes on spelling, the influence of Hungarian on the language of the local Ukrainian population and more.

Key words: language of church books, phonetic and orthographic features, morphological features, Uzhan dialects, dialect of Znyatsovo village in Mukachevo district Zakarpattia region, Greek Catholic clergy, Greek Catholic church, historical Zakarpattia.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У другій половині XIX – першій половині XX ст. на теренах історичного Закарпаття греко-католицька церква була чи не єдиною офіційною інституцією, яка боронила місцеве українське населення від цілковитого змагання та де ще вжива-

лася українська мова не тільки в богослужіннях, але і в документах, докази чого знаходимо в шематизмах та церковних книгах про народження, одруження та смерть Мукачівської греко-католицької єпархії.

Церковні (метричні) книги є цінним джерелом не тільки для історичних, в тому числі й генеалогічних

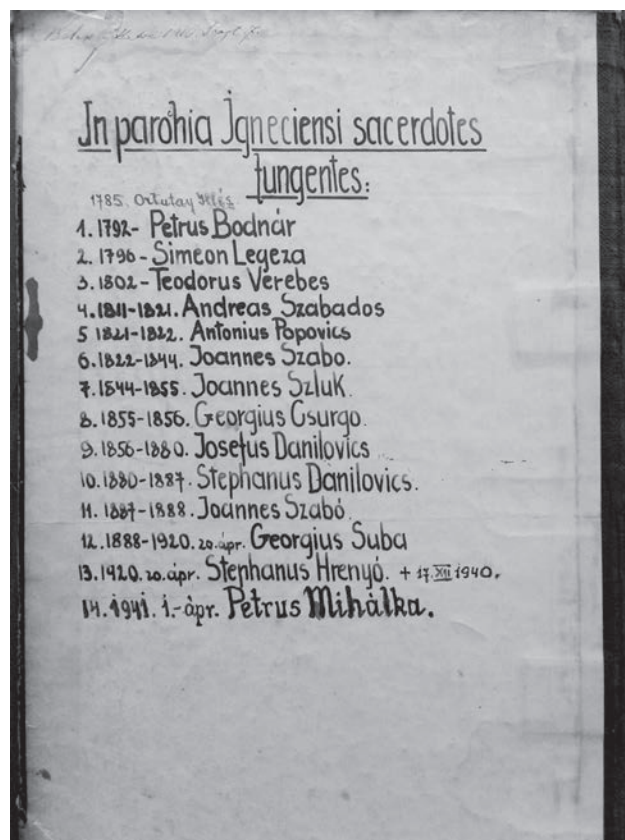
досліджень, але й для ряду мовознавчих дисциплін, зокрема історії мови, діалектології, ономастики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Метричні книги вже були об'єктами досліджень українських мовознавців, зокрема в царині вивчення антропонімікону (Л. Дуда, Л. Сегін, М. Абузарова, О. Слюсар, Л. Луньо), мікротопонімікону (О. Мосур) або ж загалом мовних, соціальних, історичних особливостей тієї чи тієї місцевості (Л. Сегін, М. Абузарова, Й. Міхалкова, Д. Лісейчикау та ін.). Актуальність нашого дослідження зумовлена відсутністю спеціальних праць, присвячених аналізу мовних (фонетико-орфографічних та морфологічних) особливостей записів, зроблених у церковних книгах сіл Зняцьово та Червеньово (нині – Мукачівського району Закарпатської області).

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – окреслити фонетико-орфографічні та морфологічні особливості записів у церковних книгах українською мовою, зроблених парафіяльними священниками Церкви Успіння Пресвятої Богородиці сіл Зняцьово та Червеньово (нині – Мукачівського району Закарпатської області).

Виклад основного матеріалу дослідження. Церковні книги про народження, одруження та смерть сіл Зняцьово та Червеньово (1828–1946 рр.) входять до «Колекції церковних та метричних книг Закарпаття», яка зберігається в Державному архіві Закарпатської області (ДАЗО. Ф. 1606. Оп. 7. Спр. 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 183). Як вказано на форзаці церковної книги про народження по селах Зняцьово, Червеньово за 1876–1898 рр., парафіяльними священниками Церкви Успіння Пресвятої Богородиці села Зняцьово були: Ілля Ортутай (1785 р.), Петро Боднар (1792 р.), Симеон Легеза (1796 р.), Теодор Вереш (1802 р.), Андрій Сабадош (1811–1821 рр.), Антоній Попович (1821–1822 рр.), Іоанн Сабо (або Сабов) (1822–1844 рр.), Іоанн Слук (1844–1855 рр.), Георгій Чургов (1855–1856 рр.), Йосиф Данилович (1856–1880 рр.), Стефан Данилович (1880–1887 рр.), Іоанн Сабов (1887–1888 рр.), Георгій Шуба (з 1888 р. до 20.04.1920 р.), Стефан Греньо (з 20.04.1920 р. до 17.12.1940 р.) та Петро Мігалка (з 01.04.1941 р.) (6) (ілюстр. 1). Зауважимо, що декотрі з них обіймали також інші важливі посади в Мукачівській греко-католицькій єпархії. Зокрема І. Сабо, а пізніше І. Слук були табулярними юридичними помічниками в Березькому комітаті [9, 23; 12, 29], Й. Данилович був консисторіальним радником та віцеархидияконом-емеритом Собранського округу [13, 10], а Г. Шуба – віцеархидияконом Бобовищанського деканату та інспектором початкових шкіл в цьому деканаті [28, 9].

Станом на 1816 р. Зняцьівська парохія входила до Бобовищанського деканату, до котрого також належали Бобовищанська, Грибовецька, Кальницька, Кузьминська, Лохівська, Копиновецька, Пацканівська, Пузняківська, Ракошинська, Руська, Жуківська парохії. Загальна кількість прихожан Бобовищанського деканату цього року становила 8121 особу, а кількість прихожан Зняцьівської парохії – 790 осіб, або 9,73% [2, 26–28]. Цього ж року в Березькому архидияконаті, до якого входив Бобовищан-

Ілюстрація 1. Священники Зняцьівської парохії

ський деканат разом з іншими шістьма деканатами, налічувалося 55373 особи, а в усій Мукачівській греко-католицькій єпархії кількість вірників становила 575503 особи [2, 212–215]. У 1915 р. Зняцьівська парохія входила до Ракошинського деканату разом із Ракошинською, Івановецькою, Кайданівською, Руською, Росвігівською, Жуківською парохіями. Цього року кількість прихожан у Ракошинському деканаті становила 9660 осіб, а кількість прихожан Зняцьівської парохії – 2652 особи, або 27,5% [32, 54–57]. Нижче наводимо таблицю (табл. 1), у якій показано, як змінювалася кількість прихожан греко-католицького віросповідання Церкви Успіння Пресвятої Богородиці села Зняцьово у період з 1816 р. до 1915 р.

Зауважимо, що з 1821 р. в шематизмах Мукачівської греко-католицької єпархії вказується, що мовою богослужіння в Церкві Успіння Пресвятої Богородиці села Зняцьово є руська (українська) мова: “Lingua Ruthenica” [3, 19; 4, 21], “Lingva Ruthen.” [11, 27; 12, 29; 13, 27], “Lingva Ruth.” [21, 31; 27, 9; 28, 11; 32, 55], “Lingua Slavo-Ruth.” [23, 108; 24, 46]. Однак це тільки частково стосується мови метричних книг, які велися в церкві з 1785 р. [11, 27]. Записи в метричних книгах Церкви Успіння Пресвятої Богородиці села Зняцьово у 1828–1898 рр. велися різними мовами, спочатку латиною, потім угорською, деякий час українською народною мовою, а потім – знову угорською. Ведення парафіяльними священниками Мукачівської греко-католицької єпархії записів українською мовою в церковних

книгах про народження, одруження та смерть у 50-х рр. XIX ст. пов'язуємо з тим, що в цей період посаду єпископа обіймав В. Попович (1837–1864 рр.), великий прихильник руської (української) мови. Як вказує Ф. Тіхий: «Після поразки угорської революції Попович запровадив руську ділову мову до своєї канцелярії» [1, 60]. Як бачимо, передумовою цього стала революція 1848–1849 рр. і, як наслідок, суттєве послаблення режиму угорської влади, що, однак, тривало зовсім недовго. Вже на початку 60-х рр., зміцнивши свої позиції, угорська влада почала нещадно переслідувати місцеве українське населення та намагалася знищити його мову та культуру. Не сприяли використанню української мови не лише в документах, але й при веденні богослужіння і єпископи-мадярони, які очолювали Мукачівську

греко-католицьку єпархію, зокрема С. Панкович (1866–1874 рр.), І. Пастелій (1874–1891 рр.), А. Пап (1912–1924 рр.). Після 50-х рр. XIX ст. ведення церковних книг українською мовою знову стало можливим тільки з утвердженням на теренах історичного Закарпаття чеської влади, тобто у 20-х рр. XX ст.

Особливий інтерес викликають саме записи українською народною мовою, у яких відображаються риси говірки села Зняцьово (нині – Мукачівського району Закарпатської області). Зокрема, в церковній книзі про народження, одруження, смерть по селах Зняцьово, Червеньово за 1828–1853 рр. серед записів латинською та угорською мовами знаходимо записи про шлюб та смерть українською мовою, які вів отець І. Слук. Записи українською мовою про вінчання починаються із 78 аркуша та закінчуються на 80 аркуші,

Таблиця 1

Кількість греко-католицьких вірників Зняцівської парохії у 1816–1915 рр.

№	Рік	Кількість греко-католицьких вірників села Зняцьово	Кількість греко-католицьких вірників села Червеньово та ченців Ордену Святого Василя Великого	Загальна кількість
1	1816	606	184	790 [2, 26]
2	1821	599	189	788 [3, 19]
3	1825	741 – зі Зняцьова, 4 – зі зняцівського млина	235	980 [4, 21]
4	1829	859	255	1114 [5, 21–22]
5	1831	873	260	1133 [6, 21–22]
6	1833	875 – зі Зняцьова, 1 – зі зняцівського млина	265	1141 [7, 21–22]
7	1835	907 – зі Зняцьова, 1 – зі зняцівського млина	267	1175 [8, 21–22]
8	1837	898 – зі Зняцьова, 1 – зі зняцівського млина	265	1164 [9, 23]
9	1839	898	265	1163 [10, 32]
10	1843	910	276	1186 [11, 27–28]
11	1847	993	305	1298 [12, 29]
12	1856	988	300	1288 [13, 27]
13	1859	982	306	1288 [14, 27]
14	1861	1198	404	1602 [15, 27]
15	1864	1270	455	1725 [16, 27]
16	1865	1321	479	1800 [17, 27–28]
17	1868	1373	475	1848 [18, 29]
18	1870	1448	502	1950 [19, 27]
19	1872	1450	503	1953 [20, 27]
20	1874	1417	502	1919 [21, 31]
21	1876	1408	506	1915 [22, 105–106]
22	1878	1420	518	1938 [23, 108]
23	1881	1406	520	1926 [24, 46]
24	1883	1318	529	1847 [25, 47–48]
25	1886	1328	534	1862 [26, 70]
26	1888	1360	–	1360 [27, 9–10]
27	1891	1361	507	1868 [28, 11]
28	1893	1224 – зі Зняцьова, 195 – зі зняцівського лісу	591	2010 [29, 10]
29	1896	1221 – зі Зняцьова, 50 – зі зняцівського лісу	572	1843 [30, 10]
30	1899	1280 – зі Зняцьова, 256 – зі зняцівського лісу	591	2127 [31, 12]
31	1915	1806	846	2652 [32, 54–55]

перший із них датований 29.01.1850 р., а останній – 21.11.1853 р., записи українською мовою про смерть починаються із 117 аркуша та закінчуються на 121 аркуші, перший із них зроблено 06.01.1850 р., а останній – 28.04.1852 р. (4). У наступній книзі про народження по селах Зняцьово, Червеньово за 1854–1875 рр. на аркушах 1–30 записи українською мовою вели священники І. Слук, Й. Данилович та Г. Чургов – з 20.05.1854 р. до 12.07.1859 р. (відсутня частина першого аркуша, пронумеровані записи про народження починаються з № 16) (1). У книзі реєстрації актів про одруження за 1853–1931 рр. записи українською мовою велися спочатку священником І. Слуком, а потім Й. Даниловичем на аркушах 1–10 з 27.01.1853 р. до 24.02.1859 р. та на аркушах 102–139 із 18.05.1920 р. до 19.11.1931 р. – священником С. Греньом (5). У книзі реєстрації актів про народження за 1899–1925 рр., яка із самого початку велася угорською мовою, перший запис українською датований 11.05.1920 р., а останній – 27.12.1925 р. Їх зробив С. Греньо на аркушах 200–202 (8). Книга реєстрації актів про народження за 1926–1946 рр. на 199 аркушах (2), книга реєстрації актів про одруження за 1932–1944 рр. на 35 аркушах (3) та книга реєстрації актів про смерть за 1936–1944 рр. на 52 аркушах (7) велися українською мовою священниками С. Греньом та П. Мігалкою. Також поодинокі записи українською мовою знаходимо і в книгах реєстрації актів про народження, одруження та смерть, які велися угорською мовою. Зауважимо, що здебільшого це записи, які не були вчасно внесені священниками, однак згодом це зробили їхні наступники.

У церковній книзі про народження по с. Зняцьово за 1899–1925 рр. С. Греньо пише про приїзд до Зняцівської парохії єпископа Мукачівської греко-католицької єпархії Антонія Паппа:

*Превосвящен. Владыка Антоний Паппъ
18.мая 1923 года приходъ зняцовскій нациввити
благоизволилъ.*

Въ хотаргъ села конный бандеріумъ ждалъ и сопровожалъ автомобиль Епископа, возжеловъ бандеріума былъ американскій рускій соколистъ Георг. Свалявчикъ (Polancsik) Подъ триумфалнами воротами Корнелій Головачко нотаръ отъ имени народа привѣтствовалъ Епископа; предъ церквею Марія Анталікъ (Hrabárka) ученица мильми словами подала букетъ Владыкѣ. При церквей мѣстный священникъ Стефанъ Греньо виталь Епископа, нотарій въ церкви произнесъ рѣчь къ своимъ вѣрникамъ. Мѣстна гармонія подъ диригованіемъ учителя Кривенька спѣвала. Въ селѣ образковій порядокъ, чытыри тысячи народа въ красныхъ праздничныхъ шатяхъ, дѣвки встъ въ бѣлой. Еп. нацивилъ нотаря, учительку вдову Барнова и пѣвцоучителя Кривенька и потому приишоль на фару, где ловранковалъ и приималъ винчаніе Комманданда зняцовской жандармеріи и подъ вечеромъ 8.год. продолжалъ свой путь до ужгорода. –

Св. Преосв. Еп. были: Др. Георгій Шуба Каноникъ и Александеръ Стойка секретаръ Еп. (8, 3).

На наступній сторінці С. Греньо пише про намагання прихожан із с. Червеньово у 1823 р. та 1826 р. перейти на православ'я:

20-го неvemбра 1923 Червеньовскіи вѣрники оторвалися отъ гр. кафт. вѣргы церкви и ступили на шизматицку вѣру. Водителями были: Георгій Курта и Михаилъ Решетар (Макусіj). Церковь съ встѣми маетками 27.XI.1923. переданна было урядово до дочасное госьнованя.

Церковь Червеньовска 14.VII.1926. года урядово (О'Нолісо) изасъ переданно намъ гр.католикамъ рано у 4. години. въ притомности 125. жандаровѣ. Тамошнѣ шизматики не противилися лемъ Жбура Митро кричалъ сердито. Школа и другіи церковніи маетки еще не переданніи намъ; госьнують еще шизматики (8, 3).

Крім того, на форзацах інших книг реєстрації актів про народження, одруження і смерть по селах Зняцьово та Червеньово знаходимо такі записи:

*Матрика
покрещенныхъ и миропомазанныхъ
гр. кафт. церкви Зняцовской
отъ 1-го. Января 1926. года
VI.*

*Купленна 18.I.1926. за 125. кор.
Стефанъ Греньо
гр. кафт. парохъ
въ Зняцьовѣ (2);*

*Сеся метрика браковѣнчаныхъ переплетенна
8.VIII.1930 года за 30 кор.
Стефанъ Греньо
Парохъ (5);*

*IV. том.
Метрика
Браковѣнчаныхъ
Зняцовской
гр. кат. церкви
отъ года 1932.*

*Купленна за 70. к.
27.I.1932.
Стефанъ Греньо
парохъ (3);*

*Метрика
усопишихъ
Зняцовской и Червеньовскій
гр. кафт церкви
отъ 1936. года*

V. том.

*Купленна за 97.50. ко.
14.V.1936
Стефанъ Греньо
парохъ (7).*

Розглянемо фонетико-орфографічні особливості записів українською мовою в церковних книгах сіл Зняцьово, Червеньово:

1) позначення монофтонгів [y] та [ÿ] на місці давніх етимологічних [o] та [e] в новозакритих складах за допомогою кириличної літери у та зрідка літери угорського алфавіту ö: *Joанъ Глаголичъ /Штефанувъ сынъ/ (1, 2), газдуска (1, 8), зняцьувскій (1, 2) і зняцускій (3, 80), Сабувчикъ (4, 78), Андрашувиць (4, 79) (нині – с. Андріївка Ужгородського*

району Закарпатської області), *старусть* (4, 117), *слабусть* (4, 118), *нузь болъзнь* (4, 119), *Курта Михаил /:Канюкув/* (оскільки в селах Зняцьово та Червеньово проживало багато людей з однаковими прізвищами, то досить часто священники також подавали в дужках їхні прізвиська), *Герцувскіи* (4, 120) і *Герцѡвскіи* (5, 10), *Дубрувка* (4, 78), *дубрувскій* (4, 79), *Перевузник* (5, 8) і паралельно *Перевѡзник* (5, 9), *Гегедушь* (8, 206), *Куштура* (4, 79) і *Коштура* (2, 154), *Joанъ Прокупъ* (5, 2), але *домъ*, *подъ* (5, 2), *80 рочна* (4, 121);

2) перехід [e] в [o] після шиплячих та [j]: *жона* (1, 2), *Чернопольскій* (1, 7), але також *чытыри тысячи* (8, 3), *Шестакъ* (8, 223), *женатый, женскій* (7, 33), але *жалудечный ракъ* (7, 36);

3) літера ы позначає на письмі відповідний звук заднього ряду середнього чи високого піднесення: *сынъ* (1, 2), *были* (4, 120), *браковънчаннхъ* (5), *Быстрянинъ* (5, 4);

4) літера ѣ позначає звук [i]: *Стъдунъ* (1, 3) і *Сидун* (1, 10), але також пізніше – *Сідун* (2, 198), *примѣчаніе* (1, 10) і *примичаніе* (1, 8), *Марѣа Цѣвка* (4, 119), хоча здебільшого фіксуємо такі варіанти написання, як *Маріа* і *Маріа* (5, 118), пізніше – *Марія* (2, 196), *Дравцѣ* (5, 4) (нині – мікрорайон у місті Ужгород Закарпатської області, раніше – село Ужгородського району Закарпатської області), також *Априль* (5, 5) замість *апрѣль*;

5) збереження початкового [je]: *Елена* (4, 119), але також *Олена* (8, 204);

6) відсутність приставних приголосних: *Анна*, але *Гелена* (4, 80; 2, 175), *отдана* (7, 34), *оторвалися*, *отъ* (8, 3);

7) чергування у – в (ў): *вдова* (4, 119), *вдовица* і паралельно *удовица* (5, 8), *умерь* (1, 2), *Гауришка* (1, 9), але також *Гавришка* (2, 174) і *Гаврішка* (2, 192), *Пауликъ* (2, 144), *Гауриль* (4, 79) і *Гавріль* (5, 2), *аугуста* (4, 80) і *августа* (8, 203), *Гаурилканичъ* (4, 121);

8) рефлексі давньоукраїнських сполук ѣр, ѣр, ѣл, ѣл: *долга* (4, 118), *продолжалъ* (8, 3), *Долгошь* (8, 208), але *ковбасникъ* (2, 131). Зауважимо, під впливом угорської мови написання прізвищ з рефlekсами давньоукраїнських сполук ѣр, ѣр, ѣл, ѣл було таким: *Доганич* (8, 202), порівняйте з угор. *Dóhánics*, укр. *Доганич* (2, 192), *Тотинъ* (8, 207), порівняйте з угор. *Tótin*, укр. *Товтин* (2, 198), *Тотъ* (8, 215), порівняйте з угор. *Tót*, укр. *Товт* (2, 198), *Хопей* (2, 119), пор. з угор. *Hórej*, укр. *Ховней* (2, 192), *Гарнодій* (3, 7), пор. з *Гарновдій* (2, 196). Таке написання прізвищ було характерним для С. Греня. Те саме помічаємо й у назвах населених пунктів чи їх частин: *Дуброка* (5, 129) пор. з *Дубровка*, *Дубрівка* (нині – село в Ужгородському районі Закарпатської області), *Горичка* (2, 119) пор. із *Говрічка* – частина с. Червеньово, яка раніше також називалася Малим Ракошином. До речі, в церковних книгах фіксуємо і цю назву: *Малый Ракошинъ* (2, 176);

9) жд на місці давнього *dj: *Рождества* (1, 1), *Надежда* (8, 268), *ждалъ* (8, 3), *въслобожденный* (5, 2), *мѣсто исхожденія*, тут же *мѣсто происхождения* (5, 4), *Глоджикурка* (5, 79), *прежде временное рожденіе* (4, 120), але також *сопровожалъ* (8, 3);

10) наявність повноголосся: *хворота* (4, 118), *Волошинъ* (4, 121), *воротами*, *Король* (4, 137), *Головачко* (8, 3), але *предъ* (8, 3);

11) відсутність спрощення: *набоженство* (4, 79), *2 тыжднъ* (7, 33), *мѣстный, мѣстна* (8, 3), *праздник* (2, 189);

12) наявність вставного [н] після [м] на місці [j]: *имня*, але також паралельно *имя* (1, 7);

13) наявність асимілятивних змін приголосних рл > лл: *Челленьово* (4, 117), *Черленьово* (4, 80), але також *Червеньово* (3, 2), *червинка* (4, 118);

14) збереження м'якості сонорного [p']: *господаръ*, *господарское* (5, 1), *жилляръ* (1, 1) і *желляръ* (5, 6), *Боднаръ* (1, 3), *секретаръ* (8, 3), *Решетаръ* (8, 209), але пізніше – *Решетар* (2, 196);

15) позначення на письмі латинського звуку [th] чи грецького [θ] за допомогою літери ѳ: *ѳеодоръ* (4, 118) також *Федоръ* (5, 109), але *Аганіа* (5, 6), *Аганіа* (4, 117), також *Гафа* (5, 8), *греко-каволическое* (1, 1), але *гр. кафт. вѣгры* (8, 3), *Римско-каволическое* (5, 3), *Маѳеи* (4, 120);

16) позначення звуків [ja], [ju] на початку слів за допомогою сполучень літер ja, ju, однак не відкидаємо і того, що це можуть бути сполучення літер ia, iу: *януаръ*, *Янцо* (4, 117), *Лурочко* (4, 119), *Люліанна* (4, 118), але також *Юліанна Лурочко* (4, 137), *юноша* і тут же *јуноша* (4, 137), *Яцина* (5, 5), але *Юрко* (4, 137; 2, 196). Це також стосується позначення звуку [й] на початку слів: *Joанъ* (або *Јванъ*) (4, 117), *Јосифъ* або ж *Јосифъ* (4, 118), але також подибуємо й написання *Йосиф* (2, 198), *Јоганка* (4, 121);

17) позначення на письмі розрізнення звуків [h] та [g]: *Стъдунъ Аганіа Решетаръ Георгіова жона*, *господаръ* (1, 2), *Бурикъ Маріа Глаголичъ Алексіова жона*, *Анна Варта Курта Георгіова жона* (1, 3), *Василіи Гоца супружниця Маріа Грабъ* (4, 118), *Глаголичъ Пелагіа* (4, 120), *Горонда* (4, 137) (с. Горонда, нині – Мукачівського району Закарпатської області);

18) використання латиничних літер та букв церковнослов'янської абетки: *Joанъ* (4, 121), *Јосифъ* (5, 5), *Алехій* (8, 216), також *Алезій* (5, 5), *Јван*, *Перевѡзник* (5, 9). Також зустрічаємо дзеркальне написання літери я: *1-го Майr*, *13 Септемрr* (5, 5), *СвалРвчикъ*, *ЗнRцо* (5, 6);

19) одзвінчення глухих приголосних: *реверзь* (*Невѣста дала реверзь о воспитованіи дѣтей*) (3, 2), *произхожденія* (4, 80), *госънованя*, *госнують* (8, 3), *Глуганичъ* (8, 204), *Петагъ* (8, 206), *Елизабета* (8, 202) та *Елизабетъ* (8, 208);

20) ствердіння сонорного [л]: *Юла* (8, 215), *Матилчакъ* (8, 243), *Матилда* (8, 252), *Олга* (8, 268), *Лудміла* (8, 269), *туберкулозь* (7, 7), також *туберкулоза* (7, 36), *Етель* (2, 146), *Елвира* (2, 151), *Зелдъ* (5, 137), *Калник* (5, 8) (с. Кальник Мукачівського району Закарпатської області), *подъ триумфалнами* (8, 3);

21) диграф ѳо: *Скальо* (4, 78), *Фальовчик* (4, 79), *Гальовчичъ* (4, 118), *Зняцьово*, *Челленьово* (4, 137), *Пальо* (4, 119), *Стецьо* (4, 120), *Леньовскій* (5, 5), *Греньо* (8, 269);

22) позначення м'якості попередніх приголосних за допомогою літери ѳ: *зняцьувскій* (1, 2), *Быстрянинъ* (1, 3), *Канюкъ* (1, 4), але також *Канюкъ* (1, 7), *Леньувскій* (5, 3), *кашель* (4, 118), *колька* (4, 119);

23) написання ь наприкінці слів є непослідовним: *Быстрянин Иоанъ, Павелъ*, але поруч з ним ім'я батька *Симеон* (4, 119), *супружник Михаиль Курта, нѣтъ* і також *нѣтъ, отецъ* і тут же *отецъ* (4, 120), *воинъ* (5, 2), *Сѣдунъ Петро* (5, 6), знаходимо й варіант *Петръ* (7, 1).

Морфологічні особливості:

1) збереження форми називного відмінка множини іменників на -ове: *газдове* (1, 8; 5, 5), *цигане* (1, 5);

2) іменники середнього роду мають закінчення -іє: *состояніє* (4, 17), *утоплєніє* (7, 33), *запалєніє* (7, 34), *винчаніє* (8, 3), але *зломлѣня ноги* (4, 119);

3) іменники жіночого роду сучасної III відміни зберігають в непрямих відмінках однини закінчення -и: *болѣзнь или причина смерти* (4, 117), *в домашности* (2, 150), *въ притомности* (8, 3);

4) нестягнені форми прикметників в називному відмінку однини жіночого та середнього роду: *господарское* (1, 1), *законное, незаконное* (1, 2), *простое* (4, 117), *Середньое* (с. Середнє, нині – Ужгородського району Закарпатської області) (4, 79), *Греко Каволическое* (4, 80), *крещенное* (1, 8), *дочасное* (8, 3), але *водная* і тут же *водяна хворота* (4, 118), *водна хворота* (4, 120), *нагляя смерть* (4, 117), але також *смерть нагла* (4, 119), *10 мѣсячна, 75 рочна* (4, 121);

5) вживання суфікса -ов- в присвійних прикметниках: *Марія Лавро помершаго Куруць Георгіова Вдова* (4, 120), *Пелагія Скучка, Поповичъ Михаилова жона, Перевузникъ Пелагія Тимко Петрова жона, Марія Поповичъ, Глатоличъ Стефанова жона* (1, 1), *Данко Марія Товтинъ Ігнатова жона* (1, 2), *Мерцинова, Машикаринцова* (2, 3), але *Форбергеръ Јоганка Пѣрчак Андрея Пѣвцо учителя Бачавского жона* (1, 2);

6) редульковані форми вказівних займенників: *сія особа* (1, 2), *сеся метрика* (5).

Крім того, звертаємо увагу на написання назв місяців: *Јануарія, Февруарія, Мая* (5, 4), *Мартъ, Апрель*

(4, 117), *Јуніа, Јуліа, Аугуста, Октоврія, Новембріа* (4, 80), *Септемрій* (5, 6), *Декемврій* (4, 120).

У церковній книзі про народження с. Зняцьово за 1926–1946 рр. знаходимо фразеологізм *жити на віру* (*хто з ким*), що означає «жити без укладення церковного шлюбу»: *жиетъ на вѣру съ* (2, 6), також *навѣру жиє съ* (2, 25). А в церковній книзі про народження за 1899–1925 рр. фіксуємо фразеологізм *ступили на шишматицу вѣру* (8, 3), який означає «змінити віросповідання» (в цьому випадку йдеться про православ'я).

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Попри те, що записи українською народною мовою у церковних книгах про народження, одруження та смерть сіл Зняцьово та Червеньово (нині – Мукачівського району Закарпатської області) зроблені у 1850–1859 рр., 1920–1946 рр. парафіяльними священниками Церкви Успіння Пресвятої Богородиці І. Слукком, Й. Даниловичем, С. Греньом, П. Мігалкою, кожен з яких дотримувався різних правописних норм та правил, а отже, й мав особисті погляди на питання правописного унормування писемної мови місцевого українського населення, був більш чи менш прогресивним у цьому питанні, загалом вони (ці записи) відображають особливості, які є характерними для говірки села Зняцьово (нині – Мукачівського району Закарпатської області). Також не можна оминати й того, що вплив угорської мови на писемну мову місцевого українського населення був доволі відчутним навіть у 20-х рр. ХХ ст., про що свідчать декотрі записи, зроблені отцем С. Греньом.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі антропонімікону сіл Зняцьово та Червеньово (нині – Мукачівського району Закарпатської області) першої половини ХІХ – другої половини ХХ ст. (на матеріалі книг реєстрації актів про народження, одруження та смерть).

ЛІТЕРАТУРА

1. Тіхий Ф. Розвиток сучасної літературної мови на Підкарпатській Русі / пер. з чеської та післямова Л. Белея, М. Сюська. Ужгород, 1996. 226 с.
2. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsiensis, ad annum domini M.D.CCC.XVI. Budae : Typis Regiae Scientiarum Universitatis, 1816. 236 p.
3. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsiensis, pro anno domini M.D.CCC.XXI. Ab effectuata dismembratione anno primo. Budae : Typis Regiae Universitatis, 1821. 221 p.
4. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsiensis, pro anno domini M.D.CCC.XXV. Budae : Typis Regiae Universitatis, 1825. 224 p.
5. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsiensis, pro anno domini M.D.CCC.XXIX. Cassoviae : Ex Typographia C. R. Priv. Ellingeriana, 1829. 224 p.
6. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsiensis, pro anno domini M.D.CCC.XXXI. Cassoviae : Ex Typographia C. R. Priv. Ellingeriana, 1831. 223 p.
7. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsiensis, pro anno domini M.DCCC.XXXIII. Cassoviae : Ex Typographia C. R. Priv. Ellingeriana, 1833. 226 p.
8. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsiensis, pro anno domini M.DCCC.XXXV. Cassoviae : E Typographia C. R. Priv. Ellingeriana, 1835. 231 p.
9. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsiensis, pro anno domini M.D.CCC.XXXVII. Budae : Typis Regiae Scientiarum Universitatis, 1837. 231 p.
10. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis, pro anno domini M.DCCCXXXIX. Cassoviae : Typis Caroli Werfer, Caes. Reg. Priv. Acad. Typographi 1839. 311 p.
11. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis pro anno domini MDCCCXLIII. Cassoviae : Typis Caroli Werfer, Caes. Reg. Priv. Acad. Typographi, 1843. 270 p.
12. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis pro anno domini MDCCCXLVII. Ungvarini : Typis Joannis Ellinger, Caes. Reg. Priv. Acad. Typographi, 1847. 303 p.

13. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis pro anno domini MDCCCLVI. Kassoviae : Typis Caroli Werfer, Caes. Reg. Priv. Acad. Typographi, 1856. 307 p.
14. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsiensis pro anno domini 1859. Pestini : Typis Gustavi Emich, 1859. 258 p.
15. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsiensis pro anno domini 1861. Pestini : Typis Eduardi Poldini sen. & Julii Noséda, 1861. 264 p.
16. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis pro anno domini 1864. Unghvárini : Typis Caroli Jäger, 1864. 287 p.
17. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsiensis pro anno domini 1865. Unghvarini : Typis Caroli Jäger, 1865. 269 p.
18. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis pro anno domini 1868. Unghvárini : Typis Caroli Jäger, 1868. 300 p.
19. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis pro anno domini 1870. Unghvarini : Typis viduae Caroli Jäger, 1870. 260 p.
20. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis pro anno domini 1872. Ungvárini : Typis Viduae Caroli Jäger, 1872. 261 p.
21. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis ad annum domini 1874. Ungvárini : Typis Caroli Jäger & Alberti Répay, 1874. 264 p.
22. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis ad annum domini 1876. Ungvárini : Typis Maximiliani Pollacsek, 1876.
23. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsiensis ad annum domini 1878. Ungvarini : Typis Haeredum Caroli Jäger, 1878. 431 p.
24. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsiensis ad annum domini 1881. Ungvarini : Typis sen. Joshephi Fésüs, 1881. 330 p.
25. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsiensis ad annum domini 1883. Ungvarini : Typis Josephi sen. Fésüs, 1883. 333 p.
26. Schematismus cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis ad annum domini 1886. Ungvarini : Typis Josephi sen. Fésüs, 1885. 347 p.
27. Schematismus cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis ad annum domini 1888. Ungvarini : Typis Josephi sen. Fésüs, 1888. 222 p.
28. Schematismus cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis, ad annum domini 1891. Ungvarini : Typis Typographiae "Kelet", 1891. 246 p.
29. Schematismus cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis, ad annum domini 1893. Ungvarini : Typis Typographiae "Kelet", 1893. 248 p.
30. Schematismus cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis ad annum domini 1896. Ungvarini : Typis Typographiae Bartholomaei Jäger, 1896. 268 p.
31. Schematismus cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis ad annum domini 1899. Ungvárini : Typis Typographiae Societatis "S. Basilii Magni", 1899. 260 p.
32. Schematismus cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis ad annum domini 1915. Ungvárini : Typis Typographiae Societatis Commercialis "Unio", 1915. 259 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Церковна книга про народження по селах Зняцьово, Червеньово. 20 травня 1854 р. – 26 грудня 1875 р. // Державний архів Закарпатської області. Ф. 1606 (Колекція церковних та метричних книг Закарпаття). Оп. 7 (Мукачівський район, 1775–1958 рр.). Спр. 175. 165 арк.
2. Церковна книга про народження по с. Зняцьово. 03 січня 1926 р. – 08 серпня 1946 р. // Державний архів Закарпатської області. Ф. 1606 (Колекція церковних та метричних книг Закарпаття). Оп. 7 (Мукачівський район, 1775–1958 рр.). Спр. 176. 199 арк.
3. Церковна книга про одруження по с. Зняцьово. 18 лютого 1932 р. – 01 червня 1944 р. // Державний архів Закарпатської області. Ф. 1606 (Колекція церковних та метричних книг Закарпаття). Оп. 7 (Мукачівський район, 1775–1958 рр.). Спр. 177. 35 арк.
4. Церковна книга про народження, одруження, смерть по селах Зняцьово, Червеньово. 07 січня 1828 р. – 29 березня 1853 р. // Державний архів Закарпатської області. Ф. 1606 (Колекція церковних та метричних книг Закарпаття). Оп. 7 (Мукачівський район, 1775–1958 рр.). Спр. 178. 121 арк.
5. Церковна книга про одруження по с. Зняцьово. 27 січня 1853 р. – 19 грудня 1931 р. // Державний архів Закарпатської області. Ф. 1606 (Колекція церковних та метричних книг Закарпаття). Оп. 7 (Мукачівський район, 1775–1958 рр.). Спр. 179. 139 арк.
6. Церковна книга про народження по селах Зняцьово, Червеньово. 18 січня 1876 р. – 19 січня 1898 р. // Державний архів Закарпатської області. Ф. 1606 (Колекція церковних та метричних книг Закарпаття). Оп. 7 (Мукачівський район, 1775–1958 рр.). Спр. 180. 189 арк.
7. Церковна книга про смерть по селах Зняцьово, Червеньово. 22 січня 1936 р. – 23 листопада 1944 р. // Державний архів Закарпатської області. Ф. 1606 (Колекція церковних та метричних книг Закарпаття). Оп. 7 (Мукачівський район, 1775–1958 рр.). Спр. 181. 52 арк.
8. Церковна книга про народження по с. Зняцьово. 03 січня 1899 р. – 27 грудня 1925 р. // Державний архів Закарпатської області. Ф. 1606 (Колекція церковних та метричних книг Закарпаття). Оп. 7 (Мукачівський район, 1775–1958 рр.). Спр. 183. 282 арк.

REFERENCES

1. Tikhyi, F. (1996). Rozvytok suchasnoi literaturnoi movy na Pidkarpatskii Rusi [Development of the Contemporary Literary Language in Subcarpathian Rus] (L. Belei, M. Siusko, Trans.). Uzhhorod [in Ukrainian].
2. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsensis, ad annum domini M.D.CCC.XVI. (1816). Budae: Typis Regiae Scientiarum Universitatis [in Latin, Hungarian].
3. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsensis, pro anno domini M.D.CCC.XXI. ab effectuata dismembratione anno primo. (1821). Budae: Typis Regiae Universitatis [in Latin, Hungarian].
4. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsensis, pro anno domini M.D.CCC.XXV. (1825). Budae: Typis Regiae Universitatis [in Latin, Hungarian].
5. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsensis, pro anno domini M.D.CCC.XXIX. (1829). Cassoviae: Ex Typographia C. R. Priv. Ellingeriana [in Latin, Hungarian].
6. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsensis, pro anno domini M.D.CCC.XXXI. (1831). Cassoviae: Ex Typographia C. R. Priv. Ellingeriana [in Latin, Hungarian].
7. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsensis, pro anno domini M.DCCC.XXXIII. (1833). Cassoviae: Ex Typographia C. R. Priv. Ellingeriana [in Latin, Hungarian].
8. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsensis, pro anno domini M.DCCC.XXXV. (1835). Cassoviae: E Typographia C. R. Priv. Ellingeriana [in Latin, Hungarian].
9. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsensis, pro anno domini M.D.CCC.XXXVII. (1837). Budae: Typis Regiae Scientiarum Universitatis [in Latin, Hungarian].
10. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsensis, pro anno domini M.DCCCXXXIX. (1839). Cassoviae: Typis Caroli Werfer, Caes. Reg. Priv. Acad. Typographi [in Latin, Hungarian].
11. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsensis pro anno domini MDCCCXLIII. (1843). Cassoviae: Typis Caroli Werfer, Caes. Reg. Priv. Acad. Typographi [in Latin, Hungarian].
12. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsensis pro anno domini MDCCCXLVII. (1847). Ungvarini: Typis Joannis Ellinger, Caes. Reg. Priv. Acad. Typographi [in Latin, Hungarian].
13. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsensis pro anno domini MDCCCLVI. (1856). Kassoviae: Typis Caroli Werfer, Caes. Reg. Priv. Acad. Typographi [in Latin, Hungarian].
14. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsensis pro anno domini 1859. (1859). Pestini: Typis Gustavi Emich [in Latin, Hungarian].
15. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsensis pro anno domini 1861. (1861). Pestini: Typis Eduardi Poldini sen. & Julii Noséda [in Latin, Hungarian].
16. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsensis pro anno domini 1864. (1864). Ungvárini: Typis Caroli Jäger [in Latin, Hungarian].
17. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsensis pro anno domini 1865. (1865). Ungvarini: Typis Caroli Jäger [in Latin, Hungarian].
18. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsensis pro anno domini 1868. (1868). Ungvárini: Typis Caroli Jäger [in Latin, Hungarian].
19. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsensis pro anno domini 1870. (1870). Ungvarini: Typis viduae Caroli Jäger [in Latin, Hungarian].
20. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsensis pro anno domini 1872. (1872). Ungvárini: Typis Viduae Caroli Jäger [in Latin, Hungarian].
21. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsensis ad annum domini 1874. (1874). Ungvárini: Typis Caroli Jäger & Alberti Répay [in Latin, Hungarian].
22. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsensis ad annum domini 1876. (1876). Ungvárini: Typis Maximiliani Pollacsek, 1876 [in Latin, Hungarian].
23. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsensis ad annum domini 1878. (1878). Ungvarini: Typis Haeredum Caroli Jäger [in Latin, Hungarian].
24. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsensis ad annum domini 1881. (1881). Ungvarini: Typis sen. Josephi Fésüs [in Latin, Hungarian].
25. Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkacsensis ad annum domini 1883. (1883). Ungvarini: Typis Josephi sen. Fésüs [in Latin, Hungarian].
26. Schematismus cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsensis ad annum domini 1886. (1885). Ungvarini: Typis Josephi sen. Fésüs [in Latin, Hungarian].
27. Schematismus cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsensis ad annum domini 1888. (1888). Ungvarini: Typis Josephi sen. Fésüs [in Latin, Hungarian].
28. Schematismus cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsensis, ad annum domini 1891. (1891). Ungvarini: Typis Typographiae “Kelet” [in Latin, Hungarian].
29. Schematismus cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsensis, ad annum domini 1893. (1893). Ungvarini: Typis Typographiae “Kelet” [in Latin, Hungarian].
30. Schematismus cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsensis ad annum domini 1896. (1896). Ungvarini: Typis Typographiae Bartholomaei Jäger [in Latin, Hungarian].
31. Schematismus cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsensis ad annum domini 1899. (1899). Ungvárini: Typis Typographiae Societatis “S. Basilii Magni” [in Latin, Hungarian].
32. Schematismus cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsensis ad annum domini 1915. (1915). Ungvárini: Typis Typographiae Societatis Commercialis “Unio” [in Latin, Hungarian].

SOURCES OF ILLUSTRATIONS

1. Tserkovna knyha pro narodzhennia po selakh Zniatsovo, Chervenovo. 03 sichnia 1899 r. – 27 hrudnia 1925 r. [Church book of birth in the villages of Zniatsevo and Chervenovo. January 03, 1899 – December 27, 1925] (Fund 1606 “Collection of church and metric books of Transcarpathia”. Inventory 7 “Mukachevo district, 1775–1958”. File 175). State Archives of Transcarpathian Oblast, Uzhhorod [in Hungarian, Ukrainian].
2. Tserkovna knyha pro narodzhennia po s. Zniatsovo. 03 sichnia 1926 r. – 08 serpnia 1946 r. [Church book of birth in the village of Zniatsevo. January 03, 1926 – August 08, 1946] (Fund 1606 “Collection of church and metric books of Transcarpathia”. Inventory 7 “Mukachevo district, 1775–1958”. File 176). State Archives of Transcarpathian Oblast, Uzhhorod [in Ukrainian].
3. Tserkovna knyha pro odruzhennia s. Zniatsovo. 18 liutoho 1932 r. – 01 chervnia 1944 r. [Church book of birth in the village of Zniatsevo. February 18, 1932 – June 01, 1944] (Fund 1606 “Collection of church and metric books of Transcarpathia”. Inventory 7 “Mukachevo district, 1775–1958”. File 177). State Archives of Transcarpathian Oblast, Uzhhorod [in Ukrainian].
4. Tserkovna knyha pro narodzhennia, odruzhennia, smert po selakh Zniatsovo, Chervenovo. 07 sichnia 1828 r. – 29 bereznia 1853 r. [Church book of birth, marriage, death in the villages of Zniatsevo and Chervenovo. January 07, 1828 – March 29, 1853] (Fund 1606 “Collection of church and metric books of Transcarpathia”. Inventory 7 “Mukachevo district, 1775–1958”. File 178). State Archives of Transcarpathian Oblast, Uzhhorod [in Latin, Hungarian, Ukrainian].
5. Tserkovna knyha pro odruzhennia po s. Zniatsovo. 27 sichnia 1853 r. – 19 hrudnia 1931 r. [Church book of marriage in the village of Zniatsevo. January 27, 1853 – December 19, 1931] (Fund 1606 “Collection of church and metric books of Transcarpathia”. Inventory 7 “Mukachevo district, 1775–1958”. File 179). State Archives of Transcarpathian Oblast, Uzhhorod [in Ukrainian, Hungarian].
6. Tserkovna knyha pro narodzhennia po selakh Zniatsovo, Chervenovo. 18 sichnia 1876 r. – 19 sichnia 1898 r. [Church book of birth in the villages of Zniatsevo and Chervenovo. January 18, 1876 – January 19, 1898] (Fund 1606 “Collection of church and metric books of Transcarpathia”. Inventory 7 “Mukachevo district, 1775–1958”. File 180). State Archives of Transcarpathian Oblast, Uzhhorod [in Latin, Hungarian, Ukrainian].
7. Tserkovna knyha pro smert po selakh Zniatsovo, Chervenovo Червеньово. 22 sichnia 1936 r. – 23 lystopada 1944 r. [Church book of death in the villages of Zniatsevo and Chervenovo. January 22, 1936 – November 23, 1944] (Fund 1606 “Collection of church and metric books of Transcarpathia”. Inventory 7 “Mukachevo district, 1775–1958”. File 181). State Archives of Transcarpathian Oblast, Uzhhorod [in Ukrainian].
8. Tserkovna knyha pro narodzhennia po s. Zniatsovo. 03 sichnia 1899 r. – 27 hrudnia 1925 r. [Church book of birth in the village of Zniatsevo. January 03, 1899 – December 27, 1925] (Fund 1606 “Collection of church and metric books of Transcarpathia”. Inventory 7 “Mukachevo district, 1775–1958”. File 183). State Archives of Transcarpathian Oblast, Uzhhorod [in Hungarian, Ukrainian].

НОМІНАЦІЯ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ У БОЙКІВСЬКИХ ГОВІРКАХ

Чаган О. І.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Лексика говірок є найменш стійкою до змін порівняно з іншими мовними рівнями. Системний її аналіз є важливим аспектом сучасних діалектологічних досліджень. Особливого значення набуває вивчення лексики традиційного будівництва, оскільки вона постійно перебуває під впливом соціально-економічних і культурних чинників.

У статті проаналізовано структурну організацію назв будівельних матеріалів у бойківських говірках як сегмента будівельної лексики. Визначено семантичну структуру, мотивацію та способи творення слів, походження назв. Установлено, що найбільш поширеним будівельним матеріалом на обстеженій території залишається деревина, що зумовлено природно-географічними умовами. Однак для спорудження окремих частин будівель використовували каміння, глину, пісок. Аналіз назв будівельних матеріалів дав змогу виявити, що деякі лексеми творять семантичні опозиції за формою, кольором, розміром. З'ясовано, що найбільшу семантичну підгрупу аналізованої лексико-семантичної групи становлять назви будівельних матеріалів з дерева. Деякі назви дерев'яних деталей мають розширену семантику.

Виконане дослідження засвідчує формальну варіантність аналізованих назв будівельних матеріалів на фонетичному, словотвірному та граматичному рівнях. Типовими мотиваційними ознаками для творення назв є консистенція будівельних розчинів, колір та форма будівельного матеріалу, спосіб обробки та дія, яку виконують під час будівництва. Деякі назви будівельних матеріалів є твірними для назв процесів будівництва, наприклад: *цемент* – *цементувати*, *к'їт* – *к'їтувати*, *пишчок* – *пишкувати*, *ліска* – *ліскувати* та ін. Найбільш поширеними способами творення назв будівельних матеріалів у бойківських говірках є суфіксальний (суфікси *-к-*, *-иц-*), безафіксний, основоскладання та аналітична номінація. Більшість зафіксованих назв є питомими. Виявлено також запозичення з польської, німецької, словацької, італійської та інших мов.

Ключові слова: лексема, назви будівельних матеріалів, мотивація, семантика, семантична підгрупа, бойківські говірки.

Chahan O. I. Nominations of constructing materials in Boyko's dialects. The lexis of dialects is the least resistant to transformations compared to other language units. Systematic analysis is a fundamental aspect of modern dialects research. The study of the vocabulary of traditional constructing elements are considered to be exceptionally substantive as they are constantly influenced by social and economic as well as cultural factors.

The paper analyzes the language regarding the nominations of constructing materials in Boyko's dialects as a segment of the specific lexis. The semantic structure, motivation including methods of word derivation, origin of names are determined. It is established that the most common building material in the surveyed area is wood, due to natural and geographical conditions. However, stone, clay, and sand were used to construct certain parts of buildings. Analysis of the nominations of constructing materials revealed that some tokens form semantic oppositions in shape, color, size. It has been figured out that the largest semantic subgroup of the analyzed lexical-semantic group consists of the names of the wooden building materials. Some names of wooden parts are semantically extended.

*The performed research testifies to the formal variability of the analyzed nominations of building materials at the phonetic, word-forming and grammatical levels. Typical motivational features for the creation of names are the consistency of mortars, the color and shape of the constructing materials, the method of processing and the actions carried out while building. Some of nominations are generated for the nominations of constructing processes, for example: *cement - cementuvaty, pyshchok - pyshkuvaty, liska - liskuvaty*, etc. The most common methods of deriving the nominations of constructing materials in Boyko's dialects are suffixal (suffixes *-k-*, *-yts-*), non-affixed, basic and analytical nomination. The majority of the recorded nominations are specific ones. There are also borrowings from Polish, German, Slovak, Italian and other languages.*

Key words: token, nominations of constructing materials, motivation, semantics, semantic subgroup, Boyko's dialects.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Важливим аспектом дослідження діалектної лексики в сучасних наукових студіях є її вивчення крізь призму культури та народних традицій. Оскільки лексика говірок є найбільш чутливою до змін у житті народу, актуальним є аналіз будівельної лексики говірок, адже назви реалії будівництва постійно перебувають під

впливом позамовних чинників, що зумовлюють зміни в їхній системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у вивчення будівельної лексики на матеріалі говірок української мови зробили З. Бичко, Л. Дорошенко, О. Євтушок, Г. Шило, М. Никончук, М. Бігусяк, Л. Поліщук, Д. Тодер та ін. Окремі аспекти назв реалій будівництва у складі тематичних

груп побутової та сільськогосподарської лексики говірок досліджували К. Глуховцева, Р. Сердега, Л. Тищенко, В. Пілецький. Однак не всі говіркові ареали опрацьовані достатньою мірою. Зокрема, потребує системного вивчення будівельна лексика бойківських говірок.

Формулювання мети і завдань статті. Мета нашої розвідки – здійснити лексико-семантичний аналіз назв будівельних матеріалів як сегмента будівельної лексики бойківських говірок. Мета передбачає виконання таких завдань: 1) з'ясувати мотивацію для творення назв будівельних матеріалів; 2) простежити етимологію лексем; 3) установити найпоширеніші способи творення слів.

Матеріалом для дослідження послуговували власні польові записи, здійснені у 68 населених пунктах Бойківщини. Використано також матеріали лексикографічних, лінгвогеографічних та етнографічних праць.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджувана лексико-семантична група (ЛСГ) об'єднує назви первинних природних порід, які без обробки використовують у будівництві, і назви різних матеріалів (зокрема, які оброблені ручним чи промисловим способом, матеріали, які використовують для зв'язування конструкції будинку, внутрішніх опоряджувальних робіт, матеріали з дерева, оброблені ручним чи промисловим способом та ін.). Як стверджують етнологи, основним будівельним матеріалом на Бойківщині була деревина, а для виготовлення окремих елементів споруд використовували камінь, глину, пісок, соломку, мох та ін. [2, 50].

Камінь як будівельний матеріал і у давніших будівлях, і в сучасних використовували здебільшого для закладання фундаменту. На позначення великого каменя природного походження під підвалинами будинку в усіх обстежених говірках фіксуємо лексему *'кам'ін'*, яка також відома в літературній мові [7, IV, 83]: *на ка'м'ін'ох / на чо'тири ву'гли / сир'їдина / де й'їла пириг'ородка / на тих ка'м'ін'ох п'їдн'їма'у на с'к'їл'ко м'їг / на п'ї'ї мет'ра чи на мет'ир на ка'м'ін'ох / їс'о / по'тому п'їдму'ровува'у* (Анг).

Дрібний камінь із домішками піску, що без обробки використовують для будівництва фундаменту, у бойківських говірках номіновано *'шутер'* (Брк, Всн, Зкц, Здс, Імн, Клн, Крп, С. Мзн, Ямц, Ясн), *'шутир'* (Анг, Грб, Лмн, Урч), *'р'їн'* (Лбн), *'р'їн'* (Ялв).

На позначення каміння, що подрібнене промисловим способом, фіксуємо слова *'ш'чеб'їн'* (Грб, Імн, Крп, С. Мзн, Ялв, Ясн), *'ш'чеб'онка'* (Всн, Здс).

За диференційною ознакою «промислова обробка» виникає семантична опозиція: *'шутер'* «дрібний камінь з домішками піску, що без обробки використовують у будівництві фундаменту»: *ш'ч'еб'їн'* «дрібний камінь, оброблений промисловим способом, що використовують у будівництві фундаменту»: *ти'пер' в'ьль'вайут фу'дамент / бо ти'пер' їе ци'мент / шутир* (Брк). Натомість деякі мовці стверджують: *'шутир ни' добре / ш'ч'еб'їн' то їе с ка'мен'а / кар'їер / там ма'шина то'ти м'є ка'м'їн'а вел'ик'ї / а' шутир / то їе р'їч'ко'вій* (Анг).

Для будівництва фундаменту та для приготування різних будівельних сумішей використовують будівельний матеріал природного походження –

сипучу гірську породу, що складається з крупінок твердих мінералів, яку номіновано назвою *'п'їсок'* (ВОГ); пор.: [8, VI, 544].

Окрім піску, у будівництві фундаменту та для приготування будівельних розчинів застосовують мінеральну порошкоподібну речовину, яка в поєднанні з водою утворює однорідну в'язучу масу, що швидко тужавіє і перетворюється на кам'янисте тіло. В обстежених говірках речовина репрезентована назвою *'це'мент'* (БОГ) та її варіантом *'ци'мент'* (Анг, Всн, Грб, Крп, Мт, С. Мзн); пор. [8, XI, 194]. Від лексеми творяться похідні слова – назви процесів будівництва *'цементувати, цемент'їрувати'*.

Глина як будівельний матеріал у бойківському будівництві не набула широкого застосування, однак «...її вживали для скріплення кам'яних фундаментних підмурівків під підвалинами, для обмазки стін, при муруванні печей. З неї вибивали «долівку», споруджували призьбу тощо. У різних місцевостях глина відрізнялася як за консистенцією, так і за кольором» [1, 77]. Репрезентантом багатомінеральної гірської породи, яка з водою утворює пластичну масу і яку використовують для виготовлення різних будівельних розчинів, є назва *'глина'* (ВОГ); пор. також: [8, II, 84].

Функціонування лексеми *'болото'* (Брк, Крк, Лбх Т, Сглт, Хтр, Хщн, Ялн) на позначення глини пов'язано, очевидно, з тим, що для приготування будівельних сумішей глину вибирали поблизу річок, доріг, у багністій місцевості, а подекуди використовували саме багно; пор. також [8, I, 215].

У досліджуваних говірках фіксуємо номінації, диференційною ознакою яких є колір глини: *'сина'* *'глина'* «природна мінеральна речовина, що з водою утворює пластичну масу сірувато-синього кольору» (Брк, Імн, Кшц, С. Мзн), *'б'їла'* *'глина'* «природна мінеральна речовина, що з водою утворює пластичну масу білого кольору» (Крп, Лп, Н. Ржн, Сбд, С. Мзн), *'чер'вона'* *'глина'* «природна мінеральна речовина, що з водою утворює пластичну масу червоного кольору» (Імн, Крп, Лп, Н. Крп, Сбд, С. Мзн). Ці різновиди глини застосовували здебільшого для зафарбовування щілин між дерев'яними деталями стін чи інших частин будівлі, тобто для оздоблення: *ко'пал'ї та'ку'ї сину'ї г'л'їну / і тим б'їлил'ї с'ц'їни / бо' хата'ї был'ї кур'їна / п'єца'ї ни' был'ї о / хо'ба'ї бы'ї та'к'ї'ї / шо' кл'ї'ї во'ген'ї / і вон'ї де'ї ты'ї гр'ї'ї і д'їм'ї шо'ї до'г'ор'ї // то' бил'ї а'ї сина'ї г'л'їна / а' то'та'ї жо'їта'ї / то' л'їп'їчи'їца'ї / то' во'на'ї та'ка'ї бил'ї а'ї мас'їна'ї / л'їп'їчи'їца'ї бил'ї а'ї жо'їта'ї // по'вал'ї у'ї поб'їл'їл'ї'ї / і ше'ї пас'к'ї по'да'вал'ї с'ї той'ї г'л'їни'ї / по'вал'ї / би'ї был'ї а'ї кра'їс'їва'ї кур'їна'ї х'їж'їа* (Брк).

На позначення маскої глини жовто-червоного кольору для змашування долівки чи виготовлення необпаленої, висушеної на сонці цегли поширено номінації: *'л'їп'їчи'їца'* (Брк, Грз, Здс, Зкц, Лмн), *'л'їп'їчанка'* (Всн), *'ле'панда'* (Здс), *'лит'їн'їа'* (Крп, С. Мзн), *'жо'їта'* *'глина'* (Ясн).

Мотиваторами для творення лексеми *'л'їп'їчи'їца'* та деривата *'л'їп'їчанка'*, очевидно, є клейка консистенція глини; пор.: *'л'їп'їков'їця'* «глинистий в'язкий ґрунт; глина для цегли, для печей» [3, III, 238]. Схожу мотивацію має, ймовірно, й назва *'ле'панда'* «маска

жовта глина'. У лексикографічних працях виявляємо слово *леп'янда* 'живиця' [3, III, 238], яка за своєю характеристикою теж липка.

Для називання суміші глини із соломом для оздоблювальних робіт послуговуються словами: *'глина* (Грбн, Крп, С. Мзн, Урч), *'мал'та* (Врх, Глц Ск.), *'трин'к* (Ксв, Н. Крп).

Лексема *'мал'та* бойківським говіркам відома також зі значенням 'розчин цементу з камінням для будівництва криниці' [5, I, 428], 'розчин із суміші піску, цементу, вапна для штукатурення та інших робіт' (Анг, Брк, Зкц, Лбн, Лмн, Крк, С. Мзн).

Назва *'трин'к* запозичена за польським посередництвом із німецької мови [3, V, 570]; пор.: *'тиньк* 'розчин вапна, змішаного з піском, яким покривають поверхню стін, стелі тощо; штукатурка' [8, X, 115]. В обстежених говірках слово *'трин'к* є твірним для назви будівельного процесу – *'трин'кувати* 'покривати стіни та стелю сумішшю глини з соломом, штукатуркою' (Ксв, Н. Крп, Пбк, Трх).

Значення 'грудка мокрої, змішеної із соломом глини для спорудження глиняних будівель або обмазування стін' репрезентує назва *'вал'ок* (БОГ) та її варіант *'вац'ок* (Лбх Т.).

Загальнонародна лексема *'вал'ок* [7, I, 124; 8, I, 287] в обстежених говірках відома також зі значенням 'необпалена цегла з глини з домішкою соломи або інших органічних речовин' (Всн, Гсн, Н. Стд, Лбн, Ялв). Від неї постає дериват *'вал'кувати* 'накладати на стіни чи земляну підлогу суміш глини і соломи у вигляді грудки' (Брк, Врх, Ялв, Всн, Лбн).

Для будівельних цілей використовували грубе волокно, яке здобували в результаті обробки льону та конопель, та змішували з глином. На позначення такого будівельного матеріалу відомі назви: *'пазд'іря* (Брк, Опр, Орк), *'пазд'іря'* (Врх, Лбх С., Лмн, Хщв), *'пазд'іря* (Псп), *'пазд'іря'* (Плв), *'к'лоча* (Грбн), *'к'лоча* (Грз, Мшц), *'потерт'* (Грбн).

Лексема *'пазд'іря'* 'костриця' має праслов'янські корені. Слово *'пазд'іря'* 'тс.' та його деривати відомі багатьом слов'янським мовам: р. *'pázděp*, п. *'paździerz*, ч. *'pazdeří*, слц. *'pazderie*, болг. *'pázděp*, вл. *'pazdzer*, нл. *'pazdzer'* [3, IV, 254].

Віддієслівний дериват *'потерт'* зафіксований у лексикографічних працях зі значенням 'подрібнені тертям часточки чого-небудь', 'терміття' [7, III, 377; 8, VII, 406].

Зведення будівель із матеріалів промислового виробництва на Бойківщині не є поширеним явищем. Однак у деяких населених пунктах застосовують його в будівництві. На позначення будівельного штучного каміння з випаленої глини послуговувалися загальнонародним словом [7, IV, 426; 8, XI, 192] *'цегла* (БОГ), *'цегл-а* (Всн, Н. Стд, Ялв, Хщн, Ялн). Залежно від кольору та речовини, з якої виготовляють цеглу, фіксуємо назви *'чир'вона цегла* 'цегла з випаленої глини' (Сглт, Бтл, Врх), *'сил'катна цегла* 'цегла, яка складається з кварцового піску і вапна' (Сглт, Бтл, Врх).

Репрезентантами значення 'штучне будівельне каміння, порізане на плити' є назва *'блок* (БОГ). Реалія також диференціюється за речовиною, з якої вони виготовлені, що виражено композитами *'п'іноблок*

пористий блок, що виготовлений поєднанням цементу та піноутворювачів' (БОГ), *'газоб'лок* 'штучний кам'яний блок, що має рівномірно розподілені сферичні пори' (БОГ), *'шлакоб'лок* 'будівельний матеріал (здебільшого кубічної форми), виготовлений зі шлакобетону' (БОГ).

Семантику 'розчин із піску, цементу чи вапна для мурування, штукатурення та інших будівельних робіт' має назва *'рост'вор* (БОГ), *'мал'та* (Анг, Брк, Лмн, Крп, С. Мзн), *'мал'та* (Лбн), *'шчука'турка* (Н. Крп, Скл), *'штука'турка* (Н. Крп).

Лексема *'рост'вор*, припускаємо, поширилася в досліджувані говірки під впливом російської мови; пор.: р. *'раствор* 'тістоподібна цементна суміш, що застосовується для укладання цегли, штукатурних робіт' [6, IV, 671].

Назва *'штука'турка* та її деривати утворені від назви фахівця, що покриває поверхню стіни, стелі шаром штукатурки. Слово *'штука'тур* сягає італійського етимона *'stuccatore* 'штукатур' [7, VI, 482].

Для номінації суміші в'язких речовин, води та цементу, яким загладжують поверхню стін та стелі, виявляємо назви: *'грас* (Здс, Ксв, Лбх С., Н. Ржн, Ялн), [4, 117], *'за'турка* (Сглт), *'шап'івка* (Лп, Ртк, Сбд).

Слово *'грас*, очевидно, утворене від назви процесу *'грасувати* 'загладжувати, вирівнювати стіни після штукатурення' (Врх, Глц Ск., Грбн, Здс, Крк, Ксв, Лбх С., Н. Ржн, Опр, Хтр). За свідченням етимологів, слово *'грасувати* запозичене з польської мови (п. *'grasa* 'мотика, скребачка') [3, I, 586].

Мотиваційною моделлю для назви *'за'турка* є 'дія' > 'будівельний матеріал'; пор.: *'зати'рати* 'загладжувати, вирівнювати стіни після штукатурення' (Грз, Лмн, Ялв); пор. *'зати'рати* 'вирівнювати, згладжувати поверхню, усуваючи за допомогою тертя нерівності' [8, III, 347]. За тією ж мотиваційною моделлю утворена назва *'шап'івка* 'суміш в'язких речовин, води, піску та цементу'. Бойківське слово *'ша(у)рувати* означає 'вирівнювати, загладжувати стіни після їх штукатурення' (Анг, Грб, Імн, Крп, Лп, Ртк, Сбд, С. Мзн); пор.: *'шарувати* 'енергійно терти, скребити, миючи, витираючи, чистячи і т. ін.' [8, XI, 418]. За свідченням етимологів, назва *'шарувати* запозичена через польське посередництво із середньоніжньонімецької мови (снн. *'schüben* 'чистити') [3, VI, 386].

Щілини між склом та рамою у віконному прорізі замазують в'язкою речовиною, яку в бойківських говірках номіновано *'к'ім* (БОГ), *'за'мазка* (Гсн, Всн, Лбн, Ялв). Лексема *'к'ім*, очевидно, є фонетичним варіантом назви *'кум* 'спеціально виготовлена речовина для замазування щілин, тріщин; замазка' [8, IV, 155], запозиченої з німецької мови за польським посередництвом (нвн. *'Kitt* 'клей') [3, II, 438]. Слово є твірним для назви процесу – *'к'імувати* 'замазувати в'язкою речовиною вікна'.

У ЛІСГ назв будівельних матеріалів виділяємо семантичну підгрупу (СП) матеріалів із дерева. Ця СП утворена загальними назвами дерев'яних матеріалів і семантичною мікрогрупою (СМ) назв окремих виробів із дерева, які використовують для будівництва стін, стелі та їх оздоблення.

Загальну назву матеріалу з дерева репрезентує лексема *'дере(у)во* (БОГ); див. також: [8, II, 246].

У досліджуваних говірках ця лексема ілюструє розширену семантику та позначає також пластину у вигляді дошки як деталі зрубу (Врх, В. Лн., В. Сщц, Глвк, Грз, Лмн, Мшц, Рпн, Рсх, Тпц, Тсц). Окрім того, загальні назви будівельних матеріалів із дерева репрезентує назва *колода* 'стовбур зрубного дерева, очищений від гілля' (БОГ) та *дошка* 'плоский невеликої товщини кусок дерева, випиляний із колоди' (БОГ).

На Бойківщині застосовували різні способи обробки колод. Давніше в будівництві використовували тесане та колене дерево [2, 76], пізніше – почали розрізати ручною пилою [2, 80], ще пізніше – розрізали промисловим способом. Окрім того, стіни складали з дерев'яних елементів різної форми – круглих колод, обтесаних чи обрізаних із чотирьох боків або двох боків, півколода та пластин у вигляді дошки [2, 93].

На позначення неотесаної колоди округлої форми фіксуємо назву *кругл'ак* (БОГ) та її варіант *кругл'ук* (Грб, Грбн, Лпц, Пбк, Скл, Трх, Ясн), що є нормативною в українській мові [7, II, 312; 8, IV, 369]. Назва має прозору мотивацію, яка пов'язана з округлою формою деталі.

Із семантикою 'колода, тесана з двох боків' виявляємо лексеми: *брус* (Урч), *тесаний брус* (Пдц), *'тесанец'* (Пбк, Пдц, Схд, Трх, Ясн), *'тесанка* (Крп, Лпц, С. Мзн), *протес* (Бгт, Брк, Бтл, Врх, Зкц, Ісі, Псп, Сглт, Ябл, Яв), *'тесане 'дериво* (Врх), *на два 'бок'и 'тесане 'дериво* (С. Мзн, Крп, Хщн, Ясн), *брус на два 'бок'и 'тесаний* (Клн), *брусване на два 'боки 'дериво* (Лпц).

Питома лексема [3, I, 268] *брус* у бойківських говірках має розширену семантичну структуру (див. таблиця 1). Зі схожим значенням назву фіксують також інші лексикографічні праці [7, I, 102; 8, I, 241]. На позначення будівельного матеріалу слово *брус* відоме також історичним пам'яткам [10, 3].

Прозору мотивацію мають назви з коренем *-тес-*, вказуючи на спосіб, яким обробляють деревину. У «Словнику бойківських говірок» М. Онишкевича виявляємо слово *протіс* 'колода в стіні хати'

[5, II, 156]; пор. також: *протіс* 'половина дерева, розрізаного надвое поздовж' [7, III, 485].

Семантику 'обтесана або обрізана з чотирьох боків колода як деталь зрубу' передають назви *брус* (Брк, В. Лн., Глц Ск., Глвк, Грб, Грбн, Грз, Зкц, Клн, Крк, Крп, Кшц, Лбх С., Лбх Т., Лмн, Лп, Мшц, Н. Крп, Опр, Рсх, Ртк, Сбд, С. Мзн, Трвк, Хтр, Хщн, Ябл, Ялв, Ялн, Ямц, Ясн), *'тесане 'дериво* (Здс, Тр'є), *'тесаниц'и* (Тпц, Тр'є), *'тесанка* (Імн, Крп, Лпц, С. Мзн), *'тесанец'* (Ясн), *'тесан'и 'бал'к'и* (Глц См.), *'тесано на ш'тири 'боки 'дериво* (Ясн), *'дериво 'тесане на ш'тири 'канти* (Кмц, Лпц, Тр'є, С. Мзн, Ясн), *'в'ітесано до 'канта 'дериво* (Схд), *обр'ізано на кант 'дериво* (Ясн), *кант'і'юка* (В. Сщц, Ісі, Ксв, Яв), *'бал'ок* (Рпн), *трам* (Здс, Мт, Н. Стд).

Мотиватор номінацій, що містять компоненти з коренем *-кант-* – гранчаста форма дерев'яної деталі; пор.: *кант* 'ребро, пруг дошки, бруса' [8, IV, 89].

Значення 'пластина у вигляді дошки як деталь зрубу' у бойківських говірках репрезентують назви *'дерво* (Брк), *'дериво* (Врх, Грз, Лмн), *'дериво* (В. Лн., В., Сщц, Глвк, Грз, Мшц, Рпн, Рсх, Тпц, Тсц), *шп'ароване 'дериво* (Тр'є), *бл'а'товане 'дериво* (Глц См.), *пл'аниц'а* (Грбн), *пл'єниц'а* (С. Мзн), *трам* (Крк, Лбх Т., Лг, Лпц, С. Мзн, Схд, Ясн), *пл'и'ниц'а* (Анг, Глц Ск, Клн, Крп, Ксв, Лбх С., Мт, Опр, Н. Ржн, Ялн), *пл'и'ниц'и* (Лп, Пбк, Ртк, Сбд, Трх), *'тертиц'а* (Здс), *брус* (Імн, Лг, Лпц, С. Мзн, Схд, Ясн).

Щодо походження лексеми *пл'аниц'а* дослідники висловлюють припущення про можливість зіставлення їх зі словом *пл'анка* 'дощечка, рейка, брусок' [3, IV, 425]. В обстежених говірках слово має розширену семантичну структуру (див. таблиця 2); пор.: *пл'анка* 'частина огорожі від стовпа до стовпа або планка в огорожі' [7, III, 191; 8, VI, 562].

Оказіонально виявлено лексему *'тертиц'а* 'пластина у вигляді дошки як деталь зрубу'. Мотивацією для творення назви, припускаємо, є вирівнювання дошки шляхом тертя; пор.: *тертиця* 'дошка' (із ремаркою *діалектне*) [8, X, 99].

Аналітичні назви *бл'а'товане 'дериво*, *шп'ароване 'дериво* вказують на спосіб обробки дерев'яної дета-

Таблиця 1

Семантична структура лексеми *брус*

'товста балка, що є основою стіни'	'колода, тесана з двох боків'	'обтесана або обрізана із чотирьох боків колода як деталь зрубу'	'пластина у вигляді дошки як деталь зрубу'	'півколода'	Говірки
+					Хщн
	+	-	-	-	Клн, Пдц, Урч
	-	+	-	-	Брк, В. Лн., Глц Ск., Глвк, Грб, Грбн, Грз, Зкц, Клн, Крк, Крп, Кшц, Лбх С., Лбх Т., Лмн, Лп, Мшц, Н. Крп, Опр, Пбк, Рсх, Ртк, Сбд, С. Мзн, Трвк, Трх, Хтр, Хщн, Ябл, Ялв, Ялн, Ясн
	-	-	+	-	Імн, Лг, Лпц, С. Мзн, Схд, Ясн
	-	-	-	+	Здс

лі; пор.: бойк. *бл'атувати* 'протісувати заокруглений бік півколоди' (Глвк, Грз, Тсц); *шпарувати* 'рівно обтесувати колоди або дошки, щоб щільно прилягали між собою' (Грз, Крп, Мшц, С. Мзн, Тр'є, Тсц) [5, II, 387].

Репрезентантами значення 'півколода' в досліджуваних говірках є назви *трам* (Всн), *про'т'іс* (Брк, Лмн, Явр), *пл'илиц'а* (Анг, Грб, Ксв, Лбх Ск., Скл, Тшц), *п'линиц'а* (Імн, Трх, Ясн), *пл'ачниц'а* (Ялв), *п'линиц'і* (Пбк, Ртк, Сбд, Трх, Лп), *брус* (Здс).

Для номінації круглої, рівномірно виточеної промисловим способом колоди фіксуємо назви *ол'ївець*' (Грбн, Лбх С., Глц С.), *то'чениї брус* (Лбх Т., Крк), *цил'індрований брус*, *кал'ібрований брус* (Ялв, Лз).

Назву *ол'ївець*' мотивовано формою колоди й утворено способом метафоричного перенесення за схожістю з *олівцем* 'тоненька паличка з графіту або сухої фарби в дерев'яній основі, якою пишуть, малюють' [8, V, 689].

Аналітична назва *цил'індрований брус*, імовірно, мотивована формою колоди; пор.: *цил'індр* 'геометричне тіло, що утворюється обертанням прямокутника навколо одного з його боків' [8, XI, 214], номінація *кал'ібрований брус* – способом обробки та надання деталі певної форми; пор.: *калібрувати* 'надавати чому-небудь потрібного калібру' [8, IV, 77].

Короткий шматок дошки чи колоди, яким закладали стіни між стовпами чи між вікнами, називають *'вос'ц'інок* (Брк, В. Лп), *'ос'ц'інок* (Глц См.), *'сунець*' (Тр'є, Тпц, Яв), *'сумець*' (Брк, Глвк, Грз, Ксв, Лбх С., Лмн, Лп, Мшц, Ндн, Рпн, Рсх, Ртк, Скл, Спс, Сшц, Тр'є), *мал'її 'сумець*' (Скл), *зам'їт* (Анг, Грб, Здс, Імн, Крп, Лп, Сбд, Скл, С. Мзн, Хтр, Ясн), *'пищикок* (мн. *'пишк'и*) (Глц Ск., Здс, Зкц, Клн, Крк, Лбх Т., Мт, Ялв), *пиш'чаўка* (Опр), *'кусин'* (Грбн), *с'т'їна* (Кшц).

Назву *сунець* 'короткий оцупок' фіксує Словник української мови з ремаркою *діалектне* [8, IX, 842]. Як стверджують етимологи, слово *сунець* запозичене з польської мови (п. *suniec* 'одна з товстих балок, які всовують кінцями в пази вертикальних стовпів' виникло з * *sumiec* 'тс.') [3, V, 476].

Лексема *зам'їт* репрезентує також семантику 'частина стіни між вікнами'. Мотивацією для творення слова є назва дії *замітувати* 'закладати проміжки між кутовими стовпами': бойк. *замітувати* 'закидати' [5, I, 276]. Для номінації дії назву *мети* 'кидати' фіксують історичні пам'ятки української мови [9, I, 427].

Затемненою є мотивація назви *'пищикок* на позначення короткої колоди чи дошки, якою закладають в пази між стовпами. Припускаємо, що вона постала способом метафоричного перенесення за схожістю форми до стрижня пташиного пера – така ж коротка коло-

да, як стрижень пера; пор. *пишки* 'пір'я пташеняти' [7, III, 155]. Назва мотивує дериват *пишкувати* 'закладати короткими колодами стіну' (Здс).

В обстеженому ареалі стіни для штукатурення оббивали тонкими півкруглими ліщиновими планками або різаними рейками. Із семантикою 'тоненькі напівкруглі планки для оббивання стін та стелі під штукатурку' в обстежених говірках виявляємо лексеми *'л'їска* (Імн, Пбк, Трх, Ясн), *очи'рет* (Опр), *ш'кал'а* (Лбх С.), *ре'ш'їтка* (Анг), *к'л'їтка* (Опр), *обруч'ї* (Ртк), *обруч'ї* (Сбд).

Мотивацією для творення назви *'л'їска* із цим значенням є назва куща, з якого виготовляли планки; пор. бойк. *ліска* 'кущ ліщини', 'огорожа з тонкої ліщини або бучини', 'густо плетені ґрати для сушіння фруктів, закривання курей тощо', 'прилад з лози, яким ловлять рибу', 'ціпок' [5, I, 415]. Фіксуємо дериват *ліскувати* 'оббивати та стелю під штукатурку' (Імн, Ясн).

Назви *ре'ш'їтка*, *к'л'їтка* мають прозору мотивацію, оскільки зроблені у вигляді перехрещених, переплетених ліній, що творять дрібні чотирикутники [8, IV, 185; VIII, 524].

Деяко затемненим є етимологія назви *обруч'ї* для номінації тоненьких напівкруглих планок для оббивання стін та стелі під штукатурку; пор.: *обруч* 'зігнута кільцем металева, дерев'яна і т. ін. штаба; обід' [8, V, 572]. У досліджуваних говірках слово є твірним для назви процесу оббивання такими планками – *обручувати* (Лп, Ртк, Сбд).

Для номінації тоненьких дощочок для оббивання стін і стелі під штукатурку у всьому обстеженому говірковому ареалі виявляємо назву *'дранка* (ВОГ); пор.: *дранка* 'тс.' [8, II, 407]. Назва *дранка* репрезентує також значення 'колена дошка в огорожі' [5, I, 232], 'тоненькі дощочки для покриття дахів' (Брк, Всн, Глц Ск., Грбн, Крк, Кшц, Лбх С., Мт, Н. Крп, Опр, Пбк, Скл, Трх, Хтр, Ялв). Фіксуємо дериват *дранкувати* 'оббивати стіни та стелю під штукатурку' (Анг, Глц Ск., Грб, Здс, Імн, Лп, Мт, Ртк, Скл).

Тонкі дощочки для обшивання фасаду будинку та стелі називають *шал'їўка* (Грбн, Слп), *шал'оўка* (Урч, Хтр), *шал'ївниц'а* (Здс), *шил'унок* (Брк), *шал'унок* (Глц Ск, Здс, Зкц, Крк, Крп, Лп, Мт, Н. Ржн, Ртк, Сбд, Скл, С. Мзн, Ябл), *цал'їўка* (Лбх С., Трвк), *фил'унок* (Брк), *'дошка п'їд шал'унок* (Глц Ск.), *'дошка на шал'їўку* (Грз), *'дошка дл'а шил'уван'а* (Грз), *гобел'вер* (Крп), *гобел'вар* (Анг, Грб, Імн, Ясн), *'дошка* (Ксв, Лп, Пбк, Ртк, Сбд, Трх), *'доска* (Ялв).

Лексеми *шал'їўка* та спільнокореневі назви утворені від запозиченого з німецької мови за польським посередництвом слова *шалювати* 'оббивати дошками' [3, VI, 372].

Таблиця 2

Семантична структура лексеми *п'ла(е, и)/ниц'а*

'пластина у вигляді дошки як деталь зрубу'	'півколода'	Говірки
+	–	Грбн, С. Мзн, Анг, Глц Ск, Клн, Крп, Ксв, Лбх С., Лп, Мт, Н. Ржн, Опр, Пбк, Ртк, Сбд, Трх, Ялв
–	+	Анг, Грб, Імн, Лбх Ск., Лп, Пбк, Ртк, Сбд, Скл, Трх, Тшц, Ясн, Ялв

Затемнену мотивацію має лексема *гобел'ва(е) р.* Припускаємо, що вона може бути пов'язана зі способом обробки чи інструментом, за допомогою якого їх виготовляли; пор.: бойк. *гоблати* 'насилу косити, якщо коса тупа або трава «нечемна», тобто похила', (про картоплю) 'чистити' [5, I, 177]; *гйбель* 'гембель' [5, I, 167]; пор. також *гоблати* 'скоблити' [3, I, 540].

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Здійснивши аналіз ЛСГ назв будівельних матеріалів, ми з'ясували її складну структуру, оскільки дослідження репрезентує диференціацію матеріалів за різними ознаками: походження матеріалу – природного (без обробки використовується в будівництві) чи промислового (оброблені промисловим шляхом); різновид матеріалу – глина, пісок, цемент, дерево, солома та ін. Більшість лексем ілюструють формальну варіативність на фонетичному (*'шуте(у)р, це(у)мент, шт(ч)ука'турка, 'вал(ц)ок, 'дере(у,о)во, кругл'а(у)к, гобел'ва(е)р, об()'руч'і*), графічному (*'тесанец' (ч. р) – 'тесанка (ж. р.), шал'їюка (ж. р.) – шал'унок (ч. р.)*), словотвірному рівнях (*шал'їюка – шал'унок – шал'ів'ниц'а, р'ін' – р'інча*). Типовими мотиваційними ознаками для творення назв будівельних матеріалів є: 'консистенція': *л()'ип'чиц'а, лип'чанка, ле'панда*; 'колір': *'сина 'глина, 'б'їла 'глина, чер'вона 'глина, 'жоўта 'глина; л'їска* 'форма': *кан'т'їюка, кругл'ак, ол'ївец', цил'індрований брус*; 'спосіб обробки': *про'т'іс, тесанец', 'дія': за'турка, ша'р'івка, 'потерт'.* Продуктивними способами номінації є: суфіксальний (*-к- – кан'т'їюка, л'їска, 'тесанка, -иц- – шал'ів'ниц'а, лип'чиц'а, 'тесаниц'і*); безафіксий (*про'тес, 'потерт'*); основоскладання (*п'їноб'лок, газоб'лок, шлакоб'лок*); аналітична номінація (*'сина 'глина, 'б'їла 'глина, чер'вона 'глина, 'тесане 'дерево, бл'а'товане 'дерево*). За походженням досліджувана ЛСГ є неоднорідною. Більшість зафіксованих назв є питомими. Виявляємо також запозичення з польської (*грас*), німецької (*'мал'та, т'рин'к, к'їт, 'шутер, трам*), словацької (*шинг'ел'*), італійської мов (*штука'турка*) та ін.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі інших лексико-семантичних груп будівельної лексики бойківських говірок, її ареалогії та динаміки.

Список обстежених населених пунктів і їхніх скорочень.

ВОГ – всі обстежені говірки;

БОГ – більшість обстежених говірок;
Анг – Ангелівка, Долинський р-н, Івано-Франківська обл.;
Брк – Боберка, Турківський р-н, Львівська обл.;
Бтл – Бітля, Турківський р-н, Львівська обл.;
Бгт – Багнувате, турківський р-н, Львівська обл.;
В. Лн – Велика Лінина, Старосамбірський р-н, Львівська обл.;
В. Сщ – Велика Сушиця, Старосамбірський р-н, Львівська обл.;
Врх – Верхне, Турківський р-н, Львівська обл.;
Всн – Волосянка, Великоберезнянський р-н, Закарпатська обл.;
Глвк – Галівка, Старосамбірський р-н, Львівська обл.;
Глц Ск. – Головецько, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Глц См. – Головецько, Старо-

самбірський р-н, Львівська обл.;
Грб – Грабів, Рожнятівський р-н, Івано-Франківська обл.;
Грбн – Гребенів, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Грз – Грозьова, Старосамбірський р-н, Львівська обл.;
Гсн – Гусний, Великоберезнянський р-н, Закарпатська обл.;
Здс – Задільське, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Зкц – Закіпці, Турківський р-н, Львівська обл.;
Імн – Ілемня, Рожнятівський р-н, Івано-Франківська обл.;
Ісі – Ісаї, Турківський р-н, Львівська обл.;
Клн – Кальне, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Крк – Кривка, Турківський р-н, Львівська обл.;
Крп – Кропивник, Долинський р-н, Івано-Франківська обл.;
Ксв – Коростів, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Кшц – Крушельниця, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Лбн – Лубня, Великоберезнянський р-н, Закарпатська обл.;
Лбх С. – Либохора, Турківський р-н, Львівська обл.;
Лбх Т. – Либохора, Турківський р-н, Львівська обл.;
Лз – Лази, Воловецький р-н, Закарпатська обл.;
Лмн – Лімна, Турківський р-н, Львівська обл.;
Лп – Липа, Долинський р-н, Івано-Франківська обл.;
Лпц – Липовиця, Рожнятівський р-н, Івано-Франківська обл.;
Мт – Мита, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Мшц – Мшанець, Старосамбірський р-н; Н. Крп – Новий Кропивник, Дрогобицький р-н, Львівська обл.;
Н. Ржн – Нижня Рожанка, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Н. Стд – Нижній Студений, Міжгірський р-н, Закарпатська обл.;
Опр – Опорець, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Орк – Орявчик, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Пдц – Підгородці, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Плв – Плав'є, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Пбк – Побук, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Псп – Присліп, Турківський р-н, Львівська обл.;
Рпн – Ріп'яна, Старосамбірський р-н, Львівська обл.;
Рсх – Росохи, Старосамбірський р-н, Львівська обл.;
Ртк – Розточка, Долинський р-н, Івано-Франківська обл.;
Сбд – Слобода-Болевська, Долинський р-н, Івано-Франківська обл.;
Сглт – Сигловате, Турківський р-н, Львівська обл.;
Скл – Сукіль, Долинський р-н, Івано-Франківська обл.;
С. Мзн – Старий Мізунь, Долинський р-н, Івано-Франківська обл.;
Спс – Спас, Старосамбірський р-н, Львівська обл.;
Схд – Суходіл, Рожнятівський р-н, Івано-Франківська обл.;
Сщ – Сушиця, Старосамбірський р-н, Львівська обл.;
Тпл – Топольниця, Старосамбірський р-н; Трвк – Тернавка, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Тр'є – Тур'є, Старосамбірський р-н, Львівська обл.;
Трх – Труханів, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Тсц – Тисовиця, Старосамбірський р-н, Львівська обл.;
Тшц – Тишівниця, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Урч – Урич, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Хтр – Хітар, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Хщв – Хащів, Турківський р-н, Львівська обл.;
Хщн – Хашованя, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Ябл – Яблунів, Турківський р-н, Львівська обл.;
Яв – Явора, Турківський р-н, Львівська обл.;
Ялв – Ялове, Воловецький р-н, Закарпатська обл.;
Ялн – Ялинкувате, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Ямц – Ямельниця, Сколівський р-н, Львівська обл.;
Ясн – Ясень, Рожнятівський р-н, Івано-Франківська обл.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гошцічка Т. Б. Традиційне житлово-господарське будівництво на бойківсько-підгір'янському пограниччі в середині XIX – першій половині XX ст : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.05. Львів, 2017. 354 с.
2. Радович Р. Народна архітектура Старосамбірщини XIX – першої половини XX ст. (Житлово-господарський комплекс). Київ : Видавець Олег Філюк, 2015. 352 с.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

3. Етимологічний словник української мови : У 7 тт. Київ : Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.
4. Матіїв М. Д. Словник говірок Центральної Бойківщини. Київ – Сімферополь : Ната, 2013. 601 с.
5. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : У 2 ч. Київ : Наукова думка, 1984. Ч. I–II.
6. Словарь русского языка : В 4-х тт. / под. ред. А. П. Евгеньевой. Изд. 4-е. Москва : Русский язык, Полиграфресурсы, 1999. Т. 4. С–Я. 800 с.
7. Словарь української мови / упоряд. з доданням власного матеріалу Б. Грінченко. Київ : Наукова думка, 1996–1997. Т. 1–4.
8. Словник української мови: В 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. I–XI.
9. Тимченко Є.К. Матеріали до Словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.: У 2 т. / упорядк.: В.В. Німчук, Г.І. Лиса. Київ, Нью-Йорк, 2002. Т. 1–2.
10. Poppe A. Materiały do słownika terminów budownictwa staroruskiego X–XV w. Wrocław; Warszawa; Kraków: Wyd-wo Polskiej Akademii Nauk, 1962. 93 s.

REFERENCES

1. Hoshchitska, T. B. (2017). Tradytiine zhytlovo-hospodarske budivnytstvo na boikivsko-pidhirianskomu pohranychchi v seredyni XIX – pershii polovyni XX st. [Traditional housing and economic construction on the Boyko-Podgorni borderland in the middle of the nineteenth and first half of the twentieth century]. (Dysertatsiia kandydata istorychnykh nauk). Lviv [in Ukrainian].
2. Radovich, R. (2015). Narodna arkhitektura Starosambirshchyny XIX – pershoi polovyny XX st. (Zhytlovo-hospodarskyi kompleks) [National architecture of the Starosambirshchyna XIX – the first half of the twentieth century. (Housing and Utility Complex)]. Kyiv: Vydavets Oleh Filiuk [in Ukrainian].

DICTIONARIES

3. Melnychuk, O. S. (Ed.) ta in. (1982–2012). Etymolohichni slovnyk ukrainskoi movy [Etymological dictionary of Ukrainian language]: V 7 t. Kyiv: Naukova dumka, 1–6 [in Ukrainian].
4. Matiiv, M. D. (2013). Slovnyk hovirok Tsentralnoyi Boikivshchyny [Dictionary of Central Boykivshchyna dialects]. Kyiv – Simferopol: Nata [in Ukrainian].
5. Onyshkevych, M. I. (1984). Slovnyk boikivskykh hovirok [Dictionary of Boiko dialects]: V 2 t. Kyiv: Naukova dumka, 1–2 [in Ukrainian].
6. Yevheneva, A. P. (Ed.) (1999). Slovar russkoho yazyka [Dictionary of the Russian Language]. Moskva: Polihrafresurs. T. 1–4 [in Russian].
7. Grinchenko, B. (Ed.) (1996–1997). Slovar ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka. T. 1–4 [in Russian].
8. Bilodid, I. K. (Ed.) ta in. (1970–1980). Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian Language]: V 11 t. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
9. Timchenko, E. K. (2002). Materialy do Slovnyka pysemnoi ta knyzhnoi ukrainskoi movy XV–XVIII st. [Materials to the Dictionary of Written and Book Ukrainian in the XV–XVIII centuries]. Kyiv, New York, 1–2 [in Russian].
10. Poppe, A. (1962). Materiały do słownika terminów budownictwa staroruskiego X–XV w. [Materials to the Dictionary of terms of construction of ancient Russian in the X–XV centuries]. Wrocław; Warszawa; Kraków: Wyd-wo Polskiej Akademii Nauk [in Polish].

УДК 811.161.2'253'255.4

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223498>

РОМАН МАРГАРЕТ ЕТВУД «СЛІПІЙ УБИВЦЯ» ЯК МАТЕРІАЛ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ КАНАДСЬКОЇ ПРОЗИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Чернова Ю. В., Щербина А. М.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Тема пропонованої статті орієнтує на дослідження однієї з найбільш складних і дискусійних проблем – проблеми перекладу, який здійснюється на когнітивно-прагматичному підґрунті. Серед порушуваних питань – теоретичні засади створення когнітивної та прагматичної основи перекладу роману, який завжди пов'язаний з певними складнощами лінгвістичного характеру, та проблема вибору конкретних перекладацьких трансформацій та засобів, з якою стикається перекладач на практиці. Реалізації поставленої в роботі мети – здійснити комплексний підхід до аналізу перекладу роману М. Етвуд «Сліпий убивця» українською мовою на предмет окреслення ступеня прагматичної адаптації його перекладу – сприяло виконання низки завдань. Передусім висвітлено питання щодо лінгвокультурних особливостей канадського англомовного художнього дискурсу (на матеріалі творчості Маргарет Етвуд), а також окреслено основні підходи до перекладу художніх творів, зокрема трансформаційний, денотативний та комунікативний напрямки. Визначено можливості прагматичної адаптації при перекладі канадських англомовних романів українською мовою; проаналізовано роман М. Етвуд «Сліпий убивця» як художній дискурс та розглянуто критерії відповідності у перекладі його українською мовою.

Зіставний аналіз дав змогу виділити типи відповідностей між мовними одиницями української та англійської мов, серед яких: повна еквівалентність, зумовлена зазвичай спільним походженням явищ; часткова еквівалентність та відсутність еквівалентності. Роман Маргарет Етвуд «Сліпий убивця» є зразком сучасного постмодерного канадського роману з характерними для таких романів використанням прецедентних текстів та інтертекстуальністю.

Акцентовано, що велика кількість відповідностей – часткових і повних еквівалентів – свідчить про те, що канадські романи мають досить великий потенціал для адекватної передачі значення з однієї мови на іншу. Вивчення лінгвістичних одиниць у сучасному канадському романі та аналіз їх перекладацьких трансформацій в українському перекладі є актуальним для продовження досліджень у цьому напрямі.

Ключові слова: перекладознавство, перекладацька трансформація, прагматична адаптація, канадський роман, Маргарет Етвуд, еквівалент, оригінал, переклад.

Chernova Yu. V., Shcherbyna A. M. The novel "The Blind Assassin" by Margaret Atwood as the material for research of Canadian prose translation into Ukrainian. This article theme is oriented towards the research of one of the most complicated and controversial problems, namely the problem of translation which is performed on the cognitive and pragmatic grounds. The issues solved contain theoretical foundations of creating the cognitive and pragmatic basics of a novel translation, which is always associated with certain complexities of linguistic nature and the problem of choosing particular translation transformations and means that a translator faces during practical work. The realization of the goal set in the article, namely to perform a complex approach to the translation analysis of the novel "The Blind Assassin" by Margaret Atwood and to consider the pragmatic adaption of its translation, was successfully covered by the accomplishment of several tasks. First and foremost, the research highlights the issue of linguistic and cultural peculiarities of the Canadian English fiction discourse with the works of Margaret Atwood as the base; and the main approaches to the translation of fiction, namely transformational, denotative and communicative ways. Moreover, the possibilities of pragmatic adaptation in the process of translating Canadian English novels into Ukrainian have been defined; the novel "The Blind Assassin" by Margaret Atwood as fiction discourse has been analyzed and the criteria of its correspondence in the Ukrainian translation are distinguished.

The comparative analysis has allowed defining the following categories of correspondence between Ukrainian and English linguistic units: full equivalence, usually explained by the common origin of phenomena; partial equivalence and absence of equivalence. The novel "The Blind Assassin" by Margaret Atwood is a model of the contemporary postmodern Canadian novel, one of the features of which is the usage of precedent texts and intertextuality.

The article emphasizes that a great number of correspondences – partial and full equivalents – characterizes Canadian novels as those that have a substantial ground for adequate meaning conveying from a source language into a target one. The study of linguistic units in the novel "The Blind Assassin" and the analysis of their translation transformations in the Ukrainian translation are currently important for further research in this field.

Key words: translation study, translation transformation, pragmatic adaptation, Canadian novel, Margaret Atwood, equivalent, source, translation.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У центрі дискурсу романів сучасної канадської письменниці М. Етвуд – жінка, але теми її творів універсальні: втрачені можливості, стосунки, що не склалися, примари минулого в сьогоденні, невідання і непорозуміння, які ускладнюють буття людей. Людина у творах М. Етвуд відчуває потребу не тільки в сімейній значущості, але й у суспільній, творчій діяльності та вільній самореалізації. Увагу М. Етвуд привертає доля жінки, якій буває не просто відстояти своє «я».

Актуальність теми пропонованого дослідження зумовлена зростанням наукового інтересу до проблем перекладацької діяльності, а також до питань вивчення способів відтворення мовних засобів у світлі когнітивної теорії перекладу.

Дослідницька проблема полягає в тому, що на сучасному етапі розвитку перекладознавства в працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників існують протиріччя між розумінням адаптації як самостійного виду мовного посередництва і як невід’ємної частини процесу перекладу. Незважаючи на це, загальним для обох теорій є положення, що здебільшого адаптація при передачі вихідного тексту для іншомовної аудиторії є необхідною.

Прагматична адаптація, яка при перекладі може здійснюватися на рівні уривків тексту та на рівні тексту загалом, має комплекс перекладацьких прийомів та способів, використовуваних до всього тексту з метою подолання перекладацьких труднощів, викликаних кодовими, соціокультурними та комунікативними невідповідностями оригінального тексту і тексту перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість перекладознавців переконана в тому, що відмінність перекладу від інших видів міжмовного посередництва полягає в тому, що переклад потребує максимально повного й точного відтворення всієї системи смислів, які містяться у вихідному повідомленні [2, 99]. Але переклад художніх текстів передає зазвичай не тільки художнє, але й живе мовлення. Прагматичний рівень вмщує мету, мотиви, інтереси, установки та інтенції [3, 73].

Оскільки будь-яке висловлювання створюється з метою отримання комунікативного ефекту, то одним з основних завдань перекладача є зберегти або, якщо необхідно, видозмінити прагматичний складник тексту «з метою досягнення рівних комунікативних впливів» [6, 48]. Стикаючись з певними перекладацькими труднощами прагматичного характеру, перекладач вдається до зміни, а отже, і до прагматичної адаптації оригінального тексту.

А. Нойберт пропонує оперту на прагматичний підхід класифікацію оригінальних текстів, у якій виокремлює:

- текст мовою оригіналу не призначений виключно для носіїв цієї мови; тексти такого типу створюються спочатку на мові оригіналу, але припускають подальший переказ, тобто цільовою аудиторією такого тексту є носії мови перекладу;

- текст мовою оригіналу призначений спеціально для носіїв цієї мови;

- текст створений для носіїв вихідної мови, але після перекладу стає значущим і для носіїв інших мов;

- текст створений оригінальною мовою для перекладу і призначений для носіїв мови перекладу [8, 27].

Актуальною в нашому випадку є третя група текстів. До неї належать художні тексти, які хоч здебільшого й адресовані конкретній цільовій аудиторії, носіям цієї мови, але й припускають їхній подальший переклад для іншомовної аудиторії.

Таким чином, прагматична адаптація – це різновид адаптації, який ґрунтується на тому, що одночасно з власне семантичним значенням висловлювання виконує прагматичну функцію.

В. В. Демецька до спеціальної сфери прагматики відносить симптоматичну і сигнальну функції [1, 170–171], а до окремих прагматичних функцій – функцію залучення уваги адресата, функцію акцентуації комунікативно значущих елементів, функцію компресії інформації [1, 172].

В. Н. Комісаров виділяє такі види прагматичної адаптації [3, 41–52]:

- орієнтація на усередненого адресанта. Цей вид прагматичної адаптації застосовується в більшості випадків для передачі мовних реалій, топонімів та власних імен, які, як правило, представляють труднощі при перекладі. В рамках такої адаптації використовуються такі прийоми: експлікація, опущення, заміна відомим елементом, генералізація, конкретизація;

- орієнтація на правильність сприйняття оригінального тексту, на рівність комунікативних ефектів; у межах такої адаптації перекладач використовує такі способи: здійснення зближення комунікативних ефектів оригінального тексту й тексту перекладу із заміною асоціації вихідного тексту більш природними для іншомовного адресата асоціаціями; підвищення або зниження реєстру тексту перекладу;

- орієнтація на конкретного іншомовного адресата або ситуацію спілкування. Цей вид перекладацької адаптації використовується головню для перекладу назв художніх текстів, назв їхніх окремих розділів тощо;

- рішення «екстраперекладацького понадзавдання». Такий переклад припускає нульову прагматичну адаптацію і включає в себе філологічний переклад, який передбачає максимальне збереження особливостей вихідного тексту і створення іншого прагматичного потенціалу, продиктованого перекладацьким завданням [3, 41–52].

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – здійснити комплексний підхід до аналізу перекладу роману М. Етвуд «Сліпий убивця» українською мовою на предмет окреслення ступеня прагматичної адаптації його перекладу. Для досягнення цієї мети в роботі були поставлені такі завдання:

- розглянути лінгвокультурні особливості канадського англомовного художнього дискурсу, зокрема на матеріалі творчості Маргарет Етвуд (роман М. Етвуд «Сліпий убивця»);

- дослідити основні підходи до перекладу художніх творів: трансформаційний, денотативний та комунікативний;

- визначити можливості прагматичної адаптації при перекладі канадських англомовних романів українською мовою;

– визначити засоби відтворення сучасного канадського роману з англійської на українську мову та окреслити критерії відповідності між оригінальним текстом і перекладом.

Виклад основного матеріалу дослідження. У романі М. Етвуд «Сліпий убивця» (2000) сходиться багато ліній жанрово-стильових пошуків письменниці. У химерній формі нового варіанта її стереоскопії тут взаємодіє тема апокаліптичного майбутнього і драматичного минулого Канади, осмислених нашим сучасником. Багатозначність дійсності підкреслено розмаїттям ракурсів зображення, тобто прийомом, який М. Етвуд освоює ще у своїх ранніх творах. У «Сліпому вбивці» поліваріантність особливо виражена у «зустрічі» різних голосів, текстів, у заплутаній структурі оповіді. Але з погляду перекладознавства важливо проаналізувати мовні особливості роману та виявити специфічні ознаки канадської англійської мови.

Використання еквівалентів допомагає об'єктивно відобразити оригінал, сприяє відбору відповідних засобів мови перекладу, необхідних для достовірного тлумачення оригіналу [7, 18]. Перекладений дискурс повинен так само впливати на іншомовного адресата, як і оригінал – на свого [6, 116]. Повний еквівалент – образна мовна одиниця в мові-реципієнті, яка заснована на подібному образі і має однакове значення з мовною одиницею мови оригіналу. Наприклад, речення *Of Alex, of Richard, of bad faith, of our father and his wreckage; of God, perhaps, and her fatal, triangular bargain* (2) перекладено так: *Про Алекса, про Річарда, про зраду, про нашого батька та його катастрофу; можливо, про Бога й свою фатальну трикутну угоду* (1). Тут прикметник *fatal* повністю відповідає за семантикою обраному перекладачем еквіваленту *фатальна*.

Крім повних еквівалентів, перекладач також використовує часткові еквіваленти, до яких відносять мовні одиниці, що мають незначні лексичні та граматичні розбіжності, проте не змінюють змісту вислову. При частковій еквівалентності розбіжність може бути на лексичному, граматичному чи стилістичному рівнях. Еквівалентності цього рівня досягають за допомогою перекладацьких перетворень (лексична та граматична заміна, додавання, опущення, перефразування, компенсація). Важливими також постають стилістичні та прагматичні аспекти еквівалентності [6, 116–117]. Наприклад, *“Naturally,” I said* (2) перекладено як *Звісно ж, – відповіла я* (1). Семантично речення передано точно, але граматичні та лексичні засоби відтворення змінені. Буквальне значення слова *naturally* – «природно», але в цьому контексті воно має значення «чого й слід було чекати», як і український відповідник. Крім того, здійснено і граматичну трансформацію, зокрема додано граматикалізовану одиницю – частку *ж*, яка підсилює значення слова *звісно*.

Той чи той фразеологізм в англійській мові може мати кілька аналогів в українській мові, які відрізняються стилістичними характеристиками і відтінками слововживання. Підбір аналога часто вимагає уважного аналізу контексту, характеру перекладної фразеологічної одиниці та її відповідності. Напри-

клад, оригінальне речення *She whisked Sabrina off to her tarted-up mansionette in Rosedale, and faster than you could blink she'd had herself declared the official guardian* (2) у перекладі звучить як *Забрала Сабріну до свого маєтку в Роуздейлі, і не встигла я оком змигнути*, як вона проголосила себе офіційною опікункою (1).

У цьому прикладі використано аналогічний англійському український фразеологізм, який так само, як і фразеологізм оригіналу семантично означає швидкість дії, але відбулися певні трансформації: займенник *you* відтворено займенником *я*; граматичні трансформації, серед іншого замінено умовний спосіб на дійсний, здійснено додавання знаменної одиниці *оком* та опущення граматикалізованої одиниці *than*; а також лексико-семантична трансформація, зокрема антонімічний переклад: *не встигла* → *faster*. Це пов'язано з тим, що стилістично аналізований фразеологізм в англійській мові має форму порівняння, а при перекладі цей стилістичний прийом втрачено.

У наступному прикладі використано прийом калькування для позначення назви організації: *After the Royal Canadian Regiment had got things under control, the Mounties arrived* (2). Переклад звучить так: *Після того, як Канадський королівський полк установив свій контроль, прибула кінна поліція* (1). Калькування тут супроводжується перестановкою слів у словосполученні, що спричинено різницею побудови іменникових словосполучень англійської та української мов *Royal Canadian Regiment* → *Канадський королівський полк*.

При аналізі перекладу роману необхідно звернути увагу на денотативний аспект трансформації. Денотативний план визначає понятійно-логічне ядро значення. Денотативний план формально-змістових трансформацій на лексичному рівні демонструють кореферентні заміни. Кореферентний ряд у текстах оригіналу та перекладу представлено найчастіше позначеннями особи, персонажа, різними властивими йому найменуваннями. Наприклад: *Miss Chase and Miss Laura Chase Entertain an Out-of-Town Visitor* (2) у перекладі: *Міс Чейз та міс Лора Чейз розважають гостей міста* (1). Кореферентна заміна *Out-of-Town Visitor* / *гостя міста*, що вказує на статус персонажа, доцільна в перекладі. «Перекладач може використати будь-яку номінацію за умови її доцільності в певному контексті. Тим самим змінюється форма та зміст, незмінним залишається лише референт», – зауважує О. О. Селіванова [6, 462].

Партонімичні трансформації – заміни назви цілого назвою його частини. Наприклад, *Bolshevism* (2) в оригіналі та *Більшовики* у перекладі (1).

Генералізація – заміна назви частини назвою цілого: *After the Royal Canadian Regiment had got things under control, the Mounties arrived* (2) перекладено як *Після того, як Канадський королівський полк установив свій контроль, прибула кінна поліція* (1). У наведеному прикладі в оригіналі йдеться про те, що прибули співробітники канадської кінної поліції – *Mounties*. Але перекладач використав генералізацію і переклав це як назву підрозділу організації *кінна поліція*. При цьому він вжив також лексичне

додавання *кінна*, щоб читачеві було зрозуміло, про який саме підрозділ йдеться.

Еквонімічні трансформації засновані на тому, що еквоніми – поняття одного рівня узагальнення зі спільним гіперонімом як ознакою роду [5, 129]. Отже, еквонімічні трансформації полягають у заміні гіпоніма іншим гіпонімом того самого класу. Наприклад: *That kind of thing doesn't run in her family* (2) у перекладі *Такі штуки для її родини не звичні* (1). Словосполучення *kind of thing* 'річ певного роду' замінено іменником у формі множини – *штуки*. У нашому випадку одиниці перекладу є контекстуальними синонімами, проте мають різне стилістичне навантаження: слово *штуки* належить до розмовного стилю і зменшує серйозність усього висловлювання.

Отже, застосування різних перекладацьких трансформацій дає змогу досить адекватно передавати зміст роману, хоча деякі види трансформацій призводять до усунення в перекладі смислу, наявного в оригіналі. Тому перекладач повинен бути максимально обережним при використанні трансформацій, що помітно відрізняють оригінальний текст і текст перекладу.

Здійснення прагматичного впливу на читача роману є одним з найважливіших завдань письменників. Тому вибір мовних засобів в процесі перекладу художнього тексту впливає на встановлення необхідного прагматичного ставлення читача до тексту.

Аналіз матеріалів дослідження уможливив виявити такі види прагматичної адаптації при перекладі роману М. Етвуд «Сліпий убивця». Використання **першого виду прагматичної адаптації** забезпечує адекватне розуміння читачами повідомлення перекладу. Орієнтуючись на «усередненого» читача, перекладач урахує, що повідомлення, зрозуміле англійським читачам оригіналу, може бути не зрозумілим українськомовним читачам перекладу, оскільки в них немає необхідних фонових знань. Компенсує це додаткова інформація, яку в таких випадках вносять у текст перекладу: *The car fell a hundred feet into the ravine, smashing through the treetops feathery with new leaves, then burst into flames and rolled down into the shallow creek at the bottom* (2) у перекладі як *Автомобіль пролетів сотню футів, упало в яр, прорвавши кризу верхівки дерев, оперені молодим листям, моді вибухнуло й скотилося у мілкий струмок униз* (1). В Австралії та Канаді, *creek* – це назва малої чи середньої річки або струмка. В українській мові є запозичений відповідник з неусталеним правописом «крік», або «крик». Але цей відповідник використовується переважно в наукових або науково-популярних текстах і може бути не відомим широкому колу читачів. Тому перекладач використав таку лексико-семантичну трансформацію, як диференціація значення, та обрав найбільш вдалий еквівалент для художнього тексту.

Другий вид прагматичної адаптації переважно припускає передачу рецептора перекладу емоційного впливу вихідного тексту, що забезпечує правильне сприйняття змісту оригіналу: *My sister was never a good driver* (2) та *Моя сестра так і не стала правним водієм* (1). Попри те, що вжито антоніміч-

ну трансформацію, прагматичний вплив перекладач відтворив достеменно: мовець прагнув переконати співрозмовника в тому, що аварія сталася через те, що жінка була поганим водієм.

Any more lemonade?

No, she says. We've drunk it all up (2).

Ще лимонад є?

– Ні, – відповідає вона, – ми увесь допили (1).

Питання *Any more lemonade?* англійською сформульовано так, що воно може означати і пропозицію налити ще лимонаду співрозмовникові, і питання до співрозмовника щодо того, чи залишився лимонад (так, як в оригіналі). Перекладач відтворив речення таким чином, щоб передати саме ту прагматику мовця, яку мав на увазі автор.

Сталий зворот *Go on* (2) 'продовжуй' є імперативом і може мати на увазі будь-яку дію, яку закликають продовжувати. У цьому прикладі перекладач обрав варіант «Розповідай» (1), тобто використав конкретизацію і уточнив, що мовець мав на увазі, щоб співрозмовник продовжував розповідати далі. Перекладач опустил можливе слово «далі», тому що в цьому уривку воно утворювало семантичний плеоназм – з контексту зрозуміло, що мав на увазі мовець.

Для **третього виду прагматичної адаптації** характерне забезпечення бажаного впливу, якого досягають за допомогою орієнтування на українськомовного читача і конкретну ситуацію спілкування, описану в романі. *I was informed of the accident by a policeman: the car was mine, and they'd traced the licence* (2) у перекладі звучить *Мене про аварію проінформував полісмен: авто було моє, вони відстежили номери* (1). У романі йдеться саме про ліцензію, а не про номери, для яких використовується термін "vehicle registration plates" або "registration plates". Йдеться про звичку для канадців процедуру відстеження ліцензії через номери, але українцям щодо цього потрібно б було додаткове пояснення, тому перекладач влучно використав модуляцію (прийом семантичного розвитку) і передав головне, щоб уникнути зайвих у тексті роману пояснень.

Розглянемо особливості використання **четвертого виду прагматичної адаптації** у закадровому перекладі. Такий вид адаптації припускає розв'язання «екстраперекладацького понадзавдання».

Четвертий вид прагматичної адаптації використовується, коли в англійській та українській мовах вживання мовних засобів, які не властиві текстам певного типу, має неоднаковий комунікативний ефект. Наприклад, у деяких ситуаціях текст, написаний у книзі, є частиною зорового образу. *SPECIAL TO THE STAR* (2) перекладено як *СПЕЦІАЛЬНО ДЛЯ «СТАР»* (1). У наведеному прикладі для відтворення підзаголовку перекладач використав великі літери, так само, як і в оригіналі, щоб читач уявив, що цей текст написано в газеті.

Велика кількість відповідностей – часткових і повних еквівалентів – свідчить, що канадські романи мають досить великий потенціал для адекватної передачі значення з однієї мови на іншу.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Роман М. Етвуд «Сліпий убивця» свідчить, що канадські романи відрізняються

специфічним набором одиниць, опертих, крім усього, й на культурно-історичні образи. Значна кількість аналогів має відповідники в іншій мові. Нерідко перекладацька одиниця може бути репрезентована кількома аналогами в мові-реципієнті, які відрізняються стилістичними характеристиками і відтінками слововживання. Підбір аналога вимагає від перекладача уважного аналізу контексту, характеру перекладної одиниці та її відповідності.

Існування перекладацьких одиниць, образність яких передано калькуванням, – достатня підстава стверджувати, що у двох аналізованих мовах є можливість адекватної передачі образу такої безеквівалентної одиниці. Отриманий в результаті калькування переклад в подальшому може увійти в лексичний або фразеологічний фонд мови-реципієнта.

Зіставний аналіз уможливив виділити такі типи відповідностей між мовними одиницями української

та англійської мов: повна еквівалентність, зумовлена зазвичай спільним походженням явищ; часткова еквівалентність та відсутність еквівалентності.

У перекладі застосовано чотири види прагматичної адаптації, що передбачало врахування чотирьох аспектів вихідного тексту.

Послугування різними перекладацькими трансформаціями сприяє адекватній передачі змісту роману, хоча деякі види трансформацій призводять до усунення в перекладі смислу, наявного в оригіналі. Тому перекладач повинен бути максимально обережним при використанні трансформацій, що помітно відрізняють оригінальний текст і текст перекладу.

Перекладацький аспект дослідження перекладу канадських романів з англійської на українську мову дає змогу ширше глянути на функціонування художнього жанру постмодерну, тому є перспективним напрямом досліджень у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демецька В. В. Адаптація як поняття перекладознавства й культурології. *Вісник СумДУ. Серія Філологія*. 2007. № 1, т. 2. С. 96–102.
2. Денисова Т. Н. Історія американської літератури ХХ століття. Вид. 2-ге, доп. Київ : КМ Академія, 2012. 487 с.
3. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Москва : Высшая школа, 1990. 253 с.
4. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця : Нова книга, 2003. 448 с.
5. Кочерга Г. В. Механізм пропозиційно-диктумної мотивації українських відіменникових дієслів: еквонімічний різновид у когнітивно-ономасіологічному висвітленні. *Лінгвістичні дослідження*. 2016. Вип. 42. С. 129–135.
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
7. Фесенко Т. А. Концептуальные основы перевода : учеб. пособие. Тамбов : ТГУ, 2001. 123 с.
8. Neubert A. Pragmatische Aspekte der Übersetzung. *Grundfragen der Übersetzungswissenschaft*. Leipzig : Vorlag Enzyklopädie, 1968. S. 21–33.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Етвуд М. *Сліпий убивця* / пер. О. Оксеніч. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=MvZNDwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%BF%D0%B8%D0%B9+%D1%83%D0%B1%D0%B8%D0%B2%D1%86%D1%8F&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwjunY-7hJbtAhXisIsKHXuaAEkQ6AEwAHoECAMQAg#v=onepage&q=%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%BF%D0%B8%D0%B9%20%D1%83%D0%B1%D0%B8%D0%B2%D1%86%D1%8F&f=false> (дата звернення: 10.11.2020).
2. Atwood M. *The Blind Assassin*. URL: <http://fibusta.is/b/132793/read> (Last accessed: 10.11.2020).

REFERENCES

1. Demetska, V. V. (2007). Adaptatsiia yak poniattia perekladoznavstva i kulturolohii [Adaptation as the concept of translation studies and culture studies]. *Visnyk SumDU, Seriiia Philolohiia*, 1 (2), 96–102 [in Ukrainian].
2. Denysova, T. N. (2012). Istoriia amerykanskoj literatury XX stolittia [The history of American literature of XX century]. 2nd ed. Kyiv: KM Akademiia [in Ukrainian].
3. Komissarov, V. N. (1990). Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekty) [The translation theory (linguistic aspects)]. Moskva: Vysshaya shkola [in Russian].
4. Korunets, I. V. (2003). Teoriia i praktyka perekladu (aspektnyi pereklad) [The theory and practice of translation (aspect translation)]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
5. Kocherha, H. V. (2016). Mekhanizm propozytsiino-dyktumnoi motyvatsii ukrainskykh vidimennykovykh diiesliv: ekvonomichnyi riznovyd u kohnityvno-onomasiolohichnomu vysvitlenni [The mechanism of propositional and dictum motivation of the Ukrainian verbs derived from nouns: equonymic variation in the cognitive and onomasiological analysis]. *Linhvistychni doslidzhennia*, 42, 129–135 [in Ukrainian].
6. Selivanova, O. O. (2008). Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy [Modern linguistics: directions and problems]. Poltava: Dovkillia-K [in Ukrainian].
7. Fesenko, T. A. (2001). Konceptual'nye osnovy perevoda [The concept basics of the translation]. Tambov: TGU [in Russian].
8. Neubert, A. (1968). Pragmatische Aspekte der Übersetzung [The Pragmatic aspects of the translation]. *Grundfragen der Übersetzungswissenschaft*. Leipzig: Vorlag Enzyklopädie, 21–33 [in German].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATRRIAL

1. Etwud M. *Slipyi ubyvtsia* [The Blind Assassin] / per. O. Oksenyh. Retrieved from: <https://books.google.com.ua/books?id=MvZNDwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%BF%D0%B8%D0%B9+%D1%83%D0%B1%D0%B8%D0%B2%D1%86%D1%8F&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwjunY-7hJbtAhXisIsKHXuaAEkQ6AEwAHoECAMQAg#v=onepage&q=%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%BF%D0%B8%D0%B9%20%D1%83%D0%B1%D0%B8%D0%B2%D1%86%D1%8F&f=false> [in Ukrainian].
2. Atwood, M. *The Blind Assassin*. Retrieved from: <http://fibusta.is/b/132793/read> [in English].

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ В ІСТОРИЧНІЙ АНТРОПОНІМІЦІ

Шийка С. В.

Національний університет водного господарства та природокористування

У статті системно викладено деякі аспекти методології досліджень в історичній антропоніміці. Актуальність питання викликана розвитком цієї міждисциплінарної галузі останнім часом, бажанням суспільства пізнати власні особові назви людей та їх системи як частину мови народу, а також мотивами їх виникнення, функціонуванням і динамікою змін впродовж досяжного історичного періоду. Акцентовано на реалізації проблемних завдань: визначення ключових понять: методологія, методика, метод, класифікація методів вивчення особових назв.

З'ясовано, що стосовно вивчення антропонімів в історичному розвитку методологія постає як родове поняття, яке об'єднує концептуальний виклад мети, завдань, змісту, принципів, методів, форм, алгоритмів дій, спрямованих на досягнення прогнозованого результату. Метод історичної антропоніміки означено як прийом або спосіб лінгвістичного дослідження власних особових імен у процесі суспільної історичної еволюції з урахуванням відомостей історичної та інших суміжних наук; методіку дослідження – як систему правил, алгоритмів дій, опис послідовності використання методів, прийомів та способів дослідження.

Залежно від сфери застосування і ступеня спільності виділено чотири групи методів наукового дослідження, використовуваних у процесі вивчення особових назв: загальні або філософські, загальнонаукові, часткові або міждисциплінарні, спеціальні або конкретнонаукові. Запропоновано також авторську класифікацію методів історичної антропоніміки, побудовану з урахуванням діяльнісного й функціонального підходів. Методи дослідження групувано за етапами наукового дослідження: методи формулювання ідеї, мети і завдань, визначення об'єкта і предмета дослідження, висунення гіпотез, методи фіксації емпіричних фактів та їх первинного узагальнення, методи лінгвістичного аналізу предмета дослідження, методи узагальнення і систематизації результатів, опису й презентації матеріалів дослідження.

Визначено, що умовами ефективності використання методів наукового дослідження є оптимізація, комплексність, креативність.

Ключові слова: антропоніміка, дослідження, історична антропоніміка, метод, методика, методологія, наука, ономастика.

Shyika S. V. Research methodology in historical anthroponymics. The article systematically outlines some aspects of research methodology in historical anthroponymy. The urgency of the issue is caused by the rapid development of this interdisciplinary field in recent times, the desire of society to know their own personal names of people and their systems as part of the language of the people. Emphasis is placed on the implementation of problem tasks, including: definition of key concepts: methodology, techniques, method, classification of methods for studying personal names.

Regarding the study of anthroponyms in historical development, methodology is considered as a generic concept that combines the conceptual presentation of the purpose, objectives, content, principles, methods, forms, algorithms of actions aimed at achieving the predicted result. The method of historical anthroponymy is defined as a technique or method of studying one's own personal names in the process of social historical evolution, taking into account information from historical and other related sciences. The research methodology is considered as a system of rules, algorithms of actions, the description of sequence of use of methods, receptions and ways of research.

Depending on the scope and degree of commonality, there are four groups of research methods used in the study of personal names: general or philosophical, general scientific, partial or interdisciplinary, special or specific scientific. The author's classification of methods of historical anthroponymy, built taking into account activity and functional approaches, is also offered. Research methods are grouped by stages of scientific research: methods of formulating ideas, goals and objectives, defining the object and subject of research, hypotheses, methods of fixing empirical facts and their primary generalization, methods of linguistic analysis of research, methods of generalization and systematization of results, methods of description and presentation of research materials.

It is determined that the conditions for the effective use of research methods are optimization, complexity, creativity.

Key words: anthroponymy, research, historical anthroponymy, method, technique, methodology, science, onomastics.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Не втрачають своєї актуальності слова класика української ономастики Ю. Карпенка, висловлені більш ніж десять років тому, про те, що «для становлення нової науки необхідні, окрім потреби в цій науці, дві речі: організаційні дії та осмислення методології й методіки цієї науки» [3, 39]. Таке твердження

можна застосувати і в контексті історичної антропоніміки з кількох причин.

По-перше, на межі тисячоліть особливо гостро постає бажання суспільства пізнати власні особові назви людей та їх системи як частину мови народу, а також з'ясувати мотиви їх виникнення, функціонування і динаміку змін впродовж досяжного історичного періоду. Історична антропоніміка як

міждисциплінарна наукова галузь останнім часом набула активного розвитку. Вона є частиною лінгвістичної наукової сфери, своєрідним родово-видовим «зануренням», яке можна описати логічним зв'язком: ономастика → антропоніміка → історична антропоніміка.

По-друге, про становлення історичної антропоніміки як нової науки свідчать вимірні, неквапливі організаційні рухи науковців щодо формування її інституціональних засад, пошуків загальних і регіональних антропонімічних студій, проведення різноаспектних наукових заходів.

По-третє, розглядаючи питання про методологію і методіку досліджень історичної антропоніміки, треба мати на увазі, що розвиваються вони «зі значним відставанням від цієї науки», «методом проб і помилок» [3, 39], а тому створюють широкий простір для творчості науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Засадничі підходи до організації і методіки наукових досліджень висвітлено у фундаментальних дидактичних працях В. Зацерковного, І. Тішаєва та В. Демидова [2], О. Колесникова [4], І. Рассохи [6] та ін. Основи методології наукових розвідок у лінгвістиці проаналізував, зокрема, Ю. Арешонков [1]. Загальні питання теорії і методіки ономастичних досліджень відображено у фахових працях Ю. Карпенка [3], А. Суперанської, В. Сталмане, Н. Подольської та А. Султанова [7], С. Насакіної [5] та ін. Водночас варто зауважити, що методологію досліджень в антропоніміці взагалі і в історичній антропоніміці зокрема до сьогодні системно не розглянуто, а тільки спорадично згадано в деяких наукових розвідках.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті полягає в системному викладі деяких аспектів методології досліджень в історичній антропоніміці. З-поміж завдань, які забезпечують її реалізацію, можна виділити: визначення ключових понять, зокрема *методологія, методіка, метод*; з'ясування особливостей вивчення антропонімів на діахронічному й синхронічному рівнях; класифікація методів вивчення особових назв.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єктом вивчення історичної ономастики є власні особові назви людей, їх окремі складники та системи, зокрема процеси виникнення, історичної еволюції в мові народу під впливом суспільних змін, закономірності функціонування як в діахронічному розвитку, так і на рівні окремих суспільно-історичних епох. Як невід'ємна частина наукової сфери (в т. ч. лінгвістичної, ономастичної, антропонімічної) вона послуговується її теоретико-методологічним багажем. Проаналізуємо основні методологічні поняття за дедуктивним принципом.

У загальному розумінні під *методологією* (від грец. *methodos* – шлях, спосіб дослідження, викладу та *logos* – вчення) мають на увазі вчення про науковий метод дослідження або систему методологічних і методичних принципів, методів, прийомів і способів, форм, засобів і дій у процесі наукового пізнання. Стосовно вивчення антропонімів в історичному розвитку *методологія як родове поняття об'єднує концептуальний виклад мети, завдань, змісту, принципів, методів, форм, алгоритмів дій, спрямованих на досягнення прогнозованого результату.*

Видове поняття *метод* (грец. *methodos* – шлях, спосіб дослідження, викладу) наукового дослідження розглядається як «спосіб застосування старого знання для здобуття нового» [2, 53]. Воно об'єднує «сукупність прийомів (операцій) практичного впливу чи теоретичного освоєння об'єктивної дійсності з метою її пізнання» [6, 18]. *Метод історичної антропоніміки – це прийом або спосіб лінгвістичного дослідження власних особових імен у процесі суспільної історичної еволюції, з урахуванням відомостей історичної та інших суміжних наук.*

Методіку дослідження можна розглядати як засіб, певну процедуру застосування того чи іншого методу пізнання. Стосовно діахронічного й синхронічного вивчення певного антропонімікону *методіка дослідження – це система правил, алгоритмів дій, опис послідовності використання методів, прийомів та способів дослідження.*

Зосереджуємо подальшу увагу на виокремленні, систематизації і практичному використанні методів історичної антропоніміки. Зауважимо, що в наукових джерелах висвітлені різні класифікації методів наукових, лінгвістичних та ономастичних досліджень. Спираючись, зокрема, на узагальнення Ю. Арешонкова [1], В. Зацерковного, І. Тішаєва, В. Демидова [2], О. Колесникова [4], С. Насакіної [5] та ін., залежно від сфери застосування й ступеня спільності, можна виділити чотири групи методів наукового вивчення особових назв, серед яких:

– *загальні, або філософські*: діалектичний, метафізичний, феноменологічний, трансцендентальний, герменевтика;

– *загальнонаукові*: емпіричні (анкетне опитування, співбесіда, тестування, вивчення джерел, порівняння, опис та ін.), теоретичні (формалізація, аксіоматичний, гіпотетичний та історичний методи, рух від абстрактного до конкретного тощо), загальнологічні (аналіз, синтез, абстрагування, ідеалізація, узагальнення, індукція, дедукція, аналогія, моделювання, системний підхід, статистичні методи);

– *часткові, або міждисциплінарні*, наприклад *лінгвістичні*: описовий, структурний, типологічний, етимологічний, порівняльно-історичний, зіставний, соціолінгвістичний та ін.);

– *спеціальні, або конкретнонаукові*, зокрема *методи історичної антропоніміки*: структурно-типологічний, ареальний, метод реконструкції, формантний, етимологічний, порівняльно-історичний, стратиграфічний, зіставний, компонентний, кількісний, описовий тощо).

Належно оцінюючи наведену класифікацію, можемо запропонувати іншу, побудовану з урахуванням діяльнісного й функціонального підходів. У такому випадку методи вивчення антропонімів групуються за етапами наукового дослідження від формулювання ідеї, мети, завдань, фіксації емпіричних фактів та їх первинного узагальнення до безпосереднього теоретичного та практичного аналізу і, нарешті, до узагальнення, опису і презентації результатів дослідження та визначення подальших перспектив.

Методи формулювання ідеї, мети і завдань, визначення об'єкта і предмета дослідження, вису-

нення гіпотез. Відповідно до дедуктивного принципу реалізації цього етапу – від загальної ідеї до конкретних дій, від визначення об'єкта дослідження до предмета, від формулювання мети до постановки тактичних завдань – основними методами виступають загальнологічні: аналіз, синтез, абстрагування, формалізація, моделювання, системний підхід. Виклад змісту проводиться описовим методом. Описовий метод є універсальним і використовується для чіткого, послідовного і систематизованого представлення матеріалів кожного з етапів дослідження.

Методи фіксації емпіричних фактів та їх первинного узагальнення. Основними напрямками збору антропонімічного матеріалу деякої території або історичного періоду є безпосередня «польова» чи експедиційна мовознавча діяльність у соціумі й робота з ономастичними джерелами. Підготовка «польового збору» передбачає складання питальника, анкети. При цьому треба враховувати лексичний, мотиваційно-семантичний, соціологічний та психологічний аспекти, пріоритетними вважати особистісні риси носія імені. Домінантними є соціологічні методи: усне опитування (відкрите й анонімне, пряме і непряме, реальне й віртуальне), індивідуальна й групова бесіди, анкетування, тестування, інтерв'ю.

Робота з ономастичними джерелами (текстологічний аналіз [7, 199]) спрямована на засвідчення не тільки офіційної форми антропонімів та їх систем, але й діалектної, а також потребує «з однієї сторони, виявлення набору типових мовних ситуацій, в яких змінюються іменування людей, а з іншої – інвентаризації самих антропонімічних одиниць та їх варіантів, які відповідають даним мовним ситуаціям» [7, 201]. Для прикладу, назвемо деякі антропонімічні джерела території історичної Ровенщини: давньоруські літописи, Волинські грамоти XIV–XVI ст., Грамоти великих князів литовських, Актіві книги Київського підкоморного і Кременецького земського судів, Описи Острожчини, Луцька замкова книга, Акти Волинського воєводства XV–XVI ст.; Список дворян Волинської губернії (1906 р.), церковні записи, адресні книги, списки виборців, антропонімічні словники, наукова, художня та ін. література.

Систематизація емпіричних відомостей здійснюється описовим методом, засобами мови (класифікації, картотеки, словники) та за допомогою візуальних моделей (антропонімічних карт, таблиць, схем, презентацій).

Методи лінгвістичного аналізу предмета дослідження. Безпосередній процес дослідження антропонімікону деякої території протягом невеликого або тривалого історичного періоду, як правило, відбувається за допомогою лінгвістичного аналізу з використанням, зокрема, таких методів:

- стратиграфічного методу, який передбачає дослідження антропонімікону в хронологічній послідовності – від глибокої давнини до сучасності або в зворотному порядку та порівняння станів антропосистем різних епох;

- ареального методу, що полягає у встановленні локації поширення особової назви або антропонімічного явища на синхронічному чи діяхронічному рів-

нях і моделюється за допомогою спеціальних ономастичних карт;

- етимологічного, або етимолого-словотвірного методу, що передбачає встановлення походження імені або групи пов'язаних імен способом «виявлення апелятива або первинної власної назви, що лежить в основі етимологізуючого імені» [7, 206];

- історичного та порівняльно-історичного методів, за допомогою яких відслідковуються закономірності розвитку антропонімів залежно від суспільно-історичних змін і надбань історичної науки;

- типологічного та порівняльно-типологічного методів, що «допомагають виявити спільні й відмінні ономастичні явища в різних мовах» [5, 179];

- описового методу, за визначенням О. Ахманової, – основного методу лінгвістики, що полягає у «планомірній інвентаризації одиниць мови (антропонімів С. III.) і поясненні особливостей їх будови та функціонування з урахуванням перехідних випадків» [9, 225];

- диференційного і генетичного методів для об'єднання спорідненого і розмежування гетерогенного зібраного «польового» матеріалу [7, 204] з метою подальшої реконструкції первісної форми, об'єднання в генетичні гнізда, зіставлення з офіційними списками тощо;

- структурно-класифікаційного методу, прикладом якого може слугувати покомпонентна загальна структурно-класифікаційна схема: власні особові назви → структурно-класифікаційні групи іменувань особи (однослівні, двослівні, трислівні) → структурно-класифікаційні підгрупи й різновиди іменувань [8, 617];

- структурного та словотвірного методів, за допомогою яких досліджують морфемну й/або словотвірну структуру особових назв, виявляють онімічні моделі й лексеми, а також словотворчі афікси, розглядають антропонімічні інваріанти в конкретних мовних ситуаціях;

- кількісного методу – для кількісного обліку досліджуваних онімів та статистичного методу, для математичного моделювання стану антропонімічної системи і перспективного прогнозування можливих змін, а також вибіркового методу, «коли розглядуване явище досліджується на певній частині матеріалу» [1, 22];

- екстралінгвального методу, який базується на регіональних етнокультурних особливостях і врахуванні різних позалінгвальних факторів; наприклад при вивченні давньоруського іменника Ровенщини треба враховувати: умовність тодішньої території, яка віднесена до сучасної адміністративної області; відносність зв'язку між носіями власних особових назв і місцевістю дослідження (народження, князювання, тимчасове перебування, посесивні залежності тощо); незначну кількість, переважно літописних текстів, домінування в них княжих імен [8, 616–617];

- діяльнісного, або функціонального методу, заснованого на постулаті, «що певна функція може бути реалізована різними засобами мови, а той самий засіб здатен виконувати різні функції» [1, 6], й аналізі використання особових назв у різних мовних ситуаціях і різностильових текстах.

Методи узагальнення і систематизації результатів, опису й презентації матеріалів дослідження. Завершальний етап наукового дослідження реалізується загальнологічними методами систематизації й узагальнення, а також універсальними – опису й візуалізації.

Метод системного аналізу враховує «цілісність досліджуваного об'єкта та динамічність його структури» [1, 6] і полягає у зведенні одержаних розрізнених антропонімічних відомостей в єдину систему. Метод узагальнення передбачає синтетичний процес переходу від конкретного до більш загального, поширення характерних ознак окремих антропонімів або частинних систем на увесь антропонімкон.

Оформлення результатів дослідження відбувається в основному описовим, або дескриптивним методом. Допоміжним методом опису і презентації слугує візуалізація отриманих даних за допомогою сучасних електронних засобів. Репрезентація результатів антропонімічних досліджень відбувається в усній (виступи, доповіді, наукові повідомлення на семінарах, наукових конференціях тощо), письмовій (наукові статті, тези, методичні рекомендації

тощо) та електронній формі (мультимедійні презентації, розміщення у віртуальній Інтернет-мережі).

Перспективним методологічним напрямом є створення «ономастичних портфоліо» відомих науковців та формування «антропонімічних регіональних кейсів», які покликані структурувати як ономастичну науку в цілому, так і її галузеві й ареальні відгалуження, серед яких і систему знань з історичної регіональної антропоніміки [8, 616].

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Основні питання методології в галузі історичної антропоніміки конкретизуються відповідно до визначеного предмета дослідження, поставленої мети і завдань. Ефективність методів лінгвістичного аналізу особових назв на діахронічному й синхронічному рівнях залежить від їх оптимального і комплексного використання.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з удосконаленням теоретичних засад методології наукової сфери, розробкою методичних рекомендацій щодо впровадження різних методів та їх практичного і творчого застосування до розв'язання загальних питань та аналізу регіональних антропонімів у історичному розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арешенков Ю. О. Основи лінгвістичних досліджень. Кривий Ріг : КрДПУ, 2006. 50 с.
2. Зацерковний В. І. Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навч. посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
3. Карпенко Ю. О. Дещо про вивчення власних назв. *Українська мова*. 2010. № 1. С. 39–45.
4. Колесников О. В. Основи наукових досліджень : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 144 с.
5. Насакіна С. В. Методи ономастичного дослідження. *Затиски з ономастики*. 2018. Вип. 21. С. 176–183.
6. Рассоха І. М. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». Харків : ХНАМГ, 2011. 76 с.
7. Суперанская А. В., Сталтмане В. Э., Подольская Н. В., Султанов А. Х. Теория и методика ономастических исследований. Москва : Изд-во ЛКИ, 2007. 256 с.
8. Шийка С. Українська історична антропоніміка на межі століть. *Scientific developments of European countries in the area of philological researches* : Collective monograph. Riga : Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2020. Part 2. P. 603–620. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-56-3.2.16>

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

9. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва : Советская энциклопедия, 1966. 607 с.

REFERENCES

1. Areshenkov, Yu. O. (2006). *Osnovy lnhvistychnykh doslidzhen* [Fundamentals of linguistic research]. Kryvyi Rih: KrDPU [in Ukrainian].
2. Zatserkovnyi, V. I., Tishaiev, I. V., Demydov, V. K. (2017). *Metodolohiia naukovykh doslidzhen* [Methodology scientific research]. Nizhyn: NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].
3. Karpenko, Yu. O. (2010). *Deshcho pro vuvchennia vlasnykh nazv* [Something about learning proper names]. *Ukrainska mova*, 1, 39–45 [in Ukrainian].
4. Kolesnykov, O. V. (2011). *Osnovy naukovykh doslidzhen* [Basics of the scientific research]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
5. Nasakina, S. V. (2018). *Metody onomastychnoho doslidzhennia* [Methods of onomastic research]. *Zapysky z onomastyky*, 21, 176–183 [in Ukrainian].
6. Rassokha, I. M. (2011). *Konspekt lektsii z navchalnoi dystsypliny «Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen»* [Summary of lectures on the subject «Methodology and organization of scientific research»]. Kharkiv: KhNAMH [in Ukrainian].
7. Superanskaia, A.V., & Staltmane, V.Э., & Podolskaia, N.V., & Sultanov, A.Kh. (2007). *Teoriya y metodyka onomastycheskykh yssledovanyi* [Theory and methodology of onomastic research]. Moskva: Yzd-vo LKY [in Russian].
8. Shyika, S. (2020). *Ukrainska istorychna antroponimika na mezhi stolit* [Ukrainian historical anthroponimics at the turn of the century]. *Scientific developments of European countries in the area of philological researches*: Collective monograph. Riga: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2, 603–620. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-56-3.2.16>

DICTIONARIES

9. Akhmanova, O. S. (1966). *Slovar lingvisticheskikh terminov* [Dictionary of linguistic terms]. Moskva: Sovetskaya entsiklopediya [in Russian].

РЕЦЕНЗІЇ

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223501>

WIELOJĘZYCZNOŚĆ JEST FUNDAMENTALNYM PROBLEMAM LINGWISTYKI

*Recenzja monografii Levchuk P. "Trójjęzyczność ukraińsko-rosyjsko-polska
Ukraińców niepolskiego pochodzenia"
(Kraków: Księgarnia Akademicka. 2020. 299 s.)*

Zjawisko wielojęzyczności staje się dość popularnym we współczesnym świecie. Ludzie coraz częściej uczą się kolejnych języków, najczęściej z powodów zawodowych i finansowych. Kolejny język to kolejna szansa na awans, możliwość samorealizacji.

Zainteresowanie polszczyzną na Ukrainie nieustannie wzrasta. Jeśli na początku lat 90. XX wieku uczący się języka polskiego na Ukrainie, z reguły mieli polskie pochodzenie, to już w XXI wieku jest to raczej wyjątek. Obecnie najczęściej osoby niepolskiego pochodzenia stanowią większość uczniów polskich szkół, studentów uniwersytetów oraz ubiegających się o urzędowe poświadczenie znajomości języka polskiego jako obcego.

Autor przeprowadził badania zarówno w Polsce, jak i na Ukrainie. W badaniach wzięły udział osoby niepolskiego pochodzenia, dla których język polski jest językiem obcym. Badania były prowadzone w latach 2015–2017 i uczestniczyło w nich 1160 osób.

W pierwszym rozdziale omówiono obecną sytuację językową na Ukrainie, którą określono jako "poradziecką" z tego względu, że w latach 1991–2015 formalnie językiem państwowym był ukraiński, co nie przeszkadzało swobodnemu funkcjonowaniu języka rosyjskiego we wszystkich sferach komunikacyjnych w poszczególnych regionach nawet w pozycji języka dominującego. Druga część tego rozdziału została poświęcona opisowi sytuacji języka polskiego na Ukrainie oraz rosnącej migracji Ukraińców na zachód, gdzie pierwszym krajem za granicą jest Polska. W zakończeniu pierwszego rozdziału przedstawiono zjawisko migracji Ukraińców do Polski, jej liczebność oraz problemy adaptacyjne tak dużej grupy migracyjnej.

Celem drugiego rozdziału jest przedstawienie czytelnikowi badań kontaktów językowych każdego z trzech opisywanych języków. Kolejno zostały przedstawione kwestie badań kontaktów rosyjsko-obcych, potem polsko-obcych. Badania kontaktów języka ukraińskiego podzielono na dwie sfery: kontakty ukraińsko-rosyjskie i ukraińsko-polskie.

W trzecim rozdziale autor zwrócił uwagę na zagadnienia teoretyczne zjawiska trójjęzyczności, które nie było dotąd definiowane w polskich pracach językoznawczych. Poza tym analizuje definicje dotyczące języka ojczystego, rodzimego, drugiego, trzeciego funkcjonalnie pierwszego i funkcjonalnie drugiego.

W części badawczej pracy wyróżniono cztery grupy respondentów: dwie pierwsze grupy to osoby niepolskiego pochodzenia, mieszkające zarówno w Polsce, jak i na Ukrainie. W pozostałych dwu grupach znalazły się osoby, które uważam za osoby na pograniczu polskiego pochodzenia, co oznacza, że deklarowali oni polskie pochodzenie swoich pradziadków, którzy najczęściej nie brali przecież udziału w wychowywaniu małego dziecka, a tym bardziej dorastającego nastolatka. Przyjęcie takich założeń miało na celu porównanie odpowiedzi każdej z badanych grup i mogło prowadzić do wniosku, że założenia były nieuzasadnione, gdyby wyniki badań nie różniły się wystarczająco. Przedstawione w pracy wyniki badań dotyczyły ogólnej charakterystyki przedstawionych grup, języka pierwszego respondentów i ich tożsamości kulturowej, także ich motywacji do uczenia się polskiego, poziomu znajomości każdego z badanych języków z podziałem na sprawności językowe oraz częstotliwości używania każdego z nich. Uwzględniono tu także stosunek emocjonalny badanych do każdego z języków.

W szóstym rozdziale zostały przedstawione najpierw sfery posługiwanie się każdym z języków, potem osoby, z którymi respondenci komunikują się w każdym z języków, częstotliwość wyboru każdego z nich w trakcie korzystania z mediów oraz częstotliwość ich używania w sferze osobistej.

Rozdział siódmy prezentuje studia przypadków osób trójjęzycznych, proponując podział na modele stawiania się i bycia trójjęzycznym. Podstawą przedstawionych w tym rozdziale przypadków były wywiady pogłębione, przeprowadzone z poszczególnymi informatorami oraz obserwacja uczestnicząca.

W rozdziale ósmym dokonano podsumowania przedstawionych badań, które oprócz analizy funkcjonowania trójjęzyczności z udziałem języka polskiego po raz pierwszy zwracają uwagę na wartość języka polskiego dla osób niepolskiego pochodzenia, wskazując, że polski powoli staje się narzędziem samorealizacji coraz większej liczby osób.

Teoretyczne i praktyczne znaczenie monografii. Jeśli porównamy monografię Pavla Levchuka z poprzednimi pracami na temat sytuacji polszczyzny na Ukrainie, to należy wyróżnić kilka najważniejszych różnic:

- Wybór nowej, bardzo ważnej metodologii badawczej. Zazwyczaj badano język najstarszej generacji

Polaków na Ukrainie, natomiast autor skupia się na osobach młodych, zarówno w badaniach ilościowych jak i jakościowych.

- Badania porównawcze. Autor porównuje odpowiedzi respondentów mieszkających zarówno w Polsce, jak i na Ukrainie.

- Przeprowadzenie badań w niezwyklej sytuacji polityczno-społecznej na Ukrainie i w Polsce. Sugerujemy tutaj powtórzenie badań za 10 lat.

- Bardzo ważna współczesna problematyka badawcza. Opis zagadnień języka pierwszego, obcego, drugiego, deklarowanej tożsamości, stosunków emocjonalnych do języków.

Największymi merytorycznymi atutami recenzowanej rozprawy jest jej pionierskość i oryginalność.

Edukacja polska i glottodydaktyka polonistyczna zyskują dzięki niej szereg istotnych informacji na temat językowego funkcjonowania najliczniejszej grupy cudzoziemskiej, mieszkającej obecnie w Polsce. W pracy zaprezentowane zostały także dane, istotne dla naszego dobrego sąsiedztwa z Ukrainą. Uważny czytelnik rozprawy dowie się m.in. o zawodowych sukcesach Ukraińców pracujących w Polsce oraz na temat korzyści ekonomicznych dla naszego kraju, wynikających z zatrudniania wschodnich sąsiadów. Dzięki tego typu informacjom, stanowiących swoiste tło dla podejmowanych rozważań z zakresu kontaktów językowych praca zyskuje nader humanistycznego wydźwięku. Sugeruję tłumaczenie książki na język angielski.

Helena Krasowska,
doktor habilitowana, profesor
Instytutu Slawistyki Polskiej Akademii Nauk

ДОСЛІДЖЕННЯ ОЙКОНІМІКОНУ УКРАЇНИ В ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ ЯК ВИМОГА ЧАСУ

*Рецензія на монографію Котович В. В.
«Ойконімія України як лінгвокультурний феномен»
(Дрогобич : Посвіт, 2020. 448 с.)*

Глобалізація, яка знаходить прояв у різноманітних сферах людського життя, серед іншого й в науці, не може не відобразитися й на розвитку філологічної науки, зокрема лінгвістики, у якій на засадах філософського принципу єдності світу відбувається формування нового інтеграційного підходу, результатом чого є з'ява т. зв. інтегрованих лінгвістичних наук: етнолінгвістики, психолінгвістики, етнопсихолінгвістики, когнілінгвістики, прагмалінгвістики, соціолінгвістики, лінгвокраїнознавства тощо, тобто наук, центром уваги яких є людина. До таких інтегрованих наук належить і лінгвокультурологія, крізь призму якої висвітлено один з аспектів дослідження проблеми ойконімії в монографії Котович Віри Василівни «Ойконімія України як лінгвокультурний феномен».

Лінгвокультурологічний аспект дослідження ономастики – це новий етап розвитку науки про власні назви, який передбачає висвітлення основних ономастичних проблем з оперттям на антропоцентризм, тобто на розгляд мовних номінацій у тісному зв'язку з людиною, її мисленням, духовно-практичною діяльністю тощо. Звідси кожний онім, зокрема й ойконім, постає як мовна й культурологічна одиниця. Отже, метою рецензованого дослідження було здійснити, з одного боку, ономастичний (лексико-семантичний, словотвірний, етимологічний, синхронно-діахронний, стратиграфічно-просторовий), а з іншого – лінгвокультурологічний (матеріально-духовний, соціально-, етно- та національно орієнтований) аналізи ойконімів України, що уможливило співвіднести зовнішній обрис ойконіма як лінгвістичної одиниці з його внутрішньою, глибинною сутністю.

Реалізація поставленої мети передбачала виконання важливих завдань, пов'язаних з окресленням теоретико-методологічних засад ономастичного та лінгвокультурологічного аналізу ойконімного простору України, з'ясуванням механізму й характеру інтерпретації ойконімів як згорнутих лінгвокультурологічних текстів, дослідженням сучасного астіонімікону України як складника ойконімного простору та як лінгвокультурного феномену, установленням специфіки ойконімів як репрезентантів лінгвокультурологічних категорій, зокрема часу, простору, образно-символічного і духовного національного світовідчуття. Опис результатів виконання цих завдань детермінував відповідну архітектуру наукової праці: вона складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків (як до кожного розділу, так і загальних), переліку умовних позначень, списків літератури та джерел.

Досягненню поставленої мети й успішному виконанню завдань для її реалізації посприяли від-

повідні методи й методологія дослідження. Щодо методів, то авторка послуговувалася як загальнонауковими (аналіз, синтез, моделювання, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція), так і лінгвістичними, зокрема: *описовим* (дав змогу проаналізувати ойконіми як своєрідні згорнуті тексти з лінгвальною та екстралінгвальною інформацією); *порівняльно-історичним* (уможливив репрезентацію давніх ойконімотвірних моделей, онімних та апелятивних етимонів з характеристикою фоно-морфемних та лексичних трансформаций); *структурним* (розщепленням значення слова на елементарні смисли забезпечив найбільш ймовірне мотивування того чи того астіоніма; дав змогу визначити їхню словотвірну будову тощо); *зіставним* (посприяв визначенню специфіки ойконімів, локалізованих у різних адміністративно-територіальних регіонах країни); *функційним* (уможливив моделювання лінгвокультурологічного портрета усіх астіонімів України з виокремленням ядерної та інтерпретаційної зон, ближньої та дальньої периферії).

Окресленню методології аналізу та істотних теоретичних засад рецензованого ономастикокультурологічного дослідження ойконімії присвячено перший розділ монографії. Серед сформульованих об'єктів і завдань лінгвокультурології як науки авторка називає, окрім іншого, й дослідження ономастичних явищ. Водночас наголошує на доцільності розмежування етнолінгвістичного, соціолінгвістичного, лінгвокраєзнавчого та лінгвокультурологічного аспектів ономастичних досліджень, позаяк кожен з них передбачає розгляд порушеної проблеми у своєму ракурсі з належними для цього ракурсу параметрами та особливостями. Науковець визначає засадничі принципи та механізми лінгвокультурологічного аспекту. Зокрема, важливим механізмом такого дослідження ойконімів вважає одночасне проведення двох різновидів аналізу назв населених пунктів: мовного, зі з'ясуванням лексико-семантичних, структурно-словотвірних, етимологічних, синхронно-діахронних, стратиграфічно-просторових особливостей таких назв і культурологічного, з визначенням матеріально-духовного, соціально-, етно- та національно орієнтованого континууму.

У цьому ж розділі дефіновано основні терміни, якими оперує дослідниця. Передусім наведено ті з них, якими послуговуються лінгвокультурологи загалом. Серед найбільш уживаних для позначення феномену як такого використовують: *культурна популяція, тезаурус культури, мова культури, лінгвокультурна компетенція, лінгвокультурна конота-*

ція та ін. Номінуванню понять з огляду на об'єкт дослідження послуговували терміни *лінгвокультура*, *концепт національної культури*, *лінгвокультурний концепт*, *лінгвокультурологічний концепт*, *культурно маркована одиниця*, *слово з національно-культурним компонентом* тощо. Намір відшукати (чи створити) термін, який би адекватно відображав сутність досліджуваного і об'єднував стрижневі елементи основної одиниці ономастико-культурологічного підходу – компоненти *онім-* та *культуро-*, реалізовано за допомогою вперше запропонованого для такого типу дослідження терміна *ойкокультуронім*. Авторка визначає його як ойконім, що комплексно досліджений у мовно-культурному плані, і «екстралінгвальний складник якого відтворює культуру принципів та способів назвотворення, унаслідок когнітивний відрив експліцитного та імпліцитного, а лінгвальний указує специфіку мотивації, семантику власної назви та засоби її деривації» (с. 384).

З-поміж найбільш репрезентативних різновидів ойконімів – астіонімів (власних назв міст) і комонімів (власних назв сільських поселень, зокрема сіл, селищ, хуторів) – Віра Котович спиняє свій вибір на описі астіонімів, позаяк уважає їх надзвичайно культуромісткими мовними одиницями, що характеризують, з одного боку, того (чи тих), хто створив (чи створили) саму назву, його (чи їхні) світоглядні, національно-етнічні, регіональні, соціальні, художньо-естетичні уподобання, а з іншого – просторово-часові, якісно-кількісні, ціннісні засади створення такої одиниці; а також такими, які, демонструючи культуру номінування понять усередині України, слугують тлом для окреслення параметрів ономасистеми загалом і вияву специфіки інших ономасистем, серед іншого й комонімної, мікротопонімної, ергонімної, урбанімної тощо, зокрема.

Перший розділ завершується твердженням, яке прогнозує наступні етапи роботи: «важливим компонентом ономастико-культурологічного розгляду назви міського поселення є окреслення, структурування та моделювання лінгвокультурологічного портрета астіоніма» (с. 70). Отже, по-перше, визначено подальші кроки дослідження з висвітленням концептуально важливих положень такого виду аналізу фактичного матеріалу, а по-друге, вибрано систематизувальну одиницю опису цього фактичного матеріалу, яка сприятиме стрункому, виваженому описові тих чи тих ойконімів – залежно від типу їх кодування (онімний і апелативний коди). Лінгвокультурологічний портрет астіонімів як систематизувальну одиницю структурують: *ядерна зона*, репрезентована сучасною назвою міста та окресленням його локалізації, *ближня периферія*, що становить генезу астіоніма, *дальня периферія*, що містить характеристику етимона, та *інтерпретаційна зона*, яку формують контроверсійні тлумачення, народна етимологія назви тощо.

У другому й третьому розділах з урахуванням інформації, закованої у власній назві, установлено типологію (ширшу й вужчу) астіонімів. Зокрема, усі астіоніми об'єднують у два типи – астіоніми відповідно онімного й апелативного кодів. На початку кожного з розділів окреслено сутність кожного з кодів. Скажімо, онімний код дефіновано як

систему засобів і способів, яка уможливорює зчитування мовно-культурної інформації з власної назви, сприйняття цієї назви крізь призму лінгвальних та екстралінгвальних відомостей; виокремлення ціннісного змісту пропріатива; експлікація культурної сутності оніма, закодування якої відбулося за допомогою іншої власної назви (с. 73). Далі авторка виокремлює різновиди кожного типу відповідно до засадничого принципу об'єднання в ту чи ту структурну одиницю, детерміновану закладеною в неї інформацією, і докладно, з використанням комплексу прийнятих для опису лінгвокультурологічного портрета ознак характеризує репрезентанти цих кодів. Для прикладу, онімний код астіонімів об'єднує 8 підпорядкованих кодів (антропонімний індивідуальний, антропонімний груповий, меморіальний, гідронімний, мікротопонімний, оронімний, хоронімний, ергонімний), кожен з яких може мати ієрархічно залежні субкоди. Відповідно диференційовано й апелативний код: він об'єднує ландшафтно-артефактний, локально-етнічний, службовий, символіко-світоглядний коди.

Четвертий розділ присвячено аналізу ойконімів України як виразників специфіки національного світовідчуття. Авторка висновок, що ойкокультуроніми становлять згорнуті лінгвокультурні тексти, здатні слугувати лінгвістичним знаком номінації заселеного людиною об'єкта, ословлювати обжитий та поіменованний простір чи встановлювати той чи той час, бути основою для створення символічних образів чи відобразити вірування та релігію українського народу. Особливу увагу зосереджено на відображенні в ойконімах понять простору, часу, на віднесенні в них категорій духовності, образності тощо.

Новаторство концепції дослідження полягає в тому, що онімкон України, зокрема астіоніми як різновиди ойконімів, розглянуто в контексті синтезу двох напрямів розвитку мовознавчого вчення – ономастики та лінгвокультурології, що дало змогу з урахуванням ономастичних і лінгвокультурологічних особливостей того чи того астіоніма створити його лінгвокультурологічний портрет. Моделювання астіокультуронімів з використанням лінгвокультурологічного портрета на основі достовірних даних, почерпнутих з надзвичайно потужної джерельної бази, посприяло розкодуванню утаємненого значення, реалізованого власною назвою, яке зароджується зі з'явою самої власної назви, потім зазнає розширення, модифікації, доповнення актуальною інформацією, згодом стає підґрунтям для різних асоціацій і конотацій, а обов'язковий для таких назв етнокультурний складник слугує виразником історичних, соціальних, духовних, національно-етнічних особливостей назвотворення.

Монографія Котович Віри Василівни «Ойконімія України як лінгвокультурний фонеман» – це завершене ґрунтовне самостійне дослідження, положення й висновки якого, зі зміною вектора розвитку лінгвістичної науки в напрямку антропоцентризму, є вагомим внеском у розбудову, з одного боку, лінгвокультурологічного вчення як одного з інтеграційних напрямів сучасної лінгвістики, а з іншого – української ойконімії, одним з векторів аналізу якої

є лінгвокультурологічний аспект. Виконане в межах досліджуваного аспекту моделювання лінгвокультурологічних портретів назв міст України збагачує ономастичну теорію новими відомостями, сприяє виявленню «національно-української» специфіки. Недарма лейтмотивом усього дослідження слугує

гасло авторки «Вболівання за українськість українського міста розпочинається з утвердження українськості його назви», яке утверджує самобутність українського народу з його історією, традиціями, культурою і вмінням втілювати цю самобутність у називанні місць своїх поселень.

О. П. Кушлик

*доктор філологічних наук, професор кафедри української мови
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223503>

ВІКТОРІАНСТВО У ХХІ СТОЛІТТІ: МОДЕЛЬ, ВИКЛИК, ЛІТЕРАТУРА
Рецензія на монографію Тупахіної О. В. «Вікторіанський метанаратив
у дискурсі постсучасності: літературний вимір»
(Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 508 с.)

Дослідницький простір сучасних гуманітарних розвідок передбачає можливість визначення проблематики кодування, транскрибування та мапування різнотипних сфер дійсності в когнітивній, історико-літературній, культурній, прагматичній, дискурсивно-комунікативній, синергетичній та діяльнісній площинах. Останніми десятиліттями у світовій та вітчизняній парадигмі літературознавчих та текстологічних досліджень спостерігається значне збільшення інтересу до дослідження прототипових моделей побудови, рецепції та інтерпретації текстових складових літературного канону. Тому з розвитком та поширенням інтермедіального дискурсу актуальністю визначається представлена у реферованій роботі комплексна характеристика феномену вікторіанського метанаративу в сучасній художній культурі.

Безперечно наукову новизну становить репрезентоване в рецензованій монографії дослідження специфіки кодової надсистеми вікторіанства як історичного, соціального, ціннісного, філософського й художнього конструкту в контексті постмодерністської художньої рецепції. Інновативністю холістичного підходу кваліфікується концепція трансформації вікторіанського коду в зарубіжній літературі порубіжжя ХХ–ХХІ століть. Крім того, у роботі здійснено виокремлення цілком інноваційного напрямку літературознавчих досліджень – вікторіанської метанаратології.

Необхідно окремо відзначити значний за обсягом опрацьований корпус новітніх художніх текстів, що досі не ставали матеріалом дослідження у вітчизняних розвідках з теорії та історії літератури.

Теоретичне значення роботи полягає насамперед у тому, що здобутки дослідження становлять внесок у такі галузі літературознавства, як теорія літератури, наратологія, генологія. Упроваджено та уточнено низку літературознавчих понять (зокрема, вікторіан-

ський метанаратив, вікторіанський код, неовікторіанство). Провідної теоретичної значущості набуває, на нашу думку, упровадження до процесу дослідження епістемічна модель вікторіанського метанаративу як динамічного комплексу взаємообумовлених когнітивних, прагма-семантичних та модальних конститuentів. Запропонована модель може бути екстрапольована на дослідження інших груп художніх та культурних метанаративів.

Практичне значення монографії полягає в тому, що матеріали та результати, здобуті в процесі дослідження, можуть знайти своє застосування при викладанні нормативних курсів з історії зарубіжної літератури, стилістики англійської мови, перекладознавства або при запровадженні спецкурсів з літератури англійськомовних країн, літератури доби постмодерну, текстології та дискурсології англійської мови, мультимодальної дискурсології у вищих навчальних закладах. Матеріали дослідження можуть бути використані також при укладанні різних типів корпусів та довідників з інноваційних літературних практик.

Об'єктивність і достовірність отриманих результатів забезпечується надійною методологічною базою, якісною методикою дослідження, значним обсягом опрацьованого фактичного матеріалу, в тому числі актуальних джерел іноземними мовами. Матеріали дослідження викладено на високому науково-теоретичному рівні.

Слід окремо підкреслити, що результати дослідження пройшли апробацію при реалізації міжнародного проекту програми Erasmus+ Jean Monnet Module «Європейські цінності у художніх текстах», що свідчить про їх безумовну практичну значущість.

З огляду на зазначене, вважаємо, що рецензована монографія «Вікторіанський метанаратив у дискурсі постсучасності: літературний вимір» робить вагомий внесок у розвиток вітчизняного літературознавства і гуманітаристики в цілому.

Р. К. Махачашвілі

доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри романської філології
та порівняльно-типологічного мовознавства
Київського університету імені Бориса Грінченка

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Ахмад Інна Михайлівна – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови технічного спрямування № 1

Барановська Ольга Дмитрівна – Львівський національний університет імені Івана Франка, асистент кафедри англійської філології

Борбенчук Ірина Миколаївна – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови

Бумар Крістіна Сергіївна – Київський національний лінгвістичний університет, аспірант кафедри іспанської та французької філології

Врабель Томаш Томашович – Закарпатський Угорський Інститут імені Ференца Ракоці II, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології

Гордійчук Ганна Олександрівна – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, аспірант кафедри загального мовознавства і германістики

Гумений Вадим Володимирович – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, викладач, аспірант кафедри романо-германської філології та перекладу з німецької мови

Гуменюк Наталія Григорівна – Київський університет імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та перекладу

Дмитрук Лілія Анатоліївна – Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, доктор педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології, українознавства та соціально-правових дисциплін

Дутка Оксана Ярославівна – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», аспірантка кафедри української мови

Євтушенко Наталія Іванівна – Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», старший викладач англійської мови кафедри перекладу

Ільченко Олена Анатоліївна – Національна академія Національної гвардії України, кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій

Казимір Ірина Сергіївна – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської мови

Караневич Мар'яна Ігорівна – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і практики перекладу

Карачун Юлія Геннадіївна – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови

Кінджибала Оксана Сергіївна – Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, асистент кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії

Ковалевська Анастасія Володимирівна – Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та іноземних мов

Колесник Олександр Сергійович – Київський університет імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри германської філології

Корж-Ікаєва Таїсія Григорівна – Навчально-науковий інститут філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, здобувач вищої освіти ступеня магістр кафедри зарубіжної філології

Костанда Ірина Олександрівна – Київський національний лінгвістичний університет, кандидат філологічних наук, доцент кафедри китайської філології

Красовська Гелена (Krasowska Helena) – Інститут славистики Польської академії наук (Польща), професор, доктор габлітований

Крутько Тетяна Валеріївна – Національний університет водного господарства та природокористування, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов

Кузєбна Владислава Валеріївна – Черкаський державний технологічний університет, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики та перекладу

Куца Оксана Ігорівна – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і практики перекладу

Кучеренко Ірина Василівна – Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, старший викладач кафедри перекладу

Кушлик Оксана Павлівна – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови

Леві-Джордж Ольга Вікторівна – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, кандидат педагогічних наук, докторант кафедри зарубіжної літератури та слов'янських мов; Дошкільний заклад – спеціалізована школа I-III ступеня «ХАБАД» з поглибленим вивченням англійської мови та івриту, викладач англійської мови

Левчук Павло – Інститут славістики ПАН (Польща), доктор гуманітарних наук у галузі «Мовознавство», ад'юнкт відділу мовознавства

Макаришин Надія Олегівна – Львівський національний університет імені Івана Франка, аспірантка кафедри англійської філології

Малихіна Олена Геннадіївна – Національна академія Національної гвардії України, слухач магістратури

Махачашвілі Русудан Кирилевна – Київський університет імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романської філології та порівняльно-типологічного мовознавства

Мизин Тетяна Олексіївна – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів

Нера Наталя Ярославівна – Львівський національний університет імені Івана Франка, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології

Петрів Христина Володимирівна – Національний університет водного господарства та природокористування, кандидат філологічних наук, асистент кафедри іноземних мов

Полякова Тетяна Леонідівна – Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри мовної підготовки

Проценко Галина Петрівна – Національна академія внутрішніх справ, старший викладач кафедри правничої лінгвістики

Реміш Ірина Ігорівна – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», магістр кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови

Семида Оксана Володимирівна – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови технічного спрямування № 1

Серебрянська Ірина Миколаївна – Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови і літератури

Статкевич Лариса Павлівна – Навчально-науковий інститут філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат філологічних наук, доцент кафедри зарубіжної філології

Стратулат Наталя Вікторівна – Національна академія внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри правничої лінгвістики

Українська Євгенія Валентинівна – Київський національний лінгвістичний університет, викладач кафедри англійської філології, перекладу на філософії мови імені професора О. М. Мороховського

Умрихіна Любов Володимирівна – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства і лінгводидактики

Чаварга Анна Петрівна – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», лаборант кафедри політології і державного управління; Центр доуніверситетської підготовки та роботи з іноземними громадянами факультету післядипломної освіти та доуніверситетської підготовки Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет», викладач української мови

Чаган Оксана Іванівна – Національна академія сухопутних військ, старший викладач кафедри гуманітарних наук

Чернова Юлія Вікторівна – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, в.о. старшого викладача кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови

Шийка Світлана Володимирівна – Національний університет водного господарства та природокористування, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства

Щербина А.М. – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, студентка IV курсу факультету філології

НОТАТКИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Серія: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
(МОВОЗНАВСТВО)

№ 14 2020

Макетування та верстка

Наталія Кузнєцова

Дизайн обкладинки

Олег Лазебний

Здано до набору 26.11.2020 р. Підписано до друку 18.12.2020 р.

Формат 64x90/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 25,81

Замов. № 1220/366. Наклад 300 прим.

Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефони +38 (048) 709 38 69

+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6424 від 04.10.2018 р.